
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01160337 0

M. TER. VARRONIS

DE

LINGUA LATINA LIBRI

QUI SUPERSUNT

CUM

FRAGMENTIS EJUSDEM

VOLUMEN SECUNDUM

NOTÆ

IN VARRONEM

BIPONTI

Ex Typographia Societatis

CIƆIƆCCLXXXVIII

LIBRARY
APR 6 1965
UNIVERSITY OF TORONTO

NOTÆ

IN

M. TER. VARRONIS

DE LINGUA LATINA

LIBROS QUI SUPERSUNT.

NOTÆ

IN

M. TER. VARRONIS

DE LINGUA LATINA

LIBROS QUI SUPERSUNT.

IN LIBRUM IV.

Pagina 3. lin. 13.

CUM *demonſtratur, in quo non debet pertendi, & pertendit*] *Pertenditur* legendum eſſe, & ante nos annotavit Vertranius. *Pertendere* enim τὸ ὑπερδιατείνεσθαι ad verbum. Propertius:

Quod ſi pertendens animo veſtita cubaris,
Sciſſa veſte meas experiere manus.

Plautus Captivis more ſuo alluſit ad etymologiam veram. Non enim a pertendendo, ut vult Varro, ſed a pertinendo. Ita enim ait: *Quid ais? tenaxne ejus pater?* PH. *Immo edepol pertinax.* Pulchre, quid inter pertinaciam eſſet, & pervicaciam, docet Attius poeta in Myrmidonibus, elegantiſſimis verſibus: quorum acumen meruit, ut hic adſcriberentur, ne corruptos legas apud Nonium:

Tu pertinaciam eſſe, Antiloche, hanc prædicas:
Ego pervicaciam ajo, & hac me uti volo.

Nam pervicacem dici me esse, & vincere
Perfacile patior: pertinacem nil moror.
Hæc fortes sequitur: illam indocti possident.
Tu addis quod vitio est, demis quod probro datur. SCALIG.

Pagina 4.

lin. 3. *Quod vetustas quasdam delevit.*] Marg. Scalig. *quædam.*

lin. 5. *Cuncta manet.*] Marg. Scalig. *certa manet.*

lin. 17. *Videtur enim pos* &c.] Quia veteres sine N litera pronuntiabant & scribebant Pons, Frons, & similia. Varr. lib. XV Antiq. human. Fros, fœnum, messis: idem lib. I de Re rustic. *Circum fundum ulmos & populos: unde fros ovibus & bubus fiet.* & Parmemone: *Cæditur lucus, alta fros decidit.* Virgilius etiam amantissimus antiquitatis lib. 2 Georg.

Præterea cum fros tenera imprudensque laborum. POPMA.

lin. 18. *Vetustas non pauca depravat.*] Marg. Scalig. *vetustas pauca non* &c.

lin. 28. *Retinere possent.*] *Possint.* AUGUSTIN.

Pagina 5.

lin. 3. *Propter bis quaternas causas.*] *Propter quaternas causas. Propter has quatuor causas. Propter ternas causas.* duo priora ex libris, posteriora audaci emendatione. AUGUSTIN. Quidam locum mendosum suspicati sunt: ego tantum mutilum quovis pignore contendam. Nam cum contrarie opposuerit literarum demtioni additionem, trajectationi seu trajectioni commutationem: syllabarum productioni quod opponat non addit: ut non tantum hoc desit, sed etiam ea, quæ requiruntur ad explendum numerum bis quaternarum causarum. præsertim cum ita alibi loquatur: ut libro 7, *Libros faciam*, inquit, *bis ternos.* Concludamus igitur, locum mancum & imperfectum esse, potius, quam ut pro *bis quaternas*, cum aliis legendum censeamus *has quaternas.* SCALIG.

lin. 5. *Propter earum arctationem.*] Vetus lectio, *tractationem.* quæ vera est: nam hoc dictum pro Trajectationem, quia Traicto dicebant διϲυλλάβως pro Trajecto. & pro Trajice, Traice. Sic reice trochæus est apud Virgilium, & reicinium quadrisyllabum. SCALIG. Puto legendum: *Propter earum aut trajectionem, aut commutationem, item syllabarum;*

quæ quoniam, &c. Non exſtat, inquit, impoſitio primigeniorum verborum *propter bis quaternas cauſas;* nimirum propter literarum demtionem, aut additionem, aut trajectionem, ſive tranſpoſitionem, aut commutationem: ſimiliter propter ſyllabarum demtionem, aut additionem, &c. Aliter Quinctilian. lib. 1: Verba paululum declinata varie & multipliciter ad veritatem reducunt, aut correptis, aut porrectis, aut adjectis, aut detractis, aut permutatis literis ſyllabiſve. POPMA.

lin. 8. *Heic commorandum eſſe* &c.] *Heic admonendum.* ex libris utrumque. AUGUSTIN. At Scalig. lectionem ſcilicet ſecutus, *hic commonendum eſſe putavi*, in Conjectaneis hæc adnotavit: Romana editio, & Vertranius, *hic commonendum eſſe non putavi.* Male. Ait enim Varro, quæ diligenter tractaverit in aliis libris, hic ea ſe non repetiturum, tantum commonendum modo putat lectorem.

lin. 9. *Origines expediam.*] Marg. Salig. *expendam.*

lin. 12. *Et viocurrus.*] Marg. Scalig. *unocolus.*

lin 15. *Hinc Pacuvius Rudentiſibilus*] Eodem modo Repandiroſtrum, & Cortinipotens Lucilio:

Hunccine ego unquam Hiacynthi hominem cortinipotentis
Deliciis contendi? —

Sic etiam Laberius de Ariete:

Reciprocicornem, lanicutem, veſtitrahum. στρεψικέρωτα, δασύμαλλον, ἑλκεσίπεπλον. Et Pacuvius finxit Curvifrons. Sed ita corriges locum Nonii mire depravatum: Armenta genere neutro, plerumque feminino. Ennius:

— *ad armentas ipſius eaſdem.*

Pacuvius:

Tu curvifrontes paſcere armentas ſoles.

Huc referendum & illam compoſitionem Lucilii, quamquam magis Ariſtophanicam: *Tranſverſo ordine poſuit hippocampelephantocamelos.* Neque alienum erit ab hoc loco, Hegeſandri veteris poetæ epigramma in Sophiſtas apponere:

Ὀφρυανασπασίδαι, ῥινεγκαταπηξογένειοι,
Σακκογενειοτρόφοι, καὶ λοπαδαρπαγίδαι.
Ἱματανωπερίβαλλοι, νηλιπόκαιβλεπέλαοι,
Νυκτιλαθραιοφάγοι, νυκταπαταπλάγιοι.
Μειρακιεξαπάται, καὶ συλλαβοπευσιλαβηταὶ,
Δοξοματαιόσοφοι, ζηταρετησιάδαι.

Videamus, num & nos impune cum Lucilio hæc imitatione Græcorum tentare poſſimus:

Silonicaperones, vibrissasperomenti,
Manticobarbicolæ, exterebropatinæ,
Planipedatquelucernitui, suffarcinamicti,
Noctilatentivori, noctidulostudii.
Pulliprem oplagii, sutelocaptiotricæ,
Rumigeraucupidæ, nugicanoricrepi. SCALIG.

Pacuvius pleraque verba duriuscule confinxit, ut Rudentisibilus: quod Cælius mitigavit ad Ciceronem: *Hic tibi strepitus, fremitus, clamor, tonitruum & rudentum sibilus.* Idem: *Nerei repandirostrum, & incurvicervicum pecus.* & Hermiona: *Currum liquit, chlamyde contorta astu clupeat brachium;* ubi exprimitur status & positura ad prœliandum. Liv. lib. 25: *Paludamento circum lævum brachium intorto (nam ne scuta quidem secum extulerant) in hostes impetum fecit.* Petronius Satirico: *Idem ego ex altera parte feci, & intorto circa brachium pallio composui ad prœliandum gradum.* Chlamyde contorta, ut ad Herrennium lib. 4: *Contorta toga cum pluribus aliis ire celerius cœpit.* POPMA.

lin. 16. *Chlamyde contorta clupeat brachium.*] Pacuvii ex Hermiona, ut citat Nonius, *Currum liquit: chlamyde contorta astu clupeat brachium.* Livius libro XXV, id genus loquendi mitigavit. Ita enim scribit: *Inter hæc dicta paludamento circum lævum brachium intorto (nam ne scuta quidem secum extulerant) in hostes impetum fecit.* Valerius Flaccus lib. 3:

— chlamys imbelli circumdedit ostro
Torta manum, strictoque vias præfulgurat ense.

Hoc voluit Pollux lib. IIII. Ἐφαπτὶς, inquit, *συστρεμμάτιόν τι φοινικοῦν, ἢ πορφυροῦν, ὃ περὶ τὴν χεῖρα εἶχον οἱ πολεμοῦντες, ἢ θηρῶντες.* Chlamydem autem peregrinantes sumere solitos, docet Plautus Mercatore. Ibi enim adolescens profectionem adornans, ita loquitur:

— chlamydem sumam denuo.

Item de curru paulo post:

Postea jam in currum conscendi: jam lora in manus cepi meas. SCALIG.

lin. 17. *Ascendens pervenit.*] Marg. Scalig. *descendens.*

lin. 20. *Quartus, ubi est aditus, & initia regis.*] *Aditus ad initia rei.* non infelici audacia emendatum. AUGUSTIN. Non videtur eruditissimo Adr. Turnebo aliquid mutandum: neque ego mehercule censeo. Quartus, inquit, aditus, regis est: id est, magnum fecerit, qui ad eum accesserit. Ita loquebantur veteres. Plautus Pœnulo:

Rex ſum, ſi ego illum hodie hominem ad me allexero. In editione Romana lectio antiqua mutata eſt. SCALIG. Sunt, inquit, quatuor gradus explicandi origines verborum: primus eſt populi; ſecundus grammaticorum; tertius philoſophorum; quartus, ubi explicantur primæ & occultæ verbōrum cauſæ, Regis, id eſt, ejus, qui reliquos omnes hac re antecellit. ita enim veteres aliquando nomen regis uſurparunt. Horatius:

— Rex eris ajunt
Si recte facies

quem imitatus Auſonius:

Qui recte faciet, qui non dominatur, erit rex. POPMA.

lin. 26. *Nolui præterire eos, &c.*] Non hoc ait Varro, ſe nolle præterire eos, qui ſignificationes tantum verborum expediunt: immo contra, ſe aliquid majus iis præſtiturum. Ipſe poſtea ſeſe explicat. Itaque *volui* legendum, non, ut antea, *nolui.* SCALIG.

lin. 29. *Eo in verbo, quod finxiſſet Ennius, cauſam: neglegere.*] *Eo in verbo, quod finxiſſet Ennius, cauſſari: neglegere, quod ante rex Latinus finxiſſet.* Hic eſt germanus hujus loci ſenſus, & vera lectio. SCALIG.

Pagina 6.

lin. 12. *Omnium rerum initia eſſe bina.*] *Principia.* AUGUST.

lin. 19. *Quare fit, ut omnia fere ſint quadripartita*] *ut ideo fere omnia.* AUGUSTIN.

lin. 27. *Totidem verborum: Horum enim &c.*] Poſtrema duo verba vacant: quorum alterum conflatum eſt ex præcedentis ſimili deſinentia: alterum quomodo huc irrepſerit, neſcio. Itaque inducenda ſunt. Porro hujuſce diviſionis meminerat libro XX Rerum humanarum, citante Nonio: *Et ea, quæ ad mortales pertinent, quadripartito diſpertierim: in homines, in loca, in tempora, in res.* SCALIG. Legi etiam *harum enim*, utrumque mendoſe, annotat Auguſtinus.

lin. 29. *Sed quæ cognatio.*] Marg. Scal. *ſi quæ* &c.

lin. 30. *Quæ radices egerit extra fines ſuas.*] Marg. Scalig. *quod radices — fines ſuos.*

Pagina 7.

lin. 9. *Filiam habeo.*] *virginem habeo.* Plaut. in Aul. AUGUST.

lin. 11. *O terra trita.*] *O terra terrea. O terra Græca.* ex libris. Totus hic locus Ennii mendoſus eſt. AUGUSTIN. Si nomen tragœdiæ poſuiſſet Varro, minus laboraremus ad conjecturam: nunc difficile eſt tam corrupto loco mederi: cum de quo, & quis loquatur, & in qua fabula, neſciamus. Multi multa adduxerunt ad correctionem hujus loci, partim ex ſe, partim ex libris manuſcriptis: quæ tamen omnia mendoſa puto. Quod ſi locus eſſet conjecturæ, ita lubenter legerim:

O terra tritavi, in cujus mœro Liberi
Fanum locavi.

Et, ut ingenue fatear, valde mihi perſuaſi, hanc meam conjecturam veram eſſe. Nam adverbium *ubi*, ex eo conflatum puto, quod videtur in manuſcriptis *tritabi* pro *tritavi* ſcriptum fuiſſe. qui error quam frequens ſit in libris calamo exaratis, nemo neſcit: & nos demonſtrabimus in his libris non ſemel ad eum modum peccatum eſſe. SCALIG. Vetus lectio: *O terra treca;* vel, *o terra terea.* Unde ſuſpicor legendum:

O terra Thræcia, ubi Liberi
Fanum in Crunis Iſmaro locavi.

Ennius fortean induxit poetam Orphea, aut neſcio quem regem Thraciæ, querentem de neglectis ſacris Liberi, quæ ibi ſumma cum religione a cœtu Menadum olim celebrabantur. Terra Thræcia, ut terra Italia, terra Sicilia, & id genus alia. Thræcia autem pro Thracia. unde Thræcius, vel Thræicius apud poetas. Cruni urbs maritima Thraciæ, eadem a cultu Liberi appellata Dionyſiopolis. Plin. lib. 4: *Nunc habet Dionyſipolin, Crunos antea dictam.* Strab. lib. 7: *καὶ κρούνοι. καὶ ὀδησσὸς, μιλησίων ἄποικος.* Iſmarus mons ejuſdem regionis, ſacris Liberi & cœtu Menadum, Orpheo primum initiante, celebratus. unde Iſmarias Bacchas vocat Ovidius lib. 9 Metamorph.

Iſmariæ celebrant repetita triennia Bacchæ. POPMA.

lin. 12. *In cujus muro locavi.*] Marg. Scalig. *intumum loc.*

lin. 13 ſq. *Ab eo præco dicitur Locare, quoad uſque id emitur, quoad in aliquo conſiſtit pretium.*] Legendum procul dubio, *Quod uſque idem it, quoad in aliquo conſiſtit pretium.* Et, niſi valde fallor, memini olim quoque ita ſenſiſſe doctiſſ. Adr. Turnebum, cum hæc cum illo communicarem. *Idem uſque it* ergo dictum vel de præcone, qui ſemper vagatur, donec invenerit, in quo conſiſtat, pretium: vel de merce, quæ ſemper ἐπιπολάζει, & incerta eſt, donec in eo mancupe conſiſtit,

qui auctionem evicerit. Quo in ſignificatu Plautus dicit, *It ad me lucrum*: nimirum ut in eo conſiſtat & quieſcat. SCALIG.

lin. 21. *Ut Aſia, ſic cælum dicitur modeis duobus.*] Nam & cælum dicitur cæli pars ſumma, ubi ſtellæ, & aeris plaga, tenero terram complexu continens. ſic Aſia dicitur pars orbis terræ, quæ non Europa. Duas enim tantum partes Varro (ut & Salluſtius in Jugurtha) orbis terrarum novit, Aſiam & Europam. nam in Europa ponit Africam. Dicitur & Aſia prioris Aſiæ pars, in qua erat Jonia, & provincia populi Rom. In Varrone ſcribitur, *Et Cilicia*, falſo mendoſeque, cum in illa Aſia Cilicia non eſſet comprehenſa. Cic. pro Flacco, *Nam, ut opinor, Aſia veſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia.* Strabo, οἱ δὲ ἐπαρχίαν ἀπέδειξαν τὴν χώραν, Ἀσίαν προσαγορεύοντες ὁμώνυμον τῇ ἠπείρῳ. TURNEB. Varro Aſiam duobus modis dici tradidit: uno modo eam orbis terrarum partem, quæ reſpondet Europæ; altero minorem Aſiam, quam & magnam Cherſoneſum veteres appellarunt, in qua collocat regiones, quas populus Rom. habuit vel cis Taurum, ut Joniam, Myſiam, Phrygiam, Lydiam, vel ultra Taurum, ut Ciliciam, Pamphyliam & Lyciam. Quod addit, *provincia noſtra Cilicia*, id nonnullos in eam opinionem adduxit, ut putarent, Varronem conſulem fuiſſe, & provinciam iſtam conſularem obtinuiſſe proconſule. Sed neque in faſtis Capitolinis, neque apud ſcriptores hiſtoriæ Rom. ulla, quod ſciam, mentio exſtat M. Varronis conſulis. Itaque veriſimilius mihi videtur, in Cilicia fuiſſe proprætore, (hoc enim nomine extraordinaria quoque imperia ornabantur) cum claſſibus Pompeji piratico bello præeſſet: id quod colligitur ex initio libri tertii de Re ruſtic. POPMA.

lin. 28. *Cælum memorant.*] Marg. Scal. *cavum cælum* &c.

lin. 29. *Lucretius ſuorum* &c.] Ita habent omnes libri. & putant docti viri, Lucretium præter ſex libros de Rerum natura, qui ſunt in manibus, ſcripſiſſe opus Cauſarum naturalium: idque Ovidium innuere lib. 2 Triſt.

Explicat & cauſas rapidi Lucretius ignis,
Cauſarumque triplex vaticinatur opus.

Sed Ovidius haud dubie reſpexit verſus Lucretii de conflagratione mundi, qui ſunt in libro 5:

Principio maria, ac terras, cælumque tuere.
Harum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
Tris ſpecies tam diſſimiles, tria talia texta,
Una dies dabit exitio.

Itaque legendum ibi, *Cafúrumque triplex:* ut & apud C. Albinovanum in Elegia de morte Drufi Germanici:

Ecce necem intentum cælo, terræque, fretoque,
Cafurum triplex vaticinatur opus.

mihi non eft dubium, quin hic reponi debeat Lucilius, ut & lib. 5, *Apud Lucilium:* ubi perperam legitur, *Lucretium.* C. Lucilius fcripfit libros Satirarum ad numerum & ordinem tribuum. Unde Horatius: *Primores populi arripuit, populumque tributim.* Fuerunt autem tribus initio XXI inftitutæ ducentefimo quinquagefimo octavo Urbis anno, Claudio & Servilio Coff. poftea diverfis temporibus accefferunt aliæ XIV, ita ut demum anno quingentefimo duodecimo numerus earum effet XXXV. Hac ratione fortaffis Lucilii poema fuit divifum in duo volumnia; alterum habuit libros XXI, quos Varro hic adducit; alterum libros XIV: fed grammatici pofteriores unum σῶμα fecerunt, qui generatim citant ejus libros XXXV. POPMA.

Pagina 8.

lin. 2. *Non male, quod pofterior Ælius.*] Deleo v. *Ælius*, ut reprehenfum veriloquium Ælii ab alio pofteriore fcriptore intelligamus. Si *pofterior Ælius* fcribatur, ut ab Antonio Auguftino, fententia erit, ipfum fui pofterioribus libris reprehenforem fuiffe, credidiffeque, non tam cælum a cælando, quam cælare a cælo deductum effe. Cælum alii ita vocatum cenfent, quod fit cælatum, impreffumque variis fignis, & diftinctum fculptumque. Hinc præclari illi verfus Varronis:

Mundus domus eft maxima rerum,
Quam quinque altitonæ fragmine zonæ
Cingunt, per quam limbus pictus bis fex fignis
Stellimicantibus, altus in obliquo æthere, lunæ
Bigas acceptat.

Aliis cælum dicitur ut κοῖλον. TURNEB. Merito illud *Ælius* non agnofcit vetus fcriptura. fed non *pofterior*, fed *poft reor*, legendum effet ita: *Quod poft reor multo potius cælare a cælo, quam cælum a cælando.* SCALIG. Antiquæ editiones non habent vocem *Ælius*, unde fufpicor legendum: *Cum poffet prius, multo.* Cæli duas etymologias tradidit Ælius, unam a cælando, quod ftellarum lumina, velut figna habeat impreffa; alterum a celando, contrario nomine, quod minime celatum, fed opertum fit. utrumque non male, inquit Varro:

ſed tamen potius *cælare* a *cælo*, quam *cælum* a *cælando* poſſet deduci. & cælum quaſi celatum potuit dici, quod interdiu ſtellæ non apparent. POPMA.

lin. 6. *Ego magis puto a chao cavum.*] Hæc ſcriptura mirifice mihi probatur. In antiquis vero libris reperio, *a chao covum*, ut librarius fortaſſe *cohum* ſcribere voluerit. Nam, ut ait Feſtus, *Cohum poetæ cælum vocaverunt.* Infra tamen Varroni *covum* in aratro nominatur. In antiquiſſimo libro clariſſimi viri Herrici Memmii ita ſcriptum reperi, *cous eſt, quo cælum continetur*; unde Ennius:

Vix ſolum complere coum terroribus cæli.

Eſt & *cohivum* calyx roſæ adhuc connivens & clauſus. Verba ſunt antiqui lexici, *Cohivum*, *κάλυξ ῥόδου μεμυκώς.* Scribitur & *conivum*, a connivendo, ut reor. TURNEB.

lin. 9. *Itaque dicit Andromacha, Noctique cava* &c.] *Andromacha nocti: Quæ cava.* ex felici audacia. AUGUSTIN. Scribo: *Noctu quæ cava cæli.* TURNEB. Scribendum: *Itaque dicit Andromeda nocti:*

Quæ cava cæli ſignitenentibus
Conficis bigis.

Sunt enim Anapæſtici ex Andromeda Ennii: quam fabulam vertit ex Euripide. Id autem cognoſcimus ex dramate Ariſtophanis, cui nomen Θεσμοφοριάζουσαι. In ea fabula Ariſtophanes more ſuo Euripidem inſectatur: & ex ejus poetæ Andromeda *παρῳδίαν* confecit, qua hominem ſalſe deridet. In illis igitur, quæ dicuntur ex perſona Andromedæ, habentur & hæc, ex quibus Latina verſa ſunt:

— ὦ νὺξ ἱερὰ,
ἣ μακρὸν ἵππευμα διώκεις,
ἀστεροειδέα νῶτα διφρεύουσ'
αἰθέρος ἱερᾶς
τοῦ σεμνοτάτου δι' ὀλύμπου.

Citantur & ab interprete Theocriti in Pharmaceutria. Ex quibus apparet, non Andromacha, ſed Andromeda, legendum eſſe. utramque enim ſcripſit Ennius. Sed quemadmodum hic Andromacha pro Andromeda: ita etiam alibi contra Andromeda, pro Andromacha; ut apud Nonium mendoſe ex Andromeda citatur hic verſus:

Nam ubi introducta eſt, puerumque ut laverent, collocant in clupeo:

cum ſit ex Andromacha. quod cognoſcimus ex Euripide in

Troadibus: ubi cadaver Aſtyanactis pueri lotum defertur in clypeo a Talthybio, cuius hæc verba apud ipſum Euripidem:

"Ελουσα νεκρὸν, κἀπέλουσα τραύματα.

Scripſerunt autem Andromedam tres ſummi poetæ veteres: Livius Andronicus, Ennius, Attius. Tamen Attius raro vertit integras fabulas ex veteribus Græcis, ſed de ſuo edidit. Argumento eſt, quod Armorum judicium ſcripſit poſt Pacuvium, qui ejus nominis alteram ex Æſchylo vertit: item Medeam, poſt Ennianam ex Euripide converſam: Telephum, poſt illam, quam ex Euripide quoque idem Ennius mutuatus fuerat: & multas alias. ſic & Andromedam puto ex illius inventione eſſe, non autem ex aliquo poeta Græco. Livii vero Andromeda potuit eſſe interpretata ex Sophocle. Citatur enim ille poeta in Andromeda a Polluce lib. X, item Heſychio, voce κούρειον. SCALIG.

lin. 12. *Ad cavationem.*] Marg. Scalig. *rationem.*

lin. 13. *Quare ut a cavo cavea, & cavile.*] *cavea & caulæ,* non nemo emendat. AUGUSTIN. Particulam *ut* puto vacare, & ita legendum: *Quare a cavo cavea, & caullæ, & convallis, cavata vallis, & cavædium: ut cavum ſit ortum, unde omnia apud Heſiodum a caho: a cavo, cælum. Cavile* mendoſe manifeſto pro caulæ. Error ex veteri ſcriptura. Nam Caullæ ſcriptum fuit duplici l, ut Paullus. Inde fecerunt Cavile. Varroni ἔτυμον cæli a Cavo deducenti adſtipulatur Lucretius, qui dixit *Caulas ætheris.* SCALIG.

lin. 14. *Convallis, cavata vallis.*] Poſtrema duo verba ſuſpicor eſſe gloſſema, quare cenſerem inducenda eſſe. SCALIG. Legendum, *Convallis, cavata, & cavum,* ejectis gloſſematis. Cavum idem Covum. ab eo Varroni Cavea, Caullæ, & Convallis, quaſi cava vallis. infra: Sub jugo medio Covum, quo bura extrema addita oppilatur, vocatur Covum a cavo. Feſtus: *Cohum lorum, quo temo buris cum jugo colligatur, a cohibendo dictum.* Cohum poetæ cælum dixerunt a chaos, ex quo putabant cælum eſſe formatum. Ennius:

——— *pilam vix*
Sol mediam complere cohum terroribus cæli. POPMA.

ead. *Et cavere cautione.*] Al. *cavatæ cavitione.* Scio apud veteres Cavitionem dictum pro cautione: & ita poſſet legi, *Cavete cavitione:* ut id non inepte videri poſſet uſurpari ſolitum in formulis. At quæ ratio eſt, ut cavere a cavo deductum ſit? Fortaſſe ex his duabus vocibus faciendum *ca-*

vædium: vel, *& caviar*, a cavatione. *Caviar*, ut ſoliar, lacunar, &c. SCALIG.

lin. 16. *Terra dicta ab eo — quod teritur*] Etiam Plautus voluit Terram dictam a terendo, ſed quod terat homines & affligat, non quod teratur. Sic enim ad hoc etymon alludit Bacchidibus:

— potiſne eſt terra ut terat hominem atque proſternat.

Tamen videtur veriſimilius eſſe a Græco ἔρα, addito *t*, ut in pleriſque aliis. POPMA.

lin. 22. *Trivolum, quo teritur.*] Marg. Scalig. *Tribulum, qui.*

lin. 23 ſq. *Propter limitare iter.*] Perperam hic Vertranius putat legendum eſſe, *militare iter.* Nam Varro ait, terminos conſtitutos eſſe in agris propter iter limitare. Ea eſt tantum ſemita modica, quæ relinquitur inter duo confinia, lata pedes V, ex duodecim tabularum præſcripto. Militaris vero via eſt ἡ λεωφόρος. Quod ſi de ea ſenſiſſet Varro, non dicendum erat iter militare, ſed via militaris. Nam viæ ſignificatio latius patet. Inepte vero Varro terminum a terendo deducit, cum ſciat τέρμα Græce dici. SCALIG.

lin. 26. *Non terminus, ſed Termen.*] Lego *termon*, vel *termo*, ut & Ennius locutus eſt:

Ingenti vadit paſſu, qua redditus termo eſt. TURNEB.

ead. *Hoc Græci τέρμα.*] Lego, *hoc Græci τέρμονα.* diſtinguendum autem eſt poſt *in Latio*, ut arbitror. TURNEB.

lin. 28. *Via quidem Iter.*] *via ſiquidem.* AUGUSTIN.

Pagina 9.

lin. 2 ſq. *Appellarant ſumma terræ, quæ ſola teri poſſunt, Sola terræ.*] Puto emendandum, *Quæ ſolo teri poſſunt*, id eſt, pede & veſtigio. Emendationi ſuffragatur menſio ſyllabæ. TURNEB. Lege, *Quæ ſolo teri poſſunt*, *ſola terræ.* Lucretius:

Avia Pieridum perago loca, nullius ante
Trita ſolo.

Solum enim, infimum pedis calcaneum, & calceamenti ſolea. Plautus: *Qui auro habet ſuppactum ſolum.* SCALIG.

lin. 4. *Ideo Ennius, In terram cadenteis, dicit, cubiteis pinſibant humum.*] Pro *pinſibant* leg. *pinſabant.* AUGUSTIN. In manuſcriptis reperio, *ideo Ennium in terram cadentes dicere, cubitis pinſabant humum.* Si quis *pinſebant* legat, non multum repugnabo. Pinſare autem humum, eſt terram ferire; ut fa-

ciunt, qui interficiuntur, caduntque in terram. Simile eſt illud Homeri, ἕλε γαῖαν ἀγοστῷ. TURNEB. Homericum:

Αὐτὸς δ' ἐν κονίῃσι πεσὼν ἕλε γαῖαν ἀγοστῷ.

Idem Ennius Annali *X*: *Pinſebant terram genibus* —. Apud Diomedem perperam *ceram*, pro *terram*. SCALIG.

lin. 7. *Ab eo, qui Romanus combuſtus eſt.*] *Ab eo, qui Romæ non combuſtus eſt. Ab eo quoad Romæ combuſtus eſt.* utrumque ingenioſa inveſtigatione. AUGUSTIN. Ab eo, quod *quum* Romanus combuſtus. Neque enim hic ponenda negatio. Videndus Cicero lib. 2 de Legib. Nam etiamſi Romæ combuſtus eſſet, non dicebatur humatus, antequam juſta perſoluta eſſent: neque proprie ſitus, niſi impoſita inſcriptione: quod fiebat denicalibus feriis. Neque ante diem octavum ſepeliebatur, ut ait Servius. Itaque intra id tempus dicebatur eſſe ſupra terram. Quod ſignificat Varro de Vita populi Rom. lib. 3, cum ait: *Propinquæ adoleſcentulæ etiam anthracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demiſſo ſequerentur luctum: ut dum ſupra terram eſſet, riciniis lugerent; funere ipſo, pullis palliis amictæ.* Hæc ille. Ut ante novendiale ſacrum, ſupra terram eſſe diceretur: ubi ureretur, locus ille, Uſtrina: cum conditus eſſet, funus: poſt denicale ſacrum, humatus: ubi humatus, locus ille ſepulcrum, & τύμβος. In verbis Varronis quædam, quæ corrupta legebantur apud Nonium, emendavimus: & divulſa duo teſtimonia in unum conjunximus. SCALIG. Vox *Romanus* irrepſit ex additamentis hominum noſtræ religionis, qui multa hujus generis in veterum ſcripta infarſerunt, notandæ illorum ſuperſtitionis. *Humatus* dicitur *mortuus*, inquit, *cum terra eſt obrutus. itaque qui combuſtus eſt, ſi in ſepulcrum gleba abjecta non eſt, aut ſi os abſciſſum ad familiam purgandam, necdum perſolutis juſtis, humo non eſt opertum, is cenſetur inhumatus, & familia non eſt pura, diciturque mortuus humilior*, quaſi qui ſupra humum ſit. Erat autem intervallum ſeptem dierum, quo mortuus dicebatur eſſe ſupra terram, & ad os illud ſervatum juſta & ſacrificia ei perſolvebantur. Octavo die poſt denicale ſacrum humabatur, & os illud exceptum cum ceteris in urna condebatur. Varro de Vita pop. Rom. lib. 3: *Quoad humatus non ſit, heredi porca præcidanea ſuſcipienda Telluri & Cereri: aliter familia pura non eſt.* Cic. de Legibus 2: *Sic i dicuntur ii, qui conditi ſunt, nec tamen eorum ante ſepulcrum eſt, quam juſta facta, & corpus incenſum eſt. Et quod nunc communiter in omnibus ſepultis ponitur, ut humati dicantur, id erat proprium tum in iis, quos humus injecta contegeret. eumque*

morem jus pontificale confirmat. Nam priusquam in os injecta gleba non est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil habet religionis: injecta gleba, tum & ille humatus est, & sepulcrum vocatur, ac tum denique multa religiosa jura complectitur. POPMA.

lin. 8 sq. *Aut si os exceptum est mortui ad familiam expurgandam.*] Etiam digitum abscindi ad eam rem testatur Festus. Membrum, inquit, abscindi mortuo dicebatur, cum digitus ejus decidebatur: ad quod servatum justa fierent, reliquo combusto. id autem ad purgandam familiam certo genere februi, quod vocabant Exverrias. SCALIG.

lin. 10. *Ut pontifices dicunt, quoad inhumatus sit.*] Nam quamvis os humo opertum esset, tamen, antequam justa fierent, mortuus ille, quamvis jam multo ante combustus, inhumatus dicitur. Propterea addidit interpretamentum Varro ex pontificiis libris, ut quod opertum humo prius ex vulgi opinione vocaverat, id post ex jure pontificio, inhumatum vocet, quia justa adhuc facta non erant. Hoc dico, quia doctissimi hominis, qui hanc lectionem immutare voluit, sententiam non sequor. Porro ex manuscripto codice legendum: *Donec in purgando humo est opertum.* ut intelligas os mortui. SCALIG.

lin. 11 sqq. *Funesta manet & dicitur humilior. Quæ ad humum sunt, aut a re, ut Sabini, & Lucani.*] Magna est confusio & conturbatio rerum & verborum, non suo collocatorum loco. Georgius Bucananus, poeta gravissimus & elegantissimus, vidit primus, unde ista essent distracta atque divulsa, ac me docuit cum aliis, ea sic conjungenda esse: *Et dicitur humilior demissior: infimus, humillimus: quod in mundo infima humus.* TURNEB. Non tantum doleo vicem hujus loci, quamquam pessime est acceptus: quantum admiror, non esse animadversum ab iis, qui hunc auctorem purgandum susceperunt: ut satis constet, insigniter esse depravatum. Et sine magno negotio vulnus aperiri, fortasse etiam curari poterit. Disputabat enim Varro de hoc nomine *Humus*, & ab eo derivatis. Ea disputatio non continuata est, sed propter pagellarum transpositionem perturbata, ad eum usque locum, ubi iterum de derivatis ab humo differit, ibi, *Ubi nunc est Roma septem montium* &c. Quæ sane olim conjuncta erant cum hoc loco. Quod enim hoc verum non sit, nemo adversabitur, qui viderit, in duobus his locis Varronem non sibi constare: hic, quod subito interruperit eam disputationem: ibi, quod ex interrupto eam repetierit, neque loco, neque ratione ulla ita postulante. Aliter enim neutrobi

cohærent illa. Neque eſt, quod quis miretur, tantum intervalli & hiatus interjectum eſſe. id enim non ſolum hic, ſed & alibi in hiſce libris accidit, & in Nonii Marcelli commentariis. Unumquodque autem ſignificabimus ſuo loco. Igitur ita hæc reſtituenda ſunt in ſuam priſtinam ſedem: *Et dicitur humilior. Hinc ubi nunc eſt Roma, ſeptem montium demiſſior, infimus: humillimus, quod in mundo infima humus. Humor hinc itaque. Ideo Lucilius:*

Terra abit in nimbos, imbreſque —

Pacuvius:

Exhalat auram terra, atque auroram humidam:

humectam. Hinc ager uliginoſus, humidiſſimus. Hinc udus, uvidus. Hinc ſudor aquæ vis deorſum. Hinc terra Umbria humilius. Sunt quæ ab humo, ut Apulia, & Latium &c. SCALIG.

lin. 12. *Et dicitur humilior.*] Si non eſt mendum, familia, quæ in luctu eſt, non dicetur humilior, ut putat Vertranius: ſed potius mortuus ipſe ante novendiale ſacrum. Nam & eodem modo ſupra terram eſſe dicebatur, ut ſupra annotavimus. Sin aliter, legendum cum iis, quæ diſtracta eſſe demonſtravi, ita, *Hinc quævis deorſum terra, ut Umbria, humilior.* Fortaſſe etiam ſcripſerat Varro: *Et dicitur ſitus*] nam juſtis factis dicebantur ſiti, non aliter. quod nos docuit Cicero. Sed quia hic Varro diſputabat de humo, & ejus derivatis, ſuſpicatus eſt quidam, legendum eſſe *humilior*, quia ſit derivatum ab humo. SCALIG.

ead. *Quæ ad humum* &c.] Hic quoque ordo inverſus multum nocuit, & Varronem ſibi ipſi adverſari facit; cum ita potius ſcribendum ſit: *Sunt quæ ab humo, ut Apulia, & Latium: aut declinata ab hominibus, ut Sabini, & Lucani: utrumque, ut Etruria, & Tuſci.* Quippe docet ab humo declinari, quod Etruria: ab hominibus, quod Tuſci dicerentur. SCALIG.

lin. 14. *Utrumque.*] *Aut utrumque*, non nemo mutat. AUGUSTIN.

lin. 15. *Univerſus ager dictus Latium.*] Nondum e Varronis libris de lingua Latina omnes, ut ita dicam, errorum vepres eruncati ſunt. ſerpunt etiam nunc illic multæ ſpinæ multique rubi. Nam quod hic legitur, *Univerſus ager dictus Latium*, ut in annoſis reperi libris, *Latius*, adjectionis more, magis me delectat: ut & infra p. 11, l. 9, *ager arvus & arationes* dicuntur: quemadmodum & apud Plautum: *Non arvus hic, qui arari ſoleat, ſed paſcuus eſt ager.* TURNEB.

lin. 18. *Ut noſtri augures publice dixerunt.*] Lege, *Ut noſtri augures publicei diſſerunt.* Publicei pro publici. Cicero, *Publici Augures ſignis & auſpiciis poſtea vidento.* SCALIG. Ita & Turnebus hunc locum emendari juſſit.

lin. 26. *Gabinus, ſive peregrinus*, &c.] Hæc non plus ſenſus habent, quam ſurdi lapides: ſed ſic emendo, & ſenſu quodam & vita afficio, & velut anima dono: *Quocirca Gabinus peregrinus, ſed quod auſpicia habet ſingularia, ab reliquo diſcretus.* Oſtendit enim, quam ob rem in peregrino Gabinus ager non numeretur: quod ſcilicet ſuum quoddam auſpiciorum genus a reliquo agro peregrino diverſum habeat. TURNEB. *Quocirca Gabinus quoque peregrinus.* Neque enim vera eſt aliorum correctio. Et ſupra, *Eo enim ex agro Romano primum progrediebantur:* lege *Romani.* alii legunt *Romam.* SCALIG. Peregrinus ager dicitur is, in quem ex agro Romano primum progrediebantur. itaque Gabinus quoque dici poterat Peregrinus, ſed habebat auſpicia communia cum Romano, quibus a peregrino diſcernebatur. nam in quibus eadem ſervabantur auſpicia, in his ſocietas. hac re, opinor, Cato Gallicum agrum, unde Senones Galli fuerant expulſi, vocat Romanum lib. 1 Originum: *Ager Gallicus Romanus vocatur, qui viritim cis Ariminum datus eſt, ultra agrum Picenum.* & Liv. lib. 27 refert, agrum Fruſinatem, qui fuit in Hernicis, haruſpices ut Romanum accepiſſe: *Fruſinone natus Androgynus. haruſpices eum extorrem agro Romano procul terræ contactu alto immergendum reſponderunt.* Alioquin ager Romanus proprie dicebatur is, quem Arvales ſacerdotes uno die ambarvali ſacrificio luſtrabant. id autem erat regnante Romulo intra quintum aut ſextum lapidem ab Urbe, ad locum, quem vocabant Feſtum, auctore Strabone lib. 5. POPMA.

lin. 30. *Ager dictus eſt, in quam terram quid agebant, & unde quid agebant fructus cauſa* &c.] In hac agri notatione ab omnibus, quas quidem viderim, editionibus diſcrepat clandeſtina & antiqua ſcriptura, quam proponam: *Ager dictus eſt, in qua terra quid agebant, & unde quid agebant fructus cauſa: aut quod id Græci dicunt ἀγρόν: aut ager, quo agi poterat: ſic qua agi, actus.* Hæc interpretatio & verior eſt, & dilucidior, quam edititia. TURNEB.

Pagina 10.

lin. 1. *Qua agi, actus.*] Marg. Scalig. *qua agitatus ejus,*
lin. 11. *Ut quo agebant.*] Marg. Scalig. *ut qua* &c.

lin. 16 sq. *Quod primum ex agro plano fructus capiebant, Campus dictus.*] Inepta est hæc etymologia, sicut & de agro culto, a coalescendo potius quam a colendo. Siculi circum, aut hippodromum, καμπὸν vocàbant, a flexu equorum, & quadrigarum, quæ ibi certabant. Inde omnia plana καμποὶ dicti: poetæ vocant *æquora terræ.* Unde καμπτὴρ, metæ. Pacuvius Tantalo, citante Nonio:

Extremum intra campterem, ipsum
Jam prægreditur Parthenopæum. SCALIG.

lin. 25. *Fundat quotquot anneis.*] Ita veteres loquebantur. Gellius lib. 6: *Ut Carthaginienses quotquot annis darent populo Rom. certum pondus argenti puri puti.* Varro lib. 8: *Quotquot annis eodem modo exoritur.* Similiter infra: *Sacra quotquot mensibus feruntur in arcem.* & lib. 3 de Re rust. *Pastorem columbaria quotquot mensibus crebro oportet everrere.* Horatius:

Non si trecentis, quotquot eunt dies,
Amice, places illacrumabilem Plutona tauris.

Porro, cum hic duas etymologias Fundi tradat Varro, tertiam alibi retulit, quam Cicero festive illusit in joculari libello, hoc carmine:

Fundum Varro vocat, quem possim mittere funda:
Ni tamen exciderit, qua cava funda patet. POPMA.

lin. 29. *Quod inde.*] Marg. Scal. *quidem unde.*

lin. 30. *Item alia, quæ segetes ferunt.*] *item alia. Quæ segetes ferunt.* AUGUSTIN. Melius & intellectu facilius: *Quod segetes ferunt, fruges: a fruendo fructus. ab spe, spicæ.* ut eduntur ista, Varronis enucleatio & etymologia prope tota perpetuaque interit. TURNEB.

lin. 31. *Ubi & Culmi.*] Marg. Scalig. *uti* &c.

Pagina 11.

lin 1. *In summo campo nascuntnr.*] Marg. Scalig. *in summo campi* &c.

lin. 10. *Quod aratri vomer sustollit.*] *sustulit.* AUGUSTIN.

lin. 11. *Id est projecta.*] Marg. Scalig. *porrecta.*

lin. 12. *Quod sine opere parata.*] Marg. Scal. *opera.*

lin. 14. *Dividit in eos agros* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN. Sæpenumero accidit, ut una vox corrupta aliam secum trahat adventitiam, & alienam: ut hic videre possumus. Olim enim sine dubio præpositio IN hic non legebatur: sed factum est, ut propter verbum *Dividit*, quod quidem corru-

ptum eſt, ea huc irrepſerit. Hæc enim eſt vera lectio: *Alludit eo, cum ſcribit Sulpicius.* Nam prima litera coaluit cum ultima præcedentis vocis *Rura*, & ex *l* factum eſt *i.* ut ſupra in *Cavilæ*, pro *caullæ.* SCALIG. Emendarim: *Diludit in eo.* In illa etymologia ruris, quam tradidi, inquit, leviter & perfunctorie ludit P. Sulpicius orator, cum ſcribit: *Plebei rura largitur ad aream,* id eſt, ad percipiendum fruges recidivas ſive annuas meſſes, quas Seneca ad Lucilium eleganter dixit Spectare ad aream: *Cum flaveſcit, & ad aream ſpectat.* Diludo verbum theatri, & Diludia intervalla atque intermiſſiones ludendi, cum ſcilicet gladiatores, beſtiarii, aut pugiles, medios inter ludos committuntur, quo iſtiuſmodi commiſſiones inſititiæ & inductæ ſpectatoribus tædium levent. Horat. lib. 1 Sermon.

Diſplicet iſte locus, clamo, & diludia poſco. POPMA.

lin. 15. *Plebei rura largitur ad aream.*] Al. *largitatur.* Illud autem valet, non prata aut paſcua aut ſilvas dividit plebi, ſed agros frumentarios. frumenta enim teruntur in area: non omnia tamen. Nam far, quia ſuis extricari folliculis non poteſt in area, torrebatur in fornace. TURNEB. *Ad aream*, potes interpretari, ad annuas meſſes percipiendas, id eſt, ut quotannis percipiantur fructus. Suſpicor tamen legendum eſſe, *Plebei rura largiuntur adoream*, vel *largitura*, id eſt, quæ uberes fructus fundunt, & largo manat copia cornu. Antiqui Romani omnem ex agris proventum vocabant Adoream. Plautus Amphitruone:

Qui præda atque agro adoreaque affecit popularis ſuos.

Falſum vero eſt, quod dicit Varro, Rura dicta, quod rurſus ex iis percipiantur fructus: cum ſint ex Græco ἀρουρα, prima litera abjecta: ut ἀμέλγω, mulgeo: & alia ejuſmodi. SCALIG.

lin. 16. *Prædia dicta item ut prædes*, &c.] Inopia particulæ *ut* laborat hic locus. Leg. *Prædia dicta item ut prædes, a præſtando: quod ea pignori data, ut publice mancipes præſtent fidem. ut* inde aberat, quod reſtitui e vetere libro. Ceterum prædes exponuntur in antiquo lexico οἱ ὑπὲρ φόρου δήμου ἐνδεδεμένοι, qui pro vectigalibus populi obligati ſunt: prædiatores, ὠνηταὶ ὑπαρχόντων, qui eorum ſcilicet bona & fortunas emunt. Hinc jus prædiatorium apud Ciceronem, quo obligata ſunt bona ærario & populo. TURNEB. Al. *præda dicta.* Hic hiatum factum eſſe in Varrone, & cæco apparet. Quare enim Varro de præda injecit mentionem, cum quæreret etymon Ruris? ſed, ut, quod ſentio, aperiam,

videntur ea deesse, in quibus explicabat Varro, quid esset Adorea in exemplo Sulpicii antea adducto. Ad quod declarandum videtur laudasse versiculum Plauti ex Amphitruone supra a nobis productum,

Qui præda atque agro adoreaque affecit popularis suos.

Unde, quod nunc differat de præda, id esse ex testimonio Plauti, quod ipse explanat propter verba illa Sulpicii. Porro nihil est mutandum in verbis Varronis, ut putat Vertranius. nam etiam prædam vocabant id, quo in locationibus & rebus mancupi & aliis ejusmodi publice cavebatur. SCALIG.

lin. 17. *Quod ea pignori data* &c.] Marg. Scalig. *eo pignore dato.*

lin. 18. *Ubi nunc est Roma, septem montium demissior* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN. Contexenda sunt, quæ disjuncta sunt improbissime: *Ubi nunc est Roma septimontium nominatum, ab tot montibus, quos postea urbs muris comprehendit.* At rupes Tarpeja pars erat montis Capitolini præceps, unde nocentes dejiciebantur interdum. Plutarchus, πλὴν πέτραν ἔτι νῦν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Ταρπηΐαν καλοῦσιν, ἀφ' ἧς ἐῤῥίπτουν τοὺς κακούργους. Vocabatur & saxum Tarpejum. Horatius, *Dejicere e saxo cives.* TURNEB. Citat hæc ex poeta quodam, cujus nomen non apposuit, quod vulgo notissimus esset versiculus. Est enim trochaicus integer cum acrostichide sequentis:

Hic ubi nunc est Roma septem montium demissior
Infimus locus —

Sequitur enim statim interpretamentum ipsius Varronis, *Infimus, humillimus.* Quod autem doctissimus Turnebus hic legendum censet, *Septimontium*, næ is multum fallitur. Septimontium enim nunquam fuit locus Romæ, sed dies festus, vel potius sacrum, quod septem montibus fiebat. Meminit Tertullianus libro de Idololatria: *Etiam*, inquit, *strenæ captandæ, & septimontium, & brumæ, & caræ cognationis honoraria exigenda omnia.* SCALIG. Est versus alicujus veteris poetæ, describentis situm terræ, ubi post condita fuit Roma: cui fere geminus ille Virgilii 3 Æneid.

——— *nondum Ilium & arces*
Pergameæ steterant, habitabant vallibus imis.

Eum Varro hic adducit, ut, quoniam hactenus explicavit origines vocabulorum, quæ ad humum pertinent, nunc ejus derivata persequatur, inter quæ *humor*, *sudor*, & similia: a quibus arrepta occasione, ut solet, descendit ad nomina aqua-

rum. ficuti mox *humor hinc* fit *himberque.* Humor & imber fiunt ab humu, quia, ut ait Lucilius,

Terra abiit in nimbos imbresque.

Roma feptem montium, ut Propertius:

Septem urbs clara jugis toti quæ præsidet orbi. POPMA.

lin. 21. *Terra abiit.*] *terra abit.* AUGUSTIN.

lin. 24. *Hinc sudor quivis* &c.] Al. *Hinc sudor quamvis deorsum in terra umbra.* Lego: *hinc sudor, udor. is quamvis deorsum in terram unde sumi pote, puteus: nisi potius quod Æoles dicebant, ut ποταμὸν, sic ποτῆρα & ποτὸν, ut nunc φρέαρ: a puteis oppidum Puteoli.* TURNEB. Quod legitur, *Hinc sudor quivis in terra imber,* fane falfum eft, etiamfi nefcio quid fimile voluerit Empedocles. Alii verifimilius, nihilo tamen verius: *Hinc udor. Aquæ vis deorsum in terra, Imber.* Ego puto: *Hinc udor, aquæ vis deorsum. Hinc terra Umbria.* Quod fcilicet ab aquarum vi, Umbri: nimirum ἀπὸ τῶν ὄμβρων. Auctores, Diodorus, Solinus, & alii. Vel de Umbria injecit mentionem, quod cum agat de infimis locis, & quæ in eis funt, fortaffe humilem fitum Umbriæ innuit: & ita tunc legendum effet, *Hinc udor. Hinc quævis deorsum terra, ut Umbria, humilior.* Ita etiam locutus eft in libris de Re ruftica. Nam *deorsum habitare* dixit, pro *in humilibus locis habitare.* De fitu vero Umbriæ notum eft, humilem maxima ex parte effe. Hinc Propertius dixit Mevaniam fitam loco plano & cavo. Athenæus quoque lib. 12 ait, luxui maxime deditos fuiffe, quod fimilem ac Lydi regionem haberent, qui & ipfi deliciarum infamia flagrarunt. Etiam Lydiam planam effe, & humilem, oftendit proverbium, Λυδὸν εἰς πεδίον προκαλεῖν. Quare & Umbrorum talem fuiffe, & Sybaritarum: de quibus dictum propterea, quod neque orientem folem neque occidentem viderent. Verba Athenæi funt hæc: τὸ τῶν Ὀμβρικίων ἔθνος ἐπιεικῶς εἶναι ἁβροδίαιτον, παραπλησίως τε βιοτεύειν τοῖς Λυδοῖς, χώραν τ' ἔχειν ἀγαθήν· ὅθεν παρελθεῖν εἰς εὐδαιμονίαν. propterea dicuntur pingues Perfio. Eo etiam fpectavit Plautus Milite, cum ait:

Minime sputator, screator sum: itidem minime muccidus.
Post Ephesi sum natus, non in Apulia, aut Umbria.

ruflicos & crapulæ deditos innuit. Catullus quoque in Scazonte in Egnatium videtur idem voluiffe, & ita corrigendus verficulus in eo epigrammate:

Aut porcus Umber, aut obesus Etruscus.

Ubi hodie perperam, ut puto, legitur, *parcus Umber.* Ita

enim veteres, ut nos quoque hodie vulgo facimus, homines pingues & obesos, porcos vocabant. Pomponius Vernionibus:

Porcus est, quem amare cœpi, pinguis, non pulcher puer.

Hodie vulgo apud Nonium falso legitur *Orcus*. Menander in Piscatore, loquens de Dionysio Heracleæ Ponticæ tyranno, παχὺς γὰρ ὗς ἔκειτ' ἐπὶ στόμα. De hujus Dionysii edacitate, & immensa corporis mole, plura Athenæus lib. 12. Itaque errat Alciatus, qui, ubicunque fit mentio Umbrorum apud Plautum, Ovidium, & alios, parcos vult intelligi. Quod ita non esse, demonstratum est. Etiam magnus ille vir eo errore in alium longe majorem protractus est: qui apud Plutarchum in Symposiacis putarit de Umbrorum cœnis parcis & frugalibus mentionem fieri: cum tamen neque ipsi frugales fuerint, neque ea sit mens Plutarchi. Locus autem, quem ille intelligit, neque posuit, est Symposiacῶn libro 2, capite 10, τὰς δὲ Ὀμβρικὰς ἐκείνας δαῖτας οὐ χρὴ μεταφέρειν ἐκ τῶν στρατιωτικῶν καὶ παρεμβολικῶν ἐνταῦθα δείπνων. ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τῶν παλαιῶν φιλανθρωπίαν ζηλοῦν, οὐ μόνον ὁμοβίους, οὐδὲ ὁμοροφίους, ἀλλὰ καὶ ὁμοχοίνικας καὶ ὁμοσίτους (*potest & ὁμοσιπύους*) τῷ πᾶσαν σέβεσθαι κοινωνίαν, ἐν τιμῇ τιθεμένους. Nam ibi non intelligendum de Umbrorum cœnis, sed catulorum, & ferarum. ὀμβρίκια enim & ὄβρια Æliano, & ὀβρίκαλα Æschylo dicuntur catuli ferarum. Unde etiam ex musimone fero animali & ovibus natos prisci Latini Umbros vocabant. Intellexit ergo Plutarchus prandium ferarum, καὶ τὸ μονοφαγεῖν, cujus nemo particeps est: atque adeo, ut Plautus ait, *cum quis singulas escas devorat*. Quod & proverbialiter dictum Plutarcho: & allusit Seneca epistola 19. *Visceratio*, inquit, *sine amico, vita leonis ac lupi est.* Latius equidem divagatus sum. sed & necesse fuit ea adducere, quæ opus essent ad probandam conjecturam nostram, & ad ea diluenda, quæ contra objici possent. Quare de Umbria intellexit Varro, aut quod ἀπὸ τῶν ὄμβρων, aut quod humilis ejus situs. agit enim de humo. SCALIG. Puto legendum: *Quæ abit deorsum in terra umbra.* Varro deducit *umbram* ab humo, eo quod deorsum cadit in terram: alii ab humore, quasi vero omnes umbræ humidæ sint. *Abit deorsum*, ut Cato de Re rust. *Ubi deorsum versus ibit.* Varro infra: *Ut lucem caperet deorsum.* & lib. 1 de Re rust. *Qui colunt deorsum magis æstate laborant.* POPMA.

lin. 25. *Unde sumi potest, Puteus.*] In superioris memoriæ excusis, *Unde sumi pote, Puteus.* Quæ vera est lectio,

quamquam eodem ſenſu. Si aliquid mutandum eſſet, legerem: *Unde ſumitur potus, puteus.* Sed nihil mutandum. Ita enim alibi locutus eſt, ubi ſcribit, Simpulum vas dictum a ſumendo. Eſt autem valde λεπτολόγος καὶ στωϊκωτάτη, hoc eſt, ineptiſſima, etymologia: ſi quidem putat ab illo nomine *pote* dictum *puteum.* Quare enim fons quoque, ex quo ſumi pote, ita dictus non eſt? SCALIG.

lin. 26. *Niſi potius quod Æoles dicebant τὸν πύθιον καὶ ποταμόν. Sic potura a potu, non ut nunc*] Sic editio Romana. Al. *Niſi potius, quod Æoles dicebant ποταμόν: ſic potura a potu, non ut nunc.* Atqui neque πύθιον Græca eſt dictio in eum ſenſum: neque ποταμὸς puteum ſignificat. Et tametſi alterutrum id ſignificaſſet, uno tantum contentus fuiſſet Varro: & etymon alicujus vocis non poteſt deduci a duabus vocibus ita diſſimilibus, ut ſunt ποταμὸς καὶ πύθιον. Vertranius certe pro vera hanc amplexus eſt lectionem: cum meo quidem judicio illa vera ſit, quam reponemus, ſic: *Niſi potius, quod Æoles dicebant* ποτῆρα, ἀπὸ τοῦ πότου, *non, ut nunc*, φρέαρ. Ut taceam de *potura*, voce nihili, & nunquam a bono auctore uſurpata. Eſt autem ποτὴρ, quæ πίστρη apud poetas, niſi me fallit judicium. Et non eſt, quod pro legitimis vocibus ſpurias & adulterinas ſupponamus. Nam in eadem editione Romana, quod poſtrema verba legerint ſic, *Non, uti nunc*, a πόσω, quid ſibi velint ea voce nulli rei, non video: nihil enim ſignificat. Vertranius certe eam ſecutus eſt. Quod autem eos induxerit, ut πύθιον hic repoſuerint, id accidit, puto, quia apud Heſychium legerant, πύθιον, τὸ ὕδωρ, Θουκυδίδης. Cum tamen in Thucydide ſemper πύθιον pro templo Apollinis accipiatur: utpote quod alium ſignificatum non habeat. Quare aut erravit Heſychius, aut locus ille mancus & corruptus eſt. SCALIG. *Æoles dicebant ſic* ποτῆρα, *a potu, non ut nunc* φρέαρ.] Græca vox adulterina eſt, ut reliquæ omnes, quæ in vulgatis libris hic exſtant. Æoles, inquit, Puteum vocabant ποτέον a potu, non ut nunc φρέαρ, a profunditate. Lib. 5: *Puteus quod ſit Græcum antiquum, non ut nunc,* φρέαρ *dictum.* Sed errat Varro in hoc etymo tam Græco, quam Latino, cum ſit a verbo Puteo, puteus. POPMA.

lin. 28. *Puteoli*] Strabo lib. 5: Ἑξῆς δέ εἰσιν αἱ περὶ Δικαιαρχίαν ἀκταὶ, καὶ αὐτὴ ἡ πόλις. ἦν δὲ πρότερον μὲν ἐπίνειον Κυμαίων ἐπ' ὀφρύος ἱδρυμένον· κατὰ δὲ τὴν Ἀννίβα στρατείαν συνῴκισαν Ῥωμαῖοι, καὶ μετωνόμασαν Ποτιόλους, ἀπὸ τῶν

φρεάτων. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς δυσωδίας τῶν ὑδάτων, ὅτι ἅπαν τὸ χωρίον ἐκεῖ, μέχρι Βαίων, καὶ τῆς Κυμαίας, θείου πλῆρές ἐστι, καὶ πυρὸς, καὶ θερμῶν ὑδάτων. Stephanus ab utroque, *Δικαιαρχία*, inquit, *πόλις Ἰταλίας. ταύτην δέ φασι κεκλῆσθαι Ποτιόλους. πότια δὲ τὰ φρέατα καλοῦσι Ῥωμαῖοι· ὄλπρε δὲ, τὸ ὄζειν.* SCALIG.

Pagina 12.

lin. 4. *Itaque eum Afranius Puticulos in Togata appellat.*] *Putilucos* legendum esse, ipsius Varronis verba facile demonstrant. SCALIG. Idem in margine, *Putiluculos.*

lin. 5. *Quod inde suspiciunt.*] Ita lego pro vulg. *suscipiunt.* AUGUSTIN. Lego: *Quo deinde suscipiunt perpetuo flumen, lacus. Lacuna, in qua ibi aqua.* Lacum autem hic intelligo, quo ex flumine ad aquandum aut lavandum aqua excepta est, quo etiam ex aquæductu aut fonte recipitur. Terentius:

Apud ipsum lacum est pistrilla.

Horatius:

Gestiet a furno redeuntes scire lacuque. TURNEB. Vetus scriptura: *Quo inde suscipiunt.* Lego igitur: *Quo inde suscipiunt perpetuo flumen, lacus. Lacuna, lama, ubi aqua contineri potest.* Dictum est autem *Quo inde* pro Unde. ut alibi, *in qua ibi*, pro Ubi. quod in idiomate Hebræo rarum non est. SCALIG.

lin. 8. *Stagnum, quod Græce στάμνον.*] *στεγνὸν, aut στεγανόν.* AUGUSTIN. Lego: *stagnum, quod Græce στεγνόν.* TURNEB. Restitue: *Stagnum a Græco στεγνόν.* Male enim in editione Rom. *σταμνόν.* Aliud enim est *σταμνὸς*, ut sciunt, qui legerunt saltem Aristophanem. *Στεγνὸν* igitur, quod contineat aquam, neque manare possit, ut etiam Festus scripsit. Unde Stativæ aquæ dicuntur, quæ contrariæ sunt manantibus, & perennibus: cujusmodi sunt fontes, rivi, fluvii. Varro de admirandis, ad Fundanium socerum: *Secundo de stativis aquis, ut sunt lacus, & stagna, & putea, & maria.* Plinius lib. II, cap. LXXXVIII: *In eadem & oppidum haustum profundo, alioque motu terræ stativas emersisse.* Ita enim lego, non *Statinas*, ut habent vulgata exempla: præcipue, cum in veteribus calamo exaratis legatur *stagnum*, quod sane declaratio est ejus vocis: deinde in textum irrepsit, cum esset ab aliquo studioso in ora libri annotata. *Statinas*

vero repoſuit, qui legerat apud Statium *Statinas* renatas dici: quaſi ea ſit mens Plinii. Nam ſi ita eſſet, Plinius dixiſſet inſulam in planitie campi exſtitiſſe. Quod ſane non ridiculum modo, ſed & *ἀδύνατον*. Stativas vero dicebant, quomodo calidas & frigidas, & Bajanas, & Albulas, cum ſubintelligerent Aquas. SCALIG.

lin. 9. *Habet primum.*] Vulg. *primam.* Sed in editione Romana de ſuo correxerunt, *Quod nomen habuit primum:* male. nam nullo negotio emendari poterat: *Stagnum a Græco στεγνόν, quod non habet rimam.* Siquidem Græci vocant *στεγνὸν*, quod minime rimoſum eſt, & fideliter continet: cui contrarium Latinum Futile. Sequentia Varronis verba facile probant conjecturam noſtram. SCALIG.

lin. 12 ſq. *Stillicidia, fluminaque, ut ita fluant cadantque.*] Vulg. *ſtillicidia, fluvia, quæ ut ita fluant cadantque.* Repono: *Stillicidia, flumina, aquæ, uti fluant cadantque.* Ut in ſenatuſconſulto, quod exſtat apud Frontinum: *Quo minus ea aqua ire, cadere, fluere, &c.* Unde caducæ aquæ, quæ ex dividiis, ſeu caſtellis, & fiſtularum manationibus fluebant. SCALIG.

lin. 15. *Continue.*] Lego *continuo.* AUGUSTIN.

lin. 17. *Amiternini.*] Nempe qui *ἀμφιτέρμονες* poetis Græcis. SCALIG.

lin. 19. *Qui aliter facit, ex ambitu cauſam dicit.*] *Indagabili ex ambitu cauſam.* libri omnes, quos vidi. AUGUSTIN. Si non eſt mendum in nomine *indagabili*, erit, quod Græci dicunt *ὑπεύθυνος*: tunc autem legendum erit *indagabilis.* Sed nihil affirmo. Eſt autem ex veteri formula dictum, quæ ſervabatur in legibus ſcribendis: QUI ALITER FAXIT, CAPITALE ESTO. Ut in legibus Numæ Regis, SI QUIS ALIUTA FAXIT, IPSUS JOVI SACER ESTO. *ἐὰν ἄλλῳ, ἐὰν ἄλλως ποιήσῃ τὶς, τῷ νόμῳ ἔνοχος ἔστω*, familiare apud Demoſthenem. Forſitan ingitur *Indagabilis ex ambitu, ἐξεταστέος, ὑπεύθυνος, ἔνοχος.* Sic dictum apud bonos auctores, *indagare crimen.* SCALIG.

lin. 26. *Nihil Latinum: ut quod oritur.*] Quidam putant ex veterum librorum notis ſcribendum: *Nihil Latinum & ignotum: ut quod oritur.* AUGUSTIN.

Pagina 13.

lin. 3. *Appellatum — Dehebrim.*] Al. *Appellatum Tibrim. Tebrim* ex Plin. lib. 3, cap. 5. In editione Rom. *Deheberim.*

Et ſupra p. 12, l. 24, *Tiberis, quod caput extra Latium:* lege, *quojus caput.* SCALIG.

lin. 4. *Vocitatum.*] Marg. Scalig. *appellatum.*

lin. 5. *Tiberinum.*] Marg. Scalig. *Tiberium.*

lin. 10. *Auſtrum.*] Marg. Scalig. *Eurum.*

lin. 14. *Manlius.*] Marg. Scalig. *Manilius.*

lin. 18. *Sunt & nomina* &c.] Ante hæc verba multa, ni fallor, deſunt. AUGUSTIN. Idem judicabat Scaliger ad h. l.

lin. 26 ſq. *Ab eo late Saturniam terram, ut etiam Ennius appellat.*] Apparet manifeſto, eſſe verſiculum Ennii,

— Saturnius illi
Nomen erat, de quo late Saturnia terra.

In fragmentis Originum, quæ exſtant nomine Catonis, idem Ennii ἀκροτελεύτιον legitur: *A quo Saturnia olim, ubi nunc Capitolium: & ab ea late Saturnia terra.* Itaque illud Virgilii deſumtum eſt ex Ennio,

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen. SCALIG.

Ennius in Annalibus auctor eſt, ante Romam conditam tenuiſſe illic proxima loca priſcos Latinos, Caſcos ipſe appellat; quos Latinus Silvius, Albanorum rex, in colonias deduxit, appellavitque Latinas colonias.

Saturnius olli
Nomen erat, de quo late Saturnia terra:
Quam primum Caſci populi tenuere Latini.

Hunc autem extremum verſum citat Varro lib. 6. & eundem intelligit Cicero lib. 1 Tuſcul. cum inquit: *Itaque unum illud erat inſitum priſcis illis, quos Caſcos appellat Ennius, eſſe in morte ſenſum.* Hieronymus ad Nitiam: *Rudes illi Italiæ homines, quos Caſcos Ennius appellat.* POPMA.

Pagina 14.

lin. 1. *In ædificiorum legibus parietes.*] Lego: *In ædificiorum legibus privatis.* TURNEB.

lin. 5. *Ab adventu.*] Ita habet v. c. Et verum eſt: neque aſſentior doctiſſimo Turnebo, qui legendum cenſet *ab advectu.* Atqui propius eſt, ut Aventinus ſit ab adventu dictus, quam ab advectu. Advenire proprie dicitur de peregrinis. Et adventores, ſeu advenientes, qui peregre veniunt, ut alibi annotamus. Quod igitur velaturis trajiceretur ille locus, & pro peregrinis haberentur, qui ex ulterioribus locis adveniebant, ab adventu illo putat Aventinum dictum. Nam

peregrinos censeri necesse est, qui ita paludibus a nobis disclusi sunt, ut ad nos, nisi trajecturi, pervenire non possint. SCALIG.

lin. 10 sq. *Quod ea, qua tum itur, velabrum* &c.] *Quod ea, qua tum descendebant, dicitur velabrum.* utrumque ex libris. AUGUSTIN. Ex monimentis veteris scripturæ lego: *Quod de aqua tum dicitur Velabrum: & unde escendebant ad infimam novam viam, locus sacer Velabrum.* Ceterum Velabrum duplex fuit: majus, de quo nunc loquitur; minus, de quo infra: *Ab iis palus fuit in minori Velabro: a quo, quod ibi vehebantur lintribus, Velabrum. ut illud majus, de quo dictum est.* Velabrorum meminit Propertius:

Qua velabra suo stagnabant flumine quæque
Nauta per urbanas velificabat, aquas.

In Velabro porro locus sacer erat, quod Velabrum dicebatur, ut Varro libro sequente tradet, (p. 58) ubi Accæ Larentiæ sacrificium fiebat, qua in novam viam exibatur. Atque hic observandum, veteres *Escendo* etiam pro *Ascendo* dixisse. Livius: *A. d. X. Kal. Octobr. ludorum Romanorum secundo die, C. Licinio consuli ad quadrigas mittendas escendenti, tabellarius, qui se ex Macedonia venire diceret, reddidit laureatas literas.* Varro alio loco: *E vinea in arbores escendit vitis.* Iterum: *In carnarium escendit.* In vetere libro scriptura hæc exstat: *Quod ea, qua tum dicitur velabrum.* Et mox: *Ad infima novam viam locus sacellus labrum.* TURNEB. Ita hic locus legendus est, nulla pæne licentia: *Cujus vestigia, quod qua nunc itur, Velabrum: & unde ascendebant ad Rumiam, Nova via: ubi lucus, & sacellum Larum.* Duo, inquit, sunt vestigia, quod ille locus olim aquis inundatus esset: primum, quod, qui locus nunc pedibus aditur, retinet nomen Velabri: quæ quidem appellatio ostendit, olim solitum velaturis trajici. Alterum, quod, unde ascendebant, dicitur nunc Nova via, utpote quod antea ibi semper via non fuisset. Vertranius secutus est eam lectionem, quæ ex duabus maxime corrupta erat. itaque ei non assentior. SCALIG.

lin. 11. *Ascendebant ad rumam nova via.*] Marg. Scalig. *descendebant ad imam novam viam.*

lin. 12. *Lucus est & sacellum larum.*] Vetus lectio, *Locus sacellum Labrum:* quæ suspicionem mihi facit, totum hoc irrepsisse ex glossemate imperiti librarii, annotantis, Velabrum esse locum, vel sacellum. quid enim ad etymon Velabri, si ibi fuit sacellum larum? quod in summa Sacra via fuisse

proximum foro Romano, teſtantur Tacitus Annal. 17, & Solinus Polyhiſtore. Velabrum dicitur a vehendo, inquit, quia eo ex urbe advehebantur ratibus; cujus veſtigia duo: primum, quod qui locus nunc pedibus aditur, habet nomen Velabri, quoniam olim velaturis trajiciebatur; alterum, quod unde aſcendebant ad ſacellum Deæ Rumiæ, dicitur nunc Nova via, quaſi antea ibi palus fuiſſet, non via. Rumia Dea eadem Rumina, quæ mammam parvulo, ut ait Auguſtinus, immulgere dicebatur, quia Rumam dixere veteres mammam. Meminit Varro de Re ruſtic. lib. 2, & Catone de Liberis educandis. POPMA.

lin. 17. *Quadrantis ratiti.*] Clauſulam verſus hexametri eſſe intelligo. *Quadrans* autem *ratitus* dicitur, quod (ut a Feſto & Plinio ſcribitur) in eo eſſet ſculpta ratis figura. Igitur *ratitus* eſt rate notatus & inſignitus, & ratem habens. TURNEB.

ead. & ſq. *Reliqua urbis loca olim diſcreta, ut Argeorum ſacraria in ſeptem & viginti parteis urbis ſunt diſpoſita.*] Neſcio quomodo me effaſcinant libri antiqui, & ad inſaniam me prope adigunt; quorum inſano amore agitatus audeo ſcribere: *Reliqua urbis loca olim diſcreta, tum Argeorum ſacraria, in ſeptem & viginti partes, ubi ſunt diſpoſita.* Ego in hac ſcriptura nihil variavi, nihil mutavi, ſed eam, ut reperi, ſartam tectam conſervavi. TURNEB. Diſtributa primum fuit urbs in quatuor urbanas tribus, Eſquilinam, Collitiam, Palatinam & Suburanam. Per quas diffuſi erant Argei per XXVII ſacraria. Ab eo infra in ſacris Argeorum ſcriptum eſt, PRIMÆ REGIONIS QUARTUM SACRARIUM. Itaque videtur Vertranius aliter ſenſiſſe: in quo ſane errat. SCALIG. Antiquæ editiones habent, *Partes urbis loca ſint.* quæ ſcriptura manifeſte indicat, hoc gloſſema inducendum eſſe, & aſſumendum ex ſuperioribus illud urbis loca. Porro regiones urbis, eædem tribus urbanæ, in initio quatuor fuerunt, Suburana, Eſquilina, Collina, Palatina: per quas Argeorum ſacraria XXVII erant diſpoſita, ſed in aliis plura vel pauciora. Nam prima regio habebat ſex ſacraria, ut infra ſcriptum eſt. Poſtea Auguſtus ſpatium urbis in XIV regiones diviſit, inſtituitque, ut illas annui magiſtratus, id eſt, ædiles, tribuni plebis, prætoreſque ſortito tuerentur, auctore Suetonio. Paulus Ictus de Officio præfecti vigilum: Deinde Divus Auguſtus maluit per ſe huic rei conſuli. nam ſalutem reipublicæ tueri nulli magis credidit convenire, nec alium ei rei ſufficere, quam Cæſarem. itaque ſeptem cohortes opportunis locis conſtituit, ut

binas regiones urbis unaquæque cohors tueatur. Dion. lib. 55 Histor. *καὶ τῶν δημάρχων τῶν τε στρατηγῶν πᾶσαν τὴν πόλιν εἰς δεκατέσσαρα μέρη νεμηθεῖσαν, κλήρῳ προσταχθέντων, ὃ καὶ νῦν γίγνεται.* POPMA.

lin. 25. *Cœlio.*] Marg. Scal. *Cœle.*

lin. 27. *Post Cœlii obitum.*] Marg. Scalig. *Cœlis.*

Pagina 15.

lin. 2 sq. *Cum Cœlio conjunctæ Carinæ* &c.] Reperio etiam: *cum Cœlio conjunctim Carinæ, & inter eas quem locum Ceroliensem appellatum apparet.* Cum autem dicit, *primæ regionis quartum sacrarium*, unum ex Argeis intelligit. *Argei* porro loca erant in urbe a Numa consecrata, ubi sacra fiebant, ut auctor est Livius. TURNEB.

lin. 3. *Eas.*] Marg. Scalig. *eos.*

lin. 5 sq. *Quarticeps circa Minervium.*] Minervium templum est Minervæ, ut *Dianium*, Dianæ. Minervium quoque a Victore, vel, ut alii malunt, Rufo, ponitur in nona urbis regione. Ceterum *quarticeps* cum dicitur, & *terticeps*, si Volaterrano credimus, significatur Quatuor vel tres vertices habens. Cui expositioni non assentior, cum potius intelligatur tertius aut quartus mons, pars & caput. Itaque ad ordinem sunt ista referenda, ut in Suburana regione constat, in qua princeps erat Cœlius, deinde Cœliolus, mox Carinæ, & quarticeps Ceroliensis. Sed & ad ordinem ista referenda esse, ostendunt liquido ea, quæ Varro de Esquiliis scribit, ne pluribus id docere coner. TURNEB.

lin. 7. *Ceroliensis a carinarum junctu dictus Carinæ, postea Cerionia.*] Lego: *Ceroliensis a carinarum junctu dictus Carinæ, postea Cerolia.* Hic autem (nisi falsus, ut sæpenumero, augur sum) *Ceroliam* videtur indicare appellatam a *κάρα* quod ibi caput esset Sacræ viæ. TURNEB.

lin. 9. *Streniæ.*] Marg. Scalig. *Stireniæ.*

lin. 10. *Qua sacra quotquot mensibus feruntur in arcem.*] Quod hic quotquot mensibus sacra in arcem per viam Sacram dicit ferri Varro, id intelligendum crediderim de sacris Idulibus. Nam Idibus sacerdotes sacra in arcem ferebant rei divinæ causa. Ad eam fortasse consuetudinem respexit Flaccus, cum scripsit:

——— *Dum Capitolium*
Scandet cum tacita virgine pontifex. TURNEB.

Quot Idibus ſcilicet, cum mactabatur agna Jovi. Ovid. *Idibus alba Jovi grandior agna cadit.* Ab eo dicebatur agna Idulis, ex cujus lana conficiebant Flamines Diales albogaleros ſuos. Et ſacra illa, quæ hic innuit Varro, dicebantur Idulia. Feſtus de ſacra via loquens, *Quidam*, inquit, *dictam putant*, *quod eo itinere utantur ſacerdotes Idulium ſacrorum conficiendorum cauſa.* Quare non aſſentior viro eruditiſſimo A. Auguſtino, qui *Edulium* legendum putat. SCALIG.

lin. 13. *Proximo clivo.*] *Primori clivo.* Utrumque habent libri. AUGUSTIN.

lin. 19 ſq. *Nunc ſcribitur tertia litera B. non C.*] Emendo: *Nunc ſcribitur tertia litera C*, *non B*, Quinctiliani auctoritate fretus. Sic enim ſcribit lib. 1: *Et Subura cum tribus literis notatur, C tertiam oſtendit.* Nam cum literarum compendio ſcribebatur & tanquam notabatur, *Suc* notatum, *Suburam* ſignificabat. TURNEB.

lin. 21. *Secundæ regionis Eſquilinæ ab Eſquileis : alii has ſcripſerunt.*] Emendo: *Secundæ regionis Eſquiliæ : alii has ſcripſerunt.* TURNEB.

lin. 24. *Concinunt.*] Marg. Scalig. *conveniunt.*

lin. 25. *Quod ibi lucus fagutalis, & lucus Mephitis*, &c.] Lego: *Quod ibi lucus dicitur fagutalis*, *& larum Querquetulanûm ſacellum*, *& lucus Mephitis.* Dicitur autem Larum querquetulanûm, ut Larum permarinûm apud Livium, qui ſunt (ut vetus lexicon interpretatur) θεοὶ διαπόντιοι. *Lares querquetulani* dicuntur, quod ibi querquetulum fuiſſet. Cœlius enim mons, Querquetulanus a quernea ſilva vocatus fuit. Sed tamen quos Lares querquetulanos Varro appellat, prope eſt ut nymphas querquetulanas Pompejus vocare videatur. TURNEB. Al. *Quod ibi lucus Fagutalis & Larium. Querquetulanum ſacellum*, *& lucus Martis.* Puto legendum: *Quod ibi lucus Fagutalis*, *& Virarum querquetulanum ſacellum*, *& lucus Mephitis.* Feſtus: *Querquetulanæ Viræ putantur ſignificari Nymphæ præſidentes querceto vireſcenti : quod genus ſilvæ indicant intra portam*, *quæ ab eo dicta ſit querquetulana.* Ergo Viræ querquetulanæ, nihil aliud ſunt, puto, quam quæ Græce χλωρίδες καὶ ἁμαδρυάδες dicuntur. De Mephiti vero meminit Feſtus & Servius. SCALIG. Legendum: *Virarum Querquetulanum*, *& lucus Martis.* Virarum Querquetulanum ita dicitur, ut Nemorenſe Dianæ. Erat autem Querquetulanum nemus querneum in Eſquiliis, cui præerant Nymphæ Hamadryades, dictæ ex hoc Querquetulanæ Viræ. Feſtus: *Quer-*

quetulanæ Viræ putantur ſignifiari Nymphæ præſidentes querceto vireſcenti, quod genus ſilvæ indicant intra portam, quæ ab eo dicta ſit Querquetulana. De qua porta meminit Plin. lib. 16. POPMA.

lin. 26. *Quorum anguſti fines: non mirum.*] Taxat luxum ſui temporis. Quare verba ejuſdem Varronis ex libro I de vita populi Rom. huc ſpectant. Citantur quidem illa tribus locis diſperſa apud Nonium: quæ nos conjunximus ad hunc modum: *Hæc ædis, quæ nunc eſt, multis annis poſt facta fuit: quia omnia regiis temporibus delubra parva facta, ut in cetero cultu. Quæ ſunt conſentanea, quod ſint paupertina, ſine elegantia, ac cum caſtimonia. Quid inter hos Joves interſit, & eos, qui ex marmore, ebore, auro, nunc fiunt, potes animo advertere & horum temporum divitias, & illorum paupertates.* Hæc ille. Ovidius: *Juppiter anguſta vix totus ſtabat in æde.* Videntur ea, quæ ex eodem Varrone adducit Clemens Alexandrinus, non longe ab ſuperioribus abfuiſſe. Τὸ παλαιὸν, inquit, δόρυ φησὶ γεγονέναι τοῦ Ἄρεως τὸ ξόανον Οὐάρρων ὁ ξυγγραφεὺς, οὐδέπω τῶν τεχνιτῶν ἐπὶ τὴν εὐπρόσωπον ταύτην κακοτεχνίαν ὡρμηκότων. SCALIG.

lin. 27. *Jamdiu enim late avaritia una eſt.*] Lego: *Jamdiu enim latæ avaritia viæ eſt.* atque in hac emendatione non meam, ſed antiqui libri fidem obſtrictam eſſe volo. TURNEB.

Pagina 16.

lin. 3. *Mons tercicepſos — quadricepſos.*] Modo Terticeps reperio in editionibus, modo Terticepſos, modo in Volaterrano Quarticepſis, modo in codice antiquiſſimo Quarticepſois. Cum autem inveniam quibuſdam in locis non Quarticeps, ſed Quadriceps, nec Terticeps, ſed Triceps, tum apparet, non tam ordinem ſignificari, quam collium & jugorum multitudinem. Quamquam Quarticeps & Terticeps legere malim, vel Quarticeps, is, & Terticeps, is. TURNEB.

lin. 4. *Dexterior via in tabernola eſt.*] Malim legere, *Dexteriore via in tabernula eſt*, (ut ſupra *ſiniſtra* auferendi caſu) quam *dexterior* nominandi. TURNEB.

lin. 6. *Septimius mons quinticepſos lucum Pœtilium. Eſquilinus.*] Al. *Septimius mons quinticepſos lucum Pœtilium, ex quibus eſt.* Lego: *Septimius mons quinticeps lucum Pœtilium, Eſquiliis eſt.* Et frequens mendum hic inolevit. Nam male *quinticepſos*, *ſexticepſos* ſcriptum eſt, pro *quinticeps*, *ſex-*

ticeps &c. Neque enim *primicepſos* dixit, ſed *primiceps.* SCALIG. Idem pro *Pœtilium* in Marg. habet *Petillium.*

lin. 10. *Viminalis a Jove Viminio, quod ibi aræ ſunt ejus, aut quod ibi vimineta fuerunt.*] Lego: *Vimina nata fuerunt.* ex libris utrumque. AUGUSTIN. Lego ſic: *Viminalis, a Jove Viminio, quod ibi aræ ſunt, qui quod ibi vimina nata.* TURNEB.

lin. 19. *Collis Salutaris quarticepſos adverſum eſt pila Naris, ædem Salutis.*] Conjicio, & fortaſſe, ut plerumque, futilis & vanus hariolus ſum: conjicio, inquam, legendum, *Adverſum eſt Apollinaris, ædem Salutis:* ut Apollinaris collis intelligatur, in quo Apollinis ædes erat. Apollinaris etiam vicus erat in urbe Roma, cujus mentio eſt apud Victorem. TURNEB. Al. *Pilonoris*, cui nonnulli ſubſtituerunt *Pila Naris*: ut eo modo dicta ſit *Pila Naris*, quomodo Pila Tiburtina. Sed quomodo reliqua cohærere apte poſſint, ipſi videant. Alii *Pila Honoris*, alii *Honoris ædem*, majore imprudentia. Non enim, niſi fallor, antiquior fuit Honoris ædes, ea, quæ vota eſt a Cl. Marcello, bello Gallico, ad Claſtidium. Alia autem a C. Mario ex Cimbricis manubiis dedicata fuit. Tantum vero abeſt, ut utravis harum hic intelligatur, ut libri Argeorum non minus CCC annis præcedant Cl. Marcellum. Sed profecto errarunt librarii, qui non meminerunt, cum hæc exſcriberent, in iis multa eſſe, quæ poſtea non fuerunt in uſu: ex quo factum eſt, ut *Pilonoris* corruptum fuerit ex antiquo genitivo *Apolineris.* Ita enim legendum fuerat: *Collis ſalutaris quarticeps adverſum eſt Apolneris ædem & Salutis.* In colle enim Quirinali hi particulares fuerunt, Collis Salutaris, Apollinaris, Martialis, Latiaris. Apolineris, vel Apelineris, antiquo declinatu, ut Boveris, Sueris, Joveris, regerum, lapiderum, nucerum. Sic apud Feſtum *Nec erim*, pro *Nec eum.* Sic puto Cn. Martium vatem, auctorem vetuſtiſſimum, eo declinatu uſum eſſe, cum præſertim aliter in hexametro verſu vix facile locum habere poſſit nomen Apollinis. Exſtat autem apud Livium carmen illud, ſeu vaticinum, alienis quidem verbis, & quaſi mitigatum a Livio, deterſo illo ſitu & ſqualore vetuſtatis. Veritus enim fuit, ne ſimplex illa ruſticitas verſuum inquinaret delicias illas & lucem orationis ſuæ. Non tamen ita mutavit, ut divinandi locum maxima ex parte non reliquerit illis, qui reſtituere vellent. Quæ, niſi fallor, ita ab auctore relicta fuerant:

Romulidæ, ſi perduellis expellere voltis,
Et vomicam, quæ gentium longe alienigenarum

Venit, Apolineri voveatis censeo ludos,
Quiqui Apolineri fiant commune quotannis.
Prætor ibus ludis faciundis ollu' præsto,
Qui summum poplò plebeique endo Urbe dabit jus.
Poplos poblicitus cum diderit e stipe partem,
Conferinant uti privatim pro seque suisque.
At bis quinque viri sacra Græco ritu obeunto.
Hæc si faxitis recte, gaudebiti' semper,
Atque adeo fiet melior res poblica vostra.
Nam is Dius vostros perduellis stinguet ad unum,
Qui vostros campos placide nunc ruraque pascunt. SCALIG.

Pro *Pilonoris* in nonnullis libris est *Pila naris*. An ergo *Pilomnaris* Salus cognominata fuit, quod pelleret hostes, vel quod pilis salutem daret? sicut in Saliari carmine *Pilomnæ poplœ* indigitabantur Romani, velut pilis uti adsueti, vel quia præcipue pellerent hostes, inquit Festus. An potius legendum Apollinaris? ut hujus nominis collis intelligatur, in quo Apollinis ædes erant, sicuti in Salutari colle Salutis ædes, quæ Salutis augurium vocabatur. nam collis Quirinalis hos particulatim amplectebatur, collem Apollinarem Salutarem, Martialem, Latiarem. Ex quo intelligitur locus Ciceronis ad Atticum lib. 12: *De Cæsare vicino scripseram ad te, quia cognoram ex tuis literis. eum σύνναον Quirini malo, quam Salutis.* Cum enim habitaret Atticus in colle Quirinali, haud procul templo Salutis, ibidemque Cæsar ad Quirini, festive jacit, se malle, illum contubernalem esse Quirini, quam Salutis, ut scilicet ob tyrannidem potius occidatur a suis civibus, quemadmodum Romulus, quam ut a Salute servetur. POPMA.

lin. 20. *Collis Mutialis.*] *Collis Martialis* legendum esse, auctor Dionysius lib. 9. Ἐν δὲ τῇ πόλει, inquit, τὸν νεὼν τοῦ Πιστιου Διὸς Σπόριος Πόστουμος ὁ συνύπατος αὐτοῦ καθιέρωσε, μηνὸς Ἰουνίου ταῖς καλουμέναις νώναις, ἐπὶ τοῦ Ἐνυαλίου λόφου. SCALIG.

lin. 23. *Apud Turaculum ædificium solum est.*] Cum *auraculum* reperiam in antiquo codice, unius syllabæ supplemento *auguraculum* scribo. Sic vocatur locus, unde augures auguria captabant. Auguraculum dicit esse Festus arcem, quod inde auspicarentur augures. Victor auguratorium etiam collocat in Capitolio. Sunt & qui e Carinis captata auguria tradant. Auguraculum Græce οἰωνιστήριον dicitur. Scribit Higinus in libro de Castris metandis, in castris Romanorum fuisse auguraculum, quod Tacitus augurale vocat. TURNEB.

In antiquitus excusis, qui semper aliqua veræ lectionis vestigia retinent, legitur *Auraculum.* Quod sane ostendit legendum esse *Auguraculum.* ad verbum id est τὸ οἰωνοσκοπεῖον. Festus, *Auguraculum appellabant antiqui, quam nos arcem dicimus; quod ibi augures publice auspicarentur.* SCALIG.

lin. 26. *Palantes.*] Marg. Scalig. *Palantei.*

lin. 29 sq. *Eundem hunc locum a pecore dictum putant quidam.*] Nihil deesse videtur; quia cum dicit *a pecore dictum,* forsan intelligit a pecoris balatu, ut Nævius. Videndum tamen, num ita scripserit Varro: *Eundem hunc locum Pecuscum a pecore dictum putant quidam.* Festus: *Pecuscum Palatii dicta est eo regio Urbis, quam Romulus obversam posuit ea parte, in qua plurimum erat agri Romani ad mare versus, & qua mollissime adibatur Urbs.* Equidem nil certi statuo; tamen non abs re esse putavi, indicare de ea re suspicionem meam. SCALIG.

lin. 30 sq. *Itaque Nævius Balantium appellat.*] Pergam equidem per Varronem grassari, &, si id consequi potero, quædam ejus ulcera non manu divina tractans persanabo, sed ope fortassis humana prosequar. Scribitur in eo: *Itaque Nævius Balantium appellat.* hic ego a Balatu *Balatium* legendum affirmo, præsertim libro antiquo adstipulante: quamquam sine codicis approbatione, sola posset analogia hoc obtineri adversus librorum pertinaciam. TURNEB.

Pagina 17.

lin. 1. *Et in hac regione sacriportus est, & in ea sic scriptum, Germalensis quinticepsos.*] Scribo: *Quod in hac regione scriptum est germalensis quinticeps. Sacriportus* enim a vetere libro non agnoscitur, qui in quarta erat Urbis regione, non in Palatina. TURNEB.

lin. 5. *Quod ad ficum ruminalem & hi* (*ibi*) *inventi.*] Vera lectio, *Quod ad ficum Ruminalem e Tibri invecti.* Nemo paulo doctior negabit hanc veram esse, non quæ exstat in editione Romana. SCALIG.

lin. 10. *Vellera dicuntur.*] Vetus lectio, *Vellemera.* Scribe, *Vellemena*, vel *Vellimina*, ut in libris de Re rustica. SCALIG.

lin. 13. *Tatienses — Ramnenses.*] Marg. Scalig. *Taties — Ramnes.*

lin. 19. *Sic reliquæ tribus ab iis rebus, de quibus in tribuum*

libreis dixi.] Reperio in rudectis, ut ita dicam, librorum vetuſtate carioſorum: *Sic reliquæ triginta tribus ab his, quibus in tribuum libris dixi.* Etſi autem ſcriptura, quæ celebrata eſt per hominum ora & librorum publicorum monumenta, non ingrata nec injucunda eſt: tamen pervetuſtam iſtam & rancidam exoletamque, non indignam luce judicavi, qua ad hanc ætatem caruit, in abditis bibliothecis ſemper ſepulta. TURNEB.

lin. 25. *Hi Dei iidem, qui in Ægypto Serapis & Iſis, & ſt Harpocrates digito ſignificat.*] Quidquid nonnulli homines obloquantur, nimium dediti librorum publicorum perfidiæ, audebo emendare: *Hi Dei iidem, qui ab Ægyptiis Serapis & Iſis, etſi Harpocrates digito ſignificat, ut taceam.* Ait enim, Harpocratem, qui os digito premit & ſignat, per ænigma ſignificare, ne iſta myſteria evulgentur & enuntientur. Digitus enim ejus ori appoſitus ſilentium & taciturnitatem vel imperabat, vel indicabat. Hinc illud Catullianum:

— & patruum reddidit Harpocratem.

Eo quoque nomine Sigalion vocabatur. Auſonius:

Et tua Sigalion Ægyptius oſcula ſignet.

Talis fere apud Romanos erat Angerona Dea, quæ ſimulacrum ore obligato obſignatoque habebat. In antiquo lexico explicatur Dea conſilii & temporum. Ejus verba ſunt: *Angeronia*, ἡ θεὸς βουλῆς καὶ καιρῶν. TURNEB. *Et ſt Harpocrates digito ſignificat.* Ita emendatum eſt in Romana editione priore: quæ vera eſt lectio. ST enim nota indicentis ſilentium apud Plautum & Terentium. Ita etiam legendum in exemplo Pomponii, Attellanarii poetæ, adducto a Nonio:

Pater. at ſt. negato eſſe hic me: operibo caput.

Non tamen hic Varro Harpocratis injecit mentionem, tanquam tertii Dei, cum ſatis eſſet Serapis & Iſis, ut alterum, eundem cum Saturno, alteram, eandem cum Iſide faceret. Sed apparet, eſſe ex quodam poeta, qui horum trium ſimul mentionem faceret. Videtur autem ita ſcripſiſſe, quiſquis fuit vetus ille poeta:

— Sanctu' Serapis,
Iſis & Harpocrates, digito qui ſignificat ſt.

Suſpicorque eſſe Lucilii: neque longe abfuiſſe ab iis, quæ adducit Lactantius ex eodem poeta, de ſuperſtitioſo cultu Deorum. Porro Auſonius noſtras vocat eum Sigalionem, eo verſu:

Aut tua Sigalion Ægyptius oſcula ſignet.

Poſt hæc verba in codice Romano legitur, *Qui ſunt Taautes, & Aſtarte apud Phœnicas.* Quæ tamen verba non hic magnopere neceſſaria videbantur. Quare ſuſpicor de opinione potius addita fuiſſe: ut etiam addam, Taautem illum non Phœnicum, ſed Ægyptiorum numen fuiſſe: quem alii Theuth vocant, ut Cicero in libris de Natura Deorum. Aſtarte vero ea eſt, quæ Aſtarot in divinis literis vocatur. Id Phœnicum lingua ſonat greges, καὶ τὰ μῆλα: tanquam ſuſpiceris dictam a victimarum multitudine. Ea colebatur a Sidoniis, ſicut Dagon a reliquis Phœnicibus & Aſſyriis. Græcis dicitur Δερκετὼ, καὶ Δερκῖτις: nimirum detorta voce a Syriaco Adardaga. Significatio a piſce. Apud Macrob. Saturn. lib. I, cap. XXI, *Architidis* perperam, pro *Dercitidis*, hodie vulgo legitur. SCALIG.

lin. 26. *Et ſt — ſignificat.*] Marg. Scalig. *ſoe.* Docti viri ſcribendum putant, *& ſt*, vel potius, *ſed ſt*, id eſt, Harpocrates digito ori admoto imperat mihi ſilentium, monetque, ne plura dicam de hiſce magnis Diis. Sed hæc lectio orationem interrumpit & perturbat, neque eſt veriſimile, Varronem, cum notiſſima & apertiſſima vocabula haberet, illa nota indicentis ſilentium, Comicis tantum poetis cognita, uti voluiſſe. Itaque magis mihi quidem probatur vetus lectio, in qua ἀποσιώπησις apta myſteriis, intelligiturque illud, ut taceam de his Ægyptiis Diis. Nam apud Ægyptios, ubicunque colebantur Serapis & Iſis, ibi & Harpocrates juxta ſtatuebatur, qui dextræ ſalutari digito os obſignabat: cujus myſterii cauſam Varro hic reticet: ſed refert Auguſtinus lib. 18 his verbis: Et quoniam in omnibus fere templis, ubi colebantur Iſis & Serapis, erat etiam ſimulacrum, quod, digito labiis impreſſo, admonere videretur, ut ſilentium fieret. Hoc ſignificare idem Varro ſignificat, ut, homines eos fuiſſe, taceretur. POPMA.

lin. 31. *quas Ambracia ante portas ſtatuit.*] Sic legitur in Codice Rom. pro vulg. *Samothracia*: puto ex veteribus libris. Si enim alio conſilio fecerunt, rationem certe non habent, cur hic *Ambraciam* potius legi malint, quam *Samothraciam*: cum ipſi Dii magni non in ea gente, ſed in Samothracia, (ut & norunt omnes) colerentur. Quod ſi de ſuo emendarunt, non eſt, quod eorum conjecturis poſteriorem lectionem poſtponamus. Sin autem ex veterum codicum auctoritate, (quod magis puto) ſane legendum eſt *Imbraſia*. Ita enim Samothraciam dictam eſſe a fluvio Imbraſo, tam notum eſt,

quam Imbrasum in Samothracia esse, qui prius Parthenius dicebatur, teste Callimacho, ita canente:

Ἀντὶ γὰρ ἐκλήθης Ἴμβρασος Παρθενίου.

Vide Stephanum. Utut autem legeris, *Imbrasiam*, aut *Samothraciam*, habes utriusque rei auctoritates. SCALIG.

Pagina 18.

lin. 2 sq. *Sed hi mas & femina.*] Dii magni, inquit, non sunt unius sexus virilis, ut qui in Samothracia visuntur ante portas duo viri aenei, aut quos vulgus existimat, Castor & Pollux: sed sunt mas & femina, ut Caelus, Tellus, Saturnus & Ops, & hi, qui in Augurum libris appellantur *Divi potes*, & in Samothracum mysteriis θεοὶ δυνατοί: de quibus meminit Orpheus hoc versu:

Κουρῆτες κορύβαντες ἀνάκτορες εὐδύνατοί τε
Ἐν Σαμοθράκη ἄνακτες.

Sed de Castore & Polluce vulgatam opinionem confirmat inscriptio Murtiae in Hispania: CASTORI ET POLLUCI DIIS MAGNIS SULPITIA Q. SULPITII VOTUM OB FILIUM SALUTI RESTITUTUM. *Popma.*

lin. 4. *Divi potes.*] De his multi multa: Dionysius lib. 1, Macrob. interpres Apollonii. Dicuntur & κάβειροι. Quae vox Phoenicia aut Syriaca est. Cabir enim ejus gentis lingua significat potem, sive potentem. Tertullianus libro de spectaculis, *Ante eas (columnas) tres arae trinis Diis parent, Magnis, Potentibus, Valentibus. eosdem Samothracas existimant.* Haec ille. Pausanias Castorem & Pollucem putat esse θεοὺς μεγάλους. Varroni ea opinio non placet. SCALIG.

lin. 5. *Haec duo, Caelum & Terra.*] Caelum & Terram esse principes & magnos Deos, probat ex eo, quod sunt rerum omnium initia. nam ex his anima & corpus; hoc e terra, illa e caelo, in quo calor sive ignis, qui est anima & mens, ut ait Ennius in Epicharmo:

Istic est de sole sumtus ignis, isque totus mentis est.

& ibidem:

Quae dedit illa, capit, neque dispendi facit hilum.

quem versum aemulatus Lucanus lib. 7:

— capit omnia tellus
Quae genuit,

Pacuvius Chryse:

Mater est terra: ea parit corpus: animam æther adjugat. POPMA.

lin. 6. *Humidum & frigidum.*] Cælum & Terra, inquit, sunt principia rerum calida & sicca, quibus juncti Aer & Aqua, quæ sunt humida & frigida, omnia ex se genuerunt: quia natura, ut ait Ennius,

Frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem.

Est autem decretum Stoicorum, τὸ πῦρ τὸ θερμὸν, τὸ δὲ ὕγρον, τόν τε ἀέρα τὸ ψυχρὸν, καὶ τὴν γῆν τὸ ξηρόν· ut est apud Laertium Zenone. POPMA.

lin. 7. *Ova parire solet.*] Sumtum ex Epicharmo:

Εὐμαῖε, τὸ σοφόν ἐστιν οὐ καθ' ἓν μόνον.
Ἀλλ' ὅσσαπερ ζῆ, πάντα καὶ γνώμαν ἔχει.
Καὶ γὰρ τὸ θῆλυ τῶν ἀλεκτορίδων γένος,
Αἲ λῆς καταμαθεῖν τοτενὲς, οὐ τίκτει τέκνα
Ζῶντ', ἀλλ' ἐπωάζων ποιεῖ ψυχὴν ἔχειν.

Habentur apud Laertium in Platone. SCALIG.

lin. 8. *Et post Inde.*] Legendum forsitan est, *sed post inde.* Sic enim Epicharmus, quem & secutus & interpretatus est Ennius:

Καὶ γὰρ τὸ θῆλυ τῶν ἀλεκτορίδων γένος·
Αἲ λῆς καταμαθεῖν τοτενὲς οὐ τίκτει τέκνα
Ζῶντ', ἀλλ' ἐπωάζων ποιεῖ ψυχὴν ἔχειν.

Post inde, ut exinde, deinde. POPMA.

lin. 9. *Insinuans se ipsa anima.*] Scribo, versu cogente: *Insinuans sese ipsa anima.* In libro tamen scripto, *insinuans* non reperio, sed *Divinitus pullis ipsa anima.* TURNEB.

ead. *Sive, ut Zenon Citieus, animalium semen ignis.*] Nollem accidisse præstantissimo viro, Adriano Turnebo, ut putaret, Varronem hic agere περὶ τῆς ἐκπυρώσεως, qua dicunt, universum mundum conflagraturum. Primum Zenon neque solus, neque primus περὶ ἐκπυρώσεως scripsit. Deinde ut ponamus, id verum esse, qui fieri potest, ut anima constet ex incendio, aut conflagratione? perinde id esset, ac si diceres, immortalitas animæ est ex corruptione. Sed injuriam fecerunt manibus eruditissimi & maximi viri, qui nescio quæ ejus ἀποσπασμάτια, vel potius abortiva quædam in Varronem post mortem ejus ediderunt: quibus magis traduxerunt eum, quam ejus nomen commendarunt. Nam quid opus erat ea edere, cum ipse ea more suo in Adversaria sua tumultaria opera infersisset? sane (ne quid amplius dicam) indigna sunt, quæ tanti viri titulum præferrent. Sed

ad rem. Non, inquam, hic περὶ ἐκπυρώσεως ſermo eſt, ſed de eo, quod præter quatuor elementa quintum additum eſt, quod ab Ariſtotele ἐντελέχεια vocatur, a Zenone dicitur eſſe ignis, ex quo mentem, animam, cogitationes, omneſque animi actiones ait eſſe. De quo, quia tritum eſt, non aliud addam, quam ejus rei a Cic. in lib. 4 de Finibus, item in Academicis, mentionem fieri. Meminit & Tertullianus, libro de Anima, Plutarchus in Decretis, Laertius in Zenone, & alii. SCALIG.

lin. 11. *Qui calor e cælo.*] In libro ſcripto reperio, *qui caldor e cælo.* TURNEB.

lin. 12. *Epicharmus.*] Epicharmi, poetæ Pythagorici, quædam περὶ τῆς παλιγγενεσίας interpretatus eſt Ennius. Ab eo opus ſuum Epicharmum inſcripſit: in quo illam παλιγγενεσίαν ſibi accidiſſe in ſomnis, teſtatus eſt hoc verſu:

Nam videbar ſomniare ego med eſſe mortuum.

Huc alluſit Horatius:

Ennius, & ſapiens, & fortis, & alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur,
Quo promiſſa cadant & ſomnia Pythagorea.

Cave autem confundas cum altero ſomnio ejuſdem poetæ, cujus meminerat in primo Annali: in quo apparuiſſe ſibi Homerum dicit in eo acroteleutio,

— viſus Homerus adeſſe poeta.

Itaque ſcribit Lucretius:

Unde ſibi exortam ſemper florentis Homeri
Commemorat ſpeciem. —

In eo ſomnio narrabat Homerus Ennio, animam ſuam mutatam in pavonem, ea acroteleutide,

Commemini fieri me pavum, —

ut citat Chariſius. Deinde ita mutatam in Ennii corpus inſinuaſſe. Perſius:

Cor jubet hoc Enni, poſtquam deſtertuit eſſe
Mæonides, Quintus pavone ex Pythagoreo.

Poſtquam autem Q. Ennius factus eſſet κατὰ μετεμψύχωσιν ex illo pavone Pythagoreo, ſtatim factum eſſe poetam, dum in Parnaſſo ea ſomniaret. Propertius:

Viſus eram molli recubans Heliconis in umbra, &c.

Deinde:

Unde pater ſitiens Ennius ante bibit.

Quare alluſit Perſius ad illud ſomnium Ennii, in quo narra-

bat, se esse factum poetam; quod tamen pauci animadverterunt, cum scribit:

Nec fonte labra prolui Caballino:
Nec in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, ut repente sic poeta prodirem, &c. SCALIG.

lin. 13. *Istic est de sole sumtus ignis.*] Ita distinguenda sunt hemistichia ista trochaica:

Isthic est de sole sumtus ignis,

id, est, sol est. Deinde:

— Isque totus mentis est.

Nam *mentis* pro *mens* dictum est: quomodo idem in eodem opere alibi:

Terra corpus est: at mentis ignis est —

id est *Mens*. Ita citat Priscianus ex Epicharmo Ennii. Puto autem ita integrum versum enuntiandum esse:

Istic est de sole sumtus ignis, isque mentis est.

De hoc autem loco sensit idem Varro libro 1 de Re rustica, capite 4: *Ejus principia, quæ mundi esse Ennius scribit, Aqua, Terra, Anima & Sol.* Pudet me referre, quam male acceptus sit hic locus in editione Romana: adeo ut qui antea vulgo integer legebatur, nunc totus vitiosus in ea habeatur. SCALIG.

lin. 15. *Frigidæ sunt.*] Marg. Scalig. *frigidescunt.*

ead. & sq. *Quibus juncti cælum & terra omnia ex se genuerunt.*] Invenio etiam (nec inventum supprimo celove, aut intercipio, sed communem Mercurium veneror & revereor) *quibus juncti cælum & terra omnia exgenuerunt.* TURNEB.

lin. 17. *Frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem.*] Ita veteres libri. Al. *ariditatem.* Verba sunt Ennii. estque versus trochaicus integer. Ita etiam Varro ipse Prometheo libro 1, pæne iisdem verbis:

Humanæ quandam stirpis gentem concoquit
Frigus, calori atque humori aritudinem
Miscens. —

Qui versus confusi & valde depravati vulgo leguntur apud Nonium Marcellum. SCALIG.

lin. 18 sq. *Animam æther adjungat.*] *Adjugat*, vir quidam doctus mutat. AUGUSTIN. Lego: *Animam æther adjugat*, ut clausula sit versus trochaici: & (si testis producendus est) ita etiam a Nonio, nisi hallucinor, legitur. TURNEB.

lin. 19 sq. *Et Ennius, Esse igitur corpus terram, quæ deperit ipsam, Et capit, & neque jam dispendei conficit hilum.*]

Hoc ſic reperio perſcriptum: *Et Ennius terram corpus, quæ deperit, ipſam capere, neque diſpendi facere hilum.* Solet enim interdum ſic poetarum verba proferre Varro, ut verſum evertat, aut mutilet. TURNEB. Verſus ſunt duo: *Eſſe corpus terram, quæ peperit, ipſam capere, neque diſpendii facere hilum.* Qui vero ſunt excogitati a correctoribus Romanæ editionis, & nullius ſenſus ſunt, & longe abſunt a ſententia Varronis. Quamquam non caret ratione, quod pro *peperit*, reſtituerint *deperit*: quod videntur ſuſpicati eſſe, Ennium hic agere de conjunctione cæli & terræ, adducti illis verbis Euripidis:

Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖ᾽ ὅταν ξηρὸν πέδον. & quæ ſequuntur. ſunt enim vulgo noti apud Athenæum. Item ex Æſchylo:

Ἐρᾷ μὲν ἁγνὸς οὐρανὸς τρῶσαι χθόνα &c.

Unde illud:

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Æther
Coniugis in gremium lætæ deſcendit. —

Papinius:

— ipſum in connubia Terræ
Æthera, cum pluviis rareſcunt nubila, ſolvo.

Quod eſt ex Scytharum opinione. Herodotus libro 4: Θεοὺς δὲ μούνους τούσδε ἱλάσκονται, Ἱστίην μὲν μάλιστα, ἐπὶ δὲ Δία τε καὶ Γῆν· νομίζοντες τὴν Γῆν τοῦ Διὸς εἶναι γυναῖκα. Eſt apud Pauſaniam, Γῆς ἄγαλμα ἱκετευούσης ὗσαί οἱ τὸν Δία. Hæc ſunt, quæ poſſunt nobis objicere, ut tueantur correctionem ſuam: quæ tota verſatur in verbo *deperit.* Id vero alieniſſimum eſt mente Varronis, aut Ennii. Id enim volebat ille, animam ex æthere, corpus ex terra eſſe: unumquodque vero illuc, unde profectum erat, reverti: ut idem Epicharmus, forſan in eodem opere, teſtatus fuerat, cum ait, Συνεκρίθη, καὶ διεκρίθη, καὶ ἀπῆνθεν, ὅθεν ἦνθε, πάλιν· γᾶ μὲν ἐς γᾶν, πνεῦμα δὲ ἄνω. τί τῶνδε χαλεπόν; Id ergo concludit eleganti metaphora, ſumta a fœneratoribus: Terram, quæ dederit corpus, iterum illud recipere, neque pati, ut ullum diſpendium, aut intertrimentum crediti fiat, quo minus quod credidit, id ipſum recipiat. Uſurpat ergo Varro non verſum, ſervata metri lege, ſed verba tantum. Nam verſus ipſe citatur ab eo, libro 8:

Quæ dedit illa, capit, neque diſpendii facit hilum.

Quare nihil mutandum in hoc loco: hoc uno excepto, quod pro *peperit*, legendum eſſe *dederit*, verſus ille jam a nobis productus docet. Ex quibus vides, quam ridicule illi duo

verſus huc quaſi obtorto collo in alienas ſedes irrepſerint. SCALIG.

lin. 23. *Inde omne corpus, ubi nimius ardor aut humor viget, aut interit, aut manet ſterile.*] Lego: *Ubi nimius ardor, aut humor, aut interit, aut ſi manet, ſterile.* TURNEB. Sequor correctionem doctiſſimi Turnebi, quam is ex vetere libro apponit. Quæ & ipſa ſunt ex Epicharmo Ennii, quamquam verſus ipſos nunc non citat Varro. Sunt enim omnia ad verbum Pythagorica. Pythagorei enim, ſequentes principem ſuum, dicunt *ἰσόμοιρα εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, ὑγρὸν καὶ ξηρόν. ὧν κατ᾽ ἐπικράτειαν, θερμοῦ μὲν, θέρος γίνεσθαι· ψυχροῦ δὲ, χειμῶνα. ἐὰν δὲ ἰσομοιρῇ, τὰ κάλλιστα εἶναι τοῦ ἔτους· οὗ τὸ μὲν θάλλον, ἔαρ, ὑγιεινόν· τὸ δὲ φθίνον, φθινόπωρον, νοσερόν.* SCALIG.

lin. 29. *Ideo ea in nuptiis in limine adhibentur.*] Idem Varro libr. II de Vita populi Romani huius rei mentionem faciebat. Cujus duo exempla citantur apud Nonium diverſis locis, quæ conjungenda eſſe ſententia ipſa indicat, ita, *Cum a nova nupta ignis in face afferretur e foco ejus ſumtus, fax ex ſpinu allata eſſet, uti eam puer ingenuus afferret: contra novo marito cum item e foco in titione ex felici arbore, & in aquali aqua allata eſſet.* Reliqua deficiunt, in quibus, ut apparet, explicabatur februi genus, in quo torris ardens demergebatur in aquale: quod Græci vocant χέρνιβα. Idque plurimi erat apud veteres, utpote cum his conſtare vitam humanam crederent. Adeo ut quem vita privari vellent, ei his duobus interdiceretur: eumque vocabant extorrem, tanquam torris illius & χερνίβων exſortem. Itaque apud Heſychium, ubi hodie vulgo legitur, *ἄφικτρος, ἀκάθαρτος, μιαρὸς,* malo legere *ἄφιτρος*: quod eſt ad verbum extorris. *φιτρὸς* enim etiam torrem ſeu titionem ſignificat, ut apud Lycophronem: quamquam *ἄφικτρος, παλαμναῖος* poſſet videri dictus, propter Jovem *ἀφίκτορα*, id eſt *ἱκέσιον.* Sed prior lectio magis placet. In verbis Varronis *ſpinu* correximus, cum antea *pinu* legeretur. Apud Ovidium quoque ita legendum eſt:

Exoptat puros ſpinea tæda Deos.

Hodie perperam *pinea tæda.* SCALIG.

lin. 30. *Quod conjungit hic.*] Marg. Scalig. *hinc.*

Pagina 19.

lin. 1. *Et eorum junctione ſumit Venus. Hinc comicus, Vi-*

ctrix Venus videsne hæc?] Lego: *Et horum junctionis vis, Venus, comites, hinc: hinc vict ix Venus.* nuptiales, ait, Veneris esse comites; ut suspicor, ignem & aquam. TURNEB. Pro *junctione*, margo Scalig. exhibet *vinctione.* Forte, *ex eorum vinctione tum fit Venus.* Varro deducit etymon Veneris a viendo, id est, vinciendo; & item Victoriæ, a vinciendo. Nam Venus, inquit, fit ex conjunctione ignis & humoris, quorum alterum e cælo, alterum e terra: & ex Telluris & Cæli vinctione nata Victoria: cui rei indicio est, quod utraque a poetis dicitur Cæligena: & quod Victoria fingitur cum corona & palma: corona, quod ea vinculum capitis; palma, quod ex utraque parte vincta habent paria folia. De Venere & Victoria Cæligena apud Latinos poetas, qui nunc quidem exstant, nulla mentio: sed Græci auctores nominant Ἀφροδίτην οὐρανίαν, id est, Venerem Cæligenam, ut Plato in Symposio & Pausanias. Ælianus hoc amplius, eam coli ab Ægyptiis. Cælestis vero non cognomen, sed nomen fuit Deæ, quam Afri Junonem, Persæ Mithram, alii Venerem intelligebant, venerabanturque summa religione. ejus meminerunt Herodotus & Dion, Augustinus lib. 2 de Civit. Dei, & Apulejus aliquoties. POPMA.

lin. 5. *Venus — cæligena.*] οὐρανία. Plato Symposio de duabus Veneribus loquens, ἡ μέν γέ που, πρεσβυτέρα, καὶ ἀμήτωρ, Οὐρανοῦ θυγάτηρ, ἣν δὴ καὶ οὐρανίαν ἐπονομάζομεν· ἡ δὲ, νεωτέρα, Διὸς καὶ Διώνης, ἣν δὴ Πάνδημον καλοῦμεν. Pausanias: ἔθετο δὲ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ τὰς ἐπωνυμίας ἡ Ἁρμονία, τὴν μὲν, οὐρανίαν, ἐπὶ ἔρωτι καθαρῷ καὶ ἀπηλλαγμένῳ πόθου σωμάτων· πάνδαμον δὲ, ἐπὶ ταῖς μίξεσι· τρίτην δὲ, ἀποστροφίαν, ἵνα ἐπιθυμίας τε ἀνόμου καὶ ἔργων ἀνοσίων ἀποστρέφῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Primam ergo, hoc est, οὐρανίαν, Cæligenam interpretor, ut hic: πάνδημον vero Volgivagam. Lucretius: *Volgivagaque vagus Venere.* ἀποστροφίαν autem Vorticordiam. *Unde Venus verso nomina corde tenet*, Ovid. Ælian. de animalib. lib. 10 ait, τὴν οὐρανίαν Ἀφροδίτην coli ab Ægyptiis. Censebatur vero inter eos Deos, quibus fiebant sacra νηφάλια, cujusmodi Romæ fuit Rumia Dea. Id puto, quod ei attribueretur divinantio, cui qui dabant operam, carebant temeto. Artemidorus de ea loquens: ἀγαθὴ δὲ καὶ μάντεσι. πάσης γὰρ μαντικῆς καὶ προγνώσεως εὑρετὶς εἶναι νενόμισται. Non immerito igitur Ennius ait, Anchisem edoctum fuisse vaticinandi scientiam a Venere; cujus hos duos versus citat Probus:

Atque Anchiſes doctu', Venus quem polchra Dearum
Fari donavit divinum pectus habere. SCALIG.

lin. 9. *In Aſoto Ennii*.] Non Aſotum ſcripſit Ennius, ſed Cæcilius. Itaque antiquitus excuſi non *Aſoto*, ſed *Sota* habent: quæ vera eſt lectio, ſed decurtata. Nam *Sotadico* legendum eſt. Citatur a Feſto Ennius in Sotadico, — *Cyprio bovi merendam.* Quod ſane eſt comma Sotadicum. Sicut iſte verſus eſt Sotadicus ex Jonicis a majore:

Ibant malacam viere Veneriam corollam.

Apud Feſtum idem error inoleverat, qui & hic, *Aſota*, pro *Sotadico*, ubi citat hunc verſiculum:

Aliuſque in mare volt magno tenere tonſam,
Alii rhetoricam tongent. —

Sed altera ἀκροστιχὶς a nobis addita eſt. Eſt & hic ex Sotadico Ennii apud eundem grammaticum:

Prope ſtagna, genus ubi lanigerum piſcibu' paſcit. SCALIG.

ead. *Ibant malam viere* &c.] *Ibant malacci.* utrumque libri. *Ibant mane viere*, quidam vir doctus. AUGUSTIN. Lego: *Ibant malaci*, ut molles ſignificentur homines. Malacum pallium dixit Plautus, eodem modo & malacam coronam ſumere: ut & ſcribere poſſemus, ſi ab auctoritate librorum nobis recedendum eſſe putaremus: quod quidem nobis minime nunc quidem faciendum eſſe ducimus. Ceterum quinque ſunt integri ſolidique trochaici verſus, ex Ennio prolati, quorum principium eſt lin. 25, *Iſtic eſt is Juppiter*: tantum, ne vatii aut vatinii ſint, legendum eſt lin. ſqq. *Aera quique ventus eſt*: &, *iſthæc propter*: &, *Qui mortales urbes atque.* TURNEB. Hic verſiculus depravatior legitur apud Cenſorinum, *Ibant mala eluere Veneriam corollam.* In aliis legi, *malacci*, admoniti ſumus ab iis, qui hunc auctorem Romæ ediderunt. Quam veram quidem lectionem, non tamen penitus a mendis vacuam Vertranius rejecit: cum parva licentia reſtitui in integrum poſſit, ſi legeris *malacam* pro *malacci.* Conjecturam noſtram confirmat Sotadicus verſus, qui citatur ab Hephæſtione: & mirum, ni ex eo ſuum tranſtulerit Ennius. Eadem enim ſententia, idem genus metri:

Ποίης τέρεν ἄνθος μαλακὸν ματεῦσαι.

At Vertranius ex ea corrupta voce putavit μαλάχην legendum eſſe: quaſi vero difficile eſſet μαλακὴν divinare. SCALIG.

lin. 10. *Palmam dicunt, quod ex utraque parte.*] Sic legitur in Romana editione. Sed germana & legitima lectio eſt:

Palma, quod ex utraque parte, non quam ipsi suppofuerunt. Dixit enim, *Ideo hæc cum corona, & palma:* corona, quod vinculum capitis; palma, quod ex utraque parte natura vincta habeat paria folia. Et ita Plutarch. Sympof. lib. 8: ἔφη δὲ ἀπορεῖν τί δή ποτε τῶν ἀγώνων στέφανον ἄλλος ἄλλον ἔχει, τὸν δε φοίνικα κοινῇ πάντες. οὐ γὰρ ἐμὲ γοῦν, ἔφη, πείθουσιν οἱ τὴν ἰσότητα τῶν φύλλων, οἷον ἀντανισταμένων ἀεὶ καὶ συντρεχόντων, ἀγῶνι καὶ ἁμίλλῃ παραπλήσιόν τι ποιεῖν φάσκοντες. SCALIG.

lin. 14. *Quam haberet vim significantes*] Legendum: *Quam haberet vim significantes Veneris.* Significantes, inquit, vim illam, quam haberet Venus. Nihil planius hac lectione: tamen Vertranius emendavit, *Veneris res:* male fane, ut apparet. SCALIG.

lin. 15. *Vis est vita.*] Hic verfus Lucilii celebris olim fuit, & in ore vulgi, ut colligitur ex Arnobio lib. 5: *Tum sancta & ferventia numina vim vomuisse Lucilium.* Vis eft γονὴ, θόρος. Manilius lib. 2. Aftronomic.

Per quæ humana suæ propriæ hæc est addita parti
Vis, ut connubia ac thalamos tædasque gubernet. POPMA.

lin. 16. *Quæ nos facere omnia cogit.*] Margo Scalig. *vis nos* &c.

ead. & fq. *Quare quod cælum-principium, ab satu est dictus Saturnus; & quod ignis Saturnalibus, hoc est cerei superioribus.*] Quod, inquit, principium fit rerum, ab fatu Saturnus dictus: & quod ignis, quem conftat generationis principium effe, propterea Saturnalibus ignes, id eft, cerei lucentes dabantur. Nam quod hic mutarit quædam Vertranius, valde falfus eft, cum fenfum Varronis affequi non quiret. Porro Saturni nomen Tufcum effe, omnes mihi concedent, qui fciunt Syriace, & pro certo habent, olim Tufcorum linguam Aramæam fuiffe. Saturnus enim lingua Syriaca fignificat latentem. Unde in agro Latino quafi interpretantes vocarunt eum Latium, & ejus uxorem Opem, Latiam. Et in Pontificalibus indigitamentis dicebatur, LATIA SATURNI. Gellius libro 13, capite 21: Et ab eo Latium. SCALIG.

lin. 18. *Cerei superioribus mittuntur.*] Saturnalibus cereos proceribus mittebant pauperes clientes. quod vulgatiffimum eft, vel ex uno Macrobio, ut alios taceam. Sic intelligendum epigramma Antipatri ex fexto Anthologiæ:

Λαμπάδα κηροχίτωνα, Κρόνου τυφήρεα λύχνον,
Σχοίνῳ καὶ λεπτῇ σφιγγόμενον παπύρῳ,

'Αντίπατρος Πείσωνι φέρει γέρας. ἣν δέ μ' ἀνάψας
Εὔξηται, λάμψω φέγγος ἀκουσίθεον.

Nam λαμπὰς κηροχίτων eſt cereus. Κρόνου dicit eſſe, quia Saturnalibus mittebatur. Deinde γέρας vocat, quod honorarium cliens debebat patrono. Quod addit, ἣν δέ μ' ἀνάψας εὔξηται, hoc vocabant *Lucem facere Saturno*. Cereis enim accenſis illi preces concipiebantur. quamquam Paulus Diaconus mutilator Feſti dicit, *Lucem facere Saturno*, eſſe, *caput detegere Saturno.* Cujus quidem ritus ne nos quoque ignari ſumus, cum ſciamus etiam cauſam ejus ſuperſtitionis. Non dubitamus tamen, quod cerei accendebantur Saturno, propterea potius dixiſſe veteres, *Lucem facere Saturno*, quam quia caput detegerent. Reliquis enim Diis caput obnubebant, cum concipiebant preces. SCALIG.

lin. 21. *Hæc enim terreis genteis.*] Uſurpat verba ex Epicharmo Ennii, nulla religione metricæ legis, ut ſupra feciſſe demonſtravimus. Ita enim concinnandi ſunt:

Iſthæc terris gentes omnes peperit, & reſumit denuo:
Iſthæc dat cibaria: iſthæc omnibus fruges gerit. SCALIG.

lin. 23. *Quæ quod gerit fruges, Ceres.*] Cicero quoque eidem etymo aſſentitur. Sed nos putamus dictam eſſe a Cereo antiquo verbo, quod eſt Creo. Niſi fortaſſe prius dicta fuerit Geres, ut volunt ipſi. At ne nunc quidem a gerendo erit, ſed a Græco Γῆρυς. ita enim prius vocabatur. Heſychius: 'Αχερῶ, καὶ 'Ωπὶς, καὶ 'Ελλὴ, καὶ Γῆρυς, καὶ Γῆ, καὶ Δημήτηρ, ἡ αὐτή. Ex quibus etiam videas, Opem Conſivam, non ab ope, ut vult Varro, dictam, ſed veteribus quoque Græcis eam dictam Ὦπιν. a quo Latine Ops. SCALIG. Idem in marg. *quæque gerit.*

lin. 25 ſq. *Iſtic eſt is Juppiter* &c.] Vid. Turneb. ad lin. 9. Trochaici ſunt ex Epicharmo Ennii. Itaque omnes diſtinguendi ſunt, unuſquiſque ordine ſuo. Quod tamen adeo negligenter præſtiterunt auctores editionis Romanæ, ut plurima ultro huc inſerſerint inutilia, & aliena a lege metrica. Nihil enim mutandum in vulgata lectione, in qua conſtat ratio verſuum, modo unumquemque verſum ordini ſuo reddas. SCALIG.

lin. 26. *Quem Græci vocant aera* —] Æſchylus apud Clementem Stromate 5:

Ζεύς ἐστιν αἰθὴρ, ζεὺς δὲ γῆ, ζεὺς δ' οὐρανός·
Ζεύς τοι τὰ πάντα, χ' ὤ, τι τῶνδ' ὑπέρτερον.

Item Democritus apud eundem in Protreptico: ἐνταῦθα, ὃ νῦν ἠέρα καλέομεν οἱ Ἕλληνες, πάντα διαμυθέεται, καὶ

πάντα ὠυτὸς οἶδεν, καὶ διδοῖ, καὶ ἀφαιρέεται, καὶ βασιλεὺς ὠυτὸς τῶν πάντων. Plato Comicus:

'Αὴρ, ὃν ἄν τις ὀνομάσειε καὶ Δία.

Pacuvius Chryse:

Hoc vide, circum supraque quod complexa continet
Terram, quod nostri Cælum memorant, Græci perhibent Æthera.
Quidquid est hoc, omnia is animat, format, auget, alit, serat,
Sepelit, recipitque in sese omnia, omniumque idem est pater.
Indidemque eadem, quæ oriuntur, de integro æque eodem occidunt.

Primus versus adducitur a Varrone, secundus a Cicerone: reliqui ab eodem Cicerone. Itaque tria illa membra diversis locis distracta ita connectenda esse non dubitamus. Lucretius imitatus est Pacuvium, cum ita canit:

Denique tam tuere hoc, circum supraque quod omnem
Continet amplexu terram,

& quæ sequuntur. Huc pertinent etiam verba Ennii:

At densis Aquila pinnis obnixa volabat
Vento, Grajugenum perhibet quemne Æthera lingua.

Nam ventus ἄνεμος, pro aere, unde Animus. Citantur autem a Probo grammatico. SCALIG.

Pagina 20.

lin. 3. *Et inde cum exit, quod oritur.*] Lege: *Et idem tum exit, quom oritur.* Vetus scriptura decepit Vertranium, *Quom,* pro *Cum.* Ex quo imperiti librarii infinitis locis formarunt *Quod.* SCALIG.

lin. 7. *Et dies, & dius, & divus. Unde Sub dio & Dius Fidius.*] Lego: *Et dies, & divum, id est, cælum, unde sub divo: Dius Fidius.* Dius autem fidius explicatur in antiquo libro Διὸς υἱὸς 'Ηρακλῆς, ut & a Varrone, cum qui jurabat, sub dium prodibat. Cato apud Nonium: *Itaque domi ritu nostro, qui per Dium Fidium jurare vult, prodire solet in compluvium.* Idem de quadam Dea Plinius dicit (quam tamen non nominat) his verbis: *Sejamque a serendo, Segestam a segetibus appellabant, quarum simulacra in Circo videmus. tertiam ex iis nominare sub tecto religio est.* Plinius manuscriptus *Setiam* exhibet, quam Tertullianus *Sessiam* vocat, Macrobius *Sajam*, ut *Segestam*, *Segetiam:* aitque, *Si quis nominasset Salutem Semoniam, Sajam, Segetiam, Tutilinam, ei ferias observandas fuisse.* Tertia autem illa Dea, quam religiosum erat

ſub tecto nominare, Tutilina, ut reor, erat. Adſcribam & illud Tertulliani de Circo: *Delphines Neptuno vomunt. columnas Seſſias a ſementationibus, Meſſias a meſſibus, Tutilinas a tutelis fructuum ſuſtinent.* TURNEB.

lin. 9 ſq. *Quidam negant ſub tecto per hunc dejerare oportere.*] Meminit Plutarch. Quæſtionibus Romanis cap. 28. item idem Varro de liberis educandis: *Itaque domi rivuis noſtri, qui per Dium Fidium jurare volt, prodire ſolet in poblicom.* SCALIG.

lin. 12. *Sanctum.*] Al. *Sangum.* Qui res Romanas Græce ſcripſerunt, vocant Σάγκτον. Tamen Sanqualis porta dicta ab eo Deo, oſtendit *Sancum* dicendum eſſe. Propertius etymon aperit:

Hunc, quoniam manibus purgatum ſanxerat orbem,
Sic Sancum Tatiæ compoſuere manus.

Dionyſius πίστιον Græce reddit, quod *Fidius* Latine: in quo multi errarunt, qui id non animadverterant. Apud Ovidium:

Quærebam, Nonas, Sanco Fidione referrem,
An tibi Semipater. —

mendum eſt poſtremo verſu, cum ſit legendum *Semo Pater.* Semonem eundem cum Sanco facit T. Livius lib. 8. Tamen in veteri inſcriptione Reatina legitur SEMIPATRI SANCO. *Scalig.*

lin. 15 ſq. *Quorum quod finis ortus, Orcus dictus.*] Exponitur a Varrone cauſa, cur Orcus dicatur; ſed neſcio quomodo ad ejus verba obſurdeſcimus: utique ego, qui ea non ſatis (ut ingenue confitear) percipio, dumtaxat ut editiones loquuntur, quarum vocem recitabo: *Quorum quod finis ortus, Orcus dictus.* non ſatis hic animadverto, cur ab ortu potius orcus dicatur, quam ortus ab orco: niſi violenta illa antiphraſis, & in paucis admodum probanda, hic recipiatur: qua ſuſcepta, finis & modus non erit ex adverſario originis ducendæ. Proponam ſcripturam antiquam, quæ etſi ne ipſa quidem ſatis dilucida eſt, tamen neſcio, quomodo ad verum propius accedit, *Quorum quod finis orcum, Orcus dictus.* quem dicimus Orcum genere virili, inferorum loca intelligentes, Varro in genere neutro Orcum appellat, ab eoque Orcum, id eſt, Plutonem, nominatum putat. Orcum autem finem ſignificare quod ait, niſi fallor, aut eo reſpexit, quod eo hominum finis tendit, aut quod Græcis ὀρχάνη ſeptum & ambitum ſignificat, & ἕρκος inter cetera vincu-

lum. TURNEB. Al. *Quorum, quod finis ortus, ortus dictus.* Posterior vox perperam repetita est. Itaque hæc vera lectio: *Quorum quod finis, orcus dictus.* Quia, inquit, finis omnium rerum, propterea orcus dictus: quem orcum finem esse rerum jam omnes sciunt. Sic Amphiaraus in Thebaide Statii, de orco loquens:

— o cunctis finitor maxime rerum.

Sane Diespitrem eundem esse cum Dite nemo ignorat. SCALIG. Vetus lectio: *Quorum quod finis orcum, orcus dictus.* Videtur locus inferorum neutro genere a veteribus dictus; Deus vero, masculino. Sic Cælum pro loco, Cælus pro Deo. Ennius:

Saturno, quem Cælu' genit —

Orcum vero Romani sine dubio a Græcis acceperunt: nam *ὅρκον* vocabant conditorium mortuorum. Menander:

Οὐ πώποτ' ἐξηλωσα πολυτελῆ νεκρὸν,
Εἰς τὸν ἴσον ὅρκον τῷ σφόδρ' ἔρχετ' εὐτελεῖ. IDEM.

lin. 22. *Noctiluca*] Quod noctilucam ait dictam esse Lunam, ex eo dicit, quod eo cognomine Luna in Palatio colebatur, & noctu in ejus templo lampades lucebant. Unde & libro 5 scribit: *Noctiluca lucere, ab luce, quod propter lucem amissam is cultus institutus.* Scripsit quoque eodem cognomine Horatius: *Rite crescentem face noctilucam.* Erat, ut conjicio, etiam apud Varronem in Marcipore *noctiluca*, fax vel lucerna, cum scribebat: *Noctilucam tollo, ad focum fero, inflo, anima revivifcit.* TURNEB. Horatius quoque eandem cum Luna facit: *Rite crescentem face noctilucam.* Levinus vero vetustissimus auctor videtur eam Venerem nominare: *Venerem igitur almam adorans, sive femina, sive mas est, ita uti alma Noctiluca est.* Quare ab eadem ratione dicitur Noctuvigila a Plauto Curculione, hoc est *νυκτιλαμπής.* Dicitur etiam hoc nomine lucerna. Varro Bimarco: *Noctilucam tollo, ad focum fero, inflo, anima revivifcit.* SCALIG.

lin. 24. *Dianam vocant — vocabulum Græcum alterum, Latinum alterum &c.*] Diana, ut ait, a duplici via nomen adepta est, quod in altitudinem & latitudinem feratur, quasi Divia & Diviana. Nigidius tamen Dianam tanquam Ianam interpretabatur. TURNEB. Omnino legendum: *Apollinis vocabulum Græcum, alterum Latinum.* Apollinis vocabulum Græcum est, *ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὰς ἀκτίνας*, hoc est, a jaculando radios, ut Plato scribit: Dianæ Latinum, quæ primum Diviana, quasi Biviana dicta, quod duplici in cælo via movetur, in altitudinem, propter apsidem quam vocant, & in

latitudinem, Eclipticæ videlicet, circa quam planetæ evagantur. Cornificius tamen Dianam tanquam Ianam, eo quod iret, appoſita D litera, dictam putavit, auctore Macrobio: & ipſe Varro de Re ruſtica lib. 1 Ianam Lunam appellavit. POPMA.

lin. 25. *Et hinc quod in altitudinem & latitudinem ſimul, Diviana appellata.*] Vulg. *Et hic, quod Luna in altitudinem & latitudinem ſimul, Diviana appellata.* Scio, hunc locum aliter in Romana editione legi: ſed qui eum emendare conati ſunt, veram lectionem aſſecuti non ſunt. Ea autem talis eſt: *Et hæc quod divia in altitudinem, &c.* Satis patet, cur ita legendum ſit: rationibus ſuperſedebo. SCALIG.

Pagina. 21.

lin. 2. *Vel quod terra, ut Phyſici dicunt,*] Lego: *vel quod eſt altera terra, ut Phyſici dicunt.* Nam, ut ſcribit Cicero, Xenophanes habitari in Luna putavit, eamque terram multarum urbium eſſe & montium. Hic igitur Varro Lunam, terram eſſe quandam dicit, eamque lucentem. TURNEB. Vetus lectio: *vel quod eſt terra, ut Phyſici dicunt, & juvat, lucet:* quæ vera eſt. Luna, inquit, eſt terra quædam juvans & lucens. hoc autem dixit Xenophanes Colophonius phyſicus, Lunam eſſe terram multarum urbium ac montium, eamque inhabitari, ut auctor eſt Cicero. POPMA.

lin. 11. *Ignis a naſcendo, quod hic naſcitur; & omne* &c.] Hic facta eſt verborum tranſpoſitio pro, *Quod hinc naſcitur omne, & quod naſcitur*, &c. SCALIG.

lin. 12. *Omne quod naſcitur, ignis ſcindit.* &c.] *Igneſcit; ideo calet.* vir quidam doctus. AUGUSTIN. *Scindere* valet penetrare, ingredi, penitus ſubire. TURNEB. Alii *igneſcit:* non male. Fortaſſe melius, *Ignis indit.* SCALIG. Idem in marg. *ignis gignit.*

lin. 13. *Ut qui denaſcitur.*] *Denaſci* in Varrone eſt mori & interire. TURNEB. Appoſitiſſimo verbo uſus eſt, imitatione Græcorum, qui eodem modo dicunt ἀπογίνεσθαι. Uſurparat & Caſſius Hemina, vetus auctor. *Quæ nata ſunt*, inquit, *ea denaſci ajunt.* Nimirum extulit proverbium Græcum, Πᾶν τοι γενόμενον κατθανεῖν ὀφείλεται. SCALIG.

lin. 14. *Majore vi.*] Marg. Scalig. *valore vique.*

lin. 16. *Et Fulgur: quod fulmine ictus* &c.] Lego: *Fulgur & fulguritum.* Plautus Trinummo: *Nam fulguritæ ſunt hic al-*

ternæ arbores. TURNEB. Repone: *Et Fulguritum, quod fulmine ictum contrariis Diis.* Nam quomodo legit Romana editio, sive ex veteribus libris ea lectio, sive de opinione reposita fuerit, ineptissima est: quam tamen Vertranius veritus est rejicere, adeo ut illam conatus sit emendare. Fulgurita igitur loca, fulgure icta, quæ & bidentalia. Ab eadem ratione fulguritæ arbores: ad quas qui sacrificia commovebant, dicebantur strufertarii, a strue, & ferto, sacrificii genere, ut docet Cato. Dicebantur & obstita loca, de cælo tacta, & fanatica. SCALIG.

lin. 17. *Contrariis Diis. Ab aquæ lapsu lubrico Lympha. Nympha Juturna.*] Lego: *Contrariis Diis, ab aquæ lapsu lubrico Lympha: Lympha Juturna.* Nam Varro Latine, non Græce, loquitur. nec in Nympha lapsus apparet, primo dissimili elemento. TURNEB.

lin. 22. *Nymphæ Commotiæ ad lacum Cutiliensem.*] Lego: *Lymphæ Comitiæ.* In lacu porro Cutiliensi insulam esse, commemorat Macrobius, quæ huc & illuc moveatur: nec tacet Dionysius, περὶ Κοτύλην Ἀβοριγενέων αὐλισάμενοι πλησίον τῆς ἱερᾶς λίμνης, ὡς τήν τε νησίδα τὴν ἐν αὐτῇ περιδινουμένην κατέμαθον. Sed & oraculum idem loquitur: Ἠδ᾽ Ἀβοριγενέων Κοτύλην, οὗ νᾶσος ὀχεῖται. Meminit & breviculum Sotionis. TURNEB. Quod de Juturnensis aquæ salubritate Varro supra dixit, idem Strabo de Cutiliensi lacu: καὶ τὰ ἐν Κωτιλίαις ψυχρὰ ὕδατα, ἀφ᾽ ὧν καὶ πίνουσι, καὶ ἐγκαθίζοντες θεραπεύουσι νόσους. Siquidem oppidum, quod ad eam paludem erat, dicebatur numero plurali *Cutiliæ*: & fortasse apud Catonem cap. 135, ubi hodie legitur, *Vomeris indutilis optumus erit, trapeti Pompejis: Romæ ad Rufi maceriam claves*: fortasse, inquam, legendum, *Vomeris Cutiliis optumus erit.* De quo ad eruditos referendum puto. SCALIG. Idem in marg. pro *Commotiæ* adnotavit *Commotis.*

lin. 25 sq. *A quo Nuptiæ, Nuptusque dictus.*] Lego: *A quo nuptiæ Neptunus dictus*: ut infra p. 23, l. 30, *fiber dictus.* TURNEB. *A quo nuptu, nuptiæ dictæ,* vel *nupta dicta. Lutea demissos velarunt flammea vultus.* In Romana editione minus recte. SCALIG.

lin. 26 sq. *Salacia. — Venilia.*] *Venilia*, est accessus, seu exæstuatio maris: *Salacia*, recessus. Varro, ut citatum reperi: *Venilia, unda, quæ ad litus venit: Salacia, quæ ad salum redit.* Atque ita quidem Romani vocabant maris reciproca incrementa, aut decrementa. Sed postquam in oceanum Ger-

manicum penetrarunt, (quod primus Drusus Germanicus fecit) Germanicis nominibus veterum Saxonum ea vocarunt, pro Venilia Malinam, pro Salacia Lidunam dicentes. atque ita quidem scriptum reperi in veteri libro Bedæ Anglosaxonis. Quare apud Marcellum Empiricum, qui floruit temporibus Valentiniani Imp. aliquando id legitur, nec sine admiratione olim a me subinde repetitum: ut in illo, *Colligitur die Jovis, luna vetere, liduna, ante prandium.* Item, *Colliges herbam, quæ dicitur Britannice, die Jovis, vetere luna, liduna.* Item, *Conficitur vetere luna, & liduna, a mense Martio.* De malina vero idem: *Conficitur XII Kal. Julias: non interest quo die, vel luna, vel malina, dummodo supra scriptus dies observetur.* quamquam plenius esset, si legeretur: *Quo die, vel luna, liduna, vel malina.* In quibus præterea vides superstitiosam observationem legendi herbas, ut alias vires videantur habere æstuatione maris, alias, cum non patitur incrementa. Sed *Venilia* & *Salacia* significant accessus & recessus maris quotidianos: *Malina* & *Liduna* etiam lunaria oceani incrementa & decrementa. nam alioqui semper bis in die intumere & detumere solet oceanus. SCALIG. Fuit veteribus usitata locutio, *Ventum gaudeo*, qua sibi ipsis gratulabantur, cum perfuncti molestias & pericula maris, venerant in portum, vel ad litus. Plautus Cistellaria:

Quod ille dixit, qui secundo vento vectus est tranquillo mari,
Ventum gaudeo.

Idem Curculione:

Obsecro hercle facite ventum, ut gaudeam.

Ergo ait Varro, *Venilia* dicta a vento illo, id est, accessu ad litus, ut alibi scripsit, *Venilia unda, quæ ad litus venit: Salacia, quæ ad salum redit.* Sed oblique & nimis coacte huc refert versum Plauti, quem similiter Charisius bis in testimonium adducit, ut hoc inter Varronis μνημονικὰ ἁμαρτήματα non sit referendum, quod hodieque paulo diversius legitur hoc modo:

Quod ille dixit, qui secundo vectus est mari,
Ventum gaudeo ad te.

Vento, pro adventu, ut Virgil. Georg. 4:

Atque Ixionei vento rotæ constitit orbis:

in quem versum Junius Philargyrius, Vento pro adventu significat, inquit, ut sit sextus casus, aut vento verbum gerundi est. nam intelligi debet adventu. POPMA.

lin. 27. *Ac vento illo, quem Plautus dicit.*] Etymon *Ve-*

niliæ deducit Varro ab eo genere loquendi, quo advenientem aliquem excipiebant, cum dicebant, *Ventum gaudeo:* quod usurpavit Plautus in versu modo a Varrone adducto. Ad quod idem allusit facetissime in Curculione his verbis:

CU. *Obsecro hercle facite ventum, ut gaudeam.*
PH. *Maxime.* CU. *Quid facitis, quæso?* PH. *Ventum.*
CU. *Nolo equidem mihi*
Fieri ventulum. PH. *Quid igitur vis?* CU. *Esse, ut ventum gaudeam.*

Nam τὸ ῥιπίζειν dicebant *facere ventum.* C. Licinius Imbrex, vetus comicus:

Resupina, obstito capitulo, sibi ventum facere tunicula.

Quamquam melius & frequentius dicerent *Facere ventulum:* ut parasitus correxerit imperitum juvenem, ob insolentiam loquendi. Terentius Eunucho:

Cape hoc flabellum, & ventulum huic sic facito.

Vertranius putavit hic agi de vento secundo. In quo insigniter lapsus est. Nam quod Varro non poterat satis exprimere genus illud loquendi, idcirco adduxit versum Plauti. Si enim de vento secundo intellexisset, non opus erat versum Plauti laudare. SCALIG.

lin. 28. *Quod ille dixit.*] Plaut. in Cistell. AUGUSTIN.

Pagina 22.

lin. 1. *Mamers.*] Novit & hoc nomen Martis Lycophron, cum ait:

Κανδάον', ἢ Μαμερτὸν ὁπλίτην λύκον. Item:
Πολλῶν δ' ἐναλλὰξ πημάτων ἀπάρξεται
Κανδαῖος, ἢ Μαμερτός. SCALIG.

ead. & sq. *Virtus, ut viri vis, a virilitate.*] Suspicor: *Virtus, ut viritus, a virilitate.* SCALIG.

lin. 3 sq. *Et dictum Honus est honos.*] Proverbialis senarius hactenus non animadversus:

Honus est honos, qui sustinet rempublicam. SCALIG.

lin. 9 sq. *Ab eisdem dicimus Laram, Vestam.*] Vulg. *Ab eisdem dicimus Herculem, Vestam.* Quomodo Herculem, si Græce Ἡρακλῆς? Quare merito confodienda est hæc lectio, legendumque, *Herem.* Imperitus scilicet librarius, cum hæc exscriberet, putavit, contractum nomen Herculis esse, scripsitque *Herculem.* Romana editio videtur huic meæ conjecturæ suffragari: habet enim *Laram.* Quæ lectionis varietas merito

hunc locum suspectum reddit. Herem Marteam colebant veteres, postquam creverant hereditatem. SCALIG. Vetus scriptura: *Dicimus heccalem.* Fortasse: *Dicimus hæc: Palem*, &c. IDEM.

lin. 10 sq. *Fortem Fortunam, Fidem. Ea re Sabinorum linguam olent.*] Lege: *Fortunam, Fortem, Fidem, Lares. Sabinorum linguam*, &c. Hujus voti Tatii regis meminit Augustinus ex monumentis Varronis. SCALIG.

lin. 25. *Primum nominem Alites ab aleis: Volucres alii a volatu.*] Ita Turnebus hunc locum legi volebat. Al. *Primum nominem nominatim Alites ab alis, Volucres a volatu.*

lin. 30. *Lusciola.*] Marg. Scalig. *Luscinia.*

Pagina 23.

lin. 1. *Galeritus.*] Ita a Varrone nominatur avis, quæ ab aliis *galerita* dicitur, κόρυδος a Græcis & κορυδαλὶς, a Theocrito ἐπιτυμβὶς cognominata, quod in capite tanquam tumulum gerere videatur. Etiam in antiquo lexico lego *bardalam* vocatam fuisse. TURNEB.

lin. 5. *Ut quidam Græci τὰ γέργερα*] Lego: *Ut quædam Græca, ut grues*, γέρανοι. Quod si quis editionis est pertinax vindex & assertor, γέργενα multa significant: & γέργερος est βρόγχος, id est guttur: γεγέριμος druppa, id est, olea pulla vel nigra. sed de avibus hic loquitur, non de gregibus: & crex avis nomen Aristoteli & Herodoto, hic potius quam grex scribi deberet. *Grues* tamen, ut principio dixi, Varronem suspicor scripsisse. TURNEB. Vulg. *Ut quidam Græci greges Gergera.* Suspicor legendum γάργαρα: quod nomen Græcis pro quavis multitudine sumitur. De quo satis multa Macrobius in Saturnalibus, itemque interpres Aristophanis Ἀχαρνεῦσι. Apud Hesychium legitur γέργενα, τὰ πάντα. Fortasse & illud quoque hic locum habere possit. SCALIG.

lin. 11. *Uræon.*] Græci grammatici, τὰ οὐραῖα, μέρη τῶν ἰχθύων, sed proprie thunnorum. Persius:

— rubrumque amplexa catinum
Cauda natat thunni. —

At vero ὡραῖον aliud est Athenæo, ex thunno quoque & illud. Item ὡραῖα, quæ ad verbum bellaria dicimus. SCALIG.

lin. 13. *Lingulaca.*] Marg. Scalig. *nebulaca.*

lin. 17. *Vernacula ad similitudinem: ut Surenæ, Pectunculi*,

Ungues.] Cum in omnibus vitæ partibus laudem meretur ingenua verecundia, tum in tractatione literarum vel maxime, ne impudenter, quod nefcias, fcire te affirmes & oftentes, & inverecundo mendacio & te & alios in errorem præcipites. Ego fine tormentis & fidiculis hic verum proloquar: *Surena* quid fit, nefcio. Eft Varroni nomen conchylii, nunquam tamen mihi antea fando auditi. nunc tandem licet, ut opinor, fafque eft poft ingenuam confeffionem conjecturas fuas perfcribere. Judicavi *Veneræ* aliquando fcribendum effe, fed fruftra, cum fimilitudo nulla rei fit: magis probarem *mures*, vel *murices*. Sed cum ab Ifidoro ita fcribatur, *Suris tribus modis dicitur, ut teftudo, ac peloris, & coclea. Nam & quæ edimus, & ubi caro ineft, & utrumque dicitur peloris; Surenem* a furi & furruli fimilitudine interpretemur, nifi *ftriatæ* legamus. TURNEB. Surus eft fuftis, vel palus: a quo ὑποκοριστικῶς furculus. Ennius:

Unus Surus furum ferret, tamen defendere poffent.

Ab hujus fimilitudine, opinor, dictæ *furenæ*, genus conchylii, quod *urenas* vocat Plinius lib. 33, ubi pifcium & conchyliorum nomina recenfet, obfervato literarum ordine, *Urenæ, uva, xiphiæ.* ibidem: *Sunt præterea a nullo auctore nominati Sudis Latine appellata:* quo loco memoria lapfus Plinius, cum hic a Varrone nominetur Sudis. POPMA.

lin. 20. *Hippopotamus.*] Dicebatur & *Hippocampa*, aliud fane ab *Hippocampo:* quippe ἱππόκαμπος animalculum apud Diofcoridem: at *Hippocampa*, quod *Campas* equos marinos dicerent, auctore Fefto; vel potius quod καμπὰς omnia cetacea: unde finxit vocem καμπίκητος Epicharmus. Menander tamen *hippocampum* non *hippocampam* dixit pro *Hippopotamo*, aut potius equo marino. Nonius: *Hippocampi, equi marini, a flexu caudarum, quæ pifcofæ funt: & eft Græcum. Menander, Vehutos hippocampos in æternæ ufus, fcire nocitur Delphino cinctis vehiculis, hippocampifque afperis.* Quæ verba fi priftinæ integritati fuæ reftituero, putabo, me ftudioforum gratiam eo nomine non parum demereri poffe. Videamus igitur, num ita fcripferit ille grammaticus. Menander:

Οὐχ οὗτος ἱππόκαμπος ἐν αἰθέρι.

Nam & Centauri & Hippocampi & multa eiufmodi apparent in aere, ut eft in Nebulis Ariftophanis. Deinde Nævius:

— *firenes citis*
Delphino junctis vehiculis, hippocampifque afperis.

Videntur effe ex Ægiftho Nævii: ex qua hos verfus, quos

mox adducturi ſumus, citat idem Nonius; & cum ſuperioribus conjungendi ſunt ad hunc modum:

— Tum autem laſcivum Nerei ſimum pecus
Ludens ad cantum claſſium luſtratur: ſirenes citis
Delphino junctis vehiculis, hippocampiſque aſperis.

Ridiculum eſt, junctos dicere currus immanes Nereidum iis piſciculis, qui dicuntur *Hippocampi*. Sed nimirum hic *Hippopotami*, vel alia quædam immania monſtra ex genere cetaceo. Nam καμπὰς Cete vocabant, ut ſupra admonuimus. Sane hippopotamis vehi Neptunum indicat Statius in Thebaide:

Illic Ægeo Neptunus gurgite feſſos
In portum deducit equos: prior haurit habenas
Ungula, poſtremi ſolvuntur in æquora Piſces.

Ex quibus apparet, non intelligi ἱππόκαμπον Dioſcordis, ſed longe majus animal ex cetaceis: quod tamen commentitium putem, ſicuti pleraque alia veterum. Plinius quoque lib. 36, cap. 5, cum ait, *In maxima dignatione Cn. Domitii delubro in Circo Flaminio Neptunus ipſe, Thetis, atque Achilles, Nereides, ſupra Delphinos & cete & Hippocampos ſedentes*: aperte recenſet eos inter cete, aut monſtra potius marina: ne quis putet eſſe ἱππόκαμπον Dioſcoridis & Galeni. Quod tamen quidam putarunt. At nos vidimus apud patrem noſtrum σκελετὸν hippocampi admodum elegantem: neque is excedebat trientalem magnitudinem, cum ad dodrantalem pervenire velint quidam. SCALIG.

lin. 25 ſq. *Ut Querquedula, Cerceris.*] In Varrone (nam, ut inſtituimus & cœpimus, eum pervolitamus potius, quam pervolutamus) in Varrone igitur cum ita ſcribitur, in libris non prelo, ſed manu ſcriptis reperio (quod pro meo non vendito, nec alioqui oſtento) *ceteris*. Eſt Græcis avis κερκὶς, eſt & κερκιθαλλὶς, quæ an ad hanc notationem pertineant, potius aliorum prudentiæ committendum putavi, quam meæ temeritati arbitrium judiciumque arrogandum. TURNEB. Illud κερκουρὶς, quod a duabus caudis confectum eſt, putamus adulterinum eſſe, & temere in alienam poſſeſſionem irrepſiſſe. Videtur enim potius κερκιθαλλὶς reponendum eſſe. Illud enim ἐρωδιὸν veteres grammatici interpretantur: quamvis diſcrimen eſſe ſcio inter querquedulam & erodium. Certe hæc aliquando confundunt boni auctores. Nam cum attribuat Aratus ἐρωδιῷ προγνωστικὰ pluviæ, Virgilius item illam Ardeam

interpretetur; Varro contra ejus similem querquedulam id faceret, canit his versibus:

Aut frigidos nimbos aquæ caduciter ruentis
Præinnuere aquatiles querquedulæ natantes.

Quamquam & aliæ quoque aves futuram tempestatem prædicunt, ut cornix, & milvius, de quo ita idem Varro Sesquiulysse: *Jugere volitans milvos visus, aquam e nubibus tortam indicat fore, ut tegillum sibi pastor sumat.* Apud Nonium hodie legitur, *Vigere volitans mulsus.* Nos de conjectura ita correximus, cum sciremus ex Festo milvios jugere dici, cum vocem emittunt. SCALIG.

lin. 29 sq. *Sic in Latio nominati Lytra & Fiber.*] Ego *lutra* scribendum existimo de Varronis sententia. Nam quod ei placeat, hoc tempore videndum est, non quod alii censeant. Existimat enim, a *luo*, quod est *solvo*, *lutræ* nomen inditum esse: quamquam si quis per y Græcum scribat, a λύω deducet eodem sensu. Sed Varro non tam ad Græcam etymologiam, quam Latinam notationem videtur attendisse. In libro veteri *lira* scribitur, quasi librarius *lua* scribere voluerit: *lutra* tamen probo. TURNEB.

lin. 31. *Atque eas dissolvere; unde Lytra.*] *Atque eas dissolvere, ab luere.* At Romana editio, item vulgata, corrupte habebat, *ab lytra.* Vertranius, ἀπὸ τῆς λύσεως, haud scio quam bene. SCALIG.

Pagina 24.

lin. 3. *Antiqui Fibrum dicebant extremum.*] Ut a cerno cribrum: a facio, faber: a tumeo, tuber: a luo, liber; deglubitur enim: a cresco, creber: a glubo, glaber: a scarreo (unde scarrosus Lucilio, λεπρὸς) scaber: a suo, suber (insuitur enim solo calceamenti: unde ea dicuntur καττύματα Græcis) a craceo, craber, qui postea crabro, σφήξ· (cracere significat gracilem esse Ennio, & σφηκώδεις graciles dicuntur apud veteres comicos.) sic a finio, Fiber, extremus. Ab eadem mente Mulciber, a mulcendo, non a mulcendo ferro. Nam Mulciber apud vetustissimos Latinos est proprie μειλίχος θεός: qualis colebatur Athenis, qui & μαιμάκτης. Plutarchus περὶ ἀοργησίας. SCALIG.

lin. 9. *Qui recte consulat, consul fiat.*] *Consul fuat.* AUGUSTIN. In antiquo libro reperio *consulciat*: quod genus verbi si probum est, significabit idem fere, quod consulere: sin dis-

plicet, *conſul fuat*, ne claudicans ſit jambicus, ſcribendum erit. Omnino legere malim *conſulciat*, ut ſit, rempublicam cum civibus aliiſque magiſtratibus fulciat. Erit fortaſſe, qui vocem dirimendam cenſeat, & *conſul ciat*, legat, ut ſit conſul nos impellat & cieat ad rempubl. defendendam, cui equidem argutiæ non multum tribuendum puto. TURNEB. Pro *conſulat* marg. Scalig. *conſat.*

lin. 10. *Jure & exercitu.*] Libenter, *juri & exercitui*, potius ſcriberem, quam *jure & exercitu.* Nam infra in dandi caſu loquitur, quem & ſententia poſtulat. TURNEB.

lin. 11. *Ergo prætorum eſt ante præire.*] Lego: *Ergo prætorum eſt præire.* TURNEB.

lin. 19. *Tatienſium.*] Pro *Tatienſium* (quod equidem probo) reperio *Tacium;* ut aqud Propertium:

Hinc Tacies, Ramneſque viri, Luceresſque coloni. IDEM. Marg. Scalig. *Tatium.*

lin. 29 ſq. *Pontifices (ut Q. Scævola Pontifex maximus dicebat) a poſſe & facere. pontifices* &c.] In hoc loco a prelo manus diſcrepat, cujus hic ego ſcripturam proponam: *Pontifices Scævola Quintus pontifex maximus dicebat a poſſe & facere, ut pontifices.* quam quidem veriſſimam eſſe, certum habeo. Prænomen hic poſtponitur, ut & apud Catullum:

Meus eſt ſodalis Cinna Cajus.

& apud Ciceronem lib. 3 de Legibus, *Stolo Cajus.* TURNEB.

Pagina 25.

lin. 1. *Cum ideo.*] Marg. Scalig. *Quod eo.*

lin. 4. *Flamines, quod in Latio capite velato erant ſemper.*] Illud *in Latio*, quidam ſuſpectum habuerunt, non immerito. Quis enim non videt illud παρέλκειν? At quod pro eo *in ſacro* repoſuerunt, nihil præter ſuſpicionem afferre poſſunt. Nos hanc veram lectionem eſſe putamus: *Flamines, quod licio in apice velati erant.* De apicibus vide quæ annotavimus lib. 6. Velati dicebantur, qui caput cinctum licio laneo habebant. Livius libro 1: *Legatus ubi ad fines eorum venit, unde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen erat) audi Juppiter, inquit, audite fines, &c.* Virgil. lib. 12:

Velati lino, & verbenis tempora vincti.

Sic ſupplica & velamenta dicebant τὴν ἱκετηρίαν, quod nimirum filo laneo velatum erat caduceum. Itaque ab eo dixit

Plautus, *Orare velatis manibus.* Hoc etiam vocabant *velamina*, & *velatam colum.* Græci dicunt *στέμματα.* Eurip. Oreste, ὦ στέμματα ξήνασ' ἐπέκλωσε Θεὰ Ἔριν, id eſt, vellera. Varro De re ruſtica: *Quam* (lanam) *demtam*, *ac conglobatam*, *alii vellera*, *alii velamina appellant.* Quamquam apud Varronem pro *velamina* vulgo legatur *vellimina.* SCALIG.

lin. 16 ſq. *Fratres arvales dicti ſunt; quiá fratria dixerunt. Fatria eſt Græcum vocabulum partis hominum; ut Apollini etiam nunc.*] Lego: *Sunt qui a fratria dixerunt. Fratria eſt Græcum vocabulum partis hominum, ut Neapoli etiam nunc.* Erant & judices, qui de agrorum finibus cognoſcebant, mutuatitio nomine, de fratrum arvalium vocabulo, arvales ſodales appellati. Quod ita in antiquo lexico ſcribitur, *arbares ſcodales*, οἱ περὶ ὅρων διαγινώσκοντες δικασταί. Sed cum iſta Sphinx ænigmata ſic balbutiret, ut intelligi non poſſet, exſtitit Ludovicus Ruſardus, juriſconſultorum elegantiſſimus, qui iſtam ejus infantiam & balbutiem perciperet, & mihi indicaret. TURNEB. Vera lectio eſt, *ut Neapoli etiam nunc.* Strabo lib. 5, loquens de Neapoli: πλεῖστα δὲ ἴχνη τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς ἐνταῦθα σώζεται, γυμνάσιά τε καὶ ἐφήβεια, καὶ φρατρίαι, καὶ ὀνόματα Ἑλληνικὰ, καί περ ὄντα Ῥωμαίων. Satis hoc uno Strabonis loco hæc emendatio confirmatur. SCALIG. Idem in marg. notavit *Appuli.*

lin. 19. *Sodales Titii dicti ab Titiis avibus.*] *Sodales Titios* Varro dictos ait eſſe *a Titiis avibus:* ſed illæ aves cui hodie aucupi notæ ſunt? Equidem eſſe neminem puto, qui eas magis cognoſcat, quam ſpinturnicem, hominibus ignotam, ut cenſet Plinius: ſed diverſam utique ab biſturnicia Marcellini, quæ in quadrupedibus numeranda eſt, ut & capreolus & bubalus: a qua & biſturnicios equos, ut opinor, appellavit Vegetius in libro de Re veterinaria. Ubi tamen melius Biſtrutitii edi multi cenſent, me non improbante. Vetus interpres Perſii in illum locum: *Ingentes trepidare Titos*, a *titis titos* vocatos dicit. Servius dicit, *palumbes* vulgo appellari *tetas.* Iſidorus, *Palumbes*, inquit, *eo quod ſunt fartæ pabulo*, *quas vulgus tetos vocat.* An hæ ſint *titiæ aves*, intelligentioribus & doctioribus judicandum relinquo. TURNEB.

ibid. *Quas in auguriis* &c.] Ita legit Vertranius. Neque tamen id commiſiſſet, niſi editione Romana motus. Tamen falſus eſt, ut puto. Nam in auguriis certis obſervari aves Titias dixit, quod non in omnibus obſervarentur, ut ex hoc loco apparet. SCALIG. Idem margini adſcripſit lect. *tuguriis.*

lin. 21 sq. *Nam per hos fiebat, ut justum conciperetur bellum, & inde desitum.*] Locus mendosus, litura fortasse emendandus. AUGUSTIN. In fecialibus, ait, *desitum esse* per eos bella indici, cum ipsius ætate ad res repetendas jam non mitterentur, sed tantum fœderibus faciendis intervenirent. Res autem repetere, erat clarigare. Sed quoniam homines eruditissimi negant, clarigationem esse hominum prehensionem & pignerationem, (quod ἀνδρολήψιον Græci vocant) jusque hominis prehendendi & abducendi, placuit istum errorem eripere. Nam Livius hoc sensu ita locutus videtur lib. 8: *Ut ejus, qui cis Tiberim deprehensus esset, usque ad mille passuum pondo clarigatio esset.* In antiquo quoque lexico sic clarigatio exponitur, ἐνεχυρασία, ὁμηρία, ἐνεχυριασμὸς, ἁρπαγή. TURNEB. Postremas duas voces putarunt vacare, cum tamen dicat Varro, hoc jam obsolevisse temporibus suis. Quod etiam idem ait apud Nonium. Itaque inde petat lector. SCALIG. Rectius arbitror legas: *Etsi desitum, ut.* Feciales ritu solemni bella indicebant, & cum pugnare desitum, fœdere fidem pacis constituebant. Varro de Vita populi Rom. lib. 1: *Bella & tarde, & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere, & priusquam indicerent bellum iis, a quibus injurias factas sciebant, feciales legatos res repetitum mittebant.* Desitum bellum, ut Sallustius Jugurtha: *Omne bellum sumi facile, ceterum ægerrume desinere.* Livius lib. 44: *Non ante desitum bellari.* Silius lib. 10:

——*positum tum fœdere bellum.* POPMA.

lin. 30. *Quive nuntii senatus essent.*] Ita leg. pro vulg. *Qui vere nuntii* &c. SCALIG.

Pagina. 26.

lin. 6. *Tametsi cohortem in villa Isicrates dicit esse Græce κούρτον apud poetas dictam.*] Lego: *Tametsi cohortem in villa Hypsicrates dicit esse Græce χόρτον apud poetas dictam.* Hypsicratis historici Amiseni mentio est apud Lucianum in Macrobiis, qui & aliquid hisce de rebus scribere potuit. Hypsicratis etiam grammatici libro decimo sexto Gellius meminit, qui de vocibus Latinis e Græco ortis scripserat. Ceterum grammatici Græci illud Homericum αὐλῆς ἐνὶ χόρτῳ, de septo & ambitu chortis interpretantur. a qua etiam significatione illud Euripidis videtur manasse, σύγχορτα ναίω πεδία, id est, vicinos & finitimos agros. TURNEB. Vulg. *Dicit esse Græce co-*

horton apud poetas dictum. Certissimum est, una litera demta *Chorton* legendum. χόρτος, ὁ περίβολος apud poetas. Ἰλιάδος λ,

Πίονα μηρί' ἔκηε βοὸς Διῒ τερπικεραύνῳ,
Αὐλῆς ἐν χόρτῳ. Item Ἰλιάδος ω,
Αὐλῆς ἐν χόρτοισι κυλινδόμενος κατὰ κόπρον.

Inde Euripidi σύγχορτα πεδία. In editione Romana emendarunt κούρθον. Miror, cur non novas aures quærerent, quibus talia persuaderent, qui nova vocabula commenti sunt. Est enim hæc vox plane apud omnes auctores inaudita. SCALIG. Pro *Iscrates* idem in margine habet *Iphicrates.*

lin. 7. *Manipulos exercitus minimas manus.*] Vulg. *Manipulos exercitus nova manus. Manipulos*, pro *manipulus*, more antiquo, ut maritos apud Catullum. Quare facile noris, qua temeritate hæc lectio mutata sit in editione Romana. SCALIG.

lin. 17. *Extremeis subsidio.*] *Extremi subsidio*, placet viri cujusdam docti conjectura. AUGUSTIN.

lin. 23. *Obsidium dictum ab obsidendo.*] Videtur M. Varro censuisse, *obsidium* scribi & *obscidium*, ut dissidium & discidium. Nam vel ab *obsidendo* ait dici, vel ab *obscindendo*. Quod enim scribitur *ab abscindendo*, ipso statim refellitur literarum sono, nec tam rationis intelligentia, quam auris perceptione ejus mendacium tenetur. TURNEB.

lin. 26. *Duplicarii dicti*, &c.] Uti Varro *duplicarios* vocat, *quibus ob virtutem duplicia cibaria dabantur:* ita armaturas duplares Vegetius appellat, quæ consequebantur duplas annonas: simplares, quæ simplas. *Duplicarii* etiam explicantur in vetusto lexico διμοιρῖται. TURNEB.

Pagina 27.

lin. 5 sq. *Classicos a classe: qui item cornu canunt, ut tum, cum classes comitiis ad comitatum vocant.*] Lego: *Classicines a classe, qui tum cornu utuntur, cum classes comitiis ad comitatum vocant.* Quin & sine præpositione, *comitatum vocant*, in optimo libro scriptum erat, supini significatione, a *comitare*, quod esset *simul ire.* Ciceroni quoque & Gellio *comitatus* significat *comitia.* Qui *classicos* hic legunt, eo falli videntur, quod lib. 5 Varro scribit, *classicus canat.* Sed tum *classicus* pro *classicum* ab eo usurpari videtur. Signa enim & classica & cornua canere dicuntur. *Classicines* etiam *classiarii* vocantur, & a vetere grammatico σαλπιστὰι explicantur: attamen si *classicus* cui placet, non repugnabo. TURNEB.

lin. 12 sq. *Opulentus ab ope, cui eæ opimæ.*] *Cui ea opima.* ex conjectura. AUGUSTIN. Lego: *Cui est opime.* TURNEB.

lin. 14. *Ab eodem fonte Copiæ.*] Lego: *Ab eodem fonte copis.* TURNEB.

lin. 18. *Non a medendo, ac suendo, quæ omnia ultima. Huic rei earum rerum radices.*] Lego: *Quæ omnia ultima huic rei.* TURNEB. Lege & interpunge: *Quæ omnino ultima huic rei.* Deinde, quæ sequuntur, transposita sunt; quæ ita suo loco restituenda sunt: *Earum rerum radices in proximo libro aperientur: nec multa in eo obscura relinquam. Quare quod ab arte artifex dicitur: similis caussa, quæ ab scientia vocatur aliqua,* &c. SCALIG.

lin. 29. *Vinum legere.*] *Vinum legere* in Varrone est *uvas legere.* TURNEB.

lin. 31. *Quas indagatur.*] *Quasi indagator.* utrumque ex libris. AUGUSTIN.

ead. *Venator a venatu* &c.] In explicando venatoris vocabulo, quod *inventum & adventum* ait, significat in eo inesse notationem inveniendi & adveniendi. TURNEB.

Pagina 28.

lin. 1. *Quod sequitur verbum adventum & inventum.*] Sunt, qui ita scribendum putent: *Venator a vento, quod sequitur feram ad ventum, & in ventum.* Legitur etiam: *Venator a venatu, quod,* &c. AUGUSTIN. Diverse castigatur, vel potius cruciatur, hic locus ab aliis. At hæc erat vera lectio: *Quod sequitur cervum ad ventum.* Error natus, ut solet. ex ignoratione veteris scripturæ, quam non animadverterant imperiti librarii. *Cerbum* enim scriptum erat, pro quo *verbum* legerunt. Idem error mirum quam frequens sit in Nonianis codicibus: ut in exemplo Sisennæ, *Ferabite*, pro *fera vite. Et partim fera vite, partim lauro & arbusto ac multa pinu ac murtetis abundat.* Nec defuerunt, qui in suis magnificis Thesauris tanto labore consarcinatis *Ferabitem* pro agresti sumi apud veteres auctores admonuerint. Itidem simile erratum apud eundem grammaticum in exemplo Varronis ab eo citato, verbo *satullare.* Nam cum vetus librarius scripsisset *poluuro*, pro *polubro*: ex eo factum, ut *poluere* hodie legatur in codicibus Nonii: sed perperam, ut dixi, pro *polubro:*

Nec in polubro mystico coquam carnes,
Quibus satullem corpora, & famem ventris.

Item eodem modo depravate leguntur verba Lucilii apud eundem: *Maximus ſi argento in verbi androgyni barbati mœcho cinædi.* Ubi tantum abeſt, ut in ſcriptura ſolum peccatum ſit, ut etiam verba Lucilii manca ſint. Nam ita ſcripſerat Lucilius:

Maximu', ſi argenti ſexcentum ac mille reliquit
Imberbi androgyni barbato mœchocinædo.

In verbi ergo pro *Imberbi.* Et volebat oſtendere Nonius, *imberbem*, non *imberbum*, uſurpatum eſſe a Lucilio. Ceterum Vertranius *in ventum.* Forſan, *Hinc venatus.* SCALIG. Forte legi poſſet *verſum. Venator* dicitur *a venatu,* inquit, *quod ſequitur feram undique verſum, ad ventum & in ventum.* nimis argute. *Venari* a *venis*, ſicut *veſtigare* a *veſtigiis*, *rimari* a *rima.* Ex eo *venatus*, & *venator*, & *venox*, canis *venatica.* Ennius Annali 10:

Veluti ſi quando vinclis venatica venox
Apta, ſilet: ſi forte feram ex nare ſagaci
Senſit, voce ſua nictit, ululatque ibi acute. POPMA.

lin. 3. *Pecus ab eo, quod perpaſcat, a quo pecora univerſa* &c.] Lego: *Pecus ab eo, quod paſcebant, a quo pecora univerſa.* Videtur Varro dicere, *Pecus pecoris* a paſcendo nomen habere; *pecus pecudis*, a pede. TURNEB. *Pecus ab eo, quod paſcebant: a quo pecora univerſa. Et quod in pecore pecunia tum conſiſtebat paſtoribus, & ſtandi fundamentum pes (a quo in ædificiis dicitur area pes magnus, & qui negotium inſtituit, pedem poſuit) a pede pecudem appellarunt, ut ab eodem pedicam & pediſequam.*] Ex his, quæ ſatis per ſe clara ſunt, & Varronis mentem aperte demonſtrant, ſatis conſtat, immerito hæc in editione Romana mutata fuiſſe. Quod qui fecerunt, non videbant ſane, quo ſpectabat mens Varronis, cum pecudis etymon explanaret, quamquam nimis anxie & exiliter. Quod enim veteres paſtores eſſent, id eſt, pecuariam exercerent, & omnis eorum copia in pecore conſiſteret; conſiſtendi autem fundamentum pes: a pede, inquit, pecudes appellarunt. Quia ut pes in homine, ſtandi, ſic pecus in re familiari pecuniæ fundamentum erat apud veteres. In quo vides Varronis λεπτολογίαν in diſquirendis verborum etymologiis: cum dubium non ſit, pecudes, quod tonderentur, ποκάδας dictas. Unde πόκος apud Græcos, vellus apud nos remanſit. Latini vero pecudes potius, quam pocudes dixerunt, more ſuo: cum & Apellinem pro Apolline dicerent: item temperis, & pigneris, & elera, pro olera. Unde Elvela, olera minuta, & Elveola vitis, quæ

herbacei coloris eſſet. Titinnius: *Lenti calido elvela, rapula, rumices.* Sic etiam *hemonem* pro homine. SCALIG. Idem pro *pecora* in marg. habet *pecunia.*

lin. 6. *Pes magnus.*] *Pes magnus*, id eſt, conſtratus. Ita vocabant veteres ἐπίπεδον τὸ ἐπὶ μῆκος καὶ πλάτος. Sic in libris de limitibus agrorum legitur: *Planum eſt, quod Græci ἐπίπεδον appellant, nos conſtratos pedes: in quo longitudinem & latitudinem habeamus: per quem etiam agros, ædificiorum ſola, & quibus altitudo & craſſitudo ponitur: & opera tectoria, inauraturas tabularum intelligimus*, &c. Plani nomine hic intelligitur, quod apud Varronem pes magnus. SCALIG.

ead. *Fundamentum inſtituit.*] *Negotium inſtituit.* ex libris utrumque. AUGUSTIN. *Et qui negotium inſtituit, pedem poſuit*] Romani correctores caſtigarunt de ſuo, *& qui fundamentum inſtituit*, &c. male: quamquam in muſica qui πόδα inſtituit, dicitur βάσιν τιθέναι. Atqui non neceſſario de ædificiis loquitur Varro: ſed de iis tantum, quæ μεταφορικῶς deducuntur a pede. Itaque alluſit Plautus Aſinaria:

Ego caput huic argento fui hodie reperiundo. LIB. *Ego pes fui.* Ergo pes quodvis fundamentum. Hinc puto Nepotes dictos. Eſt enim vocabulum Græcum νέποδες, nepotes: quod πούς ipſe, id eſt, fundamentum generis, non eſſent, ſed tantum ἀπόγονοι. Theocritus enim & Apollonius uſurparunt νέποδας pro nepotibus, ἀντὶ τῶν ἀπογόνων. Quod & Feſtus annotarat, ut cognoſcimus ex ejus reliquiis, in quibus etiam apparet citaſſe Callimachi auctoritatem. Itaque puto me incidiſſe in eum locum Callimachi, quem Feſtus laudarat. Nam cum ita citatum repererim apud grammaticos, οὐ γὰρ ἐργάτιν τρέφω τὴν μοῦσαν, ὡς ὁ Χῖος ὑλλικοῦν ἔπους, equidem non dubito ita legere:

— οὐ γὰρ ἐργάτιν τρέφω
Τὴν μοῦσαν, ὡς ὁ Κεῖος Ὑλλίχου νέπους.

Intelligit de Simonide. SCALIG.

lin. 8. *Pediſequum.*] Ὀπάων, ὀπαδός. Ab eadem ratione vocabant *a pedibus*, & *pedes*. Plaut. Menæchmis: *Aſſervatote hoc fultis navales pedes.* Qui & pueri dicuntur, & Græce παῖδες. Antiquitus παῖς por dicebatur, unde Puer factum: quod Laconice & pleriſque Dorienſibus pes πὸρ diceretur. Hinc Marcipor, Publipor, Quintipor. Varro: *Quintiporis Clodiani foria ac poemata gargaridians dices, O fortuna, o Fors Fortuna.* SCALIG.

ead. & ſq. *Peculatoriæ oves, aliudve quid.*] Arbitror ſcri-

pſiſſe Varronem, *peculia a pecore, oves, aliudve quid.* Plautus confirmabit noſtram ſcripturam, qui in Aulularia ait:

Etiam opilio, qui paſcit, mater, alienas oves,
Aliquam habet peculiarem, qui ſpem ſoletur ſuam.] TURNEB. Pro *peculatoriæ* marg. Scalig. exhibet *peculatur.*

lin. 9. *Id enim peculium primum.*] *Indidem peculium primo: hinc peculatum, publicum furtum, & peculatoriæ oves, aliudve quid.* Hæc enim inverſa erant. SCALIG.

lin. 10. *Primo ut cum pecore diceretur multa.*] Nimium præceps fuit Vertranius in hoc loco tranſponendo. Dicit enim Varro, peculatum eſſe proprie, cum averſa pecunia eſſet ex multa publica, quæ fiebat pecore: a quo pecore peculatum vult dictum, cum ea multa avertebatur. Nihil igitur mutandum. SCALIG.

lin. 12. *Ex qua fructus major.*] Hoc ſane corrigere operoſum fuerit, cum cetera deſiderentur. Neque ſolum ea deficiunt, quibus de multa agebatur, ſed etiam totum principium ſequentium, in quibus animalium etymologias perſequebatur. Tamen legerim, *Ex qua fructus de malo.* Nam facile fuit *l* in *i* mutari, ut alibi ſæpe id accidit. Quod cum factum eſſet, ex *majo*, *major* fecerunt. Deinde addita præpoſitio, ut infinitis locis in his libris commiſſum eſt. Æs, fructum, lucrum de malo habere dicebantur, qui intervertendo aliquem lucrabantur. Ita loquuntur Plautus & Apulejus. Hoc eſt, quod ait Ariſtophanes,

Οὐκ ἐκ δικαίου τὸν βίον κεκτημένοι. SCALIG.

ead. & ſq. *Hinc eſt, quod Græceis Bos, βοῦς*] Lego: *Hinc eſt, qui Græcis ὗς ſus, quod σύς: bos, quod βοῦς.* TURNEB. Vulg. *Hinc eſt, quod Græcis illis uſus, quod βοῦς bos.* Manifeſto huic tractatui deeſt principium, quod miror in neutra editione animadverſum eſſe. Neque tamen in eo ſolum errarunt: ſed etiam cum vocem illam *uſus* ſuſtulerunt, quam putarent vacare. Atqui ex ea faciundum erat plane, & diſerte, ὗς, ſus. *Quod Græcis ὗς, ſus, quod βοῦς, bos.* SCALIG.

lin. 19. *Vitulus quod Græce antiquitus ἰτοῦλος.*] Lego: *Vitulus quod Græce antiquitus ἰταλὸς*, quæ vox, ut ait Heſychius, taurum ſignificat. Apud Gellium Varro lingua veteri Græca ἰταλοὺς boves ſignificaſſe dicit. TURNEB.

lin. 21. *Capra, carpa.*] Turrenum ſive Etruſcum vocabulum. Heſych. SCALIG.

lin. 22. *Omnicarpæ capræ.*] Quiſquis fuit is poeta, qui hoc dixerit, ſenſerat capras ποικιλοφάγους eſſe: propter quod Ar-

chelaus ſemper febre laborare eas putaverat. Eupolis quoque comicus idem ſentiebat, cum ita capras loquentes introduxerat, *βοσκόμεθα ὕλης παντοδαπῆς ἄπο, ἐλάτης κομάρου τε πτόρθους ἀποτρώγουσαι*, & quæ ſequuntur. Valde enim manca & corrupta ſunt apud Plutarchum, & ejus ſimiam Macrobium. SCALIG. Idem in marg. *omi carpe capre.*

lin. 24 ſq. *Porcus, quod Sabini dicunt de aprino porco poridus, inde porcus.*] Reperio: *Porcus, quod Sabini dicto, a primo porcopor, inde porcus*, hoc ſenſu, Sabinus dicere ſolet, id eſt Sabini, *porcopor*, id eſt, porci puer & fœtus. Alii legunt oppido quam eleganter, *quod Sabini dicunt de aprino porco porcus, inde porcus.* ut a Sabinis catulum apri porcum fuiſſe appellatum intelligamus, ſi *aprunum* legas, nihil intererit. TURNEB. Vulg. *Porcus, quod Sabini dicunt a primo porco, poride porcus.* Alii inferciunt pro animi ſententia quidquid in buccam, ut ajunt. Hoc igitur, quod in manu eſt, agamus. Nam hæc eſt, quam veram putamus, lectio: *Porcus, quod Sabini dicunt aprum porcum: proinde Porcus.* Qui meliorem attulerit, cauſſam non dico, quin merito noſtra explodatur. SCALIG. Antiqua lectio: *Dicunt a primo porro poride porcus.* unde apparet legendum: *Dicunt a primo porcum por, inde porcus.* Sabini fortaſſe nomina præciderunt in extrema ſyllaba, quemadmodum Oſci, quorum ſunt *capital, famul, facul*, & alia: quæ imitatus Ennius dixit, *endo ſuam do*, & *altiſonum cæl.* & Lucilius, *proras deſpoliate, & detundite guberna*, pro *domum, cælum, gubernacula.* Sic ergo *porcum* dixerunt *por:* quæ vox Romanis vetuſtiſſimis denotavit *puerum*, ut *Marcipor, Lucipor, Caipor;* de quibus alibi. POPMA.

lin. 27. Κάπρῳ καὶ πόρκῳ.] Idem de re ruſtica lib. 2: *Porcus Græcum nomen eſt antiquum, ſed obſcuratum: quod eum nunc vocant χοῖρον.* Utrumque verum eſt. nam & Græca eſt vox, & ita obſcurata, ut neminem veterum, quod ſciam, qui quidem hodie exſtent, ea uſum eſſe putem, præter unum Lycophronem. Cujus adſcribam verſus ex Alexandra:

Στένω σὲ πάτρα, καὶ τάφους Ἀτλαντίδος
Δύπτου κέλωρος, ὅς πότ' ἐν ῥαπτῷ κύτει,
Ὁποῖα πόρκος ἰστριεὺς τετρασκελὴς
Ἀσκῷ μονήρης, ἀμφελυτρώσας δέμας,
Ῥειθυμνιάτης κέπφος ὥς, ἐνήξατο.

Nam quod interpres fratris ſimillimus, homo gloriæ & vanitatis Græcanicæ plenus, commentus eſt de neſcio quo animali, quis non videt fabuloſum eſſe? Non enim vult poeta Darda-

num nataſſe, ut porcum, aut potius ut animal illud, quod excogitavit Tzetzes: ſed vocat *μονήρη*, ut aprum. Nam apri *μονιοὶ* dicuntur, ut & apud Latinos poſteros, *ſingulares*. Ælianus, *καλοῦνται δὲ καὶ τῶν ὑῶν μονιοί τινες*. Stulte enim facit, cum putat, duas comparationes eidem rei attribui: prima enim tantum, quod ſolus natarit; altera, quod ut *κέπφος*. Quæ eſt de Homero ſumta, cum idem de Mercurio canit. Deinde quam ridiculus eſt in interpretatione illius vocis *ἀσκῷ*, quaſi non potius utribus natarit. Quod dictum eſt per appoſitionem *ῥαπτῷ κύτει*. Et cum vocat *ἰστριέα*, manifeſto Ercynium aprum intelligit. Ergo qui poſtea *κάπρος*, primo apud veteres dictus eſt *πόρκος*. SCALIG.

lin. 28. *Noſtri arviga.*] Scribendum puto, *Aringa*. Heſychius, *ἄριχα, ἄῤῥεν πρόβατον*. Quæ ſcriptura reponenda in Feſto & Donato: apud quos mendoſe *Aruga* & *Haruga* legitur. SCALIG.

lin. 31. *Et in pontificalibus libreis videmus.*] Al. *Pontificiis*. Interpungendum autem poſt verbum *videmus*. Quod cum in editione Romana factum non ſit, tantum ſibi permiſerunt, ut alterum verbum deleverint: quod viderent, hæc duo commata aliter apte hærere non poſſe. Ceterum ita ſenſus perfectus eſt, nihil ut præterea ad ſententiam deſiderari videatur. Putarim tamen ita melius legi poſſe, *Et in Pontificalibus libris bidentes*. Nam hic quoque idem error nocuerat, de quo ſæpe jam admonuimus: quia ſcriptum eſſet *videnteis*. Certe bidentes erant hoſtiæ, quæ & cornigeræ eſſent; & duos dentes eminulos haberent: in qua ſententia eſt Feſtus, etiamſi aliter diſputetur apud Gellium. Heſychius: *Κεραΐδες, τῶν προβάτων τὰ θήλεα τὰ ἔνδον ὀδόντας ἔχοντα*. Aliter, ut puto, ſi carerent illis, *ἀτελεῖς* erant, & ad ſacrificia ineptæ. Nam ſi bidens dicta eſt, quaſi biens, cur bidentis, non bidennis, aut biennis, dicitur? Atqui magis aperit etymon, quod & ambidentes apud veteres vocarentur. Sed id requirebatur in hoſtia, ut duos dentes haberet ceteris longiores: quemadmodum & in tauro *τελείῳ*, ut diverſa cornua haberet, & patentia. Ab eo dicebantur *patales boves*. Plautus Truculento: *Ego ruri hamaxari me mavelim patalem bovem*. De hoc loco intelligit Feſtus, cum ſcribit, *patalem bovem* dici a Plauto, qui diverſa cornua habeat, & patentia. Meminit & dictione *Propatulum*. Itaque & Græci quoque ab eadem mente ejuſmodi boves vocarunt *πεταλεῖς*. Athenæus libro 9: *Πεταλίδων δὲ συῶν μνημονεύει Ἀχαιὸς ὁ Ἐρετριεὺς ἐν Αἴθωνι Σα-*

τυριϰῷ. deinde: *Πεδαλίδας δὲ αὐτὰς εἴρηϰε, μεταφέρων ἀπὸ τῶν μόσχων. οὗτοι γὰρ πεταλοὶ λέγονται ἀπὸ τῶν ϰεράτων, ὅταν αὐτὰ ἐϰπέταλα ἔχωσι.* Item & *πετηνοί.* Hesychius: *Βοῦς πετηνὸς, ὁ ἔχων ἀναπεπταμένα ϰέρατα.* SCALIG.

Pagina 29.

lin. 3. *Agnus.*] *Ἀμνός.* Item *Canis* lin. sq. *ϰύων, ϰυνός. υ* in *α.* ut *ϰύλιξ* calix. SCALIG.

lin. 4 sq. *Nisi quod tuba, & cornu, signum cum dant, canere dicuntur. quod hic item, & nocticulus.*] Lego: *Nisi quod ut tuba & cornua signum cum dant, canere dicuntur: quod hic item & noctulucus*, id est, *interdiu* & *noctu.* Nomen est fictum compositumque e duobus adverbiis *noctu* & *lucu*, ut e *per* & *diu*, *perdius.* Erit fortasse, qui *noctu lucu* legendum censeat. Cui liberum esse jubebo hac conditione, modo *noctulucus* legendi aliis potestatem non eripiat. Quoddam vocabulum suscitavit redivivum in Apulejo & Petronio Petrus Pithœus, omni liberali eruditione ornatus, & antiquitatis ignoratæ quasi Pythius alter, oraculis suis enarrator & illustrator maximus: quod vocabulum propter soni vicinitatem animo incessit meo. Est autem *internuculus.* Apulejus: *At enim internuculos recens cognitos.* Petronius: *Video quosdam internuculos nudasque meretrices furtim conspatiantes.* Censeam potius duabus vocibus *inter nuculos* legendum, & *meritorios* significari *pueros, concubinos*, qui nondum reliquere nuces, sed etiamnum inter eas versantur. Nam a Catullo scribitur: *Concubine, nuces da.* TURNEB. Miror, correctores non vidisse, vocem *nocticulus*, quia nihil significaret, corrigendam fuisse: præsertim cum etiam locos integros attentare conati sint. Hic enim opus est eo epitheto, quod juvet Varronis sententiam, qui a voce *canis* vult deduci nomen ipsius animalis; ut ita legendum esse appareat: *Quod hic item nictaculus in custodia, & in venando signum voce dat, canis dictus.* Est enim elegantissima vox a *nictando* detorta, quod Græci dicunt *σϰυζᾷν*: quod solent facere canes in venatu, & in custodia. Ab illa ergo nictatione, qua signum dat (signa vero canere dicuntur) anxie nimis & putidiuscule Varro *canis* etymon deducit. In libro P. Victorii scriptum *Noctulucus*: an perperam pro *Noctulugus*? Hanc etiam vocem usurpavit Lucilius pro obscœno, id est, mali ominis, quales sunt bubones, aut similes aves noctu lugentes. An quod in somnis noctu *σϰυζᾷν* solent? de quo

elegantissimi versus Lucretii exstant, & scripsit Æschylus in Diris:

"Οναρ διώκεις θῆρα, κλαγγαίνεις θ' ἅπερ
Κύων, μέριμναν οὔποτ' ἐκλιπὼν πόνου. SCALIG.

lin. 6. *In custodia.*] Veteres *canes* vocabant *custodes*: & contra, qui custodiæ præfecti erant, *canes*. Æschylus Agamemnone:

Γυναῖκα πιστὴν δ' ἐν δόμοις εὕροι μολὼν,
Οἵανπερ οὖν ἔλειπε, δωμάτων κύνα.

Item ibidem:

Λέγοιμ' ἂν ἄνδρα τόνδε, τῶν σταθμῶν κύνα,
Σωτῆρα νηός.

Columella: *Nunc, uti exordio sum priore pollicitus, de mutis custodibus loquar: quamquam canis dicitur falso mutus custos.* In carmine obscæno:

Ne, dum me colitis, meumque numen,
Custodes habeatis irrumatos.

id est, *canes*. Plautus quoque in Milite αἰνιγματικῶς huc allusit. Cujus hæc verba:

Nam os columnatum poetæ inesse audivi barbaro,
Cui bini custodes semper totis horis accubant.

Nævium sentit poetam illum conjectum esse in vincula. Canem vero genus esse vinculi, nemo paulo humanior ignorat. Itaque *custodes* vocavit, quia ita *canes* quoque vocabantur. SCALIG.

lin. 15. *Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit.*] Reperio: *Camelus suo nomine Syriaco in Latinum venit.* Tamen *Latium*, quod editur, egregie placet. Hujus animalis nomen movet me, ne ita *camelariam* amplectar, ut *camelasiam* ejiciam, præsertim cum nobilissimus jurisconsultus Ludovicus Rusardus certiorem me fecerit, apud Marcellinum lib. 17 *camelasium* reperiri: ut *camelasia* sit munus, *camelasium* indictum eo nomine tributum. Ego ideo *camelariam* probare non poteram, quod istam declinationem deducere non poteram, ut nec Budæus, sine controversia omnium doctissimus, potuerat. Nunc vero, ut ab ἵππος ἱππάζειν, & ἱππασία deducitur, ita, quasi a κάμηλος καμηλάζειν declinetur, καμηλασίαν recte derivari censeo. TURNEB.

lin. 16. *Alexandria Camelopardalis nuper adducta.*] Vulg. *nuper advecta*. C. Plinius lib. 8, cap. 18: *Camelopardalis Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primum visa Romæ.* Dion lib. 43: Περὶ δὲ δὴ τῆς καμηλοπαρδάλεως ὀνομασμένης λέ-

γεται, ὅτι τότε πρῶτον εἴς τε Ῥώμην εἰσήχθη, καὶ πᾶσιν ὑπεδείχθη, & quæ ſequuntur. graphice enim eam deſcribit. SCALIG.

lin. 20. *Cervi, quod magna cornua gerunt —— quaſi gerui.*] Cur non κεραοὶ potius? Item *Volpes*, quod volat pedibus: quaſi non ſit ex ἀλώπηξ. Item *Virgultum* a viridi: non autem, quod prius, virguletum. Virgulæ. θάμνοι. SCALIG.

lin. 25 ſq. *Proxima animalibus* &c.] Ex veſtigiis priſcæ ſcripturæ legendum: *Proxime animal ſunt ea.* ἐγγυτάτω τοῦ ζώου. SCALIG.

lin. 30. *Pinus.*] Marg. Scalig. *nux.*

Pagina 30.

lin. 2. *Nux.*] Alii a *nocendo*, quomodo & Græce quoque κάρυον, παρὰ τὸ καροῦν. Eſt autem vox Syriaca Luz. Sed *l* in *n* abiit, ut Lympha, Nympha. SCALIG.

lin. 5. *Ruta ——— Radix.*] Plerique admiratione quadam obſtupeſcunt, defixique hærent in veſtigio, velut amentes inopeſque conſilii, incredibile cenſentes, quod a Varrone ſcribitur, *rutam* & *radicem* verba eſſe origine & domo Græca: ſed profecto mirari deſinent, & ad ſe redibunt, ſi ῥύτην a Nicandro uſurpari intellexerint & ῥάδικα. quamquam poſterius hoc verbum baculum & virgam in Nicandro ſignificat. TURNEB. Interpres Theriacorum Nicandri: Ἰόλαος ἐν τῷ περὶ Πελοποννησιακῶν πόλεων, τὸ πήγανον ὑπὸ Πελοποννησίων ῥυτὴν καλεῖσθαί φησι. Heſychius: ῥυτὰ, τὰ στέμφυλα, καὶ πήγανον λευκόν. SCALIG.

lin. 13. *Braſſica, ut præſeca: quod ex hujus ſcapo minutatim præſecatur.*] Lego: *Braſica, ut præſica, quod* &c. Veteres *præſicare* pro *præſecare* dicebant: quam ſcripturam flagitat analogia *braſicæ*. Sic in Rudente a Plauto ſcriptum eſt, *Exſicaſque arundinem.* TURNEB.

lin. 17. *Cucumeres.*] Cucumis, κικυὸς apud veteres dicebatur. Inde noſtrum Latinum: ne putes Varroni de hac re aſſentiendum. SCALIG.

lin. 18 ſq. *Fructus a ferendo res: & hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo feruntur, ut fruamur.*] *Fructum* a *ferendo* deducit: ante videbatur a *fruendo*, niſi quis locum e loco caſtigandum putet: aut Varro libera quadam interpretandi licentia utatur, & unde commodum eſt, natales verborum repe-

tat. Locum hunc tamen non ſine labe & vitio eſſe credo; huncque in modum lego: *Fructus a ferendo: res hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo ferunt, ut fruamur.* TURNEB. Scribe: *Fructus a ferendo, res, & hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo ferunt, ut fruantur.* Ut, inquit, res fruantur, tam quæ ferunt in fundo, quam quæ feruntur. Nam frui etiam paſſive dixiſſe veteres, auctores ſunt grammatici. Hæc, quam appoſui, eſt vetus ſcriptura, niſi quod non *fruantur*, ſed *fruamur*, habebat. SCALIG.

lin. 20 ſq. *Sed hæ e terra, etiam Frumentum, quod exta loco quo ſolent addi ex mola, id eſt ex ſale & farre molito.*] Sic in veteri libro Achillis Maſei, quo multum uſi ſumus. In alio libro eſt, *exta ollica.* Scribendum forſitan eſt: *Exta olla coqui ſolent addita mola: ea eſt ex ſale & farre molito.* Valerius Maximus libro 2, cap. 1, ita ſcribit: *In ſacrificiis mola quæ vocabatur, ex farre & ſale conſtat: exta farre ſparguntur.* AUGUSTIN. Locus hic in excuſis exemplis ſanioſus eſt, & Chironio ulcere fœdatus; quem tamen ſic perſanari poſſe librorum, non iſtorum formulariorum, ſed priſcorum, medicina credo: *Etiam frumentum, quod ad exta ollicoqua ſolet addi ex mola, id eſt, ſale & farre molito.* Ulcus fere ſanatum eſſe, e Feſto docere poſſumus. is enim, *Aulicoqua*, inquit, *exta dicebant, quæ in aulis coquebantur, id eſt, elixa.* Nam ſæpenumero torrebant. Maro:

Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.

In arvige hoſtia elixabant. Varro: *Hæ ſunt, quarum in ſacrificiis exta in olla, non in veru coquuntur.* Hinc & *olla extaris* apud Plautum in Rudente. & in antiquo lexico *extar* exponitur *olla*, ubi exta coquebantur: ut *extalis*, ἀρχὸς, ut & hoc interea inſeram. TURNEB. Vulg. *Exta ollica, quo* &c. *Ollicoqua* ex Feſto. Inde *extaris olla* Plauto. SCALIG. Vetus ſcriptura: *Sed ea terra etiam.* Unde totus hic locus ita forſitan legendus & diſtinguendus eſt: *Sed ea extaria etiam. Frumentum, quod ad exta aulicoqua ſolet addi, Mola, id eſt, ex ſale & farre molito. Fruges* & *frumentum*, inquit, adhibentur etiam ad exta in ſacris, ut quod ad exta elixa, vocatur *mola.* Extaria frumenta, quibus exta in ſacrificiis ſpargebantur, ut Plauti Rudente *olla extaris*, in qua exta coquebantur; & *aulicoqua exta*, quæ in olla, non in veru, coquebantur. Feſtus: *Aulicoqua exta dicebant, quæ in aulis coquebantur, id eſt, elixa.* Idem: *Mola vocatur etiam far toſtum & ſale ſparſum, quod ea molita hoſtiæ adſpergantur.* Valerius Maximus lib. 2: *In ſa-*

crificiis mola quæ vocabatur, ex farre & ſale conſtat, quia exta farre ſparguntur. Eandem intelligit Virgilius lib. 12:

Dant fruges manibus ſalſas. POPMA.

lin. 25 ſq. *Puls appellata, vel quod ita Græci.*] Al. *Puls ita appellata, quod ita Græci.* Πόλτος. vide Athenæum. SCALIG.

lin. 27. *Quod ita ſonet, cum aqua ferventi inſipitur.*] Lego: *Cum aquæ ferventi inſipitur.* In vetere tamen libro *inſipatur* reperio, ut *diſſipatur* & *obſipatur.* Sed *inſipiat* Cato dicit, & Feſtus *inſipere* interpretatur *farinam jacere pulti.* TURNEB. *Obſipare* tamen & *inſipare* farinam, non *Inſipere*, dicebant veteres; tametſi eodem modo Pomponius Attellanarum ſcriptor uſurpavit:

Facite ut ignis fervat, ligna inſipite, far concidite.

Quod vero dixit de ſono ferventis pultis, ſimile Nævii — *bilbit amphora.* Item Eubuli comici apud Athenæum lib. 6:

Λοπὰς παφλάζει βαρβάρῳ λαλήματι.

Patina cachinnat bulliente murmure. SCALIG. Idem pro *inſipitur* in marg. *inſpergitur.*

lin. 28. *Panis, quod primo figuras faciebant mulieres in panificio Panis: poſteaque figuras facere inſtituerunt alias. A pane & faciendo Panificium cœptum dici.*] Lego: *Panis, quod primo figura faciebant, ut mulieres in lanificio panus: poſteaquam ei figuras facere inſtituerunt alias, a pane & faciendo panificium cœptum dici. Panus* in lanificio eſt tramæ involucrum, quod tumet rotundumque eſt: a qua ſimilitudine *panis* eſt appellatus. Sed & *panus* tumor eſt inguinum. TURNEB. Athenæus lib. 3: Πανὸς, ἄρτος, Μεσσάπειοι. καὶ τὴν πλησμονὴν πανίαν, καὶ πάνια, τὰ πλήσματα. Deinde: Καὶ Ῥωμαῖοι δὲ πᾶνα τὸν ἄρτον καλοῦσι. Tamen non caret ratione, quod ait Varro. *Panus* enim τολύπη, glomus. Unde quædam placentæ, quod ad eum modum confictæ eſſent, τολύπαι dicebantur. Meminit Athen. lib. 3. Clemens Alexand. Protrept. οὐ σησαμαῖ ταῦτα, καὶ πυραμίδες, καὶ τολύπαι, καὶ πόπανα πολυόμφαλα. *Glomus* vocabatur Latine, quod τολύπη glomus. auctor Feſtus. Vel eſt quod Pollux lib. 6: Ὠνομάζετο δέ τινα καὶ πηνία, ἃ καὶ τοῖς πλακοῦσιν ἐπετίθετο, προσεικότα πηνίοις· λευκὰ δὲ ἦν τὴν χρόαν. quod Varro videtur innuere. Alioqui ſcio, πηνίον, & Dorice πανίον, ἀντὶ τῆς ἀτρακτυλλίδος ſumi: cum hic ἀντὶ τῆς τολύπης. Unde & tumor inguinum (qui morbus pueros infeſtare ſolet) vocatur *panus:* & paniculæ Plinio τὰ τολυποειδῆ. At *panicæ* in milio aliud eſt: id enim a Græco etiam manavit. πηνίκη enim

αἱ τρίχες, καὶ ἡ κόμη. Theophrastus φόβην vocat. Τὰ μὲν, inquit, ἔχει στάχυν· τὰ δὲ χεδροπὰ, λοβόν. τὰ δὲ κεγχρώδη, φόβην. ἡ γὰρ καλαμώδης ἀπόφυσις, φόβη. Unde apud eundem, ἀποχεῖται δὲ οὐκ εἰς στάχυν, ἀλλ' οἷον φόρβην, ὥσπερ ὁ κέγχρος, καὶ ἔλυμος. in illis, inquam, verbis perperam φόρβην legitur pro φόβην. Apud Plinium quoque libro 18, cap. 7, mendum insigne, vix paucis animadversum, inolevit, in illis verbis: *Milium*, inquit, *inter hos X annos ex India in Italiam invectum est, nigrum colore, amplum grano, arundineum culmo. Adolescit ad pedes altitudine VII prægrandibus culmis: lobas vocant: omnium frugum fertilissimum.* Nam *phobas* pro *lobas*, ex Theophrasto. SCALIG.

Pagina 31.

lin. 2. *Unde id dictum. Nisi ab eo, quod Græci κόκκον.*] Reperio in veteribus libris, quod lectoribus dijudicandum relinquo: *Nisi ab eo, quod Græci κρόκην.* TURNEB. *Unde id dictum, ab eo, quod Græcis κοκκών. a quo Græcis κόκκος granum dictum.* Potest ita legi, ut posuimus. SCALIG.

lin. 4. *Horreum ab horrendo.*] *Ab horrido.* ex conjectura. AUGUSTIN.

lin. 5. *Quod tritum est spiceis.*] Reperio, *tritum ex spicis.* TURNEB. *E spicis.* SCALIG.

lin. 6. *Nam id prius μέλιν.*] Lego: *Nam id μελίνη*: est tamen aliis μελίνη, panicum, milium, κέγχρος. nonnulli μελίνην genus milii censent, quos sequitur Varro. TURNEB.

lin. 7. *Libum, quod libaretur priusquam esset, ut erat, coctum.*] Lego: *Libum, quod ut libaretur, priusquam essetur, erat coctum.* Ait, libi partem primum solitos esse veteres libare, reliquum deinde comesse, atque ex eo a libatione nomen adeptum esse. *Essetur* autem est *comederetur.* TURNEB. Forsan, *quod libaretur, priusquam essent, coctum.* Quod id libaretur coctum, priusquam essent, id est, comederent. Et fortasse illa vera est lectio. SCALIG.

lin. 8. *Testu caldo.*] Marg. Scalig. *testa calda.*

lin. 11. *Circuitum æquabiliter fundebant.*] Vulg. *æqualiter.* Hic *fundere*, ἐλαύνειν. unde νεήλατοι genus libi. SCALIG.

lin. 14. *A globo farinæ dilatato. Item in oleo cocti, dicti a globo Globuli.*] Lego: *A globo farinæ dilatato item in oleo cocti, dicti a globo, globi.* TURNEB.

lin. 18. Θρύλλον, καὶ τρύφον, *& placenta, quod edebant cum*

pulte.] *Et placenta. Quod edebant* &c. rectius est. AUGUSTIN. Lego, antiquitatem secutus, non istorum recentium exemplarium novitatem, *Ut thrion & placenta. thrion* ab Atheniensibus jucundum quoddam edulium vocabatur, quod frondibus ficulnis (quæ θρία Græce vocantur) involvebatur. Sunt & ἴτρια Græcis lagana, si quis forte hoc loco ita legendum putet. TURNEB. Vulg. *Triton & placenta.* Poterat legi *Itrion*, ἴτριον, ut aliquando putavimus: postea tamen vera visa est lectio, *intritum*: præsertim cum apud Latinos *Itrion* nunquam reperiatur. Est enim ἔνθρυπτον, καὶ πλακοῦς. Athen. interpretatur πεμμάτιον λεπτὸν διὰ σησάμου καὶ μέλιτος. Demosthenes, μισθὸν λαμβάνων τούτων ἔνθρυπτα, καὶ στρεπτοὺς, καὶ νεήλατα. Hesychius, ἔνθρυπτα, τὰ ἐκπέμματα, ἢ τὰ ἐντριβόμενα βρώματα. Melius tamen alibi legitur, ἔντριτον, τὸ Διονυσίου ἔμβρωμα, ὃ Γαλάται ἔκβρεκτόν φασιν. Apud Apitium libro 9 Embractum Bajanum legitur: quod est genus intriti: ut non dubitem legere *intritum*, καὶ πλακοῦντα. Tamen *interere* est verbum culinarium apud Terentium: *Tute hoc intristi*: unde *intritum* potius deducendum erat. Aliorum ridicula commenta nihil moramur, qui cum hic inepta vocabula τρύφον καὶ θρύλλον induxerint, facile indicant, ea ex sua culina, non ex Græcorum munumentis, produxisse. SCALIG.

ead. *Quod edebant cum pulte — Pulmentum*] Charisius legit: *Pulmentum, quod id cum pulte essent, ut Plautus. inde pulmentarium dictum*: longe melius sane. Locus vero Plauti, quem intelligit, exstat in Aulularia:

Pulmentum quin ei pridem eripuit milvius.

ut Vertranium defecerit memoria, aut diligentia, qui in nulla comœdia Plauti exstare putaverit. SCALIG.

lin. 19. *Ab eo Pulmentum, ut Plautus: hinc Pulmentarium dictum* &c.] Reperio in veteribus libris: *Ab eo quod pulmentum, ut Plautus, hinc pulmentarium dictum. Hoc primum*, inquit, *debuit pastoribus caseus.* Pereleganter ait, caseum hoc pastoribus debuisse, ut eorum esset *Pulmentarium*, id est, obsonium, quod cum pulte vel pulmento comessent, ut cum pane obsonium edimus. TURNEB. *Hoc primum debuit pastoribus.*] Vulg. *tepuit*: facete. Hoc enim vult, Antea pastores crudis tantum vescebantur: cum autem cocta cœperunt esse, hic fuit primus cibus inter illa cocta: maxime cum puls, a quo pulmentum, sit primum coctorum edulium. Romana editio & Vertranius hæc valde corrupta habent. SCALIG. Pro *debuit* marg. Scalig. *fuit.* Est Græcum loquendi genus, pro pulmentarii usum

præbuit. ita enim illi dicunt ὀφλισκάνειν γέλωτα, ὀφλισκάνειν μωρίαν. Euripides Alceſtide: Αἰνῶ μὲν αἰνῶ, μωρίαν δ' ὀφλισκάνει. Juvenal. Sat. 10: *Quæcunque maritis iratis debent.* Paulo ante leg. *Thrion, & Placenta.* Græci vocant θρίον genus edulii, quod frondibus ficulnis involvebatur: de quo Athenæus, Heſychius, & alii. hinc *Atharathrium*, Plautus Pſeudolo. POPMA.

lin. 24. *Quæ nimis cruda eſſe poterant, decoquebant in olla. Ab olla olera dicta.*] *Quæ minus cruda.* Ex conjectura. AUGUSTIN. Lego: *Quæ minus cruda eſſe poterant, decoquebant in olla: ab olla olera dicta.* Dicit autem, quæ non poterant comeſſe cruda. TURNEB.

lin. 26. *Quod ruerct e rure, Ruapa: unde Rapa.*] Lego: *Quod e terra erueretur, ruapa, unde rapa.* TURNEB. Vulg. *Quod terræ rure Ruapa, unde Rapa.* Romana editio, & Vertranius, οὐδὲν ὑγιές. Ita legendum erat: *Quod e terra ruerent, Ruapa, unde Rapa.* ſane inepte e terra hæc etymologia eruitur a Varrone, quæ adeo terreſtris ſit & plena ruris. Græcum enim eſt ῥάπυς: unde etiam ῥάφανος. Athenæus lib. 9: Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ ὁμοίων, ῥαφανὶς, φησὶ, γογγυλὶς, ἀνάρῥινος, ὅμοια. τὴν δὲ ῥάφυν Γλαῦκος ἐν τῷ ὀψαρτυτικῷ διὰ τοῦ π ψιλῶς καλεῖ ῥάπυν. Etiam ſupra, ubi ait, *Caulis, Lapathium, radix.* Sic enim antiqui Græci, quam nunc ῥάφανον. puto legendum, καυλὸς, λαπάθιον, ῥάπυς. Nam ῥάδιξ aliud eſt. SCALIG.

lin. 27. *Olea grandis, Orchitis: quod ea antiquitus Orchemora*] Legendum: *Olea grandis orchitis, quod ea Attico orche minor.* Nam *orchitis* etſi magna eſt, eſt tamen minor orche, olea quadam Attica. *Orchas* etiam vocatur hæc, ejuſque mentio eſt apud Maronem & Feſtum, his verbis: *Orchitis genus oleæ, ex Græco dictum* ὄρχεις, *quod ſit magnitudine inſtar teſticulorum.* In antiquo lexico ſcribitur: *Orchæ*, ἐλαῖαι ἐπιμήκεις. Quidam hic *antiquitus* legunt. TURNEB. Forte: *Quod ea, ac teſticulus, Orchis major.* Feſtus: *Orchitis genus oleæ ex Græco dictum, quod ſit magnitudine inſtar teſticulorum. Gloſſarium: Orchæ*, ἐλαῖαι ἐπιμήκεις. POPMA.

lin. 29. *Suilla ſic ab illeis generibus cognominata.*] Melius legeretur, *a ſuillis generibus.* SCALIG.

Pagina 32.

lin. 3 ſq. *Ut crudum nimium habet humoris.*] Non deſinam

Varroni moleſtus eſſe, ejuſque vulnera ulcerare, aut cicatrices obductas rumpere & aperire: invitus tamen, qui ſanandi potius animo malum ejus attingam, quam lædendi. Emendo igitur, *Et ut crudum nimium habet humoris.* TURNEB.

lin. 8. *Et ut ſervarent, ſalere.*] Diomedes ita ſcripſiſſe Varronem exiſtimat, non *ſalire*, lib. 1, cap. 4. AUGUSTIN.

lin. 9. *Tergus ſuis, ab eo, quod eo tegitur. Perna a pede ſuis, a nomine ejus. Offula dicta, ut offa minima in ſue.*] Lego: *Tegus ſuis, ab eo, quod tegit, ut perna a pede ſueris, a nomine ejus: offula, ab offa minimæ ſueræ.* Apparet e derivatione Varronis, veteres non tantum *tergus*, ſed etiam *tegus* dixiſſe. Certe apud Plautum in Captivis hic verſus trochaicus *tegoribus* poſtulat:

Dii immortales, ut ego callos detruncabo tegoribus.

Attamen ſi in Varrone *tergus* placet, detracta litera deductio ejus fiet. Jam *ſueris* pro *ſuis* dixerunt veteres, & *boverum* pro *boum.* Cato: *Quod juga boverum? Suera* quoque eſt *ſuilla* caro, priſca voce. TURNEB. In antiquitus excuſis (apud quos ſemper certior lectio) ita legitur: *Perna a pede: Sueris a nomine ejus.* Legerem: *Perna a pede ſueris;* ſi veriſimile eſſet, Varronem ita locutum eſſe, ſicut temporibus Catonis, in quibus boveris, & Joveris, & ſimilia dicebant. Sed neque, ut mihi perſuadeo, ita Varro locutus eſt: neque, ſi ita legas, cetera, quæ ſequuntur, cohærent. Quid enim erit illud, *a nomine ejus?* Quare videtur recte legi in antiquitus excuſis, ut ſit, *Perna a pede. Sueres a nomine ejuſdem*, nempe ſuis; de quo paulo ante dixerat. *Sueres* vero inter ſuillæ partes annumerat Plautus Carbonaria, citante Feſto, dictione *Spetile:*

Edo pernam, ſumen, ſueres, ſpetile, callum, glandia.

Eſt autem *ſpetile*, pars carnoſa infra umbilicum ſuis. auctor Feſtus. Græce ἦτρον, τὸ ὑποκάτω τοῦ ὀμφαλοῦ μέρος. Vel dicamus, Varronem veterem caſum uſurpaſſe, *Perna a pede ſueris*, ex verbis veteris grammatici, puta Siſennæ, aut Ælii. Deinde, *A nomine ejus Offa.* SCALIG. Variant antiqui libri in voce *ſue:* alii *ſuilla*, alii *ſueræ;* ſed videtur totus hic locus ita legendus & diſtinguendus: *Perna a pede. Sueres a nomine ejus. Offula ab offa minima ſuilla. Offula* dicitur, inquit, quaſi *offa ſuilla.* nimis putide, cum ſit ὑποκοριστικὸν ab offa, niſi hanc quoque vult dictam, ut os ſuis. *Sueres* ſunt ſuillæ partes carnoſæ. Plautus Carbonaria:

Edo pernam, ſumen, ſueres, ſpetile, callum, glandia. POPMA.

lin. 11. *Inſicia, ab eo, quod inſecta caro.*] Ut *inſicium* eſt idem, quod infectum, id eſt, inſecta caro: ſic *proſicium*, proſectum. Sed & *proſicias* dicebant. Arnobius: *Quod ſi omnes has partes, quas proſicias dicimus, accipere Dii amant. Præſicias* enim, quod in eo ſcribitur, vitioſum & improbandum puto. TURNEB.

lin. 13. *Murtatum a myrto, quod eo large fartum inteſtinum craſſum. Lucanicam dicunt.*] Quiddam ex antiquo codice ſubſcribam, quod haud ſcio quam vendibile futurum ſit: ejus æſtimationem & indicaturam arbitrio lectoris relinquo: *Murtatum a murta, quod ea large fartis. Quod fartum inteſtinum craſſum Lucanicam dicunt.* Exponi commode poſſet, quod murta large & affatim fartis & farciminibus ſolet addi. Nam multa farta vel farcimina mox enumerat: *Lucanicam, fundulum, longanonem. Lucanica* porro eſt, ut in antiquo reperio lexico, ἀλλάντιον. Libet & locum Arnobii de his farciminibus apponere: *Quid*, inquam, *ſibi volunt apexabo, inſicia, ſilicernium, longavo? quæ ſunt nomina & farciminum genera, hirquino alia ſanguine, comminutis alia inculcata pulmonibus.* TURNEB. Vulg. *quod ea. Murta* genere feminino apud veteres, ut apud Catonem. Quare non mutandum erat: neque ego muto. De *murtato* Plin. lib. 15 de murto loquens, *Et alius bacæ uſus fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illam obtinens vicem: quodam etiam generoſi obſonii nomine inde tracto, quod etiamnum Murtatum vocatur.* SCALIG.

lin. 18. Τυφλὸν ἔντερον.] Reperio τυφλοέντερον, uno verbo, & licet ſic jungere, vel dividere in duas voces τυφλὸν ἔντερον. TURNEB. Marg. Scalig. δύπλον.

lin. 25. *Longabo, quod longius, quam duo hila.*] Reperio: *Longano, quod longius quam duo illa.* Scribitur varie hoc nomen, *Longano, longabo, longavo, longao* etiam ſæpe apud Cœlium Aurelianum. TURNEB. Pro *hila* marg. Scalig. *illa.*

ead. *Agumentum, quod ex immolata hoſtia.*] Lego: *Augmentum quod* &c. TURNEB. Meminit Arnobius lib. 7. SCALIG.

lin. 26. *In jecore imponendo agendei cauſa.*] Lego: *Augendi cauſa.* Ita enim loquuntur libri certiſſimæ fidei, & Arnobius appellat, inſicium ſolum, omentum ſolum, augmentorum adjiciatur in cauſam. TURNEB.

lin. 27. *Magmentum.*] Meminit idem eruditus ſcriptor, libro 7. Erat autem daps, quæ profanabatur a ruſticis, Ja-

no, Silvano, Marti, Jovi dapali &c. quamvis id non interpretatus ſit Arnobius. SCALIG.

lin. 28. *Quod ad religionem magis pertinet.*] Videtur legendum: *Quod ad regionem magis pertinet.* Subjicit enim: *Itaque propter hoc montana ſana conſtituta certis locis.* Nam ad id tantum conſtituta erant, ut Jano, Marti (ut eſt apud Catonem) & Jovi dapali, item Silvano, res divina ſuſciperetur a quodam ruſtico, ſive ingenuo, ſive ſervo: cui ſacro non intereſſent mulieres. Cato: *Mulier ad eam rem divinam ne adſit, nive videat quomodo fiat.* Itaque dixit Juvenalis:

Nam quæ docta nimis cupit & facunda videri,
Crure tenus medio tunicas ſubſtringere debet,
Cædere Silvano porcum, quadrante lavari. SCALIG.

ead. *Itaque propter hoc montana fana conſtituta loceis certeis* &c.] Hoc incorruptum ſincerumque non eſt. nos ejus vitium ſarcire conabimur, ubi antiquitatem ſcripturæ repræſentaverimus: *Itaque propter hoc mentarea fana conſtituta ſunt certis locis, quo id imponeretur.* Ego *magmentaria* legendum puto. Sunt autem *magmentaria fana*, vaſa ſacra, quibus magmenta & exta ſacra impoſita aræ inferebantur. itaque libentiſſime *magmentaria* vaſa legerem. Vetus lexicon: *magmentarium*, ἐφ' οὗ τὰ σπλάγχνα ἀνατιθέμενα τοῖς βωμοῖς προσφέρονται. Ceterum in vetere inſcriptione *magnetum* ſcribitur, ut in multis editionibus Varronis, Feſto *magmenti* auctoritatem tuente. Verba inſcriptionis: SI QUIS HIC HOSTIA SACRUM FAXIT, QUOD MAGNETUM NE PROTOLLET, IDCIRCO TAMEN PROBE FACTUM ESTO. In Arnobio etiam *magmentum* ſcribitur: *Non magmenta, non augmina, non mille ſpecies.* TURNEB.

lin. 29. *Quod id imponeretur matæ; ab eo quod Græci μάτιαι καὶ μάπιαι.*] Lego: *Mactea, ab eo, quod Græci μακτύαι. Macteæ* etiam a Suetonio vocantur, ſcribente in Caligula: *Et multis venenatas macteas miſit.* Ab Arnobio, *Fruſtilla hæc parvula pro ſuavibus macteolis ſumunt.* Mactya in Martiale ſcribitur Græcorum more. hoc nomine, ut ait Athenæus, omne ſcitamentum, & omnis cupedia, jucundumque & pretioſum edulium cenſetur, cum tamen initio eſſet quædam maza. Itaque utriuſque eſt eadem origo. TURNEB. Vulg. *Quod imponeretur macte, ab eo, quod Græci μᾶλλον.* Hæc eſt lectio veterum excuſorum. Omnes enim illi *macte* habent: quæ vera eſt lectio. Quod autem illud *macte* putant quidam Græce exponere vel-

le, hoc frustra est. illud enim peccatum est propter ea, quæ statim sequuntur, *Item Græci sigillatim, &c.* cum ita, nisi fallor, scriptum reliquerit Varro: *Vel ab eo, quod, cum imponeretur, macte dicerent.* Ipsi vero putarunt, verbum *Dicerent* sine nomine, vacare. Exstiterunt deinde, qui illud *Macte* a Græco deduci sibi persuaserint. Itaque nonnullis visum est substituere μᾶλλον: aliis, μάπυς. Quidam etiam μάγδαν supposuerunt. Et quem lapidem non moverunt, ut Græcam vocem, quam putarent desiderari, supponerent? Nec defuerunt, qui *mactre* legerent: quod ita μάκτραν dici Græce scirent. Quæ omnia magis eorum negligentiam, quam Varronis mentem, aperiunt. Namque *Magmenti* duo etyma posuit Varro: vel quod magis ad regionem faceret; vel quod, cum id Deo pollucerent, MACTE dicerent. Quod enim ita dicerent in pollucenda dape, diserte legitur apud Catonem: *Macte hoce vino inferio esto: Macte hoce fercto esto: Macte hace dape pollucenda esto.* Est ergo illa vera lectio, quam conjectavimus, nisi valde nos fallit augurium nostrum. Non tamen alibi usquam corruptior est, quam in editione Romana: quod cum bona venia eorum, qui ejus correctionis auctores fuerunt, dictum velim. Ceterum *imponere*, verbum sacrorum est. Ovidius:

— Cereale sacerdos
Imponit libum. —

Juvenalis:

— Et farra imponite cultris.

Aristophanes:

Οὐδ᾽ ἂν θύσαιμ᾽, οὐδ᾽ ἂν σπείσαιμ᾽, οὐδ᾽ ἐπιθείην λιβανωτόν. SCALIG.

Puto legendum: *Mattea ab eo, quod Græci idem, sic in Latium ut.* ματτύα dicunt Græci omne scitamentum, lautumque ac pretiosum edulium; & idem usurpavit Martialis:

Dives & ex omni posita est instructa macello
Cœna tibi; sed te mattya sola juvant.

Matteas dixit Suetonius Caligula: *Multis venenatas matteas misit.* & Arnobius lib. 7: *Frustilla hæc parvula pro suavibus matteolis sumunt.* Est ergo omnino Græcum, ut *ovum, bulbum*, ὠὸν, βολβὸν. POPMA.

lin. 31. *Item Græci sigillatim, ut ovum, bulbum.*] Puto, *Item Græca fingit Latium, ut ovum, bulbum*, ὠὸν, βολβόν. Neque multum ab hoc sensu mens Varronis abfuisse videtur. SCALIG.

Pagina 33.

lin. 1. *Lana Græcum*] Poffet putare quifpiam, hic intelligi *λάχνη*, & extrita media, factum *lana*, ut ab *ἀράχνης*, *araneus*. Sed non ita eft. *λῆνος* enim prius dicebatur, & Doribus *λᾶνος*. Apollonius lib. 4:

Βεβρίθει λήνεσσιν ἐπηρεφές. —

Et *λανισταὶ*, *οἱ κτενισταὶ* apud veteres dicebantur, qui carebant (hoc eft, carminabant) lanam. Nec fine caufa ad hoc teftimonio Callimachi utitur Varro, cum & Æfchylus ipfe, cum hanc vocem ufurparet, eam, ut a vulgi opinione paulo remotiorem, interpretatus fit. Cujus hæc verba ex Diris:

Λήνει μεγίστῳ σωφρόνως ἐστεμμένον,
'Αργῆτι μαλλῷ· τῇδε γὰρ τρανῶς ἐρῶ.

Solet enim interdum ille poeta, cum quædam infolentia verba aut duriufcula ponit, eorum interpretamentum fubjicere; ut in *ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις*:

"Αλω δὲ πολλὴν (ἀσπίδος κύκλον λέγω)
"Εφριξα δινήσαντος. οὐκ ἄλλως ἐρῶ.

Porro ante hæc quædam deeffe, fenfus ipfe fatis docet. SCALIG.

lin. 5. *Subtemen, quod fubit ftamini.*] Lego: *Subtemen, quod fubfit ftamini.* TURNEB.

ead. & fq. *Trama, quod tranat frigus id genus veftimenti.*] *Trama, quod trameat filum.* Sic docto cuidam viro placet. Et poftea: *Genus veftimenti denfum.* AUGUSTIN. Lego: *Trama, quod trameat frigus id genus veftimenti. Trameat* enim ad originem propter foni affinitatem exiftimo, quam *tranat*, accommodatius. TURNEB. Vulg. *Trama, quod trameat frigus, genus veftimenti.* Omnino legendum: *Quod trameat frugionis veftimentum.* Frugionia veftimenta funt ea, quæ *ricamata* vocant Itali dictione Syriaca: in quibus tramæ diverfis modis retortæ, & perplexi mæandri funt. De Phrygione Varro *κοσμοφθορύνη*, *Phrygio, qui polvinar poterat pingere, foliar lævigabat.* Ita legendum in Nonio. Trameat vero ftamen & fubtemen. Perfius metaphoricῶs:

— mihi trama figuræ
Sit reliqua: aft illi tremat omento popa venter.

Ex Euripid.

Τρίβωνες ἐκλιπόντες οἴχονται κρόκας.

Unde defloccati fenes dicuntur, metaphora fumta a veftibus, quæ fratillos fuos, id eft, villos, amiferunt. Quæ & decotes dicebantur. SCALIG. Al. *Trameat Phrygium id ge-*

nus. Mallem: *Trameat, Phrygium cum sit genus vestimenti. Trama* enim, id est, *filum*, trameat & currit intra stamen & subtemen, cum texitur Phrygium genus vestimenti, distinctum filis aureis, & variis mæandris retortum. *Tramæ* meminit Nonius Marcellus: *Panus tramæ involucrum.* Persius μεταφορικῶς pro tenui ductu & filo usurpavit Sat. 6:

——— mihi trama figuræ sit reliqua.

Phrygiæ togæ usum celebrat Plinius lib. 8: *Togas rasas Phrygianasque divi Augusti novissimis temporibus cœpisse scribit Fenestella.* eandem intelligit Virgilius lib. 9:

Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis. POPMA.

lin. 9. *Pannus, Græcum: Panvelum dictum a panno, & volvendo filo.*] Lego: *Ubi ea fecit, panvellium, dictum a panno & volvendo filo.* Est igitur *panvellium*, ut declaratur in antiquo lexico, πηνίον, radius scilicet aut fusus, cui filum involvitur. TURNEB. Apud Isidorum, non prorsus malum auctorem, legitur *pænvelium:* item Hesychium, qui in Græca voce explicanda usus est vocabulo Romano. Πηνίον inquit, πανούκλιον, ἢ ἄτρακτος, εἰς ὃν εἱλεῖται ἡ κρόκη. Quæ si vera est lectio, videtur a pano luendo Panvelium dictum. Unde hodie *dividere* dicunt Francæ mulieres, a dividendo, hoc est, luendo filo. Nisi sit quasi a deviduando. Aristoteles libro 5 Historiæ animalium, ἐκ δὲ τούτων βομβύκια ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινες ἀναπηνιζόμεναι. Nonius *Panulam* vocat. SCALIG. Legendum ex veteri scriptura: *Panus Græcum. ubi ea facit Panvelium, dictum a pano, & volvendo filo. Panus* πηνίον, & Dorice πανίον, est glomus in lanificio: *Panvelium* autem est radius vel fusus, cui filum involvitur, qui Græce dicitur ἄτρακτος. Nam *panus* Varroni idem, quod τολύπη, sive glomus, ut supra: *Panis quod primo figuras faciebant, ut mulieres in lanificio, panus.* Aliis eadem sunt *panus* & *panvelium*, radius textorius scilicet aut fusus, quo revolvitur subtemen. Lucilius lib. 4:

— foris subteminis panus est:
Intus vero stat rectus subtemine panus.

Nonius: *Panus tramæ involucrum, quam diminutive panulam vocamus.* Hesychius: πηνίον πανούκλιον, ἢ ἄτρακτος, εἰς ὃν εἱλεῖται ἡ κρόκη. POPMA.

lin. 15. *Conum, quod cogitur in cacumen versus.*] *In acumen.* utrumque habent libri. AUGUSTIN. At ego credo, quod Græce κῶνος. SCALIG.

ead. & sq. *Hasta, quod stans* (vulg. *astans*) *solet ferri.*] Antiquitus enim sine aspiratione scribebatur: & *astare*, pro *adstare* dicebant: ut Plautus *assum*, pro *adsum*. SCALIG.

lin. 17. *Scutum a sectura, ut secutum, quod minute confectum sit tabellis.*] *Confecteis fit.* ex audaci emendatione. AUGUSTIN. Scribo: *Scutum a sectura, ut sectum, quod a minutie confectum sit tabellis.* Hæc profecto scriptura est aliquanto enodatior, quam vulgaris & promiscua. TURNEB. Fallitur Varro. est enim σκῦτος, quod esset ἀμοβόειον. SCALIG.

lin. 18 sq. *Umbones, aut a Græco, vel quod ambones.*] Lego: *Umbones, a Græco videlicet, quod ambones.* Sic emendavi, quod *aut* in exemplari veteri non reperissem, neque desiderari sensissem. TURNEB. Lego, *Umbones a Græco, quod ἄμβωνες.* Græci ἄμβωνας vocant, quidquid extumidum est & prominet, ut ventrem ampullarum Plutarchus Lycurgo. In montibus quoque ὑψηλοὺς τόπους ita vocant. Itaque quidam poeta vetus sic scripserat, — ἐπ' οὔρεος ἀμβώνεσσι. Sic quoque Latini umbonem in eam significationem usurparunt. Statius Achilleide:

— *undisonæ quos circuit umbo Maleæ.*

Id est, quod poetis Græcis πρών. Idem in Thebaide:

Stant juga, & objectus geminis umbonibus agger
Campum exire vetat. —

Idem in via Domitiana:

Tunc umbonibus hinc & hinc coactis.

In Thebaide:

— *vasto metuenda umbone ferarum*
Excutiens stabula —

Idem in Hercule Surrentino:

— *quod solidus contra riget umbo maligni*
Montis. —

Satis apparet, cur postea umbones in clupeis appellarunt: quos vocat ὀμφαλοὺς Polybius lib. 6; qui & plura addit de forma clupei Romani. SCALIG.

lin. 19. *Gladius* ——— *a clade.*] Clades dicebatur surculorum detritio. Κλάδος, ramus. Sic Calamitas, calamorum: Strages, stratorum arborum: deinde ad homines translata. SCALIG.

lin. 21. *Similiter ab omine Pilum, quod hostis feriret, ut perilum.*] Nisi fallor, egregie scriptum est in libris, qui publico carent: *Similiter quod fit ab homine pilum, qui ho-*

ſtem feriret, ut pilum. Dici *pilum* cenſet, quod, ut pilo in mortario aliquid feritur & tunditur, ita hoſtis feriatur. Non deeſt, qui, *ab omine*, ſcribat. TURNEB. Pro *feriret* marg. Scalig. *periret.*

lin. 22. *Lorica, a loreis.*] In hac enucleatione *loricæ*, quæ tanquam *lorita* dicta eſt, ut *lingulaca* tanquam *lingulata*, ſcriptura vetus partim plena eſt, partim confuſa. vid. ſqq. TURNEB.

lin. 23. *Poſtea ſuccuderunt Galli e ferro ſub id vocabulum ex anuleis ferream tunicam.*] Aperte ſcribitur: *Poſtea ſubcidit.* Vox proxima eſt obſcurior. Ceterum, *Galli e ferro,* nullo modo mihi probatur. Quo enim pacto togatorum doctiſſimus ignorare potuit, priſcos Gallos nudo fere corpore & inermi prœlia ſolitos inire? & multis ante ſeculis in Græcia loricas ferreas fuiſſe, cum tam ſæpe Græcos χαλκοχίτωνας Homerus appellet? Lego igitur: *Poſtea ſuccidit, quod alia e ferro ſubiit vocabulum ex anulis ferrea tunica.* TURNEB. Ἁλυσιδωτὸν, Diodorus Siculus lib. 5. Etiam hodie loricam vocant *Hallecret*, quaſi ἁλύκροτον pro ἁλυσίκροτον. SCALIG.

lin. 26. *Ocrea, quod opponebatur ob crus.*] *Ocrem* antiqui vocabant aſperum montem & confragoſum, ut etiam docet Feſtus. Inde *ocreas* dictas, quod inæqualiter tuberatæ eſſent, ut idem ait. Uſurpavit eam vocem Livius Andronicus in Odyſſea:

Celſoſque ocris, arvaque petrita, & mare magnum.

Ita putamus legendum ex Homero in Odyſſea:

Ἔκτοσθεν μὲν γὰρ πάγοι ὀξέες, ἀμφὶ δὲ κῦμα
Βέβρυχε ῥόθιον, λισσὴ δ' ἀναδέδρομε πέτρη. SCALIG.

lin. 27. *Galea ab galero.*] Olim galeæ ex diverſorum animalium pellibus conficiebantur. Quod patet ex ipſis nominibus apud poetas. Sunt enim apud illos κυνέαι, λυκέαι. Sic etiam, quod ex felina pelle fiunt, γαλέαι dictæ. γαλῆ enim feles, vel ſimile animal ei, quod vocant Græci ἴκτιν. Quare & Homerus quoque ἰκτιδέην galeam vocavit. Ex quibus apparet, Varronem non recte ſenſiſſe, qui a galero deduxerit. SCALIG.

lin. 28. *Quos etiam nunc ita appellant tubicines ſacrorum.*] Significat, a ſacrorum tubicinibus *tubas* appellari *tubos.* TURNEB.

lin. 31. *Vallum, vel quod ea varicare nemo poſſit.*] i. e. quod nemo poſſit tranſire & tranſcendere. Vetus lexicon,

varicat, ὑπερβαίνει exponit. *Varicari* alii legunt, eodem ſenſu. TURNEB. Quid certi afferam de hujus loci lectione, nihil habeo. nam vulgarem recipere, ſane religio eſt. Fortaſſe non inepte legi poſſet: *Quod ea vari, ac ærumnæ eſſent.* Erant vari proprie bacula furcillata, ut interpretatur Varro, & informia. Alii ſcribunt *Varri.* Unde Varrones, duri καὶ σκληροὶ homines, quos Ariſtophanes πρινίνους vocat. Lucilius:

Varronum ac rupicum ſcartoſa, incondita roſtra.

Hinc Varronum cognomen Romæ. Erant & furcillæ, quibus tolluntur retia, quæ σκανδάληθρα καὶ σκάμβυκες Græce dicuntur. Lucanus:

— Diſpoſitis attollat retia varis.

Ex varo igitur Vallus fit. Hinc vallum, quod ex iis fieret. Ærumnas vero furcillas quoque eſſe nemo dubitat, qui ſaltem legerit Feſtum. Ceterum de veritate lectionis præſtare non poſſum: mihi ſufficit, quod in animo haberem, indicaſſe. SCALIG. *Vallum* a *varicando*, vel quod illud *varicare* & tranſcendere nemo poſſit; quod ſinguli bacilli, qui in vallo deſtituuntur, ſunt *divaricati* & furcillati in ſpeciem literæ V. unde & ipſi dicuntur *valli*, quaſi *vari*, iidemque Sudes. Virg. lib. 2 Georg.

Quadrifidaſque ſudes & acuto robore vallos.

Ubi Servius: *Bis idem dixit. nam & valli & ſudes idem ſunt.* Iſidorus: *Dictum vallum a vallis. nam valli fuſtes ſunt, quibus vallum munitur. & valli dicti, quod figantur & evellantur.* POPMA.

Pagina 34.

lin. 2. *Cervi.*] In vallo caſtrenſi per ſpatia ponebantur *cervi.* A quo interſtitium illud inter cervos dictum Intervallum. Id quod ex Cæſare novimus, item ex Silio Italico libro. 10:

Cervorum ambuſtis imitantes cornua ramis.

Brachia vocat Lucanus:

— crudaque extraxit brachia terra.

Item:

Aut circum largos curvari brachia fontes.

Utrumque a ſimilitudine. SCALIG.

lin. 4. *Menſam eſcariam cibillam appellabant.*] Vetus liber: *Menſam eſcariam cillibam appellabant.* Pompejus: *cillibæ men-*

ſæ erant rotundæ. hic tamen *cibilam* edunt, quod eam a cibo dictam Varro autumet: quaſi vero non literæ & ſyllabæ tractentur & trajiciantur ſæpenumero, ut ante ipſemet dixit. Erant & menſæ triangulæ, quas *anglones* Nævius vocabat. Vetus lexicon: *Anglones, τράπεζαι τρίγωνοι, ὡς* Ναίβιος. Sunt & apud Græcos κιλλίβαντες, velut menſæ tripedes & machinæ, unde *cilliba* potius deducta videretur. TURNEB.

lin. 7. *A Græcis μέσα, Menſa.*] Chariſius lib. 1 videtur hunc locum aliter legiſſe, aut intellexiſſe: *Menſam*, inquit, *ſine N litera dictam, Varro ait, quod media poneretur: ſed auctores cum N litera protulerunt. Virgilius ſæpe. Sed & Menſam cum N poſſe dici idem Varro ait, quod & menſa ἄβρωτα edulia & eſculenta ponerentur.* Plutarch. lib. 8. Sympoſ. primum etymon approbat, μένσαμ μὲν τὴν τράπεζαν τ' ἐν μέσῳ θέσεως. & ſatis conſtat, veteres ſolitos menſam ponere in medio cœnaculi, mediam inter convivas, ut apud Virg. lib. 1 Æneid.

——— *mediiſque parant convivia tectis.*

& lib. 3:

Aulai in medio libabant pocula Bacchi. POPMA.

lin. 9. *Trulla a ſimilitudine truæ.*] *Trulla* dicitur a *trua*, quaſi *truola*, per diminutionem. *Trulla* vas potorium erat, *trua* vas aquarium, quo e culina aquam calefactam in lavatrinam, id eſt, domeſticum balneum, fundebant. TURNEB.

lin. 10. *Ut truula. Hinc Græci τρύβλιον, nos trullam. Truæ, quæ e culina* &c.] Lego: *Ut truola, hinc trulla: truæ, quæ e culina.* TURNEB. Vulg. *ut troulla. Hinc Græci trullam.* Inverſum eſt, pro *Torulla. Hinc Græci τορύνην.* Ariſtophanes Avibus:

Ἔτνους δ' ἐπιθυμεῖ, δεῖ τορύνης καὶ χύτρας.

Interpretantur, τὸ κινητήριον τῆς χύτρας. *Truam* vero τὸ κινητήριον τῆς χύτρας eſſe, unde & *truare*, τὸ κινεῖν apud veteres, indicio ſunt hi verſiculi Titinii, poetæ comici:

Sapientia gubernator navim torquet, non valentia.
Cocus magnum ahenum, quando fervit, paula confutat trua.

Cui ſimile illud Ariſtophanis ex Equitibus:

Ἀνὴρ παφλάζει. παῦε, παῦ'
Ὑπερζέων. ὑφελκτέον
Δὲ τῶν ξύλων, ἀπαρυστέον τε
Τῶν ἀπειλῶν ταυτῃί.

Quæ Titinii ſententia tracta ex Homero:

F 3

Μήτι τοι δρυτόμος μέγ' ἀμείνων ἠὲ βίηφι.
Μήτι δ' αὖτε κυβερνήτης ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ
Νῆα θοὴν ἰθύνει ἐρεχθομένην ἀνέμοισι.

Hinc Græci Trullam.] Romana editio τρυβλίον. At neque τρυβλίον, *trulla*: neque si esset, bis eam Varro nominasset. Aliquid esset, si reposuissent τρυπήλην. eam enim etiam τορύνην interpretatur Hesychius. SCALIG. Libri veteres: *Hinc Græci trullam.* forte: *Hinc brevius trulla*, scilicet una syllaba extrita, quasi *trivola.* nam illud τρυβλίον non significat *trulleum*, & infra a Varrone nominatur. POPMA.

lin. 12 sq. *Ab eodem est appellatum Trulleum. simile enim figura, nisi quod latius concipit aquam, & quod manubrium cavum non est, nisi vinaria trulla accessit. Matellio.*] Lego: *Ab eodem est appellatum trulleum. simile enim figura, nisi quod latius est, quod concipit aquam, & quod manubrium cavum non est, nisi in vinaria trulla. accessit matellio.* Hic distinguit *trulleum* a *trulla*, quod quamvis trulleum simile sit trullæ, tamen sit latius & capacius, & vas aquarium, trulla vinaria: distinguit & manubrio. TURNEB.

lin. 16. *A matula dictus; & dictus posteaquam longius* &c.] Lego: *A matula dictus, qui posteaquam longius a figura matulæ discessit, est ab aqua aqualis dictus.* Ex hac scriptura est facile intellectu, quod vas apud antiquos *matellio* fuerit, cui rei servierit. Est & aquimanile vel aquiminale vas, quod, ut reperio, Græci χέρνιβον vocant. TURNEB.

lin. 18. *Vas aquarium vocant Futum.*] Reperio & laudo: *Vas aquarium vocant futim.* IDEM.

lin. 19. *Quo postea accessit μάγνος cum Græco nomine, & cum Latino nomine Græca figura barbatus.*] Lego e Pompejo: *Quo postea accessit nanus cum Græco nomine, & cum Latina figura barbatus.* Nam Pompejus ait, *nanum* a Græcis vas aquarium appellari humile, & concavum, quod a Latinis vulgo diceretur *situlus barbatus.* Et in antiquo lexico ita scribitur: *Barbatus*, νάννος τὸ σκεῦος. TURNEB. Vulg. *Quo postea accessit Magnus cum Græco nomine, & cum Latino nomine, Græca figura Barbatos.* Legendum: *Quo postea accessit Nanus cum Græco nomine*, &c. Festus: *Nanum Græci vas aquarium dicunt, humile & concavum, quod vulgo vocant situlum barbatum. Unde Nani pumiliones vocantur.* Nam de μάγνος, quod alii reposuerunt, ipse viderint. Mihi certe nihil temere persuadebunt. SCALIG.

lin. 21. *Pelvis* —— *ut pedelvis.*] Vulg. *Pelvis* — *pedela-*

vis. Eſt autem a Græco *πέλυς*. De quo vide Pollucem, itemque alios veteres Grammaticos. SCALIG.

lin. 27. *Quod Siculi dicunt κάτινον.*] Scribe *κάτανον*. IDEM.

ead. & ſq. *Ubi aſſa ponebant. Magidem aut Langulam.*] Lego: *Ubi aſſa ponebant, magidam aut langulam. Magis* a Polluce nominatur ita ſcribente: Αἱ δὲ ἐπιτιθέμεναι καὶ αἰρόμεναι τράπεζαι, ἃς νῦν μαγίδας καλοῦσιν. In catino igitur ponebantur jurulenta, & pulmenta, in lance aſſa. TURNEB.

lin. 29. *Patinas a patulo.*] Satis notum, a Græcis originem trahere. Nam ut a *κάτανος*, catinus: ſic a *πατάνη*, patina. Eubulus Comicus apud Pollucem & Athenæum:

Καὶ πνικτὰ Σικελικὰ πατάνεια σωρεύματα.

Plautus Menæchmis ad verbum videtur eum verſiculum tranſtuliſſe:

Tantas ſtruices concinnat patinarias.

Tamen in nonnullis legitur *βατάνια*. Unde etiam Latini batillum fecerunt. SCALIG.

lin. 31. *Cœnas. — Tryblia.*] Marg. Scalig. *Cœneis — Tryplia.*

Pagina 35.

lin. 3. *Menſam vinariam rotundam nominabant Cylibathum.*] Lego: *Menſa vinaria rotunda nominabatur cilibantum.* In vetere tamen libro extat *cilibanum.* Deducerem a Græco libentius, quod, ut dixi, *κιλλίβαντας* vocent tripodes, in quibus milites fatigati reponebant ſcuta. Ariſtophanes: Τοὺς κιλλίβαντας οἶσε παῖ τῆς ἀσπίδος. Sed & menſæ tripedes ſic vocabantur. Cum autem Varro a *cyliceo* dicit, eo nomine intelligo repoſitorium poculorum, quod Græce *κυλικεῖον* dicitur, ut ſcribit Athenæus: vetus lexicon vaſarium *κυλικεῖον* exponit. TURNEB.

lin. 5. Ἀπὸ τοῦ *κύλικος. qui illa capit, & minores Capulæ a capiendo.*] Lego: *A poculo cylice: a quo illa capis & minores capulæ, a capiendo.* Illam enim menſam a *poculo cylice* nomen habuiſſe dicit: deinde, unde *capis* dicatur, exponit. TURNEB. Vulg. *A quo illa Capit, & Capulæ.* In omnibus editionibus locus hic depravatus eſt, qui ita legi debet: *Menſa rotunda nominabatur Cilbantum, ut etiamnum in caſtris. Id videtur declinatum a Græco, ἀπὸ τοῦ κύλικος. A quo illa Capis, & minores Capulæ, a capiendo.* De Capidibus notum ex Feſto. Capedines aliter dicebantur, & Capedunculæ Ciceroni. De Capedunculis vel Capulis meminerat & ipſe Varro libro

1 de Vita populi Romani: *Etiamnum pocula, quæ vocant capulas, ac capides, quod eſt poculi genus: item armillum, quod eſt urceoli genus vinarii.* Puto tamen capidem Græcum eſſe: quod id genus vaſis καπίϑη dicatur a Græcis. Κιλίβαντες Græcum eſt: ne forte putes legendum eſſe *Cilibathum*, ut alii. SCALIG. Legendum: *In illa Capis.* In illa menſa vinaria rotunda, quæ dicitur *cylibantum* ponebantur *capides* & *capulæ*, quarum menrio lib. 1 de Vita populi Rom. *Etiamnum pocula, quæ vocant capulas ac capides. Cylibantum* appellat Varro τὸ κυλικεῖον, id eſt, repoſitorium poculorum, a quo diverſum genus κιλλίβαντες, menſæ tripodes ſcilicet, in quibus milites fatigati reponebant ſcuta, ut meminit Ariſtophanes. POPMA.

lin. 11. *Cum magiſtri fiunt.*] Iidem & modiperatores dicebantur. Sic Catullus legem συμποτικὴν vocavit magiſtram: *Ut lex Poſtumiæ jubet magiſtræ. Lex Poſtumiæ*, pro, *Lex Poſtumia*: ut Urbs Romæ. & Horatio, *Herba lapathi.* Plinius lib. 14: *Numæ Regis Poſtumia lex eſt:* VINO ROGUM NE RESPERGITO. Cur id Numa vetat, cum ex veteribus auctoribus ſatis conſtet, vino rogum reſpergi? Apparet, eas leges Numæ συμποτικὰς fuiſſe, non πολιτικάς. Itaque alluſum eſſe ad voluptariorum dicteria, cujuſmodi ſunt hæc in epigrammatis Græcis:

> Μὴ μύρα, μὴ στεφάνους λιϑίναις στήλαισι χαρίζου,
> Μηδὲ τὸ πῦρ βρέξῃς. εἰς κενὸν ἡ δαπάνη.
> Ζῶντί μοι, εἴ τι ϑέλεις, χάρισαι. τέφρην δὲ μεϑύσκων,
> Πηλὸν ποιήσεις, οὐχ ὁ ϑανὼν πίεται.

Quamquam in duodecim ſcriptum fuit: *Murrinam mortuo ne indito.* SCALIG.

lin. 20. *Depeſta.*] In veteribus excuſis, *Flepeſta.* Quæ lectio, quamvis corrupta, tamen veræ lectionis nobis index fuit. Perperam enim *Depeſta* pro *Lepeſta*, quæ a Græco λεπαστή. Cujus præter quod veteres grammatici, Athenæus & Pollux, meminerunt, ipſe quoque Varro eadem pæne, quæ hic, monuerat libro 1 de Vita populi Romani. *Lepeſtæ*, inquit, *etiamnum Sabinorum fanis pauperioribus pleriſque aut fictiles ſunt aut æneæ.* Nam Varronem δέπαστρον ſcripſiſſe, non facile mihi perſuaſerim. SCALIG.

lin. 23. *Poculi genus δεπέσκαν.*] Δέπαστρον ex Polluce libro 11. AUGUSTIN.

lin. 27. *A ſumendo Simpulum.*] Id eſt, bibendo. *Unde ſumi pote, puteus*, id eſt, unde bibi poteſt. Cicero, *Si ſumſerit mera-*

cius, id eſt, *biberit.* Apud eundem: *Fluctus in ſimpulo excitare, τὸ πομφολυγεῖν.* proverbium. Eſt autem Syriacum. Nam ut *'Abub*, *Ambub*, *αὐλός*: ambubajarum collegia: a *copher*, *camphora*: a *ſadon*, *ſindon*: a *ſabeca*, quod eſt apud Danielem, *ſambuca*: ſic a *ſephel*, *ſempel* & inde *ſimpulum* fecerunt. Scio ego, me dicere hoc cum magno odio eorum, qui non ſolum literas Hebraicas & Syriacas ignorant, verum etiam oderunt. At tam mihi facile eſt eos contemnere, quam ipſis proclive eſt eas odiſſe. SCALIG. Alii *Simpuvium.* Scio, quid ante dixerim de etymo hujus vocis: quæ omnia, ut incerta, rejicimus. Nam, *ſimponem* prius dixiſſe, non dubito: unde diminutivum *ſimpulum. Simpo* autem a Græco *σίφων.* utrumque enim ſignificat vaſculum cum tenui fiſtula, vel anguſto collo, ad pitiſſandum vinum. Hoc uno differunt, quod Latini ſuo *ſimpulo* ad ſacra tantum uterentur; Græci *τῷ σίφωνι* ad guſtandum in caupona vinum, quod genus vocabant *merariam.* Vetus gloſſarium: *Meraria*, *γευστρίς.* dicebatur & *guſtatorium.* Idem gloſſarium: *Guſtatorium*, *γευστρίδιον.* Hipponax de eo, qui vinum furtim ex cado pitiſſarat, ſeu guſtarat, dixit:

Σίφωνι λεπτῷ τοὐπίθημα τετρήνας.

Inde verbum *σιφωνίζειν*, eſt furtim vinum pitiſſare. Apud Ciceronem de Finibus 2, hæc verba ita leguntur in melioribus tam ſcriptis, quam antiquitus excuſis exemplaribus: *Quibus vinum defuſum e pleno ſit, hir, ſiphon, ut ait Lucilius, cui nihil demſit.* Nam vinum, cui ſiphon aliquid demſerit, ſi diu ita deintegratum maneat, ut loquebantur veteres, aceſcit. Propterea Lucilius, ex cujus verbis hæc ſcribit Cicero, proponit vinum integerrimum, & nulla parte periclitans aceſcere: id quod ſiphone depletum non eſt, neque vola manus pitiſſatum. nam *hir*, eſt vola manus, & qui vinum furtim deplent, ut guſtent, ſolent id vola manus haurire. Hæc ſane eſt vera ſententia Lucilii, quæ elegantiſſima eſt: quam Ciceronis præpoſteri æmuli cur mutarent, cauſa non erat. Si enim Ciceroni putabant injuriam fieri, quod priſco verbo *hir* uteretur, ſaltem hoc cogitare debebant, ipſum Ciceronem verbis Lucilii, non ſuis, loqui. Quod ſequitur apud eundem Ciceronem, *vis & ſacculos abſtulerit*, (nam ita habebant antiquæ editiores) lego: *vires ſaculus abſtulerit.* Firmiſſima vina olim ſaculis vinariis caſtrari ſolita notiſſimum eſt ex Plinio. Itaque delicatiſſimum vinum eſſe proponit Lucilius, tum quod de pleno defuſum ſit, (nam quod de dimi-

nuto & σεσιφωνισμένῳ haustum est, id acescit) tum quod saco castratum contumaciam illam (ut ita loquar post Plinium) exuit. Hæc obiter volui monere. IDEM.

lin. 28. *Epichysis.*] Apud Pollucem est genus coquinarii vasis: idque probatur ex Aristophane δαιταλεῦσι. Ego vero inveni etiam pro poculi genere, ex Menandri Philadelphis, apud Athenæum, loquentem περὶ τῆς λαβρωνίας,

Ἤδη δ' ἐπίχυσις, διάλιθοι λαβρώνιοι,
Πέρσαι δ' ἔχοντες μυιοσόβας ἑστήκεσαν.

Meminit & Plautus. SCALIG.

Pagina 36.

lin. 2. *Et in ea, & cum ea ænea vasa.*] Omnino legendum, *Et tina, & cum ea ænea vasa.* Meminerat hujusce rei lib. I de Vita populi Romani. *Antiquissimi*, inquit, *in conviviis utres vini primo, postea tinas ponebant.* SCALIG. Reponunt docti viri, *Et tina cum ea;* quod genus vasis nominat Varro lib. I de Vita populi Romani: *Antiquissimi in conviviis utres vini primo, postea tinas ponebant.* Sed etsi *tinæ* usus in conviviis, non tamen ad compluvium. Melius, meo quidem judicio, legi posset: *Et in ea congesta ænea vasa.* nam dictum *Cartibulum*, ab eo, quod gerebat vasa ænea, ut aquales, matulas, situlas, quas ponebant in ædibus ad compluvium. Isidorus in Glossis: *Castibulum mensa quadrata, pro Cartibulum.* POPMA.

lin. 5. *Urnarium.*] Varro ταφῇ Μενίππου: *Sed quæ necessitas te jubet aquam effundere domi tuæ? Si vasa habes pertusa, plumbum non habes? Ad quam rem nobis confluvium? ad quam urnarium? In pavimento non audes facere lacunam, at humi facis calceos elixos? Antiqui nostri domibus lateritiis paululum modo lapidibus suffundatis, ut humorem effugerent, habitabant. Non vides in magnis peristyliis, qui cryptas domi non habent, sabulum jacere a pariete, aut e xystis, ubi habitare possint? Non vides in publica nostra taberna, qua populus ambulando, perinde ut in arato, porcas reddit?* Quæ testimonia quinque ita connecti debere, sententia ipsa satis demonstrat. Ad quorum interpretationem vide Vitruvium lib. 6, cap. 4, in fine: Palladium lib. 1, cap. 9, item in fine. SCALIG.

lin. 10. *Imburum fictum ab urbo.*] Varro cum ab urinando Urnæ veriverbium deduceret, *urinare* quoque, unde esset,

declarabat. In quibus postremis verbis peccatum est ab imperito librario. Quæ ita restituenda sunt: *Urinare, est mergi in aquam in urbum: fictum ab urbo, quod ita flexum, ut redeat sursum versus: ut in aratro, quod est urvum.* Quod enim *in urbum* scriptum esset, non *in urvum*, causa fuit erroris indocto librario, ut sæpe accidisse alias admonuimus. Est autem *urvum*, sive *urbum*, (utrumque enim invenimus) τὸ ἀνάσιμον, sursum versus reflexum. Qui in aquam mergitur, ut iterum sursum versus exsistat, dicitur *urinare.* Quod etymon Varronis, mihi & eruditum valde & verum esse videtur. *Urvare* ergo, ita se jactare, ut sursum denuo excitet se. Unde *Amburvare* apud Lucilium dicuntur Salii, qui eo modo corpora saltu reciprocabant,

Præsul ut amburvat, sic volgu' redandruat inde.

At in Festo & Nonio mendosissime ille versus legitur hodie. Græce dicitur κυβιστᾷν, id est κολυμβᾷν, interprete Suida: quod Curetes (qui iidem Latine Salii) faciebant. Id aliter dicitur *reciprocare.* Plautus Astraba:

Quasi tolleno, vel pilum Græcum reciproces plana via.

Tollenones enim, & pila ruderaria, modo sursum, modo deorsum in opere ipso aguntur. Itaque eleganter & venuste apud Aristophanem, citante Polluce:

Ὥστε κηλώνειον, ἀνακύπτων, καὶ κατακύπτων.

Apud Plautum Pœnolo:

— sunt Græca celonea: sustolli solent.

Eodem modo dictum, quo in Astraba, *pilum aut tollenonem Græcum reciprocare.* Quod a nobis ita restitutum est ex veteri scriptura. Ita enim legitur in manuscripto, *Trecæ sunt celonnæ.* SCALIG. Prior vox suppositiria est, & conficta ab hominibus imperitis, qui non videbant, hæc pertinere ad etymon verbi *urinare*, quod deducit ab *urvo*, quia urinatores se flectunt, ut redeant sursum versus, & caput efferant undis: sicut aratri curvatura dicitur *urvum.* Infra: *Alii hoc a curvo Urvum appellant.* POPMA.

lin. 12. *Urbum.*] Marg. Scalig. *bura.*

lin. 13. *Calidum.*] *Caldum.* AUGUSTIN.

lin. 14. *Cacabum.*] Κακάβου meminere Pollux & Athenæus lib. 13. Non enim Latinum est, quod putat Varro. Itidem ineptit de calice, a caldo, non a κύλιξ. SCALIG.

lin. 16. *Sedum.*] Solum, vel folium. SCALIG.

lin. 19. *Arca, quod arcentur fures ab ea clausa.*] Sic Græ-

ci φωριαμὸν, παρὰ τὸ τοὺς φῶρας εἴργειν. Cum tamen Eratosthenes ex commentitia fabula deducat originem, in hymno εἰς Ἑρμῆν:

Φωριαμὸν δ' ὀνόμηναν, ὅμιν κύθε φώριον ἄγρην.
Ἐκ τοῦ φωριαμὸς κικλήσκεται ἀνθρώποισι.

At potius *Arca* ab *arcendo:* quod *arcere* apud veteres significaret *continere.* Unde *arcus* in fornicato opere παρὰ τὸ ἀρκεῖν. SCALIG.

lin. 20. *Armamentarium*] Marg. Scalig. *armamentum.*

lin. 29. *Vestis* &c.] Potest & ita legi: *Vestis a velis: vel ab eo, quod vellus lana tonsa universæ ovis: id dictum, quod lanam vellebant: ex lana autem facta vestis.* Certe ea mens est Varronis. Tamen quis *Vestem* a Græco deduci dubitarit? At Varro, quod vestis ex lana, lana autem vellus diceretur, idcirco *vestem* vocatam ait. φεῦ τῆς δεινότητος. SCALIG.

Pagina 37.

lin. 1. *Contineret.*] Marg. Scalig. *retineret.*

lin. 5. *Rica.*] *Ricam* Festus ex Granii sententia ait esse *muliebre cingulum capitis*, quo pro vitta Flaminica redimeretur. Apud Gellium lib. 10, cap. 15, ubi de Flaminica loquitur, *Et quod virica surculum de arbore felici habet*, scribendum, *Et quod in rica surculum de arbore felici habet.* Surculum autem eum intelligit, quem vocabant *Inarculum.* Is erat e Punico malo, ut ait Festus. Ego vero puto, ex omni felici arbore. Non referam hic, quæ perperam ad hujus loci emendationem attulit Cælius Rhodiginus. SCALIG. *Rica* est proprie *virgineum flameum.* Turpilius: *Interea aspexi virginem in capite gestantem riculam indutam ostrinam.* Græci poetæ καλύπτρην. Apud Germanicum, ubi loquitur de Erigone,

——— *ore*
Velato tristique genas abscondita ripa.

lege *rica*, non *ripa.* IDEM.

lin. 8. *Capitium* — *quod capit pectus.*] Idem Varro de Vita populi Rom. lib. 4: *Neque id ab orbita matrum familias instituti: quod eæ pectore ac lacertis erant apertis, nec capitia habebant.* Plane hic capitia pectori tegendo, non capiti, ut voluit Nonius: videturque esse, quem Græci μασχαλιστῆρα vocabant. Erant & ad vinciendum pectus strophia, & fasciæ, de quibus Terentius intellexit, de puellis loquens, quas matres student esse

Demiſſis humeris, vincto pectore, ut graciles ſient,
Si qua eſt habitior paulo, pugilem eſſe ajunt, deducunt cibum.

Nam faſciis illis ὁμαλοὺς & æquos humeros reddebant, cum contra in pugilibus ſint toroſi. Xenophon: ὥσπερ οἱ πύκται τοὺς μὲν ὤμους παχύνονται, τὰ δὲ σκέλη λεπτύνονται. Ergo ſtrophio tumorem papillarum cohibebant, faſciis illis humerorum caſtigabant ſuperfluum, & quaſi luxuriantem καὶ σφριγῶντα habitum. Itaque apud Ovidium,

Conveniunt humeris tenues ameletides altis,

ego lego *omaletides*. ὁμαλήτιδες enim videntur vocatæ eſſe, quod iis æquabantur humeri & complanabantur. SCALIG.

lin. 15. *Caltulam, ac crocotulam.*] *Aut.* Plaut. in Epidico. AUGUSTIN.

lin. 16 ſq. *Vocabula apparent eſſe Græca, ut ἄσβεστον.*] Vulg. *Vocabula apparet eſſe Græca, ut asbyſton.* Hic non melior editio Romana, quam vulgata prior: quin etiam vetus melior. in ea legitur *abaſton.* Ex quo iſti interpolatores mirifici fecerunt *asbyſton*, *asbeſtum.* Quaſi vero id lini genus inter veſtimenta annumerandum ſit: & non potius ex eo mappæ conficerentur, non veſtes. ne mihi interim obtrudant, quæ de eo Plinius, Pauſanias, & Stephanus ſcripſerunt. Ego mehercule illam lectionem ſuppoſititiam rejicio; hanc autem, quam ponam, germanam eſſe quovis pignore contenderim: *Ut ambuſtum Amictus dictum, quod amjectum, id eſt circumjectum.* Accedit ejuſdem Varronis auctoritas ex libro 6: *Ambagio,* inquit, *dicta, ut Ambuſtum, quod circum uſtum eſt.* Feſtus: *Amiternini, qui circa terminos provinciæ manent: unde Amiciri, Amburbium, &c.* Dictionem vero Græcam hic deſiderari qui putarunt, moti ſunt præcedentibus verbis, ubi dicit Varro, vocabula veſtium multa eſſe Græca, &c. SCALIG.

lin. 19. *Quod veſtes*] Marg. Scalig. *quo.*

lin. 21. *Antiquiſſimi amictui ricinium*] Legendum *amictuis.* SCALIG.

lin. 24. *Paria.*] ἢ διπλοῖς. In vita Aureliani imperatoris, *Mantelia duo Cypria, paria duo.* Ab eo, quod pares olim dicebantur duo. Feſtus: *Paribus equis, id eſt, duobus, Romani utebantur in prœlio.* Intelligit enim ἀμφίππους equites. Unde *pararium* illud æs dicebatur, quod duplex equiti dabatur pro duobus equis: Græce κατάστασις. vide Suidam. Ab eadem mente *Pararius* Senecæ, προξενητὴς, quod inter duos ſtipulantes eſſet μεσεγγυητής. SCALIG.

lin. 25. Παραπλεκεία.] Vulg. *Parapechy.* Hesych. παράπηχυ, τὸ ἱμάτιον τὸ παρ' ἑκάτερον μέρος ἔχον πορφύραν. Pollux lib. 7: τὸ δὲ παράπηχυ, ἱμάτιον ἦν λευκὸν, πῆχυν πορφυροῦν ἔχον παρυφασμένον. Et lib. 4 ita lege: συρτὸς πορφυροῦς, παράπηχυ λευκὸν τῆς βασιλευούσης. In eodem: τοῖς δὲ παρασίτοις πρόσεστι καὶ στλεγγὶς, καὶ λήκυθος, ὡς τοῖς ἀγροίκοις λαγωβόλον. ἐνίαις δὲ γυναιξὶ καὶ παράπηχυ, καὶ συμμετρία. In quibus etiam verbis Pollucis, quod attribuitur parasito στλεγγὶς καὶ λήκυθος, ita est accipiendus locus Plauti ex Sticho:

Aut perjuratiunculas parasiticas,
Rubiginosam strigilem, ampullam rubidam,
Parasitum inanem, quo recondas reliquias.

Ex his igitur potes videre, inepte mutatam esse lectionem in editione Romana, in qua παραπλεκεία pro *parapechy* suppositum est. SCALIG.

lin. 26. *Læna, quod de lana.*] *Lænam* Varro censet dictionem esse puram putam Latinam. Strabo Gallicam lib. 4. ubi sic de Galliæ populis: Ἀφ' ἧς τοὺς δασεῖς σάγους ἐξυφαίνουσιν οὓς λαίνας καλοῦσιν. Festus Tuscam, vel Græcam: quod postremum verisimilius est. *Læna* enim nihil est aliud, quam Græcorum χλαίνα, id est, παχὺ ἱμάτιον καὶ χλιαινον. POPMA.

lin. 29. *Aut colendi.*] *Aut colligendi.* ex conjectura. AUGUST.

lin. 30. *Sarculum a serendo ac sarriendo.*] Lege, *serando.* ut lib. 6 Sarrire a serare, id est, operire, dictum. Serare significat claudere, operire. SCALIG.

Pagina 38.

lin. 2. *Rutrum.*] Hic significat, quod Græce κρωπίον. Varro apud Nonium: *Rutro caput displanavit.* Imitatus est Pherecydem, qui dixerat, τῷ κρωπίῳ παίσας ἀπέκτεινε. Significat & hostorium: quod Græce ῥόχανον. Lucilius:

Frumentarius est, modium secum atque rutellum
Unum adfert —

Ruere enim est, modio cumulum adæquare. Cicero Attico, lib. 16: *De laudibus Dolabellæ deruam cumulum.* Plautus: — *æris acervos ruit.* ἐπιμετρεῖ scilicet. Horatius idem intellexit: *Ut metiretur nummos*, id est, Etiamsi modiis metiretur & rueret acervos nummorum. Est enim proverbium, ἀργύριον μεδίμνῳ ἀπομετρεῖν. Xenoph. Ἑλλην. γ'. SCALIG.

lin. 3. *Aratrum, quod aravit.*] Marg. Scalig. *eruit.* Vetus editio *aruit*: quæ ſcriptura recta eſt. *Ruere* eſt accumulare & colligere, unde *rutrum.* Lucilius lib. 30:

Ruis hæc, & colligis omnia furtim.

Hinc *aruere*, ruere a ſe & amovere: contra *adruere.* Varro lib. 1 de Re ruſt. *Ideo quod neceſſe eſt terra adruenda pulvinos fieri.* POPMA.

lin. 10. *Appellatur.*] Marg. Scalig. *oppilatur.*

lin. 11. *Irpices.*] Cato vocat *Urpices*. vel Hurpices cap. 10, ab ἅρπαξ καὶ ἁρπαγὴ Græco. Eurip. Cyclope:

Σαίρειν σιδηρᾷ τῇδέ μ' ἁρπαγῇ δόμους.

Quare errat Varro, qui a *ſerpendo.* Ita enim videtur legendum: *Irpices, regula cum pluribus dentibus, quam itidem ut plauſtrum boves trahunt, ut eruant, quæ in terra ſerpunt, Sirpices: poſtea, S detrita, a quibuſdam dicti.* Heſychius: ὀξῖναι, ἐργαλεῖόν τι γεωργικὸν, σιδηροῦς γόμφους ἔχον, ἑλκόμενον ὑπὸ βοῶν. Manifeſto vocat ὀξίνας *Sirpices.* SCALIG.

lin. 13. *Ut eruant, quæ in terra ſunt: Sirpices.*] *Quæ in terra ſerpunt*: ut infra, *Spinæ quæ in agris ſerpunt.* A quo verbo deducit *ſirpices.* SCALIG.

lin. 14. *Raſtelli.*] *Raſtelli, ut Irpices, ſerræ læves: ita quia homo in pratis per ſœnificia feſtucas abradit, ab eo raſu, Raſtelli dicti.* SCALIG.

lin. 17. *Atque eruunt, a quo & Rutabri dicti.*] Vulg. *Atque eruunt, a quo rutubatri dicti.*] In Romana editione *Rutabri.* Fortaſſe *Runcaſtri.* Aliter de veritate lectionis mihi non conſtat. Forſan apud Gellium pro *Rumigeſtri* reponendum *Runcaſtri*, lib. 10, cap. 25, vel *rumiceſtri.* Rumices, Lucil. *Tum ſpara, tum rumices*, &c. SCALIG. Lego: *A quo rutu Raſtri dicti.* IDEM.

lin. 18. *Falces a farre.*] Purum putum Syriacum eſt. *Pheleq*, a quo πέλεκυς: & in ſtatu abſoluto (ut ejus gentis grammatici vocant) *Phalqa.* unde *Falx.* Itaque ſæpe labitur Varro ignoratione peregrinarum linguarum. SCALIG.

lin. 21. *Adoreæ.*] Alii *arboreæ.* Cato, *Falces fœnarias III, ſtramentarias VI, arborarias V.* SCALIG.

lin. 24. *Solvunt, id eſt, luunt.*] Scribe: *Luunt, id eſt, ſolvunt.* AUGUSTIN.

lin. 28. *Has phancillas Cherſoneſice dicunt.*] Vulg. *has phancillas chermoneſice dicunt.* Scripſiſſem, *Zanculas.* Ζάγκλη enim δρέπανον Syracuſia lingua. Sed quid faciemus illa voce nihili, *Chermoneſice?* Eſſet aliquid *Cherſoneſitæ.* Sed quinam Cher-

ſoneſitæ ita vocant falcem? aut quinam Cherſoneſitæ κατ' ἐξοχὴν dicuntur? Nam, num & alii præterea Cherſoneſitæ? Niſi in ultima Italia ea pars Cherſoneſi nomine intelligitur, quæ pertinet ad Leucopetram. Quod ſi verum eſſet, facile inducerer, ut hic legendum putarem *Zanculas*: quod ſciam, eam partem Italiæ cum Sicilia ita vocaſſe *falcem*. Nihil autem affirmare poſſum. Fortaſſe legendum: *Has falcillas chermes Pœnice dicunt.* Scio enim, *Chermes falces* vocatas olim a Syris & Phœnicibus, quorum colonia ſunt Pœni in Africa. Et fieri poteſt, ut hoc dixerit Varro ex Magonis libris, qui Pœnice ſcripti erant de re Ruſtica. Hæc vero affeverare ut vera nolumus. Scimus tamen, ex ejuſmodi conjecturis ſæpenumero veritatem erutam fuiſſe. SCALIG. Suſpicor legendum: *Has faſcillas germiniſicæ dicunt*, vel potius, *phancillas. Falces* ſirpiculæ ſunt, quarum uſus in vinea ad præcidenda ligamenta, quibus alligantur faſces, inciſi fuſtes, faculæ. Cato de Re ruſt. *Falces vineaticas ſex, ſirpiculas quinque.* has falces germiniſeces vocabant *faſcillas*, a *faſce*, vel *phancillas*, detorta voce, ut ego arbitror, a Græco φάκελος, quod faſcem vel manipulum ſignificat. *Germiniſica*, qui germina & ſurculos arborum deſicat, ut *fœniſica*, qui fœnum. Varro de Re ruſt. *Falcibus conſectanda, quæ fœniſicæ præterierunt.* POPMA.

lin. 30. *Piſtrinum. L & S* &c.] Locus ita legendus, ejecto gloſſemate: *Piſtrinum, & Lucilii piſtrina & piſtrix.* Nam in margine primum fuit notatum, *L & S inter ſe ſæpe commutant.* vide poſt in 6 de R. & S: quod poſtea in contextum orationis irrepſit, & varie fuit interpolatum. *Piſo* & *pinſo* veteres dixerunt: inde *Pilum*, *in quo far pinſunt*, mutato S in L. Pomponius: *Neque molis molui, neque pilis pinſui. Piſtrina* & *Piſtrix* dixit Lucilius, ut conſtat ex Chariſio lib. 1, & Feſto in dictione *Mamphula*. POPMA.

ead. & ſq. *Inde poſt in urbe Lucili* &c.] In excuſis antiquis legitur ſine præpoſitione *in*. Quæ procul dubio ab aliquo audaci hic temere inculcata fuit, & totum locum hunc obſcurabat; qui ita legendus eſt: *Inde piſtor, vel Lucilii piſtrina, vel piſtrix.* Nam qui primum lectionem corrupit, fecerat, *Inde poſt urve.* Deinde *in urbe* degeneravit. Citavit teſtem Lucilium de piſtrina, & piſtrice, vocibus, quaſi minus uſitatis. De piſtrina quidem Chariſius lib. 1, *Piſtrinum*, inquit, *neutro dicitur.* Sed Lucilius lib. 26 feminino extulit:

Media a piſtrina ad tabernam referens.

De piſtrice non ita obvium. Incidimus tamen in verſiculum

Lucilii, qui eam vocem uſurpavit: &, niſi fallor, eſt ille, quem Varro intellexit. Exſtat autem apud Feſtum dictione *Mamphula*:

Piſtricem validam ſi nummi ſuppeditabunt,

Addas empleurum mamphulas quæ ſciat omnes. SCALIG.

Idem pro *Lucili* in margine *locelli.*

Pagina 39.

lin. 1. *Trapetes a terendo, niſi Græcum.*] Τραπεῖν, τὸ ληνοπατεῖν. Ὀδυσσ. η,

Ἄλλας δὲ τραπέουσι, πάροιθε δὲ ὄμφακές εἰσί. SCALIG.

lin. 2. *Molæ a molendo.*] Immo contra. Itaque videtur ſcripſiſſe *a molliendo.* Subjicit enim, *Harum motu eo conjecta molliuntur.* Similis error in Truculento Plauti:

— meretriculis molliendis rem coegit.

melius *molendis. — Non alienas Permolere uxores* — Horat. Putarunt nonnulli, apud Theocritum τὸ μυλλεῖν idem ſignificare: at eos maxime arguit ſcriptura, quod ſcriptum ſit duplici λλ. Deinde μυλλεῖν non *molere* ſignificat, ſed *ſuere.* Unde Latini veteres *mullare* dicebant, pro *ſuere:* & *mulleos* calceos, a *mullando.* Itaque Theocrito τὸ μυλλεῖν eſt, quod uſitatius dicitur περαίνειν. Unde *ſubulones* vocavit Lucilius *pædicones* apud Auſonium,

Lucilii vatis ſubulo, pullipremo.

Ergo *molere* non eſt τὸ μυλλεῖν Theocriti. Porro Varro apud Nonium videtur in obſcœnum ſignificatum accepiſſe. *Hic alius*, inquit, *tibi molit ac depſit. Depſere* enim etiam obſcœnum verbum: ut etiam Cicero ad Pætum oſtendit. Apud Catullum vero mendum eſt:

— Patrui perdeſpuit ipſam uxorem. —

legendum enim *perdepſuit.* SCALIG.

lin. 3. *Vallum.*] Marg. Scalig. *Vannum.*

lin. 4. *Volant inde levia.*] Ἄχνη, ἀχυρμιαί. *Vallus* vero ex *vanno* ὑποκοριστικῶς. SCALIG.

lin. 9. *Tragula.*] *Trahula* puto ſcribendum. ὑποκοριστικὸν a Trahea, vel Trahes. *Tribulaque, traheæque*, Virgilius. SCALIG.

lin. 10. *Sirpea.*] Lucilius: *Tintinnabulum abeſt hinc, ſirpiculæque olerorum.* Eſt autem vehes ex crate. Sunt enim hic duo genera vehiculorum, ſirpea, aut ſirpiculæ, & tintinnabulum. De ſirpeis habes hic apud Varronem. De tintinnabulo non ita cognitum omnibus. Plautus Pſeudolo:

— lanios inde arceſſam duo cum tintinnabulis.
Eadem duo greges virgarum indidem ulmearum adegero.
Quod tamen vocabulum ſcholaſticorum & grammaticorum nationi antea ignotum fuit. SCALIG.

ead. *Quæ virgeis ſirpatur, id eſt, colligando implicatur.*] *Quæ junceis.* AUGUSTIN. *Sirpare* a *ſirpo*, *σχοίνῳ*, ex quo omne *πλέγμα* fiebat. Unde quæſtiones obſcuræ *ſirpi* olim Latinis, Græcis vero *γρίφοι* dicebantur: quod ut *γρίφοι* erant *πλέγματα ἁλιευτικὰ* ex ſirpo, ita etiam ex ſirpis naſſæ piſcatoriæ, quæ dicebantur *ſirpiculæ*, ut Plauto, Lucilio, & Propertio. Itaque improbe fecerunt, qui apud Gellium ex ſirpis ſcrupos fecerunt. SCALIG.

lin. 15. *Arcera.*] Puto in Epiſtola ad Marium legendum *arcerrarum*, pro eo, quod hodie legitur *Craterrarum.* Ubi ſane crateræ opus non erant, ſed plauſtra & carpenta. SCALIG.

lin. 22. *Oppidum* &c.] Turnebus affert ex veteri ſcriptura, ſed plura de ſuo. Melius ita puteın: *Maximum ædificium eſt opidum, ab ope dictum, quod mœnitur opis cauſa, ubi ſunt: & quod opus eſt ad vitam gerundam, ubi habitent tuto, opida. Quod opere mœnibant mœnia, quo mœnitius eſſent. Quod exaggerabant, aggeres dicti, & quod agger contineret mœrum. Quod mœniendi cauſa parabatur mœnus, quo ſepiebant opidum, eo mœnere Mœnus. In ſummo pinnæ*, &c. SCALIG.

lin. 25. *Quo munitius.*] *Quo muniti.* AUGUSTIN.

lin. 29. *Quas inſigniti milites.*] Vereor, ne legendum ſit, *quas inſignia.* nam *inſignia* ſunt *οἱ λόφοι* gladiatorum & militum. Virgilius:
— Inde volans ſecum abſtulit haſta
Inſigne. — SCALIG.

lin. 30. *In gladiatoribus Samnites.*] Cur ita vocatum genus id gladiatorum, vide Livium lib. 9. Poſſunt & dici a Samnite quodam, qui primus ſcuti uſum invenit, quod geſtabant gladiatores. Auctor Clemens Alexandrinus Stromate 1. Athenæus ſequitur opinionem Livii, cujus hæc verba ex lib. 6, ubi de Romanis loquitur: *Ἔλαβον δὲ καὶ παρὰ Τυῤῥηνῶν τὴν μάχην φαλαγγηδὸν ἐπιόντων, καὶ παρὰ Σαμνιτῶν δὲ ἔμαθον θυρεοῦ χρῆσιν.* SCALIG.

Pagina 40.

lin. 3. *Ritu multa.*] Marg. Scalig. *ut multa.*
lin. 21. *Cognominatum.*] *Nominatum.* AUGUSTIN.

lin. 28. *Fundula a fundo, quod exitum non habet, ac pervium non est.*] Græcismus, ὅθεν οὐκ ἔξιτά. Alii, *Pervia non est:* sed non assecuti sunt modum loquendi. SCALIG.

Pagina 41.

lin. 5. Μακελλώτας: — *ostia hortorum.*] Cum ait *macellotas hortorum*, θύρας, id est, *januas & fores*, subaudiri debere existimo: cum μακέλλους ait, eo nomine *septa, claustra & munimenta* intelligit. TURNEB.

lin. 6. Μακέλλους.] Μάκελλα, τὰ δρύφακτα καὶ φραγμοὺς interpretantur. Unde *maceria*. SCALIG.

ead. & sq. *Secundum Tiberim ad Junium.*] Vertranius, *ad Junonium*. Sed fortasse neque Varro de illo foro intelligit, quod erat in regione palatii, sed de illo, quod erat trans Tiberim, ubi Volcanalibus piscatores pro se animalia in ignem projiciebant. Nam quod dixit *Secundum Tiberim*, id valet, ultra Tiberim: ut alibi Fanum Fortis Fortunæ ait esse secundum Tiberim, quod in Transtiberina regione fuisse certum est. Quamquam non puto omnino, secundum Tiberim, esse ultra Tiberim, sed ad ripas Tiberis. neque Janus, vulgo Junonius dicebatur, sed tantum in Pontificalib. indigitamentis. Quod si Varro intellexit de eo, quod erat in Palatina regione, ego legerim, *ad Janium*, ut *Dianium, Minervium.* Quid quod & trans Tiberim in ea parte urbis erat etiam ara Jani? Quare pro, *ad Junium*, ego puto legendum, *ad Janium.* SCALIG. Docti viri putant legendum *ad Janium*, quod Jani templum vel ara fuerit in Transtiberina regione: cum tamen P. Victor. cum foro Piscario jungat forum Cupedinis, quod non ultra Tiberim, sed ad ripas Tiberis fuisse constat. Ego arbitror, locum corruptum esse, qua a lectione, qua a distinctione, atque ita restituendum: *Secundum Tiberim altilium forum, Piscarium vocant.* Quam lectionem confirmat testimonium Plauti. Origo mendi ex affinitate literarum D & L, *adtidium* pro *altilium.* POPMA.

lin. 8. *Ad corneta forum cupedinis, a Cupedio.*] In chirographo reperio *a fastidio*, quod a fastidiosis & delicatis expetuntur lautitiæ ciborum & cupediæ. *Cupedius* tamen magis probatur, a quo appellatum sit illud forum, qui in libro Varronis rerum humanarum, *Cupes* appellabatur. Illic enim fori Cupedinis & Macelli appellationes ductas narrabat a Numerio Equitio Cupe, & A. Manio Macello latronibus. TURNEB. In hoc quoque fallitur Varro, ut de macello. Nam ut illud a

mactandis pecoribus, ita & hoc quoque a *cupediis.* Quæ dicta ſunt quaſi *Caupedia*, ut *laura*, *lura*, *claudus*, *cludus* : *clauda anus* apud Plautum. Itaque Cupedia, omnia lautiora eſculenta venalia, a *cauponando. Cauponari* enim non de una tantum re, ut nunc, ſed ad multa quoque alia extendebatur : ut *καπηλεύειν* Græcum. Itaque Ennius dixit *Cauponare bellum :* quod ex Æſchylo deſumſit, qui dixit, *οὐ καπηλεύων μάχην.* Quare *Cupo*, *caupo*; *Cupa*, *caupa.* Apud Ciceronem in Piſonem, *Panis & vinum*, *a propola*, *& de cupa.* Significatur, eum nunquam de penu & promtuario vivere, ſed de caupona. quod Horatius vocat *numerato vivere. Cupam* vocavit, quam Virgilius *Copam: Copa Syriſca*, *&c.* Ut a *πίθηκος*, *πίθων*, a *κάνθηλος*, *κάνθων*, ſic a *κάπηλος*, *κάπων*. Unde Latine *Caupo*, qui & *Copo.* SCALIG.

lin. 16. *Lacum Curtium a Curtio.*] Apud Sudam monachum, quidam Græculus (vereor, ne ipſe quoque monachus) deſcribens hanc hiſtoriam, poſteaquam ſatis ex fide, ut exſtat in monumentis Latinis, eam narravit; mox aliam hiſtoriam cælo Latino incognitam refert, his verbis: *συνελθούσης δὲ τῆς γῆς, ἡρωϊκὰς τιμὰς τῷ ἀνδρὶ κατὰ μέσην ἀγορὰν Ῥωμαῖοι ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐπιτελεῖν διέγνωσαν. τόν τε τόπον Λίβερνον ἐκάλεσαν, βωμὸν οἰκοδομήσαντες. ἐξ οὗ δὴ καὶ Βιργίλιος τὴν ἀρχὴν ἐποιήσατο.* Primum non colebant Curtium Romani, neque ara ei poſita fuit. Nam, ſi ita eſſet, quare dubitaret Varro, unde ille locus Curtius diceretur? Deinde, quod locus ille Liburnus diceretur, nemo, qui hanc hiſtoriam tractavit, meminit: Varro, Plutarchus, Livius, Valerius, alii. Poſtremo, quis ferat mentientem de Virgilio? Tantum enim abeſt, ut Virgilius ab eo poema ſuum auſpicatus ſit, ut etiam nunquam ejus mentionem fecerit, niſi in Culice. SCALIG.

lin. 18. *Nec quod is C. Ælius Stilo ſecutus.*] Al. *Nec quod is Cornelius ſtilo ſecutus.* cum ita ait, indicat, Cornelium hiſtoricum ſtilo & ſcripto non idem ſcripſiſſe. alii non ſane ineleganter emendant, *Ælius ſtilo ſecutus:* & infra eodem modo legendum cenſent, *Ælius & Lutatius.* quorum ego ſententiæ ſubſcriptorem adſtipulatoremque libenter me tulerim: quamquam *Cornelius* a me non improbatur. TURNEB.

lin. 21. *Deum Manium Poſtulionem poſtulare, id eſt, civem fortiſſimum eodem mitti.*] Lege: *Poſtulionem poſtulare, civem fortiſſimum eo dimitti. Poſtulionem*, pro *poſtulationem. Deum Manium*, Summanum. *Poſtularia* oſtenta, fulgura, prodigia vocabant, quæ neglecta fuerant, nec procurata: ideoque ex-

piatione indigebant. Cicero: *Quod eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur.* SCALIG. Al. *Postilionem postulare.* Doctissimus amicus noster, quem semper vivum ante coluimus, & nunc etiam memoriam amplectimur, hic legit: *Deum manium posti leonem postulari.* Quam ego ut ingeniosam non possum non valde commendare. Tamen quo nititur, ut conjecturam suam tueatur ille? *Postes*, inquit, sunt fores. Lucretius:

Cernere res animus sublatis postibus ipsis.

Quod sane verum est, sed aliud est foris, quo janua operitur, aliud janua ipsa. Ita hic specus, seu hiatus ille, qui patebat in foro, non poterit dici *postis*. nam potius *postis* diceretur id, quo operiretur hiatus ille. igitur non esset amplius specus. Quare non est, quod ullam hinc sperare posset victoriam. nullo enim modo sententia ejus hac quidem in parte obtinere poterit. Esto. Tamen quod dicit Lucretius plurali numero, id non ausus esset singulari. Igitur neque hac parte defendi poterit doctissimus vir. Sed nihil mutandum est. Non meminerat ipse verba esse solemnia prisca ex formula augurum, *postilionem postulari.* non enim sunt Varronis. *Postilio* quippe est *postulatio*, ut etiam in meis antiquis glossis reperio. Populus igitur Romanus postulabatur postulationem Deûm manium. quænam ea est? sacrificium humanum, hoc est, quod fiebat capite & vita hominis: nam inferorum sacrificium antiquitus Romanis fiebat capite humano, Jovi Latiari & Saturno. Sed quod obscurum esset, quid sit sacrificium, seu postulatio Deûm manium, interpretantur augures, hominem fortissimum scilicet eo demitti. Sane nihil omnino hic mutandum, sed antiquitas interpretanda. Ubi præterea ἀρχαϊσμὸς notissimus est, *postulari postulionem*: ut, *Ego nihilominus hoc exigor portorium.* Vide Gellium. De *postilione* autem quid dubitemus, cum sciamus, *postulationes* & *postularia* sacra esse ea, quibus procurantur expiationes ostentorum, ut supra annotavimus ex Cicerone? IDEM. Multas dictiones contractius, quam nos eas efferimus, vetustissimi protulerunt, ut *surpio*, *porgo*, *dortium*, pro *surripio*, *porrigo*, *divortium*. Similiter *postulio* pro *postulatio* in augurum libris, *Deum manium postulionem postulare*: quo responso significabant, ob neglectam religionem votorum aut sacrificiorum *Sumanum Deum postulare expiationem*, id est, vitam civis fortissimi. Est autem *postulatio*, expiatio, quæ Diis placandis debebatur. Cicero de Haruspicum responsis: *Quod eo tum ostento Telluri postulatio deberi dicitur.* Arnob. lib. 4: *In cærimoniis vestris rebusque divinis postulationibus locus est.* Ter-

tullianus dixit *postularitas* in libro de Corona militis: *Officia seculi, honores, solemnitates, postularitates, falsa vota.* POPMA.

lin. 24. *A Concordiæ versum.*] Vulg. *a Concordia conversum.* Lege: *Ad Concordiæ conversum.* Eo enim conversum supplices manus protendisse colligimus ex Livio: *Silentio*, inquit, *facto, templa Deorum immortalium, quæ foro imminent, Capitoliumque intuentem, & manus nunc in cælum, nunc in terræ patentis hiatum ad Deos manes porrigentem, se devovisse.* Formula devotionis, quantum ex aliis imitari potuimus, plus minus ita concipi poterit: *Jane, Jovis pater, Marspiter, Quirine, Lases, Divi novensides, Dii indigetes: Divi, quorum est potestas popoli Romani Quiritium, meique: Diique manes, sub vos placo, venerorque: veniam peto, obsecroque, uti popolo Romano Quiritium vitam salutemque prosperetis: uti ego axim præ me formidinem metumque omnem, cælestium infernumque omnium diras, sicuti verbis nuncupasso: ita pro re poblica popoli Romani Quiritium, vitam salutemque meam Diis manibus, Tellurique devoveo.* Decium quoque filium exemplo patris se pro patria devoventem introduxerat in Prætextata L. Attius, cui Æneadas seu Decium nomen fecerat. Atque hæc verba citata a Nonio, non obscurum est ab ipso proferri:

Patrio exemplo me dicabo: animam devorabo hostibus.

Deinde posuerat formulam devotionis, quæ hæc est:

Te sancte venerans precibus invicte invoco,
Portenta ut popolo patriæ verrunces bene.

Ac nescio, an idem intellexerit Ennius Annali 6:

— audite parumper,
Ut pro Romano popolo prognariter armis
Certando, prudens animam de corpore mitto. SCALIG.

Legendum: *Ad Concordiæ versum.* Mos enim vetus & solemnis in devotionibus, ut precantes adspicerent templa Deorum, & ad illa versi, se morti offerrent. Livius de eodem Curtio: *Templa Deorum immortalium, quæ foro imminent, Capitoliumque intuentem, & manus nunc in cælum, nunc in terræ patentis hiatum ad Deos manes porrigentem se devovisse. Ad Concordiæ versum*, antiqua locutio, quam etiam Priscianus accurate observavit. Varro lib. 5: *Sol ad nos versum;* & lib. 8: *A bruma versum contraria parte.* Cæsar de Bello Gallico lib. 6: *T. Labienum cum legionibus tribus ad Oceanum versus.* idem lib. 6: *Movet in Arvernos versus.* Sallustius Catilina: *In Galliam versus castra movere.* POPMA.

lin. 31. *Curtium in locum.*] Prior vox redundat; nisi ele-

gantiæ caufa iteratur, quod in fermone interrupto fieri aliquando folet. Cicero ad Plancum: *Sed tamen, etſi antea ſcripſi, quæ exiſtimavi ſcribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi.* Sulpitius ad Ciceronem: *Quæ res mihi non mediocrem conſolationem attulit, volo tibi commemorare, ſi forte eadem res tibi minuere dolorem poſſet.* Celfus lib. 9 Digeft. *At eos, quos præſidii cauſa repoſitos habet, ut quidam bellis civilibus factitaſſent, eos legato contineri.* POPMA.

Pagina 42.

lin. 4. *Scribunt, eum locum eſſe fulguratum.*] Lego, *fulguritum:* ut ante *fulguritum* expofuit *fulgure ictum.* TURNEB.

lin. 12 fq. *Quod Syracuſeis, ubi ſimili de cauſa cuſtodiuntur, vocantur Latomiæ: & de latomia translatum.*] Scribo: *Quod Syracuſis, ubi de cauſa cuſtodiuntur, vocantur latomiæ, exinde lautumia translatum.* Latini enim pro latomiis *lautumias* dicebant. Verba enim cum folo & regione etiam nonnihil fpeciem plerumque mutant. Ita Latinos pronuntiaffe hoc vocabulum, e quinto controverfiarum Senecæ apparet, ubi fcribitur: *Ne quemquam veſtrûm decipiat nomen lautumiæ, minime lauta res eſt.* TURNEB.

lin. 14. *Lauretum ab eo, quod ibi.*] Puto legendum: *Lauretum ubi ſepultus.* Non enim Varro *Lauretum* dictum voluit a Laurentibus, a quibus interfectus eft Tatius rex, ibi fepultus; fed a filva laurea. Mox infra *macellum editum*, forte legi poffet, *medium:* ut dicat, Lauretum fuiffe medium inter Sacram viam & macellum. POPMA.

lin. 21. *Armiluſtrum.*] *Armiluſtrum* Circus maximus erat: *armiluſtrium*, armorum luftratio. Vetus lexicon: *Armiluſtrium*, ὁπλοκαθάρσιον, ὁπλοκάθαρμος. TURNEB.

lin. 25 fq. *Itaque dictum in Cornicula millies adventu, quem circumeunt ludentes.*] *Milites ad vectim.* Ex libris utrumque. *Mulieris ad reſtim*, placet docto cuidam viro. AUGUSTIN. Lego: *Itaque dictum in Cornicula militis adventu;* quod perfpicue rectum eft. TURNEB. Vertranius: *Mulieris ad reſtim.* Et reftim ducere interpretatur Cordaca. *Quod*, inquit, *præſultor funem duceret: quo apprehenſo illum alii ſequebantur.* Nolo hic alienis erroribus refutandis triumphare, neque ex illis fpolia reportare. Tantum dicam, neque κόρδακα illud effe, quod putat ille, tanquam a χορδῇ effet; neque, fi effet, χορ-

δὴν funem aut reſtim ſignificare, ſed nerviam, aut fidiculam. Putamus vere legi: *Itaque dicunt milites ad vectim, quem circumeunt ludentes.* Nam Cornicularia, nomen comœdiæ, facile indicat, *milites* legendum eſſe. Ludunt milites, ut apparet, qui palum ad terram deſtitutum, ſeu vectim circumeant, vocentque illum ideo Circum. Ex qua circuitione Varro etymologiam ſuam probare conatur. Quamquam translatio potius eſt. in eundem enim ſenſum Plautus ipſe Milite translate dixit: *Jam eſt ante ædis Circus, ubi ſunt ludificandi mihi.* Eſt enim idem jocus, qui in Cornicularia. Poſidippus item apud Athenæum eadem translatione luſit:

Ἱππόδρομος οὗτός ἐστι σοὶ μαγειρικῆς.

Quod autem hic vectim in terra deſtitutum eſſe cognoſcimus, quem milites circumeunt, fortaſſe eſt ex vulgato exercitamenti genere in militia veteri: quod milites ad palum ſe exercerent. Qui locus veteribus Palaria dicebatur, ut ait Chariſius. Nam alioqui, cum ſingulari congreſſu duo ſe exercebant, locus *Batualia*, ipſi *Batuatores* dicebantur. *Batuere* enim, ferulis velitari, aut verberare, ut apud Suetonium in Veſpaſiano legimus. Tamen Cicero poſuit inter κακήφατα in erudita illa epiſtola ad Pætum. Quia Syracuſane βατεύειν dicebatur, cum mas init feminam. Theocritus:

—— Ὄκκ' ἐσορῇ τὰς μηκάδας, οἷα βατεῦνται.

Varro proprie dixit inſilire equilam. Quare cum Vertranius alibi dixerit, hanc vocem Latinam non eſſe, videndum eſt, num putet apud Ciceronem barbara vocabula exſtare, quæ ipſe mutare velit. Nos certe longe aliter rem ſe habere oſtendimus ex illo Ciceronis loco, qui, antea obſcurus, a nobis illuſtratus eſt. SCALIG.

lin. 26. *Quid ceſſamus ludos facere? Circus noſter &c.*] Trochaicus eſt, in quo miles, quem circumeunt ludentes, vocatur figurate *circus.* TURNEB.

lin. 31. *Magiſtratus miſit.*] *Magiſtratus ſignum miſit.* Ex libris. AUGUSTIN.

ead. *Quod a muri parte pinneis turribuſque carceres olim fuerunt. Scripſit poeta* &c.] Lego: *Quod a muri* ——— *olim fuerunt, ſcripſit poeta*; aut, ut in vetere reperio editione, *a Murtis parte.* Nam illæ *pinnæ* & *turres* oppidi quandam ſpeciem præ ſe ferebant. Equidem poſteriorem ſcripturam veriorem melioremque credo; ſed priorem tamen damnare non auſim. TURNEB. Pro *poeta* marg. Scalig. *Ennius.* Ita fortaſſis ſcripſit Ennius in Annalibus:

Insidit currum Dictator, ubi oppidum adusque
Pervehitur.

Sed Varro in referendis testimoniis poetarum numeros versuum negligit sæpissime, nonnunquam etiam verba commutat, ut illud Terentii Adelphis:

Hoc patrium est potius consuefacere filium,
Sua sponte recte facere, quam alieno metu;

ipse ita refert: *Satius esse, sua sponte recte facere.* & ex eadem fabula:

Obsonat, potat, olet unguenta de meo;

hic est:

Scortatur, potat, olet unguentum de meo.

Item Plauti Pseudolo:

Non prorsus, verum ex transvorso cedit, quasi cancer solet;

ita adducit: *Ut transvorsus non provorsus cedit.* POPMA.

Pagina. 43.

lin. 3. *Intimus circus ad Murtium vocatus*] Lego: *ad Murtim*, ut modo, *a Murtis parte.* Venus autem primum *Murtea*, postea *Murtia* vocata est. Plinius: *Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant.* Est & Arnobio *Murcia* segnium Dea. *Murtiæ* meminit Tertullianus in libro de Spectaculis, quam esse *marmoris* Deam dicit, ubi fortasse *marcoris* scribendum est. *Murtiam enim Deam marmoris volunt, cui in illa parte ædem vovere.* TURNEB. Pro *Murtium* marg. Scalig. *Murcis.* Rectius legas: *Murtum.* Murtum vocabant initio a murteto, quod ibi proximum erat: postea *Murcum;* in quo Procilius putabat allusum ad urceos, quia is locus inter figulos esset. Sic Venus *Murtia* primum cognominata fuit, deinde *Murcia*, auctore Plinio. Augustin. de Civit. Dei lib. 3: *Deam Murciam, quæ præter modum non moveret ac faceret hominem, ut ait Pomponius murcidum, id est, nimis desidiosum & inactuosum.* Ejus sacellum fuit ad Circum sub monte Aventino, qui ante *Murtus* vocabatur, ut tradit Festus. hinc *aræ Murtiæ*, quarum meminit Plinius lib. 2; & *Murtiæ metæ*, idem locus, qui Varroni *Ad Murtum.* Tertullianus de Spectaculis: *Consus, ut diximus, apud metas sub terra delitescit Murtias. has quoque idolum fecit. Murciam enim Deam marcoris volunt, cui in illa parte ædem vovere.* POPMA.

lin. 5. *Alii esse.*] *Alii inesse.* AUGUSTIN.

lin. 10. *Ludis Tauriceis.*] Repério, *Ludis tauriis;* quod ut

leve & exiguum, ut multa alia, ſane præterire debui, & piget adſcripſiſſe. TURNEB.

lin. 18. *Qui ad ſenatum eſſent miſſi. Is Græcoſtaſis appellatur a parte, ut multa.*] Sic diſtinguo: *Qui ad ſenatum miſſi, is Græcoſtaſis, a parte, ut multa.* TURNEB.

lin. 31. *Coacervata & conſita.*] In aliis libris eſt *conſepta*: quæ varietas me adducit, ut putem, ſcriptum fuiſſe *conſipta.* Feſtus: *Conſiptum apud Ennium pro conſepto reperitur.* POPMA.

Pagina. 44.

lin. 5. *Argiletum ſunt qui ſcripſerunt ab Argo, ſeu quod.*] In vetere libro reperio, *ab argula, ſeu quod:* ut legendum videatur, *ab Argu lapſu*, immo, *ab argilla ſeu Argo.* Nam utroque modo vocari potuit. TURNEB. Vetus lectio recta eſt: *Argiletum ſunt qui ſcripſerunt ab Argula, ſeu Argo.* Nam id eſt ἀπὸ τοῦ Ἀργόλα, ἤγουν Ἄργου. Stephanus: Ἀργεῖος οὐ παρὰ τὸ Ἄργος οὐδέτερον (ἦν γὰρ διὰ τοῦ ι) ἀλλὰ παρὰ τὸν Ἄργον τὸν κτίστην. λέγεται γὰρ καὶ Ἀργόλας. Ἀριστοφάνης ἥρωσιν:

Οὐκ ἠγόρευον, οὗτός ἐστι γ' οὐκ Ἀργόλας.
Μὰ Δί' οὐδέ γ' Ἕλλην, ὅσον ἔμοιγε φαίνεται.

καὶ Εὐριπίδης ἐν Πλεισθένει·

Ἐγὼ δὲ Σαρδιανός· οὐ γὰρ οὐκέτ' Ἀργόλας.

Turnebus *ab Argu lapſu.* quis dixit illi, eum ibi lapſum fuiſſe? SCALIG.

lin. 9. *Publilius vicus, & Coſconius vicus, quod ab heis vireis dicuntur ædificati.*] Invenio in antiquo codice, *Publius & Coſconius, quod ab his viocuris dicuntur ædificati. Viocuri* autem ſunt curatores viarum. Ante hanc vocem uſurpavit Varro: *Quis enim non videt, unde aurifodinæ & viocurus?* In antiquo lexico ſcriptum eſt, *viaculus*, ὁδῶν ἐπιμελητής. ſed vel *viarius* vel *viocurus* in eo ſcribendum cenſeo. Vicus Publii a Rufo collocatur in ea urbis regione, quæ Via lata dicebatur: Vicus publicus in Alta ſemita. TURNEB. *Viocuris* ſe vidiſſe ſcriptum in vetuſto exemplari admonuit me doctiſſimus Adrianus Turnebus: ex cujus fide hæc reponimus. Viocuris vero, id id, Ædilibus. Meminerat hujus vocis & ſupra in procemio libri. SCALIG.

lin. 11. *Clivus proximus ad florales uſus verſus* &c.] Lego: *Clivus proximus a Flora ſuſus verſus. Suſus* pro *ſurſum* hic dicitur, ut *ſuſum* apud Catonem: *Ita ſubducito ſuſum ani-*

mam, quamplurimum poteris. Capitolium vetus a Victore in Alta semita ponitur juxta templum Floræ. TURNEB. Vulg. *Ad florales usus, versum sed Capitolium vetus.*] Legendum, *susus versum*, aut *susum versum*: sed & *susus*, ut rursus, & prorsus, legi potest. *Susus*, pro sursus: ut prosum ἀντὶ τοῦ prorsum. Afranius Emancipato:

Vetuit me sine mercede prosum Paccius
Remeare ad ludum —

Festus Remeare. SCALIG.

lin. 18. *Nam Ciprum Sabine bonum.*] Ex Syriaca lingua, qua usi Tusci antiquitus. SCALIG.

lin. 21. *Mitteret carpentum.*] *Injiceret carpentum.* AUGUSTIN. Vulg. *Iniceret.* Unius literæ mutatione, *inigeret.* Verbum rusticorum: a quo dicebant inigere pecudes; ut contra exigere, cum e stabulis educebant. SCALIG.

lin. 25. Πρόδομον —— ὀπισθόδομον.] Cum ait, ante cellam esse Prodomon, post cellam Opisthodomon, templum in tres partes dividit: mediamque, ubi est Dei cella, quam hodie chorum dicimus, vocat: quæ antecedit, πρόδομον; quæ sequitur, ὀπισθόδομον. TURNEB.

lin. 29. *Cavum ædium.*] *Cavum ædium*, vel *Cavedium*, ἡ μέσαυλος. SCALIG.

Pagina 45.

lin. 5. *Et sursum, qua compluebat, compluvium.*] Hic quoque locus Varroni impendetur, neque fortasse impendii pœnitebit. Scribit Varro: *Susum, qua compluebat, compluvium.* Ecce hic rursum *susum* usurpatur. *Compluvium* autem in glossematis antiquis invenio Græce exponi κατάκλυστρον καὶ μέσαυλον. Distinctio Varronis *compluvium* ad tectum collocat, *impluvium* ad solum, cum alterum superius sit, alterum inferius. Atque in urbe fere *compluvium* & *impluvium* erat, quod in villa chors. TURNEB.

lin. 8. *Atrium appellatum ab Atriatibus Tusceis.*] Vel potius, quod αἴθριον. SCALIG.

lin. 18. *Ibi cænabant.*] Marg. Scalig. *ubi.*

lin. 19. *Ab hieme Hiberna. hibernum domus vocarunt.*] Interpungo: *Ab hieme hiberna hibernum domus. vocarunt.* TURNEB.

lin. 22. *Porcius.*] Marg. Scalig. *potius.*

lin. 23. *Tutilinæ loca.*] Vulg. *Tutilina loca.* Quidam scribunt

Titulinam. Varro Menippea, Hercules tuam fidem: *Non Titulinam, inquam, ego ipſe invoco: quod meæ aures abs te obſidentur.* Hanc qui invocabant, ferias obſervabant. Itaque ara ei dicata in Aventino ad tutelam populi Rom. ſicuti etiam Tutani extra portam Capenam. Quod quando Hannibal, ut ait Ennius,

Ob Romam noctu legiones ducere cœpit,

tantus terror ex quibuſdam terriculamentis nocturnis invaſit Pœnum, ut inde pedem retulerit. Quo facto fanum ibi conſecrarunt, ab eventu *Rediculum* appellatum: Deum vero, cui conſecrarunt, *Tutanum.* Ita collegimus illa ex Feſto & Plinio lib. 10; hæc ex eadem Satyra Varronis, quam inſcripſerat, Hercules tuam fidem:

Noctu Hannibalis cum fugavi exercitum,
Tutanus hoc, Tutanu' Romæ nuncupor.
Hoc propter, omnes qui laborant, invocant.

Ubi non prætereundum, ex prioris verſiculi auctoritate confirmari quoque opinionem Val. Probi, qui obliquorum penultimam producebat in hujuſcemodi nominibus Pœnis, Haſdrubal, Hannibal, Hiempſal. De quo exſtat integrum caput in Gellianis animadverſionibus. SCALIG. Idem in margine, *Tullinæ.* Quid ſi *lucos?* qui frequentes in Aventino monte, in quo Ennius poeta habitavit. Sed & paulo ante lin. 22. eſt in libris veteribus *ligonem Porcius*, pro quo repoſuerim *lucum eum Porcius.* is eſt, opinor, Porcius Licinius, quem de poetis Latinis ſcripſiſſe ex Gellio cognoſcimus. De Tutilina plura diximus ad Satyram Hercules tuam fidem. POPMA.

lin. 29. *Præterea intra muros.*] Roma vetus, quam Varro in his libris appellat *Antiquam urbem, antiquum oppidum,* & *antiquum oppidum Palatinum*, habuit portas, *Mugioniam*, qua pecus in bucita, id eſt, paſcua exigebant; *Romanulam*, qua deſcendebant ad paludem navigabilem lintribus, quæ palus exſiccata poſtea mutavit in Novam viam, & locum celeberrimum urbis Velabrum. unde Varro hic tradit, illam habere gradus in Nova via, & lib. 6, Novam viam & Velabrum extra urbem antiquam fuiſſe non longe a porta Romanula. *Janualem*, quæ ſemper belli tempore patebat: *Pandanam*, prius dictam *Saturniam*, a monte Saturnio: de qua meminit ſupra. POPMA.

lin. 30 ſq. *Quod ea pecus in Bucitatum antiquum oppidum exigebant.*] Ne quid diſſimulem, aut celem, equidem non intelligo hæc, nec quemquam adhuc conveni, qui intelligere ſe

fateretur. Hic *Bucitatum* nescio quod oppidum, nunquam fando auditum emendatores condunt. ego potius scripturam falsariam puto, scribendumque, *in buccina tum*, vel potius uno verbo, *imbucinatum antiquum oppidum exigebat.* Varro de Re rustica: *Subulcus debet consuefacere, ut omnia faciant ad buccinam: primo cum incluserunt, cum buccinatum est aperiunt, ut exire possint in eum locum, ubi hordeum fusum in longitudine sit.* Hujus etiam consuetudinis in historiis Polybius meminit. Est qui *in bu citatum*, id est, *potum citatum*, interpretetur. TURNEB. Facessit negotium doctissimis viris hic locus, neque immerito: adeo ut pluribus modis conatus sit Turnebus veram lectionem indagare. sed, ut & ipse ingenue fatetur, frustra tentavit. Nos autem, nisi nostrum nos augurium fallit, nulla pæne immutatione ad veram Varronis sententiam pervenimus. Censemus enim, ut res ipsa vult, ita legendum: *Quod ea pecus in bucita tum antiquum oppidum exigebat. Bucita*, seu *buceta* (nam utrumque reperio) glossæ meæ veteres interpretantur *pascua*, ubi cientur boves. Quod glossema non solum nobis mentem Varronis aperit, sed etiam etymon præterea pro cumulo addit. neque semel ita reperi in ipsis glossis. Quod si ipsæ hoc non monuissent, tamen ejus rei semper locupletem auctorem Gellium laudare potui. Is enim lib. 11, c. 1 ita scribit: *Timæus in historiis, quas oratione Græca de rebus populi Rom. composuit, & M. Varro in antiquitatibus rerum humanarum, terram Italiam de Græco vocabulo appellatam scripserunt, quoniam boves Græca veteri lingua ἰταλοὶ vocitati sunt. quorum in Italia magna copia fuit, bucetaque in ea terra gigni pascique solita sint complura.* Hæc ille. ubi interpolarunt audaces homines, *buceraque*. Scio equidem, *bucera* esse *armenta*: sed nescierunt ipsi, pasci hic esse non νέμειν, sed νέμεσθαι passive. Sidonius Epist. 11 lib. 11: *Inter greges tintinabulatos per depasta buceta reboantes.* Quare hoc vocabulum nunc primum excitatur e pulvere & situ, ubi diu ignoratum latuerat. Recte igitur Varro, *Mugionis* portam dictam a *mugiente* pecore, id est *bubulo*, quod ea ad pascua sua exigeretur ab antiquo oppido. Quotiescunque historici Romani oppidi mentionem faciunt, nihilque præterea addunt, non dubium est, antiquam Romam intelligi, quam quadratam vocavit Ennius: *Et quibus exstiterat Romæ regnare quadratæ.* Idcirco scribit Liv. lib. 45: *In oppido Minervio duas portas, & muri aliquantum de cælo tactum.* lego: *In oppido Minervii duas portas*, vel *partes* &c. Ignorat enim doctissimus

Turnebus, quid ſit ibi oppidum. Cum tamen ſit quadrata Roma, ut diximus, cujus nunc mentionem facit Varro, & in qua porta *Mugionis*, de qua nunc ſermo eſt, fuit. Nam quemadmodum veteres Græci *ἄστυ* cum dicunt, intelligunt Athenas *κατ' ἐξοχὴν*, ſic Romani, cum oppidum dicunt, intelligunt vetus oppidum Palatinum; ubi primum Roma condita fuit. SCALIG.

Pagina 46.

lin. 2. *Quæ habet gradus in navalia.*] Vulg. — *In novalia.* Ego profecto, quæ ſint iſta *novalia*, & qua parte urbis fuerint, apud nullum veterum invenio. Alii *Navalia* legunt. Ubi dupliciter erratur. nam neque ita Latine loquimur, & Varro de quadratæ Romæ portis agit: cum tamen *Navalia* trans Tiberim fuerint, ut cognovimus ex Livio & Plinio. Plane non dubito legere, parva admodum licentia, *Quæ habet gradus in Nova via.* De hac *Nova via* alibi meminit ipſe. SCALIG.

lin. 3. *Janualis porta.*] *Δίπυλον* 'Ιανοῦ Plutarcho: & *πολέμου πύλη*. *Sunt geminæ belli portæ*, & Virg. Plutarchus de Fortuna populi Rom. *'Ιανοῦ δίπυλον, ὃ πολέμου τύχην καλοῦσι.* Budæus *fortunam belli* vertit. Non vidit, *πύλην*, non *τύχην*, legendum: præſertim cum in vita Numæ eadem repetat Plutarchus. SCALIG.

lin. 4. *Et jus inſtitutum.*] *Et inſtitutum.* AUGUSTIN.

lin. 5 ſq. *Ut ſit clauſa ſemper, niſi cum bellum ſit.*] Lego: *Ut ſit operta ſemper* &c. TURNEB. Locus corruptus in omnibus vulgatis editionibus. Veteres habent: *Ut ſit aperta ſemper.* Unde veram hanc lectionem eruimus: *Ut ſit aperta ſemper, niſi cum bellum ſit nuſquam. Traditum eſt memoriæ, Pompilio rege fuiſſe opertam & poſt.* Satis conſtat, Numam regem inſtituiſſe Quirini templum claudere pace pop. Rom. terra marique parta, & aperire tempore belli: & ipſum primum clauſiſſe: bis deinde clauſum fuiſſe, ſemel T. Manlio Coſ. poſt Punicum primum perfectum bellum; iterum poſt bellum Actiacum ab Imperatore Cæſare Auguſto, pace terra marique parta. POPMA.

lin. 9. *Super lectuleis origines.*] Hæc non cohærent ſuperioribus. AUGUSTIN.

lin. 11 ſq. *Ut etiam nunc ſit in caſtreis.*] Lecticæ militares dicebantur *Cubæ* Sabina lingua, Græce *χαμευνάδες.* Plato Sympoſio: *Τελευτῶντες δέ τινες τῶν 'Ιώνων, ἐπειδὴ ἑσπέρα*

ἦν δειπνήσαντες (καὶ γὰρ τότε θέρος ἦν) χαμεύνια ἐξενεγκάμενος ἅμα μὲν ἐν τῷ ψύχει καθηῦδον, ἅμα δὲ ἐφύλαττον αὐτόν. Loquitur de militibus, ex quibus erat & Socrates. Euripides Rheſo: Λεῖπε χαμεύνας φυλλοστρώτους. Ariſtophanes & alii vocant στιβάδας. SCALIG.

lin. 12 ſq. *Lectos, ne eſſent in terra, ſublimes in heis ponebant.*] Legendum videtur: *Lecti, quod ne eſſent in terris, ſublimes in his ponebant.* Nam lectica ſubſternitur, lectus ei imponitur, ut pheretro mortui lectus. TURNEB.

lin. 14 ſq. *Quam lecticam quod involvebant, quod fere ſtramenta erant e ſegete, Segeſtriam appellant.*] Lego: *Quo eam lecticam involvebant, quod fere ſtramenta erant e ſegete, ſegeſtria appellarunt.* TURNEB. Lege: *Qui lecticam involvebant.* Varro de Vita populi Rom. *Hoc, quod injicitur, toral dicitur: lecticam qui involvebant, Segeſtria appellabant.* De ſegeſtri Lucilius:

Penula, ſi quæris, canteriu', ſervu', ſegeſtre
Utilior mihi quam ſapiens. —

Erat enim teges, quæ a ſegetibus (ut vult Varro) quod ex eis fieret, dicta fuit. Poſtea factam eſſe ex pellibus teſtatur Plautus apud Porphyrionem, qui dixerit de anu dormituriente:

Anus hæc in pellis periculum protenditur.

Val. Maximus ait, Catonem hœdinis pellibus uſum fuiſſe pro ſtragulis, tanquam nihil mutaſſet e priſca frugalitate. Certe στέγαστρον pelles ſignificat. Et noſtrum *dormio* ἀπὸ τῶν δερμάτων: nam *dermio* veteres dicebant. SCALIG.

lin. 19 ſq. *Poſteaquam tranſierunt ad culcitas, quod in ea ſagum, aut tomentum, aliudve quid calcabant.*] Vulg. *ſagus.* Lego: *Poſteaquam tranſierunt ad culcitas, quod in eas acus, aut tomentum, aliudve quid calcabant.* Opinor, non invita omnino Minerva ita me correxiſſe. nam vox *acus* belle convenit ſententiæ, & unius tantum elementi mutatione opus fuit. TURNEB. In Romana editione *ſagum.* bene ſane, quod videbant, aliter Varronem σολοικίζειν. At ubinam gentium uſitatum fuit, pro tomento ſaga in culcitas inferciri? Melius ſane tegendo corpori adhiberentur, quam centonibus farciendis & inculcandis. Sed nugas omittamus. *Tomenta* proprie ſunt ex ciliciis pilis: *borram* vulgo vocamus. Iis igitur tomentis aut ciliciis pilis implebant culcitas. Tamen olim, ut etiam hodie, culcitæ inferciebantur acere & glumis ſpicarum. Quocirca ita ſcripſit Varro, *Quod in eas acus, aliudve quid inculcabant.* Acus, ἄχυρον. Ariſtophanes Βαβυλωνίοις apud Pollucem, loquens

de cervicalibus, aut pulvinis, ἔχεις ἄχυρα καὶ χνοῦν, ait. Latini autem, quidquid tomento inculcabant, vocabant culcitam. unde ei nomen. Itaque centumculum, quod Dioſcorides πίλημα vocat, id eſt pulvillum, culcitam appellat Plautus Milite:

Cauſiam, inquit, *habeas ferrugineam*, *culcitam ob oculos laneam*. SCALIG.

lin. 21. *Ac.*] Marg. Scalig. *hac.*

lin. 22 ſq. *Pulvinar*, *vel a plumeis*, *vel a pelluleis declinarunt.*] Lego in antiquo libro: *Pulvinar vel a pluribus*, *vel a pollulis declinatum.* Poſterius utique veriſſimum. *Pulvinaria* enim *pollula* & exigua ſunt culcitis comparata: ſed & ea habere plura patresfamilias ſolent. Cato labellum *pollulum* pro parvo, eodem modo dixit. Poteſt & dici ſic vocatum, vel a pluribus hominibus, vel a pollulis: idque conſentaneum magis ejus voluntati videbitur. Pro *pluribus, plumis* edunt formularii libri: quos non reprehendo. TURNEB. Scribendum puto, *A polulis.* Polulæ, ſeu Polæ, erant pilæ ex aluta, molli tomento farctæ, quibus datatim ludebant in foro. Unde polire, pila ludere dicebant veteres. Auctor Feſtus. Id tractum a Græco. Nam φαλλὸς Græce ſignificat veretrum, quod geſtabatur in pompa Liberi. Primum ita vocabatur, quamdiu fieret ex ficu: poſtquam ex aluta rubra fieri cœptus, dictus πολίων. Ab eo Polæ Latinæ, quæ ex aluta fiebant. Et Polimenta, teſticuli porcorum dicti, poſtquam ex illo folliculo evaginati erant in caſtratione. Verrius ineptit a politione. Sic a φαλλὸς follis, qui & ſuffiſcus in teſticulis. Ergo polvinar a polis: quod ex alutaceo ſcorto. Unde σκύτινα προσκεφάλαια Polluci. Inde cognomenta Romana, *Polliones* & *Pollæ*. SCALIG.

lin. 25. *In heis multa peregrina*, *ut Sagum*, *Reno Galli quid gaunocumma ejus ſagum*, *& Amphimalon Græca.*] Locus mendoſus. AUGUSTIN. Lego: *Ut ſagum*, *Rheno*, *Gallica: gaunace*, *amphimallum*, *Græca.* quod additum eſt, *majus ſagum*, interpretatio eſt hominis ineruditi. Heſychius: Καυνάκαι στρώματα ἢ ἐπιβόλαια ἑτερόμαλλα, id eſt, *gaunacæ* ſunt ſtragula aut operimenta altera parte villoſa. Eſt & gaunace genus pallii ad induendum. TURNEB. Hæc quoque pariter mendoſa leguntur in editione Romana. Quæ tamen non multum abſunt a vera lectione: *In his multa peregrina*, *ut ſagum*, *reno Gallica: Gaunacum majus ſagum*, *& amphimallon*, *Græca.* Interpretatur Gaunacum majus ſagum, quod eſſet craſſum veſtimentum. Ariſtophanes Veſpis:

Οἱ μὲν καλοῦσι περσίδ', οἱ δὲ καυνάκην.

Pollux tamen ibi legit κανδίκην. Apud Athenæum lib. 14, αὔνακας ἀμφιβεβλημένοι, perperam pro γαύνακας. Vide Hesych. & Pollucem lib. 6, & Ælianum de animal. lib. 17, cap. 17. *Sagum* Gallicam vocem esse, Strabo & alii quoque testantur. Plinius ait, inventum Gallorum esse, scutulis sagos dividere. Quas Plinius in sagis Gallorum vocat scutulas, eas πλινθία Diodorus, de iisdem sagis loquens. Ait enim, Gallos sagula ῥαβδωτὰ gestare πλινθίοις πολυανθέσι καὶ πυκνοῖς διειλημμένα, hoc est, quadris & maculis quibusdam reticulate distincta. Nihil enim aliud intelligit per πλινθία, quam quas hodie Galli vocant *lausangias*, quasi *laurangias*, a lauri folio, quod habet rhombi figuram. Explicat & Plinius, qui maculas & plagulas in retibus, vocat scutulas, ut cum de cassibus araneorum loquitur. Item Livius, qui in funda scutale vocat, quod est reticulatum in medio fundæ. Scutulatum sagum igitur, reticulate distinctum: ac propterea virgatum Virgilio & Propertio; non purpureum, quod nugatur Servius: nec ab eo, quod ῥάβδοι in vestibus dicerentur αἱ πάρυφοι πορφύραι, quod quidam ex Polluce falso accommodarunt; sed quod maculas in retibus & scutulas vocari ostendimus, id in retibus quoque ῥαβδοειδὲς Pollux vocat, hoc est, virgatum. Quod cum ita sit, virgati saguli, seu scutulati, sunt reticulati, ac maculis distincti in speciem cancellorum. ἔστι δὲ, inquit, βρόχος, τὸ συνεχὲς ἐν τοῖς δικτύοις τετράγωνον διάστημα, συνεστηκὸς ἐκ τεττάρων ἁμμάτων· ὃ τεινομένης τῆς ἄρκυος γίνεται ῥαβδοειδές. Vide, quam aperte macularum τὸ σχῆμα vocavit virgatum. Quod quidam non videns, mutavit, & vertit tanquam legisset ῥομβοειδές: qui sensum quidem Pollucis assecutus est, vim autem vocis ignoravit. Etiam Græci in capite humano consuturas transversas, ut vocat Celsus, ῥαβδοειδεῖς esse dicunt: quod videlicet alia aliam scandat, more cancellorum. Forsan etiam rete quadrangulum vocavit Varro Parmenone, quod ῥομβοειδές. quod τετράγωνον τὸ σχῆμα βρόχων, ut supra Pollux.

Lepusculi timentis hoc quadrangulum
Dedit Diana, rete nexile, arcyas,
Viscum fugelæ, lineamque compedam.

Reposuimus *arcyas* ex veteri scriptura. *Renones* vocant Galli *pelles* aut *exuvias pecudum*. Cæsar lib. 6; item Sallust. apud Servium, & Fl. Sosipatrum. Id videntur accepisse a Græcis, qui ῥῆνας τὰ μῆλα vocant. nam & ipsi Galli aliquando Græ-

ce locuti sunt, ut volunt quidam. In quo monendus mihi est Vertranius, qui non vidit, eam vocem Gallicam esse: & putavit mutandam in *Senones Gallos*. SCALIG.

lin. 27. *Torale.*] Scribe *toral.* AUGUSTIN.

lin. 28. *Torus a torvo.*] Torus est quivis funis ex loris retortus: unde nomen habet. Cato: *Funem exordiri oportet longum pedes* 72, *toros* 3. *Habeat lora in toros singulos* 9, *lata digitos* 2. Quod autem toris lecti tenderentur, ab eo toros vocarunt. Herodotus *τόνους* vocat, *τοὺς τόνους ἔχοντες τῶν κλινέων, ἐσιτέοντο.* unde illud Homeri *τρητοῖς ἐν λεχέεσσι.* SCALIG. *Tori* erant lecti altiores illustrium personarum. Virg. lib. 2 Æneid.

Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto.

& lib. 6:

——*lucent genialibus altis,*
Aurea fulcra toris.

Hinc Varro *torum* putat dictum a *torvo*, quasi *tuorum*, quod sit in promtu, & propter altitudinem facile possit videri, sicut ante: *Turres a torvis, quod hæ prospiciunt ante alios.* nimis coacte. Aptius lib. 1 de Vita populi Romani: *Quod fronde lecticas struebant, ex ea herba torta Torus appellatus.* POPMA.

lin. 29. *Ab hac similitudine Torvinus.*] Lego: *Ab hac similitudine torulus.* TURNEB.

lin. 30. *Quia simplici scansione scandebant in lectum non altum.*] Lego: *Qua simplici* &c. TURNEB. Vulg. *Quia simplici scansione scandebant in locum non altum.* Altiores enim cubiculares lecti, quam triclinares, ut idem videtur innuere lib. 7: *Quod si esset analogia petenda in supellectile, omnes lectos haberemus domi ad unam formam: & aut cum fulcro, aut sine eo: tum ad tricliniarem gradum, non ad cubicularem.* Unde proverbium Varronis apud Nonium, *Fulmentum lectum scandit:* fortasse ad differentiam cubicularis, qui sine fulmentis scandebatur. Est autem *Fulmentum lectum scandit,* simile illi, *ἄνω ποταμῶν παγαί.* SCALIG.

Pagina 47.

lin. 1 sq. *Quod geritur ab inferiore in superiorem.*] Reperio: *Quod gerit in inferiora superiorem.* De hoc gradu sic alio loco Varro loquitur: *Omnes lectos haberemus domi ad unam formam, & aut cum fulcro, aut sine eo, nec tum ad triclinarem modum, tum cubicularem.* TURNEB.

lin. 2. *Perisliomata.*] Plautus Sticho:

Tum Babylonica perist omata, consutaque tapetia
Advexit nimium bonæ rei. —

Vocat *consuta tapetia*, quæ Xenophon *ῥαπτά. Ὑποτιθέντων δὲ τῶν θεραπόντων ῥαπτὰ, ἐφ' ὧν καθίζουσιν οἱ Πέρσαι μαλακῶς, ᾔσχύνθη ἐντρυφῆσαι*, &c. SCALIG.

lin. 3. *Sic aliud aliquid item convivii causa ibi.*] Vulg. *Sic aliquid item* &c. Lege: *Sic aliquid item in conviviis, ut gausapia.* Nam erant, quibus mensa tegebatur; quæ nos hodie vocamus tapetia Turcica, villorum mollitia & texturæ artificio insignia.

Nobilius villosa tegant tibi gausapa citrum.

Martial. SCALIG.

lin. 12 sq. *A duobus decussibus Bicessis, quod dixi solum a duobus decussibus Bicessis.*] Videtur scribendum: *A duobus decussibus vicessis, quod dici solitum a duobus, bicessis.* TURNEBUS. Pro *bicessis* marg. Scalig. *vicessis.* Priscianus in lib. de Ponderibus integrum hunc locum recitat, sed omittit hæc verba, *Quod dixi solum a duobus ducussibus Bicessis.* Quæ si Varronis sunt, ita legendum: *Quod dici solitum a duobus Bicessis.* Vicessis dicitur a duobus decussibus, quasi viginti asses, id dici solitum Bicessis, quasi duo asses. POPMA.

lin. 16. *Ducenti.*] Marg. Scalig. *Ducenties.*

lin. 21. *Uncia ab uno.*] Et hic quoque fallitur Varro, cum Siculum sit vocabulum. Quod testatur Aristoteles apud Pollucem libro 9: *Καὶ μὴν ἐν Ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ φησὶν Ἀριστοτέλης ζημιοῦσθαί τινα τριάκοντα λίτρας· δύνασθαι δὲ τὴν λίτραν ὀβολὸν Αἰγιναῖον. ἀλλὰ μέντοι παρ' αὐτῷ τις ἂν ἐν τῇ Ἱμεραίων πολιτείᾳ καὶ ἄλλα εὕροι Σικελῶν ὀνόματα· οἷον οὐγκίαν, ὅπερ δύναται χαλκοῦν ἕνα.* SCALIG.

lin. 23. *Semissis, quod semiæs.*] Lego: *Semis, ut semias.* Interpretatio Varronis hanc suggerit lectionem. vel, *ut semi.* TURNEB.

lin. 25. *Conclusum.*] Marg. Scalig. *conlisum.*

lin. 30. *In argento nummi id a Siculeis.*] Pollux eo, quem modo citavi, loco, *Ὁ δὲ νοῦμμος*, inquit, *δοκεῖ μὲν εἶναι Ῥωμαίων τοὔνομα τοῦ νομίσματος, ἔστι δὲ Ἑλληνικὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Δωριέων. ὁ Ἐπίχαρμός τε γὰρ ἐν ταῖς χύτραις φησὶν,*

Ἀλλ' ὅμως καλαὶ καὶ πῖοι ἄρνες, εὑρήσουσι δὲ
Μοὶ καὶ νούμμους. καὶ γὰρ ἐντὶ πωλατιᾶς τᾶς ματέρος.

Καὶ πάλιν,

Κάρυξ εὐθὺς ἰὼν πρίω μοὶ δέκα νούμμων μόσχον καλήν. Καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ταραντίνων πολιτείᾳ φησὶ καλεῖσθαι νόμισμα παρ' αὐτοῖς νοῦμμον, ἐφ' οὗ ἐντετυπῶσθαι Τάραντα τὸν Ποσειδῶνος δελφῖνι ἐποχούμενον. Ergo ut ab ἀναβολὴ, & Dorice ἀμβολὰ, ἀβόλλα fecerunt: fic a νόμος, unde νόμισμα, νοῦμμος. Quare inepte Suetonius Tranquillus a Numa nummos appellari fcribit. Hæc enim verba ex eo recitat Suidas: Ἀσσάρια Νουμᾶς, ὁ πρῶτος βασιλεὺς, μετὰ Ῥωμύλον, Ῥωμαίων γεγονὼς, ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα ἐχαρίσατο Ῥωμαίοις, τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρούντων, ἅπερ ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νουμμία, ὥς φησι Τραγκύλλιος. SCALIG.

Pagina 48.

lin. 12. *Hæc Græce δωτίνη.*] Repone δώς. Hefiodus:
Δὼς ἀγαθὴ, ἅρπαξ δὲ κακή. SCALIG.

lin. 13. *Donum.*] Marg. Scalig. *demum.*

lin. 14. *Nam Græce ut ipfi δῶρον, ut alii δόμα.*] Lego in antiquo libro: *Nam Græce, ut a fe, domum, ut alii δόμα*: ut prius vocabulum Siculum intelligamus. TURNEB.

lin. 16. *A Græco ἀῤῥαβών.*] Vulg. *A Græcis ἀῤῥαβών.* At ne Græcum quidem: fed merum Syriacum. Arabon enim apud ipfos dicitur. Defcenditque ab eo verbo, quod apud eam gentem fignificat ἐγγυᾷν. SCALIG.

lin. 18. *Cum minus re factum, quam quanti conftat.*] Lego: *Cum minus refectum, quam quanti conftat.* Nam *re factum* probare non poffum. TURNEB.

lin. 19. *Si amplius, quam exoluerit quanti effet ceptum.*] Lego: *Si amplius exolveret quam quanti effet emtum.* TURNEB. Marg. Scalig. *Ex eo luerit, quam quanti.*

lin. 25. *Quod fingulæ dicuntur appellatæ effe multæ, quod olim unum dicebant multa.*] Lego: *Quod fingulæ dicuntur appellatæ effe: multæ, quod unum dicebant multa.* Senfus eft, cum fingulæ olim hæ appellarentur, multæ a populo dicebantur: unde & nomen adeptæ funt, quod unum dicebant multa. quod quidem ex eo probat, quod ruftici prima urna addita dicere folebant multa. Id autem, ut opinor, faciebant ominis gratia, copiam & multitudinem ominantes. TURNEB. Varro obviam it objecturis, quare fingulæ multæ ita vocatæ effent, cum multus adjectivum multitudinem fignificet: ejus rei caufam

magis ſubtilem, quam veram, reddit. olim enim unum dixiſſe multa. Sed nimis tenuis & λεπτολόγος eſt in hac etymologia Varro. Nam veteres cum plures culeos in dolium unum indituri eſſent, primo addito, dicebant, *multa*, hoc eſt, *numera.* pro quo Galli dicunt *enprun*, id eſt, *en pro uno.* Id enim *multare* verbum ſignificat. Plaut. Sticho, *Cum quo multas una multavi miſerias*, id eſt, ἐξηριθμησάμην. Quamquam proprie *multare* eſt *polliceri* in auctionibus, πληστηριάζειν. Varro autem putavit illud *Multa* eſſe nomen, & ſignificare *Unum*, quod in primo numero ita dicerent. SCALIG. Veteres credebant, faſcinationem iis rebus nocere poſſe, quarum numerus conſtaret. itaque cum numerabant, ad depellendum faſcinum dicebant *Multa*: in qua voce non eſt numerus præfinitus. Ex hac ſuperſtitione ait Catullus:

Conturbabimus illa, ne ſciamus,
Aut ne quis malus invidere poſſit.

Et:

Quæ nec pernumerare curioſi
Poſſint, nec mala faſcinare lingua.

Varro etiam *multæ* pecuniariæ etymon inde deducit; etſi lib. 19 Rerum humanarum id vocabulum Sabinum eſſe dicit, non Latinum. POPMA.

lin. 27. *Cum in dolium aut culeum unum addunt ruſtici.*] *Vinum addunt.* AUGUSTIN. addicente Turnebo.

lin. 28. *Pœna, a puniendo —— quod poſt peccatum ſequitur.*] Lego: *Pœna a pœniendo, aut quod poſt peccatum ſequitur.* Pœnire pro punire antiqui dicebant. TURNEB.

Pagina 49.

lin. 8 ſq. *Præda. Præmium a præda, quod ob recte quid factum conceſſum. Si datur quod reddatur, Mutuum.*] Reperio: *Prædia primum a præda, quod ob recte quid factum conceſſum ſit. Datum quod reddatur, mutuum.* Tamen quod obtinuit, *præmium a præda*, loco non moveo, & præfero. TURNEB.

lin. 10. *Quod Siculi μοῖτον. Ita ſcribit Sophron, μοῖτον ἀνατίθημον.*] Lego: — *Itaque ſcribit Sophron, μοῖτον ἀντιμῶ.* Id erit, mutuo redhonoro, vel mutuum colo. TURNEB. *Sophron* ſcripſit mimiambos, ſed proſa oratione. Ejus imitatione mimiambos quoque ſcripſit Herodotus, vel Herodes quidam vetus ſcriptor, verſibus Hipponacteis: quem ſecutus Mattius Romanus poeta. Maurus Terentianus:

Hoc mimiambos Mattius dedit metro,
Nam vatem eundem est Attico thymo tinctum
Pari lepore consecutus & metro.

Intelligit, inquam, Herodotum, cujus scazontas adducit Stobæus. Sed apud eum perperam ἡμιάμβους legitur pro μιμιάμβους. Hic est ille, qui apud Athenæum dicitur λογόμιμος. Mattius vero sæpe in mimiambis adducitur a Gellio. — *Mœton anthymo*] Hesychius habet μοῖτον ἐντί μοι. Puto, μοῖτον ἀντίτιμον. quasi dicas, ἡ χάρις, ἀντὶ ἀποίνων; quod gratus animus sufficit ad rependendum beneficium. Vel potius μοῖτον ἀντίτιμον, Par pari. nam ἀντίτιμα, τὰ ἄποινα. & fortasse verum est. Porro apud Hesychium depravata sunt verba, ubi explicat hoc proverbium. Quæ ita corriges: μοῖτον ἀντίτιμον. παροιμία Σικελοῖς. ἡ γὰρ χάρις μοῖτος. Μοῖτον, χάριν. Ergo μοῖτον ἀντίτιμον, mutuas vicissitudines, hoc est, Par pari. SCALIG.

lin. 17. *Quingentos æris ad pontem deponebant.*] Marg. Scalig. *Quinquagenos æris ad pontificem dependebant.*

lin. 25. *Adtributa pecunia.*] Attributa pecunia, quæ tradita erat ea lege, ut hæc alii solveretur. Hoc Græce προστίθεσθαι τὰ χρήματα. Xenophon Ἑλληνικῶν δ', Ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἀκούσας ταῦτα, ἀπέστειλεν αὐτὸν προθύμως εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ χρήματα προσέθηκεν αὐτῷ εἰς ἀνατειχισμόν. SCALIG.

lin. 26. *Id quod.*] Marg. Scalig. *In quos.*

Pagina 50.

lin. 3. *A stipando Stipem*] Verum esse puto, quod ait Varro: quod & simile dictum in vita Lycurgi apud Plutarchum, & Porphyrium περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, Ὥστε δέκα μνῶν ἀμοιβὴν ἀποθήκης μεγάλης δεῖσθαι. Hanc pecuniam sic repositam in cella Dei Festus ait *Impensam* vocatam fuisse, quod nondum esset *pensa*, sed tantum stipata. Unde factum, ut quævis stipatio & farctura *impensa* diceretur. Quod sæpius usurpavit Apicius: ut, *Indes impensam præscriptam*, id est, farcturam. Arnobius libro 7: *Impensarum varietate conditis.* Palladius lib. 1: *Impensa pumicea farciri muros*, id est, stipari acerato ex pumice tuso. SCALIG.

lin. 4. *Vocabulo.*] *Verbo.* AUGUSTIN.

lin. 6. *Diis cum thesaureis asses dant, stipem dicunt.*] Quæ scilicet colligebatur ab æruscatoribus. Seneca in Epistolis: *Co-*

litur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, vel auro argentoque ſuſpenſo, nec in theſauro ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate. SCALIG.

lin. 8. *Milites ſtipendiarii.*] Marg. Scalig. *Militis.* Omnino legendum: *Similiter ſtipendiarii. Stipendiarii* primum dicebantur populi vel agri, qui ſtipendia pendebant, ut ait Ennius:

——— *Pœni ſtipendia pendunt.*

Poſtea ubi Romani milites ſtipendium acceperunt de publico, pedites quidem anno Urbis CCCXLVII, equites vero triennio poſt, tunc *ſtipendiarii* appellati tam hi, qui ſtipendia merebant, quam qui pendebant. Livius lib. 4: *Ut ſtipendium miles de publico acciperet, cum ante id tempus de ſuo quiſque functus eo munere eſſet.* Idem lib. 8: *Clypeis antea Romani uſi ſunt, deinde poſtquam facti ſunt ſtipendiarii, ſcuta pro clypeis fecere.* POPMA.

IN LIBRUM V.

Pagina 51.

lin. 15. *Lucianum*] *Lucienum*, ex veteribus excuſis. SCALIG.

lin. 17 ſq. *Declinavit, ut a vetere vetuſtum, ab ſolo ſolum.*] *Ab ſolo ſolium.* Solum & ſolium idem. Ennius:

——— *regni ſtabilita ſcamna ſolumque.*

Solium ϑρόνος. SCALIG. *Declinavit a vetere, ut ab ſolo ſolium.* Ita reſtituimus hunc locum, qui in omnibus editionibus corruptus eſt. Nos etiam, inquit, multa nomina vetera ita declinavimus, ut alia literas aſſumſerint, alia amiſerint, alia commutaverint, ut ex iſtis *Solum, Leiber, Laſes*, fecimus *Solium, Liber, Lares. Solum*, quod nos *ſolium*, ϑρόνος, dixit Ennius:

——— *regni ſtabilita ſcamna ſolumque.*

Leiber & *Leibertas* exſtat in antiquis nummis, & inſcriptionibus; *Laſes* fuit in carminibus Saliorum. POPMA.

Pagina 52.

lin. 5. *Tempus — intervallum mundi, & motus.*] Otioſa eſt conjunctio *&*, quæ totum hunc locum perturbat. *Tempus intervallum mundi motus.* SCALIG.

lin. 8. *Unde Tempeſtiva, & a motu eorum* &c.] Vulg.

Unde tempeſtiva, & a motore eorum. Lege: *Tempeſtiva etas. Motor eorum. Etas*, pro *ætas*, veteri conſuetudine ſcribendi. In veteribus excuſis, *a motore eorum*: non ut in aliis, *a motu eorum*. Sed lege: *Motor eorum, qui toto cælo conjunctus mundus Deo.* SCALIG. Locus corruptus, ita fortaſſe emendandus: *Et a motore eorum, qui toto cælo conjunctus Mundus, Deo, ortus occaſus venit.* A motore, inquit, Solis & Lunæ Deo, qui eſt mundus toto cælo conjunctus, venit ortus & occaſus, quo dies conſtituitur. unde appellatur Dies. lib. 4: *Dieſpiter dictus, hoc eſt, aer & diei pater, a quo Dei dicti, qui inde & Dies, & Dius, & Divum.* Sed quis non rideat has Varronis argutias, ne dicam ineptias? POPMA.

lin. 10 ſq. *Deo* — *Deo.*] Marg. Scalig. *Dio.*

lin. 11. *Meridies.*] Annotandum & illud, veteres meridiem pro media nocte dixiſſe: quomodo & æquidiale pro æquinoctio. Varro Marcipore:

Repente noctis circiter meridiem,
Cum pictus aer fervidis late ignibus
Cæli choreas aſtricas oſtenderet:
Nubes aquali frigido velo leves
Cæli cavernas aureas ſubduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus.
Ventique frigido ſe ab axe eruperant,
Phrenitici Septemtrionum filii,
Secum ferentes tegulas, ramos, ſirus.

Hic plane ῥαψῳδοὶ fuimus. Nam teſtimonia tria, quæ divulſa adducit Nonius, in unum conjunximus, & aliquot menda ex ipſis ſuſtulimus, præſertim in tertio verſu: cum ita ſciremus Platonem locutum eſſe in Timæo, cum τὰς χορείας καὶ παραβολὰς ἀστέρων dixit. Item ejus æmulum, magnum inprimis virum, Philonem Hebræum: τὰς περιφορὰς καὶ χορείας ἀστέρων διανοούμενος. SCALIG.

lin. 19. *Supremo.*] Marg. Scalig. *ſuperrimo.*

lin. 21. *Lex Prætoria.*] Utrum *Prætoria* an *Pletoria* legendum, id vero incertum eſt. Utrumque vero bene. M. Pletorius Tribunus plebis plebiſcitum tulit, in quo ſcriptum fuit: *Prætor urbanus, qui nunc eſt, quique poſthac fuerit, duos lictores apud ſe habeto. Uſque ad ſupremam ad ſolem occaſum jus inter cives dicito.* Cenſorinus. SCALIG.

lin. 22. *Prætor in comitio.*] Legendum, *Præco.* Donatus in Terentii Andriam: *Sic judices de conſilio demittebant ſuprema dicta, cum præco pronuntiabat populo* ILICET, *quod ſignificat*

ire licet. Porro lex XII Tabul. modum & tempus agundi in judicio præscripsit his verbis: ANTE MERIDIEM IN FORO AUT IM COMITIO CAUSAM CONICIUNDO. POST MERIDIEM PRÆSENTE AMBOBUS LITEM ADDICITO. Postea M. Plætorius tribunus pl. hujusmodi legem tulit: PRÆTOR URBANUS QUI NUNC EST QUIQUE POSTHAC FUERIT DUOS LICTORES APUD SE HABETO ISQUE AD SUPREMAM JOUS INTER CIVES DICITO, id est, usque dum præco, qui magistratui adest, Supremam dixit tempestatem, & Ilicet pronuntiavit populo. Allusit Plautus Asinaria:

Mater supremum mihi tua dixit, domum ire jussit. POPMA.

lin. 25. *Crepusci nominati.*] Malim, *Crepusii.* Crepusia gens plebeja oriunda Amiterno, ut ait Varro: ex qua L. Crepusius ædilis plebis fuit: cujus mentio exstat in antiquis denariis. Alia gens Crepereia, ex qua natum M. Crepereium equestri familia nominat Cicero lib. I in Verrem. POPMA.

lin. 26. *In creatione.*] Marg. Scalig. *Reate.*

lin. 30. *Ut Catulus ait.*] Variatum est hic in nomine auctoris, *Catulus*, pro *Pacuvius.* Varro de Re rustica libro I: *Verum enim est illud Pacuvii: Sol si perpetuo sit, aut nox, flammeo vapore aut frigore fructus omnes interire.* Error vero accidit, ut alibi quoque monuimus, propter apicem summum i, ut mutaretur in l. Quomodo apud Plautum in Pseudolo erratum est, ubi hodie ita legitur: *Euge pellepide Charine, me meo ludo jam beas. Lamberas* enim plane scribendum ex vestigiis antiquæ scripturæ. Festus: *Lamberat, scindit, ac laniat.* Hæc conjectura nostra confirmatur ex alio loco in Pœnulo:

Enimvero here meo me lacessis ludo, & delicias facis.

idem enim est. SCALIG. Idem in margine *Catullus.*

Pagina 53.

lin. 5 sq. *Eadem stella vocabatur Jubar, quod jubata.*] Callimachus:

— Οὖλος ἐϑείρῃσιν Ἕσπερος. — SCALIG.

lin. 8. *Ennius Ajax &c.*] Vulg. *Ajace.* Sed prius verum puto: neque esse ex Ajace Ennii, quam versam ex Sophocle indicio sunt hæc verba, quæ citantur a Festo:

Sanguine emisso tepido tullii efflantes volant.

Ex illo Sophoclis:

— Ἔτι γὰρ ϑερμαὶ
Σύριγγες ἄνω φυσῶσι μέλαν μένος.

Ubi etiam videmus σύριγγας Latine *tullios* vocatos esse, qui & *salientes*. SCALIG.

lin. 10. *In Bruto Cassius.*] Vulg. *Cassii*. Hic, & libro superiore male *Cassii*, pro *Attii*. Meminit & Cicero ejus fabulæ in libris de Divinatione, & in Sextiana. SCALIG.

lin. 11. *Nocte intempesta nostram devenit domum.*] Verba sunt Lucretiæ ad parentes suos, cum de nefaria audacia Sex. Tarquinii conqueritur. Ovidius:

Nox erat, & tota lumina nulla domo. SCALIG.

Idem pro *devenit* in margine *advenit*.

lin. 16. *Videbimus. factum volo: i, redito conticinio.*] *Videbitur, factum volo: redito huc conticinio.* Plaut. in Asin. AUGUSTIN.

lin. 19. *Dies est.*] *Tunc dies est.* AUGUSTIN.

ead. & sq. *Solstitium, quod sol eo die sistere videatur.*] Melius, *quod solo die sistere videretur.* Nam altera etymi causa a sole. SCALIG. Duplex etymon *solstitii*: alterum a *solis institione*, ut loquitur Cicero; alterum a *solis itione* ad nos versum: quod unum tempus veteres nomine *solstitii* intelligunt, & quod nos *hibernum solstitium* dicimus, vocant *brumam*, ut Varro hic, & Cicero lib. 2 de Nat. Deor. *Solis accessus discessusque solstitiis brumisque cognoscitur.* POPMA.

lin. 20. *Aut quod sol ad nos versum, proximum est solstitium.*] Manifesto mendosus locus. nam neque verba ipsa cohærent, neque etymi causa explicatur. Nos ita legimus: *Aut quod sol adversum nos proxume stet;* vel potius: *Quód sol ad versum proxumum stet.* translatio a bubus. Versum siquidem vocabant rustici, cum sulco ad finem perducto iterum reditur eo, unde arationis principium suscipiebatur: quod versum peragere dicitur Plinio lib. 18. Ab eo Græci, ut ait Pausanias, βουστροφηδὸν γράφειν dicebant, cum uno versu peracto in pagina, inde sumitur initium ad alium progrediendi, ut in arato. Quod nos contra facimus. nam versu peracto, idem semper initium progrediendi tenemus. Sic igitur sol elegantissime a Varrone dicitur ad versum proximum stare, cum regreditur. Sic in porticibus versura dicta est apud Vitruvium eodem modo. Item τριώλαξ, ἀγὼν παρθένων Lacedæmone, ab eo dictus, quod tres versus percurrendi erant, quos vocant ὤλακας, tanquam sulcos. SCALIG.

lin. 23. *Æquinoctium.*] Etiam *Æquidiale* apud veteres, ut supra annotavimus. In quo secuti sunt Græcos, qui ἰσημερινόν. SCALIG.

lin. 25 sq. *Sic magni dicebantur circites anni.*] Otiosa est vox *circites*: idcirco delenda. Putavit enim sciolus quidam hic desiderari vocem illam, qui legerat apud Festum, *Circites*, circulos magnos esse. Porro nonnulli putant, *annum* a Græco ἔννος deduci. Quos sane arguit primum scriptura, quod veteribus uno n scribebatur: deinde significatio, quod proprie circulum significat. unde diminutivum anulus, & anus podex, eodem modo, quo Græcis quoque δακτύλιος utrumque significat, & *podicem* & *anulum*. Et mirum, in Syriaca quoque lingua, quod anulum significat, id ipsum & pro ipsa quoque parte pudenda sumi. SCALIG. Idem pro *circites* in margine *circi*.

lin 26. *Temporis pars.*] *Temporis pars prima.* AUGUSTIN.

lin. 30. *Virere.*] *Vivere.* AUGUSTIN.

Pagina 54.

lin. 2. *Quartum, Auctumnus.*] Hic nonnulla desunt, quæ explanabant etymon *auctumni:* quod est ab *augendo.* Idcirco a Græcis poetis illud tempus dicitur τελεσφόρος ὥρα: unde *auctumnitas* ipse fructus. Varro Quinquatribus:

Cape hanc caducam Liberi mollem dapem
De fronde Bromiæ auctumnitatis uvidam.

Quod venustissimum distichon depravatum legitur apud Nonium: a nobis autem ita in integrum restitutum est. SCALIG.

lin. 10. Ἔννη καὶ νέαν.] Marg. Scalig. μηνηκοῖαν.

lin. 14. *Ultro*] Marg. Scalig. *Ultra.*

ead. *Seculum.*] Marg. Scalig. *Sæculum.*

lin. 20. *Est satis.*] *Sat est.* Plaut. in Trucul. AUGUSTIN.

lin. 25. *Dicti ab agone.*] Quasi vero non & in omnibus quoque sacrificiis observari solitum doceat Seneca: item Plutarchus Sympos. 8, cap. 8, ἔρδειν μὲν, inquit, ἐκάλουν, καὶ ῥέζειν, ὥς τι μέγα δρῶντες, τὸ θύειν ἔμψυχον. ἄχρι δὲ νῦν παραφυλάττουσιν ἰσχυρῶς, τὸ μὴ σφάττειν πρὶν ἐπινεῦσαι κατασπενδόμενον. SCALIG. In omnibus sacrificiis minister, cæsurus victimam, eum, cujus jussus exspectabatur, rogabat, *Agon'?* Seneca lib. 2 Controvers. *Filius cervicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem & dicat, Agon'? quod fieri solet victimis.* Cur ergo ab hoc ritu communi sola *Agonalia* dicta? an κατ' ἐξοχήν? quod in illis interrogatur princeps civitatis, & princeps gregis im-

molatur. Certe hoc videtur Varro ſentire, & Ovidius lib. 2 Faſtor.

Nominis eſſe poteſt ſuccinctus cauſa miniſter,
Hoſtia cœlitibus quo feriente cadit,
Qui calido ſtrictos tincturus ſanguine cultros,
Semper agatne rogat, nec, niſi juſſus, agit. POPMA.

ead. *Quod interrogatur a principe civitatis.*] Sane, *interrogatur princeps civitatis* legendum eſt. Supra ex Plutarcho patuit, interrogari ſolitum, qui fundebat vinum inter cornua victimarum. Id autem honoris dari principi civitatis veriſimile eſt. Sic apud Maronem:

Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fudit.

Quod ſane illius, qui principem locum teneret. SCALIG.

Pagina 55.

lin. 5. *Feralia ab infereis & ferendo.*] Ovidius: *Hanc, quia juſta ferunt, dixere Feralia, lucem.* Demoſthenes: Ἐπεὶ δὲ τελευτήσειέ τις αὐτῶν, καὶ τὰ νομιζόμενα αὐτῷ φέροιτο, &c. Inde *inferiæ:* & *arferia* aqua, quæ afferebatur ad ſepulcra, ut libaretur mortuis. *Arferre* pro *Adferre* dicebant veteres: ut *Arvenire*, pro *advenire:* item *Arcedere* pro *accedere.* Turpilius Boethuntibus:

Qui verba mea venatur peſtis? arcedat, ſermonem hinc ſublegat.

Male apud Nonium, *ars cædat.* SCALIG.

lin. 14. *Pro emtore ſacrificantes.*] Emendarim, *pro tempore.* Liberalia ſacra peragebant viri & mulieres ſacerdotes ornati hedera, ferenteſque per urbem vina, mella, liba, & opera dulciaria, & cum his anſatam aram, in eaque media foculum, quem libaminibus aſpergebant. Itaque quod ait Varro, *Pro tempore ſacrificantes*, id eſt, tumultuarie, pro ratione temporis, & illius diei, non in templo, & ad aram ſtato ritu, ut in aliis ſacris. Sic Salluſtius Jugurtha: *Pro tempore parati inſtructique ſunt.* Liv. lib. 41: *His raptim pro tempore inſtructis.* idem lib. 37: *Ludos pro temporis ejus copia magnifice apparatos fecerunt.* POPMA.

lin. 15. *Saliorum, quorum cognomen.*] *Salii* duodecim fuerunt inſtituti a Numa Pompilio, & a locis urbis appellati alii *Quirinales*, alii *Collini*, qui eidem vocabantur *Agonales*, ſive *Agonenſes;* ſicut porta *Collina* eadem *Agonenſis*. Dionyſ. lib. 2 Antiquit. Rom. οἱ μὲν γὰρ Ἀγωναλεῖς ὑπὸ δέ τινων καλού-

μενοι κολλῖνοι Σάλιοι. Hinc Varro adducit libros ſive carmina Saliorum Agonenſium, in quibus *Liberalia* dicebantur *Agonia*. Sed Maſſurius Sabinus lib. 2 Faſtor. *Liberalium dies*, inquit, *a pontificibus Agonium Martiale appellatur. Id fortaſſis ex eo, quod, ſicut Salii per urbem ibant canentes carmina cum tripudiis ſolemnique ſaltatu, itidem ſacerdotes Liberi per oppidum bacchantes ferebantur.* POPMA.

lin. 18. *Quinque.*] Marg. Scalig. *Quartus ſive quintus.*

lin. 25. *Prope murum Megaleſion, ubi templum ejus Deæ.*] Vulg. *Prope murum Megaleſion, in templum* &c. Hæc ita ſcripſiſſe Varronem vix quiſpiam vel leviter doctus ſibi perſuaſerit, niſi qui Varronem σολοικίζειν velit. Puto legendum: *Quod ex libris Sibyllinis arceſſita ab Attalo rege Pergami, Peſimunte, ubi Megaleſion, templum ejus Deæ.* Nam Μεγαλήσιον, ὁ ναὸς τῆς μεγάλης θεᾶς, ut Μητρῷον. ſic Τυχεῖον, τύχης, Ἀνακεῖον, ἀνάκων. Vel, *Quod ex libris Sibyllinis arceſſita ab Attalo rege Pergami: ἀπὸ μητρὸς μεγάλης, ubi templum ejus Deæ.* ubi, id eſt, in regione Pergami. Nam qui legerat, *apo metros megales*, ex eo fecerit, *prope mœrum megaleſion.* Sed puto priorem conjecturam veram eſſe. Non enim veriſimile eſt, Varronem de Peſimunte urbe tacuiſſe, quam alii Peſinunta vocant per *n*. SCALIG. Locus mendoſus, qui ejecto gloſſemate, ita videtur poſſe reſtitui: *Prope mirum Megaleſion ubi, unde advecta Romam. Megaleſion* eſt templum μεγάλης θεᾶς, ut Τυχεῖον Τύχης, Ἀσκληπίον Ἀσκληπίου, & apud Latinos *Dianium* Dianæ, *Minervium* Minervæ. hoc autem in Pergamena juriſdictione, urbe Peſſinunte, propter magnificentiam & ſplendorem in magna admiratione fuit. Strab. lib. 12: Πεσσινοῦς δ' ἐστὶν ἐμπορεῖον τῶν ταύτῃ μεγίστων, ἱερὸν ἔχον τῆς μητρὸς τῶν θεῶν, σεβασμοῦ μεγάλου τυγχάνον. & mox: Κατασκεύασται δ' ὑπὸ τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων ἱεροπρεπῶς τὸ τέμενος, ναῷ τε καὶ στοαῖς λευκολίθοις. *Mirum Megaleſion*, quaſi *eximium*, *egregium* & *admirandum*, ut apud Lucretium:

Nec ſanctum magis, & mirum, carumque videtur. POPMA.

lin. 27. *A fordeis bubus.*] Fordæ boves, φοράδες. Itaque hinc petendum etymon. SCALIG.

lin. 28. *Publice immolantur boves prægnantes in curiis compluris.*] Triginta immolari tantum ſolitas innuit Ovidius in Faſtis, pro numero Curiarum, quæ triginta fuerunt. SCALIG.

lin. 31. *Vinalia.*] Erat is dies, in quo Jovi novum vinum libabant. Paulus Feſti mutilator: *Calpar vinum novum, quod*

ex dolio demitur ſacrificii cauſa, antequam guſtetur. Jovi enim prius ſua vina libabant, quæ vocabant Vinalia. Hæc ille. Id autem fiebat, ne reliquum, quod in apothecis illis, unde *Calpar* promeretur, remaneret, ſacrum eſſe inciperet, & omnino ex uſibus eriperetur humanis, ſed calpari libato, religione ſolveretur. Itaque cum *calpar* libabant, *inferium* vocabant, quod ſolum inferretur, his verbis: *Macte hoce vino inferio eſto.* Apud Catonem male legitur *vino inferiore*: tametſi ibi non agitur de *Calpari.* Et hoc præcipue dicebatur de vino diffuſo & doliari. Nam alioqui de eodem muſto libabant: ſed id *Sacrima* vocabatur, poſteaquam polluxerant eas confectiones, quæ vocabant *Suffimenta*, ex faba, milioque molito, mulſo ſparſo: quæ Diis eo tempore dabantur, quo uvæ calcatæ prelo premebantur. Quo modo & in frumentis quoque, quod ſacrificii cauſa ante præmetebatur, *Premeſſum* appellabant, (Lacones *προλογίαν*) quod vero Cereri offerebant poſt meſſem factam, *Floriſertum.* Quare ex illis, quæ annotavimus, potes cognoſcere cauſam ſuperſtitionis illius, cur vinum novum tangere nefas eſſet, antequam Vinalia calarentur. Athenis vero, quamdiu ferveret muſtum, religio erat tangere. Plutarchus Sympoſiacorum libro 8: Γλεύκους δὲ ζέοντος ἀεὶ ἀφαιρεῖσθαι καὶ τοὺς ἐργάτας δεδιότας ὁρῶμεν. Ad quam rem habebant ſuum feſtum vinale, quod ipſi *πιθοιγίαν* vocabant. Plutarchus Sympoſiacorum libro 3: Τοῦ νέου οἴνου Ἀθήνησι μὲν ἑνδεκάτῃ μηνὸς κατάρχονται, πιθοιγίαν τὴν ἡμέραν καλοῦντες· καὶ πάλαι γε, ὡς ἔοικεν, εὔχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πίνειν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι. SCALIG.

Pagina 56.

lin. 6. *Flamen prorſus vinum legit.*] Apparet, morem fuiſſe, ut prior Flamen auſpicii cauſa vinum legeret. SCALIG.

lin. 16. *Fanum Fortis Fortunæ ſecundum Tiberim extra urbem.*] Manifeſto *ſecundum Tiberim* dixit pro *ultra Tiberim.* nam Fortis Fortunæ templum in Tranſtiberina regione fuit. Sic ſuperiore libro, *Secundum Tiberim ad Junium, forum piſcarium*, non intelligit de illo foro piſcario, quod in regione fori Romani ponit P. Victor: ſed videtur & aliud forum piſcarium trans Tiberim fuiſſe, ubi piſcatorii ludi quotannis fiebant menſe Junio a Prætore urbano, pro piſcatoribus Tiberinis: ut perperam videri poſſit Vertranius legiſſe *ad Junonium*,

quod ita in Diebus Genialibus Alexandri Neapolitani legerat. Cum tamen Janus Junonius in nulla parte urbis ita vocaretur, ſed tantum in Pontificalibus indigitamentis. Ego ſane nihil mutarim: quia ut de veritate lectionis mihi non liquet, ſic etiam, utrum depravata ſit, necne, æque dubitari poſſit. SCALIG.

lin. 27. *Ob hoc toga.*] Marg. Scalig. *cur toga.*

lin. 28. *Apollinaribus ludeis docui populum.*] Vulg. *docuit populum.* Quam multa hinc exciderint, licet conjicere ex iis, quæ Livius libro 27 pluribus perſecutus eſt de Apollinaribus ludis, qui fiebant III Nonas Quinctiles. Eorumque origo ex Cn. Martii vatis carminibus petita, ut idem auctor libro 25. Ex quibus ſatis apparet, quæcunque de Apollinaribus Varro docuiſſet, ea hinc deperiiſſe. Neque eſt, cur ſequaris editionem Romanam, in qua hæc verba mutila cum præcedenti hiſtoria connexa ſunt. Quod qui fecerunt, non viderunt, Varronem, qui antea de omnibus feſtis diebus ſeſe traditurum profeſſus eſſet, aut ſine ſtulto conſilio celeberrimorum ludorum mentionem prætermittere, aut, ſi eorum meminiſſet, ejus hiſtoriæ ſummam paucis complecti non potuiſſe. Unde perierint ea neceſſe, quæ ad ludorum Apollinarium cognitionem faciebant. SCALIG. *Apollinares* ludos celeberrimos III Non. Quinctil. curabat prætor urbanus, & de ratione ſacrorum publice verba faciebat. Sic enim ſcriptum erat in carminibus Marcii vatis, ex quibus origo horum ludorum:

Apollini cenſeo vovendos ludos,
Qui quotannis communiter Apollini fiant.
His ludis faciundis præſit is prætor,
Qui jous populo plebeique dabit ſommum.

Hac re Varro ſuum etymon Apollinarium dierum, quod tamen hic deſideratur, confirmavit teſtimonio orationis neſcio cujus, habitæ in prætura urbana ad populum, ipſis ludis Apollinaribus. POPMA.

Pagina 57.

lin. 4. *Vinalia Ruſtica.*] *Vinalia ruſtica* incidebant in diem XXII Kal. Sept. Ut autem Cæſar faſtos correxit, & menſi Sextili duos addidit dies, agi cœpta ſunt XIV Kal. Sept. Feſtus: *Ruſtica vinalia appellavere menſe Auguſto quartodecimo Kal. Sept. Jovis dies feſtus.* An ergo M. Varro, cum hos de lingua Latina libros ſcriberet, Cæſare jam dictatore, tamen fe-

riarum dies ad faftos ejus noluit aptare, fed potius tempora confulum & liberæ reipublicæ fecutus, *Vinalia* rejecit in diem XII? an ipfe fcripfit ante diem XIV, & librarii, notarum ignoratione decepti, fecerunt ante diem XII. Sane hoc evincit locus, qui infra eft de Saturnalibus, aptus ad faftos Cæfaris, & temporum ratio. Nam Cæfar pontifex maximus fuo III, & M. Æmilii Lepidi confulatu annum emendavit ad folis curfum, & fequens annus fuit primus annus Julianus, quo ipfe IV conful cum Q. Fabio Maximo: Varro autem hos libros edidit alterutro iftorum anno: id quod indicat locus lib. IV de Camelopardali, quam Cæfar primus Romæ exhibuit Circenfibus ludis extremo anno fui tertii confulatus; tum infcriptio librorum ad M. Marcellum, quem conftat interfectum ad III Kal. Jun. Cæfare IV, Q. Fabio Coss. POPMA.

lin. 5. *Ante diem duodecimum.*] *Quartumdecimum*, ex Faftis. AUGUSTIN.

lin. 6. *Et orti ejus tutelæ adfignantur.*] Veneris tutelam hortos fuiffe, admonet idem & in 1 de Re ruftica. *Item*, inquit, *adveneror Minervam, & Venerem: quarum unius procuratio oliveti, alterius, hortorum: quo nomine ruftica Vinalia inftituta.* Plinius: *In remedio Satyrica figna, quamquam hortos tutelæ Veneris affignante Plauto.* Quod hic Plinius Plautum dixiffe ait, idem & Nævius quoque voluit, cum dicit: *Coquos edit Neptunum, Venerem, Cererem.* Per Neptunum pifculenta intelligit, per Cererem panem, per Venerem olera. Non igitur difficile eft conjicere, cur Menippeam fuam Varro infcripferit, Vinalia περὶ ἀφροδισίων. SCALIG.

lin. 16. *Is cum eat, fuffibulum haud habeat: fcriptum id* &c.] Lege: *Is cum eat, fuffibulum quod habeat fcriptum: id dicitur a fuffiendo, ut fubligaculum.* Videtur enim lex fuiffe, & in ea fcriptum: *Eo præter facerdotem poblicum ne introeunto: is quom intret, fubfibulum habeto.* Eft autem ordo, *quod fcriptum, Suffibulum habeat: id dicitur, &c. Suffibulum*, a fuffiendo. Feftus ita dictum putat, quod fibula comprehenderetur. Sed Varro more fuo anxie etymologias comminifcitur. Sciebat enim, Veftales maxime omnium facerdotum publicorum fuffitionibus uti. In quibus erat præcipuum, quod vocabant *Exfit:* quod erat genus fuffitionis a Veftalibus patrari folitæ. Fabius Pictor apud Nonium, ubi agitur de nomine *fal, Exfit*, inquit, *eft fale fordidum, quod uftum eft, & in ollam rudem fritilem objectum eft. Poftea id fal virgines Veftales ferra ferrea fecant.* Male enim hodie apud Nonium legitur *Tesfit*, pro *Exfit*. Fe-

ſtus: *Exſit, purgamentum, unde hodie remanet ſuffitio. Fritilem ollam* repoſuimus ex eodem Feſto: quod & quoddam pultis genus *fritilla* diceretur: a Græcis ἀϑάρα, ut ego quidem puto. Nam *Frit*, ἀϑήρ. De quo ſuffimine vide amplius apud ipſum Feſtum, ubi de muria Veſtalium diſputat. Eam enim muriam *Exſit* vocari, jam cognoſcimus ex Fabii Pictoris exemplo a nobis citato & emendato. SCALIG. Idem pro *ſcriptum id*, in margine *tritum id.* Forte *aſtrictum ſuffibulum*, inquit Varro, dicitur quaſi a *ſuffiendo*, cum ſit ſubligaculum oblongum & fibula aſtrictum, quod Veſtales ſacrificantes in capite habebant, ſacerdotes publici non item. Feſtus: *Suffibulum eſt veſtimentum album, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite virgines Veſtales, cum ſacrificant, ſemper habent, idque fibula comprehenditur.* Sunt autem hæc verba ex lege affixa in ſacrario Deæ Opeconſivæ. nam ſacraria habebant ſuas leges inſcriptas in parietibus, de jure ædium & ritu ſacrorum, ut libro ſuperiore exſtat inſcriptio ſacrarii quarti primæ regionis. Itaque illud *ſcriptum* hic retineri poteſt: ſed, ut vox Varronis, a verbis inſcriptionis ſejungi debet. POPMA.

lin. 17. *Ut a ſuffiendo ſubligaculum.*] *A ſuffiendo, ut ſubligaculum.* Ex veriſimili conjectura. AUGUSTIN.

lin. 23. *Novum vetus vinum bibo: novo veteri morbo medeor.*] Plinius: *Cur ad primitias pomorum hæc vetera eſſe dicimus, alia nova optamus?* Et quod dixit, medicamenti cauſa, id volunt verba, quæ ſupra citavimus ex Plutarcho: Καὶ πάλαι γε, ὡς ἔοικεν, εὔχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πιεῖν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι. SCALIG. Idem in margine: *Novum vinum vetus bibo: Vetus vinum novum bibo: Novo veteri vino morbo medeor.*

lin. 24. *Fontinalia.*] Vulg. *Fontanalia. Fontinalia*, ut *Fontinalis* porta. Unde ſequitur, *Quod is dies*, ejus ſcilicet fontis, cujus delubrum fuit juxta portam Capenam. Unde & ipſa *Fontinalis* dicta eſt. Ejus fontis mentio Ciceroni 2 de legibus, niſi mendum ſubeſt in ſcriptura. SCALIG.

lin. 31. *Poſt diem tertium Opalia.*] Saturnalia & *Opalia* ſacra primum fiebant uno eodem die XIV Kal. Januar. poſt, ubi Cæſar Decembri menſi duos addidit dies, illa migrarunt in XVI Kal. hæc veterem diem tenuerunt. Itaque quod ait Varro, *Opalia* eſſe poſt diem tertium, in eo ſequitur faſtos Cæſaris, nec aliud ſignificat, quam ipſo die tertio a Saturnalibus. Cum enim dicitur, *ante diem tertium*, vel *poſt diem ter-*

tium, utroque ſermone dies tertius includitur. Paulus lib. 3 ad legem Juliam & Papiam: *Ante diem decimum Kalendarum, poſt diem decimum Kalendarum, utroque ſermone decem dies ſignificantur.* Ulpianus lib. 19 ad Edictum: *Qui ante Kalendas proximas ſtipulatur, ſimilis eſt ei, qui Kalendis ſtipulatur.* POPMA.

Pagina 58.

lin. 1. *Angerona.*] Libentius ſcripſerim *Angenora*, quia cohibet os. Eſt enim Dea ἐχεμυθίας. ut Sophocles, ὧν καὶ χρυσέα κλῄς ἐπὶ γλώσσα βέβακεν. SCALIG.

lin. 2. *In curia Accalia.*] Vulg. *In curia accuſeia;* & ita habent veteres excuſi. Quam lectionem cum minus exploratam haberent quidam, factum eſt, ut deteriora ſubſtituerint. Nam nunquam ipſi *Accalia* legerunt pro Laurentinis feriis. Ex veſtigiis illius lectionis legendum eſt: *Angenoralia, ab Angenora, cui ſacrificium fit eo die, ac cujus eæ feriæ publicæ. Laurentinæ, is dies, quem diem, &c.* Qui autem genitivum relativi ſubſtituerunt, non viderunt, eum latere ſub illa voce mendoſa: cum tamen ſubſtituendus non eſſet, ſed ex illa voce corrupta eruendus. SCALIG. Fortaſſe legendum: *In curia a conſule. Angerona* Dea ſilentii & conſilii, quæ ſimulacrum ore obligato obſignatoque habebat. Gloſſarium: *Angerona* ἡ θεὸς τῆς βουλῆς καὶ καιρῶν. hac cauſa, ſi forte ei ſacrum fiebat in curia a conſule, & a pontificibus, ante diem XII Kal. Januar. in ſacello Deæ Volupiæ, ut tradunt Macrobius, Plinius, & Solinus. POPMA.

lin. 5. *Sexto die.*] *Feſto* reponendum docet Licinius Macer hiſtoriarum lib. 1, ut citat Macrobius, qui ait, regnante Romulo Accam Tarrutio cuidam Tuſco diviti denuptam, auctamque hereditate viri: quam poſt Romulo, quem educarat, reliquit: & ab eo Parentalia diemque feſtum pietatis cauſa ſtatutum. SCALIG.

ead. & ſq. *Qui atra dicitur, & dicunt hunc diem Tarentini Accas Tarentinas.*] Vulg. *Qui atra dicitur. diem Tarentum Accas Tarentinas.* Etiamſi in his annotationibus nihil aliud præter veriſimiles quaſdam conjecturas adducerem, tamen minime operam luſiſſe viderer. Quod enim ſalutem plane præſtare non poſſum, at vulnera ipſa indicaſſe non parum erit. Igitur ſcripſerit Varro: *Laurentinæ, is dies, quem diem quidam in ſcribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus: cui ſacerdo-*

tes nostri publice parentant festo die: quia altera dicitur ob ditem Taruntium, Acca Taruntia. Laurentinæ feriæ, ait Varro, ab illa inquam Acca, quæ Laurentia cognominata est. quia altera Acca est ea, quæ nupsit Tarutio cuidam Tusco, nobili & diti viro: & ab altera cognomine Laurentiæ distinguitur, cui sacerdotes nostri in Velabro parentare quotannis solent. Fuerunt enim cognomine duæ Accæ: quarum uni (ut ait Plutarchus) sacrificabatur mense Decembri: fuitque nutrix Romuli, & Laurentia cognominata. Alteri mense Aprili res divina fiebat. A multis Flora existimata: ab aliis Tarracina, sive (ut est apud Gellium) Tarratia cognominata. Quamquam has inter se confundit Plutarchus. Error vero tam vitiosæ lectionis ex varietate scripturæ natus est. Nam qui hic Taruntius vocatur, ita idem eodem modo apud Aurelium Augustinum: ab aliis vero & Tarrutius, & Taratius, & Tarratius. Græci etiam Ταῤῥούτιον. Sic quem Cicero in libris de Divinatione Tarrutium vocat, in Solino idem Taruntius, in Stephano Λούκιος Θαῤῥαῖος vocatur. Fuitque summus mathematicus, ac Ciceroni quoque & ipsi Varroni familiaris. Non sunt ergo audiendi illi, qui non veriti sunt Laurentinalia a Romanis ad Tarentinos transferre. Quos cum videam ita ἀνέδην & licenter in hoc misero auctore vagari, cœpi (ut verum fatear) de eorum fide dubitare: potiusque illis os obstruere veris argumentis, quam conviciis incessere, apud me decrevi. SCALIG. Pro *a'ra* marg. Scal. *Acca.* Locus corruptissimus in omnibus libris excusis, sed ita fortasse restituendus: *Quia altera dicitur, diem Larentinum nacta, Larentia, festus Larentinus. Acca Laurentia* fuit conjux Faustuli, & Romuli nutrix, quæ in Velabro, loco urbis celeberrimo, sepulta, ibidem solemne sacrificium meruit, quo Diis manibus ejus a flamine Quirinali parentabatur. insuper ferias publicas Larentinas X Kal. Januar. Ab hac alia fuit Flavia Larentia, mulier vulgaris, quæ cum Hercule aliquando concubuit, & ab eo in matrimonium locata Tarrutio cuidam Tusco, cælibi & diti viro: cujus aucta hereditate, ipsa moriens populum Rom. bonis suis heredem fecit. ob id meritum ei statutus dies festus Larentinus, quem alii Larentalia vocant, sacraque publice facta mense Aprili. Ita Varro distinguit Laurentalia a Larentinalibus; quod idem facit Plutarchus in Problem. etsi alii aliter. POPMA.

lin. 9. *Ut quod ibi prope faciunt Diis manibus servilibus sacerdotes.*] Sane simplicius multo fuerit, ut ego quidem puto, si ita legamus, *Ut quod prope faciunt Diis manibus ejus*

ibi ſacerdotes. vel, *Ut quod ibi prope faciunt Diis manibus arvales ſacerdotes.* Sacerdotes enim arvales, qui & arvales fratres, Accæ ſeu Cajæ Tarratiæ rem divinam facere ſolitos, conſtat ex Gellio. Melius erat, inquies, tacere, quam incertiorem ex incerta rem facere. Atqui memini, me in his commentariis non κριτικὸν agere, ſed σκεπτικόν: & omnia arbitrario jure, non certo, decidere. Itaque confidenter hic, quidquid viſum fuerit, adducere poſſum, cum iſta non ſint κύριαι δόξαι. Hoc tamen ſine arrogantia affirmare poſſum, hæc noſtra verecunda illorum audacibus commentis longe eſſe meliora. SCALIG. Legendum: *Diis manibus ſertilibus. Sertilia* vocantur *coronamenta*, quæ conſeruntur invicem, & longo ordine nectuntur. unde longæ coronæ dicatæ honori ſtatuarum, theatrorum, & curruum triumphalium, ut antiqua numiſmata indicant. præterea ad ſepulcra mortuorum ſolitæ ferri Diis manibus. Cic. lib. 2 de Legibus: *Ne ſumtuoſa reſparſio, ne longæ coronæ, ne acerræ præterea addantur.* Ovid. lib. 2 Faſtor. vocat *porrectas coronas*:

Parva petunt manes, pietas pro divite grata eſt
Munere, nec avidos Styx habet ima Deos.
Tegula porrectis ſatis eſt vallata coronis,
Et ſparſæ fruges parvaque mica ſalis.

Plin. lib. 21: *Etiam tunc coronæ Deorum honos erant, & Larium publicorum privatorumque, ac ſimulacrorum & manium.* POPMA.

lin. 14. *Sed montanorum.*] Ad diſcrimen eorum, qui deorſum in humilibus locis habitant. Sic in Attica diſtincti erant ἐπικριεῖς καὶ πεδιεῖς. Dionyſius: Διελὼν δὲ οὖν ὁ Τύλλιος εἰς ὁπόσας δή ποτε μοίρας τὴν γῆν, καὶ τοὺς ὀρεινοὺς, &c. SCALIG. *Montani* inhabitabant montes urbis, pagani deorſum humiliora loca, quæ Numa diviſit in pagos, ut auctor eſt Dionyſius lib. 1. Cicero pro Domo: *Nullum eſt in hac urbe collegium, nulli pagani aut montani, quoniam plebi quoque urbanæ majores noſtri conventicula, & quaſi concilia quædam eſſe voluerunt, qui non ampliſſime non modo de ſalute mea, ſed etiam de dignitate mea decreverint.* His autem erant communia ſacra publica, *quæ*, ut inquit Feſtus, *publico ſumtu pro populo fiebant*, ut pro montibus, pagis, curiis, ſacellis. erant & ſingulis ſua propria, ut paganis Paganalia, montanis Septimontium ſacrum, quod extremo menſe Decembri fiebat in ſeptem montibus urbis. Suetonius in Domitiano vocat *Septimontiale ſacrum.* POPMA.

lin. 15. *Paganalia.*] In Paganalibus duo ritus explanandi apud Ovidium: etsi hæc annotatio hoc loco alienior erat. Primum, quod scribit,

Dum licet, apposita, velut in cratere camella
Lac nitidum potes purpureamque sapam.

Hæc potio *burranica* dicebatur, a colore burro, quem mulsum lacte dilutum facit. Festus: *Burranica potio lacte commistum sapa, a rufo colore, quem burrum vocant.* Camella autem ea est, quam Pollux σκάμιλλαν vocat. ἐντεῦθεν εἰρῆσθαι λέγουσι καὶ τὴν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις σκάμιλλαν. Deinde, quod alibi,

Placentur matres frugum Tellusque Ceresque.

Ceres in Paganalibus sacris vocabatur *Empanda.* Varro apud Nonium lib. 1 de Vita pop. Rom. *Hanc Deam Ælius* (non *melius*, ut hodie perperam in Nonio) *putat esse Cererem. Sed quod in asylum qui confugerent panis daretur, esse nomen fictum a pane dando Pandere, hoc est aperire.* Intelligit ergo *Empandam* Deam paganorum. Ego vero putarem dictam a latitudine: idcirco εὐρύστερνος. At Varro a pandendo: unde & eadem cum Pale fuisse videtur. Hoc videtur innuere ipse his versibus:

Te Anna, & Peranna, Panda, καὶ Λατώ, Pales,
Nerienes, Minerva, Fortuna, ac Ceres.

Ita enim lego primum versum. Qui mos implorantium Deos: nam ἐλλειπτικῶς fere id faciunt. ut, *Dii vostram fidem.* & Plautus, *Tuam fidem Venus Noctuvigila.* & Satyra Varronis, *Hercules tuam fidem.* Item Euripides, ut citant grammatici, σὲ τὸν αὐτοφυῆ πάντοσε θέοντ', αἰθέρα ῥύμβῳ. Porro Varro videtur *Paganicas* a *Paganalibus* distinguere: quod *Paganalia* essent privatæ feriæ alicujus pagi, *Paganicæ* vero omnium. Tamen nihil tale apud Ovidium & alios. SCALIG.

ead. *De statutis diebus.*] Feriarum publicarum quatuor genera traduntur, Stativæ, Conceptivæ, Imperativæ, Nundinæ. Stativæ erant universi populi communes, certis & constitutis diebus in Fastis annotatæ, ut Agonalia, Lupercalia, Vinalia, & reliqua. Conceptivæ quotannis a magistratibus vel sacerdotibus concipiebantur in certos dies, vel etiam incertos, ut Latinæ, Sementivæ, Paganicæ, Imperativæ a consulibus & prætoribus pro arbitrio potestatis indicebantur. Nundinæ rusticorum erant, quoties mercandi vendendique gratia in urbem conveniebant. Varro duo tantum genera facit, *Stativas & Conceptivas*, & harum alias *Annales*, ut quas modo re-

censuimus, alias *Non annales*, quæ non nisi reipublicæ necessitate exigente indicebantur, ut Novendialia: de quorum origine Livius refert, devictis Sabinis a Tullo Hostilio rege nuntiatum esse, in monte Albano lapidibus pluisse: missis, qui id viderent, renuntiatum, audisse vocem ex luco, ut patrio ritu sacra Albani facerent: Romanis Novendiale sacrum publice susceptum, mansisseque solemne, ut quandocunque idem prodigium nuntiaretur, feriæ per novem dies agerentur. POPMA.

lin. 18. *Sacrificatur.*] *Sacrificant.* AUGUSTIN.

Pagina 59.

lin. 3. *Sic dictæ, Quinque kalo Juno Novella.*] Vulg. *Sic dictæ quinque cælo Juno Novella.* Hæc putat se emendasse Vertranius, & tamen nihilo meliora, quam alii, protulit. Forsan ne ipse quidem suam emendationem amaverit, si hanc nostram legerit: *Primi dies mensium nominati Kalendæ: ab eo, quod iis diebus kalentur ejus mensis Nonæ a pontificibus, quintanæ an septimanæ sint futuræ, in Capitolio in curia Calabra sic, dies te quinque kalo Juno novella. septem dies te kalo Juno novella.* Sensu sane plano & aperto, non involuto, ut prioribus editionibus: neque suspenso, ut Vertranius correxit. *Juno Novella*, quod in Junonis tutela Kalendæ essent. Unde *Kalendaris Juno.* Non male tamen *Jana* legeretur: ita vocabant Lunam. Varro de Re rustica: *Nunquam rure audisti, octavo Janam Lunam crescentem, & contra senescentem: & quæ crescente Luna fieri oporteret: & tamen quædam melius fieri post octavo Janam Lunam, quam ante?* Accepit autem ex Hesiodo:

Ὀγδοάτη τ' ἐνάτη τε, δύω γε μὲν ἤματα μηνὸς
Ἔξοχ' ἀεξομένοιο βροτήσια ἔργα πένεσθαι. SCALIG.

lin. 4. *Juno Novella.*] Mirum mihi visum est, quod legitur in vetustioribus excusis. Omnes enim illi plane habent *Covella*: forsan non male, quod Covum veteres Cælum vocabant: quod Festus scribit dictum a chao, ex quo poetæ dicunt Cælum esse natum. Immo potius, quod χάος apud veteres significabat aerem. Euripides Cadmo, ut inveni apud Probum grammaticum: Οὐρανὸς ὑπὲρ ἡμᾶς κενὸς, φώτων ἕδος δαιμόνιον. τὸ δ' ἐν μέσῳ οὐρανοῦ τε καὶ χθονὸς, οἱ μὲν ὀνομάζουσι χάος, &c. Aristophanes ὄρνισι:

Διὰ τῆς πόλιος τῆς ἀλλοτρίας, καὶ τοῦ χάους.

Theocritus πτέρυγι,

Ἅπανθ' ὅσ' ἕρπει δι' αἴθρας χάους τε.

Ergo Juno Covella, ἡ οὐρανία. SCALIG. *Novella* legunt vulgo, quod in tutela Junonis essent Kalendæ, ut ait Ausonius:

Vindicat Ausonias Junonis cura Kalendas.

Verumtamen non calabantur hisce diebus Kalendæ, sed Nonæ quintanæ an septimanæ essent futuræ: idque fiebat hoc modo. Pontifex minor novæ lunæ primum observabat aspectum, visamque regi sacrificulo nuntiabat, tum sacrificio a rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex, vocata in Capitolium plebe, juxta curiam Calabram, quot numero dies Nonarum essent, pronuntiabat: *Dies te quinque kalo Jana novella*, vel, *Septem dies te kalo Jana novella.* Sic enim legendum. *Jana* est luna, auctore ipso Varrone lib. 1 de Re rust. Alii legunt *Juno covella*, id est, luna cava, sive corniculata; quia veteres *Cavum* dicebant *Covum.* sed hac lectione evanescit etymon Nonarum, quod mox subjicit: *Novus mensis nova luna Nonis.* POPMA.

lin. 11. *Quod tunc ferias primas menstruas, quæ futuræ sint eo mense, rex prædicit.*] Melius *ferias privas.* Aut illud *primas*, erit celebriores, majoris notæ ferias. SCALIG. Idem, pro *prædicit*, in margine *edicit.*

lin. 14. *Postridie Kalendas, Nonas, Eidus appellati atri.*] Afranius Fratriis:

Septembris heri Kalendæ: hodie ater dies.

Vid. Ovid. Plut. Macrob. Gell. SCALIG.

lin. 17. *Comitiales.*] Contrarii nefastis. Itaque lusit Plautus Pœnulo:

Non potuisti adducere homines magis ad hanc rem idoneos:
Nam istorum nullus nefastus est, comitiales sunt meri:
Ibi habitant: ibi eos conspicias, quam prætorem, sæpius.

SCALIG.

lin. 29. *Quintus Mucius abnegabat.*] Vulg. *C. Mutius ambigebat. Ambigebat* dixit ex antiqua judiciorum modestia, cum dicerent, ἔδοξε δικαίως ἁλῶναι: nunquam, δικαίως ἑάλω. SCALIG.

Pagina 60.

lin. 5. *Dicat ad comitium.*] Legendum, *ducat ad comitium*; ut infra, *ad vexillum ducere debet*: sed ibi intelligitur *exercitum*, hic *sacra.* Est autem *ducere sacra*, pompam sacrorum movere e loco in locum, ut cum quotannis Circensium

diebus ſimulacra Deorum carpentis traducebantur, vel cum Rex ſacrificulus IX Kal. April. & rurſus IX Kal. Jun. ex regia transferebat rem divinam ad comitium, &, ſacrificio ibi raptim peracto, fuga repetebat regiam. Cujus ritus meminit Ovid. lib. 5 Faſtor.

Quatuor inde notis locus eſt, quibus ordine lectis
Vel mos ſacrorum, vel fuga regis ineſt.

Ubi quatuor illas notas, quibus hic dies in faſtis notatur, Q. R. C. F. ita explicat: *Quando Rex comitio fecit*, vel, *Quando Rex comitio fugit.* Varro autem ſic: *Quando Rex comitiavit, fas*, id eſt, Quando Rex in comitio fuit, fas: at quando in comitio eſt, nefas. eſt enim interciſus dies, & anterior pars nefas, poſterior fas. Ovidio conſentit Plutarchus in Problematis, Varroni Feſtus. Porro *ducere ſacra* Virgilius quoque dixit lib. 8 Æneid.

——— *caſta ducebant ſacra per urbem*
Pilentis matres in mollibus.

Valerius Flaccus lib. 3 Argonaut.

——— *Eoi pocula regni*
Duceret, ac rurſus thyaſos & ſacra moveret. POPMA.

lin. 13. *Pertineat.*] *Pertinet.* AUGUSTIN.

lin. 16. *Junius Gracchus.*] Alii *Gracchanum* citant. SCALIG.

lin. 17. Ἀφροδίτη.] Forſan de hoc loco Varronis ſentiebat Macrobius. *Cincio*, inquit, *etiam Varro conſentit, affirmans, ſub regibus nec Latinum nomen Veneris, nec Græcum fuiſſe: & ideo non potuiſſe menſem a Venere nominari.* Sic & Arnob. lib. 11 nec Veneris, nec Apollinis mentionem factam eſſe in Numæ indigitamentis teſtatur. Quare minus prudenter Ennius Veneris mentionem fecerit regiis temporibus. Nam cum ad tertium uſque Annalem regiorum temporum geſta continuaſſe multis teſtimoniis inde productis conſtet, in primo Annali ſic quendam orantem inducit:

Te nunc, ſancta Venus, precor, & genitrix patri' noſtri,
Ut nos de cælo viſas cognata parumper,
Teque, Quirine pater, veneror, Horamque Quirini,
Teque, pater Tiberine, tuo cum flumine ſancto.

Tamen illos verſus in duobus auctoribus, tribus locis divulſos leges. SCALIG.

lin. 28. *Antiquum oppidum Palatium.*] Puto legendum: *Luſtratum antiquum oppidum Palati, nunc gregibus humanis cinctum.* Hoc enim dixit ad differentiam veteris oppidi, circa quod initio paſcerentur greges pecorum. Quod temporibus

Varronis, urbe in tantam magnitudinem ampliata, & palatio in eam concluso, totum esset cinctum gregibus humanis. Usurpat autem alicujus veteris verba tanquam alludens. SCALIG.

Pagina 61.

lin. 13. *Discrimina.*] Marg. Scalig. *discriminum.*
lin. 17. *Ab aliquo.*] *Ab alio.* AUGUSTIN.
lin. 23. *Una — nulleis.*] Marg. Scalig. *unas — multeis.*

Pagina 62.

lin. 6. *Discrimina.*] Marg. Scalig. *discriminum.*
lin. 7. *Secuti.*] *Secutus.* AUGUSTIN.
lin. 10. *Quare si etymologia principia verborum postulet.*] *Postuletur* legendum est. Et postea, *Et reliqua ostendat*, *quod non postulat*: lege, *quod non postulatur.* Est autem hellenismus, ut etiam veteres Latini, *Exigi pecuniam*, *exigi portorium.* SCALIG.
lin. 18. *Quorum repertum.*] *Quorum in promtu*, non nemo opinatur scribendum. AUGUSTIN.
lin. 31. *Sed & cum hoc agitamus*, *quid* &c.] Nisi esset κακέμφατον, libenter legerem, *cum nos agitamus.* Sed hoc cacephaton ridet in viro consulari Cicero. SCALIG.

Pagina 63.

lin. 7. *Sic Coactio*, *sic Compitum nominatum.*] Vulg. *Sic coemtio*, *sic* &c. Potius, *Sic coitio*, *sic comitium.* SCALIG.
lin. 9. *Ut vestimentum apud fullonem cum cogitur*, *consiliari dicitur.*] Vulg. *Apud fullonem vestimentum cum cogitur*, *conciliari dicitur.* Immo conciliare a ciliis, & Græce κιλίκια dicuntur. Ex iis coacta vestimenta vulgo *Feltra* vocamus: nempe τὰ ἐκ τριχῶν συντιθέμενα. Unde Conciliare, fullonium verbum, τὸ συμπιλοῦν, πιέζειν, ἰποῦν, καὶ συμπατῆσαι. A quo & Galli quoque *fouler* dicunt. Hoc intellexit Titinnius Fullonibus:

——— terra hæc nova est,
Quasi ubi tu solitus pedibus argutarier,
Dum compescis cretam, & vestimenta eluis.

Unde saltus Fullonius Senecæ Epistola 15: *Cursor & cum aliquo pondere manus motæ: & saltus vel ille, qui in altum cor-*

pus levat; vel ille, qui in longum mittit; vel ille, ut ita dicam, Saliaris; vel, ut contumeliosius dicam, fullonius. SCALIG.

lin. 17 sq. *Mentem quodammodo motam amoveo.*] *Mentem quodammodo moveo.* Ex docti viri opinione. AUGUSTIN.

lin. 19. *Tremuisti, id est, timuisti.*] Verbum *tremuisti*, est ex veteri aliquo poeta, quod Varro interpretatur *timuisti*: quia timor est frigidus, &, qui timent, tremunt. unde & *timidus* accipitur pro *frigido*. Ennins lib. 16 Annal.

Tum timido manat ex toto corpore sudor.

quod imitatus Virgilius:

Tum gelidus toto manabat corpore sudor.

Tremo autem est a Græco τρέμω. POPMA.

lin. 31. *Ut Libentina.*] Nonius Marcellus refert, Varronem scripsisse lib. 4, sive 5 de Lingua Lat. *proluviem* & *prolubidinem* dici ab eo, quod lubeat. unde etiam *lucus Veneris Lubentinæ* dicatur. AUGUSTIN.

Pagina 64.

lin. 7. *Mamurium Veturium.*] Pro vetere memoria Varro & Plutarchus. Alii nomen proprium viri faciunt ex historiæ causa. Sic ergo Romani in sacris quædam nomina dicis causa solebant proferre: in nuptiis Cajam Cæciliam & Talassionem, in Vestali capienda Amatam: Nonis Caprotinis Cajum, Marcum, Lucium: in censu vel delectu faciendo, Valesium, Salvium, Statorium. Itaque scribit Cicero: *Itemque in lustranda colonia, ab eo, qui eam deduceret: & cum imperator exercitum, censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias ducerent, eligebantur. Quod idem in delectu Coss. observant, ut primus miles fiat bono nomine.* Hæc ille. Sic in Saliari carmine boni ominis causa Luciam Volumniam, & Mamurium Veturium nominabant. Contra ab eadem superstitione nullus ludis Apollinaribus Pomponius nominabatur. Sic cavebatur, ut, qui hostias duceret, bono esset nomine, ut jam ex Cicerone demonstravimus. Quare id voluit Plinius lib. 28, ubi ait: *Cur*, inquit, *publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospere legimus?* SCALIG.

lin. 14. *Marcere.*] Marg. Scal. *Marcore.*

lin. 17. *Terentius ait.*] Al. *Juventius.* Sed qui ita legunt, videntur ignorare, duos fuisse Terentios: Pub. Terentium Afrum, cujus exstant hodie sex fabulæ; & Terentium Libonem, cujus meminit Donatus ex Suetonio. Et forsan

ille eſt, quem citat Feſtus in Anagnorizomene. SCALIG.

lin. 19. *Cum.*] Marg. Scalig. *enim.*

lin. 20. *Narrum.*] Marg. Scalig. *gnarum.*

lin. 28. *Pueri, dicuntur Infantes.*] Æſchylus Choephoris:
Οὐ γάρ τι φωνεῖ παῖς ἔτ' ὢν ἐν σπαργάνοις. SCALIG.

lin. 30. *Ac Fatuus fari id.*] Locus mendoſus. AUGUSTIN.

ead. *Ab hoc tempore.*] Legendum: *Ab hoc, tempora.* Fuit ſuperſtitio veterum, Parcas die luſtrico, quo ſcilicet infantes luſtrabantur, & nomina accipiebant, vitæ tempora & eventa conſtituere: ut puero Salonino.

Talia ſecla ſuis dixerunt currite fuſis,
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.

Tertullianus libro de Idololatria: *Dum per totam hebdomadam Junoni menſa proponitur, dum ultima die fata ſcribenda advocantur.* Idem creditum & obſervatum in auſpiciis nuptiarum. Catull. de nuptiis Pelei & Thetidis:

Talia præfantes quondam felicia Pelei
Carmina, divino cecinerunt omine Parcæ. POPMA.

Pagina 65.

lin. 2. *Qui futura prædivinando ſolent fari, Fatidici dicti.*] *Fari*, τὸ προφητεύειν. Ennius:

Atque Anchiſes doctu', Venus quem pulcra Dearum
Fari donavit divinum pectus habere.

Sic Caſſandra:

Miſſa ſum ſuperſtitioſis hariolationibus:
Neque me Apollo fatis fandis dementem invitam ciet.

Melius enim dixit, quam Græcus ille poeta, unde accepit:

Ἄκραντον αὖ μ' ἔθηκε θεσπίζειν θεός·
Καὶ πρὸς παθόντων κἂν κακοῖσι κειμένων
Σοφὴ κέκλημαι.

Citantur autem a Plutarcho in Commentario Politico: *Ὥσπερ οὖν τῆς Κασσάνδρας ἀδοξούσης ἀνόνητος ἦν ἡ μαντικὴ τοῖς πολίταις*, Ἄκραντον αὖ με, &c. SCALIG.

lin. 3. *Iidem Vaticinari, quod veſana mente faciunt.*] Fatuos primum vates vocatos eſſe, poſtea pro veſanis accipi, apud omnes ſatis conſtat. Sic vult Plato ſuam *μαντικὴν* quaſi *μανικὴν* dictam. Vide in Phædro. SCALIG.

lin. 5. *Cum de poetis.*] *De poematis.* AUGUSTIN.

lin. 11. *Effari templa.*] Τεμενίζειν Græci: ut Thucydides.

Idem eſt *ſiſtere fana*. Feſtus & Corn. Tacit. SCALIG. Idem in margine *adfari*.

lin. 18. *Id dicitur. Pollutum.*] *Id dicitur pollutum*, quidam. AUGUSTIN.

lin. 19. *Porrecta.*] *Projecta*. AUGUSTIN.

lin. 20. *Pollutum eſt.*] *Polluctum*, quidam ſcribendum putat. AUGUSTIN.

lin. 28. *Falli*] Græcum σφάλλω, & φάλλω. SCALIG.

Pagina 66.

lin. 2. *Hinc etiam Famiger, Affabile.*] Vulg. *Hinc etiam Famiger, fabile*. Potius legerim, *famigerabile*. Et ita videtur legiſſe Sipontinus. SCALIG.

lin. 4. *Et Fatuus & Fatue.*] *Et fatua; vel & faunus*, ſcribendum eſſe opinamur. AUGUSTIN.

ead. *Loqui ab loco.*] Quaſi arduum eſſet divinare, a λόγος eſſe. SCALIG.

lin. 6. *Quiſque.*] Marg. Scalig. *Quidque*.

lin. 19. *Eunt ad aliquam locutum conſulendi cauſa.*] Vulg. *conſolandi*. Alloqui, παραμυθεῖσθαι. SCALIG. Idem in marg. *Aliquem locum conſolandi* &c.

lin. 22. *Concinne loqui dictum a concinne.*] *A concinno*. Ex conjectura. AUGUSTIN. *A concinere* ſcribendum eſt, Sic συνᾴδω τινὶ, bene mihi convenit cum aliquo. A *cinno* tamen deducit Nonius: melius ſane. SCALIG.

lin. 23. *Et inter ſe reſpondent aliud alii.*] In antiquitus excuſis legitur, *Et inter ſe cudant aliud alii*. Quare tranſpoſitæ ſunt vocales, *cudant*, pro *cadunt*. Cicero: *Et ejus verbum aliquod apte ceciderit ad id, quod ages*. συμπίπτειν. Herodotus Euterpe: Οὐ γὰρ δὴ συμπεσέειν γε φήσω τά τε ἐν Αἰγύπτῳ ποιεύμενα τῷ θεῷ καὶ τὰ ἐν τοῖσι Ἕλλησι. Quare alicujus correctoris eſt verbum illud *Reſpondent*. SCALIG.

lin. 26. *Quod proſcenio.*] *Quod in proſcenio*. AUGUSTIN.

Pagina 67.

lin. 1. *Extremum Noviſſimum.*] Refertur hic locus a Gellio lib. 12, cap. 21. AUGUSTIN.

lin. 3. *Ut Ælius Gallus.*] Poſterior vox adulterina eſt. non enim hic eſt *Ælius Gallus*, qui inter juriſconſultos prin-

cipem locum tenuit, sed *L. Ælius Stilo*, magister Varronis, de quo satis multa diximus in initio lib. 1. Testatur hoc Gellius lib. 20. *Quoniam*, inquit, *qui doctissimus eorum temporum fuerat L. Ælius Stilo, ut novo & improbo verbo uti vitaverat: propterea, quid M. Varro de ista voce existimaverit, verbis ipsius, ex libro de Lingua Latina ad Ciceronem sexto demonstrandum putavi.* POPMA.

lin. 11. *Quomodo additæ erant: quibus.*] *Quom additæ erant, qui.* Ex conjecturis. AUGUSTIN.

lin. 16. *Ænea, quis est, qui meum nomen nuncupat?*] Apud Censorium:

Quis meum nominans nomen exciet,
Quamvis tumultu invocans incolarum fidem?

Videtur ex quodam choro ex Nyctegresia. *Nuncupare* vero in hoc sensu parum usitatum. Est enim hic *inclamare*. Pacuvius Duloreste:

Exemplo Ægisthi fidem nuncupantes conciebant populum.

Nonius *Conciere*. SCALIG.

lin. 19. *Dico, — quod Græci δικάζω.*] Melius δείκω. SCALIG.

lin. 20. *Cupit.*] Marg. Scalig. *Potest.*

lin. 25. *Indicit illum.*] Suspicor, *indicit illicium.* SCALIG. Idem in marg. *bellum.*

ead. *Indixit funus.*] Vulg. *indicit.* Supra *indictivum funus.* Et Festus. SCALIG.

lin. 26. *Prodixit diem.*] Cicero pro Domo: *Prodicta die.* SCALIG. Idem in margine, *prædixit.*

lin. 27. *Dictum in mimo.*] Cicero: *Delectarunt me dicta mimorum, ac ἐπισημασίαι populi.* Sic dictiosus histrio. Et ab eo dicteria, quibus in exordiis fabularum (exordia sunt, quæ εἰσθέσεις Græce) histriones utebantur ad captandam attentionem populi. Varro ὄνος λύρας:

Et orthopallica attulit psalteria,
Quibus sonant in Græcia dicteria,
Qui fabularum collocant exordia,
Ut comici, cinædici, scenatici:
Quibus suam delectet ipse amusiam,
Et aviditatem speribus lactet suis.

Hæc nos conjunximus. SCALIG.

lin. 28. *In manipuleis castrensibus Dicta ducibus.*] Vulg. *In manipulis castrensibus dicta a ducibus.* Dictum a ducibus, παράγγελμα, tessera. Furius vetus poeta:

Nomine quemque ciet, dictorum tempus adesse. SCALIG.

lin. 30. *Dicis immo.*] Vulg. *dicitur in imo.* Reposuerunt, *Dicis immo.* Hic ergo *immo* ἕνεκα, ἢ χάριν, sicut *Dicis ergo.* SCALIG. Rectius opinor legas, *Addicitur nummo.* Frequens veteribus usus imaginariæ venditionis, ut in coemtionibus nuptialibus, in donationibus, in liberatione sacrorum, cum heres sacris familiæ solvebatur, ea fiebat nummo sestertio dicis causa ter in manus accepto, & rursus reddito. Hinc antiqua illa genera locutionum, *Addicere nummo*, & *Dicis causa.* Est autem *Addicere nummo*, minimo pretio vendere, & non nisi in speciem. Cicero pro Rabirio Postumo: *Tua, Postume, nummo sestertio a me addicuntur. Dicis causa* est *lusorie* tantum, ut se fecisse dicere possit. Glossarium: Νόμου χάριν, λόγου χάριν. Varro infra: *Dicis causa fiebant quædam, neque item dicta, neque item facta semper.* Cicero in Verrem lib. 7: *Ut possit se dicere emisse, Artagatho imperat, ut aliquid illis, quorum argentum fuerat, nummorum dicis causa daret.* POPMA.

lin. 31. *Si dico quid scienti quod det, quod ignoravit trado. Hinc Doceo declinatum.*] Ne in hac quoque difficultate despondendus animus, tametsi, quantum aleæ subeundum mihi sit, non ignoro. Ita igitur scripserit Varro: *Si dico nescienti quid, & quod ignoravit trado, hunc doceo. Id declinatum, vel quod cum docemus, dicimus.* Sane si non eadem verba, eundem tamen sensum postulat mens Varronis, qui ineptissime doceo deducit a dico, cum certissimum sit esse a δοκέω. Unde δόγματα, decreta doctorum. SCALIG. Forte, *Induco, si dico quid*, ut sit etymon verbi *induco* ex eo, quod, scienti quid concedendum aut assentiendum sit, illud primum dicimus; postea tradimus, quod ignoravit. unde *Inductio* dicta est argumentatio, quæ ex rebus non dubiis & confessis captat assensionem ejus rei, quæ in disceptationem venit. POPMA.

Pagina 68.

lin. 5. *A docere —— Discere.*] Δάω, δάσκω, παράγωγον. Inde disco, a, in i. ut, χάω, hio: χάσκω, hisco. SCALIG.

lin. 11. *Ratio putari dicitur.*] Putare rationem, id (nisi fallor) est ἐκκαθᾶραι λογισμὸν Plutarcho, in commentario Quomodo distinguas adulatorem ab amico: Πόνου τε καὶ σπουδῆς ἁπάσης ἀπολειπόμενος, ἐν ταῖς ὑπὸ μάλης πράξεσιν ἀπροφάσιστός ἐστι, καὶ πιστὸς ἔρωτος ὑπηρέτης, καὶ περὶ λύσιν πόρνης ἀκριβὴς, καὶ πότου δαπάνης ἐκκαθᾶραι λογι-

σμὸν οὐκ ἀμελής. etiamsi aliter hic Erasmus vertat: cui ego non assentior. Demosthenes: *Ὡς ὅταν οἰόμενοι περιεῖναι χρήματα, λογίζησθε, κἂν καθαραὶ ὦσιν αἱ ψῆφοι, καὶ μηδὲν περιῇ, συγχωρῇ τε,* &c. SCALIG.

lin. 17. *Sui cujusque.*] *Uniuscujusque.* AUGUSTIN.

lin. 18. *Sermo —— a serie.*] Εἱρμὸς, addito sibilo, ut εἴρω, vel ἔρω, sero. Sic ἔρος (unde εἴρερος, Homero: & ἔριθος, & *Eritudo*, *servitudo*, apud Festum) & Æolice ἔρϜος, addito sibilo, *SerFos*, ut scribebant olim nunc *servos*: ut, *DaFos*, *oFom*, *æFom* &c. *Servum* tamen jurisconsulti a *servando.* SCALIG.

lin. 24. *Sic augures dicunt*, *Si mihi auctor es verbi. nam manu adserere dicit.*] Vulg. *manum asserere.* Sine dubio corruptus locus & mancus. Nisi sit, quod dicebant in precationibus suis Augures, *Jovis Pater*, *si mihei es auctor*, *urbi popoloque Rom. Quiritium*, *hæc sane sarteque esse*, *uti tu nunc mihei bene sponsis*, *beneque volueris.* Verba, *Nam manum asserere dicit*, pertinent ad aliam disputationem, cujus initium intercidit, & hic facta est lacuna in Varrone. SCALIG.

Pagina 69.

lin. 3. *Legumina.*] De re rust. lib. 1: *Hoc enim quoque legumen*, *uti cetera*, *quæ velluntur e terra*, *non subsecatur. Quæ quod ita legantur*, *legumina dicta. Item*, *ceteraque quæ alii legumina*, *alii*, *ut Gallicani quidam*, *Legaria appellant: utraque dicta a legendo*: *quod ea non secantur*, *sed vellendo legantur.* Nicander:

Χειροδρόποι δ' ἵνα φῶτες ἄτερ δρεπάνοιο λέγονται
Ὄσπρια χέδροπα. —

Χέδροπα, tanquam χειρόδροπα, ut vides, vocavit ab ea ratione. SCALIG.

lin. 14. *Hinc etiam poetæ murmurantia litora.*] Μορμύρουσαι ὄχθαι. Ponam & Anapæsticos elegantissimos Accii poetæ ex Phinidis. Non enim hoc loco alieni sunt:

Ac ubi curvo litore latrans
Unda sub undis labunda sonit,
Simul & circum magnisonantibus
Excita saxis sæva sonando
Crepitu clangente cachinnat.

Ita enim conglutinandi sunt, qui leguntur divulsi apud No-

nium. Imitatum autem videtur ex Apollonio, qui de eadem re ita canit:

Κοῖλαι δὲ σπήλυγγες ὑπὸ σπιλάδας τρηχείας
Κλυζούσης ἁλὸς ἔνδον ἐβόμβεον· ὑψόθι δ' ὄχθης
Λεύκη καχλάζοντος ἀπέπτυε κύματος ἄχνη.

Quemadmodum & de Harpyis, ab eodem Apollonio, ut citat Nonius:

Aut sæpe ex humili sede sublimæ advolant.

Apollonius:

— *Αἱ δ' αἶψα δινέριαι ποτέονται.*

Item:

Nec ulla curas finis interea datur.

Apollonius:

Ἴσχω δ' οὔτινα μῆτιν ἐπίῤῥοθον. —

Hæc sane non multum ad rem: sed nihil ad discendum intempestivum puto. SCALIG.

lin. 15. *Crepare.*] Vulg. *Increpare.* Ennius lib. 1:

Ast hic, quem nunc tu tam torviter increpuisti.

Ita puto legendum apud Nonium. Hodie, *Ennius Lupiasta. Quem nunc*, &c. Nos fecimus, *lib.* 1, *ast hic.* SCALIG.

lin. 20. *Curensibus*] Marg. Scalig. *Curetibus.*

lin. 23. *Itaque hos imitatus Aprissius ait in Bacche* &c.] Vulg. — *io Bacche.* Quis adeo Latine ignarus, ut putet hoc nomen Romanum esse, nedum alicujus auctoris Romani? itaque merito suspectum est. Ne sequentia quidem satis constant. Hephæstion & Stephanus dictione *βεχεὶρ* citant Archilochum *ἰοβάκχοις.* Sed nos, ut conjecturas omnes studiose colligimus, quæ nobis objici possunt, ita etiam illas sæpe ut incertas rejicimus. Romana editio habet *Aprissius in Bacche.* quæ nos quasi manu ducit ad veram lectionem indagandam. Quæ, nisi animi fallor, hæc est: *Itaque hos imitatus apte Attius ait in Bacchis.* Vel, *Itaque hos aperte Attius*, &c. quod ita compendiose scriberent *apte* pro *aperte.* Utcunque priorem vocem legas, non magnopere laboro. De nomine autem Attii non dubito, cum & Cassius alibi pro Attius, & Cassius quoque pro Mattius variatum sit: ut error sit totus in duplici ss, pro duplici tt. Quod autem peccatum sit *in Bacche*, pro *in Bacchis*: etiam illius fabulæ nomen in manu scriptis Nonii exemplaribus, itemque in veteribus impressis eodem modo depravatum est. Bacchas autem vertit ex Euripide Attius: & exempla, quæ subjiciam, fidem facient. Primum quod est apud Euripidem:

Ἔτ' αὐτὸν ὄψει κἀπὶ Δελφῖσι πέτραις
Πηδῶντα σὺν πεύκαισι δικόρυφον πλάκα.

Id his verbis reddit Latinus poeta:

Lætum in Parnaſo inter pinos tripudiantem, in circulis
Ludere, atque tædis fulgere. —

Item:

Ὡς δεινὰ δρῶσι, θαυμάτων τε κρείσσονα.
Quod neque ſat fingi, neque ſatis dici poteſt
Pro magnitate. —
— Ἀλλ' ἐξανίστατε
Σῶμα, καὶ θαρσεῖτε σάρκας, ἐξαμαίψασαι δρόμον.
(vel τρόμον)
Agite modico gradu, niſus jacite leves.
— Καὶ καταστίκτους δορὰς
Ὄφεσι κατεζώσαντο. —
Tum pecudum exuvias lævo pictas lateri accommodant.

Ubi tamen non *pictas* vere, ſed *varias*, vertendum fuerat: ut ſunt lyncium, pantherarum, tigrium.

Παρὰ δὲ μαινόμενοι σάτυροι
Ματέρος ἐξανύσαντο θεᾶς.
Silvicolæ inviſentes loca.
Πατρὸς παραδοχὰς, ἅσθ' ὁμήλικας χρόνῳ
Κεκτήμεθ', οὐδεὶς αὐτὰ καταβαλεῖ λόγος,
Οὐδ' εἰ δι' ἄκρων τὸ σοφὸν εὕρηται φρενῶν.
Quæ neque vetuſtas, neque mors, neque grandævitas.

Deeſt verbum pro καταβαλεῖ.

Λέγουσι δ' ὥς τις εἰσελήλυθε ξένος,
Γόης, ἐπῳδὸς, Λυδίας ἀπὸ χθονὸς,
Ξανθοῖσι βοστρύχοισιν εὔοσμος κόμην &c.
Formæ figura, nitiditate hoſpes Phrygius.

apud Nonium male *hoſpes regius.*

Πενθεὺς πρὸς οἴκους ὅδε διὰ σπουδῆς περᾷ,
Ἐχίονος παῖς, ᾧ κράτος δίδωμι γῆς.
Ὡς ἐπτόηται; τί ποτ' ἐρεῖ νεώτερον;
— *Pentheus*
Præſto cerritus nobis ſe ſtupens ultro oſtentum obtulit.

At in Feſto propemodum deploratus hic locus. *Cerritus* duplici *rr:* nam detritum ex *Cereritus.* Unde Attici vocabant ejuſmodi δημητριακούς. Et Δημήτηρ ἡ αὐτὴ τῇ Ἐριννύϊ. Callimachus, Τὴν μὲν ὅγε σπέρμηνεν Ἐριννύϊ Τιλφωσσαίῃ, id eſt, Cereri. Porro ad rem. Euripidis verba:

Λαμπρότερος ἢ πρὶν, καὶ διϊπετέστερος. ἀὴρ ſcilicet.
Splendet ſæpe: aſt idem nimbis interdum nigret.

Hic ſane excuſari non poteſt, qui διϊπετέστερον pluvioſum intellexerit, quod Homero διϊπετέες ποταμοί. Nubigenas vertit Statius: cum hic ſit διαυγέστερος. Sed profecto veteres poetæ non ſolum errare in vertendis Græcis fabulis, ſed & multa licentia uti ſolebant, multum de ſuo addere. ut hic in his verbis, quæ citat Varro. Sed prius videamus, quid Euripides:

X O. Τίς ὅδε; τίς πόθεν ὁ κέλαδος
'Ανά μ' ἐκάλεσεν Εὐίου;
Δ I. 'Ιὼ πάλιν αὐδῶ
'Ο Σεμέλας, ὁ Διὸς παῖς.
X O. 'Ιὼ δέσποτα, δέσποτα,
Μόλε νῦν ἡμέτερον ἐς θίασον.
Ὦ Βρόμιε Βρόμιε. —

Attius:

CHO. *Quis me jubilat?*
BACCH. *Vicinus tuus antiquus.*
CHO. *O Dionyſe pater,*
Optime viti ſator,
O Semela genitus Evie.

Poſtremos verſus invenimus apud Macrob. libro 6. Quæ cum ita ſint, & quando & quomodo in nomine Attii peccatum ſit, oſtenderim: tum quomodo Bacchas Euripidis verterit L. Attius: deinde quantum juris ſibi permiſerint veteres, cum Græcorum fabulas verterent: poſtremo indicarim, unde verba ea, quæ adducit Varro, accepta ſint: quis eſt, qui conjecturam noſtram reprehendere poſſit? Quod ſi, ut ſæpe accidit, falli potero: non tamen ſine magna veriſimili cauſa falſus fuero. SCALIG. Poſſet etiam vetus lectio admitti: *Itaque hos imitans Chryſippus: io buco. quis me jubilat. Vicinus Atus antiquus.* ut intelligatur Chryſippus perſona ex tragœdia Attii. Docuit enim ille Chryſippum fabulam. Et quod ait hic Varro, *jubilandi* verbum eſſe ruſticorum, recte ei quadraret nomen *buco*: eſt enim ruſticum convitium. Item *Atus* eſt ἄτυς. Quod ejus ſacra in Phrygia: ex qua Pelops, Chryſippi pater, oriundus erat. Hæc ego nolui tacere. IDEM.

lin. 27. Θριάμβῳ.] Diodorus de Libero patre: *Θρίαμβον δὲ αὐτὸν ὀνομασθῆναι φασὶν, ἀπὸ τοῦ πρῶτον τῶν μνημονευομένων καταγαγεῖν ἀπὸ τῆς στρατείας θρίαμβον εἰς τὴν*

πατρίδα, τὴν ἐξ Ἰνδῶν ποιησάμενον ἐπάνοδον μετὰ πολλῶν λαφύρων. Athenæus lib. 1: Τιμᾶται παρὰ Λαμψακηνοῖς ὁ Πρίαπος, ὁ αὐτὸς ὢν τῷ Διονύσῳ, ἐξ ἐπιθέτου, οὕτως ὡς θρίαμβος, καὶ διθύραμβος. Quid vero de etymo ſentiant grammatici, vide in magno Etymologico. SCALIG.

lin. 30. *Ideo Lucilius ſcribit de Cretea, Cum ad ſe cubitum venerit ſua voluntate, ſponte ipſam ſuapte.*] *Ideo Lucilius ſcribit de Cretea, cum ad ſe cubitum venerit, ſponte ipſam, &c.* Nam illa verba, *ſua voluntate*, ſunt interpretamentum illorum, *ſua ſponte.* Et ab illis, *ſua ſponte*, incipiunt verba Lucilii. SCALIG.

Pagina 70.

lin. 9. *Cum ait, Conſponſi.*] Quid ſi *Conſponſus?* ut eſt lib. 6: *In Romulo Conſponſus; contra ſponſum rogatus.* Feſtus: *Conſponſos antiqui dicebant fide mutua colligatos.* Apulej. lib. 5 Metamorph. *Jugum ſororium conſponſæ factionis.* Auſon. ad Paulum:

Te quoque ne pigeat conſponſi fœderis. POPMA.

lin. 16. *Non enim ſi volebat.*] Legendum, *ſi nolebat.* hoc enim dicit: Si nolens vel jocandi animo filiam deſpondit, non tenetur uxorem dare, quaſi alligatus ſponſu. nam per legem quidem is, qui ſpondet, etiamſi ſpondendi animum nullum habuerit, eſt obligatus; ſed prætorium jus, quod mentem & intentionem ſtipulantium potius reſpicit, quam verba, iſtiusmodi obligationem tollit. Itaque prætorio jure & cenſorio judicio non datur ex ſponſu actio contra eum, qui verbo ſe uno obligavit, abſque animo ſpondendi. Paulus lib. 2 Inſtitut. *Verborum quoque obligatio conſtat, ſi inter contrahentes id agatur. nec enim ſi per jocum puta, vel demonſtrandi intellectus cauſa ego dixero tibi Spondes? & tu reſpondeas Spondeo, naſcitur obligatio.* Huc fortean reſpexit Lucilius: *Voltis? emta eſt: noltis? non emta eſt.* POPMA.

Pagina 71.

lin. 4. *Sequere, adſequere Polybadiſce.*] Ita legendum hoc colloquium amaſiæ cum Polybadiſco:

Sequere, ſequere, Polybadiſce: meam ſpem cupio conſequi.
Polyb. *Sequor Hercule quidem: nam lubenter, mea ſperata, conſequor.*

Sperata dicebatur ἡ μνηστευομένη. Quamquam pro ea, quæ jam denupta ſit, Plautus acceperit in Amphitruone. Afranius Fratriis, citante Nonio:

——— curre & nuntia
Venire, & mecum adduce ſperatam meam.
Videas, puellam curent, confirment jube.

In eadem:

——— ſperatam non audi tuam.

Ita enim ille locus depravatus reſtituendus eſt. Πολυβαδίσκος autem, ut Lampadiſcus, ὑποκοριστικῶς. SCALIG.

lin. 6. *Sequor Hercule.*] *Sequor Hercle.* AUGUSTIN.

lin. 10. *Præs, qui a magiſtratu* &c.] *Præs* a præſtando: qui & a magiſtratu interrogatur, ut publice datis pignoribus ſolutionem præſtet, & cum reſpondet, dicit, *Præs*, pro *præſto. In publicum præſtare*, ut *dare* & *recuperare in publicum.* Cato contra Oppium: *Vinum redemiſti, prædia pro vini quadrantalibus ſexaginta in publicum dediſti, vinum non dediſti.* Liv. lib. 3: *Magna pars agri Campani, quem privati ſine diſcrimine paſſim poſſederint, recuperata in publicum erat.* POPMA.

lin. 12. *A quo & cum reſpondet, dicitur Præs.*] Vulg. *dicit Præs* &c. Feſtus: *Præs eſt is, qui populo ſe obligat, interrogatuſque a magiſtratu, ſi præs ſit, ille reſpondet, præs.* Apud Varronem igitur legendum *dicit præs*, ut habent omnes excuſi, non, *dicitur præs.* Videturque *præs* pro *præſto* dictum; ut in illo verſu:

Τίς ἔσθ' ὁ πωλῶν τἀνδράποδα; ἐγὼ πάρα. SCALIG.

lin. 17. *Vades ne darent*] Primus vades publicos dedit Cæſo Quintius. Livius. Huc pertinent multa ex oratione κατὰ Τιμοκράτους. SCALIG.

lin. 22. *Nec ſine canendo tibicines dicti.*] Superiore libro: *Nec vinalia ſine vino expediri, nec curia Calabra ſine calatione poteſt aperiri.* SCALIG.

Pagina 72.

lin. 21. *Nam & quidem Facere verba* &c.] Locus mendoſus tribus his verſibus. AUGUSTIN.

lin. 22. *Et qui aliquid agit, non eſſe infitientem.*] *Et qui aliquid neget, eſſe infitientem.* Nam etiam nego, quaſi non ago, videtur velle dictum eſſe. SCALIG.

ead. & ſq. *Qui adlucet, dicitur Lucere.*] Ariſtophanes Ἀχαρνεῦσι:

Τίν μαθὼν φαίνεις ἄνευ θρυαλλίδος;

Alludit autem ad id, quod supra Dicæopolis dixerat, Τίς σ' ὁ φαίνων; quod est συκοφαντῶν. Homerus:

— *αἰθομένας δαΐδας μετὰ χερσὶν ἔχοντες,*
Φαίνοντες νυκτὸς κατὰ δώματα δαινυμένοισι.

Athenæus: Φαίνει ὁδοιποροῦσι. Phidippus Comicus: Ὁ φανὸς οὐκ ἔφαινεν ἡμῖν. Plautus:

Tute tibi puer es lautus: luces cereum. puto *Laucus*. Primum enim *Daucus*: (quod detritum est ex δᾳδοῦχος) deinde *Laucus*: ut *Dautia*, *Lautia*: *Dacrumæ*, *Lacrumæ*. Posset tamen non inepte legi, *Tute tibi*, *puere*, *lautus luces cereum.* Tu ille lautus & magnificus tibi δᾳδουχεῖς, neque puerum habes; vel, Tute lotus ex balneo tibi facem gestas. Simile est, quamquam non idem, αὐτολήκυθος. Et forsan hæc posterior conjectura vera est. Sic Græcis eodem modo, αὐτοκάβδαλοι, αὐτόδειπνοι, αὐτοβαλανεύειν &c. SCALIG.

lin. 23. *Ab luere; & luce dissolvuntur tenebræ.*] Non video, quid negotii sit hæc dividere, *ab luere*: cum etiam in editione Romana recte legatur. At Vertranius desinat ineptire, qui tam parvum mendum non vidit, & spuriam lectionem pro vera supposuit. SCALIG.

lin. 24. *Lucere item a luce* &c.] *Lucaria item a luce, quod propter lucem amissam is cultus institutus.* Masurius Sabinus Fastorum libro 2: *Eam noctem deinceps, quæ in sequentem diem, qui est Lucarium.* Sex. Pompejus: *Lucaria festa in luco colebant Romani, qui permagnus inter viam Salariam & Tiberim fuit: pro eo, quod victi a Gallis, fugientes in prœlio ibi se occultarunt.* Festus a *luco*, Varro ab *luce* amissa, id est, libertate, ut puto. ut & alii quoque auctores loquuntur. Artemidorus quoque lib. 2, ἥλιον, inquit, ἐλευθερίαν καλοῦσι. SCALIG. Marg. Scalig. *luci.* Scribendum: *Lugere item a luce. Lugeo* verbum deducit Varro a *luce*, quod propter amissam lucem & vitam ejus, qui carus fuerat, cultus lugubris institutus. *Lux amissa*, id est, vita, ut Cicero lib. I Tuscul. *Fore aliquando finem hujus lucis & amissionem omnium vitæ commodorum.* Tertullianus de Resurrectione carnis: *Ita lux amissa lugetur.* POPMA.

lin. 28. *Conquæstor.*] Marg Scalig. *Quæstor.*

Pagina 73.

lin. 2 sq. *Et Invident. & Actiacum illud, Oblivio lavet* &c.]

Vulg. *Et — Atticum illud* &c. Hic ſane eſt locus unicus; quem qui emendet, is magnam gratiam a ſtudioſis iniverit. Nam quod leviter immutatus eſt in Romana editione, potuit fortaſſe recipi correctoris auctoritate: non tamen ita, ut non & noſtra emendatio, quam veram præſtare poſſumus, longe præferatur. Audiamus ergo Varronem, *Hinc viſenda*, inquit, *vigalavit, vigilium: & invident, &, Vitium illi obtulit, violavit, quod incidit in videndum.* Cedo ſis mihi judicem, ni vero vincam hæc ita eſſe, nive male alii hæc mutaverant. Offerre autem vitium & ſtuprum, tam tritum eſt apud antiquos ſcriptores, ut exempla ſuperflua futura ſint. Facile vero fuit ex *vitium*, *Atticum* facere. At Romana editio *Attiacum.* Non puto, ita exempla ex Attio citari apud ullum bonum auctorem, ut ex Attio poeta Attiacum deducant. Nam potius Attianum dicendum erat. Ego ſane, ſi nihil aliud potuiſſem, *Atticum* illud retinuiſſem: quod Latinorum vitiare virginem, imitatum eſt ex Attico, διαφθείρειν τὴν παρθένον. Et violare virginem, βιάζεσθαι. Nam quæ dicit in tragœdia, *Me quondam invitam per vim violat. Juppiter bone violat?* illa, inquam, quæ hoc dicit, acceperat pro cogere & adigere, quod & Græce quoque βιάζεσθαι. At is, qui reſpondet, *Juppiter bone violat?* vel ſciens, vel imprudens aliovorſum interpretatus eſt, & pro fœdo verbo accepit. Quare quæcunque illa eſt, in ancipiti verbo κακέμφατον commiſit. *Quod incidit in videndum*, forſan haud mutandum eſt. ἐκ τοῦ ὁρᾷν γίνεται τὸ ἐρᾷν. SCALIG. Idem pro *oblivio lavet* in marg. *obviolavit.* Pro *Atticum* legerim *antiquum.* nam propter affinitatem literarum C & Qu. ſcriptum fuit *anticum*, quod migravit in *Atticum*: ut, *Serrano noſter Atticus rivalis homo*, pro, *antiquus.* contra Livii lib. 37, *Non quæ in ſolo modo antiquo ſunt*, pro, *Attico.* Porro hoc carmen antiquum Varro dilaudat, ut celebre temporibus illis, & vulgi ſermone jactatum, cum vellent ſignificare omnem dictorum factorumque offenſionem quaſi perpetua oblivione obruendam eſſe. *Invidendum* hic eſt quod *invidetur*, vel *cui invideri poteſt.* Mox *Violavit virginem*, quaſi *viſu lavit*, id eſt, profudit viſum in virginem, ut lacrimis, ſanguine lavere, apud poetas. nam amor excitatur viſu, a quo Varro repetit etymon verbi *violare*, cum tamen ſit a *vi*, quaſi *vi involare.* POPMA.

lin. 5. *Cum muliere fuiſſe.*] τὸ συνεῖναι. Plautus Mercatore:

Ea nocte mecum hoſpitis juſſu fuit.

Nec diſſimile, quod dicunt mulieres in Ciſtellaria:

Viris cum suis prædicant nos solere. SCALIG.

lin. 9. *Membreis.*] Marg. Scalig. *tenebreis.*

ead. *Dictum Cerno a creo, id est a creando.*] Veteres excusi recte habent: *Dictum Cerno a Cereo. Cereo* enim *Creo.* A quo in Saliari carmine *Cerus manus*, id est, creator bonus. Festus. Hinc *Ceres* dicta est, quod omnia creat: non a *gerendo*, ut Varro & Cicero. *Cerno* vero a *κρίνω.* Unde *crimen* & *crines*, &c. SCALIG. Idem pro *creo* in marg. *κρέω.*

lin. 11. *Descripti.*] Marg. Scalig. *discreti.*

lin. 12. *Et qui id in testamento.*] *Et cernito in testamento.* Conjectura audaci ex Varrone libro proximo, & Ulpiano in Institutionibus. AUGUSTIN.

lin. 15. *Quod ait Medea*, &c.] Varro *γεροντοδιδασκάλῳ*, *Nonne vides apud Ennium esse scriptum,*

Ter malim sub armis vitam cernere, quam semel modo parere.

Verba Euripidis, quæ vertit Ennius, sunt hæc:

— ὡς τρὶς ἂν παρ' ἀσπίδα
Στῆναι θέλοιμι μᾶλλον ἢ τεκεῖν ἅπαξ.

Ponam & alia, quæ comparabis cum verbis Euripidis. non enim in ejusmodi exercitationibus male horas collocari puto. Ait itaque Ennius apud Probum:

Juppiter, tuque adeo summe sol,
Qui res omnes inspicis,
Quique tuo lumine
Mare, terram, ac cælum
Contueris: hoc facinus dispice,
Priusquam fit, prohibe scelus.

Euripides:

Ἰὼ γᾶ τε, καὶ παμφαὴς ἀκτὶς
Ἀελίου, κατείδετε, ειδετε τὰν
Οὐλομέναν, πρὶν φοινίαν
Τέκνοις προσβαλεῖν χέρα
Αὐτοκτόνον.

Deinde:

Ἀλλά νιν, ὦ φάος διογενὲς, κάτειργε,
Κατάπαυσον, ἔξελ' οἴκων φοινίαν.

Apud Ciceronem pro Rabirio Postumo:

Si te secundo lumine hic offendero,

ex Medea Ennii: ex illo,

Εἴ σ' ἡ 'πιοῦσα λαμπὰς ὄψεται θεοῦ.

Item quæ ibidem,

Animum advorte, & dicto pare,

fecit ex illo,

'Αλλ' ἔξιθ' ὡς τάχιστα.

Ibidem:

Præter rogitatum ne querare —

plane ex illo,

Μὴ λόγους λέγε.

Reliqua, quæ citantur a grammaticis, ab aliis animadverſa ſunt: quare ea non ponam. SCALIG.

ead. *Vitam.*] Marg. Scalig. *Multa.*

lin. 19. *Vos epulo poſtquam ſpexit.*] In fragmentis Feſti ita citatur hic verſiculus Ennii:

Quod ubi rex · · · · dulo ſpexit de contibu' celſis.

In aliis:

Quod ubi rex paulo ſpexit de coribus celſis.

Puto legendum:

Quos ubi rex pullos ſpexit de cortibu' celſis. SCALIG.

Potius legerim: *Quos ſedulo poſtquam.* eſt enim, ni fallor, initium ejus verſus, quem citat Feſtus ex Ennii lib. 16 Annal.

Quos ubi rex ſedulo ſpexit de cotibus celſis.

Rex autem Philippus Macedo, qui ex altiſſimo Æmi montis vertice conſpexit Ponticum ſimul & Adriaticum mare, & Iſtrum amnem & Alpes, locos longiſſime diſſitos, Livius lib. 50. POPMA.

lin. 20. *Qui habeant Spectionem, qui non habeant.*] Cicero Philipp. 2, & Feſtus. SCALIG.

Pagina 74.

lin. 5. *Propter hanc aurium aviditatem theatra replentur.*] Hoc explicant ejuſdem luculenti verſus ex Menippea κενοδοξίᾳ, περὶ φθόνου:

Vos in theatro, qui voluptatem auribus
Huc aucupatum concurriſtis domo:
Adeſte, adeſte, quæ feramque ignoſcite,
Domum ut feratis e theatro literas. SCALIG.

lin. 7 ſq. *A quo dictum poetæ, audio, aut auſculto.*] *Audio, haud auſculto*, non nemo. AUGUSTIN. *A quo dictum poetæ: Audio, haud auſculto.* Cæcilius:

Audire, ignoti quod imperant, ſoleo, non auſcultare.

Pacuvius:

— His, qui avium cantum intelligunt,
Magiſque ex alieno jecore ſapiunt, quam ſuo,
Magis audiendum, quam auſcultandum, cenſeo. SCALIG.

lin. 16. *Repotatio.*] *Repotia*, doctus vir. AUGUSTIN.

ead. & sq. *Quod sit Græcum antiquum non ut nunc* φρέαρ *dictum.*] Repone, ut supra: *Quod sit Græcum antiquum* ποτὴρ, *non ut nunc*, φρέαρ *dictum.* ποτὴρ, aliter πίστρα, & ποτίστρα. unde sumi pote. SCALIG.

lin. 21. *Mantelium quasi manuterium.*] *Manutergium.* AUGUSTIN. Χειρόμακτρον. Etiam apud Athenæum χειρόμακτρον est genus *velamenti.* Itaque probatur ex Sapphus testimonio. Sic Latine mantelium, & mantile ad tergendas manus, itemque genus pallii, aut velamenti. Plautus:

Neque fallaciis ullum est mantelum meis.

Utrumque Hesychius, χειρόμακτρον, ἢ χειρόμαστρον, μανδύλιον. SCALIG. Idem pro *mantelium*, in marg. *mantellum.*

lin. 22. *Nunc primum ponam.*] Ante hæc verba videntur multa deesse. AUGUSTIN.

lin. 25. *Quod bonum, fortunatum, felixque.*] Hujus etiam solemnis formulæ meminit & alicubi Livius. Item Cicero primo de Divinatione, *Neque solum*, inquit, *Deorum voces Pythagorei observaverunt, sed etiam hominum, quæ vocant omina, quæ majores nostri quia valere censebant, idcirco omnibus rebus agundis, Quod bonum, faustum, felix fortunatumque sit, præfabantur.* Item libro 2: *Jam illa Favete linguis, & prærogativum omen comitiorum, &c.* Quæ omnia nonnisi conceptis verbis præfabantur veteres, & observatis auspiciis matutino tempore: quod nisi post auspicia magistratus non crearetur. Sic in sacris primo mane hæc prima verba erant, εὐφημεῖτε, & Favete linguis. Ovidius:

Postera lux oritur, linguis animisque favete:
Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Σιγᾶτε, καὶ εὐφημεῖτε. Quare Euripides in Ione, antequam ejus exhortationis, quæ fieri solebat in sacris, meminisset, prius ex more præfatur de matutino tempore quædam, quod tunc major esset in Deorum mentione castimonia. Ait igitur:

Ἅρματα μὲν τάδε λαμπρὰ τεθρίππων.
Ἅλιος ἤδη λάμπει κατὰ γᾶν.
Ἄστρα δὲ φεύγει πυρὶ τῷ δ' αἰθέρος
Εἰς νύχθ' ἱεράν.

Deinde paulo post:

Ἀλλ', ὦ Φοίβου σεμνοῦ θέραπες,
Τὰς Κασταλίας ἀργυροειδεῖς
Βαίνετε δίνας· καθαραῖς δὲ δρόσοις
Ἀφυδρανάμενοι στείχετε ναούς.

Στόμα τ' εὔφαμον φρουρεῖτ' ἀγαθὸν,
Φήμας τ' ἀγαθὰς τοῖς ἐθέλουσι
Γλώσσας ἰδίας ἀποφαίνειν.

Quæ non ita neceſſario adduximus, ut priora confirmarent; ſed ut & illa emendatiora, quam hodie habentur in vulgatis codicibus, legeres, & Attii poetæ verba ex Œnomao, quæ divulſa leguntur apud Nonium, conjungas: quod ſint illis Euripideis ſimilia. Sunt autem hæc:

Ferte ante Auroram radiorum ardentum indicem,
Cum ſomno in ſegetem agreſtes cornutos cient,
Ut rorulentas terras ferro, roſidas
Proſcindant glebas, arvoque ex molli excitent:
Vos ite actutum, atque opere magno edicite
Per urbem, ut omnes, qui arcana aſteumque accolunt
Cives, ominibus fauſtis auguſtam adhibeant
Faventiam: ore obſcœna dicta ſegregent.

Quis enim antiquitatis ſtudioſus his reliquiis non delectatur? Quamquam hæc ſunt, veluti ex magno naufragio parvæ tabellæ. SCALIG.

lin. 31. *Voca inlicium huc ad me.*] Vulg. *Voca inlicium hoc ad me.* Ἀρχαϊσμὸς *hoc*, pro *huc.* Auctor Servius. Item infra, *Hoc Calpurni voca inlicium.* SCALIG.

Pagina 75.

lin. 7. *Poſt autem conventionem habet.*] *Conventionem*, antiquo more pro concione. Infra: *Omnes Quirites ite ad conventionem hoc ad judices.* Feſtus: *In conventione, in concione.* Et infra: *Impero, qua convenitur ad comitia.* Alii, *qua convenit.* Quare imprudenter nimis Vertranius mutavit *in concionem*: & in ſua correctione immane quantum juveniliter exſultare videtur. Sed nihil prius debet eſſe bono emendatori, quam nihil temere aggredi. SCALIG. Pro *poſt autem* lege ex veteri codice *poſtante.* Nam ita componebant præpoſitiones veteres, ut *inante*, & ſimilia. Quod non monuiſſem, niſi aliter vidiſſem placuiſſe Adriano Turnebo noſtro. IDEM.

lin. 12. *Omnes Quirites inlicium viſite huc ad judices.*] *Judices*, id eſt, conſules. Quia conſulere pro judicare veteres uſurpabant. Idcirco Attius in Bruto:

— *qui recte conſulat, Conſul fuat.*

Vide etiam Feſtum. SCALIG.

lin. 18 ſq. *Aliquot rebus idem.*] *Item.* AUGUSTIN.

lin. 21. *Bœotia — quam comœdiam alii esse dicunt.*] *M. Attii*, docti viri scribendum putant. Sic proximo libro, *M. Attius in Casina, Quid fringutis?* Plautum utrobique hoc nomine significari scimus. Sed quid de *Bœotiæ* auctore judicaverit idem Varro in libris de comœdiis Plautinis, videndus Gellius lib. 3, cap. 3. AUGUSTIN. *Quam Ælii esse dicunt:* ex Gellio. Translata autem fuit ex Antiphane, quem citant in Bœotia grammatici: Pollux lib. 10, Athenæus lib. 14. SCALIG. Forte melius *Attilii.* Nam Varro in libro de Comœdiis Plautinis refert, Boœtiam inter legitimas Plauti fabulas non censeri, & vulgo adscribi M. Attilio: se tamen adductum stilo atque lepore sermonis, non dubitare, quin Plauti foret. Ex illa vulgata opinione hic ait, *Attilii esse dicunt.* Iste vero est Attilius, qui a Vulcatio Sedigito quinto loco inter Comicos refertur: etsi Cicero durissimum eum nominat exscriptorem, quod integras fabulas ex poetis Græcis converteret. Meminit Varro lib. 6. POPMA.

lin. 25. *Horam esse tertiam.*] Non negligendum, quod scribit Censorinus, in XII tabulis nusquam horarum esse factam mentionem. Plin. libro 7: *Duodecim tabulis ortus tantum & occasus nominaturi: post aliquot annos adjectus & meridies, accenso Coss. id pronuntiante.* SCALIG.

lin. 27. *Circum aras mitti solitum.*] Aut *circum mœros*, ut supra. Aut *circum aras*, id est, aras pomœrii. SCALIG.

lin. 31. *Inquisitionis.*] Marg. Scalig. *Anquisitionis.*

Pagina 76.

lin. 1. *Qui capitis accusavit Trogum.*] Et hic error, ut puto, pro, *qui capitis anquisivit Trogum.* Quid sit anquirere, satis notum. SCALIG.

lin. 2. *Auspicio orando.*] *Exorando* quidam. AUGUSTIN.

lin. 4. *Commeatum. prætores vocet ad te.*] *Cum eat præco, reum vocet ad te.* SCALIG.

lin. 6. *Cornicinem ad privati januam.*] Hujus antiqui moris Plutarchus meminit in Gracchorum vita ex oratione C. Gracchi Trib. pleb. Καίτοι πάτριόν ἐστιν ἡμῖν, εἴτις ἔχων δίκην θανατικὴν μὴ ὑπακούει, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἕωθεν ἐλθόντα σαλπιγκτὴν ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς· οὕτως εὐλαβεῖς καὶ πεφυλαγμένοι περὶ τὰς κρίσεις ἦσαν. Itaque eo spectant illa, quæ sequuntur: *In arce classicus canat tum, circumque mœros,*

& ante privati hujusce Q. Trogi scelerosi ostium canat. Corn. Tacitus 2 Annali: *I⁊ Publ. Martium Cos. extra portam Esquilinam, cum classicum canere jussissent, more prisco animadvertere.* SCALIG.

lin. 7. *Ubi canat collegas.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 10. *Ex ara.*] Marg. Scalig. *Exire.*

lin. 14. *Caput edicti.*] Delent quidam verbum *edicti.* AUGUSTIN.

lin. 15. *Qui de censoribus.*] Vulg. *Cessoribus*, veteri consuetudine scribendi, pro *Censoribus*, ut *Coss.* pro Cons. SCALIG.

lin. 17. *Classicus canat.*] *Classicum* forte, ut *hosticum* paulo post. AUGUSTIN.

lin. 20. *Cum primo luci.*] Ex veteri formula evocandi. Livius lib. 1: *Ut omnes cives Romani equites peditesque in suis quisque centuriis in campo Martio prima luce adessent.* Sed est hic geminus ἀρχαϊσμὸς, τὸ *cum* parelcon, & *lux* genere masculino. Plautus Cistellaria:

Cum primo luci nisi ambo occidero.

Terentius Adelphis, Act. V, Sc. 3:

——— *Rus cras cum filio*
Cum primo luci ibo hinc. POPMA.

lin. 26. *Quod censor exercitu* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 27. *Constituit quinquennalem cum lustraret.*] Melius: *Constituit quinquennalem eum lustrare.* SCALIG.

lin. 30 sq. *Id quod propter centuriata comitia imperare solent. Quare non est dubium, cum hoc inlicium sit.*] Vulg. *Quin hoc inlicium sit.* Quod supra admonuimus de loco transposito, cum disputaret Varro de derivatis ab Humo, idem quoque hic accidit. Quare ea ponam ordine, ut legenda sunt: *Id quod per centuriata comitia imperare solent. Hoc nunc aliter fit atque olim: quod Augur Consuli adest tum cum exercitus imperatur, ac præit, quid eum oporteat dicere. Consul auguri imperare solet, ut inlicium vocet, non accenso, aut præconi. Id inceptum credo, cum non adesset accensus, & nihil intererat, cui imperaret: & dicis causa fiebant quædam, neque item facta, neque item dicta semper. Hoc ipsum inlicium scriptum inveni in M. Junii commentariis. Quare non est dubium, quin hoc inlicium sit, cum circum mœros itur, ut populus illiciatur ad magistratus conspectum: quod Consul potest vocare in eum locum, unde vox ad concionem vocatis exaudiri possit. Quare una origine*

Inlicium & Inlicio, quod in choro Proserpinæ est: & Pellexit, quod in Hermiona est, cum ait Pacuvius:

— Regni alieni cupiditas Pellexit. —

Quod tamen ibi idem est, quod inlicit, inlexit: quia E, & I, cum C magnam habet communitatem. Sic Elicii Jovis ara in Aventino, ab eliciendo. Nec me fallit, quid excogitarit Vertranius: quem certe secutus fuissem, nisi quia video, ita ut posui, melius excusari posse: ut mirum sit, qua negligentia factum, ut in una pagina tot tantæque transpositiones occurrerint. SCALIG.

Pagina 77.

lin. 5. *Quare una origine Inlicio & Inlicius.*] *Quare una origine inlicium & inlicio, quod in choro Proserpinæ est.* Chorus Proserpinæ, nisi fallor, erat in Laodamia Livii Andronici: in qua introducitur Laodamia exorans Proserpinam, ut sibi frui liceat complexibus viri mortui. Ego invenio ex ea fabula *pellicuit*, non *inlicuit*, nec *inlexit*, ut hic:

Aut nunc alia te quæpiam
Asiatico ornatu affluens,
Aut Sardiano ac Ludio
Fulgens decore, & gloria
Pellicuit. — SCALIG.

lin. 9 sq. *Quod augur consuli adest.*] Varro De re rustica libro 3: *Itaque imus, venimus in villam. Ibi Appium Claudium sedentem invenimus in subselliis, ut Consuli, si quid usus poposcisset, esset præsto.* SCALIG.

lin. 11. *Ac præit, quid eum oporteat dicere.*] *Præit* ὑποτίθεται. Præire verba. SCALIG.

lin. 18. *Illicite illexit. Quæ cum E* &c.] *Quia I cum E*; quidam: sed mihi locus hic mendosus adhuc videtur. AUGUSTIN. Videtur legendum: *Illiciti illex, quia I cum E, & C cum X.* Hoc ipsum nomen *illicium*, inquit, scriptum est in M. Junii Bruti Commentariis juris civilis: sed ibi idem est, quod *illex nequitiæ.* nam utrumque *illicium* & *illex* est a verbo *inlicio: quia I cum E, & C cum X magnam habent affinitatem. Illicium* pro *illice*, sive *illectamento*, Brutus dixit. & Cicero ad Atticum lib. 11: Q. *Fratrem illicium meæ profectionis fuisse.* Varro de Re rustica lib. 3: *Sed si transituræ sunt apes, ex apiastro perfricandum, quod illicium hoc illis.* POPMA.

lin. 24. *Errare*, ἐρύειν.] Scribe ἔῤῥειν. Ὀδυσσ. δ:

Ἦ μ' οἴῳ ἔῤῥοντι συνήντετο νόσφιν ἑταίρων.

Erranti a sociis mihi quæ procul obvia facta est. SCALIG.

lin. 28. δομᾶν] Marg. Scal. δεσμεῖν.

lin. 29. *Runcinare a runcina, cujus origo Græca* &c.] *Cujus origo Græca* ῥυκάνη. In Epigrammatis Græcanicis, — ῥυκάνην εὐεργέα. — Hesychius: ῥυκάνη, τεκτονικὸν ἐργαλεῖον. Ut a βυκάνη, buccina: a πατάνη, patina: a κάτανος, catinus: βάσκανος, fascinus: τρυτάνη, trutina: μαχανὰ, machina: sic a ῥυκάνη, runcina. Certe qui ῥύγχος posuerunt, non satis rostri habuerunt ad hanc lectionem e situ eruendam. SCALIG.

IN LIBRUM VI.

Pagina 79.

lin. 5 sqq. Hic ob uberem mendarum messem aliquot Varronis comprehensiones continenter perscribam, ne longior sim, errores sigillatim percensens, &, Scribo, sæpe iterans. *Nam repens ruina operuit: ut verbum quod conditum est, ex quibus literis oportet, inde post aliqua demta: sic obscurior fit voluntas impositoris. Non reprehendam igitur in illis, qui in scrutando verbo literam adjiciunt aut demunt, quo facilius, quid sub ea nocte subsit, videre possint. Etenim quo facilius obscura opera Myrmecidis ex ebore oculi videant, extrinsecus admovent nigras setas. Cum hæc adminicula addas ad eruendam voluntatem impositoris, tamen latent multa. Quod si poetice, ut in carminibus servavit multa prisca quæ essent, sic cur essent, posuisset, fœcundius poemata ferrent fructum. Sed ut in soluta oratione, sic in poematis verba omnia, quæ habeant ἔτυμα possunt dici. Nec multa habeo, quæ non erunt in lucubratione literæ persecutæ. Multum licet legeret, Ælii hominis in primo in Latinis literis exercitati interpretationem carminum Saliorum videbis & exili litera expeditam, & præterita obscura multa. Nec mirum, cum non modo Epimenides somno post annos L experrectus a multis non agnoscatur, sed etiam Teucer Livii post annos XII a suis, qui sit, ignoretur.* Hæc e mendosa veteris libri literatura reconcinnata sunt, quæ, ut in sublustri nocte, qua eundum sit, videmus, ita nobis ostendit, quis esset orationis cursus, quæ via. Carmen autem Saliorum initium poetices apud Romanos Varro dicit, quod obscurissimum erat. Ejus meminit Flaccus:

Jam Saliare Numæ carmen.
Erant & axamenta carmina, quæ a Saliis componebantur in honorem ſingulorum Deorum, ut Jovialii verſus, Junonii, Minervii; ab axo, quod eſt, nomino, appellata. Vetus lexicon interpretatur verſus in honorem Herculis, qui in ejus ſacris canebantur. Axamenta, *στίχοι ἐπὶ θυσιῶν Ἡρακλέους.* TURNEB.

lin. 7 ſq. *Obſcurior fit voluntas, in poſteriores non reprehendenda. Igitur*] Locus mendoſus, ita fortaſſe emendandus: *Voluntas impoſitoris. Non reprehendendi igitur illi.* AUGUSTIN.

lin. 11. *Facilius.*] *Ut facilius.* IDEM.

Pagina. 80.

lin. 1. *Poſſunt dici nec multa.*] Legendum: *Poſſunt duci nec multa.* Verba, inquit, quæ habent etyma, cenſeri poſſunt non multa, propterea quod literatores pauca tradiderunt. *Nec* pro *non*, ut in XII Tab. *Furtum nec manifeſtum.* Plautus: *Nec recte dicis.* Cicero: *Nec opinanti accidit.* POPMA.

ead. *Ab eo, quod non erunt* &c.] Locus mendoſus. AUGUSTIN.

lin. 3. *In primo.*] Marg. Scalig. *in primis.*

lin. 6 ſq. *Cum non modo Epimenides poſt annos quinquaginta expeditus.*] Vulg. *Cum non modo Epimenidis opus poſt annos quinquaginta expeditum.* Lege: *Cum non modo Epimenidis corpus poſt annos quinquaginta expergitum.* Expergitus pro experrectus veteres dicebant. Feſtus. Plutarchus & alii cum Varrone de numero annorum conveniunt. Laertius vero ponit 57. SCALIG. Idem pro *expeditus*, in margine *experrectus.*

lin. 9. *Duodecim.*] Marg. Scalig. *Decem.*

lin. 11. *Quorum ſi Pompilii regnum fons.*] *Quorum ſi Pompilii regnum foris.* Ita habent nonnulli: quod non improbo: immo puto eſſe verum. Ita loquuntur veteres. Bacchylides: Τό, τε πάλαι, τό, τε νῦν, οὐ ῥᾷστον ἀῤῥήτων ἐπέων πύλας ἐξευρεῖν. SCALIG.

lin. 17. *Multo tanto propius.*] *Tanto* delendum eſt. AUGUSTIN.

lin. 23 ſq. *Ut quia quare ad medendum medicina.*] *A medendo medicina*, quidam. ſed non eſt locus integer. AUGUSTIN. Scribo: *Ut quæri a qua re ſit ad medendum.* TURNEB.

lin. 28. *Equite, equitem ab.*] Marg. Scalig. *Equito, equito ab.*

lin. 30. *Et ſatisfacit grate.*] Lego: *Et ſatisfacit grato.* TURNEB.

Pagina 81.

lin. 6. *Unus erit, quem tu tolles in cærula cæli templa.*] Verſus eſt ex Ennii Annalibus de Romulo in numerum Deorum referendo, quem paulum mutatum elegantiſſime uſurpavit in Metamorphoſi Ovidius:

Tu mihi concilio quondam præſente Deorum,
(Nam memoro, memorique animo pia verba notavi)
Unus erit, quem tu tolles in ſidera cæli,
Dixiſti: rata ſit verborum ſumma tuorum. TURNEB.

Ex primo Annali Ennii, ut conjicio. Sunt verba Martis ad Jovem de Romulo in numerum Deorum referendo. quem verſum Ovidius quoque uſurpavit, cum de eadem re Martem loquentem introducit 2 Faſtorum:

Unus erit, quem tu tolles in ſidera cæli.
Tu mihi dixiſti: ſint rata dicta Jovis. SCALIG.

lin. 11. *Magna templa cælitum commixta ſtelleis ſplendideis.*] Videtur ita diſtinguendum:

O magna templa cælitum
Commixta ſtellis ſplendidis.

Totum hoc nihil aliud, quam *στεροπὰ Διός.*

Ὦ στεροπὰ Διὸς, ὦ σκοτία νύξ.

Templa cæli. τεμένη αἰθέρος. Æſchylus:

— κνέφας δὲ τέμενος αἰθέρος λάβῃ. SCALIG.

lin. 12 ſq. *Scrupea ſaxa Bacchi.*] Dactylici ex Peribœa Pacuvii, qui cum alio membro, quod citat Nonius, ad hunc modum continuandi ſunt:

Ardua per loca agreſti
Nititur, ac trepidante gradu,
Saxaque ſcrupea Bacchi,
Altaque templa prope aggreditur. SCALIG.

lin. 14. *Acheruſia templa.*] Ex Andromacha Ennii, ut conjicimus ex M. Tullio. ſed ille citat aliter:

Acheruſia templa alta Orci pallida,
Leti obnubila, obſita tenebris loca. SCALIG.

lin. 15. *Quam quia initium erat oculi.*] Vulg. *Qua quia* &c. *Quaqua intuemur oculis.* Virgilius:

Quantum acie poſſent oculi ſervare ſequentum.

Illa autem templa, quod quatuor mundi partibus definirentur,

ab eo dicuntur: Plutarcho πλινθία, propter quadratam descriptionem. SCALIG. Idem in margine: *Quaqua intuerant oculi.*

lin. 18 sq. *Id est (ut ait Nævius in Hemisphærio) ubi terra cærulo septum stat.*] Lego: *Id est, ut ait Nævius, hemisphærium, ubi concha cærula septum stat.* Hic eleganter concava cæli convexitas more tegumenti & conchæ concamerata & curvata intelligitur. Et quia ad cælum pertinet, Cælestis Dea a Tertulliano, Spartiano, aliis memorata, nec, quæ sit, intelligitur: dicam hic obiter, *Uraniam* esse. Dio, τὴν Οὐρανίαν τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐπελέξατο. TURNEB. Templum Jovis altitonantis interpretatur ex verbis Nævii, hemisphærium superius, ubi æther conspicitur. Plane ex vestigiis veterum excusorum legendum, *ubi æthra cærula septum stat:* videturque esse versus Nævii ad hunc modum concinnandus,

Hoc ubi æthra cærula septum stat hemisphærium.

Qui putant, hic Nævium citari in Hemisphærio, tanquam fuerit illud poema Nævii, non mediocriter falluntur. SCALIG.

lin. 24 sq. *Concipitur verbeis non iisdem usquequaque. In arce item, Testaque meta sunto* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN. In verbis, quibus templa concipiebantur, magna est obscuritas ob dictionis vitium. Ego eam formulam totam sic puto concipiendam esse: *In arce sic: templa tescaque mi ita sunto, quoad ego ea esse velim, qua nuncupavero. Olla fera arbos, quisquis est, quam me sentio dixisse, templum tescumque esto in sinistrum. Olla fera arbos, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum tescumque esto in dextrum. Intra ea conregione, conspicione, cortumione, utique ea rectissime sensi. Fera arbos* hic dicitur, ut *fera vitis* quodam in Nonii loco. *Tescum* autem rectissime emendatum puto, cum Varro ipse ultro mox *tesca* interpretetur, & *tesca* a *tuendo*, ut *tuesca*, dicta censeat. Nam *testum*, quod hic incubabat, exturbandum est præceps. TURNEB. In hoc loco tam insigniter depravato multi desudarunt. Sed, ut verum fatear, omnes mihi videntur lusisse operam. Ego quoque aliquid tentabo. quod si nihil profecero, merito cum illis quoque luserim operam. Ita igitur emendamus: *Concipitur verbis non iisdem usquequaque: in arce autem sic, Tesca dumecta sunto, quoad ego caste lingua nuncupavero. olla veter arbor, quisquis est, quam me sentio dixisse, templum, tectumque esto in sinisterum. olla veter arbor, quisquis est, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum, tectumque esto in dexterum intra ea, conrecione, conspitione, cortumione,*

utique ea rectissume sensi. Hæc sane non deteriora sunt aliorum commentis, quibus misere hunc locum fœdarunt. Rationes autem mox reddendæ sunt. SCALIG. Idem in margine pro *item* exhibet *ita.*

lin. 25. *Testaque meta sunto.*] Vulg. *Tescaque me ita sunto.* Error fluxit, quod *d* mutarunt in *q.* Nos *dumecta.* Ita vocabant, quæ nunc dumeta: auctor Festus. Prius enim fuerat dumiceta, post dumecta: ut saliceta, salicta. Constituit autem fines templi sui dumeta, qui & Vespices vocabantur. Templi, inquit, mei fines sunto tesca dumeta, quoad ego eos nuncupavero. Est enim adjectivum tesca, ut mox aperiemus. SCALIG. qui tamen postea sententiam suam mutavit. In Appendice enim ad Conjectanea sua inquit: Sine ulla prorsus dubitatione hic legendum est, *Templa tescaque incita sunto, quoad ego caste lingua nuncupavero.* Nam ex his corruptis, *me ita*, egregie *incita* corrigi, quis non videt? *Tesca*, seu templa, sunt promota usque ad suos fines, ita ut ulterius promoveri non possint. Antiqui enim fines, seu terminos, quos amplius promovere non est, *incitos* vocabant. Et qui eo redacti erant, ut nullum certum rerum suarum consilium capessere possent, ad *incitas* redacti dicebantur. Ubi subaudiendum *lineas.* Metaphora enim a ludo duodecim scriptorum. nam cum ad ultimam lineam promoti erant calculi, tum is, cujus intererat, ad *incitas lineas* redactus, calculi vero ipsi *inciti* dicebantur: quod annotat Isidorus. Apud Græcos alia erat tabula calculorum: quippe quinque linearum. Itaque non in ultimis lineis erant inciti calculi, sed in media. Quare cum alteruter ex lusoribus in incitam lineam cogeretur, tunc movebat calculum ab eadem media linea, hoc dicto: *κινῶ τὸν ἀφ' ἱερᾶς*: nam linea illa vocabatur *ἱερά.* Plautus Pœnulo:

——— tacitus tace modo.
Profecto ad incitas lenonem rediget, si eas abduxerit.
Quin prius disperibit, faxo, quam unam calcem civerit.

Cave *calcem* hic pro ea parte pedis accipias, quam Græci *πτέρναν* vocant. *calcem* enim vocat hic calculum, alluditque ad proverbium, quod usurpavit. Et ita Lucilius:

Naumachiam licet hæc, inquam, alveolumque putare, &
Calces. ———

Nam calces hic calculi, manifesto. Festus, *Calces* inquit, *qui per deminutionem vocantur calculi.* Vides ergo, quomodo Plautus dixerit *ciere calces*, *κινεῖν τοὺς πεσσούς.* Et ita hic lo.

cus, qui erat alioqui maximi momenti, illuſtratur. Neque dubium eſt, quin ita legendum ſit: *Teſca templaque incita ſumo, quoad ego caſte lingua nuncupavero.* Ita SCALIG. Exiſtimo legendum: *Teſquaque templa. Teſqua templa* dixit Hoſtius de Bello Iſtrico:

——— *teſca violabis templa antiqua Deûm.*

Teſcam templum mox infra; & in libris pontificiis: *Templumque, ſedemque, teſcumque.* POPMA.

lin. 26. *Olla ver arbor.*] Semper in antiquitus excuſis legitur, *ver arbor*, & *ber arbor.* Nos putavimus aliquando *uber arbor*, id eſt, ἀμφιλαφής. Idcirco facilius ab augure ſervabatur, cum in tanto ſpatio ſola foliorum ubertate notabatur. Sed non dubito, quin ſit legendum *veter arbor*, ex illis veſtigiis veteris editionis *ver*, & *ter.* Legit & doctiſſimus Adrianus Turnebus, *fera arbor*, ut dicitur, fera vitis. Sed veriſſima eſt noſtra caſtigatio *veter arbor.* Fuge a Turnebi *fera arbore*, & id genus aliis, quæ ipſe, ſi viveret, nunc mutaret, certo ſcio. SCALIG. Veteres excuſi: *Olla ter arbor.* Unde erui poteſt vera lectio, ni fallor, *olla tera arbor. Tera* cum *r* uno in Augurum libris ſcriptum fuiſſe, Varro libro 4 teſtatur. idem mox infra tradit, augurem in terra deſignare arbores, intra quas templum finiat & conſtituat. & Feſtus: *Teſca ſunt loca augurio deſignata, cum arbor aliudve finis in terra auguri apponitur.* Liv. lib. 1 de inauguratione Numæ: *Proſpectu in urbem agrumque capto, quoad longiſſime conſpectum oculi ferebant, animo finivit.* POPMA.

lin. 27. *Quidquid eſt.*] *Quiſquis eſt*, ἀρχαϊσμὸς, ut, *Quis tu es mulier?* SCALIG. *Quiſquis arbor*, ἀρχαϊκῶς, ut Livius Andronicus: *Mulier, quiſquis es, te volumus;* & Cæcilius: *Quiſquis es, mea mulier.* POPMA.

lin. 30. *Interea.*] *Intra ea*, ſcilicet, *teſca dumeta*, aut *ſpatia effata.* SCALIG. Scribendum: *Intera ea*, pro, *intra ea*, antique, ut *infera, ſupera, dextera.* Cicero Arato: *Jam ſupera cernes Arcti caput eſſe minoris.* Lucretius lib. 1:

Id quod jam ſupera tibi paulo oſtendimus ante. POPMA.

ead. *Concretione.*] Lego, *conregione* augures ſic vocabant regionem intra fines comprehenſam. TURNEB. Vulg. *Concrecione.* Immo ſcriptum fuit *conrecione*, depravata illa ſcribendi conſuetudine, qua *inicere* pro *inigere*, *ſubicitare* pro *ſubigitare* ſcribebant. *Conrecione* eſt *conregione.* Feſtus: *Conregione, e regione.* hoc eſt, ut Varro ipſe interpretatur, *Intra eas regiones, qua oculi conſpicient.* Non enim ſolum in effandis

templis auguralibus, sed etiam in effandis finibus fanorum & ararum, regionum ipsarum termini concipiebantur, ut in dedicatione aræ Augusti Cæsaris Narbone ita præivit verba pontifex: *Numen Cæsaris Augusti, patri patriæ: quando tibi hodie hanc aram dabo dedicaboque, his legibus hisque regionibus dabo dedicaboque, quas hic hodie palam dixero.* SCALIG.

Pagina 82.

lin. 2 sq. *Qua oculi conspicient, id est tuimur.*] Lego: *Qua oculi conspiciant, id est, tueamur.* TURNEB.

lin. 4. *Apud Ennium in Medea: Contempla* &c.] Hic versus cum alio, quem citat Nonius, conjungendus est:

Asta, atque Athenas antiquum opulentum oppidum
Contempla, & templum Cereris ad lævam aspice. SCALIG.

lin. 5. *Et templum Cereris.*] Hæc non sunt ex Medea exsule, quam vertit Ennius ex Euripidis Græca, quæ hodie exstat. Sed, puto, ex alia, quam ipse scripsit, eaque translata ex alia Euripidis: quæ ne ipsa quidem ad nos pervenire potuit. Nam Attii Medea, tota ipsius sine dubio erat, non ab Euripide translata: quamvis ex Euripide quædam in suam transtulit. ut, cum scribit:

Principio extispicum ex prodigiis congruens ars te arguit.

Sunt ex illis:

Συμβάλλεται δὲ πολλὰ τοῦδε δείματος.
Σοφὴ πέφυκας, &c.

Item quod exprobrat Jason:

Πρῶτον μὲν Ἑλλάδ' ἀντὶ βαρβάρου χθονὸς
Γαῖαν κατοικεῖν, καὶ δίκην ἐπίστασαι,
Νόμοις τε χρῆσθαι, μὴ πρὸς ἰσχύος χάριν.

quis neget ab illis accepisse?

Primo ex immani victum ad mansuetum applicans.

Et forsan illud:

Fors dominatur, neque ulli vita propria
In vita est. —

Etiam elegantius ipso Euripide, qui ait:

Θνητῶν γὰρ οὐδείς ἐστιν εὐδαίμων ἀνήρ.

Item cum Medea jubet arcessi Jasonem, quem dictis mollibus lactare, fallaci simulatione producere conatur, dum illam odii recentis opinionem ex ejus animo dilueret, eum totum colorem adumbrarat Attius. Verba Euripidis:

Μολόντι δ' αὐτῷ μαλθακοὺς λέξω λόγους,
Ὡς καὶ δοκεῖ μοι ταῦτα καὶ καλῶς ἔχει,
Γάμους τυράννων, οὓς προδοὺς ἡμᾶς ἔχει,
Καὶ ξύμφορ' εἶναι καὶ καλῶς εἰργασμένα.
Nisi ut astu ingenii fingam laudem, dictis lactem mollibus.

Hæc satis sint, ut exerceantur magna ingenia in ejusmodi investigandis. Nam in illis nemo sapit, nisi qui animum in utraque lingua subegit. Neque magnopere laboro, quid de illis judicent magistelli de trivio. SCALIG.

lin. 6 sq. *Ideo dicere cum templum faciant augures Conspicione* &c.] Lego: *Ideo dicere tum, cum templum facit, augurem, conspicione, qua oculorum conspectu finiat. Quod cum dicunt conspicionem, addunt cortumionem dicitur a cordis visu. Quod ad id templa ut sint tesca, ajunt sancta esse, qui glossas scripserunt, id est falsum. Dextra* cum legeretur, *tesca* scribendum esse ratus sum, verba Varronis & explicationem secutus. TURNEB.

lin. 12. *Nam curia Hostilia templum est, & sanctum non est.*] Rejicimus te ad Gellium lib. 14, cap. 7. SCALIG.

lin. 14. *Esse templum & sanctum esse.*] Lego: *Esse templum, esse factum.* TURNEB.

lin. 17. *Tesca.*] Forsan ita non male expleri possent lacunæ Festi: *Tesca Varro ait loca augurio designata, quo sit termino finis in terra augurii. Oppilius loca consecrata Diis, quæ non aperta sint, sed sancta loca, undique septa, ut perhibent Pontificii libri, in quibus scriptum est: Templumque sedemque, tescumque locum rite Diis nuncupatum dedicaverit, uti eos adhibessit bonos propitiosque. Hostius belli Histrici lib....*

— perdiu' gentes
Aliger ætherеas, atque idem tesca volabis
Templa antiqua Deûm. —

Explicavere aspera, difficilia aditu. Attius, Loca aspera, saxa tesca tuor. Idem Philocteta:

Quis tu es mortalis, qui in deserta Lemnia
Et tesca te apportas loca? —

Ita fortasse hoc modo rudera illa Festi reficere poterimus, quamquam sarta tecta præstare non possumus. SCALIG.

lin. 18. *Apud Accium in Philoctete.*] Vulg. *Attius in Philocteta.* Scripserunt Philoctetam, Æschylus (ut citatur apud Plutarchum & Aristotelem) item Euripides, & post utrumque Sophocles: quæ & ipsa hodie exstat. Sed mihi videtur Attius Euripidis potius fabulam transtulisse. Nam Triclinius ait,

in dispositione dramatis mirifice convenire inter Euripidem & Sophoclem: hoc uno excepto, quod Sophocli Ulysses submittit Neoptolemum: apud illum vero Ulysses solus antrum, in quo jacebat Philoctetа, scrutatur. Cujus hæc verba sunt sine dubio, ut leguntur apud Nonium:

Contra est eundum cautim, & captandum mihi.

Apud Sophoclem Neoptolemus cum Ulysse:

— ἀκμὴ γὰρ οὐ μακρῶν ἡμῖν λόγων,
Μὴ καὶ μάθῃ μ' ἥκοντα, κἀκχέω τὸ πᾶν
Σόφισμα. —

Deinde hæc verba, quæ adducit Varro, ad unum tantum fiunt, quæ sunt Philoctetæ ad Ulyssem:

Quis tu es mortalis, qui in deserta Lemnia
Et tesca te apportas loca? —

Apud Sophoclem fiunt ad Neoptolemum & reliquos nautas:

Τίνες ποτ' ἐς γῆν τήνδε ναυτίλῳ πλάτῃ
Κατέσχετ', οὔτ' εὔορμον, οὔτ' οἰκουμένην;

Item ad unum Ulyssem:

Quod ted obsecro, ne isthæc aspernabilem
Tetritudo mea me inculta faxit. —

Sophocli vero, ad Neptolemum, & alios:

— μή μ' ὄκνῳ
Δείσαντες ἐκπλαγῆτ' ἀπηγριωμένον.

Quam enim pæne ad verbum? Tamen dissentiunt de diutinæ commorationis tempore. Sophocles:

— ἀλλ' ἀπόλλυμαι
Ἔτος τόδ' ἤδη δέκατον ἐν λιμῷ τε καὶ
Κακοῖσι βόσκων τὴν ἀδηφάγον νόσον.

Attius:

Contempla hanc sedem, in qua ego novem hiemes saxo stratus pertuli.

Et hæc, quæ sequuntur, quam similia?

Ubi habet, urbe, agro ne.

Sophocles:

Τίν' ἔχει στίβον, ἔναυλον, ἢ θυραῖον.

Quamquam non sunt ista ad verbum. Item quod citat Cicero ex eadem fabula:

Heu quis salsis fluctibu' mandet
Me ex sublimis vertice saxi?
Jamjam absumor: conficit animam
Vis vulneris, ulceris æstus.

Quam similis desperatio ejusdem Sophocli?

Πρὸς θεῶν, πρόχειρον εἴτι σοι τέκνον πάρα
Ξίφος χεροῖν, πάταξον εἰς ἄκρον πόδα.
Ἀπάμησον ὡς τάχιστα, μὴ φείσῃ βίου.
Ἴθ' ὦ παῖ. —

Apud eundem:

Quod ejulatu, questu, gemitu, fremitibus
Resonando mutum flebiles voces refert.

Quis ex illis versa non diceret?

— οὐδέ με λήθει
Βαρεῖα τηλόθεν αὐδὰ
Τρυσάνωρ· διάσημα γὰρ θροεῖ.

At succurrit versus, unde illa versa sunt, quem reperimus in Hesychii lexico. citatur autem ex Philoctteta cujusdam poetæ, cujus nomen non apposuit. Est autem hic:

Μέλη βοῶν ἄναυδα, καὶ ῥακτήρια.

Item Sophocles inducit Philoctetam pannosum: Attius vero textis pennarum indutum. Ejus enim hæc verba:

——— *ingemiscimus*,
Quod hæc pennigero non armigero corpore
Exerceantur tela, abjecta gloria.

Citat Cicero ad Volumnium. Ita enim disposuerat Attius, quæ Cicero perturbata usurpat. Probant & illa:

Configo tardus celeres, stans volatiles,
Pro veste pinnis membra textis contegens.

Primum versum augurati sumus ex Cicerone: nam apud illum non servatur lex metrica. Alterum invenimus in lectionibus Censorini. Sic enim de Philoctete Q. Smyrnæus lib. 9:

— ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτῷ
Οἰωνῶν πτερὰ πολλὰ περὶ λεχέεσσι κέχυντο.
Ἄλλα δέ οἱ συνέραπτο ποτὶ χροΐ, χείματος ἄλκαρ
Λευγαλέου. —

Ex pennis aucupiorum solere contexi munimenta corporis, scimus nos ex navigationibus Hispanorum: item ex Plutarcho de Fortuna Alexandri: Ζῶα θηρεύοντες ἄνθρωποι, inquit, δορὰς ἐλάφων περιτίθενται, καὶ πτερωτοῖς ἀμπίσχονται χιτωνίσκοις, ἄγραις ἐπιχειροῦντες ὀρνίθων. Seneca epist. 90: *Non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? non avium plumæ in usum vestis conferuntur?* Inde plumarium opus. Atque de his quidem satis. SCALIG.

lin. 20 sq. *Cum dicit Lemnia. Præstolare.*] Vulg. *Lemniæ peræ esto litor arat.* Non parum præstiterimus, ut puto, si non solum menda, quibus scatent hi versus, sustulerimus:

ſed & ipſos quoque verſus cum iis conjunxerimus, quibus olim continuabantur. Sunt autem anapæſtici cum coronide, ex Philoƈteta Attii:

——— qui Lemni aſpera
Teſca tuere, & celſa Cabirum
Delubra tenes, myſteriaque
Priſtina caſtis concepta ſacris.

Deinde:

Et Volcania templa ſub ipſis
Collibus, in quos delatu' locos
Dicitur alto ab limine cœli
Ætnea vi ſpirante vapor
Fervidus, unde ignes mortalibus
Diviſſe cluet doƈtu' Prometheus
Clepſiſſe dolo, pœnaſque Jovi
Fato expendiſſe ſupremo.

Non dicam, quid de aliorum emendationibus ſentiendum eſt, qui ne anapæſticos quidem hos verſus eſſe ſuſpicati ſunt. Tantum confer hæc cum Romana editione, ut videas, quid potuiſſent præſtare, ſi diligenter Varronis mentem perpendiſſent. Saltem hoc vidiſſent, inepte Nævii nomen hic induƈtum, cum illa omnia verba non Nævii ſint, ſed Attii. Ex veſtigiis vero veterum excuſorum indubitanter legimus, *Lemni aſpera teſca tuere*, &c. Nam in illis ita excuſum eſt, *Lemnia peræ eſto litor arat.* Prima ſyllaba, quæ eſt in voce *Litor*, extrita conſtituit veram leƈtionem. Accedit & Feſti auƈtoritas, in cujus reliquiis hæc leguntur ···· *aſpera ſaxa teſca tuor* ···· SCALIG. Idem in margine, *Præſto litora rara excelſa.* Vox *Lemnia* hic otioſa eſt, & tolli debet. Apud Attium in Philoƈtete, inquit, Lemnia loca dicuntur Teſqua, ubi Philoƈtetes ſic alloquitur Ulyſſem:

Quis tu es mortalis, qui in deſerta & teſqua te
Apportas loca?

Quæ enim ſint illa loca teſqua, deſignat, cum addit:

Præſtolare excelſa Cabirûm
Delubra tenes, myſteriaque
Priſtina, caſtis concepta ſacris. POPMA.

lin. 21. *Et celſa Cabirum delubra.* Poſtea, *Et Volcania templa.*] Hæc declarantur Strabonis verbis ex lib. 10, in quo multa de Cabiris, & hæc præcipue, quæ ad hunc locum faciunt: Ἀκουσίλαος δὲ Ἀργεῖος ἐκ Καβείρης καὶ Ἡφαίστου Κάμιλον λέγει. τοῦ δὲ τρεῖς Καβείρους, ὧν νύμφας Κα-

βειράδας. Φερεκύδης δὲ ἐξ Ἀπόλλωνος καὶ Ῥυτίας Κύρβαντας ἐννέα· οἰκῆσαι δὲ αὐτοὺς ἐν Σαμοθράκῃ. ἐκ δὲ Καβείρης τῆς Πρωτέως καὶ Ἡφαίστου, Καβείρους τρεῖς, καὶ νύμφας τρεῖς Καβειράδας. ἑκατέροις δὲ ἱερὰ γενέσθαι, μάλιστα μὲν ἐν Λήμνῳ καὶ Ἴμβρῳ τοὺς Καβείρους συμβέβηκεν, ἀλλὰ καὶ ἐν Τροίᾳ κατὰ πόλεις. τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν ἐστι μυστικά. Itaque quod Feſtus ait ex Cicerone, Teſca eſſe loca alicui Deo dicata, difficilia aditu: hoc etiam ipſum non prætermiſit eruditus ſcriptor. ἔστι δὲ ἀοίκητα, inquit, τὰ χωρία τῆς τῶν δαιμόνων τούτων τιμῆς. SCALIG.

lin. 23. *Volcania templa.*] Supra ex Strabone, de Lemno. Papinius:

——Ægæo premitur circumflua Nereo
Lemnos, ubi ignifera feſſus reſpirat ab Ætna
Mulciber. — SCALIG.

ead. *Sub ipſeis collibus.*] Nam tales Lemni fumantes. Val. Flaccus lib. 2:

Ventum erat ad rupem, cujus pendentia nigris
Fumant ſaxa jugis, coquiturque vaporibus aer. SCALIG.

lin. 24. *Alto ab limine cœli.*] Ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο. Alii legunt *lumine.* SCALIG.

ead. & ſq. *Et Nævius, Exſpirante vapore vides, unde ignes cluet mortalibus diveis.*] *Exſpirante vapore videmus, Unde ignis lucet mortalibus clam diviſus:* ex Cicerone lib. 2 Tuſcul. Gabriel Faernus, qui pleraque alia, emendabat. AUGUSTIN. Lego: *Unde ignis claret mortalibus divus.* Eadem fere verba apud Cic. prima Tuſculana exſtant. TURNEB. Quod ſcriptum erat *Ætnæva vi*, putarunt eſſe *Et nevi*, compendioſe, pro *Et Nævius.* At non ita eſſe, idem genus verſuum declarat. Quid quod ſequentia Teſcorum mentionem non faciunt? Si ergo ex alio poeta ſunt, neque ad mentem Varronis faciunt, quo (malum) illa adduceret Varro, quæ ejus verba potius interrumpunt, quam ſententiam adjuvant?

lin. 25. *Exſpirante vapore.*] Supra admonuimus ita legendum eſſe:

Ætnæa vi ſpirante vapor
Fervidus: unde ignes mortalibus
Diviſſe cluet doctu' Prometheus
Clepſiſſe dolo, pœnaſque Jovi
Fato expendiſſe ſupremo.

Nam Varro in his poſtremis non ſervavit legem metricam; ſed modo verba ipſa citat, quomodo illa citet, ſuſque de-

que habet, ut ne Cicero quidem illos versus satis religiose adduxerit; apud quem ita leguntur: *Unde ignis lucet mortalibus clam divisus: eum Prometheus doctus clepsisse dolo, pœnasque Jovi fato expendisse supremo.* Quæ ita, ut ipse adduxit, relinquenda sunt, etiamsi reconcinnata pristino ordini restitui possunt. At contra sunt alia apud Ciceronem quoque poetarum exempla, quæ nemo, ne isti quidem Tulliastri, suspicati sunt poetæ alicujus, non Ciceronis, esse; ut in Catone majore:

Quam ut adipiscantur omnes optant, eandem item
Adepti accusant: tanta est inconstantia,
Stultities & perversitas. —

Quisquis enim fuit ille comicus, (vereor, ne Cæcilius) vertit ex Antiphane illa; qui ita de senectute scripserat:

Οὗ πάντες ἐπιθυμοῦμεν, ἂν δ' ἔλθῃ ποτὲ,
'Ανιώμεθ'. οὕτως ἐσμὲν ἀχάριστοι φύσει.

Atqui ille quidem iisdem verbis, sed non eadem structura. At in secunda Tusculana nihil mutavit in tribus versibus cujusdam veteris poetæ: qui tamen leni tractu, & minime elaborata oratione sua cum cetera soluta oratione immiscuerunt se; cum tamen nulla mutatione ita digerendi sint:

Nihil horum simile apud Lacænas virgines,
Quis magi' palæstra, Eurota, Sol, polvis, labos,
Militia in studio est, quam fertilitas barbara.

Sapiunt enim nescio quid tragicum & Græcanicum: ut si diceres —

— αἷσιν ἤσκηνται πόνος
Πλέον, πάλη τε, βαρβάρου χλιδήματος. SCALIG.

ead. *Mortalibus divis.*] *Divisse*, aut, si malis, *divisus*: ut etiam immutatum est apud Ciceronem. nam certe Attius scripsit *divisse*. Cornificius lib. 4: *Prometheus, cum mortalibus ignem dividere vellet.* Vocat autem Prometheum doctum clepsisse dolo, quasi dicas δολοκλέπτην. & illa trita apud nationes poetarum, κλοτοπευτὴν, ἀγκυλόμητιν. Proxime vero hæc legendum esse *cluet*, facile cognoscimus ex prisca scriptura, *clavet.* unde Turnebus *claret* maluit legere. Et hexametros constituit, quos tamen manifesto & videbat, & crediderat olim, persuasus a me, esse anapæstos. Quis tam cæcus, qui illam anapæsticam coronidem non agnoscat, omniaque illa ex choro Philoctetæ Attii petita fuisse? Unum addam, quod ejus δυσπιστίαν mollire possit aliquando. Producit enim illos commentitios hexametros ex Nævio. Atqui scimus, Nævium nunquam hexame-

trum ſcripſiſſe. Punicum bellum tantum ſcripſit Nævius, itemque tragœdias & comœdias. Quid ergo? Ex Punico bello Nævii eos produxit? at Punicum bellum Nævii totum Saturnio carmine ſcriptum fuit: quod alibi diſputavimus. At ex tragœdiis & comœdiis? Nugæ. ne ipſe quidem Turnebus, ſi reviviſceret, comœdiæ ulli aut tragœdiæ illud genus carminis convenire concederet. SCALIG. Pro *divis*, legendum *diviſus;* & totus locus ſic conſtituendus:

Et Volcania templa ſub ipſis
Collibus, in quos delatus locos
Dicitur, alto ab limine cæli.
Ætnea vi exſpirante vapore
Vides, unde ignis mortalibus
Diviſus cluet. eum Prometheus
Doctus clepſiſſe dolo, pœnaſque
Jovi fato expendiſſe ſupremo.

Quæ Varro hic adducit, neglecta lege metrica, ut & Cicero 2 Tuſculan. POPMA.

lin. 30. *Tueor te ſenex proh Juppiter?*] Ex Medo Pacuvii, ni fallor:

Medea. *Atque eccum ipſum in tempore*
Oſtentum ſenem. Tueorne te ſenex? proh Juppiter.
Senex. *Quis tu es mulier, quæ me inſueto nuncupaſti nomine?*
Medus. *Sentio pater te vocis calvi ſimilitudine.*
Sed quid conſpicor? num me lactens calvitur ævitas?
Cælitum Camilla exſpectata advenis: ſalve hoſpita.

Hæc ſane tot locis ſparſa congregaſſe nihil impediverit. Nam ponamus, ita Pacuvium olim non digeſſiſſe: tamen interim pro quodam quaſi centone nobis ſunto. Quia, ut leguntur ſparſa apud grammaticos, ſunt illa quaſi membra quædam manca & mortua: hic vero ita conjuncta, ſi nihil aliud, aliquam tamen ſpeciem & dignitatem obtinebunt. SCALIG.

lin. 31. *Quis pater aut cognatus volet nos contra tueri?*] Ennii, niſi fallor:

Quis pater aut cognatu' volet nos contra tueri?
Avorſabuntur ſemper nos, noſtraque volta.

Secundus citatur a Nonio. Simile item illud ex Attii Erigona:

Quibus oculis quiſque noſtrûm poterit illorum obtui
Voltus, quos jam ab armis anni porcent?

Quod plane redolet Græcorum theatra:

Καὶ πῶς προσειπεῖν, ποῖον ὄμμα συμβαλεῖν
Ἤδη γ' ἐν ὅπλοις ἕξομεν παρήλικες; SCALIG.

Pagina 83.

lin. 1 sq. *Bellum tueor, & tueri villam.*] Marg. Scalig. *Velle tueri villam. Bellum tueri* eſt adminiſtrare & ſuſtinere, quemadmodum lib. 1 de Re ruſtica: *Ut ſolent eſſe pecuaria, quæ pauca habenda, quo facilius tueri poſſit.* Cicero in Paradoxis: *Antequam tibi ex tuis poſſeſſionibus tantum reficiatur, ut eo tueri ſex legiones & magna equitum ac peditum auxilia poſſis.* Liv. lib. 33: *Quantos exercitus terreſtres navaleſque tuerentur.* At *tueri villam*, eſt munire & defendere. Varro de Re ruſtica lib. 1: *Nunc de ſeptis, quæ tutandi fundi cauſa aut partes fiunt, dicam. earum tutelarum genera quatuor.* Plin. lib. 18: *Optimum eſt, ut vulgo dixere, aliena inſania frui: ſed ita ut villarum tutela non ſit oneri.* POPMA.

lin. 6. *Tu domi videbis.*] Tueri enim duo ſignificat, & videre, & curare. Ita Græcorum ἐπισκοπεῖν. Cicero 2 de Legib. *Interpretes autem Jovis Op. Max. publici Augures ſignis & auſpiciis poſtea vidento, diſciplinam tenento.* Videre auſpiciis dixit, ut hic Videre domi. Callimachus:

Δέσποιναι Λιβύης ἡρωΐδες, αἳ Νασαμώνων
  Αὔλια, καὶ δολιχοὺς θῖνας ἐπιβλέπετε,
Μητέρα μοὶ ζώουσαν ὀφέλλετε. —

Ἐπιβλέπετε, curatis. ἐπισκοπεῖτε. SCALIG.

lin. 7. *Vide, quod opus fiat.*] *Quid opus fiet*; vel, *quid opus fuat.* AUGUSTIN.

lin. 9. *A tuendo & templa & teſca.*] Ego, ut a δᾶς δαδὸς, tæda: a δαίρα, terra: ſic a δάσκια, teſca. SCALIG.

lin. 10 ſq. *Etiam inde idem, illud enim extemplo.*] Lege, *Etiam indidem illud Ennii:*

Extemplo acceptum me necato, & filium.

Videntur etiam tum ætate Varronis duplices non multum in uſu fuiſſe. Itaque quod ille ſcripſerat *Eni*, pro *Ennii*: putarunt *enim* eſſe. SCALIG.

lin. 12. *Extemplo.*] Verbum eſt ſacrorum, ſicut *ilicet* judiciorum. Ut enim hoc, dimiſſo ſenatu; ſic & illud, ſacrificio patrato, a præcone pronuntiabatur. Quo ſignificabatur, ut exirent ex templo. Quod quia cito fiebat, inde pro cito & propere ſumi cœptum eſt. SCALIG.

lin. 13. *Circum ſeptum.*] Vulg. *Contra ſeptum.* Perperam pro *conſeptum.* Utitur eo idem in libris de Re ruſtica. Feſtus ait, Ennium dixiſſe conſiptum pro conſepto, intelligens hunc locum ex Medea Ennii:

Teneor conſipta, undique venor. SCALIG.

lin. 15. *Pervade polum.*]

— Pervade polum
Splendida mundi ſidera bigis
Continuis ſex apti ſignis.

Ita facile emendantur illi perturbati & corrupti verſus. Ordo eſt: *Pervade polum bigis*, appoſitive, *Splendida ſidera mundi apti ſex ſignis*: ut, *Axem humero torquet ſtellis fulgentibus aptum.* Mundum ergo aptum ſex ſignis intelligit hoc ſuperius hemiſphærium: nam ſex altera ſigna ſunt in inferiore. SCALIG.

ead. *Bigeis continueis ſecepit ſpoliis* &c.] Legendum: — *Continuis ſex apti ſignis*, ut ſupra docuimus. Et *ſpoliis* depravatum ex voce *ſignis*. *Signis* legendum eſſe ipſe Varro manifeſte docet, qui ejus vocis interpretamentum ſubdit. SCALIG. Ita citaverat Varro, *Continuis ſex apti ſ. polus Græcum.* Nam quando notiſſimus erat locus auctoris, qui citabatur, is ſingularibus literis, non integris ſcribebatur. Quod fere ſemper fecerat Donatus in Terentium. Itaque illud *ſ* ſingulare, eſt *ſignis.* Ex illo igitur *ſ* & *polus*, fecerant *ſpoliis.* Et hæc vera eſt conjectura. *Splendida* in his anapæſtis eſt vocandi caſu, genere feminino. IDEM. Forte legendum: *binis Continuis ſeſepit ſoliis. Bina ſolia* vocat utrumque hemiſphærium, ſuperius & inferius: quorum unumquodque ſeparatim habet ſex ſigna, unde notantur. *ſeſepit*, id eſt, *ſeorſum munit.* Varro Dolio:

— Limbus pictus, Bis ſex ſignis ſtellimicantibus. POPMA.

lin. 20. *Sidera, quæ inſidunt.*] Vulg. *quia inſidunt. Inſidunt*, ἐστήρικται. Aratus. Unde ἀστέρες. SCALIG.

lin. 21 ſq. *Quare & ſignum candens in Hectore.*] Vulg. *in pectore.* Lego: *A qua re ſignum candens in pecore.* Virgilius:

——— & nomina gentis inurat.

Inſtrumentum, quo perurunt, dicitur character rei ruſticæ auctoribus. Verbum autem, ſignare. Nonius: *Signare oportet frontem calda forcipe.* Veteres vocabant *Dignorare.* Feſtus: *Dignorant, ſigna imponunt, ut fieri ſolet in pecoribus.* Sic & equi quadam nota inſigniebantur. Anacreon:

Ἐν ἰσχίοις μὲν ἵπποι
Πυρὸς χάραγμ' ἔχουσι.

Inde apud Ariſtophanem σαμφόραι, apud Lucianum κενταυρίδαι, καὶ κοππαφόροι, qui & κοππατίαι Heſychio. Item apud Strabonem λυκοφόροι in Apulia. Inſtrumentum, quo in-

urebantur, τρυσιππιον. Qui hic emendarunt *in Hectore*, non mihi satisfaciunt. SCALIG.

lin. 22. *Quod est terrarum amfracta revisam.*] Coronis anapæstica ex Eurysace Attii:

Nunc per terras vagus, extorris,
Exturbatus regno atque mari
Super Oceani stagna alta patris
Terrarum anfracta revisam.

Ita conjunximus ex Nonio. SCALIG.

lin. 27. *Trivia.*] Τριοδῖτις, καὶ Εἰνοδία. SCALIG.

lin. 28 sq. *Quod in trivio ponitur fere in oppideis Græceis.*] Cum corona quernea scilicet, & draconum voluminibus. Sophocles ῥιζοτόμοις, ut exstat apud veterem interpr. Apollonii:

Ἥλιε δέσποτα, καὶ πῦρ ἱερὸν
Τῆς εἰνοδίας Ἑκάτης φέγγος,
Τὸ δι' Ὀλύμπου πολλὸν προφέρει,
Καὶ γῆς ναίουσ' ἱερὰς τριόδους,
Στεφανωσαμένη δρυσὶ, καὶ πλείσταις
Ὤμων σπείραισι δρακόντων.

Quercina enim corona Deorum inferorum. Sic Parcæ coronantur Catullo:

His corpus tremulum complectens undique quercus
Candida purpureis ramis incinxerat ora.

Ea enim est lectio, quæ etiam exstat in vetustioribus excusis. Nam purpureis ramis dixit τοῖς ἀγλαοῖς. Ita poetæ Latini ἀγλαὸν reddunt. Sic ἀγλαὸν ὄζον in hymnis Homeri. Albinovanus ad Liviam *nivem purpuream* dixit:

——— *Purpurea sub nive terra latet.*

Horatius:

——— *Purpureis ales oloribus.*

ἀγλαοῖς, ἀγλαομόρφοις. Et Anacreon, ut videtur Æliano, ab eadem mente vocavit Venerem πορφυρᾶν. SCALIG.

Pagina 84.

lin. 1. *Titanis.*] Æschylus Eumenidibus:

Τιτανὶς ἄλλη παῖς χθονὸς καθέζετο
Φοίβη.

Et Τιτηνὶς Ἑκάτη, Apollonio lib. 4. SCALIG.

lin. 2. *Manilius.*] Marg. Scalig. *Manlius.*

lin. 3. *Latona parit.*] *Pariit.* Et verba usurpat tantum non versus. Ita digerendi sunt:

Deli gemellos creta Titano Deos
Latona pariit casto complexu Jovis.

Græcus epicus dixisset:

Ἐν Δήλῳ Λητὼ διδυμάονε γείνατο παῖδε,
Τιτηνὶς χαριέσσα, Διῒ φιλότητι μιγεῖσα. SCALIG.

lin. 5. *O sancte Apollo.*] Plenius apud Ciceronem:

O sancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum obsides:
Unde superstitiosa primum evasit vox fera.

Ita ad verbum:

Ὦ Φοῖβ' Ἀπόλλων, γῆς μεσόμφαλα κρατῶν,
Ὅθεν τὸ πρῶτον θέσφατ' ἐχρήσθη βροτοῖς.

Superstitiosum autem, τὸ ἔνθεον καὶ θέσφατον. Plautus Curculione:

Superstitiosus hic quidem est: vera prædicat.

Item in Rudente:

Quid si ista aut superstitiosa aut ariola est?

Et Cassandra:

Missa sum superstitiosis ariolationibus. SCALIG.

lin. 9. *Neque hic locus.*] Vetus opinio est non modo vulgi, sed etiam hominum doctissimorum, *corporis humani medium esse umbilicum*: ex qua opinione manavit, in regionibus terrarum si qui locus medius esset, is ut diceretur *umbilicus*, Græce ὀμφαλός. Sic in Sicilia prata circa Ennam, ubi Proserpina fertur a Plutone rapta; quia credebantur medium Siciliæ tenere, ideo *umbilicus* Siciliæ appellabantur, ut refert Diodorus Siculus lib. 5. In Peloponneso locus quidam illius regionis medius, ὀμφαλὸς vocabatur, auctore Pausania. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ *umbilicum* M. Varro nominavit. Similiter Delphi *umbilicus* terrarum, & τῆς γῆς ὀμφαλὸς vocabantur. Liv. lib. 38: *Etiam Delphos quondam commune humani generis oraculum, umbilicum orbis terrarum, Galli spoliaverunt;* & lib. 51: *Ut repente in medio umbilico Græciæ conspiceretur, Delphos ascendit.* At Varro negat utrumque: neque Delphos esse terrarum medium, neque umbilicum hominis. Nam Delphis, inquit, in æde Apollinis est monumentum e lapide candido exstructum in modum thesauri publici, quod ὀμφαλὸς appellatur a rotunditate, non quod locus ille sit terrarum medius. In homine vero medium est id, quo discernitur homo, mas an femina sit. Itaque pingitur qui vocatur ἡ χθὼν Πυθαγόρα, ita ut media linea cæli & terræ ducatur infra umbilicum, in pubis ossium coalitu. Terra enim corpus est, eaque ambit & includit in medio cælura

ſive ignem genitalem, ut voluit Pythagoras, auctore Plutarcho in Numa. POPMA.

lin. 11. Ἴχθὸν *a Pythagora.*] Vulg. *Ichthon Pythagora.* Ἡ χθὼν Πυθαγόρα. Plutarchus vita Numæ: Νουμᾶς δὲ λέγεται καὶ τὸ τῆς Ἑστίας ἱερὸν ἐγκύκλιον περιβαλέσθαι τῷ ἀσβέστῳ πυρὶ φρουρὰν, ἀπομιμούμενος οὐ τὸ σχῆμα τῆς γῆς ὡς ἑστίας οὔσης, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου. οὗ μέσον οἱ Πυθαγορικοὶ τὸ πῦρ ἱδρῦσθαι νομίζουσι. καὶ τοῦτο ἑστίαν καλοῦσι καὶ μονάδα. τὴν δὲ γῆν, οὔτε ἀκίνητον, οὔτε ἐν μέσῳ τῆς περιφορᾶς οὖσαν, ἀλλὰ κύκλῳ περὶ τὸ πῦρ αἰωρουμένην, οὔτε τῶν τιμιωτάτων, οὔτε τῶν πρώτων τοῦ κόσμου μορίων ὑπάρχειν. ταῦτα δὲ καὶ Πλάτωνά φασι πρεσβύτην γενόμενον διανενοῆσθαι περὶ τῆς γῆς ὡς ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ καθεστώσης. Ex his odorari potes, quæ Pythagoras περὶ χθονὸς ἐδογμάτιζεν in illa ſua deſcriptione, quæ hic in Varrone vocatur ἡ χθὼν Πυθαγόρα. Mirum vero eſt, id, quod eſt medium in homine, per quod diſcernitur homo, mas an femina ſit, vocari *terram* ſeu χθόνα a Pythagora, cum tamen Pythagoras ipſe terram mediam univerſi eſſe negaverit. Quod patet ex loco Plutarchi a nobis adducto: item ex Ariſtotelis diſputatione libro de Cælo ſecundo. Quare contra ſe hoc utitur argumento. Nam ſi ſequitur Pythagoræ ſententiam, ſane ubi Pythagoras poſuit terram, ibi medium non eſt. poſuit autem in pudendis hominis: ergo pudenda hominis non ſunt medium hominis. Pythagoras enim negat, terram eſſe mediam mundi. Quare fruſtra, ut dixi, hoc exemplo Pythagoræ utitur Varro. SCALIG.

lin. 12 ſq. *Per id, quo diſcernitur homo, mas an femina ſit.*] Διὰ τῶν αἰδοίων. Catullus:

Grandia te medii tenta vorare viri.

Martialis:

Et ſeptem medias vorat puellas. SCALIG.

lin. 14. *Ubi.*] Marg. Scalig. *ibi.*

lin. 18. *Sed quod vocant Delphis in æde foramen. adlatum eſt*] Vulg. *Sed quod vocant Delphis in æde, foramen eſt, allatum.* Deeſt hic Græca vox μεσομφαλίαν. Ita legendum: *Sed quod vocant Delphis* μεσομφαλίαν *in æde, foramen eſt,* &c. Veteres autem omnes excuſi habent, *Foramen allatum eſt quoddam,* non *adlatum.* Quod tamen perſuadere conatur Vertranius, ut ex hoc adſtruat correctionem ſuam. Sed profecto illa vetus lectio quam minimo negotio divinari potuit. Qui verſati ſunt in veterum ſcriptorum codicum lectione, non ignorant, in

illis scriptum esse, pallum pro palum: paullum pro paulum, & allam pro alam. Sic hic allatum pro alatum. Alatum ergo foramen τεταινιωμένον, a fasciis in modum alarum utrinque pensilibus. Strabo lib. 9: Ἐνομίσθη δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐκάλεσαν ὀμφαλὸν, προσπλάσαντες καὶ μῦθον, ὅν φησι Πίνδαρος, ὅτι συμπέσοιεν ἐνταῦθα οἱ ἀετοὶ οἱ ἀφεθέντες ὑπὸ τοῦ Διὸς, ὁ μὲν, ἀπὸ τῆς δύσεως, ὁ δὲ, ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς. οἱ δὲ κόρακάς φασι. δείκνυται καὶ ὀμφαλός τις ἐν τῷ ναῷ τεταινιωμένος, καὶ ἐπ' αὐτῷ αἱ δύο εἰκόνες τοῦ μύθου. Locus Pindari, quem innuit Strabo, est in tertio Pythiorum. SCALIG. Legendum puto, *Foramen vallatum est.* Erat enim in templo Delphico cella subterranea, lapidibus magnifice exstructa, in qua populorum & regum opes dedicatæ asservabantur. Homerus:

Οὐδ' ὅσα λάϊνος οὐδὸς ἀφήτορος ἐντὸς ἐέργει
Φοίβου Ἀπόλλωνος Πυθοῖ ἐνὶ πετρηέσσῃ.

Ubi λάϊνος οὐδὸς idem fere, quod hic *foramen vallatum.* Id autem genus cellæ Latini Græco nomine vocant *thesaurum*, ut Varro hic, & in epistola ad Sulpitium: *Quos thesauros Græco nomine appellaremus, priscos Latinos Flavissos dixisse.* Seneca ad Lucilium: *Nec in thesauro stipe infusa.* Liv. lib. 39: *Admonent deinde quidam, esse thesaurum publicum sub terra saxo quadrato septum.* Porro ita dixit Varro *In thesauri speciem*, ut Sallust. lib. 3 histor. *In modum templi celeberrimi.* Liv. lib. 34: *Locus saxo quadrato septus, atque arcis in modum emunitus.* Vellejus lib. 1: *In formam justi exercitus.* POPMA.

lin. 19. *Ut thesauri speciem.*] Nihil suspicatur de mendo hujus loci Vertranius: quasi in tam angustum foramen tot immanes gentium thesauri includi possent. Id tamen sentit ipse: nos contra. quippe levi mutatione hanc veram putamus lectionem: *Foramen alatum est quoddam tensarii specie.* Est, inquit, foramen simile tensario foramini, quod Græci vocant ὀμφαλόν. Homerus — ζυγὸν ὀμφαλόεντα. Enarrant grammatici, ὀμφαλόεντα, ὀμφαλοὺς ἔχοντα. ὀμφαλοὺς δὲ λέγουσι τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τρώγλας, ἐφ' ὧν αἱ ἡνίαι δέδενται. Est ergo illud foramen tæniis utrinque vinctum, quemadmodum & tensarum umbilici, in quos inseruntur funes illi, quibus utrinque ad latus vinciuntur equi funales. Error autem hinc manavit, quod tensaurum pro thesauro scriberent, ut hodie visitur in marmoribus antiquis. Hic vero cum *tensari* scriptum esset, putarunt esse *tensauri* pro *tesauri.* Similis error in exemplo quodam Attii a Nonio adducto: — *frena tesauri equorum*

accommodant. Legendum enim *tenſarii.* Tenſarii, ut aurigarii, eſſedarii. Quamquam ſimplicius fuerit, ſi dicamus, foramen quoddam allatum eſſe Delphis, ut ibi eſſet quaſi theſaurus quidam, quod Græci vocarunt ὀμφαλὸν, a ſimilitudine humani umbilici. SCALIG.

ead. & ſq. *Quod Græci ὀμφαλὸν, umbilicum, dixerunt.*] Tollenda vox *umbilicum*, quæ tantum erat interpretamentum Græcæ, a quodam ſtudioſo in ora libri annotatum. SCALIG.

lin. 21. *Calydonia altrix terra exuberantium virûm.*] Quod ſuccinctius Græcis, βωτιάνειρα, καὶ κουροτρόφος. SCALIG.

lin. 27. *Areopagitæ quid dedere aliud, quam pedam?*] Vulg. *Areopagitæ cui dedere quam pudam.* In veteri lectione, *cui dedere quam peram.* Ex quibus veſtigiis multum adjuti ſumus ad veritatem ex tam deplorato loco eruendam. Illis enim diligenter penſitatis, ſuccurrit ſtatim eſſe locum ex Eumenidibus Ennii, quas ipſe vertit ex Æſchylo. Neque vero mihi dubium eſt, quin hæc ſit vera ſcriptura:

Areopagiticam ea de re vocant petram.

Æſchylus vero:

— ἔνθεν ἔστ' ἐπώνυμος
Πέτρα, πάγος τ' Ἄρειος. —

ſed nihil facimus, niſi oſtendamus, Eumenidas Æſchyli verſas eſſe ab Ennio. Quod faciemus, ſi ea, quæ in Nonio adducuntur ex Emenidibus Ennii, cum Æſchylo conferamus. Primum illud:

——— *tacere opino eſſe optumum,*
Ut pro viribus ſapere, atque fabulari tute noverint;

plane eſt ex illo:

Σιγᾷν ἀρήγει, καὶ μαθεῖν θεσμοὺς ἐμοὺς,
Πόλιν τε πᾶσαν εἰς τὸν αἰανῆ χρόνον,
Καὶ τόνδ', ὅπως ἂν εὖ καταγνωσθῇ δίκη.

Item:

Id ego æquum aptius feciſſe me expedibo, atque eloquar.

Æſchylus:

Σύ τ' εἰ δικαίως, εἴτε μὴ, κρῖνον δίκην.
Πράξας γὰρ, ἐν σοὶ πανταχῆ τάδ' αἰνέσω.

Item:

Niſi patrem materno ſanguine exanclando ulciſcerem;

plane ex illo:

Ἄλγη προφωνῶν ἀντίκεντρα καρδίᾳ,
Εἰ μή τι τῶνδ' ἔρξαιμι τοὺς ἐπαιτίους.

Quod autem eſt ex eodem,

Dico ego viciſſe Oreſtem, vos ab hoc faceſſite;
latius apud Æſchylum:

Νικᾷ δ' Ὀρέστης, κἂν ἰσόψηφος κριθῇ.
Ἐκβάλλεθ' ὡς τάχιστα τευχέων πάλους.

Illam vero Æſchyli fabulam totam nos vertimus veteri ſtilo Pacuviano. In quo maxime ſunt reprehendendi iſti, qui in veteribus poetis vertendis, eos tam diſſimiles ſui reddunt, ut pudeat me legere Homerum, Silii Italici, Sophoclem Senecæ verbis loquentem. Sed de his alias. SCALIG. In nonnullis antiquitus excuſis eſt: *Areopagitæ qui dedere quam pudam.* ex qua corrupta ſcriptura fortaſſis legendum: *Areopagitæ quoi dedere luam putam.* Ennii tragœdia fuit Eumenides, in qua tractavit judicium Oreſtis, quod ille ex materna cæde ſubiit in Areopago. nam duodecim Dei in illo divini humanique juris domicilio inter Oreſtem & Furias judicarunt, & cum ſententiæ ita variarent, ut eſſent æquales numero, contenderentque Eumenides illum condemnatum; Minerva abſolutioni calculum adjecit, cenſuitque, in pari numero ſententiarum abſolutionem damnationi præponendam eſſe. unde Cic. pro Milone: *Eum, qui patris ulciſcendi cauſa matrem necaviſſet, variatis ſententiis non ſolum divina, ſed etiam ſapientiſſimæ Deæ ſententia liberatum.* Eo fortaſſis pertinent hæc Ennii:

Dico ego viciſſe Oreſtem, vos ab hoc faceſſite;
Areopagitæ cui dedere luam putam.

Dare verbum judiciale, ut *dare ſententiam*, *litem*, frequens atque uſitata juriſconſultis, atque aliis bonis auctoribus locutio. *Lua* pro purgatione, abſolutione, vox poetica. Nam *Lua mater*, nomen Deæ, a luendo expiandoque, quod luſtrationibus & purgationibus præeſſet. POPMA.

lin. 29. *Muſæ, quæ pedibus magnum pulſatis Olympum.*] Citat Servius ex Ennio. *Pedibus pulſatis Olympum* dixit, ut Virgilius:

Sub pedibuſque videt nubes & ſidera Daphnis.

Aratus:

— θεῶν ὑπὸ ποσσὶ φορεῖται.

Catullus ex Callimacho:

Sed quamquam me nocte premunt veſtigia Divûm.

Ergo hic Olympus pro cælo. Veteres phyſici, atque etiam theologi, unicuique Muſæ ſedem ſuam in cælo aſſignarunt. De quo vide Macrobium in ſomn. Scip. libro 2, cap. 3. Ex quo intelligis, quare evocet Muſam e cælo Horatius, cum canit:

Descende cælo, & dic age tibia
Regina longum Calliope melos,
Seu voce tu mavis acuta,
Seu fidibus, citharave Phœbi.

ut desinat ineptire ille literator, qui nomine Helenii Acronis nescio quas nugas in eum locum effutivit. Nam plane Horatius prima invocatione sequitur veteres theologos: in ceteris autem verbis imitatus est Alcmana, ita canentem:

Μῶσ' ἄγε Καλλιόπα θύγατερ Διὸς,
Ἄρχ' ἐρατῶν ἐπέων· ἐπὶ δ' ἵμερον
Ὕμνῳ καὶ χαρίεντα τίθει χορόν.

citat Hephæstion. SCALIG.

Pagina 85.

lin. 3. *Quasi Hellespontum, & claustra.*] Cur vero hic non viderunt quædam desiderari? Nam hic mutila sunt verba, & nomen auctoris præ se non ferunt. Quamquam & sine auctore potuit adducere Varro, ut sæpe facit. Forsan ita restitui potest: *Ad Hellesponti claustra. claustra, quod Xerxes* &c. ex Medea:

Ἐφ' ἁλμυρὰν πόντου
Κλῇδ' ἀπέραντον.

Κλῇδα hic diserte vocat claustra. Ut etiam Æschylus in Persis dixerit, κλεῖσαι Βόσπορον, quod Herodotus ζεῦξαι. Ita enim scribit:

Καὶ τόδ' ἐξέπραξεν, ὥστε Βόσπορον κλεῖσαι μέγα;

Tametsi de verbis Ennii non satis mihi constat: tamen puto, verba, quæ hic desiderantur, ex illis Euripidis translata esse. SCALIG. Ennius lib. 7 Annal. opinior, dixit, classem illam CLX navium, qua C. Duillius Cos. Pœnos devicit primo bello Punico, cum in ancoris staret, fuisse Quasi Hellespontum, id est, claustra maris aut portus, ut loquitur Varro, & post eum Virgilius,

An memorem portus, Lucrinoque addita claustra.

& Lucanus:

Tunc claustrum pelagi cepit Pharon.

Et forrean de eadem classe procincta intelligenda verba sequentia, quæ ita in numeros redigi possunt:

Ut conferre ratem æratam quivere perite,
Per liquidum mare sudantes eunt, atque sedentes.

Romani milites, inquit, edocti artem remigandi, classem in

altum duxerunt. *Conferre ratem*, eſt, certatim & obnixe impellere. Ennius :

Cæruleum ſpumat ſale conferta rate pulſum.

Plautus : *Bene navis agitatur : pulchre hæc confertur ratis. Ærata navis*, quæ æreo roſtro in prora armata eſt. Virgil. lib. 10 :

Quot prius æratæ ſteterant in litore puppes. POPMA.

lin. 7. *Concludit*] Marg. Scalig. *Conlidit.*

lin. 8. *Liqui in Ægæo freto.*] Vulg. *Alicui in* &c. Legendum puto, *Allicui in Ægæo freto.* Eſt antique dictum pro *Allexi*, ut pellicuit, pro pellexit. De Nauplio intelligendum. Euripides Helena de Nauplio :

— πέτραις Καφηρείαις ἐμβαλὼν Αἰγεῖ́ τε.

Adjuvat & Servius, qui in eum locum Virgilii,

Vel Priamo miſeranda manus : ſcit triſte Minervæ
Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus.

ait, Virgilium a Pacuvio de eadem re loquente accepiſſe : qui dixiſſet :

Si Priamus adeſſet, & ipſe ejus commiſereſceret.

Cui ſimile illud Sophoclis :

Ὡς καὶ παρ᾽ ἐχθροῖς ἄξιος θρήνων τυχεῖν.

Reſtat, ut, ex qua fabula acceptum ſit, videamus. Ego puto ex Duloreſte Pacuvii, cum eo verſu, quem ſupra adduximus ex Servio. Apud Priſcianum ex Duloreſte citantur hæc :

——— *pater*
In Caphareis ſaxis pleros Achaos perdidit.

Quod videtur dictum ex perſona Oreſtæ, qui cauſam, quod ab omnibus urbe exigeretur, refert ad μῖσος patris, propter quem tot Græcorum proceres perdidiſſet Nauplius. Id videtur accepiſſe ex Euripide in Oreſte :

ΟΡ. Ἐκβάλλομαι γὰρ δωμάτων. ὅποι μολῶ;
ΜΕΝ. Τίνες δὲ πολιτῶν ἐξαμιλλῶνταί σε γῆς;
ΟΡ. Οἴαξ, τὸ Τροίας μῖσος ἀναφέρων πατρί.
ΜΕΝ. Συνῆκα. Παλαμήδους σε τιμωρεῖ φόνου.

Sed & quædam ex Oreſte Euripidis in ſuam Duloreſtem tranſtuliſſe videtur Pacuvius, ut illa :

Sed incertat me dictio, quin rem expedi.

Nam ſimile Euripidis :

Τίς; οὐ γὰρ οἶδα μᾶλλον, ἢν σὺ μὴ λέγῃς.

Item Euripidis :

— Ἀργεῖαί τε νιν
Ὑμνοῦσιν ὑμεναίοισιν. αὐλεῖται δὲ πᾶν
Μέλαθρον. —

Pacuvius Duloreste apud Nonium:

——— *hymenæum fremunt*

Æquales: aula resonit crepitu musico.

Aulam hic τὸ μέλαθρον vel vestibulum vertit. Plato explicat versum Pacuvii, in Symposio: Καὶ ἐξαίφνης τὴν αὔλειον θύραν κρουομένην πολὺν ψόφον παρασχεῖν, ὡς κωμαστῶν καὶ αὐλητρίδος φωνὴν ἀκούειν. SCALIG.

lin. 13. *Pacuvius. (Æges) ferme aderant.*] Expungenda est vox *Æges*. Est autem versus sine dubio ex eadem fabula Duloreste. SCALIG.

lin. 16. *Dicitur: ut Ennius*] Marg. Scal. *dixit Nævius.*

ead. & sq. *Conferre aut ratem æratam.*] Scio *conferre ratem* Latine dici. Plautus:

Bene navis agitatur: pulchre hæc confertur ratis.

Significat συμβάλλειν, aut παραβάλλειν. ut conferre gradum. Tamen ita potius videtur legendum:

——— *conferta rate, inærataque perite*

Qui dium mare eunt sudantes, atque sedentes.

Conferta rate. idem:

Cæruleum spumat sale conferta rate pulsum.

Inærata. Val. Flaccus:

Primus inæratis posuissem puppibus arma.

Χαλκέμβολος Græcis. Et dium mare, ut εἰς ἅλα δῖαν. Inærata perite, ut εὖ ἀραρυῖαν. SCALIG. Prisca scriptura habet: *Ut conferre queant.* Ex qua lego:

Ut conferre queant, rate mœrataque perite

Per liquidum mare eant sudantes atque sedentes.

Rate mœrata, hoc est, *murata.* nam *muros ratis* dixit Ennius exemplo Græcorum, qui dicunt τοίχους τῆς νεώς. Porro versus isti Enniani, nisi fallor, loquebantur, quomodo primum Romani classem fabricare, & nauticæ rei dare operam cœperunt. quod contigit primo bello Punico, L. Valerio Flacco, & Otacilio Crasso Coss. ut refertur a Polybio lib. 1. Quamdiu igitur fabricabatur classis, consules statuebant exercitum in terra sedentem, & docebant, quomodo hortatori parendum esset, quomodo conferenda navis, quod nunc innuit Ennius. Sed præstat Polybii verba proferre, ut & historiæ progressus intelligatur, & conjectura nostra confirmetur. Οὐ μὴν ἀλλ᾽ οἷς μὲν ἐπιμελὲς ἦν τῆς ναυπηγίας, ἐγίνοντο περὶ τὴν τῶν πλοίων κατασκευήν· οἱ δὲ τὰ πληρώματα συναθροίσαντες ἐδίδασκον ἐν τῇ γῇ κωπηλατεῖν τὸν τρόπον τοῦτον. καθίσαντες ἐπὶ τῶν εἰρεσιῶν ἐν τῇ χέρσῳ τοὺς ἄνδρας τὴν αὐ-

τὴν ἔχοντας τάξιν ταῖς ἐπ' αὐτῶν τῶν πλοίων καθέδραις, μέσον ἐν αὐτοῖς στήσαντες τὸν κελευστὴν, ἅμα πάντας ἀνάπτειν ἐφ' αὑτοὺς ἄγοντας τὰς χεῖρας, καὶ πάλιν προνομεύειν ἐξωθοῦντας ταύτας συνείθιζον, ἄρχεσθαί τε καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. Quod vero ait Polybius, ἅμα πάντας ἀνάπτειν ἐφ' αὑτοὺς καὶ πάλιν προνομεύειν τὰς χεῖρας, idem Ennius retulerat 7 Annal. ex quo & ſuperiores quoque verſus ſumtos eſſe par eſt.

Poſte recumbite, veſtraque pectora pellite tonſis. Et:

Pone petunt, exin referunt ad pectora tonſas.

Quid enim aliud eſt, quam exercitatio Romanorum adhuc rei nauticæ imperitorum, de qua Polybius agit? Subjicit Polybius, ἄρχεσθαι καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. Ex eodem Annali verſus Ennii, qui Polybium ad verbum interpretantur, proferamus:

——— *tonſam ante tenentes*

Parerent, obſervarent, portiſculu' ſignum

Cum dare cœpiſſet ———

Qui enim κελευστὴς Polybio, is eſt *portiſculus* Ennio. Apparet igitur, verſus, quos poſtremos citavimus, non multum abfuiſſe ab iis, quos Varro hic profert: utpote cum eadem res in ipſis ageretur. SCALIG.

lin. 17. *Perit.*] Margo Scalig. *Peritet.*

lin. 18 ſq. *Ratis dicta navis longa propter remos, quod hi, cum per aquam ſublati* &c.] Ubi, obſecro vos, illud etymon, quod Varro velle videtur conſtituere in voce *Ratis?* Uſque adeone oblitus ſui, ut præter morem ſuum contentus fuerit, ratem, quid eſſet, non unde eſſet, docere? Atqui metuendum non erat, ne Varroni deeſſent etymologiæ, non medius fidius magis, quam luſciniæ cantio, ut ait ille. Itaque huic voci reddetur veriloquium ſuum, ſi ita legas: *Ratis dicta navis longa, propter remos: quod hi cum per aquam ſublati dextra & ſiniſtra duas partes facere videntur, rareſcunt: & hoc ratis. Stlatum, illud, ubi plures mali, aut aſſeres, ac reſtes: ab lato.* Ergo ratis ab rareſcendo, quod rareſcant ejus remi, cum dextra & ſiniſtra tolluntur. Stlatum quoque idem erat: ſed ille conſtituit quandam differentiam. SCALIG.

lin. 20. *Sunt dextra & ſiniſtra.*] Vulg. *Sub dextra & ſiniſtra.* Sed melius legeris ſine præpoſitione. SCALIG.

lin. 22 ſq. *Aut aſſeres.* —— *Agreſtis ab agro.*] *Agreſtis* male, pro *ac reſtes.* Quod vero corrupiſſent illud in *agreſtis*: neceſſe fuit, ut, qui agreſtis etymon vellet deducere, illud fa-

M 4

ceret ex agro. Quare merito inducendum eſt, & reponendum, *ab lato.* SCALIG. Videtur legendum, *Ac reſtes, a raro. Rates* vult dictas *a raro* ſive *rareſcendo*, quod ex pluribus partibus conſtant. Sunt enim *rates* plures mali aut aſſeres connexi, qui per aquam aguntur. hinc tralatitie *ratis*, navis longa, in qua remi, cum a remigibus ſuper aquam ſublati ſunt dextra & ſiniſtra, duas partes efficere videntur. Sed argutatur Varro, nec animadvertit, primum ſolitos antiquos navigare ratibus & parvis quibuſdam actuariis, inventis in mari rubro inter inſulas ab Erythra rege, ut tradunt Plinius & Diodorus Siculus: poſtea repertis longis navibus, priſtinum *ratis* nomen manſiſſe, id quod in multis aliis accidit. Melius ergo Feſtus: *Rates vocant tigna colligata, quæ per aquam aguntur. quo vocabulo interdum etiam naves ſignificantur.* item remi. POPMA.

lin. 24. *Inſulas dictas apparet.*] Deeſt hic exemplum auctoris veteris, in quo illa mentio infularum facta erat. Quare hic notandum, quædam deeſſe. Porro infularum nomen Latinum eſt. Infilare veteres dicebant amicire & velare, ut puto: cum contra exuere dicerent, exfilare. Inde ergo infulæ. Tæniarum vero appellatio Græca eſt. Clemens Alexandrinus: Καθαρσίων μεταλάμβανε θεοπρεπῶν, οὐ δάφνης πετάλων, οὐ ταινιῶν τινων ἐρίῳ καὶ πορφύρᾳ πεποικιλμένων. Et quod ait, velari ſolita ſepulcra, eum morem intellexit Cæcilius Comicus Androgyno:

Sepulcrum plenum tæniarum ita, uti aſſolet.

Tamen eas tænias ſepulcrales melius Græci vocant κειρίας, quaſi κτερίας, a mortuis. SCALIG.

lin. 26 ſq. *Cum ad ſepulcrum* &c.] Hunc morem plane expreſſit Virg. lib. 2 Æneid. de ſepulcro Sichæi:

Præterea fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod amore colebat,
Velleribus niveis, & feſta fronde devinctum.

quod Servius interpres non recte accipit de poſtibus, quas novæ nuptæ laneis vittis ſolebant ornare, cum primum mariti domum ingrediebantur. Capitolinus in M. Aurelio: *Tantum honoris magiſtris ſuis detulit, ut imagines eorum additis hoſtiis & floribus ſemper ornaret.* Eodem pertinet illud Nævii:

——— *velatas frondentis comas.*

quod Virgilius imitatus lib. 3 Æneid.

Velataſque comas præſentiaque ora videbat.

& lib. 8:

——— *Herculea bicolor cum populus umbra,*

Velavitque comas, foliisque innexa pependit.
Velatæ autem sunt vittatæ. Plautus Amphitruone:

Velatis manibus orant ignoscamus peccatum suum. POPMA.

lin. 28. *Sed velatas frondenteis comas.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Vulg. *Ideo Nævius ait, Sed velatas* &c. Melius, *velatus frondentes comas.* Forsan ex Alceſtide:

— κατεκώμαζον κάρα
Στεφάνοις πυκασθεὶς.

Verba Herculis. Vertit enim Euripidis Alceſtin Nævius. Illa ſatis probant: *manciolis tene Illis.* Euripides:

Ἐπὶ τοῖσδε παῖδας χειρὸς ἐξ ἐμῆς δέχου.

Item:

Hoc fieri impendio fit.

id eſt, fieri incipit. Ex illo:

Σύ τ' εἴργεις, τὰ δ' ἕτοιμα.

At illa planius ex chori perſona:

Corpore, pectoreque undique obeſo,
Mente exſenſa, tardigemulo
Senio oppreſſum —

Supple vidi, aut habui.

Ἐμοί τις ἦν ἐν γένει, ᾧ κόρος ἀξιόθρηνος
Ὤιχετ' ἐν δόμοισι μονόπαις. ἀλλ' ἔμπας
Ἔφερε κακὸν ἅλις, ἄτεκνος ὤν,
Πολιὸς ἐπὶ χαίτας, ἤδη προπετὴς,
Βιότου τε πρόσω. SCALIG.

ead. & ſq. *Cornuatam umbram.*] Vulg. *Cornua taurum.* Non eſt ex ſuperiore Nævii exemplo, ſed eſt aliud teſtimonium poetæ neſcio cujus, ex Coronide anapæſtica. ita videtur diſtinguendum:

——— *cornuat aurum,*
Umbram jacit: icere paret. *Cornuat a cornibus. Cornua a curvore, &c.* Cornuat, elegans verbum, pro flectit & incurvat arcum, donec cornua arcus inter ſe coeant; ut Maro:

— *donec curvata coirent Inter ſe capita.* —

Et aurum pro aurato arcu. Sic Ennius Almæone:

Intendit crinitus Apollo
Arcum auratum luna innixus.

Luna innixus dixit, quod Ovidius lunare arcum. Sic — *pleno ſe proluit auro*, aurea patera. Sic Pindarus δαμασίφρονα χρυσὸν vocat, quem paulo ſuperius χαλινὸν χρυσάμπυκα. *Umbram jacit.* Sic loquitur Plinius libro 2, id eſt, jam Umbram jacit imminentis teli, aut ſagittæ: ut paulo poſt, *icere*

paret. Poterat tamen legi, *Vibrans jacit;* aut, *Vibrat, jacit.* Nihil tamen muto. Et, *icere paret*, non *apparet*, ut fiat coronis anapæſtica. *Paret* etiam in formulis Juriſcoss. legitur. Ad quod alluſit Petronius Arbiter:

Juriſconſultus Paret, Non paret habeto. Et *icere paret*, ut Homerus βαλέοντι ἐοικώς. SCALIG. Antiqui libri *Cornua taurum:* unde legendum, *Cornuat aurum.* Mos Romanus, victimas majores cornibus inauratis, & capite velato inſula atque candida vitta, ante aras immolandas ſiſtere. Virgil. lib. 10:

Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem.

Ovidius:

——— *blandis indutæ cornibus aurum,*
Cæciderant ictæ nivea cervice juvencæ.

Atque eo pertinebant verba Ennii, quæ hic exciderunt, in quibus facta erat mentio inſularum: tum illa, *Cornuat aurum*, *umbram jacit*, id eſt, cornua hoſtiæ auro induit & obducit. *Inſulæ*, velamenta, ut hic. Arnobius lib. 5: *Quid coronæ? quid violæ? quid volucra mollium velamenta lanarum?* POPMA.

lin. 30 & ſq. *Quod pleraque curvamus. At quas memorat noſſe vos eſſe.*] *Curvantur* forte. AUGUSTIN. Vulg. — *memorant noſſe nos eſſe.* Apponam hic lectionem, quam puto eſſe veram, ne quid nos fallat Italorum commentitia: *Cornua a curvore dicta, quod pleraque curva. Muſas quas memorant Caſmœnas eſſe. — Caſmœnarum priſcum vocabulum, &c.* Eſt ergo teſtimonium alicujus poetæ: & non dubito eſſe Ennii. Quare qui melius conjectaverit, palmam ferat, & aheneus ſtet. SCALIG. Ennius fortaſſis ita ſcripſit:

Muſai quas memorant Caſmenas eſſe Latini,
Muſai quæ pedibus magnum polſatis Olympum.

Nam Homerum ſuum ſecutus in principio Annal. invocavit Muſas, ut teſtatur Varro lib. 1 de Re ruſtica. POPMA.

Pagina 86.

lin. 5. *Coſauli, Doloſi, Eſo.*] Locus mendoſus. AUGUSTIN. Vulg. *Orculo, doloſi, ero.* Vetus ſcriptura, *Coſauli:* forſan *Cæſuli*, pro *Cæruli;* vel, *Coſaullæ*, pro *Corollæ:* ut aula, olla. Tamen dubito. Nam quis hodie Saliaria carmina interpretari ſe poſtulet, quæ olim magnis quoque viris laborem faceſſebant? Quid enim de illis ait Cicero? quid item Varro, qui teſtatur, Ælium in iis pauca eſſe aſſecutum? Quare ego

postulem post tot magnos viros, ut perdam semper, assidue ludere aleam? ut inquit ille. SCALIG.

ead. & sq. *Omnia vero adpatula coemisse. Jam Cusiatii, Muses, Ruse, dumque Janus venet: post Melios, Melior.*] Vulg. *Omnia vero at patula coemisse, jani, cusiames duo nuseruses, dumque janusque venet.* Hæc sat erant, quæ vel eruditissimos viros deterrerent a tanto negotio aggrediendo: nedum ego tam molestam provinciam detrectarem. Quod videri possit aut temerarii in tantis erroribus, aut arrogantis, post tantos viros, manum huic auctori admovere. Tamen quis negarit, nos in multis non infeliciter operam posuisse? Quod quia feliciter cessurum speramus, non est, quod post tanta, prope dixerim, ἀνδραγαθήματα, in hoc uno παρακινδυνεύματι animum despondeamus. Non enim affirmare possum, quid vere hic excogitatum a nobis sit, quid non vere. Hoc relinquimus illis, qui, quod non inepte hic dictum observaverint, industriam saltem, si qua ea est, laudare poterunt: nec, cum perperam aliquid animadversum erit, voluntatem improbabunt. Ponamus igitur, ita Varronem scripsisse, donec majora ingenia aliquid verisimilius comminiscuntur: *Ut in carmine Saliari sunt hæc: Cosaulæ, dolosi, eso. Ennio vero ac Pacuvio, misesia, incusia, mesidie, onese, rudesumque, Venese, quod venere post, melios, melior* &c. Itali multa hinc, quod ea emendare non potuerunt, sustulerunt: quam temerario consilio, vides. SCALIG. Jam, nisi fallor, ex vestigiis antiqui libri veram lectionem hujus depravatissimi loci eruimus, quam antea frivolis conjecturis indagabamus:

——— *omnia*
Dapatilia comisse Jani cusiones.
Duonus ceruses Divius Janusque venit.

Sunt autem duo versus Saturnii, quo genere conscriptum fuit carmen Saliare. Neque enim ante tempora Ennii aliud genus carminis tractarunt Romani. Nam Livius Andronicus prosa oratione, non versibus, scripsit Odysseam. Illa autem vox *omnia* in primo versu, non est ipsius versus. fortasse est præcedentis. *Dapatica* & *dapatilia* veteres vocabant omnia opipara. *Comisse* igitur est comedisse, ab eo, quod comest, non comedit dicebant. *Comisse* igitur, quod postea *comesse*. Neque aliter invenitur apud Plautum. *Duonus ceruses*, est prisca lingua, bonus creator. Nam Cerus in carmine Saliari erat creator: quod alibi notamus. ut a *gnarus* factum *gnarures*, quo Plautus utitur; & Ausonius:

Non promus inſtans, non arator gnarures.

ita a *cerus* factum *cerures*, quod veteres dicebant per ſ *ceruſes*. Et hoc eſt, quod hic diſputat Varro. *Divius* & *Divianus*, qui poſtea Janus. ut Divia & Diviana, quæ poſtea Jana & Diana, auctore etiam eodem Varrone. *Cuſiones* ſunt Curiones, nempe ii, qui curialia ſacra faciebant. hic vero etiam pro miniſtris ſacrificiorum, ut ſæpe. IDEM. Marg. Scalig. *conveniſſe* pro *coemiſſe*. Videndum, an legi debeat: *Jania vero ad patula conveniſſe. Jani cuſiones Duonus cerus dumque Januſque venet.* fuerunt enim verſus Saturnii, quos luxatos ſuis numeris Varro, ut ſolet, adduxit. *Jania* templum Jani Quirini, ut *Minervium*, *Dianium* & ſimilia; quod ſemper patebat, niſi cum pax eſſet pop. Rom. terra marique parta. *Cuſiones* pro *curiones* ſunt miniſtri ſacrificiorum. *Duonus cerus* eſt bonus creator, ut in eodem carmine Saliari Janus indigitabatur *Cerus manus*, id eſt, creator bonus, auctore Macrobio. *Venet* pro *venit*, ut in columna Duillii, *Pugnandod cœpet.* POPMA.

lin. 12. *Divum exta cante.*] Obſcurus locus: tamen Divum Deum, puto intelligi Janum, ut conjicimus ex Macrobio: qui eum in Saliari carmine ita vocari ſcribit. Puto etiam eum per Cerum manum, id eſt, procreatorem bonum intelligi. *Supplice* autem pro ſuppliciter. De ejuſmodi adverbiis vide Nonium. SCALIG.

lin. 14. *Veteres Caſmenas caſcas res volo profari. Et primum.*] *Profari volo*, quidam. AUGUSTIN. Ita diſpone:

Veteres, o Camenæ, caſcas res volo profarier
Et Priamum. —

O Camenæ, volo profarier veteres & Caſcas res, nimirum Priamum. Nam non de Caſmenarum appellatione amplius agit, ſed de Caſco. SCALIG.

lin. 18. *Quam primum caſci populi genuere Latini.*] Hunc verſum Ennii intelligit Cicero prima Tuſculana. Caſcos autem Latinos interpretor eos, qui ante Romam conditam in colonias deducti ſunt a Latino Silvio Albanorum rege. Quæ a Romanis poſtea Priſcæ dictæ ſunt. Auctores Livius & Feſtus. In Dionyſio legitur, Λατῖνοι οἱ καλούμενοι Πρῖσκοι. SCALIG.

lin. 19. *Manilius.*] Marg. Scalig. *Manlius*.

ead. *Caſcum duxiſſe caſcam*, &c.]

Caſcum caſcam duxiſſe non mirabile 'ſt:
Quoniam canoras ſanciebat nuptias.

Pertinet huc titulus Satyræ Varronianæ, *εὗρεν ἡ λοπὰς τὸ πῶμα. περὶ καθηκόντων, ἢ περὶ γεγαμηκότων.* Quam ego utramque ſcripturam offendi in codice Nonii manu ſcripto, antequam vidiſſem annotationes Adriani Junii, viri eruditi, qui *περὶ γεγαμηκότων* ſe offendiſſe in veteri codice teſtatur. SCALIG.

lin. 20. *Quoniam canoras.*) Legendum omnino: *Quoniam Caron eas faciebat nuptias.* Caron, prout tunc ſine aſpiratione ſcribebant, eſt Charon. Quid igitur argutius hoc epigrammatio? Quod decrepito decrepita nupſerit, Charontem eorum fuiſſe pronubum & auſpicem, ait Manilius. SCALIG.

lin. 21. *Papinii epigrammation.*] Exſtat hic perlepidum perque venuſtum Papinii epigrammatium in adoleſcentem Caſcam, ſed quibuſdam tamen locis inquinatum, atque maculatum. ego creta quadam cimolia ejus maculas detergere conabor, proponamque id, quemadmodum ſcribi debere cenſeam:

Ridiculum eſt, cum te Caſcam tua dicit amica,
Fili potoni ſeſquiſenex puerum.
Dic tu illam puſam: ſic fiet mutua muli:
Nam vere puſus tu, tua amica ſenex.

Cum inveniſſem in vetere libro *potonis eſqui ſenex*, exiſtimavi *potoni ſeſquiſenex* legendum, id eſt, pluſquam anus. *Senex* enim de muliere etiam dicitur, ut, *tua amica ſenex.* Sunt & duo jambici verſus oppido quam elegantes Manilii, de caſca caſcam ducente. in quibus canoræ nuptiæ ſunt congruæ, convenientes, concinentes. TURNEB. *Pomponii* apud Priſcianum. Sic autem ejus epigramma legendum eſt:

Ridiculum eſt, cum te Caſcam tua dicit amica,
Fili Petroni, ſeſquiſenex puerum.
Dic tu puſam illam: ſic fiet mutuo muli.
Nam vere puſus tu, tua amica ſenex.

Secundum autem verſum acceptum referimus nunquam ſatis laudato viro Adriano Turnebo, unico Galliæ noſtræ atque adeo totius Europæ ornamento. *Senex* autem feminino, ut Tibullus, ſi bene memini:

Hanc vident merito tot mala ferre ſenem. SCALIG.

Pomponii poetæ duo celebrantur, unus *L. Pomponius* Bononienſis, Attellanarum auctor antiquiſſimus, ſenſibus celebris, verbis rudis, & novitate inventi a ſe operis commendabilis, ait Paterculus. Alter *Lucius Pomponius Secundus*, tragicus vates civiſque clariſſimus, temporibus Caji & Claudii Imperat. de

quo crebra mentio Senecæ, Plinio, & Tacito. Ab utroque diverſum puto illum Epigrammatarium, quem Varro hic nominat, ad quem forte referendum poema Marſyas, quod ut impudicum notat Arnobius lib. 2 adverſus Gentes: *Fornicem Lucillianum, & Marſyam Pomponii obſignatum memoria tenetis.* Videtur autem tractaſſe de nocturnis ſtupris & variis generibus libidinum, quibus infamis ſtatua Marſyæ Dei in celeberrima fori parte, ubi cauſæ agebantur. Seneca de Beneficiis lib. 6 de Julia Auguſti filia: *Pererratam nocturnis comeſſationibus urbem, forum ipſum ac roſtra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in ſtupra placuiſſe; quotidianum ad Marſyam concurſum, cum ex adultera in quæſtuarium verſa, jus omnis licentiæ ſub ignoto adultero peteret.* POPMA.

lin. 23. *Ridiculum* &c.] Priſcianus lib. 3 refert ex Pomponio poſtrema verba hujus epigrammatis, *tua amica ſenex 'ſt.* cetera mendoſe ſcripta redegit in hunc ordinem Octavius Pantagathus, qui permulta alia reſtituit. Veteres libri ſic habent: *Ridiculum eſt cum te caſcam tua caſca dicit. Amica Philopotonis ejus, qui ſenex puerum dici puſum, puellam puſam. Sic fiet mutuam mulinam, ut ſis vere puſus tu, tua amica ſenex.* AUGUSTIN.

lin. 24. *Philotonis.*] Antiqui libri: *Filoptonis ejus qui ſenex.* Unde legendum: *Filia Tithoni, ſeſquiſenex.* Feſtive vetulam appellat filiam Tithoni, cujus ſenectus in proverbium abiit, Τιθώνου γῆρας. Ita Martialis de vetula, Pyrrhæ filia, Neſtoris noverca. POPMA.

lin. 27. *Caſſinum.*] Primam corripuit Silius lib. 12:

——— *Nymphiſque habitata Caſini*
Rura evaſtantur. —

Et ita legitur in Plinianis exemplaribus. SCALIG. Idem in margine *Caſcinum.*

lin. 29. *Unde & Caſſinum forum vetus.*] Quod ait Varro, *etiam nunc Caſinum forum vetus appellant*, intelligo, oppidum Caſinum a Romanis appellatum fuiſſe *forum vetus.* Nam fori nomen multis indiderant oppidis, ut *foro Cornelii, foro Sempronii, foro Livii.* TURNEB. Pro *Caſſinum* Marg. Scalig. *Caſcinum.*

ead. & ſq. *Item ſignificant in Attellaneis aliquot pupum ſenem, quod Oſci Caſnar appellant.*] In antiquis libris ſcribitur: *Item ſignificavit in Attellanis aliquot pappum ſenem, quod caſnar appellant.* hic *pappum ſenem* eſſe ſuſpicor carduorum lanuginem, ſenilem hominum canitiem æmulantem: Græci γήρειον appel-

lant. editiones *pupum* habent. qui volet, eas sequatur. TURNEB. *Pappum senem* legimus. Alibi rationes reddimus. SCALIG.

lin. 31. *Osci Casnar appellant.*] Ita lege apud Nonium, *Casnares seniles. Varro sexagesimo: vix ecfatus erat, cum more majorum, ultro Casnares arripiunt: de ponte in Tiberim deturbant. Senibus crassis heu muli non videmus quid faciant. Nam quis patrem nunc decem annos natus non modo aufert, seu tollit, nisi veneno?* Allusum autem ad vetus proverbium, Sexagenarios de ponte: quare & depontani senes dicebantur. Ab eo inscripta est satyra Sexagesimus. Hoc etiam fieri solitum in Ceorum insula. testis Menander:

Καλὸν τὸ Κείων νόμιμόν ἐστι Φανια,
Ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς.

Strabo explicans hos versus, προσέταττε γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὁ νόμος, τοὺς ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότας κωνιάζεσθαι, &c. Meminit & Stephanus dictione ἰουλίς. Ælianus quoque de Varia historia lib. 3. Ad quod videtur Cæcilius Hymnide allusisse:

Sine suam senectutem ducat: utique ad senium sorbitio.

ut Persius, *sorbitio tollit quem dira cicute.* In Varronis verbis hæc præstitimus. Testimonia tria, quæ diversis locis divulsa sunt apud Nonium, conjunximus. Deinde ubi in Nonio scriptum erat, *carnales sedules*, scribimus, *Casnares, seniles.* Postremo, ubi vulgati codices habebant, *homuli:* manu scripta lectio habet, *heu muli.* Erat autem convitium in stupidos. Catullus: *Mule nihil sentis.* SCALIG.

Pagina 87.

lin. 1. *Profectum a verbo Ambe.*] Hoc verbi, sollicitos & anxios habet grammaticos. Ego *ambe* puto esse *circum*, quod diminutum dicitur *an*, ut in *anquiro.* Integrum est & incolume in explicatione ancilium in libris antiquis. Nam editionum censores eum quoque locum violarunt atque læserunt. *Ancilia dicta ab ambecisu.* Dicitur & *ambu*, ut in *ambubajis.* TURNEB. Al. *A verbo Ambio.* Antiqui libri: *A verbo Ambe*, ut fortasse legendum sit, *A præverbio ambe.* Varro appellat *præverbia*, quæ nos *præpositiones*, inter quas *am*, id est, *circum*, quod idem *ambe*, ut *quamde*, *inde*, vel *endo*, pro *quam*, *in.* Similiter infra, *ancilia dicta ab ancisu:* quidam libri *ab ambecisu.* POPMA.

lin. 7. *Canis caninam non est.*] Juvenalis:

——— *parcit*
Cognatis maculis similis fera. —
Æſchylus Supplicibus: Ὄρνιθος ὄρνις πῶς ἂν ἁγνεύοι φαγών; Proverbium. Alluſit eo Martialis:

Pellem rodere qui velit caninam.

Caninam, ſi pro pelle, bene. Nam ita κυνέαν Græci. Si pro carne, melius dixiſſet *catulinam*. Plinius libro 29: *Catulinam adjicialibus quidem celebrem epulis fuiſſe, Plauti ſabulæ ſunt indicio.* Intelligit autem Plinius Saturionem fabulam, in qua Plautus ejus rei mentionem fecerat. Feſtus: *Catulinam carnem eſitaviſſe, hoc eſt, comediſſe Romanos, Plautus in Saturione refert.* Quamquam ego ſane eſitaviſſe non puto, ſed tantum Canario ſacrificio canes mactari ſolitas ad Caniculæ ſidus placandum. Græce dicitur περισκυλακισμός. Item in Lupercalibus, ut refert Plutarchus. Video & dubitari, quæ eſſet adjicialis cœna in verbis Plinii. Ea erat, quoties aut inaugurandi alicujus gratia, aut propter aliud quid, puta publicam lætitiam, indicebatur epulum. Idque dicebatur epulum, aut cœnam adjicere. Cornelius Tacitus Annali 2: *Reſcuporis ſanciendo, ut dictitabant, fœderi, convivium adjicit, tractaque in multam noctem lætitia per epulas ac vinolentiam,* &c. SCALIG.

ead. & ſq. *Litera commutata Abagio, dicta.*] Lego: *Litera commutata ambagio dicta. Ambiegna* autem eſt, circum quam duo ſunt agni. TURNEB.

lin. 18. *Tantidem quaſi feta canes ſine dentibus latrat.*] Ita lege:

Tantidem quaſi feta canes ſit, dentibu' latrat.

Sophocles Electra, τοιαῦθ' ὑλακτεῖ. Plautus Captivis:

Ne canem quidem irritatam voluit quiſquam imitarier,
Saltem ut ſi non arriderent, dentes ut reſtringerent.

Feſtus: *Hirrire, ringere: quod genus vocis eſt canis rabioſæ.* Lucilius de litera R:

Irritata canes quod, homo quam, planiu' dicit.

Idcirco Perſius *caninum* vocat:

——*ſonat hic de nare canina Litera.*

Tamen hirriunt & ringunt, cum jam reſtringunt dentes: Mutiunt vero, cum incipiunt irritari: ab eo, quod *M* vel *Mῦ* videntur edere. Itaque Plautus dixit, *Plautus cum latranti nomine.* eſt enim M. Plautus. SCALIG.

lin. 19. *Nequam & magnus homo.*] Μέγας apud Ariſtophanem eſt ſtolidus & ineptus. Quidam etiam ita interpretantur

in proverbio οὐδεὶς, σαπρὸς, μέγας, ἰχθῦς. Videtur tamen auctor illius acroteleutii hoc sensisse, Omnis piscis, quantumvis magnus, nullus est, si putidus. Idcirco idem est apud Plautum, *Nequam est piscis, nisi recens.* Stratonicus vero primus hoc protulit in Simylam quendam magnum & procerum, sed ineptum & stolidum, per parodiam, ut puto, ex quodam poeta: non autem quod ita poeta ille sensisset. SCALIG.

ead. & sq. *Laniorum immanis canes ut.*] Homerus eodem modo,

—— —— ὄρνιθος ὥς. SCALIG.

lin. 24. *Quod latratu signa dant, ut signa canant* &c.] Lego: *Ut signa canunt, canes appellatæ.* TURNEB. Non putarunt, hunc locum mendosum esse, qui tamen ita legendus est: *Quod latratu signa dant, ut, Signa canunt.* — citat enim illud commatium ex Ennio, ut puto. Sic supra, *Canis, quod, ut tuba & cornu, signum cum dant, canere dicuntur*, &c. SCALIG.

lin. 27. *Una trabes remeis.*] Versus hic nescio an sit Ennii, cujus mox subjicit nomen, & notissimum carmen ex Medea? an Livii Andronici, qui res gestas octodecim annorum totidem Annalium libris descripsit versibus heroicis, ut testatur Diomedes. Cujus cujus sit, ita videtur posse suppleri:

Sulcavitque trabes remis rostrata per altum.

Aliis placet:

Una trabes remis sulcat rostrata per altum.

Sed dictio *una* est Varronis, non poetæ. POPMA.

lin. 28 sq. *Cæsa accidisset.*] Aliis *cecidisset*: πεσεῖν.

Μηδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτε Τμηθεῖσα πεύκη.

Prior lectio magis placet. Ita loquitur ipse Varro Parmenone: *Cæditur lucus: alia frons decidit Pallados, platanos ramis: alia trabs pronis in humum accidens proxumæ frangit ramos cadens. Alius teneram abietem runis solo percellit: alius caballum arboris ramo in humili alligatum relinquit, ferens ferream humero bipennem securim.* Quæ verba quinque exemplis productis a Nonio dispersa in hunc modum conjunximus: nonnulla etiam ex manu scripta lectione restituimus. SCALIG.

lin. 31. *In Medo Ennius.*] Perperam huc irrrepsit nomen Ennius. Sic apud Diomedem ille versus, *Quis tu es mulier*, &c. falso citatur ex Medo Ennii, pro Pacuvii. SCALIG.

Pagina 88.

lin. 3. *Dicitur in nuptiis Casmillus, qui cummerum fert.*]

Lego: *Itaque dicitur in nuptiis camillus, qui cumerum fert.* Defenditur hæc emendatio Festi auctoritate, vas istud, quod in nuptiis ferebatur, *cumeram* appellantis, & *camillum*: quod &, ut ait, a camillo ferebatur opertum, utensilia nubentis continens. TURNEB. Vulg. *Qui cum merum fert.* Ex Festo repone: *Qui cumerum fert.* Etiam annotavit Vertranius. SCALIG. *Camillus* appellabatur in nuptiis puer patrimus & matrimus, qui ferebat cumeram, vas, in quo erant novæ nuptæ utensilia: in sacrificiis minister flaminis & flaminicæ: in Samothracum mysteriis præminister magnorum Deorum. Est autem hoc nomen origine, non, ut Varro putat, Græcum, sed Phœnicium aut Syriacum. Nam Turreni, sive Osci, qui a Phœnicibus duxerunt originem, & initio habuerunt linguam Aramæam, *cadmolum* appellarunt puerum ingenuum, quem ab illis orti Latini *camillum*, auctore Dionysio lib. 2 Antiquit. Rom. Nimirum a Cadmo illo Tyrio, qui primus literarum usum invenit, & homines ad vitam humaniorem revocavit: quæ omnia Græci transtulerunt ad suum Ἑρμῆν, eumque cognominarunt *κάδμον* & *κάδμιλον*, ut est apud Lycophronem. POPMA.

lin. 4. *In quo quid sit in ministerio plerique extrinsecus nesciunt.*] Lego: — *plerique extrinsecus nesciunt.* TURNEB. Vera est lectio, *nesciunt.* Festus ait, utensilia novæ sponsæ in eo reponi solita. At apud Græcos, ex quibus hic mos deductus, puer ille ingenuus, quem *ἀμφιθαλῆ* vocabant, *ἐν λίκνῳ*, qui hic dicitur cumera, panes gestabat, cum hac incentione, *ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον.* SCALIG.

lin. 5 sq. *Casmillus nominatur in Samothraces mysteriis.*] Vulg. *Casmilos.* *Μυοῦνται δὲ ἐν τῇ Σαμοθράκῃ*, ait interpres Apollonii, *τοῖς Καβείροις, ὧν Μνασέας φησὶ καὶ τὰ ὀνόματα. τέσσαρες δέ εἰσι τὸν ἀριθμὸν, Ἀξίερος, Ἀξιόκερσα, Ἀξιόκερσος. Ἀξίερος μὲν οὖν ἐστιν ἡ Δημήτηρ· Ἀξιόκερσα δὲ, ἡ Περσεφόνη· Ἀξιόκερσος δὲ, ὁ Ἅδης. ὁ δὲ προστιθέμενος τέταρτος Κάσμιλος, Ἑρμῆς ἐστιν, ὡς ἱστορεῖ Διονυσόδωρος.* Mnaseas iste, quem hic grammaticus citat, fuit genere Phœnix, & Phœnicum gesta omnia in literas retulit, ut novimus ex Josepho. Etiam ipsius nomen Manasses Phœnicium est. Quo magis moveor, ut *καβείρους θεοὺς* dicam alios non esse, quam Divos potes. Nam Phœnicia & Syriaca lingua Cabir potem & potentem significat. Porro de Camillo puero ingenuo vide Plutarchum in Numa, Dionysium lib. 2, qui ait, quem Romani Camillum vocabant, a Turrenis Cadolum dictum. Camillus ergo

eſt ille, quem Græci παῖδα ἀμφιθαλῆ vocabant, quem patrimum, matrimumque, & puberem interpretantur. Item oſtendit vetus carmen, *Hiberno polvere; verno luto grandia farra camille metes.* Quod Cato expreſſit his verbis, *Agro ſicco per ſementim, agro læto per ver.* Plutarchus in Quæſtionibus Naturalibus ſimile refert proverbium: Διὰ τί λέγεται, σῖτον ἐν πηλῷ φυτεύετε, τὴν δὲ κριθὴν ἐν κόνει. Nempe hæc quæſtio pendebat ex ſuperiori, διὰ τί πυροφόρος ἡ πίων καὶ βαθεῖα χώρα, κριθοφόρος δὲ μᾶλλον ἡ λεπτόγεως; SCALIG.

lin. 9 ſq. *Subulo finitimas propter aſtabat aquas.*] *Subulo* mihi videtur eſſe tanquam *ſibilo:* exponitur a vetere critico αὐλητής. TURNEB. Puto eſſe ex Sotadico carmine Ennii. Sotadicum facies, ſi *aquas* ponas in penultimo loco. Quomodo legitur in Feſto, eſt plane trochaicus ſeptenarius catalecticus: *Subulo quondam marinas propter aſtabat plagas.* — Forſan & apud Macrobium legendum, *Vicem Planipedis, & ſubulonis impudica & prætextata verba jacentis:* quod ad tibiam ejuſmodi verſus impudici funderentut. Tamen nolim mutari lectionem vulgatam, quæ habet *ſabulonis:* videturque eſſe inſtrumentum citharœdicum. Memini enim me legere apud Apulejum, Sabulum eſſe genus organi muſici, ſive illud ſit pſalterium, ſive cithara, ſive quid ſimile, quod fidibus tenderetur, & plectro pinſeretur. Ad illud igitur illa impudica & prætextata verba cani ſolita innuit Macrobius, & nos ſupra oſtendimus ex Varrone ὄνος λύρας:

Et orthopallica attulit pſalteria,
Quibus ſonant in Græcia dicteria,
Qui fabularum collocant exordia,
Ut comici, cinædici, ſcenatici, &c.

Aſtabat, non muto. Tamen poterat legi, *aſſabat.* Aſſare tibicines dicuntur, cum canunt tibia, nulla aliorum voce admixta: ſicut contra, canere aſſa voce dicuntur, qui nullis admixtis muſicis inſtrumentis, ſola voce canunt. Ab eo Græcis ψιλοκιθαρισταὶ dicuntur, ut Athenæo lib. 12, cum tantum κιθαρίζουσιν. Itaque ea dicebantur ἄφωνα κρούματα Pauſaniæ, quæ erant ſine voce. Ὀγδόῃ δὲ πυθιάδι, inquit, προσενομοθέτησαν κιθαριστὰς τοὺς ἐπὶ τῶν κρουμάτων τῶν ἀφώνων, id eſt, aſſorum. Non enim ſolum vox dicitur aſſa, quæ ſine tibiis, ſed etiam tibiæ aſſæ, quæ ſine voce. Eſt ergo aſſum, ſolum, merum. Unde aſſare quoque veteres poetæ dicebantur, cum in unum ſolum hominem poema condebant. Et illa poemata dicta aſſamenta: ut eſt maxima pars Silvarum Statii, & olim

Saliorum fuit. Erant enim assamenta Janualia, Junonia, Minervia, priva poemata & carmina, in singulos eos Deos conscripta. Quod vero ait Nonius, assam quoque apud veteres significasse nutricem, idque difficilis esse intellectus, neque ad eam rem ullum veterum producit testem: id nos invenimus alibi apud eundem grammaticum in exemplo Varronis ab eo adducto, cum hujus verbi *Betere* notionem explicat, *Assa non multo post, quod ea parere non poterat mulier, cum betere foras jussit.* Hodie enim perperam legitur, *Assa nos multos*, etiam in manu scripto, quod vidi. Ubi tamen assa non est nutrix, sed adsestrix mulier, ut vocatur ab Afranio, quæ assidet fœtæ. ἀναγέτριαν vocabant Tarentini. Hesychius: Ἀναγέτρια, ἡ ταῖς τικτούσαις ὑπερετοῦσα γυνὴ, ἣν Ἀττικοὶ μαῖαν καλοῦσιν. Itaque supra apud eundem male legitur, ἀναγεστρὶς μάζα, Ταραντῖνοι. lege, ἀναγετρὶς, μαῖα. Obstetricem vocarunt aliter Latini, quod obstare pro assistere usurpabant: ut Ennio occensi pro adcensi, & obmoveto, pro admoveto, &c. SCALIG.

lin. 12. *Versus, quos olim Fauni*] Ennius:

——— scripsere alii rem
Versibu', quos olim Fauni, vatesque canebant:
Cum neque Musarum scopulos quisquam superarat,
Nec dicti studiosus erat. —

Hoc Ennius jactabundus tacite jacit in Nævium poetam, qui Saturnio carmine secundum bellum Punicum scripserat. Quod genus carminis ait olim vates & Faunos canere solitos, quod & vetustissimum id fuerit apud Latinos, sicuti Saturnus vetustissimus Deus. Unde verisimile, Faunos Latinorum (qui erant ut Magi Persarum, & Bardi Gallorum) hoc genere carminis fari oracula sua solitos. SCALIG.

lin. 17. *A versibus viendeis.*] Mendum est. Suspicor *vagiendis.* SCALIG.

lin. 18. *Corpore Tartarino prognata paluda virago.*] In hoc versu antiqui poetæ, etsi Varronem suspicio & revereor, parum tamen abest, quin putem eum hallucinatum, qui quidem *paludam* paludatam interpretetur, vocem secutus vitiosam. Neque enim Latini sermonis consuetudo pati hoc videtur posse, ut *paludum* pro paludato loquamur. & poeta ille scripsisse potius videtur, *prognata palude.* Constat enim, Minervam ad Tritonidem paludem natam fuisse, ut ea fere palude prognata videatur, sed tamen fas non sit, a tanti scriptoris sententia recedere. TURNEB. Purus putus Hellenismus:

Ταρτάρου ἐκγεγαυῖα μελάμπεπλος ἀντιάνειρα.
Ubi nullo negotio verbum verbo redditur. Plenius citatur apud Probum:

Corpore Tartarino prognata Paluda virago:
Cui par imber, & ignis spiritus, & gravi' Terra.

Ignis spiritus, *πυρὸς μένος*. Et gravis Terra, *στυφελὴ χθών*. Est autem, nisi fallor, illa, quam alloquitur Juno apud Maronem:

Hunc mihi da proprium virgo sata nocte laborem. SCALIG. Ennius in Epicharmo, opinor, dixit Minervam corpore prognatam Tartarino:

Corpore tartarino prognata paluda virago,
Quoi par Imber, Ignis, Spiritus & gravis Terra.

Tartarino autem ibi est forti & valido, ut in illo Virgilii: *Tartaream intendit vocem.* etsi *tartarino* cum dixit Ennius, horrendo & terribili Verrius vult accipi, a *Tartaro*, qui locus apud inferos. *Paluda virago*, est Minerva, cui Græci dederunt cognomen Pallados, *ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ*, Romani Bellonæ, Ennius Paludæ, id est, paludatæ, ut interpretatur Varro a paludamentis. Quamquam videri potest Ennii *Paluda* eadem esse, quæ *τριτογένεια* Homeri, quod ad Tritonidem paludem edita primum apparuisset. ut enim *humus* facit *humidus*, sic *palus paludus*. Ideo nonnulli legunt *prognata palude*, quasi dicat, Minervam palude prognatam corpore esse tartarino, id est, forti, & composito ex quatuor elementis æquabiliter temperatis. POPMA.

lin. 20. *Plato in quarto.*] Significat quartum Platonis librum, qui Phædo vocatur. TURNEB. In *τετραλογίας* libros Platonis a criticis digestos fuisse, notissimum ex Laertio, scriptore eruditissimo. Iste vero dialogus, quem citat Varro, est quartus primæ tetralogiæ. Ita & poetarum tragicorum dramata digerebant iidem critici. ut Æschyli Agamemnon, Choephori & Eumonides, sunt *τριλογία*, quia ejusdem argumenti. Et poetas *τετραλογίαις*, aut *τριλογίαις* in sacris certaminibus vincere solemne erat. Plurimumque laudis reportabat, qui *τετραλογίᾳ* vicerat: quamquam & singulari quoque dramate vicisse, non ignoramus. SCALIG.

lin. 21. *In heis unum Tartarum appellat.*] Ὁ καὶ ἄλλοθι καὶ ἐκεῖνος, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ποιητῶν Τάρταρον κεκλήκασι. SCALIG.

lin. 28. *Epeum fumificum cocum.*] Cocum fuisse, etiam testatur epigramma, quod legitur apud Athenæum: quod quia ante nos indicavit eruditissimus P. Victorius, non apponam.

Tantum afferam ex Theocrito verſus, quos ipſe Victorius non produxit, in quibus & lixa quoque inducitnr Epeus. Leguntur autem ἐν πελεκυδίῳ Theocriti:

Οὐκ ἐναρίθμιος γεγαὼς ἐνὶ προμάχοισιν Ἀχαιῶν,
Ἀλλ' ἀπὸ κρανᾶν καθαρὸν νᾶμα κόμιζε δυσκλεής.

Loquitur de Epeo. SCALIG.

Pagina 89.

lin. 1. *Lucam bovem.*] Fortaſſe & ſcarabæi illi, quos vulgo in Gallia cervos volantes vocamus, *Lucæ* dicti ſunt, non *Lucani*, ut eſt ſcriptum apud Plinium lib. 11, cap. 28. Nam ait, Lucanos vocari a Nigidio. Quamquam, ut verum fatear, idem puto eſſe *Lucam* & *Lucanum*, quidquid refragetur Varro: quia Lucana armenta maxima & validiſſima olim in Italia fuerunt, teſte etiam Lucilio:

Quem neque Lucanis oriundi montibu' tauri
Ducere protelo validis cervicibu' poſſent.

Quomodo Λαρινοὶ βόες olim pro magnis apud Græcos, ita & *Lucæ* apud Romanos. Nam primis temporibus videntur Lucas, non Lucanos, populum ipſum dixiſſe. Quod autem opponit Varro, urſos non dici *Lucas*, ſed *Lucanos*, fruſtra eſt. nam etiam ſine adjectione urſus dicitur: at bos, cum ſignificat elephantem, non ſine adjectione dicitur: nam dicitur *bos Luca.* SCALIG.

lin. 4. *Verginii.*] Marg. Scalig. *Vergilii.*

lin. 8 ſq. *Id eſt quadrupedes cornutas.*] Marg. Scalig. *Identidem quadrupedes cornuatas.*

lin. 12 ſq. *Sed lucæ. Si ab Lucaneis dictæ; urſi cur potius Lucani, quam Luci dicti.*] Lego: *Sed lucæ, neque urſi potius Lucani quam luci dicti.* TURNEB.

lin. 17. *Orator ſine pace redit, regique refert rem.*] Iſte orator, qui redit ἄπρακτος, eſt procul dubio Cineas, legatus Pyrrhi regis, quem Senatus pace infecta ad Pyrrhum remiſit. Plutarchus in Pyrrho: Καὶ τὸν Κινέαν ἀποπέμπουσιν, ἀποκρινάμενοι, Πύῤῥον ἐξελθόντα τῆς Ἰταλίας οὕτως, εἰ δέοιτο, περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι. quod ex auctoritate Appii Claudii Cæci feciſſe Senatum paulo ante ſcribit. Qua de re exſtant luculenti verſus Ennii:

Quo vobis mentes, rectæ quæ ſtare ſolebant
Antehac, dementi ſeſe flexere via?

Sunt enim ex oratione Claudii Cæci, quam Ennius verſibus,

& Plutarchus Græce reddidit, ita ut eadem verba expresserit, cum ait, ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλλούμενος ἀεὶ λόγος; & quæ sequuntur. SCALIG.

lin. 18 sq. *Qui enim verba haberet orationum publice adversus eum, quo legebatur, ab oratione orator dictus* &c.] Ita scribendum existimo: *Qui enim ut haberet orationem, publice ab universis tum legebatur, ab oratione orator dictus: cum res major erat, legebantur.* TURNEB. Lego, *rationum*. Et, *Adversus eum, quo legebatur*, lego, *quo legabatur*. Apage correctiones Vertranii, qui *belligerabatur* legit. Quasi legati non possint mitti, nisi ad eos, quibuscum bellum esset. Quod omnino falsum est. SCALIG. Emendarim: *Verba haberet & orationem*: quæ fuit vetus formula. Cæsar lib. 2 de Bello civ. *Qui verba atque orationem adversus rempublicam habuissent.* Livius lib. 34: *Verba orationemque eos adversus rempublicam habuisse.* POPMA.

lin. 20. *Cum res majore ratione legebantur.*] *Cum res major erat, eo legebantur.* conjectura verisimili. AUGUSTIN. *Cum a republica majore ratione legebantur.* SCALIG.

lin. 22. *Oratores doctiloqui.*] Ἐπηταὶ Homero. SCALIG.

lin. 27 sq. *Ollus leto datus est.*] Festus citat, *Ollus Quiris leto datus est.* M. Cicero 2 de Legibus, *Manium jura sancta sunto. Hos leto datos Divos habento.* Verisimilior est Prisciani opinio: Varronis, acutior. Ille a Leo, levi, letum ducit: Varronis vero mens eo spectat, quod veteres abstinebant mortis mentione, ne cogerentur δυσφημεῖν. Itaque abitionem pro morte dicebant, ut Græci οἴχεσθαι. Et eodem modo lethum, quasi λήθην. Et cum aliquem vita cessisse indicarent, non id proprio nomine dicebant, sed tantum hoc, *vixit.* Plutarchus Cicerone: Φθεγξάμενος δὲ μέγα, Ἔζησαν, εἶπεν. οὕτω δὲ οἱ Ῥωμαῖοι οἱ δυσφημεῖν μὴ βουλόμενοι, τὸ τεθνάναι λέγουσι. Quæ ratio similis, cum dicebant πλείονας αὐτὰ τῶν τεθνηκότων. Aristophanes ἐκκλησιαζούσαις·

Ἡ γραῦς ἀνεστηκυῖα παρὰ τῶν πλειόνων.

Glossema νεκρῶν. ubi tamen transpositum est glossema in textum. Ostendit item sepulcreti appellatio, τὸ πολυάνδριον. Item mortuos meliori scæva & omine dicebant μακαρίτας. Horatius, *omnes composui felices*, id est, μακαρίτας. Plinius lib. 28: *Cur ad mentionem defunctorum testamur memoriam eorum a nobis non sollicitari?* Quæ superstitio & vulgo apud nos invaluit, & Judæorum etiam veterum commentariis frequentissima est. SCALIG.

N 4

lin. 29. *Menſas conſtituit, idemque ancilia.*] Al. *Menſes.* Qui legunt *menſes*, ſpectant ad menſes additos a Numa Pompilio, & meliori ordine digeſtos. Qui vero *menſas*, quod eſſent menſæ curiales, ad quas unaquæque Curia ſua ſacra faceret, quæ videntur conſtitutæ a Numa: quamquam Dionyſius vult a Romulo. Eæ Anclabræ, ab anculando, id eſt, miniſtrando, & Aſſidelæ dicebantur. De quibus forſan Nævius libro 3 belli Pœnici:

At poſteaquam avim de templo Anchiſa ſpexit,
Sacra ordine in menſa penatium Deorum
Ponuntur: victimam auream polcram immolabat.

Citat Probus. Ita autem ſcripſerat Ennius:

Menſas conſtituit, idemque ancilia primus,
Libaque, fictores, argæos & tutulatos. SCALIG.

lin. 30. *Ab anciſu.*] Vetus codex, *ambeciſu.* ita reponito. SCALIG.

lin. 31 ſq. *Inciſa. Saturnio in carmine.*] Vitioſiſſime legitur *in Saturnio carmine.* Non enim verſus Saturnius eſt, qui eſt jambicus hypercatalecticus, ſed verſus Ennii heroicus: ubi narrabat, Numam menſas ſacras, quibus ad rem divinam eſt opus, & ancilia Saliorum conſtituiſſe, eundemque liba inſtituiſſe ad rem divinam, & fictores, qui ſunt panifices, libariique vocari poſſunt. In vetere inſcriptione legi, *diſcipulum fictorum pontificum.* TURNEB. Ita legendum: *Quod ea arma, ut Thracum inciſa, ut Saturnio in carmine.* Quod nimirum in Saturnio carmine armorum anciliorum mentio fuerit. Alioqui ineptum erat, Heroicum ſequentem vocare Saturnium, qui eſt hexameter. SCALIG. Pro *Saturnio in carmine* marg. Scalig. habet, *item alibi, lib.* Forte: *Inciſa, ut Saturnio in carmine inciſia:* quam vocem etiam reponendam puto lib. 4 illo in loco: *Inſicia ab eo, quod inſecta caro, ut in carmine Saliorum eſt Inciſia.* Utitur autem teſtimonio carminis Saturnii, non quod in eo eſſet nomen Anciliorum, alioquin vulgo ſatis notum, ſed ut illo comprobet ſuum etymon: *Ancilia dicuntur*, inquit, *quaſi amciſia, ut Inciſia fuit in carmine Saturnio.* eo intelligit carmen Saliare, quod conſcriptum fuit Saturnio verſu antiquiſſimo, quo olim ſua oracula cecinerant Fauni Dei Latinorum, & vates Publicius, & Cn. Marcius ille, cujus duo carmina retulit Livius lib. 35. Poſtea etiam duces triumphaturi titulos rerum a ſe geſtarum in tabulis votivis, quas in æde Jovis Capitolini figebant, Saturniis verſibus ſoliti perſcribere, ut auctor eſt Attilius Fortunatianus de Arte, his verbis: *Apud no-*

ſtros autem in tabulis antiquis, quas triumphaturi duces in Capitolio figebant, memoriæque ſuæ titulum Saturniis verſibus perſequebantur, talia reperi exempla: Ex Regilli tabula Duello magno dirimendo regibus ſubigendis. Ejus tabulæ exemplum poſuit Livius lib. 40; ſed; ut debuit in hiſtoria, deterſo ſqualore verborum, & luxatis numeris carminis Saturnii. Sic enim ibi legendum: *Duello magno dirimendo, regibus ſubigendis caput patrandæ pacis hæc pugna exſtitit Lucii Æmilii M. Æmilii F. auſpicio, imperio, felicitate, ductuque ejus inter Epheſum, Samum, Chiumque, inſpectante eos ipſo Antiocho, exercitu omni, equitatu elephantiſque, claſſis regis Antiochi tanta devicta, fuſa fugataque eſt.* POPMA.

Pagina 90.

lin. 3. *Argei fiunt e ſcirpeeis virgulteis, ſimulacra ſunt hominum triginta: ea quotannis a ponte ſublicio.*] In vetere libro reperio: *Argei ſunt e ſcirpeis ſimulacra hominum XXIV. ea quotannis de ponte ſublicio.* TURNEB. Vetus erat ſcriptura *e ſcirpeis*, pro *ſcirpis*. Ignari homines putarunt aliquid deeſſe, quaſi ſcripeis eſſet adjectivum. Quare inducenda ea vox. SCALIG.

lin. 6. *Tutulati.*] *Tutulati* ſunt, qui in re divina habent in capite tutulum, ut flaminicæ & pontifices. TURNEB. Placiades id intelligit in Virgilio:

Et caput ante aras Phrygio velatus amictu.

Poteſt & videri in Statio:

Lanea cui Phrygii coma flaminis. SCALIG.

lin. 7. *In ſacris in capitibus.*] Vulg. *In ſacris capitibus.* Quaſi alia capita haberent, non unum tantum. Legendum *in ſacris apicibus.* Idem error lib. 4, ut indicavimus ſuo loco. Quis neſcit, pilea ſacerdotum apices vocari? Dionyſius lib. 2: *Καὶ τοὺς καλουμένους ἄπικας ἐπικείμενοι ταῖς κεφαλαῖς, πίλους ὑψηλοὺς εἰς σχῆμα συναγομένους κωνοειδὲς, οὓς Ἕλληνες καλοῦσι κυρβασίας.* Eſt autem a parte totum. Nam apex proprie erat inſigne, id eſt, faſtigium, quale hodie in pileis honorariis Doctorum, quos vocant. Nam totus pileus, vel potius velamenta, flammeum dicebatur. Unde Flamines dicti. Idem Dionyſius: *Οὓς ἀπὸ τῆς φορήσεως πίλων τε καὶ στεμμάτων (ἃ καὶ νῦν ἔτι φοροῦσι, φλάμεα καλοῦντες) οὕτω προσαγορεύουσι.* Porro deſinebat in conum, unde Apex

dictus. Summum autem fastigium vocabant Tutulum. Addebatur virgula ex felici arbore, quæ in Flaminibus dicebatur Stroppus, in Flaminicis Inarculum. Totus Apex filo laneo velabatur: dicebatur Apiculum. Ab hoc putat quasi filamines dictos Varro. Infra mentum pertinebant amenta, quæ pileum retinebant: eæ dicuntur Offendices, quod se mutuo offenderent, & convenirent. Solius tamen Flaminis Dialis pileum dicebatur Albogalerus: fiebat enim ex hostia alba, Jovi cæsa, quæ dicebatur Idulis; de qua Ovidius:

Idibus alba Jovi grandior agna cadit. SCALIG.

lin. 8. *Ab eo, quod matres familias crines convolutos ad verticem capitis, quos habent uti velatos, dicunt Tutulos.*] Lego, *queis habent uti velatos.* TURNEB. Melius, *elatos.* Tutulus in feminis qui hic vocatur, dicebatur *κόρυμβος* Atheniensibus, a Cypriis *κορδύλη*, a Persis *νιδάριον*. Lucanus de hoc sentit:

Turritaque gerens frontem matrona corona.

Juvenalis:

——— *tot adhuc compagibus altum*
Ædificat caput. —

Papinius:

——— *celsos procul aspice frontis honores,*
Suggestumque comæ. SCALIG.

Vetus editio: *habent uti velatos.* Unde legi possit: *habent vittis velatos.* nam fasciolis colligati capilli, & sibi invicem implexi in conum congerebantur. Festus: *Tutulum vocari ajunt, Flaminicarum capitis ornamentum, quod fiat vitta purpurea innexa crinibus, & exstructum in altitudinem.* Apulejus lib. 2 Metamorphoseos: *Uberes enim crines leniter emissos, & cervice dependulos, ac deinde per colla dispositos, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem conglobatos, in summum verticem nodus adstruxerat.* POPMA.

lin. 17 sq. *Ut qui sunt in versibus plerique, Volturnalis, Palatualis, Furinalis, Floralis, Falacer, Pomonalis:*] Cum Varro scribat, *Ut in his qui sunt versibus plerique*, quod mox pedibus solutum liberumque creditur, ego modis & numeris vinctum ligatumque censebo. Sequuntur igitur statim duo claudicantes jambici, quos scazontes Græci vocant:

Volturnalem, Palatualem, Furinalem,
Floralem, Falacrem, & Pomonalem idem fecit.

Falacrem autem pro *falacrali* posuit, coactus versus lege. TURNEB.

lin. 19 sq. *Obscura est eorum origo. Volturnus.*] Lego: *Quæ obscura sunt, eorum origo Volturnus.* TURNEB.

lin. 25 sq. *Et quod est, tunc cœpit memorari. Simul cata dicta, accipienda acuta.*] *Et quod est:*

— Tunc cœpit memorare simul cata dicta accipienda acuta. Nam qui constare potest vulgata lectio editioni Romanæ & Vertranio? SCALIG.

lin. 27. *Thynno capto corvum excludunt foras, occiduntque lupos aperdite, & jura siluri. Sumerete atque amiam.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Sunt nomina piscium, ut ait, Græca, sed nulli intellecta, in hoc versu Lucilii, quem ego sic legi debere censeo:

Occidunt Lupe saperdæ te & jura siluri:
Sumina te, atque amiæ.

Notum est, ne testato agam, ex Horatio & Persio, quam acris & vehemens fuerit in Lupum Lucilius: eum credo hoc carmine compellari. Etiam Lucilianum versum ita scriptum reperio:

Quidam thynno capto corium excludunt foras.

Antonius Augustinus, vir & eruditissimus & optime de literis elegantioribus meritus, Varronis vero vindex, assertor, patronusque unicus habendus, immo vero ejus potius Æsculapius existimandus, sive sola animi conjectura ductus, sive librorum auctoritate adductus, commodissime *corvum* legit. TURNEB. Tantæ sunt horum versuum maculæ, ut & illos prætereunti magna venia, & conanti emendare par gloria deberi possit. Id quod multum me consolatur. Nam si aliquid præstitero, cur non acceptum merito esse debet? sin, quod magis puto, erravero: quid mirum, ad tantum scopulum offendere? Tamen conandum est, quomodo has Cyaneas enare possimus; quod satis commode fiet, si ita legamus:

Tunnos captato, cordulum exclude: minores
Occidunt, Lupe, saperdæ te, & jura Siluri:
Sumen te, atque amia. —

Ineptum est, putare, hic Lupum esse nomen piscis, cum Varro dicat, nomina piscium horum Græca esse. Sed est Lupus ille, qui famoso carmine a Lucilio notatus est. De quo & alii quoque versus Lucilii exstant:

———Tubulus si Lucius, inquam:
Si Lupus, aut Carbo Neptuni filius. —

Horatius:

Famosisque Lupo cooperto versibus. —

Persius:

——— *secuit Lucilius urbem,*
Te Lupe, te Muti &c.

Item Lucilius ipse, per dialogismum:

——— *quid, hæc cum fecerit?*
Cum ceteris reus una tradetur Lupo.
Non aderit. Ἀρχαῖς *hominem &* στοιχείοις *simul*
Eum privabit. Igni & aqua interdixerit,
Duo habet στοιχεῖα. *Id maluerit: privabit tamen.*

Hortatur ergo hunc Lupum εἰρωνικῶς, ut, relictis minoribus pisciculis illis, ut sunt cordilæ, & saperdæ; tunnos, siluros, & amias immanes pisces consectetur. Manifesto irridet illius capacitatem. *Capto* vero perperam legitur, pro *captato.* Idem mendum in Varronis exemplo ἐπὶ φακῆ μῦρον·

Nec multinummus piscis ex salo captus
Elops, neque ostrea illa magna captata
Quivit palatum suscitare.

Nam hodie male apud Nonium *capta.* Etiam nos in eodem exemplo *multinummus* restituimus, ut in libris de Re rustica, multinummi muli. SCALIG. Fortasse primus versus non conjungendus cum sequentibus. Nam non est hexameter; ut legendum sit:

Thunno capto corvum excludendum foras.

Videtur enim proverbiale fuisse antiquis. Amphis comicus:

Ὅστις κορακῖνον ἐσθίει θαλάττιον
Γλαύκου παρόντος, οὗτος οὐκ ἔχει φρένας. IDEM.

Versus corruptissimi, qui ita videntur posse emendari:

——— *thunno capto cordlum excludunt foras.*
Occidunt Lupe saperdæ te & jura siluri:
Sume cete atque amiam.

Illi edones, inquit, capto thunno cordulum pisciculum excludunt: similiter tu, Lupe, cum nequeas famem explere minutis istis obsoniis, saperda, & jure siluri, pasce te piscibus majoribus cete & amia. Notat Lucilius rapacitatem & profundam ingluviem Lucii Lentuli Lupi, quem in Satyris acerbe insectatus est. quin libro primo induxit Deos consilium fecisse, Lupum ut perderent, auctore Servio. ex quo ait Horatius:

——— *famosisque Lupo cooperto versibus.*

Fuit Cos. cum C. Marcio Figulo anno DXCVII. POPMA.

lin. 29. *Piscium nomina sunt, eorumque in Græcia origo.*] Librarius ignarus Græcarum literarum, ut apparet, multum

depravavit hos versus Lucilii. Quod & idem commissum est in versibus Ennii, ἰχθυφαγικοῖς, qui leguntur apud Apulejum: ubi maxima ex parte piscium nomina Græca corrupta sunt. Quos tamen emendandos relinquo eruditis viris. Id quod fieri poterit ex poetarum macellis: ita voco, qui citantur apud Athenæum piscinarii & culinarii poetæ. Non tamen prætermittam versus, qui adducuntur a Festo, ubi & piscium nomina Græca mirum in modum depravata & luxata sunt; qui ita restituendi sunt:

Muriatica autem video in vasis stanneis.
Bonam naritam, & camarum & tagenia,
Echinos fartos, conchas piscinarias.

Muriatica vocat τὰ ταριχηρὰ, quæ in muria Thasia servabantur. Ea ita describuntur in Pœnolo:

Quasi salsa muriatica esse autumantur,
Sine omni lepore & sine suavitate,
Nisi multa aqua & diu macerantur,
Olent, salsa sunt, tangere ut non velis.

Narita dicitur ostrei genus, quæ νηρῖται a Græcis. Camarum scriptum est uno *m*, veteri consuetudine: etiam apud Hesychium κάμαρον. Tagenia, sunt pisces, qui & ταγηνισταὶ, qui & ipsi ἐν ἅλμῃ ἐμβαφθέντες ἐπηνθρακίζοντο. Vide Athenæum. Echinos fartos vocat, qui farciebantur, hoc est, saginabantur in vivariis, sicut conchas piscinarias, quæ in piscinis. Atque adeo Muriaticorum nomine Plautus pisces omnes eos, qui ab eo enumerati sunt comprehendit. Et ne dubites de hac correctione, audi, quæ Plin. lib. 31, cap. 8 de ea re scribit: *Sic halex*, inquit, *pervenit ad ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum jecinora: innumerisque generibus ad saporem gulæ cœpit sal tabescere.* Satin' aperte eosdem pisces inter muriatica (id enim est halex, τὸ τάριχος) recensuit, quos Plautus? Quare tam boni versus in situ & squalore relinquendi non erant. SCALIG.

lin. 30. *Quæque cæruleo freto orta nare cœpta.*] Lego hunc in modum:

——— *cava quæque in*
Corpore cæruleo cæli cortina receptat.

Tantum e *telo cæli* feci: & in libro antiquo dubium erat lineamentum primum, & ambiguæ inter *c* & *t* figuræ. Hoc versu Ennius hemisphærium cæli cortinam appellavit, de similitudine cortinæ Apollinis, quæ, ut ait, nomen habuit a corde, quod inde primæ sortes existimatæ. TURNEB. Hic placet Ita-

lis deesse quædam. Sed eos decepit perturbatus sensus: quem si aperuero, ostendam, hic nihil deesse. Cum ita legendum sit: *Quæque freto cava cæruleo cortina receptat. Cortina dicta, quod &c.* Intelligit ergo Ennius, quæcunque continentur ὑπὸ τῇ οὐρανοῦ σκέπῃ, ut loquuntur poetæ. Vereor autem, ne cum aliis, quos supra posuimus, conjungendi sint:

Corpore Tartarino prognata Paluda virago,
Cui par imber, & imbris spiritus, & gravi' terra
Quæque freto cava cæruleo cortina receptat.

Freto cæruleo. Ita περιφραστικῶς vocat cælum propter agitationem. Idem apud Nonium:

Crassa polvis oritur, omnem pervolgat cæli fretum. SCALIG.

Scribendum:

Quæque cæruleo freto cortina receptat, Cava.

Nam verba Ennii usurpat tantum, quæ ita possunt redigi in numeros:

Quæque freto cava cæruleo cortina receptat.

Cortina erat operculum tripodis Delphici Apollinis, ex corio Pythonis serpentis, cujus forma similis mensæ rotundæ, ad quam assidens Phœbas rapta vaticinabatur: dicta quasi coritina, non a corde, ut Varro existimat. Sed & ipsum tripodem significabat, id est, vas ingens, ex quo oracula credebantur exire; sicut apud Græcos ὅλμος, & tripodem, & ipsus integumentum denotabat. Virgilius:

——— *mugire adytis cortina reclusis.*

Hinc varia notio hujus vocis. nam & mensæ æreæ, factæ ad formam illius operculi tripodis, appellantur *cortinæ*, eædem *Delficæ*: & vasa similia tripodi Delphico, in quibus pigmenta coloresque coquuntur sufficiendis lanis. Apud poetas vero etiam licentius, capacitas convexa & intecta vocatur cortina, ut Ennius hic de æthere. Virgil. in Ætna:

Carmineque irriguo magni cortina theatri,
Imparibus numerosa modis cadit arte tegentis. POPMA.

Pagina 91.

lin. 2. *Cortina.*] Τρίπους & λέβης. Ea est proprie, in qua lana suffecta succos ebibit. Ab eo usus est metaphora Cor. Tacitus in dialogo, cum ait, in Cortina esse. Id contrarium est ei, quod Græci δευσοποιὸν vocant. Quæ enim in cortina sunt, nondum penitus imbiberunt succum. *At hercule*, inquit, *pervulgatis jam omnibus, cum vix in cortina quisquam*

assistat, qui elementis studiorum etsi non instructus, at certe imbutus sit, &c. Non multum abest, quod dixit Lucianus, ψαῦσαι λέβητος, Bis accusato, εἰσὶ δὲ οἳ καὶ μόνον ψαύσαντες ἔκτοσθε τοῦ λέβητος ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ, καὶ ἐπιχρισάμενοι τῆς ἀσβόλου, ἱκανῶς οἴονται καὶ οὕτω μεταβεβάφθαι. SCALIG.

lin. 3. *Ea a corde.*] Ego puto a rotunditate, quod, ut cortes, ita hæc rotunda esset. Cato in Originib. *Mapalia vocantur, ubi habitant. Ea quasi cortes rotundæ sunt.* Sic ὁλοοίτροχοι λέβητες ab eadem ratione dicti, si bene memini. SCALIG.

lin. 5. *Quin inde invicteis sumserunt perduellibus.*] Reperio in antiquo exemplari: *Quid unde invitis sumserint perduellibus?* quod & adscribendum putavi. TURNEB. Locus mendosus. Puto legendum:

Vindictam victis sumserunt perduellibus. SCALIG.

lin 12. *Quattuor.*] Marg. Scalig. *tribus.*

lin. 14 sq. *Stella, quæ vespere oritur, a quo etiam Opilius scribit vesperum. itaque dicitur, Alter vesper adest.*] Opilius verborum enodator antiquorum fuit. is a stella, quæ vesperi oritur, tempus vespertinum, ipsamque vesperam, vesperum vocari credidit. At vero apud Catullum alia significatione dicitur,

Vesper adest juvenes.

Intelligitur enim ipsa stella. Atque hic sensus erit editiones sequenti. Nam libri manualis literaturæ habent, *a quo eam Opilius scribit vesperum.* quod de stella liquido perspicueque intelligetur, non de suprema tempestate. quo sensu & in Catulliano ceso erit accipiendum, aliudque quiddam significabitur, quam tempus primum noctis. TURNEB. Vulg. *A quo etiam Turpilius* &c. Indubitanter lego: *A quo etiam Turpilius scribit Vesperam. Itaque dicitur alterutrum. Vesper, id est, quem dicunt Græci ἕσπερον.* Non possum non multum conqueri de correctorum audacia, qui hunc auctorem jam per tot secula ægrum, multis porro vulneribus confecerunt. Quod tamen dictum velim sine ulla animi asperitate & malevolentia. Nam quid eos movit, huc vocabulorum monstra infercire, quæ ipsi nesciebant? Ubi enim διέσπερον suum invenerunt? Cur, si nesciebant quid esset, tamen quasi aliquid esset, huc intruserunt? Sed de his satis, ne περὶ σκιᾶς ὄνου. Legendum vero *vesperam*, ut jam admonuimus. Plautus:

Si media nox est, sive prima vespera.

Nonius, Vespera feminino genere: Turpilius Dotata. *Ma-*

nus meas vespera oriente clanculum Ferri ad speciem declino. ita lego in Nonio. SCALIG.

lin. 16. *Quem dicunt Græci διέσπερον*] Eam stellam, ut libri sanctiores loquuntur, Græci vocant Δία ἑσπέριον. TURNEB.

lin. 17. *Patrem suum optimum, appellat supremum.*] Ita explebitur Saturnius versus:

Jovem, patrem suum optumum, appellat supremum. SCALIG.

lin. 19. *Solis occasu diei suprema tempestas esto.*] E Gellio scribendum: *Sol occasus suprema tempestas esto.* TURNEB.

lin. 22. *Decem annos.*] *Duodecim annos.* utrumque ex libris. AUGUSTIN.

lin. 26 sq. *Ea enim Merces dicitur Græce λάτρον, καὶ σάτρον.*] Scribendum, omnibus approbantibus & scripturæ gratulantibus: *Ea enim merces, quæ Græce dicitur λάτρον.* TURNEB.

lin. 27 sq. *Ab eo veteres poetæ nonnunquam milites appellant latrones.*] Ennius Annali primo:

Hæc ecfatus ubi, latrones dicta facessunt.

Idem alibi:

——fortunas ecquas cepere latrones
Inter se memorent. —

Quæ tamen verba apud Nonium luxata & depravata reperies. Ut λάτρον latronum, sic stips, stipatorum eis nomen fecit. SCALIG.

lin. 29. *Quod item.*] *Quod itent*, non nemo. AUGUSTIN.

lin. 30 sq. *Risi egomet Cassabundum ire ebrium.*] Ennio in libro juratissimæ fidei versus iste tribuitur. *Casabundum* autem, non *cassabundum*, hac de causa scribendum censeo, quod a *cadendo* deducitur a Varrone: vel, ut melius origo intelligatur, quod a *casare* proficiscitur. TURNEB.

Pagina 92.

lin. 1. *Diabathra in pedibus habebat, & erat amictus epicroco.*] Dicitur de homine, cultum muliebrem & molliorem gerente. nam & diabathra, muliebria erant calceamenta, & color croceus in vestitu viris erat indecorus. TURNEB. Ita conjunge:

—— risi egomet casabundum ire ebrium:
Diabathra in pedibus habebat, atque amictus erat epicroco.

Mirum ni ex Lycurgo Nævii. SCALIG.

lin. 4. *Lanam carere.*] Ubi hodie in Plauti exemplaribus le-

gitur, *lanam carpere*, M. Varro ſine controverſia legit, *carere*, quod eſt purgare, ut interpretatur. quo vocabulo uſum etiam dicit Nævium in Commotria: ſed & ultro ipſe ita mox uſurpat. TURNEB. *Carere*, vetus verbum pro ξαίνειν. Unde & Carduus, & carminare. Quare perperam hodie in Menæchmis legitur *carpere*, cum & Nonius quoque *carere* retineat. Carere vero ſine dubio παρὰ τὸ κείρειν, ἔκαρον: non ut Varro. SCALIG.

ead. *Coſmotria.*] Marg. Scalig. *Æmathia.*

lin. 7. *Cum caret eo, quod in ea eſt nequam. Eſt lana, quam in Romulo Nævius appellat Oſcam, ab Oſceis.*] Pro *eſt nequam*, quidam, *hæret.* alii, *eſt. Nequam eſt lana.* AUGUSTIN. Vetus lectio: *Cum ex ea carent, quod in ea hæret, neque eſt lana. quæ in Romulo Nævius appellat oſca, ab Oſcis.* Purgamenta & ſordes lanæ per contumeliam & injuriam ſummam Oſcorum, qui obſcœni habebantur, *oſca* Nævius appellavit, ut Varro interpretatur. Loci hujus ſcripturam interpolant multi, aliique aliter evulgant: eſt qui ſcribat, *quod in ea eſt nequam, eſt lana.* eſt qui ſecus, *nequa eſt lana quam.* hæc excogitata & commentitia lectio, ſi cui probetur, ſignificabit nequa lana ſpurcam & impuram, quæ non ſit aliqua, id eſt, alicujus pretii. Nam Soſipater *nequa* dici pro *nequam* docet. TURNEB. *Oſca lana*, eadem & ſolox lana, οἰσύπος, καὶ οἰσπάτη. Lucilius:

Paſcali pecore, ac montano, hirto, atque ſoloce.

Paſcale pecus τὸ εἰκαῖον, καὶ νομαδικὸν, ut paſcales gallinæ. Alii legunt *paſſales*, id eſt εἰκαίους. paſſim τὸ εἰκῆ. Montanum, id eſt, ſentum & ſqualidum, qualia in montibus pecora. A quo ὀρεινὸν ἱμάτιον ex lana ſqualida, & non carminata. Pollux: Τὸ δὲ ἀκνάμπτον ἱμάτιον οἱ μέσοι κωμικοὶ, ὥσπερ ἐν ὄρει εἰργασμένον, ἤτοι οὐκ ἐγναμμένον, καλοῦσιν. Hirtum itidem vocat ſqualidum. Columella: *Diſſimilem rationem poſtulat hirtum, atque Tarentinum.* Vir eruditus Beroaldus putat, idem eſſe Tarentinum & hirtum, magno ſane errore. Quis neſcit, ita loqui Latinos? Diſſimilem naturam pecus habet atque homo. Plautus: *Illi ſunt alio ingenio atque tu.* Ergo pecus montanum, paſcale, hirtum, atque ſolox opponitur μαλακοῖς προβάτοις, qualia erant in agro Tarentino, quæ, ut mollioris velleris eſſent, pellibus tegebantur. Ab eo dixit Horatius *pellitas oves Galeſi.* Polybius in excerptis lib. 9: ἔχων πρόβατα μαλακὰ τῶν εἰθισμένων περὶ τὴν πόλιν τρέφεσθαι. Interpres inepte vertit debiles. Ælianus in Epiſtolis: Τὴν οἶν την τὰ μαλακὰ ἔρια ἣν ἐπαινῶ πρὸς σὲ, παρ' ἐμοῦ πρόσειπε.

In Laertio dicuntur *πρόβατα δέρμασιν ἐσκεπασμένα.* Columella vetat oves pellibus amiciri festis diebus. Hæ pecudes, quia tenerrimis pascuis alerentur, dicebantur apud Rhodios *διακαλαμόσαρκες, ἤγουν τὴν καλάμην τῶν σπερμάτων ἐπιβοσκόμεναι. Luxuriem segetum summa depascit in herba.* SCALIG. Recte libri veteres: *Neque est lana. Carminari* dicitur lana, inquit, cum caret spurcitia, neque jam amplius est sordida & impura, quod genus lanæ Nævius vocat Oscam, ab Oscis populis Campaniæ, qui obscœni habebantur. Alii mutant: *Nequam est lana.* frustra. POPMA.

lin. 10. *A gerra.*] Γέῤῥα, crates. Etiam fascinos & pudenda interpretatur Nonius. Hesychius: Γέῤῥα, *τὰς σκηνὰς, καὶ τὰ ἀνδρῷα καὶ γυναικεῖα αἰδοῖα.* SCALIG.

lin. 13. *Adscriptivi.*] Varro de Vita pop. Rom. lib. 3: *De adscriptivis, cum erant attributi Decurionibus & Centurionibus, qui eorum haberent numerum, accensi vocabantur. Eosdem etiam quidam vocabant ferentarios, qui depugnabant pugnis, & lapidibus, iis armis quæ ferrentur, non quæ tenerentur.* id est, *τηλεβόλοις βέλεσι, καὶ οὐ σχεδίοις, καὶ σταδιαίοις, ἀγχεμάχοις.* SCALIG.

lin. 14 sq. *Militibus; id est, si quis eorum deperisset. In Trinummo, Nam illum tibi ferentarium.*] Lego: *Militibus, si quis eorum deperisset:* &, *nam illum tibi ferentarium.* Ac videtur *ferentarium* amicum potius dixisse Plautus, qui subsidio & auxilio futurus sit, quam quomodo Varro interpretatur, qui inanis & sine fructu sit. Sed Varroni tamen vix reclamare audeo. TURNEB.

lin. 18. *Arma, quæ ferrentur, ut jaculum.*] Τὰ τηλεβόλα, ut jam diximus. SCALIG.

lin. 21. *Ubi rorarii estis?*]

——— *sequimini*
Me hac sultis legiones omnes Lavernæ. Ubi rorarii
Estis? En sunt. Ubi sunt accensi? Ecce. —

prius membrum invenies apud Festum. SCALIG.

lin. 24. *Potest id ab arbitrio.*] Varro vult accensos dictos ab arbitrio: quod Censere olim significaret arbitrari. Sic de Vita pop. Rom. *Itaque quod hos arbitros instituerunt populi, Censores appellarunt. Idem enim valet censere & arbitrari.* At Rerum humanarum lib. 20: *Consules ac Prætores qui sequuntur in castra, accensi dicti, quod ad necessarias res acciantur, velut accensiti.* Ubi vides inconstantiam Varronis. Quare ita obscurum hunc locum, unde satis digne non se extricavit

Vertranius, legito: *Poteſt id ab arbitrio ejus (nam inde arbitrium) cujus miniſter.* Accenſus, inquit, poteſt dictus eſſe ab arbitrio ejus, cujus miniſter. Nam arbitrium inde eſt, nimirum a cenſeo: quod verbum illud Cenſeo, & Arbitror idem poterat ac valebat, ut idem ſcripſerat Rerum humanarum libro 20. Neque Itali, neque Vertranius, audiendi ſunt, qui aliter legunt. SCALIG.

lin. 25. *Nam inde.*] *Nam id eſt.* ex conjectura. AUGUSTIN.

lin. 26. *Pacuvius Deum triportenta in Mercatore ponit.*] Locus mendoſus. & quæ ſequuntur, Plauti ſunt, non Pacuvii. AUGUSTIN. Poſt verba *Deum triportenta*, hiatus eſt. Neque mendum eſt, ſed lacuna. SCALIG.

lin. 27. *Dividia eſt.*] *Dividiæ 'ſt*, ſcribendum. AUGUSTIN.

lin. 28. *In Corollaria.*] Corollaria, στεφανόπωλις. Eſt autem fabula Nævii, ut citatur a Soſipatro. Verſum autem illum, quem intelligit Varro, eſt hic:

Dividiæ mihi fuerunt te abſfuiſſe deſiduo.

Exſtat apud Placiadem interpretem priſcarum vocum. Tamen apud illum citatur ex Varronis Corollaria, ut verear, ne hic ille verſus deſideretur. De quo tamen eruditus lector judicaverit. SCALIG.

lin. 29. *Dividia.*] Attius Phœniſſis:

Viciſſitatemque imperitandi tradidit,
Ne eorum dividiæ diſcordes diſſipent
Diſturbent tantas, & tam opimas civium
Divitias. —

Hæc nos non ſolum correximus, ſed etiam divulſa conglutinavimus. Tamen tantum Euripides dixerat:

Ξυμβάντ' ἔταξαν, τὸν νεώτερον πάρος
Φεύγειν ἑκόντα. —

Quid vetat & alia conferre? Intelliges, quantum variavit ab eo, quem vertendum ſuſceperat. Euripides enim:

Σκυλεύματ' εἴσω τειχέων ἐκπέμπομεν,
Ἄλλοι δὲ τοὺς θανόντας Ἀντιγόνης μέτα
Νεκροὺς φέρουσιν ἐνθάδ' οἰκτίσαι φίλοις.

Quam enim recedit ab illis veſtigiis?

Ubi nunc voſtra mœnia, & omnis ſaucios
Conviſit, ut curentur diligentius.

Illa vero non tam licenter:

— πολύδακρύς τ' ἀφικόμαν,
Χρόνιος ἰδὼν μέλαθρα καὶ βωμοὺς θεῶν,
Γυμνάσιά θ' οἷσιν ἐνετράφην, Δίρκας θ' ὕδωρ.

Nam quædam ex illis hodie exſtant:

Delubra cælitum, mari ſanctitudines.

Et illa ſatis bene:

— οὔτε γὰρ γέρας πατρὶ
Οὔτ' ἔξοδον διδόντες, ἄνδρα δυστυχῆ
Ἐξηγρίωσαν. —

Sic enim vertit:

Incuſant ultro, a fortuna opibuſque omnibus
Deſertum, abjectum, afflictum ex animo expectorant.

Ubi expectorare ex animo, ἐξαγριοῦν, efferare. mirum genus loquendi. Sic apud Ciceronem vetus Tragicus:

Tum pavor mihi ſapientiam omnem ex animo expectorat.

hoc eſt,

Ἐξίσταμαί τε καὶ παραφρονῶ φόβῳ.

Gallice, *mettre hors du bon ſens.* Porro in his vertendis ſatis animum intendit, quæ ſequuntur. Euripides:

Σαφῶς γὰρ εἶπε Τειρεσίας, οὐ μή ποτε
Σοῦ τήνδε γῆν οἰκοῦντος, εὖ πράξειν πόλιν.
Ἀλλ' ἐκκομίζου. —

Ex Attio ſeparata hæc conjunximus:

Juſſit proficiſci exſilium quovis gentium,
Ne ſcelere tuo Thebani vaſteſcant agri.
Egredere, exi, effer te ex urbe, elimina.

Quæ data opera hic ſcripſimus, ut eſſet, quo interim lectores animum ex tam minutis animadverſionibus poſſint reficere, dum difficultati hujus laboris conſulimus, & illam interdum condimus mitioris & jucundioris lectionis voluptate. Non deerunt tamen, quorum palato hæc non faciant; nec mirum: πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι. SCALIG.

lin. 31. *Sed quid tibi eſt? lienes necant.*] *Tibi 'ſt? lien necat.* Plaut. in Curcul. AUGUSTIN.

Pagina 93.

lin. 1. *In Phagone.*] Ejus fabulæ nemo veterum, quod ſciam, meminit. Eſſet Latine Comedo, vel Lurco, vel Gumia, vel Manduco, vel Rapo. Varro: *Cum hic rapo umbram quoque ſpei devoraſſet.* Rapo, id eſt proprie ἀδηφάγος. Apud Ulpianum: *Trebatius ait, non eſſe morboſum, os alicui olere, ut hircoſum, ſtrabonem: hoc enim ex illuvie oris accidere.* Ego ἀναμφισβήτως lego, *ut lurcoſum, raponem. Hoc enim ex ingluvie oris accidere.* Ingluviem vocat τὴν ἀδηφαγίαν,

ex qua oris graveolentia conflatur, ut in leone notat Aristoteles. Etiam hircosus defendi potest. Est is, cui os ex fœda & detestabili libidine olet. Ejusmodi enim vocabantur Hirci, Catullus:

——— *& putare ceteros hircos.*

Et in dicto Attellanæ:

Hircus vetulus naturam capreis ligurit.

Quo fœditas oris hirsuto & olido seni Tiberio exprobrata est. Item dicebantur spurci, & spurco ore, Græce ἀγελασεῖς. Et spurcæ tempestates, Græcis dicuntur ἀσελγεῖς, ἤγουν σφοδραί. Athenæus: Λέπεσθαι, ἐπ' ἀσελγοῦς καὶ φορτικῆς δι' ἀφροδισίων ἡδονῆς. vocat ἀσελγῆ ἡδονὴν eorum, qui id faciebant. Nam ἀσελγεῖς illi, qui hoc patiebantur, dicebantur λέπειν. Latine Glubere. Catullus:

Glubit magnanimos Remi nepotes.

Budæus aliter interpretatur, sed (pace tanti viri dixerim) perperam. Hæc latius a nobis dicta sunto, ut totum Ulpiani locum illustraremus: quia maximus vir non satis digne inde se explicare potuit. SCALIG.

lin. 3. *In Parasito pigro.*] Ea fuit Plauti fabula: &, ni fallor, Græce λίπαργος inscripta fuit. Priscianus citat ex Plauti Lipargo hæc:

Nil moror mihi fucum in alveo, apibus qui peredit cibum.

Quæ manifesto dicta sunt in parasitum pigrum. Hesiodus:

Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες, ὅσκεν ἀεργὸς
Ζώῃ, κηφήνεσσι κοθούροις ἴκελος ὀρμήν.
Οἵτε μελισσάων κάματον τρύχουσιν ἀεργοὶ
Ἔσθοντες, &c. SCALIG.

lin. 4. *Trames.*] A trameando, quod scilicet transversi scandant vias rectas. Ab eo Plautus Mostellaria videtur dixisse, *Ambo postes ab infimo trames secat*: quod, qui cæsi sunt intempestivi postes, diffindi solent, & hiare. Sed mihi diligentius consideranti videtur legendum *tarmes*. Is est Vitruvio, qui θρὶψ Græce vocatur, ut intelligat vermiculatos, & θριπηδέστους. Jam secare, & cædere aptum verbum ei rei. Lucilius:

Lanæ opus omne perit, squalor, tineæ omnia cædunt.

Nam Græce κόπτειν, ut κόπτεσθαι ὑπὸ σέων. Aristophanes Lysistrata. Et Theophrast. ἱστορ. lib. 4: Κἂν εἰς ἱμάτια τεθῇ τὸ μῆλον, ἄκοπα διατηρεῖ. Itaque puto *tarmes*, non *trames*, legendum in Plauto. SCALIG.

lin. 5. *In Fugitivis.*] Putant esse comœdiam Plauti: sed

falluntur. Eſt enim Turpilii, quæ alio nomine inſcripta erat Leucadia. Translata eſt ex Alexide, qui ſubinde citatur ἐν Λευκαδίᾳ ἢ δραπέταις. SCALIG.

ead. *Age*, *euge ſpecta* &c.] Lego: *Age*, *age ſpecta: vide vibices quantas. Jam inſpexi: quid eſt?* Eſt quadratus jambicus. SCALIG.

lin. 6. *Vibices.*] Ἴβυκας Græci vocant στιγμάς. Heſychius. Inde vibices. SCALIG.

lin. 7. *Excitatum verberibus corpus.*] Hinc Plautus vibices vocat prægnantes plagas. SCALIG.

ead. *In Ciſtellaria.*] Infinitis prope locis Plautum in Ciſtellaria citant grammatici: cum tamen, quæ ipſi adducunt teſtimonia, deſiderentur in ea, quæ hoſtie exſtat, ejus nominis fabula. Unde quidam pro Clitellaria, Siſennaria, aut neſcio quid nugarum, ſubſtituendum putarunt. Sed non ita faciundum erat. Parvum mendum eſt, quod hujus fabulæ titulum occupavit. Nam *Clitellaria* pro *Ciſtellaria* legendum. Facilis vero fuit lapſus, ut in Ciſtellariam notiſſimam fabulam degeneraret. Eſt autem eadem atque ea, quam Græco titulo inſcripſerat Aſtrabam. ἀστράβη enim clitella. Sic invenies eundem Plautum citatum in Lipargo, & Paraſito pigro: Terentium in Heautontimorumeno, & ſe ipſum excruciante, ut apud Ciceronem: Cæcilium Nauclero, vel portitore: Oboloſtate, vel fœneratore: Harpazomene, vel rapta: Hypobolimæo, vel ſubdititio: Laberium Cropio, vel Sarcularia: Beloniſtria, vel Frugione: Scylace, vel Catularia: Pomponium Hetæriſca, vel Proſtibulo: Varronem κριομαχίᾳ, vel Caprino prœlio. Quæ cum ita ſint, jam ſatis confirmata eſt iſta conjectura noſtra, ſi ad reliqua pergamus. SCALIG. Marg. Scalig. *Nervolaria.* Plautus feſtive enumerat vitia & deformitates meretricum in his verſibus:

Non quaſi ut hæ ſunt hic limaces lividæ,
Diobolares, ſchœnicolæ, miraculæ,
Cum extritis talis, cum todellis cruſculis:
Capillo ſciſſo, atque exciſſatis auribus.

Quorum verſuum priores duos Varro hic adducit; tertium Priſcianus, ultimum Nonius; & quidem omnes ex Ciſtellaria. in qua fabula cum hodie non legantur, apparet, titulum ubique corruptum eſſe. An ergo reponendum *Clitellaria?* quod doctiſſimis viris placet, & a vulgata ſcriptura minimum recedit. Sed non eſt veriſimile, Varronem in una pagina eandem fabulam modo *Clitellariam* voce Latina, modo Græce

Aſtrabam nominare: aut veteres grammaticos, cum Aſtrabam ſæpius citent, Clitellariæ nomen ſemper omiſiſſe. Mihi videtur, integram inſcriptionem fuiſſe in fragmentis Feſti, in quibus tertius verſus adducitur ex Sy.·. Forte Sycolaria a ſycophantiis. Ut enim Nervolaria, Frivolaria, ita Sycolaria, a ſyco, quam vocem Latini uſu ſuam fecerunt. POPMA.

ead. & ſq. *Non quaſi ut hæc ſunt heic, limaces lividæ.*] Verſus hic Attii ſubobſcurus, *Non quaſi nunc hæ ſunt hic limaces lividæ*: quem de meretricibus dictum accipio, quas ad deſpicatum limacibus comparari exiſtimo. TURNEB. Melius, *ſumtuis limaces lividæ.* Limaces, a limace, ut apparet, quæ folia plantarum, & olera corrodit. Ejuſmodi ſunt meretrices, quæ miſeros amantes καταφαγοῦσι. A quo illa apud Menandrum meretrix dicitur Αἴξ.

— ἐπεκαλεῖτο δὲ
Αἴξ, ὅτι μέγαν κατέφαγε τὸν ἐραστήν ποτε Θαλλόν.

Vel potius a limando. Nam Græci quoque τὸ ῥινοῦν in eadem ſignificatione uſurpant. Ælianus: Καὶ ὁ μὲν τοῦ Μενάνδρου Θήρων (nomen eſt paraſiti) μέγα φρονεῖ, ὅτι ῥινῶν ἀνθρώπους, φάτνην αὐτοὺς ἐκείνους εἶχεν. Ubi etiam eleganter περὶ τῆς φάτνης. A quo dixit Plautus de Paraſito, *Recepit ſe in præſepim ſuam.* Itaque limaces meretrices, a limando. SCALIG.

lin. 9. *Diobolares, ſcæniculæ, miraculæ.*] Fortaſſe cum præcedente verſu continuari debent elogia hujus jambici, *Diobolares, ſchœnicolæ, miraculæ.* Ac *ſchœnicolæ* quidem dicuntur, quæ *ſchœno unguentario* (ſic enim in Varrone legendum exiſtimo) nonnullam odoris gratiam arceſſerent; quas in ſchœno delibutas ipſemet Plautus dixit. TURNEB. Sunt ita digerendi verſus hi:

Non quaſi ut hæc ſumtuis limaces lividæ,
Diobolares, ſchœnicolæ, miraculæ,
Cum extritis talis, cum crotilis cruſculis,
Capillo ſciſſo, atque exciſſatis auribus.

Quod ſecundus verſus ſit ex Clitellaria, non Nervolaria, ut falſo putant quidam, vel hoc uno cognoſcimus. In Fragmentis Feſti mutilatis, ubi diſſeritur, quæ ſint ſcœnicolæ meretrices, verſus hi duo continui citabantur, *Diobolares, ſcænicolæ, miraculæ, Cum extritis talis, &c.* Priſcianus vero citat ex Ciſtellaria illum, *Cum extritis talis, &c.* ergo ſunt illi duo ex eadem fabula Clitellaria. Quartum vero ex Ciſtellaria adductum inveni: ſed perperam, ubique pro Clitellaria.

Quem cum ceteris conjungendum esse, nemini dubium esse debet. Quæ quamvis satis erant ad fidem faciendam sententiæ nostræ: tamen major huic cumulus accesserit, si ea, quæ citantur ex Astraba, cum illis, quæ ex Cistellaria falso pro Clitellaria adducuntur, conjungamus. Cujusmodi sunt hæc:

——— quasi tolleno, vel
Pilum Græcum reciproces plana via.
Quæ nisi sic biteris, nimium is vegrandi gradu.
Pol ad cubituram, mater, mage sum exercita.
Reliquum, ad cursuram sum tardiuscula.

Quæ non dicam quam conveniunt, sed quam elegantia sunt. Sed enarrandi sunt, quos supra conjunxi. *Diobolares.* Puto fuisse in Græco:

Διώβολοι, καὶ μορμόνες, σχοινοτρίβες.

Diobolares. Plautus Pœnolo:

Servolorum sordidulorum scorta diobolaria.

Ad verbum esset,

Δουλαρίων οἰκοτρίβων κασαλβάδες διώβολοι.

Pacuvius apud Placiadem:

——— non ego ita fui,
Uti nunc sunt meretrices diobolares, suam
Quæ nummi causa parvipendunt gratiam.

Dicebantur & βλιτάδες in contemtum. Βλιτάδες, inquiunt grammatici, αἱ εὐτελεῖς γυναῖκες, id est, nugatoriæ mulieres, ut vocat Festus. Plinius: *Blitum iners videtur, ac sine sapore, aut acrimonia ulla. Unde convicium feminis apud Menandrum faciunt mariti.* Plautus: *Lutea, blitera meretrix.* Apud Catullum:

Non assis facis oblitum lupanar.

Lege:

Non assis facis, o blitum, lupanar.

id est, O blitum, o lupanar, non curas. Lupanar enim etiam vocavit, ut Lucilius:

——— carcer vix carcere dignus.

Et Terentius, scelus pro scelesto. Martialis, vitium pro vitioso. Virgilius:

——— Et crimine ab uno Disce omnes.

Crimine ab uno, id est, ab uno reo. Aristophanes: Ἐν κύκλῳ τὰ νοσήματα σκοπῶν, id est, τοὺς νοσηλούς. Itaque lupanar eleganter pro meretrice. At alii aliter. Mox *schœnicolæ* legendum. Exstat & in Plauti Pœnolo. Sed ibi falso legitur *cœnico-*

læ. Miraculæ. Φόβητρα plane exprimi puto, & *μορμόνας.* Nisi intercederet Varronis auctoritas, legerem, *muricolæ*, pro *myricolæ*, *μυροτρίβαι*, vel *μυροτρίβες.* Possent & Miraculæ esse a miraculis. *Miracula, quæ nunc digna admiratione dicimus, antiqui in rebus turpibus utebantur.* Auctor Festus. Inde Catullus monstra pro eodem dixit: *Sed tu cum copone omnia monstra facis. — Cum extritis talis.* In aliis legitur *extortis.* Inter laudes mulierum *καλλιπλόκαμος, καὶ καλλίσφυρος.* Sicut contra inter vitia, Compernis, & valga, & vatia. Lucilius lib. 17:

Num censes καλλιπλόκαμον, καλλίσφυρον ullam
Non licitum esse uterum, æque etiam inguina tangere mammis?
Compernem aut varam fuisse Amphitruonis ἄκοιτιν
Alcmenam, atque alias, Helenam ipsam denique nolo
Dicere. tute vide, atque disyllabon elige quodvis.
Τὴν εὖ πίειραν *aliquam rem insignem habuisse*,
Verrucam, nævum pictum, dentem eminulum unum.

Qui erant extritis talis, *λαισποδίαι* ab Atheniensibus dicebantur. Quamquam nonnulli dicunt, *λαισποδίας* eos esse, qui *δρεπανώδεις* habebant *πόδας.* Ut ii sint, quos Falcones a veteribus vocatos esse testatur Festus. *Cum crotilis crusculis.* Festus legit *crocotilis.* At altera lectio melior. siquidem Crotilum vocabant exile & tenue. Videtur *κροτίλος* fuisse, ut *κωτίλος.* Inde compositum Succrotilus. Titinnius:

Feminea fabella, succrotila vocula.

Ecce autem inconstantia lectionis. In aliis enim legitur, *todellis crusculis*, etiam in Festo ipso. *Todi*, inquit, *genus avium parvarum.* Et putat ab illis cruscula exilia, & tenuia, todella dici. Sane non caret ratione. Nam simili translatione Eubulus Comicus dixit *σκέλη κοψίχου*, ab ea minuta avicula scilicet. Ita enim ait:

Ἡ Θεανὼ δ' οὐχὶ σειρήν ἐστιν ἀποτετιλμένη;
Βλέμμα καὶ φωνὴ γυναικὸς, τὰ σκέλη δὲ κοψίχου;

Nunc redeo ad Varronem. SCALIG.

lin. 11. *Ab scæno nugario unguento.*] Vulg. *Ab schœno* &c. Nugario potuit dicere, quod toti χλιδῶνες muliebres, quæ vulgo Jocalia vocamus, veteribus dicebantur Nugæ muliebres. Plautus Aulularia:

Ubi nugivendis res soluta est omnibus.

Pollux lib. 5: Καὶ ἄλλους δέ τινας κόσμους ὀνομάζουσιν οἱ κωμῳδιδάσκαλοι λῆρον, ὄχθοιβον, σκέληθρον. Etiam λῆροι,

inquit Hesychius, τὰ περὶ τοῖς γυναικείοις χιτῶσι κεχρυσωμένα. Et in 6 Epigrammatum:

— καὶ λήρων οἱ χρυσοῖ κάλαμοι.

Petrus Victorius reposuit *nugatorio* ex veteris scripturæ auctoritate. Id erit futili, καὶ καταφρονητῷ. ut nugatorias mulieres vocat Festus τὰς εὐτελεῖς, καὶ εὐκαταφρονήτους. SCALIG.

lin. 12 sq. *A quo Actius ait, Personas distortas oribus deformeis, miriones.*] De personis histrionum monstrosis & deformibus intelligo. quod & de similibus figmentis ridiculis accipi etiam velim. TURNEB.

lin. 13. *Ibidem scrantiæ, scrupedæ, stritabillæ, tantalæ.*] Versus hic, superioribus, ut apparet, adjungendus; sed in scriptorum libris varie conceptus: cujus haud scio, an verissimam sim formulam exhibiturus literatis. Quemadmodum tamen mihi videatur esse scribendus, dicam. Lego igitur: *Scraciæ, scrupedæ, strictabillæ, tantulæ.* Tantulæ sunt parvæ, breves. ut apud Plaut. *Tantula tanta verba funditat.* Scraciæ sunt æque despiciendæ & comtemnendæ ac screa sputaque, sic vocatæ quasi *screaciæ*. TURNEB. Lege: *Idem Nervolaria: Scranctiæ.* Veteres excusi habebant, *Idem in ervolaria.* Ex eo igitur restituenda vera lectio. Hoc ita esse testatur & Pius Annotationum suarum cap. 204. Similia convicia in meretrices, ut in superioribus: quod fecit, ut superiores versus ex Nervolaria esse putarint propter affinitatem sententiæ. Itaque hinc eraserunt nomen Nervolariæ, quod putarent, id ponendum esse, ubi citatur Cistellaria. *Scranctiæ*, in nonnullis *Scractiæ*. Scracere videtur olim dictum τὸ χρέμπτεσθαι. Quod verbum & hodie quoque vulgo in Gallia usurpamus. In Nonio & Festo manifesto legitur *Scraptæ*. Titinnius Prilla:

Rectius mecastor Piculetæ Postumæ
Lectum hodie stratum vidi, scraptæ mulieris.

Quare *scraptæ*, pro meretricibus, quasi despiciendæ. *Scrupedæ*, quæ ægre incedunt, ab eo quod qui per scrupos & lapillos incedunt, difficile ingrediuntur. Quæ ita ægre consisterent, veteres etiam Petrejas vocabant. Ego puto melius esse, ut dicamus, Plautum, cum hæc ex Græco transferret, Græca quædam vocabula reservasse. Itaque *scrupedas*, quasi *crupedas* dictas, ut tritavus, stritavus, &c. κρούπεδα enim, quæ & κρούπεζα, Græce dicuntur sculponeæ. A quo homines duris pedibus & ligneis vocabantur κρούπεδοι & κρούπεζοι: quia κρούπεδα, inquit Hesych. σανδάλια, καὶ ὑποδήματα ξύλινα μεθ' ὧν τὰς ἐλαίας πατοῦσι. Deinde τοὺς κρουπέδους

interpretans, θέλει οὖν, inquit, δηλοῦν τοὺς τραχεῖς πόδας ἔχοντας. *Sritabillæ*, in nonnullis *ſtrictipellæ.* Eæ erunt, quæ ſtringunt cutem, & rugas in facie extendunt. Itaque ad id fiebat τετάνωθρον, ut vocat Dioſcorides: quod Latine tentipellium. Titinnius:

——— tentipellium
Inducis: rugæ in ore extenduntur tuæ.

In aliis legitur *ſtrictivellæ*, ut apud Nonium. Erunt, quæ pſilothro, pumice & volſellis crebro utuntur ad cilia caſtiganda, & ceteros pilos evellendos. Vel quæ calamiſtrorum nimio uſu pellem adurunt. Propterea dicebantur Incoctæ mulieres. A qua ratione, qui vibrabant capillos, homines molles & effeminatos vocat Strabo καπυριστὰς lib. 14. SCALIG. Magis placeret *ſcraciæ*, *ſcrupedæ. Scracia* eſt, quæ moleſto & difficili ſtrepitu trahit ſcreatum: cujus cauſa corpus ſiccum & aridum, id quod in feminis damnatur. Catullus in Furii novercam:

Atqui corpora ſicciora cornu,
Aut ſi quid magis aridum eſt, habetis.

Scrupedam Aurelius Opilius putabat dici velut ſcauripedam, a ſcauro pede, qui eſt in vitio. Horatius:

Balbutit ſcaurum pravis fultum male talis.

Juventius Comicus quaſi *erucipedam*: quod pedibus curtis repat potius, quam incedat, more erucæ, quæ cum multis pedibus ad frondes & olera erepit, a quo etiam nomen habet. Valerius Cato a pede & ſcrupea, quæ habet pedes ſcabros & duros in modum lapillorum, qui appellantur ſcrupi. *Stritabillæ*, quæ ægre pedibus inſiſtunt. id enim eſt ſtritare, a quo ſtritillo, ut a conſcribo, conſcribillo, apud Catullum & Varronem. *Tantulæ*, parvæ, breves, ut Plautus: *Tantula tanta verba funditat.* Cæſar de Bello Gallico lib. 2: *Homines præſertim tantulæ ſtaturæ.* POPMA.

lin. 14. *Ab ſcreando Scrantiæ ſic adſignificat.*] Videtur Varro *ſcraciam* explicare ſiccam. Nam in eo videtur legendum, *Scracia ſiccam ſignificat*, vel *exſiccam ſignificat.* Nam cum ſiccæ ſunt & arentes fauces, magno & difficili ſtrepitu & roncho veluti troclea ſcreatum trahimus. *ſic adſignificat*, tamen non muto. TURNEB. Vulg. *Ab exſcreando ſcranciæ: ſic adſignificat.* Lego: *Ab exſcreando: ſcrancia ſiccam ſignificat.* Ariditatem in corporibus mulierum notat etiam Plautus in Curculione:

Tibi qui ſcreanti, ſiccæ, ſemiſomnæ affert potionem.

Et in Epigrammate:

Quæ ſucco caret, ut putriſque pumex:
Nemo viderit hanc ut exſcreantem.
Quam pro ſanguine pulverem ſcobemque
In venis medici putant habere.

Hic ergo ſiccæ mulieres, quæ tuſſiendo & exſcreando exhauſtæ ſunt. Unde ille in Milite Plauti vult ſcortum ſiccum, ſuccidum: ſiccum, non tamen ſucco carens, & exhauſtum. Ideo ſuccidum, ut Terentius, ſucci plenum. Itaque ſiccam, minime ſputatricem. Unde apud Juvenalem repudiatæ mulieri inter alias cauſas repudii hæc præcipua velut ſontica aſſignatur, quod nimium emungeretur:

Jam gravis es nobis, nimiumque emungeris. —

Quas cauſas repudiata quædam apud Afranium a ſe rejicit, cum ait:

Vigilans, ac ſollers, ſicca, ſana, ſobria,
Viroſa non ſum: &, ſi ſum, non deſunt mihi
Qui ultro dent: ætas integra eſt, formæ ſatis.

Sunt enim ex Repudiata Afranii. Etſi ſcio, in Afranii verbis ſiccam eſſe poſſe pro ſobria dictum: ut apud Plautum in Aſinaria, & Ciceronem in Academicis ſicci homines pro ſobriis: ſicut contra madidus, & madulſa, pro ebrio. Ita etiam ξηρὸν Græce. Pindarus apud Plutarchum περὶ σαρκοφαγίας· Γνῶναί τε ἔπειτα αὐγᾷ ξηρᾷ ψυχὰ σοφωτάτα. Et Athenæus lib. 2, ξηρὰν τροφὴν vocat abſtemiam. ἐκ τροφῆς ξηρᾶς οὔτ' ἂν σκώμματα γένοιτο, οὔτ' αὐτοσχέδια ποιήματα. SCALIG.

lin. 15. *Scrupedam Aurelius ſcribit Auſcaripedam.*] *Scrupedam* Aurelius exponebat a ſcauro pede, vel *ſcauripedam.* Nam ſic lego. *Scaurus* autem exponitur στρεβλόπους & σκαμβὸς σκέλος a vetere critico. Horatius quoque in Sermonibus:

Balbutit ſcaurum pravis fultum male talis. TURNEB.

Tranſpoſitio facta eſt, pro *ſcauripedam.* Scauri erant homines pravis fulti male talis, ut verbis Horatii utar. Ergo Scauripedæ eædem erunt quæ ſupra, extritis talis. id eſt, non καλλίσφυροι, neque εὔπεζοι. SCALIG.

lin. 16. *A verniculo piloſo.*] Juventii ſententia poſtulat, ut legatur *Aſcaripeda.* ἀσκαρίδες enim ſunt illi vermes, quos intelligit. Sed, quod cum bona Varronianorum omnium venia dixerim, lumbrici nuſquam in frondibus inveniuntur, ſed ἴουλοι potius. ἀσκαρίδας perperam Gaza Tipullas vertit. Siquidem Tipullæ, non ſunt vermes, ſed potius aliud inſecti genus, quod ſemper in rivis & fontibus viſitur, ſumma celeritate

ſuperficiem aquæ percurrens. Quas vulgus Aquitanum & accolæ Garumnæ Capras vocant. Itaque dicta ſunt παρὰ τὰ τίφη. τίφεα enim τὰ ἕλη, ubi eæ verſari ſolent. Varro:

——— *levis*

Tipulla lymfôn frigidos tranſit lacus.

Ita enim legendum in Nonio. SCALIG.

lin. 18 ſq. *Ex eo ab Actio poſitum, Incurioſa itaque es; Menalippe? Rejicis abs te religionem? ſcrupeam imponas.*] Lego: *Ex eo ab Actio poſitum in curioſa. Itaque eſt in Menalippa, rejicis abs te religionem ſcrupeam pone.* Actius, inquit, ſcrupeum pro curioſo uſurpavit in Menalippa, cum religionem ſcrupeam dixit, quam poſt tergum rejiciendam ait. TURNEB. Totus hic locus perturbatus eſt. Ita, meo judicio, legendus eſt: *Ex eo ab Attio poſitum pro curioſa: itaque eſt in Menalippo: Rejicias ab te religionem, ſcrupeæ imponas.* Scrupea, ἡ δεισιδαίμων. *In Menalippa*, legendum omnino, *in Menalippo.* Nam ex Menalippo Attii ſæpe producit teſtimonia Nonius. Ennius vero ſcripſit Menalippam, quam vertit ex Sophocle. *Rejicis abs te religionem*, melius, *rejicias.* Rejicit a ſe religionem, qui omen ad alium transfert. Sicut contra objicere religionem, ἐπιθειάσαι; nimirum ex obſervatione ominis δεισιδαιμονίαν incutere. Plautus Mercatore: *Religionem illic objecit: recipiam me huc.* Sic Horatius religionem objicit Galateæ profectutæ, ab omine: ſcilicet ab exemplo Europæ. Suetonius dixit, afferre religionem. *Fuere*, inquit, *qui proficiſcenti Othoni moras, religionemque nondum conditorum anciliorum afferrent.* SCALIG. Attii fabulæ *Menalippus* & *Menalippa*, & hæc poſterior etiam Ennii. *Scrupeus*, aſper, & difficilis attrectatu. Ennius Andromeda:

Scrupeo inveſtita ſaxo atque oſtreis.

Attius tralatitie pro ſuperſtitioſo. Rejice, inquit, a te religionem, quam objecit ſaga ex obſervatione ominis illius:

Regina erit tempus, cum hic torris, quem amburi vides.

& transfer in ipſam ſagam, nimia & ſuperſtitioſa religione alligatam. POPMA.

lin. 20. *Stritabillas, a ſtritilando. Stritare ab eo* &c.] *Strictabillæ* dicuntur non tam ambulantes, quam ſummo pede vel talo terram ſtringentes. quod uſu venit iis, quibus pedes læſi ſunt, vel crura. Non enim planum ponunt veſtigium pedis, ſed ejus extremo tantum radunt ſolum, qui iidem pedibus ſuis ægre ſtant & inſiſtunt. A ſtringendo deducitur *ſtrictare:*

a ſtrictando *ſtrictillare* per diminutionem: & per eandem iteratam *ſtrictibillare*, vel *ſtrictabillare*, ut a conſcribere, conſcribillare. unde *ſtrictabillæ* ſunt appellatæ, ut Varro ait. Nec vero ſcriptura, quam hic tueor, mea eſt, ſed eorum librorum, quibus hodie ſolis teſtimonii (ut placet quibuſdam) dictio eſt. TURNEB. Vulg. *Scritare*. In veteribus excuſis *Strictare*. Erit a terendo Tritare & Stritare, ut ſtritavus: id eſt, *διατρίβειν, καὶ βαμβακίζειν*. A quo nonnulli Hiſpani dicunt hodie *Bambanear*. Latini veteres dicebant talipedare. Et Attas, qui ita ægre incederent. Vel potius *Structare*. Id erit derivatum a Struo. ut in XII Tabulis, *Pedem ſtruere*, eſt vix pedem pedi præferre, ait Verrius: hoc eſt, vix *γόνυ γουνὸς ἀμείβειν*, diceret poeta quidam. SCALIG.

lin. 22. *Actioſa annonam e vili concinna vireis.*] Lego: *Axicioſæ annonam e vili caram concinnant viris.* TURNEB. *Axioſæ.* SCALIG.

ead. & ſq. *Ideo in Sitelitergo idem ait, Mulieres uxorculavit: ego novi, ſcio actioſas.*] Lego: *Mulier es, uxor, cujam te ego novi: ſcio axicioſam.* TURNEB. Tu meo periculo pro *Sitelitergo* repone, *in Scythe liturgo*. Hæc fabula translata eſt ex Antiphane, quem citat Athenæus *ἐν σκύθῃ. λειτουργοὶ* vero *καὶ δημόσιοι ὑπηρέται* vocabantur Scythæ. *τοξόται*, inquiunt grammatici, *οἱ δημόσιοι ὑπηρέται, φύλακες τοῦ ἄστεος, τὸν ἀριθμὸν χίλιοι· οἵτινες πρότερον μὲν ᾤκουν τὴν ἀγορὰν, μέσον σκηνοποιησάμενοι, ὕστερον δὲ μετέβησαν εἰς Ἄρειον πάγον. ἐκαλοῦντο δὲ οὗτοι καὶ Σκύθαι, καὶ Σπευσίνιοι, ἀπὸ Σπευσίνου τινὸς τῶν πάλαι πολιτευομένων, συντάξαντος τὰ περὶ αὐτούς.* Apparet, apud Græcos; Scythas eundem ordinem tenuiſſe, quem apud nos Germani in ſtipandis regum & principum corporibus. *λειτουργὸς* quoque *Σκύθης* introducitur ab Ariſtophane *ἐν ἐκκλησιαζούσαις*. Quare vera eſt conjectura noſtra. Et falſus eſt memoriæ Feſtus, qui ex Scythe liturgo (ſed & ibi quoque depravata eſt lectio) citat ea, quæ exſtant in Milite Plauti. Sane Scythæ *λειτουργοὶ* nihil aliud erant, quam Stipatores, & qui vocabantur olim Latrones. Mox *uxorculare*, poterat dictum videri ſicut mulierare. Varro, *γνῶθι σεαυτόν· Et rex, & miſellus ille pauper amat. Hic ephebatum mulieravit. Hic apud mœchada adoleſcentem cubiculum pudoris polluit.* tamen video, hanc eſſe veram lectionem:

Mulier es, uxor. Cuja, vir? Ego novi, ſcio: axioſa es.

Hoc enim convitio irati dimittebant a ſe mulieres, ſicut &

hodie quoque ſolemus facere in communi ſermone. Terentius:

Oh pergin' mulier eſſe?

Plautus Caſina:

Inſipiens ſemper tu huic verbo vitato abs tuo viro.

CLI. *Cui verbo?* MU. *I foras: mulier es.* —

In Pœnolo:

Tacitius tibi reſiſtam, quam quod dictum eſt malæ mulieri.

Rixanti enim & garrienti dicunt, *Mulier es.* Itaque garrientem mulierem malam vocat: quia videtur fuiſſe proverbium, *Mulier, cum tacet, bona eſt.* Idem in Rudente:

Eo tacent, quia tacita bona eſt mulier ſemper, quam loquens.

Ex illo:

— γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει. SCALIG.

Exiſtimarim legendum, *Synteleturgo.* Συντελετουργὸς eſt actor & effector operis communis: qua voce ſi Plautus fabulam inſcripſit, forte intellexit hominem nequam, qui cum mulierculis operatur res Veneris. Veteres dixerunt *axitioſum* & *axitem.* Feſtus: *Axitioſi ut factioſi dicebantur, cum plures una quid agerent facerentque.* Axit autem antiquos dixiſſe pro egerit manifeſtum eſt. unde *axites mulieres* ſive *Dii* dicebantur una agentes. Gloſſarium: *Axites*, ἀποτελεσματικαί. Dionyſius Areopagita τελετουργὸν δύναμιν vocat vim divinam, operantem in ſacramentis eccleſiaſticis. Omnino autem legendum, *Mulieres uxor calavit*: feſtive, quod ſicut pontifex minor calabat in Capitolium plebem, & quot numero dies a Kalendis ad Nonas ſupereſſent, edicebat; ita uxor vocabat mulieres ad conventum, & mariti flagitia evulgabat. POPMA.

lin. 24. *Quas ſic Claudius ſcribit actioſas demonſtrari ſuſpicatrices, ab agendo actioſas.*] Reperio: *Quaſi Claudius ſcribit axicioſas demonſtrari conſupplicatrices, ab agendo axicioſas.* Mulieres rebus divinis deditæ, ſimpulatrices dicebantur, ut ait Feſtus. Idem ſcribit, antiquos Axit pro Egerit dixiſſe, ut apud Plautum *adaxint* pro adegerint, in Aulularia reperitur. Axieſque refert eſſe mulieres in ædibus una agentes, & Axicioſos, factioſos: ut *axies* fortaſſe Pompejo mulieres ſint, quas *axicioſas* Varro vocat, quæ una agunt cum aliis. *Axitas* etiam reperio in antiquo lexico exponi ἀποτελεσματικάς. Alii hic *actioſas* ubique legunt, & *ſuſpicatrices*, non *ſupplicatrices.* Nos iſtam varietatem lectori potius proponimus, quam noſtram ſententiam interponimus. quam tamen ſi quis requirat, putem Plautum *axicioſam* ſcripſiſſe. Varro autem Claudii non ſequitur interpretationem, ſed eam affert, quam retulit Feſtus.

TURNEB. Pro *Claudius* vulg. *Carbilius.* Scribendum: *Aur. Opilius.* Nam *C* hic adhæſit ex fine præcedentis *ſic.* SCALIG. *Quas* abeſt a libris veteribus. Itaque legerim: *Hic Claudius ſcribit.* Et fortaſſis eſt Servius Claudius, cujus Commentarium quendam citat Gellius lib. 13, & meminit Cicero lib. 1 ad Atticum: *Lucius Papirius Pætus vir bonus amatorque noſter, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit.* & in epiſtola ad Pætum: *Ut Servius frater tuus, quem literatiſſimum fuiſſe judico, facile diceret, hic verſus Plauti non eſt, hic eſt, quod tritas haberet aures notandis generibus poetarum & conſuetudine legendi.* POPMA.

lin. 27. *Actioſæ.*] Vulg. *Axioſæ.* Feſtus legit *Axies mulieres.* SCALIG.

ead. *In Ceſtione.*] Vulg. *Geſtione.* Poterat legi, *in Reſtione.* Is eſt Mimus Laberii. Sed Varro æqualem ſuum non citaſſet, ut puto. Poterat & *Æſchrione.* Ea eſt fabula Cæcilii. Magis placeret *Quæſtione.* Eam ſcripſit Nonius Attellanarum ſcriptor. Sed hodie deſideratur illud teſtimonium in vulgatis Nonii codicibus libro de Contrariis generibus nominum. Id autem adducit, ut probet, *ſavies* olim pro *ſaviere* dictum fuiſſe. Quare ita repones ex ſcripto codice, *Suavies*, *pro ſuaviere*, *Pomponius Munda*:

Ego illam non amplectar? ego non ſaviam? Nonius Quæſtione:
Mammas teneas, pedes extollas, congenues, ſavies.

Ego quoque id enarrabo. *Congenues* dixit, genua jungas. quod obſcœnum eſt. Item illa obſcœna, *Pedes tollere*, & *mammas tenere.* Sed poſterius minus animadverſum. Plautus Pſeudolo:

——ubi mamma manicula
Opprimitur alia: aut, ſi lubuit, corpora
Conduplicant. —

Et alibi:

Papillarum horridularum compreſſiunculæ.

Ariſtophanes Pace:

Τί δῆθ' ὅταν ξυνῶν τῶν τιτθίων ἔχωμαι;

Euripides Cyclope:

Ἵν' ἐστὶ τοτὶ τοὐρθὸν ἐξανιστάναι,
Μαστοῦ τε δραγμὸς, καὶ παρεσκευασμένου
Ψαῦσαι χεροῖν λειμῶνος. —

At ineptus poeta omni abjecta verecundia & majeſtate heroici carminis, illam fœditatem etiam ipſis verbis expreſſit, libro 4 Argonaut.

Ἀκροχάλιξ οἴνῳ καὶ νέκταρι, καλὰ μεμαρπὼς.
Στήθεα παρθενικῆς Μινωΐδος. —

Hæc ſane explicanda fuerant, quia hactenus in ſitu latuerant. Non tamen propterea legerim *in Quæſtione*; ſed *in Gaſtrione*, vel, ſi mavis, *Gaſtrone*. In veteribus enim diſerte excuſum eſt *Geſtrione*. Ea fabula verſa eſt ex Antiphane, qui citatur ἐν γάστρωνι ab Athenæo libro 10. SCALIG. Videtur mihi legendum, *In Gaſtrone*. Gaſtronem fabulam ſcripſerunt Antiphanes & alii Græci, a quibus Plautus titulum ſumſit. POPMA.

ead. & ſq. *Ceraſtibola, ut de lumbo obcænabis. Ceraſtibola Opilius ſcribit circum coxendices ſunt nobis.*] Legendum: *De ſtribula ut delumbos cænabis Chærea. Stribula, ut Opilius ſcribit, circum coxendices ſunt nobis.* Strebula Pompejus ait Umbrorum lingua appellari partes carnium ſacrificatarum. Arnobius lib. 7 fere ut Varro interpretatur, ſic ſcribens: *Non enim placet carnem ſtrebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur.* Etymologiam ei Græcam reddit Varro, a verbo στρέφειν, quod eſt vertere. TURNEB. *Caro ſtrebola, vitellina eſt: cænabis.* Ita enim legendum mihi videtur. Carnis ſtrebulæ meminit Feſtus: item & Arnobius. *Nonne*, inquit, *placet carnem ſtrebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur?* Videtur κωλὴ dicta a Græcis, ἡ γοῦν ἀγκύλη ὀστώδης. A qua curvatura & verſura dicta Strebula. στρεβλὸς enim Curvus & pravus. Unde Stribligo depravata oratio, ὁ σολοικισμός. Videtur eſſe & quod ſcribit Heſychius. Κσύτταρον, inquit, τῶν ὀπισθιδίων τοῦ βοὸς ἡ σὰρξ ὑπὲρ τὰ ἄρθρα. SCALIG. Lego, *Creaſtrebula aut.* ſunt κρέατα στρέβλα, carnes ſtrebulæ circum coxendices in bobus, a curvatura & verſura ita dictæ, auctore Varrone, etſi Feſtus ait, Plautum in Frivolaria ſtrebulas Umbrorum lingua appellaſſe partes carnium ſacrificatarum. Arnobius lib. 7: *Nonne placet carnem ſtrebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur?* POPMA.

lin. 30. *Scobinam ego illam actutum adraſi.*] Legendum exiſtimo: *Scobinam ego lima actutum abraſi.* Nam Varro limam interpretatur: quod non faceret, niſi ejus poeta mentionem feciſſet: quam materiam, & inſtrumentum, & rem fabrilem dicit. TURNEB.

Pagina 94.

lin. 2. *Grallatorem.*] Nonius: *Grallatores ſunt Calobathrarii* (melius καλοβάται.) *Grallæ enim ſunt fuſtes, qui innituntur. Varro, Mutuum muli ſcabunt, περὶ χωρισμοῦ: Grallato.*

res qui gradiuntur, perticæ ſunt ligneæ. Ab hominis quoque vi iſtæ agitantur. Sic illi animi noſtri ſunt. Colla, crura, ac pedes noſtri, etiam κινητὰ, ſed ab animo moventur. γύπωνες, ut puto, a Græcis vocabantur. Pollux: *οἱ δὲ γύπωνες, ξυλίνων κώλων ἐπιβαίνοντες, ὠρχοῦντο διαφανεῖ ταραντίδι ἀμπεχόμενοι.* SCALIG.

lin. 6 ſq. *Hoc factitatum Ariſtoteles ſcribit in libro, qui inſcribitur, Nomina Barbarica.*] Contra librorum teſtationem omnium geſtit animus ſcribere, *νόμιμα βαρβαρικά.* Nam, ut opinor, Ariſtoteles de legibus & inſtitutis barbarorum ſcripſerat, non de eorum lingua: & Varronis verba neſcio quid tale demonſtrant. TURNEB. *In libro, qui inſcribitur νόμιμα βαρβαρικά.* Sic citatur *ἐν Τυῤῥηνικοῖς νομίμοις* ab Athenæo. Sed quare in barbaricis inſtitutis & legibus, Præficarum meminerat Ariſtoteles? Quia Phryges proprie dicuntur Barbari: eorum autem inventum Præficæ, & Nænia. Papinius in Epicedio patris:

Ut Pharios aliæ ficta pietate dolores,
Mygdonioſque colunt, & non ſua funera plorant.

Unde Nænia Phrygium vocabulum, Latine Leſſus. Pollux: *τὸ δὲ νηνίατον, ἐστὶ μὲν Φρύγιον, Ἱππῶναξ δὲ αὐτοῦ μνημονεύει.* Unde *νηνυρίζεσθαι, τὸ θρηνεῖν.* Ea canebatur ad tibias, quæ *θρηνητικοὶ αὐλοὶ* dicebantur. Id quoque Phrygium inventum, ut etiam Catullus vocarit barbaram tibiam. Varro de Vita pop. Rom. lib. 4: *Ibi a muliere, quæ optima voce eſſet, Pergama laudari: deinde neniam cantari ſolitam ad tibias & fides eorum, qui ludis Troicis curſitaſſent. Hæc mulier olim vocitata fuit Præfica uſque ad ſecundum Pœnicum bellum.* In quibus verbis, quæ & corrupta antea, a nobis emendata ſunt, & lacera, conglutinata, aperte indicat Varro hunc morem præficarum manaſſe ex Phrygia in Italiam per comites Æneæ. Statius Thebaidos libro 6, in exſequiis Archemori pueri:

Cum ſignum luctus cornu grave mugit adunco
Tibia, cui teneros ſuetum producere manes
Lege Phrygum mœſta, Pelopem monſtraſſe ferebant
Exſequiale ſacrum, carmenque minoribus umbris
Utile, quo geminis Niobe conſumta pharetris
Squalida biſſenas Sipylen deduxerat urnas.

Ubi & de tibiæ forma indicatur, & primum neniam cantari ſolitam in funere infantium. A quo, ut puto, quoddam ge-

nus legis puerilis dictum eſt Νηνίατος. Heſychius: Νηνίατος, παιδαριώδης νόμος. Horatius:

Roſcia, dic ſodes, melior lex, an puerorum
Nenia, quæ regnum recte facientibus offert?

Inde Neniæ dici cœptæ pro frivolis, & nugis. Nugæ etiam erant proprie, quæ canebantur in mortuorum laudem. Plautus Aſinaria:

Hæc ſunt non nugæ: non enim mortualia.

Etiam origo id declarat. Nam Nugæ Hebraicum & Syriacum vocabulum. Id ſonat mœrorem, ſicut Nenia planctum eadem lingua. Neque enim Phrygium eſt, quod putant grammatici. In Plauto Nugæ & mortualia vocantur carmina præficarum. Gellius: *Vos Philoſophi mera eſtis, ut M. Cato ait, mortualia gloſſaria: nam qui collegiſtis & lectitaſtis res tetras, & inanes, & frivolas, tanquam mulierum voces præficarum.* Ergo Neniæ Phrygum inventum, ut volunt grammatici. A quibus Cares quoque id didicerunt. λέγεται δὲ, inquit Pollux, καὶ Φρύγας εὑρεῖν αὐλὸν θρηνητικὸν, ᾧ κεχρῆσθαι τοὺς Κᾶρας παρ' ἐκείνων λαβόντας. θρηνῶδες γὰρ τὸ αὔλημα Καρικόν. Illud vero μέλος Καρικὸν, quod canebant ad tibiam, conſtabat ex trochæo & jambo. Itaque quæ apud eam gentem id canebant mulieres, vocabantur Καρῖναι, a natione. Heſychius: Καρῖναι, θρηνῳδοὶ μουσικαὶ, αἱ τοὺς νεκροὺς τῷ θρήνῳ παραπέμπουσαι πρὸς ταφὰς καὶ τὰ κήδη. παρελαμβάνοντο δὲ αἱ ἀπὸ Καρίας γυναῖκες. Quo titulo Menander & Cæcilius comœdiam inſcripſerunt. SCALIG.

lin. 12. *Præfatione.*] Marg. Scalig. *Præfectione.*

lin. 13 ſq. *Decem coclites, quos montibus ſummeis ripeis ſedere.*] Al. *Decem coclites, quos montibus ſcimus riphæis fodere.* De Arimaſpis intelligo unoculis, qui Riphæos montes incolebant, & auraria metalla fodiebant, quæ rumor erat a Gryphis cuſtodiri, quos Latini picos appellant. Ergo cum in Aulularia ſcribitur, *Pici divitiis, qui aureos montes colunt:* Gryphi intelligendi ſunt. de quibus ita Mela ſcribit: *Gryphi, ſævum & pertinax genus ferarum, aurum terra penitus egeſtum mire amant, mireque cuſtodiunt, & ſunt infeſti attingentibus.* TURNEB.

——— *Decem coclites, ques montibu' ſummis*
Ripeis fodere. —

Ques, pro *qui*, ἀρχαϊσμός. ita lego. Coclites, quos hic vocat Ennius, ſunt Arimaſpi, præcipue cum de Ripeis montibus agat, in quibus eos conſtituunt Herodotus, & alii ve-

teres ſcriptores. Id nos admonuit vir incomparabilis, quem nonniſi honorifice appellare debemus, Adrianus Turnebus. SCALIG.

lin. 15. *Ab oculo Cocles.*] Non dubium eſt, quin a *κύκλωψ*. Sic duplices Græcorum literas deſinentes Latini mutant in S. *κύκλωψ*, Cocles. *ἀλώπηξ*, Æolice *Fαλώπαξ*, Valopes: quæ deinde volpes, non volipes, ut Varro. SCALIG.

lin. 16. *Quocirca in Curculione eſt*, *De coclitum proſapia te eſſe arbitror.*] Non de Romanorum Coclitum familia, ſed Arimaſpis dictum intelligo, qui erant (ut hiſtorici ſcripſerunt, etſi, ut exiſtimo, falſo) unoculi. TURNEB.

lin. 18. *Quod eſt apud Caſſium*, *Nocte intempeſta noſtram devenit domum.*] Lego: *Quod eſt apud C. Actium*, *Nocte* &c. Locus enim eſt ſumtus e Bruto Actii. TURNEB. *Apud Caſſium,* eodem errore, quo ſupra. Nam legendum, *apud Attium.* SCALIG.

lin. 22. *Quid noctis videtur? in altiſſimo cæli clypeo temo ſuperat ſtellas ſublime cogens etiam atque etiam noctis iter.*] Verſus hi, qui de intempeſta nocte anapæſtici proferuntur, a duabus perſonis dicuntur: una interrogat, *Quid noctis videtur?* altera reſpondet, *In altiſono cæli clypeo temo ſuperat ſtellas ſublimis, agens etiam atque etiam noctis iter.* Atque hos verſus, ut ſcripſi, ita legendos arbitror, modulo nobis favente, editiones condemnante. TURNEB. Vulg. *Cum nox videtur.* In veteribus excuſis: *Quid nox.* Ergo ita & corrigendum & diſtinguendum:

Quid nocti' videtur? in altiſono
Cæli clupeo temo ſuperat
Stellas, cogens ſublime etiam
Atque etiam noctis itiner.

Coronis anapæſtica ex Iphigenia Ennii, quæ eſt ex Euripidis Græca. Ita enim Euripides:

Τίς ποτ' ἄρ' ἀστὴρ ὅδε πορθμεύει;
ΓΕΡ. Σείριος ἐγγὺς τῆς ἑπταπόρου
Πλειάδος αἴσσων ἔτι μεσσήρης.

In quibus vides, quid ſibi permiſerit Latinus poeta, qui non interpres, ſed ne imitator quidem eſſe voluit. Varronem fugit ratio, qui initio quarti libri ait hæc prolata ab Agamemnone: cum ſint ex perſona ſenis cum Agamemnone verba facientis. Sunt item & alia, quæ oſtendunt, Iphigeniam Ennii verſam fuiſſe ex Euripide, ut illa apud Feſtum:

Procede: gradum proferre pedum
Nitere. cessas?

Euripides:

'Αλλ' ἴϑ' ἐρέσσων σὸν πόδα, γῆρας
Μηδὲν ὑπείκων.

Quos vero trochaicos adducit Gellius ex eadem Iphigenia Ennii, non sunt ex Græco, sed est ἐπεισόδιον ab Ennio insertum fabulæ. Ita enim mos est veterum tragicorum & comicorum, pleraque de suo addere præter fabulæ argumentum. SCALIG. Verba sunt Agamemnonis, ut indicat Varro lib. 4.:

Quid noctis videtur? In altisono
Cæli clupeo temo superat
Stellas, cogens sublime etiam
Atque etiam noctis itiner.

ad quæ respexit Apulejus in libro de Deo Socratis: *In hoc perfectissimo mundi, ut ait Ennius, clupeo.* POPMA.

lin. 28. *Tempus designandum.*] Scribo: *Ad tempus designandum.* TURNEB.

lin. 29 sq. *Quod has septem stellas* &c.] *Septemtriones* ait, a Latinis vocari *septem stellas*. Sic a Cicerone appellantur 1 Tusculan. ita scribente: *Quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad septem stellas.* TURNEB.

lin. 30. *Ut Homerus vocat ἅμαξαν.*] Ἄρκτον ϑ' ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσι. SCALIG.

lin. 31 sq. *Nostri eas septem stellas, boves, & triones, & prope eas axem.*] Lego: *Nostri eas septem stellas, boves & temonem, & prope eas axem.* Nam mox ostendit, *triones* esse boves, quasi *terriones*; sed er detritum esse censet. TURNEB.

Pagina 95.

lin. 1. *Triones.*] Nævius: — *Trionum hic moderator rusticus.* Puto Striones prius dictos a stria, quam proscindendo, sulcos faciunt. Sic & ipse Varro in striam jubet sulcos imprimi. Sic Plinius vetat in arando sæpius striare, id est, sæpius iterare striam, quamquam melius alii apud Plinium legunt *strigare*. Ab eo ergo Striones: ut in Tritavus & similibus S, quæ erat adventitia, sic in Strione, quæ nativa erat, periit. SCALIG.

lin. 4. *Valentes, Glebarii.*] Ita vocabant eos rustici. Græcè καμίνους, ἤγουν εὐπλεύρους βόας, ἰσχυροὺς, καὶ εὐισχίους. Hesychius. SCALIG.

lin. 6. *Unde Triones, ut dicerentur a detritu.*] Legendum

arbitror: *Unde triones ut dicerent, er detritum.* TURNEB. Marg. Scalig. *e detrito.*

lin. 10. *Aliquod lumen jubarve in cælo cerno?*] Sunt verba Ajacis ex tragœdia Ennii, quæ nomine ejus inſcripta eſt, ut e lib. 5 conſtat. Itaque quod hic in nonnullis libris eſt, *Aliquod lumen*, mutaverim in, *Ajax quod Lumen* &c. POPMA.

lin. 15. *Inde hic bene potus.*] Vulg. *Inde bene appotus.*

Inde bene appotus primulo crepuſculo
Domum ire cœpi tramite dextra via. SCALIG.

lin. 18. *In Condalio.*] Ea fuit translata ex Menandro. Is enim laudatur ab Athenæo ἐν δακτυλίῳ. Condalium enim δακτύλιον. SCALIG.

ead. *Tam crepuſculo* &c.] Fortaſſe: *Tam crepuſculo fere, ut amens, lampadas accendit.* SCALIG.

lin. 23. *At redito conticinio.*] Lego: *Redito huc conticinio.* TURNEB. Marg. Scalig. *I, redito.*

lin. 28. *Reciproca tendens nervo equino concita tela.*] Ita accipiendum auguror: Cum arcus tenditur, ſagitta ad nos verſus trahitur, quæ mox, dum mittitur, in eam partem, unde trahebatur, redit: idque eſt, quod reciprocum appellat. TURNEB. Erit trimeter Jambicus cum principio ἀκροστιχίδος. Sed melius puto ita concinnari:

Tendens nervo tela reciproca,
Concita equino.

Simile apud Sophoclem in Trachiniis:

—— ὁ δὲ βακχείας ἀπὸ
Ἦλθε παλίντονα Θήβας
Τόξα, καὶ λόγχας, ῥόπαλόν τε τινάσσων.

Reciproca, τὰ παλίντονα. Non tamen affirmem, eſſe ex illis Sophoclis verſa. Quamquam Trachiniæ verſæ ſunt ab Attio. Ex quibus Cicero 2 Tuſculana Herculis jam propemodum depoſiti exclamationes illas ad verbum ex Sophocle verſas adducit. Neque tamen nomen Attii poſuit, ut in alteris verſibus, quos mox adſcribit, non laudat auctorem Attium in Prometheo, qui illos verſus ſcripſit, ſed Æſchylum, ex quo illi translati ſunt: cum tamen eſſe ex Prometheo Attii, aliquot Nonii & Priſciani indiciis cognoſcamus: qui illa, quæ exſtant apud Ciceronem, nominatim ex Prometheo Attii citant. Utraſque ergo verſiones unius Attii eſſe, hinc manifeſto apparet. Et ſtilus ipſe multo plenior, quam Ciceronis in transferendis poematis Græcis, & aliud ſeculum redolet, & mehercule longe felicius ingenium poeticum. Quod idcirco admonui, ne

fallantur omnes cum erudito viro, qui in Sophoclem commentaria edidit, putatque, eos versus Ciceronis esse. Nam profecto fallitur. Sed magis accusandi illi, qui cum mordicus teneant, atque adeo pertinaciter sibi persuaserint, illos esse a Cicerone conversos, in alium errorem incidunt: qui tam magnificos versus improbare audeant, tanquam a Cicerone poetices ignaro, ut ipsi volunt, conscriptos. Qui cum hoc profitentur, procul dubio declarant, quanti futuri essent in hoc genere scribendi, cum, quales sint in existimando, facile appareat. — *Nervo equino.* Tamen Homerus *ἀπὸ νευρῆφι βοείας.* Hesych. *ἱππικὴ τάσις, ἡ νευρὰ τοῦ τόξου, διὰ τὸ ἐξ ἱππείων γίνεσθαι τριχῶν, οἱ δὲ θώμιγγα νευρῶν ἱππικὴν καλοῦσιν.* Etiam Virgilius dixit *nervum equinum.* SCALIG.

Pagina 96.

lin. 1. *Quasi cancer solet.*] Ex Pseudolo. Idem est, quod alibi idem ait, imitari Nepam. Intelligit *καρκῖνον λοξοβάταν*, ut in epigrammate Græco. SCALIG.

lin. 12. *Quod ἀνδρὶ μάχεται.*] Crebri sunt in hac licentia ac nimis invenusti Græci poetæ; sed maxime Euripides: ut de Polynice, quod sit *νεικέων ἐπώνυμος*: de Pentheo, *μὴ πένθος εἰσοίσῃ δόμοις.* Æschylus de Prometheo, quod eum oporteat *προμηθέως* ex malis evolvi: de Artapherne nimis putide, quod *φρένας ἔχοι ἀρτίας.* Nam quis sanus Persico nomini etymon Græcum attribuat? Sic Euripides de Thyeste:

— *ἐπώνυμα δεῖπνα Θυέστου,*

ut citant grammatici. & de Apolline:

Ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι' ὥς μ' ἀπώλεσας.
Ὅθεν σ' Ἀπόλλων' ἐμφανῶς κλῄζει βροτός.

Citat Macrobius. Sophocles etiam aliquando, ut de Ajace. Sed parcius, ut decet sanum & sobrium poetam, & qui sane principem locum in theatro Græco obtinet. In Græcis hoc tolerandum erat: at quis ferat in Ennio? item in Plauto:

Quid refert mihi Chrysalo esse nomen, nisi factis probo?

Tolerabile, quod dixit Ausonius de Protesilao:

Victima quod Trojæ prima futurus eras.

At non ferendum, quod Protesilaum videtur sentire dictum, quod *πρῶτος ἱλάσατο τὸν θεόν.* Cum sit *πρῶτος λαοῦ*: & *Πρωτεσίλαος* similis compositio cum pleonasmo, *ἑλκεσίπεπλος, ἀλκεσίμαρχος.* SCALIG.

lin. 13. *In versu.*] Vulg. *In versum.* At melius, *in versu*, μεθερμηνεύσει. SCALIG.

lin. 18. *Jamque auroram rutilare procul cerno.*] Simile in Iphigenia in Aulide:

Ἴδι. λευκαίνει τόδε φῶς ἤδη
Λάμπουσ' ἠώς. —

Quod hic λευκαίνειν, non idem est rutilare, sed tamen pro eadem re usurpatum. Albicare dixit Mattius in Mimiambis:

Jam jam albicassit Phœbus & recentatur,
Commune lumen omnibus, voluptasque. SCALIG.

lin. 22. *Rutilæ.*] Russus & Rutilus idem erat: aut certe parum intererat. Cato Originum lib. 7: *Mulieres opertas auro, purpuraque: arsineum, rete, diadema, coronas aureas, russea facie, galbeas lineas, pelles, redimicula.* ita enim ille locus legendus est. Quas Varro vocat *rutilas*, Cato *russas* dixit. Alibi tamen rutilas vocat. *Mulieres nostræ*, inquit, *cinere capillum ungitabant, ut rutilus esset crinis.* Serenus:

Ad rutilam speciem nigros flavescere crines
Ungento cineris prædixit Tullius auctor.

Apud Maronem:

Immundum effœtos cinerem jactare per agros.

Ibi Servius, *Dicit*, inquit, *ad discretionem illius, quo utuntur puellæ.* Id genus cineris fiebat ex fæcibus vini in cinerem redactis. Idque vocabant Fæculam. Ea dicitur Dioscoridi τρὺξ κεκαυμένη. λεπροὺς ὄνυχας ἐκβάλλει σὺν ῥητίνῃ, καὶ τρίχας ξανθίζει μετὰ σχινίνου ἐλαίου νύκτα ὅλην συγχρισθεῖσα. Conciliabatur ille color & θάψῳ. Quæ, ut puto, idem faciebat quod Russum, seu Ruscum, genus virgulti. Ab eo dixit Russea facie Cato. Vocabatur & σκυτικὸν id genus virgulti: & θάψον nonnulli τὸ σκυτικὸν interpretantur. Cratinus Hipponicum quendam vocavit σκυτικὸν, quod πυῤῥὸς esset, id est, rutilus. Apparet, Rutilum πυῤῥὸν εἶναι, Russeum ξανθόν. Apud Catullum ex Apulejo legi debet: *Dentem atque russam defricare gingivam.* Russam gingivam, id est, dentes, dicit habere Egnatium: quia eum colorem contraxerat ex lotii defricatione. Lotii vero color russus est, maxime οὔρου πεπαλαιωμένου, ut vocat Strabo. Itaque quo plus russam gingivam haberet, eo plus urinæ ebibisse videretur. SCALIG.

lin. 23. *Scottatur, potat.*] Omnes in Terentio uno consensu & conjuratione editiones hodie *obsonat* exhibent. TURNEB.

lin. 29. *Ne quid scorteum adhibeatur, ideo ne morticinium.*] *Morticinum.* AUGUSTIN. Ovidius:

Scortea non illi fas est inferre sacello,
Ne violent puros exanimata Deos.

Morticina autem κενέβρια dicebantur. Etiam morticinus erat convicium in tetros & exsangui facie homines. Plautus Persa:

Non hercle, si os perciderim tibi, metuam morticine.

Græci vocant δημητρείους & δημητριακούς. Plutarchus interpretatur νεκρώδεις. Ab eo Cadaverosa facies Terentio. Latini etiam vocant Cereritos, postea Cerritos: interpretantes illud δημητριακούς. SCALIG.

lin. 31. *Scorto.*] Marg. Scalig. *scorteo.*

Pagina 97.

lin. 1. *Multeis nomen* &c.]

——— *Multis nomen*
Vostrum numenque ciendo.

Coronis anapæstica. SCALIG.

lin. 3. *Omnia.*] Marg. Scalig. *Omina.*

lin. 4. *Homerus, & aliquotiens Livius.*] Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. SCALIG.

lin. 5 sq. *Si unum epityrum edam apud illum esuriens insane bene.*] Lego:

Si unum epityrum esuriens apud illum insane edam.

Quam scripturam, ut nihil aliud dicam, certe versus ipse flagitat, qui alioqui conturbatior erit. TURNEB.

lin. 10. *Flexanima tanquam lymphata.*] Ita legendum pro vulg. *Flexaminat aquam lymphatam.* Ex Cic. lib. 1 de Divinatione. AUGUSTIN. Et mancus & corruptus locus. Ita explendus est:

Flexanima, tanquam lymphata, & Bacchi sacris
Commota. —

Ex Pacuvii Teucro, ut citat Cicero. SCALIG.

lin. 12. *Ea Thetis illi mater.*] Scribo: *Ea Thelis illi mater.* Nam quæ Thetis a Græcis appellatur, eam Ennius Thelin vocabat. Varro de Re rust. *Nec continuo his, quas melicas appellant falso: quod antiqui ut Thetin, Thelin dicebant, sic medicam melicam vocabant.* TURNEB.

lin. 14. *Bacchus Liber* &c.] Interpretatur Varro, quod Pacuvius dixerat, *ut Bacchi sacris commota.* Nam *Baccha* in Cicerone pro *Bacchi* male legitur. TURNEB.

lin. 17. *Halcyonis ritu litus pervolgans furor.*] In hoc ver-

ſu, *litus pervolgans*, eſt, litus pererrans, obiens, luſtrans; ut apud Lucretium:

Multiplexque loci ſpatium tranſcurrere eodem
Tempore, quo cæli pervulgant fulgura cælum.

TURNEB.

Flexanima, tanquam lymphata, & Bacchi ſacris
Commota, in tumulis Teucrum commemorans meum,
Alcyonis ritu litus pervolgans feror.

Pervolgant ſidera cœlum. Lucret. Fallitur Adrianus Junius, qui *pervolans* legit. quæ lectio Vertranio quoque temere recepta eſt. — *Feror.* Apollonius lib. 4:

— τηλόθι δ' οἴη
Λυγροῖσιν κατὰ πόντον ἅμ' ἀλκυόνεσσι φορεῦμαι. SCALIG.

lin. 21. *Ritu.*] Ritus, inſtitutum, ut interpretatur Varro. Caſtum vocabant etiam veteres, ut apud Nonium. Varro rerum humanarum lib. 1: *Noſtro ritu ſunt faciunda civilius, quam Græco caſtu.* In caſto Cereris eſſe dicebantur, qui Cereri operabantur. Feſtus: *Minuitur populo luctus, cum in caſto Cereris conſtitit.* Hiſtoricus quidam in collectaneis Sudæ, τὰς δὲ μητρωακὰς παρὰ Ῥωμαίοις, ἢ καὶ πρότερον παρὰ Φρυξὶ σπουδασθείσας καστείας ἑκάστου μηνὸς ἤγνευε. Varro, *& religiones & caſtus id poſſunt, ut ex periculo eripiant nos.* Hic caſtus, τὰς ἁγνείας. Ergo in caſto Cereris eſſe τὸ ἁγνεύειν Δήμητρι. Aliter, Puriter facere Cereri. Nonius Attellanarius:

— *Sequere me, puriter facias, volo: Igni aqua volo hunc accipere* — —

Hoc annotavi, quia ritus & caſtus idem, rite & caſte τὸ ἁγνῶς. SCALIG.

lin. 23. *Duodecim.*] Marg. Scalig. *Quindecim.*

lin. 25. *Recte perfecteis ſacreis vult accipi.*] Quid ſi legamus, *rite perfectis ſacreis, recte vult accipi?* Nos tamen aliis id judicandum relinquimus. TURNEB. Ex Attii Trachiniis videtur acceptum. Nam plane eſt ex illo:

Αὐτὸν δ' ἐκεῖνον, εὖτ' ἂν ἁγνὰ θύματα
Ῥέξῃ πατρῴῳ Ζηνὶ τῆς ἁλώσεως,
Φρόνει νιν ὡς ἥξοντα. — SCALIG.

lin. 29. *Latina.*] *Latine.* AUGUSTIN.

lin. 30. *Apud Atilium.*] Apud Macrobium perperam citatur Attilius pro Mattius in Mimiambis. Iſte vero eſt, qui integras fabulas ex poetis Græcis vertit. Eum Cicero durum vocat. Miror tamen, cur ille ſit a Volcatio non ſolum in nu-

merum comicorum relatus, ſed & Terentio prælatus. SCALIG.

ead. *Cape, cæde Lyde, come, conde.*] Vulg. *Cape, cæde, lude, conde.* Plautus Curculione: *Cetera rape, trahe, fuge, late.* In Pſeudolo:

Rape, clepe, tene, harpaga, bibe, es, fuge.

Diphilus apud Clementem & Juſtinum:

Ἅρπαζ' ἀπελθὼν, κλέπτ', ἀποστέρει, κύκα,
Μηδὲν πλανηθῇς. SCALIG.

Melius: *Come, tonde.* Venuſta antitheta. Pomponius Proſtibulo: *Jamne abierunt? jamne obtundunt? jamne ego ſum in tuto ſatis?* Nonius Præcone poſteriore:

——— *tibi cum tunderem labias lubens.*

Sic autem lenones & paraſiti comici docebant adoleſcentes ſuas artes Dare & accipere, palpare & percutere; ut Plautinus Ballio:

— *ubi data occaſio eſt, rape, clepe, tene, harpaga.* POPMA.

Pagina 98.

lin. 2. *Nulla res neque cicurare* &c.] Ita diſtingue:

——— *nulla res neque*
Cicurare, neque mederier potis eſt, neque
Reficere.

Curare, pro *cicurare*, dixit Nigidius in hiſtoria animalium: *Omne pecus indomitum, habet quiddam in ſe ferum: ſed tamen ea natura eſt, ut curari & domari poſſit.* Sciebat enim, Hipponem, a quo hoc accepit, dixiſſe θεραπεύειν. Theophraſt. lib. 3 ἱστορ. Καίτοι φησὶν Ἵππων ἅπαν καὶ ἄγριον καὶ ἥμερον εἶναι. καὶ θεραπευόμενον μὲν, ἥμερον· μὴ θεραπευόμενον δὲ, ἄγριον. Ut pulchre huc reſpexerit Horatius:

Nemo adeo ferus eſt, ut non miteſcere poſſit,
Si modo culturæ patientem accommodet aurem.

Tragicus quidam apud Plutarchum:

Καὶ γὰρ κάπρον φρίξαυχεν' οὐ μόνον γυνὴ,
Παῖς δ' ἂν νεογνὸς χειρὶ προσκνήθων νέα
Κλίναι, παλαιστοῦ παντὸς εὐμαρέστερον.

Attius:

— *neque vi tanta quiſquam eſt, neque tam ferox,*
Abundans fortunis: neque ullum eſt ingenium tantum, neque
Cor tam ferum, quod non labatur lingua, miteſcat malo.
Neque fera hominum pectora frageſcunt, donec vim perſenſerint Imperii. —

Si non ita continuata erant apud Attium, tamen in illis valde ſententia cohæret. SCALIG.

lin. 7. *Cicum.*] Al. *Ciccum.* In Heſychio, *κικκὸς*, *διαχώρησις* enarratur. SCALIG.

lin. 9. *Denſum cicum non interduo.*] Vulg. *Denſum ciccum non inter duo. Interdico ;* ut in Captivis: *Dum pereas, nihil interdico dicant vivere. οὐδὲν διάφορον ποιοῦμαι, ἀδιαφορῶ.* Tamen apud Plautum hodie in Rudente *interduim* legitur, & leviter lectio immutata eſt. Sic enim habet: *Eluas tu, an exungare, ciccum non interduim.* Tamen ut citat Varro, *denſum ciccum*, eſt ſimile illi Theocriti, *θρὶξ ἀνὰ μέσσον.* Idem alibi dixit, *Pluma non intereſt.* SCALIG.

lin. 10. *Eccum.*] Marg. Scalig. *Circum.*

lin. 13. *Evax jurgio uxorem.*] *Evax jurgio Hercle tandem uxorem.* Plaut. in Menæch. AUGUSTIN.

lin. 15. *Effutitium.*] Marg. Scalig. *Effutitum.*

lin. 16. *Hehe.*] In veteribus excuſis *hebæ*, ut ſit *αἰβοῖ.* SCALIG.

lin. 17. *Puella ſpe.*] *Puella ſæpe*, vir doctus opinatur. AUGUSTIN.

lin. 18. *Heu qua me cauſa* &c.] Scribe:

Eheu qua cauſa fortuna infeſta premis me.

Scripſit enim epigrammatia & elegidia poeta ille. SCALIG.

lin. 24. *Apud Lucretium* &c.] *Apud Lucilium :*

Atque aliquos ibus ab rebus clepſere foroque. SCALIG.

lin. 29. *Apud Mattium.*] Eſt Mattius ille, qui & Mimiambos exemplo Herodoti *λογομίμου* ſcripſit, & Iliada Homeri tranſtulit: ut Livius Andronicus, qui ducentis aliquot annis antea Odyſſeam Homeri Latine verterat. Fuit & doctiſſimus, & C. Cæſaris amiciſſimus. Hujus nomen varie depravatum eſt apud veteres grammaticos. Apud Macrobium Attilius. Apud Nonium, *Craſſus lib. 16, Iliados ſocii nunc ſite viri.* legendum *Cn. Mattius :*

Nunc ſocii nunc ſite viri. —

Homerus :

Ἀνέρες ἐστὲ, φίλοι. —

Etiam nomine Caſſii perperam citatur, ut apud Priſcianum: *Nimius Caſſius Iliados lib. 23 :*

Nam non connivi oculos ego deinde ſopore.

Reſtitue *Cnejus Mattius Iliados lib. 24*, ex illo :

Οὐ γάρ πω μύσαν ὄσσε ὑπὸ βλεφάροισιν ἐμοῖσι.

Apud Diomedem alio modo corruptum eſt: *Cn. Atticus 20*

Iliados. Ille hiat herbam moribundus ore. Puto corrigendum :

Ille hiat at animam moribundior. —

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθε, καὶ ἤρυγε.

Apud Gellium lib. 6, cap. 6, male *Trimatius*, pro *Cn. Mattius. Dum det vincenti præpes Victoria palmam.* ἰλιάδ. ή·

— εἰσόκε δαίμων

Ἄμμε διακρίνῃ, δῶηδ' ἑτέροισί γε νίκην.

In eodem Gellio diserte Mattius legitur, sed pro *13 Iliados* scribendum *23 Iliados.*

An maneat specii simulacrum, in morte, silentum.
ἰλιάδ. ψ.

Ὢ πόποι, ἦ ῥά τις ἐστὶ καὶ εἰν ἀΐδαο δόμοισι

Ψυχὴ καὶ εἴδωλον.

Apud eundem recte Mattius Iliad. 21 :

Altera pars acii vitasset fluminis undam.
ἰλιάδ. φ.

Ἧπερ οἱ ἄλλοι ἀτυζόμενοι φοβέοντο.

Male apud Priscianum *Mallius*,

——— *celerissimus advolat Hector.*

— ὁ δ' ἄρ ἔσθορε φαίδιμος Ἕκτωρ. ἰλιάδ μ. SCALIG.

Idem in Marg. *Apud Marcium vatem.*

ead. & sq. *Corpora Grajorum mœrebar mandier igni.*] Scribendum *mœrebant*, ut apparet ex Homero:

Ὣς δ' αὔτως ἑτέρωθεν ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ

Νεκροὺς πυρκαϊῆς ἐπενήνεον ἀχνύμενοι κῆρ. ἰλιάδ. ή.

SCALIG.

Pagina 99.

lin. 1. *Manducum.*] Ego tamen pro manducone, non pro obsonio, invenio in Attellana Pomponii :

Magnus manducus camelus cantherius.

Apud Plautum Manducus est μορμολυκεῖον, quod in ludis circumferebatur inter ceteras ridicularias & formidolosas personas, magnis malis, lateque dehiscens, & clare crepitans dentibus, in Attellanis præsertim. Juvenalis :

——— *tandemque redit ad pulpita notum*

Exodium, cum personæ pallentis hiatum

In gremio matris formidat rusticus infans.

Intelligit manducum : quem magnis dentibus effingebant, ut dixi. Dentes enim magnos & voracitatem attribuebant nocturnis illis terriculamentis. Quo nomine factum, ut Lamiam puerorum infantium deglutricem fingerent. Inde Pomponius

Attellanarius poeta inſcripſit exodium quoddam Pythonem Gorgonium: qui nihil aliud erat, ut puto, quam ille Manducus, de quo dixi. Nam Pythonem pro terriculamento, & Gorgonium pro Manduco: quia γοργόνες cum magnis dentibus pingebantur. Itaque apud Nonium ita leges: *Gumiæ*, *guloſi.* Lucilius libro 30:

Illo quid fiat Lamia, & Pytho oxyodontes,
Quo veniunt illæ gumiæ, vetulæ, improbæ, ineptæ.

Nam apud Nonium hodie *Geniæ* pro *Gumiæ* perperam legitur, & verſus Lucilii depravatiſſimi ſunt. Oxyodontas ergo vocavit, propter eas cauſas, quas ſuperius aſſignavimus. Gumiæ vero vocabantur antiquitus guloſi. Idem:

— compellans gumias ex ordine noſtros.

Apud Feſtum legendum eſt, *Degumiare*, non *degunere*, id eſt, devorare, deguſtare. Apud eundem diſerte ſcriptum eſt Gumia. *Ingluvies*, inquit, *a gula dicta. Hinc & ingluvioſus, & gluto, gulo, gumia, guttur*, &c. Id manifeſto eſt a Græco γόμος, quod ſignificat πλήρωμα τῆς νεὼς, ἕρμα. Saburram Latini vocant. Itaque qui nimis ſe ingurgitarent cibo, ita dicti ab eo. Quare & apud Plautum ſaturæ mulieres dicuntur Saburratæ. Ergo Manducus perſona Attellana, & Lamia, & Pythones ὀξυόδοντες pingebantur. Et Manducos quoque vocabant gulones, quos & gumias vocatos eſſe oſtendimus. Et mattici etiam dicebantur a magnis malis, non quaſi malatici, ut vult Feſtus, ſed quia ματύας veteres Græci τὰς σιαγόνας vocabant. Unde etiam γνάθωνες in comœdia, guloſi. Sed modus eſto. Quare ad reliqua. SCALIG.

ead. *Matium.*] Marg. Scalig. *Marcium vatem.*

lin. 2. *Obſcæni interpres, funeſtique ominis auctor.*] Ab illo: Ἀργαλέην, πολέμοιο τέρας μετὰ χερσὶν ἔχουσαν. SCALIG.

lin. 7 ſq. *A quo ruſtici pappum Mæſum, non meſum.*] Inverſa ſunt hæc, pro *A quo ruſtici pappum Meſium, non Mæſium.* Vult enim probare, ea, quæ diphthongo ſcriberentur, a nonnullis ſimpliciter enuntiari. Et alibi dixerat, hædum in urbe, rure autem hedum dici. Itaque Feſtus ait, proprie ruſticorum fuiſſe, ut diphthongos non pronuntiarent, & quod recte aurum diceretur, ipſos orum dicere. *Mæſius* vero majorem ſignificat Oſca lingua, diſtortione oris, ut mos ejus gentis erat, quaſi Majus. Quare Majus menſis apud eos Mæſius dicebatur. Pappus mæſius, id eſt, ſenex. Supra, ubi dicit, in Attellanis ſenem puppum dici, admonuimus legen-

dum eſſe *Pappum*, cum ex hujus loci conjectura, tum ex Attellanarum teſtimonio. Pomponius enim, qui in ea ſcena verſatus eſt, ſcripſit fabulam titulo, Sponſam pappi, & Agricolam, & Hermiam pappi. Quare fuerunt nomina quædam propria ſordidarum perſonarum poetis, ut comicis Mæſon, de quo Feſtus & Athenæus. Satyricis Autolycus, Burria, teſte Diomede. Attellanis Manducus, Pappus, Macus, Bucco, Sagaris. Etiam ſenes Comici propriis nominibus ita diſtinguebantur ab hiſtrionibus, ut quidam diceretur πάππος πρῶτος, alius, πάππος δεύτερος, &c. Pomponius Pictoribus:

Pappus hac in ædi habitat ſenica, non ſeſquiſenica.

lin. 9. *Cæcilius ne ruſticus fiat.*] Scribendum:

——— *Cæcilius Prætor ne ruſticu' fiat.*

Diomedes, docens, quomodo in litera fiat barbariſmus, ita ſcribit: *Ut*, inquit, *ſi quis detracta a litera Pretor dicat. Lucilius, Prætor ne ruſticus fiat.* SCALIG. In his verbis latet jocus & acutus, & elegans. Ludit enim in Cæcilium prætorem, *Cavendum eſſe, ne de prætore fiat ruſticus*, quod ipſe non pronuntiaret diphthongos, quas itidem omittebant ruſtici, & mutabant in ſimplices, ut *pretor*, *pappus*, *meſius*, id eſt, ſenex major, lingua Oſca. Varro lib. 4: *In Latio rure Hedus quod in urbe, ut in multis, A addito hædus.* Similiter reprehenſus eſt Cotta apud Ciceronem lib. 3 de Oratore, quod I tolleret, & E plenum diceret in hujuſmodi vocibus, ut Leibertas, leiber. POPMA.

lin. 10. *Obſcænum: quod niſi in ſcæna palam dici non debet.*] Apud Sophoclem in Ajace:

— μηδ᾽ ἐπισκήνους γόους Δάκρυε. —

Interpretantur nonnulli grammatici ἀπρεπεῖς, οἵους ἐπὶ τῇ σκηνῇ. Quare ita vera eſſet Varronis ſententia. SCALIG.

lin. 11 ſq. *Quod puereis turpicula res in collo quædam ſuſpenditur.*] Faſcinus vel Faſcinum dicitur veretrum. Horatius, *minuſve languet faſcinum.* Videtur ita dictum, quod depelleret faſcinationes, ut ex hoc loco cognoſcimus. Itaque pro amuleto e collo pueris ſuſpendebatur. Hinc præfiſcini ἀβασκάντως. Plaut. Aſinaria:

——— *ſequere hac ergo.*
Proficiſcin'? hoc nunc dixerim. nemo etiam me accuſavit
Merito meo.

Lege: *Præfiſcini hoc nunc dixerim.* Titinius Setina:

Paula mea, amabo, pol tu ad laudem addito præfiſcini;
Ne puella faſcinetur. —

Hunc locum Titinii habuit in animo Serenus, cum ſcribebat de faſcino. SCALIG.

lin. 13. *Bonæ ſcævæ cauſa.*] Ita eriam Feſtus: *Scævam vulgus quidem & in bona & in mala re vocat, cum ajunt bonam & malam ſcævam.* SCALIG.

lin. 15 ſq. *A quo dicuntur comitia, aliudve quid ſit, dici ave ſiniſtra, quæ nunc eſt.*] Vulg. *A quo dicuntur comitia, aliudve quid fit, aut ſiniſtra quæ eſt.* Lego: *A quo dicuntur Comitia, aliudve, quod fit aut ſiniſtra, ſcæva.* Minus prudenter hic quædam mutata ſunt in Romana editione. *Siniſtræ* dicebantur aves proſperæ. Contra, impedientes aves aut dicebantur Arculæ, ab arcendo: aut Cliviæ, quia difficilia vocabant Clivia, ad verbum προσάντη: aut remores aves, a remorando: aut Inebræ & Enebræ. Eo nomine omne obſtaculum intelligebatur. Aut alteræ aves: cum alteræ ſupervenirent, quæ felici auſpicio vitium facerent: aut Volſgræ, quæ ſe vellendo malum auſpicium faciebant. Eas intellexit Statius:

——— Simul ora recurvo
Ungue ſecant rabidæ, planctumque imitantibus alis
Exagitant Zephyros, & plumea pectora cædunt.

Æſchylus Perſis:

Μεθύστερον δὲ κίρκον εἰσορῶ δρόμῳ
Πτεροῖς ἐφορμαίνοντα, καὶ χηλαῖς κάρα
Τίλλοντα. —— SCALIG.

lin. 20. *Quia ego antehac.*] *Cum ego antehac.* Plaut. in Ciſtell. AUGUSTIN.

lin. 24. *Quo de ſinu.*] Marg. Scalig. *Quod eſt mihi.*

lin. 25. *Qui adeſt, adſiduus.*] In eadem ſententia Q. Cicero in libello de Petitione conſulatus: *Jam aſſiduitatis nullum eſt præceptum: verbumque ipſum docet, quæ res ſit. Prodeſt quidem vehementer nunquam deeſſe*, &c. At Plautus etiam jocando extulit verum etymon, in Truculento:

Poſtidea ego tota tecum, mea voluptas, uſque ero
Aſſiduo. D I. *Immo hercle vero accubuo mavelim.* SCALIG.

lin. 26. *Ferre quem.*] *Fert qui*, doctus vir ſcribendum putat. AUGUSTIN.

lin. 28. *Tanti.*] Marg. Scalig. *facile.*

lin. 30. *Apparet dicere facile eſt, curare.*] Marg. Scalig. *Apparatum dicit facilem, eſt curare.*

Pagina 100.

lin. 1. *Decretum eſt foſſare corpora teleis.*] Vulg. *Decretum*

eſt ſtare &c. Hic unum teſtimonium Ennii divulſum eſt: & ex uno facta duo. Neque id ſolum erroris admiſſum. corrupta enim ſunt quædam, propter divulſionem ac diſtractionem duorum membrorum. Quare ita luxata in ſuum locum reſtituenda ſunt, deinde emendanda: *Decretum eſt ſtare corpora telis*, *quibus concidet foſſim obrutus.* Quæ verba non multum abſunt a ſenariorum ordine, & lege. Quamquam eo magis inclinat animus, ut iſta putem ita concinnanda eſſe:

——— *corpora telis*
Decretum ſtare eſt, quibu' concidet obrutu' foſſim.

Stare corpora telis, eleganter, ut idem dixit, *Stat polvere cælum.* Quocirca nihil mutandum. SCALIG. Ennius lib. 6 Annal.

——— *decretum eſt foſſare corpora telis*,
Dum quidem unus homo Roma tota ſupereſcit.
Orator ſine pace redit regique refert rem.

Quibus verſibus indicat, ſenatum cenſuiſſe, bellum contra Pyrrhum regem perſequendum, neque deponendum, dum unus homo Romanus ſuperſit. Tum Cyneam legatum, a Pyrrho Romam miſſum de componenda pace, infecta re rediiſſe. POPMA.

ead. & ſq. *Hoc verbum Ennii dictum a fodiendo.*] Nimirum *foſſim.* Ita enim legendum pro vulg. *faxim.* Sed qui lectionem mutarant, decepti ſunt conſuetudine Varronis. Ille enim & nomina, & participia, & adverbia, & alias pleraſque omnes partes orationis vocat verba. SCALIG.

lin. 2. *Apud Ennium.*] Hic ea, quæ ſequuntur, perperam divulſa eſſe, & connectenda cum ſuperioribus, demonſtravimus. Quare teſtimonium aliud Ennii de verbo Muſſandi deeſt: aut illud ex 6 Annali:

Intus in occulto muſſabant; —

aut aliud:

Namque decet muſſare bonos. —

Utrumque refertur a Sex. Pompejo in Fragmentis. SCALIG.

lin. 3. *Vocibus concide* &c.] Suſpicor, mutilum hunc locum ita reſtitui poſſe: *Vocibus concidet. faxim, ut obrutus muſſet. Muſſare* &c. Sunt autem verba Ennii ex tragœdia neſcio qua. *Vocibus concidet*, ut Plautus Amphitruone: *Ut quiſque inſtiterat, concidit crepitu.* Cicero ad Atticum lib. 1: *Magnis clamoribus afflictus conticuit, & concidit. Obrutus*, ſtupidus, ab obſoleto verbo *obruteo*, quo uſus eſt Afranius:

Non poſſum verbum facere; obrutui. POPMA.

lin. 6 sq. *Quod minimum est, neque ut ajunt, μῦ facere audet.*] Vulg. — *mu facere audent.* Allusit Lucilius:

Nec laudare hominem quemquam, neque mu facere unquam.
Charisius citat. Mu canum est: unde dicuntur Mutire: sicut γρῦ, porcorum: unde Grunnire. SCALIG.

lin. 8. *Dii monerint meliora.*] Ex Pacuvii Chryse. Nonius. SCALIG. Idem pro *monerint* in marg. *munera dent.*

lin. 11. *Pipulo te differam.*] Περικωκύειν dixit Aristophanes Equitibus: fictum & ipsum a cantu gallorum, ut & illud a pipatu pullorum.

Ἀπεπυδάρισα μόθωνα, περιεκώκυσα.

Pipare Osci dicebant, pro eo quod est ejulabunde conqueri. Ab eo cocus iste in Aulularia pipulo differre dixit. Pro quo erat in XII Tabulis Obvagulari. *Cui testimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obvagulatum ito* SCALIG.

lin. 15. *Animus cum pectore latrat.*] Scribendum:

——— *animusque in pectore latrat.*

Quod imitatum ex Homero lib. 20 Odysseæ:

Πολλὰ δὲ μερμήριξε κατὰ φρένας, ἠ κατὰ θυμὸν,
Ἠὲ μεταΐξας θάνατον τεύξειεν ἑκάστῃ,
Ἤέ τ' ἐῷ μνηστῆρσιν ὑπερφιάλοισι μιγῆναι
Ὕστατα καὶ πύματα. κραδίη δέ οἱ ἔνδον ὑλάκτει.
Ὡς δὲ κύων ἀμαλῇσι περὶ σκυλάκεσσι βεβῶσα
Ἄνδρ' ἀγνοιήσασ' ὑλάει, μέμονέν τε μάχεσθαι.

Quæ docent, ita conjungendos duos locos Ennii:

——— *animusque in pectore latrat.*
Sicuti si quando vinclo venatica aeno
Apta solet canis forte feram si ex nare sagaci
Sensit, voce sua nictatque, ululatque ibi acute.

Apud Festum annotatur, Latrare positum esse ab Ennio pro poscere. Sed non puto hunc locum intellexisse, aut perperam eum sensisse. quamquam pro Poscere Lucretius usurpavit.

lin. 16. *Gannit odiosus omni totæ familiæ.*] Vulg. *Gannuit* &c. Melius *oggannuit.* Ganniunt canes gestientes ob herorum adventum, ut apud Lucretium:

——— *gannitu vocis adulant.*

Et Homero γάνυσθαι semper est gestu quodam oris exprimere gaudium ob amici aut alius cari adventum.

Οὐδὲ γὰρ ἡ προμάχοιο δάμαρ Ἀλεγηνορίδαο
Ἀνδρὶ φίλῳ ἐλθόντι γανύσσεται, ὁππότε κεν δὴ
Ἐκ Τροίης σὺν νηυσὶ νεώμεθα κοῦροι Ἀχαιῶν. Ἰλιάδ. ξ.

Item:

— τῷ δ' οὔτι γυνὴ καὶ νήπια τέκνα
Οἴκαδε νοστήσαντι παρίσταται, οὐδὲ γάννυται. Ὀδυσσ. μ.
Hoc voluit Pindarus Pythiis: Οὐδὲ μολόντων πὰρ ματέρος ἀμφὶ γέλως γλυκὺς ὦρσεν χάριν, id eſt, οὐδὲ οἱ μολόντι ἐγανύσσατο μήτηρ. SCALIG.

lin. 17. *Tantam rem dibalare, ut pro nihilo habuerit.*] Dibalare pro deblacterare non inepte dictum videri poſſit. Ego puto dibalare rem, καταφαγεῖν τὴν οὐσίαν. Sic Nicoſtratus apud Athenæum περικωκύειν. Hoc fictum a gallorum pipatu, ut ſupra admonuimus; illud, a balatu pecorum:

Οὐσίδιον γάρ μοι καταλιπόντος τοῦ πατρὸς
Οὕτω συνεστρογγύλικα, κἀξεκώκυσα.

Sic ἀποκωκύσαι ψυχὴν Æſchylus dixit ἀντὶ τοῦ ἐκπνεῦσαι. Ergo videtur exclamatio in eum, qui bona ſua lancinaverat: qualis Alexidis Comici apud Athenæum:

— καταφαγεῖν
Αὐτὸν τοσοῦτ' ἀργύριον;

Tantam pecuniam dibalaſſe? abliguriiſſe? SCALIG.

lin. 18. *Hæc, inquam, rudet.*] Plenius apud Nonium ex Lucilii libro 6:

Hæc, inquam, rudet e roſtris, atque heilitabit,
Concurſans velut angarius, clareque quiritans.

Hodie in recentioribus Nonii codicibus legitur *arenarius*. At in ſuperioris memoriæ excuſis *ancarius*. Quod etiam retinet calamo exaratus codex. Nos *angarius* fecimus. SCALIG.

lin. 20. *Aperiant.*] Marg. Scalig. *aperta*.

lin. 21. *Volutare ululantis.*] Puto *volutares ululantes*. Volutares ſues, qui & Colluviares, quod in colluvie nutrirentur. χαμευνάδας ait vocari Appion grammaticus apud Heſychium. Dictum ergo in homines ſpurcos, & quaſi cœno & colluvie demerſos; de quibus Varro Prometheo, lib. 1: *In tenebris ac ſuilla vivunt: niſi non forum, hara, atque homines, qui nunc pleriquc ſues ſunt exiſtimandi.* SCALIG.

lin. 22. *Tibicina' maximo labore mugit.*] Acroteleuticum ex Sotadico carmine. Plinius, de ranis loquens: *Tunc extenti buccarum ſinus perlucent, oculi flagrant labore perculſi.* SCALIG.

lin. 24 ſq. *Clamor ad cælum volvendus per æthera vagit.*] *Ad cælum clamor.* AUGUSTIN. Poterat ſic:

Clamor it ad cælum volvendu': per æthera vagit.

Sed vera lectio, ni fallor:

Clamor it ad cælum, volitatque per æthera vagor,

Idem Ennius:

Qui clamas oppugnantes vagore volanti.

Ubi vagor volans, ut hic volitat vagor. SCALIG.

lin. 25 sq. *Et a frendice, Frunde frutimi suaviter.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Vulg. *Esueta frendice frunde frutini suaviter.* Hæc est lectio veterum excusorum. Exstabunt quidam, ut puto, qui, quod tam deploratis vulneribus manus admoveam, mirabuntur. Sed & non deerunt etiam, qui in minimis me commorari, graviora præterire conquerentur, vel potius calumniabuntur. Quare utrisque satisfacere possumus, si nec ea prætermittamus, & aliquid verisimile afferamus. Videtur igitur mihi hæc lectio ex his vestigiis erui posse:

Ejusdem ab Irundine — nefrende fritinni Suaviter. —

Nunc reddundæ sunt causæ. *Ab irundine.* Ita eruendum ex illo corrupto *frendice.* Non dubium est, ita legendum, maxime propter verbum fritinnire, quod est hirundinum, τὸ ψιθυρίζειν, ut infra aperietur. Hic locus postulat, ut enarremus locum Aristotelis in Poeticis a nullo hactenus explicatum. Verba illius magni magistri sunt hæc: Ἐξῆν ἂν ἔνια καὶ ἐνεγκεῖν· καὶ ἐν τῷ Σοφοκλέους Τηρεῖ ἡ κερκίδος φωνή. In Tereo non dubium est, quin ageretur μεταμόρφωσις Procnes in hirundinem. Quare ad imitandam vocem hirundinis, dum ea μεταμόρφωσις ageretur, adhibuerunt τὴν κερκίδα, radium textorium, quæ ob id dicta est παρὰ τὸ κρέκειν. Idcirco in Epigrammatis Græcis scribitur:

Κερκίδας ὀρθρολάλοισι χελιδόσιν εἰκελοφώνους.

Apparet, ætate Sophoclis hydraulica organa non fuisse. Nam postea usi sunt antiqui hydraulicis ad imitandam minuritionem avicularum: quæ Vitruvius vocat Engibata, & Merulas, si lectio mendo non caret. Sane videtur Attius vertisse Tereum Sophoclis. Ex ea fabula Attii Nonius recitat versiculum, qui ad hanc rem facere videtur:

O suavem linguæ sonitum, o suavitas conspiritum
Animæ.

Ubi *conspiritum* manifesto ex συναυλία versum. Est autem admirantis vocem hirundinis, aut lusciniæ, quæ in eo dramate introducebatur. — *Nefrende.* Nefrendis & nefrendus puer, vel senex, ὁ νωδὸς, qui dentibus frendere non potest, id est, frangere. Frendere duo significat, τὸ ἐμπρίειν τοὺς ὀδόντας, τὸ ἐμβρύκειν. Pacuvius Antiopa:

——— *perdita illuvie atque insomnia*
Frendere noctes misera, quas perpessa sum.

Sic enim conjunge hæc duo exempla: quorum primum adducitur a Charisio, alterum a Nonio. Deinde frangere: unde nefrendus, qui per ætatem adhuc dentibus frangere non poteſt: vel ſenex, qui dentes amiſit. Livius Andronicus:

Quem ego nefrendem alui, lacteam immulgens opem.

Inde nefrendes porculi. Inde frendere fruges, τὸ ἐρείκειν. Pacuvius Antiopa:

Fruges frendeo ſolas, ac ſicco robore.

Serenus:

Copia farris uti frendentibus eruta ſaxis.

Hinc frendere fabam, & freſſa faba, ἐρεγμός. Attius Troadibus: *Saxo fruges frendam:* σιτοποιήσω. Tranſtulit enim ex illo Euripidis:

Τούτοις μὲ προσθήσουσιν ἢ θυρῶν λάτριν
Κλῆδας φυλάσσειν, τὴν τεκοῦσαν Ἕκτορα·
Ἢ σιτοποιεῖν, κἀν πέδῳ κοίτας ἔχειν.

Fritinni. Ergo *nefrende fritinni*, pro ὦ νωδὲ ψιθύριζε. Nam fritinnire proprium hirundinum. Varro Virgula divina:

Et pullos peperit fritinnientes,
Quos non lacte novo levata paſcat,
Sed pancarpineo ocimo coacto
Libamenta legens caduca veris.
Ad quos tum volucres venit puſillos,
Uſque ad limina nidica, eſca vilis.

Hi luculentiſſimi verſiculi a nobis non ſolum emendati ſunt, ſed &, quod quatuor locis diſperſi ſunt apud Nonium, in unum corpus collecti & digeſti. Valde enim delectant me hæ reliquiæ veterum auctorum, tanquam quædam ex naufragio tabellæ. Scalig. Al. *Ire ſueta frendice.* In nonnullis libris antiquis eſt, *Ne ſueta frendici.* Forte totus hic locus ita legendus: *Et a ſue, Sueta grundire. ab irundine, Fritinni ſuaviter.* Nam porcorum proprium eſt *grundire*, ſive *grunnire.* Hirundinum *fritinnire.* Varro Virgula divina:

Et pullos peperit fritinnientes. Popma.

lin. 28. *Sues avolverat* &c.] Locus etiam mendoſus. Augustin. Ex his depravatis ſuſpicor eruendum hoc: *A ſue: ſuboluerat, ita rudebat.* Suboluerat ei de facto, inquit, quiſquis eſt comicus ille: eos clamores edebat. Lucilius:

Hæc, inquam, rudet e roſtris, &c.

Rudere, ſuum & leonum, & aliorum animalium. Ovidius & Perſius aſinis attribuunt. Tamen oncant aſini, non rudunt. ὀγκᾶν. Scalig. Locus eſt manifeſte mendoſus: de quo ta-

men conjecturam meam, qualis qualis ea ſit, proponam. Videndum ergo, an legi poſſit: *Sunt & ab ſolemni ritu, Nexum in rem, Nexum in judicium, æs; ob id Nexi, artati in collare. Nexum Manilius.* Nexum æs dicebatur pecunia, quæ per æs & libram obligabatur: & Nexum in rem erat, cum adhibito ære & libra res pro appenſo pretio obligabatur. item Nexi, qui propter æs alienum compingebantur in nervum. Collare hic idem eſt, quod nervus in XII Tab. *Vincito aut nervo aut compedibus.* POPMA.

ead. *Ita trude.*] *Ita rudebat*, videtur legendum. Suſpicor, Varronem *rudebat*, pro grundibat, in Cæcilio legiſſe. Nonius: *Etiam hominum eſſe grunnitum Cæcilius imbris deſignat.* Quæ verba Cæcilii deſiderantur in Nonio, ea protulit Diomedes, ſed fabulæ non meminit;

——— *ita cruento ore grundibat miſer.*

Videtur hunc locum intelligere Varro: ſed *rudebat* pro *grunnibat* legiſſe. Quamquam hæc ſunt non certi juris, ſed arbitrarii. SCALIG.

ead. & ſq. *Neque in re, neque in judicium Æſopi, nec theatrales. In Colace, Nexum.*] — *neque theatrides in colace nexum.* Ita in illis, quos ſemper ſequor, antiquitus excuſis legitur. In quibus videtur tranſpoſitum nomen fabulæ, cum ita legendum ſit, *In Colace, Neque in rem, neque in judicium Æſopi, neque theatri des nexum.* SCALIG.

Pagina 101.

lin. 6. *Debeat.*] Marg. Scalig. *Debeat, dat.*

lin. 7. *C. Popilio.*] Marg. Scalig. *C. Pœtelio Viſolo.*

lin. 11. *Deliquium eſt.*] *Deliquom 'ſt.* Plaut. in Caſina. AUGUSTIN.

lin. 15. *Auctorem Cæcilium.*] Vetus lectio *Acilium.* lege *Attilium.* Is eſt, qui plures fabulas e Græco converſas in ſcena Latina docuit. de quo ſuperius meminit, & Porcius Licinius in judicio poetarum de eodem dixerat:

Ferreum ſcriptorem opinor, verum exſcriptorem tamen,
Ut legendus ſit. —

Putat ferreum ſcriptorem, ſed tamen verum, & fidum interpretem, ut dignus eo nomine ſit, qui legatur. immo jocoſe exſcriptorem vocat, qui nihil de ſuo ederet, ſed aliena omnia, & ad verbum e Græcis expreſſa. quod genus interpretandi ri-

diculum eſt, & liberali homine indignum. Verſus Licinii ita legendi ex veteri codice apud Cic. 1 de Finibus. SCALIG.

lin. 16. *Per lætitiam liquitur animus.*] Apollonius:

— Τῇ δ' ἔντοσθε κατείβετο θυμὸς ἀκουῇ, &

— ἰαίνετο θυμὸν Τηκομένη. SCALIG.

ead. *Aliquando liquitur.*] *Liquitur* vetere declinatu. Varro lib. 3 Rerum divinarum: *L. Scipio cum aurum haberet in ciſta viminea, fulmine ita eſt ictus, ut ciſta eſſet integra, aurum colliquiſſet.* Quæ nos emendavimus, cum prope deplorata ſint apud Nonium. Simile apud Plutarchum Sympoſiacis: Καὶ χυλιχνίων ἀργυρῶν ξυλίνοις ἐγκειμένων ἐλύτροις, τὸν μὲν ἄργυρον συζέσαι τακέντα, τὸ δὲ ξύλον ἄθικτον καὶ ἀπαθὲς εὑρεθῆναι. SCALIG.

lin. 19. *Enimvero gladii lingula.*] Deſunt paucula, quæ expleri poſſunt ex Gellio. SCALIG. Malim, *E numero gladii:* quæ ſunt Varronis, non Nævii; cujus verſus ex Heſiona citatur a Gellio:

Sine mihi gerere morem videar lingua, verum lingula. POPMA.

lin. 20. *Vitulantes.*] Nævius Lycurgo:

Vos, qui regalis corporis cuſtodias
Agitis, ite actutum in frondiferos lucos, ubi
Ingenio arbuſta innata ſunt, non obſita.
Ducite eo argutis linguis mutas quadrupedes:
Ut in venatu vitulantes ex aviis
Locis, nos mittant Pœnis decoratos feris.
Alii ſublime alios ſaltus illicite, ubi
Bipedes volucres lino linquant lumina.

Quod toties in his Conjectaneis fecimus, hic præſtitimus, quatuor exempla ex Lycurgo Nævii, a Nonio diverſis locis citata, hic in unum conglutinavimus, & verba mendoſa emaculavimus. SCALIG.

ead. *A vitula.*] Macrobius, *a Dea Vitula.* Puto Varronem recte judicaſſe. Id enim eſt μοσχιᾶν Græce. Menander Hypobolimæo:

— μικρὰ Παναθήναι' ἐπεὶ
Πέμποντες οὗτοι δι' ἀγορᾶς ἐμοσχίων,
Μήτηρ ἑώρα τῆς κόρης ἐφ' ἅρματος.

Ita reddes comicis ſenariis:

——— *cum minuſculas Quinquatrias*
Celebrantes iſti toto vitulabant foro,
Spectabat in pilento mater virginis. SCALIG.

ead. & ſq. *In Duloreſte.*] Vulg. *In Dolo.* Forſan erat ſcri-

ptum *in Obolo*. Nam ita citatur Cæcilius compendiose, pro *Obolostate*: quam etiam comœdiam grammatici Latine vocant *Fœneratorem*. Eodem modo in Nonii libris calamo exaratis citatur Pacuvius in *Dolo*, pro *Duloreste*. Idque verum puto. Nam versus, qui adducuntur ex ea fabula, cum iis verbis, quæ producit Festus & Nonius, cohærere possunt ita:

Hicine is est, quem gratia formæ ante omnes nobilitat viros,
Amplus, rubicundo colore, spectu protervo, ferox,
Caperata fronte? SCALIG.

lin. 21. *In Demetrio*] Non est Ennii, ut putat Vertranius, sed Turpilii. Ea versa est ex Alexide. Ex cujus Demetrio hæc producuntur ab Athenæo, libro 8:

Πρότερον μὲν εἰ πνεύσειε βοῤῥᾶς, ἢ νότος
Ἐν τῇ θαλάττῃ λαμπρὸς, ἰχθὺς οὐκ ἐνῆν
Οὐδενὶ φαγεῖν.

Turpilius Demetrio apud Nonium:

Antehac si flabat Aquilo, aut Auster, inopia.
Erat piscati. — SCALIG.

lin. 22. *Persibus aperite.*] Vulg. *Persibus a perite. Persicus* fortasse scribendum ex Sex. Pompejo, qui peracutum interpretatur, & hæc Nævii verba refert:

Et qui fuerit persicus, carpenti adest ratio. AUGUSTIN.

Scribo, *Persibe, perite*. Persuaserunt Itali Vertranio, legendum *Persicus*. At nos id diserte negamus. Nam apud Festum quoque legendum *Persibus*, pro *Persicus*. Quippe simplex fuit Sibus. Festus: *Sibus, callidus, vel acutus.* SCALIG.

lin. 23. *In Lampadione.*] Nescio an *in Lampade*. Nam Alexis & Antiphanes citantur ab Athenæo ἐν λαμπάδι. Quamquam Lampadione eodem modo dictum, quo Ἰκαριώνη. ut apud Plautum & Varronem Agathone:

Quid tristiorem video te esse? quem angit hæc
Lampadione? quid? familiaris filius
Amatne? spes isthæc est argentaria,
Ideoque scapulæ metuunt virgidemiam. SCALIG.

ead. & sq. *Protinam a protinus continuitatem significans.*] Nonius Marcellus refert, Varronem scripsisse, *protinam vel protinus continuatione vel præteritæ vel futuræ longitudinis dici.* AUGUSTIN.

lin. 24. *In Agidone Candacus.*] Vulg. *In Agedone caudatus.* Nescio an *in Agone*, (Alexis citatur ἐν ἀγῶνι apud Athenæum) an *in Ædone*. Ea est fabula Livii Andronici apud Priscianum. Si tragœdia est, nescio an *in Ægæone*. Eam scri-

psit Euripides: ex qua etiam hos versus diverse citatos in unum conjunxi:

Ποίαν σε φῶμεν γαῖαν ἐκλελοιπότα
Πολυξενοῦσθαι; γῆ δὲ τίς; πάτρας θ' ὅρος;
Τίς ἐσθ' ὁ φύσας; τοῦ κεκήρυξαι πατρός;
Τί σ' ὠνόμαζεν τῇ δεκάτῃ μήτηρ τόκον;

Primos tres reperies apud Clementem Alexandrinum, quartum apud interpretem Aristophanis. — *Caudatus.* In illis, qui olim excusi sunt, *Cavadatus.* Manifesto legendum *Clucidatus*, ex Festo, qui id interpretatur dulce & jucundum. Et alibi apud eundem *Glucidatus* scribitur, eodem sensu, παρὰ τὸ γλυκύ. SCALIG. Puto rectius legi: *In Acedone, Saudatus. Acedo*, ut comedo, mando, est homo segnis & iners, a Græco ἀκηδέω. nam poetæ vetustissimi ab hominum moribus plerumque nomina Græca, perinde atque essent Latina, fabulis suis inscripserunt, ut Plautus *Phagonem*, Afranius *Pantaleonem*, Nævius *Lampadionem. Saudatus* est sedatus, antiquo more, quo pleraque enuntiabantur diphthongis, quæ postea simpliciter, ut *ausculor*, *aulla*, *leibertas*, pro osculor, olla, libertas. Varro deducit a suavi, ut a Græco γλυκῦ *glucidatus*, dulcis & jucundus, auctore Festo. Sed tunc exigit analogia *savidatus.* nam *savior* & *savium* veteres dixerunt, quod nos *suavio* & *suavium.* & hinc *savillum* apud Catonem genus operis pistorii, a suavitate. POPMA.

lin. 26. *In Romulo, Sponsus.*] Legendum *Consponsus*, ut est lib. 5. POPMA.

lin. 27. *Præbia a præbendo.*] Scribendum, *Proebia, a prohibendo.* ut etiam in Festo: *Proebia Verrius vocari ait ea remedia, quæ Cata Cæcilia uxor Tarquinii Prisci invenisse existimatur, & immiscuisse zonæ suæ, qua præcincta ejus statua est, in æde Sangi, qui Dius Fidius vocatur. Ex qua zona periclitantes ramenta sumunt. Ea vocari ait Proebia, quod mala prohibeant.* Eandem vim habebant anuli apud Græcos, qui dicebantur φυσικοὶ δακτύλιοι: & intus erant pervii & cassi, ut scribit Artemidorus. Ab eo scriptum in Cærimoniis flaminis Dialis, *Anulo, nisi pervio, cassoque, ne oititor.* Habebant & aliquid ἀλεξίφθονον anuli ferrei, qui dicebantur Samothracii. Eorum meminit Lucretius. SCALIG.

ead. *Ut sit tutum.*] Vulg. *Ut si lorum.* Omnes antiquitus excusi, *ut sit totum.* Ego indubitanter lego, *Proebia a prohibendo usitatum*, id est, παρηγμένον. Proebia, τὰ ἀλεξίφθονα, amuleta. Poterat & legi *Procbra*, sicut Inebra, Enebra. Et

ſane eam puto rectam eſſe lectionem: & ita legendum eſſe in Feſto, ut Inebra ab inhibendo, ſic Proebra a prohibendo. SCALIG.

lin. 28. *In Therimo.*] Vulg. *in Technico.* Neſcio an Cæcilii, qui ſæpe citatur in Fallaci, vel Fallacia. Τεχνικὸς enim fallax. SCALIG. Antiqui codices nonnulli, *In Technico*: ut forte legendum ſit, *In Therino*, vel, *Therico*: quæ idem ſignificant. POPMA.

ead. & ſq. *Confictitant, a confictio convenire dictum.*] Vulg. *Conficiant* &c. Scribendum, *Convitant a Convito*, *convenire dictum.* Sed hæc ſcriptura eſt ex veteri errore librariorum, qui *pervitere*, pro *perbitere*, & *invitere* pro *imbitere* ſcribebant. Omnino Combito, eodem modo declinatum, quo Imbito, ineo, in Epidico Plauti, & Præbito, prævenio, in Pſeudolo: & Rebito in Captiv. redeo: & Perbito, pereo. Ennius Hecuba:

Sed non ſcripſiſti, quis parentem aut hoſpitem
Necaſſet: quo quis cruciatu perbiteret.

Plaut. Capt.

Qui per virtutem perbitat, non interit.

Perbitat, pereat. Non enim per diæreſes neſcio quas expediendus verſus: quod facit corrector Plautinarum fabularum, qui patrem meum audiendum non cenſet, quod creticos in jambum admittat. Sed de eo alias erit loquendi locus. Itaque combito, præbito, perbito, rebito, imbito, compoſita ſunt e ſimplici Betere. Plautus Aſtraba:

Quæ niſi ſic beteris, nimium is vægrandi gradu.

Sed error hujus depravatæ ſcripturæ hinc manavit, quod Invitere pro Imbitere ſcribebant, ut ſupra admonuimus. Quare apud Plautum Truculento, ubi hodie legitur,

——— *quid tibi hanc, inquam, notio eſt,*
Amicam meam? moriere ocius, ſi manu niceris.
Quid manu nicerim?

caſtigandum eſt:

——— *moriere ocius, ſi viam inviteris.*

GE. *Quid viam inviterim?* STR. *Fac quod juſſi, mane.* ubi etiam perſonas ſuo loco reddidimus. SCALIG. Legendum *Conlicitant a conlicito.* Eſt autem *conlicito*, de pretio convenio & contraho, ut *conſpondeo*, contra ſpondeo, ſive mutuam fidem obligo. Vetuſtiſſimi ſimplex *licitor* μεταφορικῶς uſurparunt pro congredior & pugno. Feſtus: *Licitati, in mercando ſive pugnando inter ſe contendentes.* Ennius:

Pars ludicra jactant ſaxa, inter ſe licitantur. POPMA.

lin. 29. *In Tarentilla Pacuvii.*] Nam eſt & aliâ Nævii. Ex ea hæc adducit Iſidorus:

——— quaſi in foro pila
Ludeis datatim dat ſe, & communem facit.
Alium tenet, alii adnictat, alibi manus
Eſt occupata: aſt alii percellit pedem.
Alii dat anulum exſpectandum de labris.
Alium invocat, cumque alio cantat: attamen
Aliis dat digito literas. —

Qui verſus quia ſunt non aſpernandi, præterire nolui, ſed ideo adduxi, ut explicarem. Primum apud Iſidorum male Ennius, pro Nævius. Sed ex Feſto novimus, quomodo nomen auctoris reſtituendum eſſet, & ex qua fabula adduceretur. Quod ait de meretrice, quæ omnium libidini ſe proſtitueret, a luſu pilæ eleganter dixit, quod datatim ſeſe dederet. Artemidorus libro I: Ἁρπαστὸν δὲ καὶ σφαῖρα φιλονεικίας ἀπεράντους σημαίνουσι. πολλάκις δὲ καὶ εἰς ἑταίρας ἔρωτα. ἔοικε γὰρ ἡ σφαῖρα καὶ τὸ ἁρπαστὸν ἑταίρᾳ, διὰ τὸ μηδαμῆ μένειν, καὶ πρὸς πολλοὺς φοιτᾷν. *Alii adnictat.* Plautus Aſinaria:

Neque illa ulli homini nutet, nictet, annuat.

Alii pecellit pedem. Idem:

Neque iſthæc ulli ſuo pede pedem homini premat.

Anulum ſpectandum. Idem:

Spectandum ne cui anulum det, neque roget.

Alium invocat: in talorum jactu ſcilicet. Exempla ſunt in Aſinaria, & in Curculione. *Dat digito literas.* Ovidius:

Et tacitam menſæ duxit in orbe notam.

Propertius:

Aut mea cum digitis ſcripta ſilenda notas. SCALIG.

Videtur mihi hic locus ita legendus & diſtinguendus: *In Tarentilla, Pellucium ab luce, inluſtre.* Tarentilla fuit Comœdia Nævii, cujus teſtimonio utuntur Feſtus & Chariſius: ac Pacuvii ejus nominis fabulæ apud veteres Grammaticos nulla, quod ſciam, mentio. *Pellucium* eſt vox efficta a Nævio, quam Varro interpretatur inluſtre, ab luce. Sic mox *reſerare* ab ſera aperire. POPMA.

Pagina 102.

lin. 1. *Nec ſatis reſarrire, ab ſerra.*] *Reſerare, ab ſera*, magis placet. AUGUSTIN. *Satum.* Acroteleutium Saturnii verſus. SCALIG. Cn. Nævius deſcripſit verſibus Saturniis bel-

lum Punicum primum. in eo fuit: *Nec ſatis reſerare*, ſcilicet potuiſſe Muſarum fores, aut quid ſimile. hoc Ennius ab illo ſumſit, & ſibi vindicavit hanc gloriam lib. 1 Annal. cum ait, *Nos auſi reſerare*. Cic. in Oratore: *Ergo Ennio licuit vetera contemnenti dicere:*

Verſibus, quos olim Fauni vateſque canebant:

mihi de antiquis eodem modo non licebit? præſertim cum dicturus non ſum, Ante hunc, ut ille; nec quæ ſequuntur, Nos auſi reſerare. Popma.

lin. 2. *Aperire.*] *Operire*. Scalig.

lin. 7. *Producendum.*] *Procudendum*, ex libro eruditiſſimi P. Victorii. Scalig.

IN LIBRUM VII.

Pagina 103.

lin. 1. *Quom oratio natura.*] Oratio habet tres partes naturales, quibus tanquam gradibus aſcendit: Verborum impoſitionem, declinationem, & compoſitionem. Nam primum duce natura homines vocabula rebus impoſuerunt: deinde ea in caſus & tempora declinarunt: tum inter ſe conjunxerunt, ut ſententiam efficerent. Itaque, quod ſcribitur lib. 1, *Verbi uniuſcujuſque duas naturas eſſe, a qua re, & in qua re vocabulum ſit impoſitum;* & lib. 8: *Natura quadruplicem eſſe formam, ad quam verba in declinando accommodari debeant*, hoc pertinet ad priores duas partes orationis, quas diximus. Popma.

lin. 2. *Ejus.*] Marg. Scalig. *cujus*.

Pagina 104.

lin. 4. *Cognatio.*] Marg. Scalig. *Agnatio*.

lin. 12. *Cognationes.*] Marg. Scalig. *Agnationes*.

lin. 24. *Hiſtoria opus eſt.*] Duæ partes Grammatices: Hiſtorice in poetarum & bonorum auctorum enarratione occupata eſt: Methodice artis præcepta tradit. illa verborum impoſitorum ætates & progreſſus inquirit, quia, ut ait Horatius,

——— *verborum vetus interit ætas*

Et juvenum ritu florent modo nata, vigentque.

hæc docet verba declinata per caſus & tempora inflectere. Popma.

Pagina 105.

lin. 2. *Omnis.*] Marg. Scalig. *Nomina.*

lin. 21. *Causam, quare ab impositeis nominibus declinarint, ostendi.*] *Causa, inquam, cur eas ab impositis nominibus declinarint: quam ostendi.* sic libri fere omnes. AUGUSTIN.

Pagina 106.

lin. 1. *Et in.*] Marg. Scalig. *Ea in.*

lin. 3. *Ac heis.*] *Atque heis* scribendum, vel *ac* delendum est, ut Faerno nostro placet. AUGUSTIN.

lin. 11. *Cum fiunt tunc ex* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN. Videndum, an hic locus, qui manifeste corruptus est, ita restitui possit: *Omnia nomina, atque adeo etiam omnia verba, cum fiunt unum ex una syllaba, illud Et ut maneat unum.* Omnia nomina & verba, inquit, in loquendo junguntur una monosyllaba copula *&*, ut ipsa maneat eadem una. sive enim dixeris Tullius & Antonius, sive Lego & scribo, legam & scribam, copula *&* non mutatur. POPMA.

lin. 12. *Ut maneat.*] *Remaneat*, non nemo AUGUSTIN.

lin. 15. *Declinatus.*] Marg. Scalig. *declinandas.*

ead. & sq. *Quorum generum.*] Legendum, *duorum generum.* Ne putarent, inquit, omnes voces declinari, (nam copulæ non declinantur) factæ sunt declinationes duorum tantum generum, verborum scilicet & vocabulorum. Verba sunt lego, curro; vocabula, homo, equus. POPMA.

lin. 23. *Quædam priora, quædam posteriora.*] Verba Aristotelis: Ἔστι δὲ εἷς πρῶτος λόγος ἀποφαντικὸς, κατάφασις, εἶτα ἀπόφασις. οἱ δὲ ἄλλοι πάντες συνδέσμῳ εἷς. SCALIG.

Pagina 107.

lin. 6. *Ab equo equito.*] *Ab equo equile*, quidam. AUGUSTIN.

lin. 22. *Propter eorum, quam dicuntur.*] Locus mendosus. *Eorum, propter quæ dicuntur*, quidam scribendum esse opinatur. AUGUSTIN. Pro *quam* marg. Scalig. *qui.* Al. *Propter eorum, quorum.* Suspicor esse legendum: *Propter eos tum qui dicunt.* Est enim alterum membrum e duobus illis, quæ proposuit: *In sua discrimina declinantur verba, aut propter ipsius rei naturam, de qua dicuntur, aut propter illius, qui dicit.* POPMA.

Pagina 108.

lin. 31. *Jonam.*] Suspicor *Jonem* legendum, id est, Ἴωνα:

Alioqui ſi legis *Jonam*, erit Ἰωνᾶς ἀπὸ τοῦ Ἰώνιος. vel Ἰονᾶς ἀπὸ τοῦ Ἰόνιος. ut Ἀρτεμᾶς ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμίδωρος. SCALIG.

Pagina 109.

lin. 6. *Artemidori.*] Marg. Scalig. *Artemæ*, & mox *Jonis.*

lin. 27 ſq. *De quibus quæ experiero, ſinguleis tribus; tum de altereis totidem ſcribere ac dividere incipimus.*] *De quibus quæ ex prioribus, tum de alteris totidem ſcribere, ac* &c. SCALIG. Idem pro *experiero* in marg. *expedierint.*

Pagina 110.

lin. 6. *Quæ petimus, quod.*] *Quippe quod,* forte ſcribendum. AUGUSTIN.

lin. 15. *Quod is utilitatis.*] Marg. Scalig. *Quom utilitatis.*

lin. 22. *Quærere.*] Marg. Scalig. *Quærimus.*

lin. 25 ſq. *In ædificiis, quod non videmus habere atrium περίστυλον, ſimilitudinem, & cubiculum ad æquale; cum tamen.*] *Atrium περιστύλιον ſimile*, doctus vir putat ſcribi oportere. AUGUSTIN. *In ædificiis quid? non videmus atrium habere periſtylii ſimilitudinem, & cubiculum ædiculæ.* SCALIG. Al. *Cubiculum adæquales.* Placet magis, *ad ea æquale.* Ut in veſtitu, inquit, ſic & in ædificiis analogia negligitur propter utilitatem. non enim atrium habet periſtylii ſimilitudinem, aut cubiculum illi ſimile & æquale: quod utilitas ſuadet diſſimilitudinem hic ſequi, negligere ſimilitudinem. POPMA.

Pagina 111.

lin. 9. *Solum, quod.*] *Solum, quo*, non nemo. AUGUSTIN.

lin. 22. *Nec tum ad tricliniarem gradum* &c.] Melius: *Nec cum ad tricliniarem gradum, tum item ad*: vel, *& tantum ad tricliniarem gradum, non item.* Lecti veterum alii erant tricliniares, ſive diſcubitorii, in quibus diſcumbentes ſumebant cibum: alii cubiculares, in quibus dormiebant, & cubabant. Cic. in Verr. lib. 4: *Jam non quæro, unde tantam Melitenſem veſtem habueris, unde quinquaginta tricliniorum lectos.* Idem lib. 2 de Divinatione: *Quidam ſomniavit ovum pendere e faſcia lecti ſui cubicularis.* Lampridius Heliogabalo: *Hic ſolido argento habuit lectos & tricliniares, & cubiculares.* Hinc Varro appellat *gradum tricliniarem & cubicularem*, quo ad eos lectos aſcendebant: ſed tricliniaris ut lectus, ſic gradus altior. POPMA.

Pagina. 112.

lin. 5. *Duo verba in quatuor.*] Locus eſt obſcurus, cujus ſenſum ita concipio: Si eam analogiam ſequemur, quæ non eſt in conſuetudine, ut quiſque duo verba finxerit ſimiliter in quatuor obliquis caſibus, quamvis illa merito repudiaremus, tamen erunt ſequenda, ut Juppiter, Marſpiter, recto caſu ſunt ſimilia: a quibus ſi quis conformet ſimiles quatuor obliquos caſus, Juppitris, Juppitri, Juppitrem, & Juppitre, & Marſpitris &c. idque genus analogiæ in communi ſermonis uſu ſervet & ſequatur, pro inſano ſit reprehendendus. Quamvis enim poſſint habere caſus obliquos non minus, quam pater, mater, tamen repugnante conſuetudine communi non utimur. POPMA.

lin. 20. *Sed etiam ab iiſdem.*] Hoc dicit: In diſſimilibus magis eſt analogia; atque etiam ab iiſdem vocabulis finguntur diſſimilia: neque tantum a diſſimilibus ſimilia, ſed etiam eadem. Eſt autem ellipſis antiqua, *Neque a diſſimilibus*: cujus exempla in juriſconſultorum libris plurima docti viri annotarunt. POPMA.

lin. 23. *Cum duæ ſint Albæ.*] Quinctilianus lib. 1 utitur quoque hoc exemplo adverſus analogiam. *Quid vero*, inquit, *quæ tota poſitionis ejuſdem in diverſos flexus exeunt? Cum Alba faciat Albanos & Albenſes, Volo volui & volavi.* Sed Varro diſſimilitudinis cauſam hic oſtendit, quam Chariſius explicat his verbis: *Albani dicuntur ab Alba; Albenſes autem ab Alba Fucente: cujus rei cauſam Varro ait eſſe, quod in naturalibus nominibus tantum ſervatur analogia, in voluntariis vero negligitur. Nam ut a Roma Romanus dicitur, a Nola Nolanus, ab Atellis Atellanus, ſic Albanus ab Alba dici debet. in illa autem Fucente Alba non conſervatur hoc, quod alterius nomine cognominetur.* Intelligit autem locum Varronis lib. 8: *Itaque in voluntariis declinationibus inconſtantia eſt, in naturalibus conſtantia.* POPMA.

lin. 26. *Si ex diverſeis.*] *Sic ex div.* AUGUSTIN.

lin. 27. *A luo, luam.*] *Ab luo luam.* IDEM.

lin. 28 ſq. *Liberalia & muliebria.*] Legendum *Virilia & muliebria.* nam ſcripſerat librarius *birilia*, unde factum *liberalia.* SCALIG.

Pagina 113.

lin. 29. *Albus.*] Marg. Scalig. *Gallus.*

Pagina 114.

lin. 7. *Exspectari.*] *Spectari.* AUGUSTIN.
lin. 13. *Nunc discrepant.*] *Num discrepent.* IDEM.
lin. 19. *Quæ.*] Marg. Scalig. *quod.*
lin. 23. *Quarum vis.*] *Quojus.* AUGUSTIN.
lin. 25. *Servanda.* Marg. Scalig. *secanda.*

Pagina 115.

lin. 3. *Quisque.*] *Quis quæ.* AUGUSTIN.
lin. 7. *Effinitum.*] *Finitum.* IDEM.
lin. 14. *Dicteis.*] Marg. Scalig. *Discreteis.*

Pagina 116.

lin. 5. *Cujus.*] Marg. Scalig. *quojus.*
lin. 6. *Quæ quam.*] *Qua quam.* AUGUSTIN.
ead. *Cujus.*] Marg. Scalig. *quojus.*
lin. 7. *Cui.*] Marg. Scalig. *quoi.*
ead. *Quæ.*] Marg. Scalig. *quai.*
lin. 13. *Sic eeis.*] *Eæis.* AUGUSTIN.
lin. 21. *Ad finitam.*] *Ad infinitam.* IDEM.
lin. 24. *Nominandei.*] Magis placeret *denominandi.* Intelligit enim, quæ πατρωνυμικῶς dicta sunt. SCALIG.

Pagina 117.

lin. 2. *Servare.*] *Servari.* AUGUSTIN.

lin. 4. *Dicitur Bubile, non bovile.*] Antiqua editio: *A bove bovile non dicitur:* quod licet Varro hic tradat sua ætate non fuisse in consuetudine vulgi, ipse tamen usurpavit, & Cato in oratione de Abrogandis legibus, ut testatur Charisius lib. 1, ubi hunc locum adducit e libro 8, cujus varietatis causam annotavi in Bibliotheca. POPMA.

lin. 5. *Neque dicitur, ut ab ave.*] Suspicor legendum: *Æque dicitur ab ave.* Cum sit simile, inquit, Avis & Ovis, nihilominus dicitur ab ave Aviarium, ab ove Ovile. POPMA.

lin. 8. *A sessione sediculum non est.*] Tamen apud Festum reperias, sediculum dictum pro sede. Quamquam, ut verum dicam, legendum videtur *sediculum* ὑποκοριστικῶς, a sede. SCALIG. Al. *A sessione sessiculum.* Malim *sediculum.* etsi illud quoque non dicitur a sessione, ut a cubatione cubiculum, a

cœnatione cœnaculum, ſed eſt ὑποκοριστικὸν a ſede, ut ab æde ædicula. Feſtus: *Sediculum, ſedile.* POPMA.

lin. 21. *Parma, Alba, Roma; Parmenſes.*] Doctus vir putat, poſt verbum *Roma* ſcribendum *Romenſes*, & *Albenſes*, ut *Parmenſes.* AUGUSTIN.

Pagina 118.

lin. 1. *A cantando Cantator.*] Deeſt huic loco particula negativa, quæ ita forte reſtituenda: *Non a cantando cantator;* vel: *A cantando cantator non eſt.* Cantor a canendo fuit in uſu ætate Varronis, non Cantator a cantando; cum tamen non minus ſit juxta analogiam, quam Amator, ſalutator: poſtea receptum eſt, ut Martialis indicat:

Cantator cygnus funeris ipſe ſui. POPMA.

lin. 14 ſq. *Sic amabor, legor, & ejuſmodi verbi, eſt vocabulum.*] *Sic ab amor, legor, & ejuſmodi verbeis vocabulum,* ex conjecturis mutandum. AUGUSTIN. Pro *legor* marg. Scalig. *legar.*

lin. 16. *Fit.*] Marg. Scalig. *ſic.*

ead. *Amatus.*] Marg. Scalig. *amaturus.*

lin. 25. *Quod.*] Marg. Scalig. *quid.*

Pagina 119.

lin. 19. *Non ſalſum inſulſum.*] *Inſalſum*, quidam. AUGUSTIN.

Pagina 120.

lin. 9. *Nam dicunt ab alaco alacus.*] Suſpicor legendum eſſe, *ab Alauda alaudas.* Ergo declinantur. Id quod volebat probare nunc Varro. SCALIG. Antiqua editio *ab alavo alaucus*, ut fortaſſis legi poſſit, *ab alauda alaudas.* Nam Alauda fuit Gallicum nomen aviculæ, quam Latini vocant Caſſitam, vel Galeritam, quod habet plumam in capite elatam ad ſimilitudinem galeri vel caſſidis. hinc Alaudæ nomen legioni Cæſar dictator in Gallia impoſuit, quod milites eſſent inſignes galeis, ſimillimis ei apici, qui in capite aviculæ, quam alaudam vocabant Galli. Plinius lib. 11: *Galerita appellata quondam Gallico vocabulo, etiam legioni nomen dederat Alauda.* Id autem declinari pluribus caſibus, præter Varronem, teſtatur etiam Cicero ad Atticum: *Antonius cum legione alaudarum ad urbem pergeret.* Vetus inſcriptio: C. SALLIO MATERN. BUCINATORI LEG. V ALAUDÆ, *Popma.*

lin. 10. *In quod ſcribent.*] Marg. Scalig. *Id quod* &c. Vulg. *ſcribunt.* Videndum, an legi poſſit, *Sin quod ſcribunt dicent;* hac ſententia: Si Græci elementa illa, quibus in ſcribendo utuntur, (ideo enim Græcæ literæ appellantur,) quia Pœnica ſunt, ſingulis caſibus declinant; ſequitur, ut etiam Latina nomina debeant ſenis caſibus declinare, non quinis. Cum enim Pœni habeant ſingulos caſus, Latini ſenos, & Græci Pœnica vocabula ſingulis caſibus declinent, cur non etiam Latina vocabula ſenis caſibus inflectunt? ſunt enim utraque ipſis quidem peregrina. POPMA.

lin. 19. *Patrico.*] Marg. Scalig. *patrio.*

lin. 27. *Patricus.*] Marg. Scalig. *patrius.*

Pagina 121.

lin. 1 *Surus.* lin. 2 *Suro.* lin. 4 *Sure.*] *Sciurus*, *ſciuro*, *ſciure*, ſcribendum arbitror. AUGUSTIN.

lin. 2 ſq. *Si reſpondent ſimilia.*] Rectius legi poſſit, *His reſpondent.* Nam Crates Mallotes, & ab eo grammatici dicebant, ſimilia nomina eſſe, quæ in recto caſu ſimili proportione efferuntur, ut Philomedes, Heraclides, Melicertes. His reſpondebat Ariſtarchus, non eſſe ſimilia, quæ in vocando ſunt diſſimilia, ut cum E longo Heraclide, cum E brevi Philomede & Melicerte. In quo vanus eſt, nec ſibi conſtat Ariſtarchus. nam in Μελικέρτη non eſt η breve, & caſus vocandi potius eſt Μελίκερτα, quem etiam ipſe agnovit, ut auctor eſt Varro lib. 8. POPMA.

lin. 7. *In vocando.*] *In vocandei.* AUGUSTIN.

lin. 9. *E brevi Melicerte.*] Atqui Μελίκερτα potius facit: quod non erit *e* breve. Nam pone eſſe per η: quis unquam vidit η breve? Sane, quid ſibi voluerit Ariſtarchus, neſcio. Hoc repetit alibi Varro. SCALIG.

lin. 11. *Quidquid.*] *Quidque.* AUGUSTIN.

lin. 31 ſq. *Quibus das.*] *Quibuſdam.* AUGUSTIN.

Pagina 122.

lin. 1. *Sed queis das.*] *Sed queiſdam.* AUGUSTIN.

Pagina 123.

lin. 4 ſq. *Neque alia triſyllaba fierent.*] Locus mendoſus. AUGUSTIN. Legendum omnino: *Neque alia periſſoſyllaba fierent.* Si analogia eſſet, inquit, comparativa horum nomi-

num, macer, facer, tener, eſſent ſimilia, neque diceretur macrior, magis ſacer, tenerior. Cum enim poſitiva ſimiles habeant caſus genitivos, macri, ſacri, teneri; non debent alia & diverſa fieri comparativa, ſed unius ſyllabæ adjectione ſimiliter creſcere, macrior, ſacrior, tenerior. quod in altero mutat. *Periſſoſyllabam* vocat, quæ in comparativo accedit genitivo poſitivi. oportet enim comparativum una ſyllaba vincere genitivum poſitivi, ut teneri, tenerior, docti, doctior. Chariſius lib. 1: *Comparatio abſolutionis periſſoſyllabam neceſſe eſt ut habeat, ut doctus doctior, facilis facilior: ſed ſi inciderit appellatio, quæ non poteſt habere periſſoſyllabam in comparatione, nec comparari poteſt.* POPMA.

lin. 7 ſq. *Ut candidus, candida, pauper, paupera.*] Legendum, *Ita candidus candida, pauperus paupera:* quod unicuique planum eſſe poteſt, qui totum locum attende perlegerit. IDEM.

lin. 22. *In mediis.*] *In aliis media*, ut docto viro placet. AUGUSTIN.

Pagina 124.

lin. 11 ſq. *Perperni filia.*] Suſpicor eſſe legendum, *Perpenni ut Ilii.* Oſtendit, nomina propria, quæ ſunt a nominibus propriis, non ſervare analogiam, quia ab *Ilo* dicitur *Ilium;* at a *Romulo Roma;* cum debuiſſet eſſe *Romula*, & ab *Ilo Ilia*, nomen mulieris. contra *Perpenna* nomen virile, quod ipſum ſæpius adducit in exemplum & argumentum contra analogiam. POPMA.

lin. 24. *Libertini a municipio.*] Oppida, municipia, itemque ſocietates & fana habebant ſervos publicos, quos etiam manumittebant, impoſitis a ſe nominibus: in quibus, inquit Varro, non ſervarunt proportionem & ſimilitudinem ad nomina Romanorum libertorum. De ſervo publico civitatum meminit Plinius epiſtola ad Trajanum: *Utrum per publicos civitatum ſervos, quod uſque adhuc factum, an per milites aſſervare cuſtodias debeam.* De municipali idem lib. 7 Epiſt. *Agrum ex meis longe pluris actori publico mancipavi.* & Feſtus: *Municeps, qui in municipio a ſervitute liberatus.* IDEM.

Pagina 125.

lin. 1. *Qui manumiſſi ante, quam &c.*] Locus corruptus, quem alii aliter conati ſunt emendare. Origo autem mendi ex ignoratione antiquæ ellipſeos. *nomina, qui*, pro eorum qui, ut

lib. 4: *Domus, cui cognomen fuit Macellus*, pro ejus, cui. Quare sic arbitror legendum & distinguendum. *Qui manumissi antequam sub magistratu, in nomina, qui eos liberarunt, succedere cœperunt.* Servi publici populi Rom. dicebantur, qui in urbe officium & ministerium publicum aut sacerdotibus, aut magistratibus populoque exhibebant. erant autem ordinis libertini, quod præter Varronem ostendit Tacitus lib. 13: *Quippe late fusum id corpus. hinc plerumque tribus ducurias, ministeria magistratibus, cohortes etiam in urbe conscriptas.* Itaque liberati servitute, manuque missi jam erant, antequam apparebant & serviebant magistratibus: manumissi vero assumebant nomina dominorum, a quibus erant liberati, & in eorum nomina quasi succedebant. Sic Tiro & Laurea servi, manumissi a M. Tullio Cicerone, dicti M. Tullius Tiro, M. Tullius Laurea; Epirota manumissus a Q. Cæcilio Attico, Epicadus a L. Cornelio Sulla, alter Q. Cæcilius Epirota, alter L. Cornelius Epicadus nominatus: & similiter alii. Cic. ad Attic. lib. 4: *De Eutychide gratum, qui vetere prænomine novo nomine T. erit Cæcilius, ut est ex me & te junctus Dionysius, M. Pomponius.* POPMA.

lin. 3. *Lesas, Usenas* &c.] Marg. Scalig. *Lænas.* Scribendum *Lænas, Sufenas*, ut est apud Quinctilianum lib. 1: *Si ut Mæcenas, Sufenas, Asprenas dicerentur.* Lænas est cognomen Popiliorum: Sufenas Noniorum, ut constat ex antiquis denariis, in quorum altera parte legitur: SEX. NONIUS PR. L. P. F. in altera SC. SUFENAS. *Carinas* cujus gentis cognomen fuerit, non sat scio: sed nisi me fallit memoria, Cicero ad Atticum nominat *T. Carinatem. Mæcenas* Cilniorum. unde *Cilnius Mæcenas*, amicus Cæs. Augusti, apud Tacitum. IDEM.

IN LIBRUM VIII.

Pagina 126.

lin. 10. *Id quidem est verum*] Locus mendosus, ut arbitror. AUGUSTIN.

lin. ult. *Et ex hac consuetudo ex dissimilibus & similibus.*] Locus non satis integer. IDEM. Locus mutilus & stigmate notandus ad hunc modum: *Ex dissimilibus & similibus verbis...*

eorum. . . quod declinationibus conſtat. fortaſſis autem tale quiddam deeſt: *duorum generum unum ſterile, alterum quod.* POPMA.

Pagina 127.

lin. 13. *An uſus.*] *An unius*, fortaſſe ſcribendum eſt. AUGUSTIN.

Pagina 128.

lin. 1. *Aliter; ac inde.*] *Aliter atque in*, docto cuidam viro placet. AUGUSTIN.

lin. 30. *Unum dant, non oportere* &c.] Totum hunc locum ita legendum & diſtinguendum cenſeo: *Unum dant, hoc oportere dici, quod ſit in conſuetudine; alterum non conceditur, quin ita dicatur, ut ſit ſimile cum id faciat. At ſi quis*, &c. Cum duo ſint, inquit, peccati genera circa declinationes, unum, quod in conſuetudinem perperam receptum eſt, alterum, quod nondum receptum eſt, ſed a multis dicitur perperam; illud dant adverſarii analogiæ, oportere nos id dicere, quod in conſuetudinem venit, neque illam licet depravatam corrigendum: hoc non concedunt, ut verbum aliquod præter conſuetudinem dicatur: niſi cum id faciat & inducat, ſit aliud ſimile. At ſi concedant, corrigi eum puerum, qui per delicias male ponere pedes atque imitari vacias cœperit; eum vero, qui conſuetudine ambulandi jam factus ſit vacia aut compernis, ſi corrigi non concedant; haud ſequitur, eos ſtulte facere, qui crurum vitia, & diſtortiones ſerperaſtris corrigunt. Similiter non peccant, qui ſermonis pravam conſuetudinem ratione analogica emendant. Sunt autem *ſerperaſtra* adminicula, quæ geniculis puerorum primum ambulantium alligata adhibentur, ne ii vari aut compernes fiant. Cicero ad Atticum lib. 7: *De ſerperaſtris cohortis meæ:* quo nomine ibi notat præfectos cohortis ſuæ & comites in provincia: quod illi militum, quibus præerant, vitia corrigere deberent; ut ſerperaſtra crurum diſtortiones. Quamquam, ne quid diſſimulem, apud Ciceronem malim legere *Cerberaſtris*, quod etiam nonnullis doctiſſimis viris placuit. Ut enim ab Antonio Antoniaſter, a Tullia Tulliaſter, ſic a Cerbero Cerberaſter, homo avarus & inhians nummis, ut Cerberus offæ. POPMA.

lin. 31. *Quod ſit.*] *Quod non ſit.* AUGUSTIN.

Pagina 129.

lin. 8. *Serperaſtra.*] Καμπεσίγυια. Orpheus, enumerans crepundia Bacchi, in infantum ſupellectile recenſet illa:

Κῶνος, καὶ ῥόμβος, καὶ παίγνια καμπεσίγυια,
Μῆλα τε χρύσεα καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφώνων.
citat Clemens. SCALIG.

Pagina 130.

lin. 31. *Qui amiſſa modo* &c.] Locus mendoſus. AUGUSTIN. Legendum: *Qui amiſſa non modo*, ut eſt in nonnullis vulgatis editionibus. Notat autem hominum in quærendis rebus, quas amiſerunt, diligentiam: at in verbis, quæ ſermoni deperierint, inveſtigandis incuriam. Qui amiſſa non modo quærunt, inquit, ſed etiam indicium faciunt, ubi aut quomodo inveniri poſſint: iidem, ex ſermone ſi quid excidit, non laborant, ut revocent & reparent. POPMA.

Pagina 131.

lin. 12. *Sinorum & capidarum.*] Scribendum *capularum*; ut eſt lib. 4: *Capis & minores capulæ a capiendo;* & lib. 1 de Vita populi Rom. *Potula, quæ vocant capulas & capides.* POPMA.

lin. 13 ſq. *Contaminati uti nollent, quæ* &c.] Vetus editio habet, *incontaminati.* unde fortaſſis legendum: *Incontaminati uti nollent quas.* Iſti incontaminati & expertes vanitatis, inquit, propter conſuetudinem veterem nolent uti his vocabulorum formis, quas docuerit ratio. IDEM.

lin. 21. *Inductеis.*] Marg. Scalig. *indoctеis.*

lin. 28. *Nonne in cælo* &c.] Interrogandi notæ, quæ hic interjectæ ſunt, totum ſenſum perturbant, quin & Varronem ſphæræ ignarum convincerent. Eſt autem longo ſatis ambitu contenta periodus, quæ ita legenda eſt: *Nonne in cælo ut ab æquinoctiali circulo ad ſolſtitialem, & hinc ad ſeptemtrionalem diviſum, ſic contra paribus partibus item a bruma verſum contraria parte non quantum polus ſuperior, abeſt inferior ab eo, quem antarcticon vocant aſtrologi, & is ad brumalem?* Ita debebat dicere, *abeſt ab eo inferior, quem antarcticon. Ab eo,* ſcilicet ἰσημερινῷ. SCALIG.

Pagina 132.

lin. 15. *Iidem. Item ab heis.*] Marg. Scalig. *Identidem alieis.*
lin. 31. *Sane.*] *An e.* AUGUSTIN.

Pagina 133.

lin. 8. *Non.*] Marg. Scalig. *Num.*

lin. 12 ſq. *Cum omnes animæ hominum ſint diviſæ in octonas parteis.*] Hæc diviſio Stoica eſt: Varro autem ei ſectæ addictus fuit. Laertius de Stoicis: Μέρη δὲ ψυχῆς λέγουσιν ὀκτώ. τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ τοὺς ἐν ἡμῖν σπερματικοὺς λόγους, καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ λογιστικόν. Meminerunt & alii multi. Quin & orationis diviſio, quæ ſequitur, eſt & ipſa quoque Stoica. SCALIG.

lin. 18 ſq. *Itaque habet, an non?* &c.] Placeret magis: *Itaque habet. An non vides*: ut, *Non vides*, *nonne vides*, quibus in principio orationis ſæpiſſime utuntur Varro & Lucretius, ut notavi ad Satyras. POPMA.

lin. 19. *Quadripartitam?*] Marg. Scalig. *Quadriplicatam.*

lin. 24. *Equidem non dubito.*] Quin videtur potius ita legendum & diſtinguendum? *Equidem non dubium his, qui* &c. POPMA.

lin. 31. *Animadvertit.*] *Animadvertat.* AUGUSTIN.

Pagina 134.

lin. 16. *Lentibus nateis.*] *Sateis* ſcribendum eſt. AUGUSTIN.

Pagina 135.

lin. 12. *Hinc orationem verborum.*] Legendum: *Rationem verborum.* ut in hoc extremo libro, ubi vulgo legitur, *ſcientiam tollit orationis*, reponendum *rationis*. Analogiam vocat *rationem.* & alibi *rationem analogiæ.* POPMA.

lin. 25. *Poſſunt. quo.*] *Poſſit, quo.* AUGUSTIN.

Pagina 136.

lin. 5. *Lana Gallicana.*] Intelligit Parmenſem lanam. Martialis:

Velleribus primis Appulia, Parma ſecundis
Nobilis: Altinum tertia laudat ovis. SCALIG.

lin. 14. *Id.*] Marg. Scalig. *Heic.*

lin. 30. *Vocis verbeis.*] *Verbeis vocis*, arbitror ſcribendum eſſe. AUGUSTIN.

Pagina 138.

lin. 1 ſq. *Dico non.*] *Dico nos.* AUGUSTIN.

lin. 2. *Sequi. ſæpe itaque.*] Videtur legendum: *Sequi in ſpecie. itaque ex.* Quod lectos facimus, inquit, alios ex ebore, alios ex teſtudine, aut ex genere aliquo alio: non ideo ſequimur diſſimilitudines in unaquaque forma lectorum, ſed in ea proportionem ſimilitudinis diligenter ſervamus. nam tri-

cliniares lectos pares habemus & materia, & altitudine, & figura, itemque cubiculares in suo genere pares. at hæc duo genera lectorum disparia. Huc pertinet locus ille lib. 7: *Lectos non omnes pares magnitudine ac figura faciunt. quod si esset analogia petenda in supellectile, omnes lectos haberemus domi ad unam formam, & aut cum fulcro, aut sine eo, & tantum ad tricliniarem gradum, non item ad cubicularem.* POPMA.

lin. 24. *Nemo pollicetur.*] Hoc dicit: Non pollicetur analogia e vocabulo formare & deducere vocabulum, cujus rectus casus singularis conveniat in rectum singularem illius primogenii, sed ex duobus vocabulis similibus, casus similiter declinatos similes facere. Itaque errant, qui contendunt, non esse analogiam, quod a Romulo sit Roma & non Romula, & a bove dicatur bubile, non bovile, ut ovile. Porro verbo *declinare* duplici significatu utitur Varro in his libris: uno minus trito, pro derivare & denominare, ut hic, *e vocabulo vocabulum declinari;* altero vulgari more, pro inflectere & variare in numeros & casus. Sic loquitur lib. 9: *A recto casu in rectos declinantur, ut albus, a, um.* IDEM.

Pagina 139.

lin. 20. *Tollunt esse analogias* &c.] Verba sunt partim corrupta, partim mutila. Desideratur enim argumentum adversariorum, quo contendebant, non esse analogiam; ideo quod verba quædam habent declinatus, quorum casus non commutantur, ut *nihili.* ad quod respondet, illius rectum casum esse Hilum, ut in versu Ennii Epicharmo de terra:

Quæ dedit illa, capit, neque dispendi facit hilum.

& obliquos commutari tum, cum commutatur id, de quo dicitur. Sic ergo fortassis scribendum: *Tollunt pessime analogias ... ? Sed initio.* POPMA.

lin. 21. *Sed initio vocabulum.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 22. *Quod dedit ira caput, nec dispendi facit hilum.*] Admonuimus scribendum:

Quod dedit illa, capit: neque dispendii facit hilum. SCALIG.

Pagina 141.

lin. 10. *Surdum theatrum.*] Κωφὸν θέατρον. Galenus περὶ μεθόδου, λόγῳ α. SCALIG.

lin 11. *Omnes tres.*] *Omnes hæ res*, quidam. AUGUSTIN.

lin. 12. *Ad silentium* &c.] Locus mendosus. IDEM.

Pagina 142.

lin. 20. *Debuerint.*] Al. *debuerunt.* AUGUSTIN.

Pagina 143.

lin. 27. *Vinum, quod Chio.*] *Vinum Chio, vinum Lesbo*, eſt Græcanice dictum, *οἶνος Λεσβόθεν*, *οἶνος Χιόθεν*, & apud Plautum: *Hoſpes Zacyntho. Ζακυνθόθεν.* SCALIG.

Pagina 144.

lin. 8. *Plura balineas dicant.*] Legendum: *Plura balnea non dicant.* Balnea numero multitudinis dicere privata lavacra, non ſibi permiſit conſuetudo ſermonis, quæ ætate Varronis erat, ut ait lib. 7, *Neque ab eo, quod dicunt balneum, habet multitudinem conſuetudo.* Itaque Cicero privatum balneum ſemper dixit: tantum lib. 2 de Oratore, *Balnea M. Bruti;* & in Hortenſio de M. Sergio Orata, qui balneum privatum, quo domi ſuæ lavaretur, primus fecit, *Primus balneola ſuſpendit, incluſit piſces.* Quod ipſum poſterior ætas recepit, ut ex Horatio & aliis conſtat. POPMA.

lin. 13. *Idemque, item contra.*] Locus mendoſus. AUGUSTIN.

Pagina 145.

lin. 23. *De Veſpertino tempore.*] Suſpicor ſcribendum eſſe: *De veſperi. in tempore vere.* Cur non dicimus, inquit, Mane manius maniſſime, itemque Veſperi veſperius veſperrime? quia tempus aliud non eſt alio magis vel minus, ſed prius & poſterius. hinc magis mane ſurgere tam dicitur, qui primo mane ſurgit, quam qui hoc prior. Ut enim dies illuxit, tum non poteſt tempus aliud eſſe magis tempus, quam mane. nam ipſum hoc, quod dicitur magis, ſibi non conſtat, ſed diverſo & contrario uſu a ſe ipſo diſſentit, ut cum dicitur Magis mane, ſignificat primum mane, cum Magis veſpere, ſerum & noviſſimum veſper. POPMA.

Pagina 146.

lin. 30. *Patrici.*] Marg. Scalig. *patrii.*

lin. 31. *Negant.*] *Negent.* AUGUSTIN.

Pagina 147.

lin 2. *Quod in nihil.*] *Quod nihili.* AUGUSTIN.

lin. 6. *Si ratio.*] *Ea ratio.* Vel dele *ſi.* AUGUSTIN. Pro *ſi* Marg. Scalig. *ſit.*

lin. 10. *Sic in vocabuleis caſuum.*] Continua cum ſequentibus, *ſic in vocabulis caſuum poſſunt item fieri.* Alioquin obſcuriſſima erat ſententia. SCALIG.

lin. 12 ſq. *Quod nonnunquam apud poetas invenimus factum.*] Quod deeſt in fabula, ſæpenumero expletur a grege. qualia ſunt illa:

Ne exſpectetis dum exeant huc. intus deſpondebitur:
Intus tranſigetur. ſi quid eſt, quod reſtet, &c.

Verſiculus igitur, qui adducitur ex Nævii Claſtidio, videtur idem ſuppleſſe, quod in actibus aut diverbiis deerat. SCALIG.

lin. 24. *Altera plagula ſit anguſteis claveis.*] Clavus erat plagula, quæ ab humeris in pectus dimittebatur, ut erat ἐπωμὶς Græcorum. Ea clavis quibuſdam conſita erat, in ſenatoribus quidem, latioribus, in equitibus, anguſtioribus. Propterea tota plagula ipſa vocabatur clavus. Nonius, *Patagium*, inquit, *aureus clavus, qui pretioſis veſtibus immitti ſolet.* Nam patagium erat honeſtis matronis, quod clavus viris. Et ipſum ἔτυμον declarat. Patagium enim dictum, quod quibuſdam quaſi maculis & nævis inſperſum erat. Πάταγος enim, niſi fallor, eſt morbus peſtilens, quo correpti qui moriuntur, nullum indicium morbi relinquunt aliud, quam nævulos in parte corporis. Quocirca in Gallia vocant *Tac*, hoc eſt, maculam, vel nævum. Ab ea ſimilitudine a clavulis, qui tanquam nævi in plagula ſparſi ſunt, dicitur patagium. Apud Feſtum tantum legitur, *Patagus, genus morbi.* Nam ita dictum puto, quia eo ſubito veluti perculſi & ſtupefacti commoriuntur homines. SCALIG.

Pagina 148.

lin. 8. *Decuis.*] *Decus.* AUGUSTIN.

lin. 22. *Denaria.*] Marg. Scalig. *Denariûm.*

lin. 27. *Fictus.*] Marg. Scalig. *Dictus.*

lin. 30 ſq. *Hoc ab ære, æneaque libra* &c.] Scribendum majuſculis literis, *a quo dicimus aſſem tenentes*: HOC AB ÆRE ÆNEAQUE LIBRA. &, MILLE ÆRIS LEGASSE. SCALIG.

Pagina 150.

lin. 27. *Ut Sappho, & Alcæus.*] *Ut Alcæus.* AUGUSTIN.

lin. 31. *Quod quiſque caput.*] Ita hæc diſtinguenda ſunt: *Quod quiſque caput pertenderit ſequi, debet ejus conſequentias*

casus in declinando facere : at non , cum dixerit recto casu Alcæus , &c. SCALIG.

Pagina 151.

lin. 4. *Et non.*] Dele &. AUGUSTIN.
ead. *Reprehendendum.*] Marg. Scalig. *Reprehendunt.*
lin. 12. *Lana.*] Marg. Scalig. *Lucerna.*
lin. 18. *In nationes* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN.
lin. 29. *Differunt , ac dicuntur.*] Marg. Scalig. *Discedunt, ac diducuntur.*

Pagina 152.

lin. 13. *Simile.*] Marg. Scalig. *Mille.*
lin. 14. *Legeram.*] Marg. Scalig. *Legi.*

Pagina 153.

lin. 15. *Dicebatur.*] Marg. Scalig. *Olim dicebatur.*
lin. 19. *Etiam hoc.*] Al. *etiam in hoc.* AUGUSTIN.
lin. 23. *Animaleis.*] Marg. Scalig. *Animanteis.*
lin. 26. *Quare cum.*] *Quare cur.* AUGUSTIN.

Pagina 154.

lin. 21. *Quod in præteriteis U dicimus longum, luit , pluit.*] Ennius :
Annuit sese mecum decernere bello.
Alii *annuuit* duplici *uu.* Plautus :
Nam rus ut ibat , forte ut multum pluuerat.
Sed tunc est a *pluveo* , ut *annuuit* ab *annuveo.* Idem :
Certare abnueo , metuo legionibu' labem. SCALIG.
lin. 27. *Sacrificat.*] *Sacrifico.* AUGUSTIN.
lin. 31. *Adlavant.*] *Lavant.* Plaut. in Truculento. AUGUSTIN.

Pagina 155.

lin. 1. *Adlavant.*] *Ad lavant.* AUGUSTIN.
lin. 31. *Utrum in secunda* &c.] Locus mendosus. IDEM.

Pagina 156.

lin. 9. *Multa.*] *Multi.* AUGUSTIN.
lin. 21 sq. *Discrepant verbeis utcunque.*] Antiqua editio, *Utrumque.* Ex quo suspicatus aliquando sum , hic deesse verbum *fallit* , vel , *falsum est* , aut tale quid. Respondet enim his , qui esse analogiam negabant , quod qui de ea scripsis-

ſent, aut inter ſe non conveniſſent, aut in quibus conveniſſent, ea cum conſuetudinis verbis diſcreparent: quod, inquit, fallit, nec ſequitur. nam hac ratione omnes artes repudiandæ forent, quod in medicina & in muſica, & in aliis multis diſcrepant ſcriptores; & in quibus conveniunt ita dici oportere, his tamen aliter utuntur. Itaque non ars, ſed artifex reprehendendus, qui in ſcribendo debuit vidiſſe verum: neque ideo ſequitur, non ſcribi verum, quod idem verbum alius alio modo efferat ut fonti, monti, &c. POPMA.

lin. 25. *Repudiant.*] Marg. Scalig. *Pugnant.*

lin. 26. *Nam.*] Marg. Scalig. *Natura.*

Pagina 157.

lin. 17. *Hæ murænæ.*] *His murænæ.* AUGUSTIN.

lin. 18. *Sic aliis.*] *Sic alii.* IDEM.

IN LIBRUM IX.

Pagina 160.

lin. 2. *Cujuſque.*] *Cujus eſt.* AUGUSTIN.

lin. 13 ſq. *Senior ſeni.*] *Senis ſeni.* IDEM.

lin. 23. *Quodcunque conferas*, &c.] *Quodcunque conferas, aut ſimile eſſe, aut non eſſe. ſimile eſſe, & diſſimile, ſi videatur: eſſe, ut dixi, neutrum, ſi in neutram partem præponderet.* IDEM.

Pagina 162.

lin. 8. *Neſtocles Parmeniſius.*] Legendum *Mneſtocles, Parmeniſcus.* Nam Μνηστοκλῆς eſt nomen Græcum: de quo tamen nihil reperio. de Parmeniſco autem ſatis conſtat, eum fuiſſe nobilem grammaticum. ac aliquando citatur ab Hermolao Stephani ἐθνικῶν mutilatore. SCALIG.

Pagina 163.

lin. 25. *Ægrotat & langueſcit.*] Eadem jungit lib. I de Vita populi Rom. *Diſtractione civium elangueſcit bonum proprium civitatis, atque ægrotare incipit, & conſeneſcere.* Lucretius item lib. 4:

Languent officia atque ægrotat fama vacillans.

Tralate, ut Græci νοσεῖν. Demosthenes: Ἀπόλωλε καὶ νενόσηκεν ἡ Ἑλλάς: & Αἱ δὲ πόλεις ἐνόσουν. POPMA.

Pagina 164.

lin. 13. *Nominum.*] Marg. Scalig. *Nominatuum.*

Pagina 166.

lin. 17. *Purpurina.*] Marg. Scalig. *ſpurina.*

Pagina 167.

lin. 14. *Augere.*] Marg. Scalig. *Tangere.*

Pagina 169.

lin. 31. *Item.*] Marg. Scalig. *Idem.*

Pagina 170.

lin. 21. *Alii ab Ariſtarcho.*] Græcanice, καὶ ἄλλοι οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀριστάρχου. SCALIG.

Pagina 173.

lin. 21. *Figuras.*] Marg. Scalig. *Figura.*

Pagina 174.

lin. 25. *Tamen eam.*] Marg. Scalig. *De ea.*

Pagina 175.

lin. 22. *Recuperari.*] Marg. Scalig. *Reputari.*

Pagina 177.

lin. 30. *De genere.*] Marg. Scalig. *Eo genere.*

Pagina 178.

lin. 3 ſq. *Hectoris natum de muro Trojano jactari.*] Ex Andromacha Ennii:

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari:
Jovis aram ſanguine turpari:
Hectoris natum de moero
Trojano jactari. —

Sed magis puto ita ſcripſiſſe Ennium:

Hectorem curru quadrijugo raptarier:
Hectoris natum de moero jactarier.

Otiosum enim *Trojano*: & est interpretamentum alicujus studiosi. Citat autem Cicero primum membrum. Porro similis conquestio in Hecuba:

——— quid petam
Præsidii? quid exsequar? quo nunc aut auxilio, aut fuga
Freta sim? arce & urbe sum orba: quo accedam? quo applicem?
Cui nec patriæ aræ domi stant, fractæ & disjectæ jacent.
Fana flamma deflagrata, tosti alti stant parietes.

Videamus, quid ex Euripide transtulerit, quid rejecerit:

Ὦ μοι μοι.
Τίς ἀμύνει μοί; ποία γέννα;
Ποία δὲ πόλις;
Φροῦδος πρέσβυς, φροῦδοι παῖδες.
Ποίαν, ἢ ταύταν ἢ κείναν
Στείχω; ποῖ δ' ἥσω; ποῦ; τίς θεῶν
Ἢ δαιμόνων ἐπαρωγός;

Addam & pro coronide, illa non exstare in Græco:

Sed non scripsisti, quis parentem, aut hospitem
Necasset: quo quis cruciatu perbiteret.

Neque illa:

Heu me miseram, interii: pergunt lavere sanguem sanguine.

Nec illa:

Juppiter tibi summe tandem male re gesta gratulor.

At illa sunt:

Vide, hinc meæ, inquam, lacrumæ guttatim cadunt.

Talthybii verba:

— νῦν τε γὰρ λέγων κακὰ
Τέγγω τόδ' ὄμμα. —

At illa quomodo?

Miserete anuis, date ferrum, qui
Me anima privem. —

Hecuba apud Euripidem:

Ἡμᾶς δ' ἄγοντες πρὸς πυρὰν Ἀχιλλέως
Κεντεῖτε, μὴ φείδεσθε. —

Et cum ad verbum transferret, satis negligenter ea tractabat. ut illa:

Hæc tu etsi pervorse dices, facile Achivos flexeris.
Namque opulenti cum loquuntur pariter atque ignobiles,
Eadem dicta, eademque oratio æqua non æque valet.

Concinnius puto:

Hæc tu etsi inepte dixeris, flexis facul:
Ignobilium etenim atque opinatum virum
Oratio indidem æqua non æque valet.

Euripides:

Τὸ δ' ἀξίωμα κἂν κακῶς λέγῃ τὸ σὸν,
Πείσει. λόγος γὰρ ἔκτ' ἀδοξούντων ἰὼν,
Κἀκ τῶν δοκούντων, αὐτὸς οὐ ταυτὸν σθένει.

Sed de his satis. SCALIG. Ennius Andromacha:

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari,
Jovis aram sanguine turpari,
Hectoris natum de mœro jactarier.

ubi est Hectoris media syllaba longa, more prisci sermonis, de quo intelligendus locus lib. 7. *Item secundum illorum rationem debemus secundis syllabis longis dicere Hectorem, Nestorem. Est enim, ut Quæstor, Prætor, Nestor, Hector.* POPMA.

Pagina 179.

lin. 1. *Cascus, furus.*] *Surus* legendum, ut supra lib. 7, *Suro, lupo.* Ennius:

——— *unus*
Surus surum ferret, emem defendere posset.

Intelligit vallum, quod propterea alibi crebrisurum dixit. Auctor Festus. a suro autem ὑποκοριστικὸν Surculus. SCALIG.

lin. 3. *Ut Scala, falera.*] Non in feminino quidem dicitur singulari, sed neutro dicitur, ut Falera apud eundem Varronem de Re rustica. SCALIG. Charisius lib. 1, inter vocabula muliebria, quæ tantum numero multitudinis efferuntur, recenset Scalæ & Faleræ. itaque recte Varro ait, Scala, Falera esse neutra, id est, nec nova nec vetera, sed contra consuetudinem sermonis dici. Scalam tamen in unam nominis figuram redigit Cajus Ict. Vel scalam sciens accommodaverit ad ascendendum. POPMA.

lin. 20. *Arusini.*] Marg. Scalig. *Aristæ.*

Pagina 181.

lin. 19 sq. *Ut fit in faba.*] Nomina leguminum aridorum, quæ metimur, ut faba, triticum, far, & similia, nihil opus

fuit numero multitudinis discernere, cum numerari non possint, & specie satis distinguantur. quomodo in familia servus generatim nominatur, & a diversis operis & ministeriis alius servus atriensis, alius mediastinus. Itaque in illo Virgilii,

——— *Vere fabis satio*,

inusitatam declinationem notat Charisius. POPMA.

ADDENDA

ex Turnebi Adversar. lib. XXIII, cap. 1. & XXIV, cap. 29.

ad pag. 4 lin. 2 sq. *Quod neque omnis impositio verborum exstat.*] Impositionem verborum nominat, quam Græci ὀνοματοθεσίαν vocant: ea nomina intelligens, quæ primum rei alicui significandæ imposita sunt: quorum multa jam non comparent, cum tamen ab iis alia profecta in usu fortasse sint. Impositiones enim nomina primitiva appellat, a quibus oriuntur declinationes, id est, derivativa. Varro lib. 6: *Duo igitur omnino verborum principia, impositio & declinatio; alterum, ut fons, alterum, ut rivus.*

ead. lin. 21 sqq. *Quare illa, quæ jam majoribus nostreis ademit oblivio fugitiva, secuta sedulitas Mucii & Bruti retrahere nequit. Non si non potuero indagare, eo ero tardior.*] Insignis est illa translatio a fugitivis servis sumta, sane quam eleganter. Lego autem: *Quare illa, quæ jam majoribus nostris ademit oblivio, fugitiva si sedulitas Mucii & Bruti retrahere nequit, non si* &c. Fugitivi enim servi dicuntur retrahi, qui e fuga reducuntur domum ad herum: unde & apud Varronem de Re rust. fugitivarius dicitur, qui fugitivum conquirit & sectatur. De verbis igitur, honesta præclaraque translatione, ut de servis, locutus est; ut & Terentius: *Retraham hercle, opinor, ad me illud idem fugitivum argentum tamen.* Sallustius: *In his erat Fulvius senatoris filius, quem retractum ex itinere parens necari jussit.*

ad. pag. 5 lin. 4 sq. *Et propter earum arctationem.*] Ego e libris antiquis *tractationem* lego. Tractatio enim est, cum

tanquam manu literæ tenentur, & huc & illuc transponuntur & trajiciuntur. Itaque literarum tractatio, est earum trajectio & transpositio. Sic Cicero scribit, materiam in verbis esse, tractationem in collocatione verborum. Ut enim verba optime collocentur, a nobis tanquam manu tractantur, & aliis atque aliis locis collocantur, ut jucunda sit & lenis eorum compositio.

ead. lin. 20. *Quartus ubi est aditus, & initia regis.*] Qui ad quartum, ait, gradum pervenerit, is rex fuerit, & plane modis omnibus rem absolverit. Tale est illud Horatianum:

——— *rex eris, ajunt, si recte facies.*

Ausonius:

Qui recte faciet, qui non dominatur, erit rex.

Sic victor etiam dicitur, qui aliquid perfecit & absolvit. Virgilius:

——— *victorque virûm volitare per ora.*

Iterum:

Illi victor ego & Phrygio conspectus in ostro.

ead. lin. 23. *Quod si summum gradum non attigero, tamen secundum non præteribo.*] Lego: — *tamen secundum præteribo.* Infitiantis enim particula delenda est. Se enim profitetur ultra secundum gradum perrecturum, cum ad Cleanthis philosophi lucernam lucubrarit, non tantum Aristophanis grammatici.

ead. lin. 26. *Nolui præterire eos.*] Lego ex antiquo libro: *Volui præterire eos.* Significat enim, se ultra grammaticos (qui tantum ficta a poetis verba expediunt) progredi velle.

ad pag. 7. lin. 13. *Ab eo præco dicitur Locare, quoad usque id emitur.*] Homines in locandi explicatione scrupulus male urit, cum scribitur, *ab eo præco dicitur locare, quoad usque id emitur.* Ego male coalescentia puto divellenda, legendumque censeo, *quoadusque idem it.*

ad pag. 37. lin. 7 sq. *Prius de indutu aut amictu quæ sunt, tangam.*] Scribo: *Prius deinde indutui, tum amictui quæ sunt, tangam.* Induit, quod corpus ita integit, ut ei adhæreat, & comprehendat, ut Capitium, tunica, subucula. Amicit, quod corpori circumjicitur, ut Ricinium, pallium. Addunt Icti, quæ præcingunt, & alia, quorum verba sunt, *quæ induendi, præcingendi, amiciendi, insternendi, injiciendi, accubandive causa parata sunt.* Præcingunt, quæ ad medium corpus aut pectus hærent, nectuntur, ligantur, comprehendunt: ut Strophium, zona, castula. Nonius, *Castula*, inquit, *est palliolum præcinctui, quo nudæ infra papillas præcingebantur.*

Indutui autem & *amictui* veteres dicere solebant. Nonius: *Castula, est palliolum praecinctui.* Varro de Re rust. *Oleas esui optime condi.* Apulejus in Floridis: *Habebat indutui ad corpus tunicam interulam.* Rursum: *Habebat cinctui balteum.* Varro hoc loco, *ut veteres loquebantur, indutui comprehendit.*

ead. lin. 17. *Ἄσβεστον.*] Linum est, quod igni non consumitur, sed ardendo nitescit & mundatur. Plinius *vivum* appellat. Sed *asbeston* cum Varro dicit, lintea ex eo facta intelligit, atque adeo vestimenta. Plinius: *Inventum jam est etiam, quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant: ardentesque in focis conviviorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quam possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis favillam a reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisque sole Indiæ, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescitque vivere ardendo. rarum inventu, difficile textu propter brevitatem. Rufus de cetero color splendescit igni. Cum inventum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem a Græcis asbestinum ex argumento naturæ.*

ibid. *Amictus est dictum Amjectum, id est, Circumjectum* &c.] Lego: *Amictui dictum, quod amjectum, id est, circumjectum. a quo etiam quod vestitu se involvunt, circumjectui appellant.* Amictui & circumjectui more veteri a Varrone dictum eleganțissime censeo. Hujus elegantiæ ignari has exterminaverunt locutiones, & seculi nostri balbutiem invexerunt.

ead. lin. 23. *Ricinium.*] Varro *ricinium* quasi *rejicinium* dictum interpretatur: *pallia* quasi *parilia*, extrita syllaba *ri.*

ead. lin. 25. *Reclusum propter levitatem.*] Lego: *Re exclusum propter levitatem.* Vetus liber *reliculum* habet mendose: scribere fortasse voluit librarius scriba *ri rejiculum.*

ibid. *Παραπλεκεια, χλαμύς.*] Recte legi arbitror: *Parapechia, chlamydes*, & per summam injuriam hinc ablegata arbitror.

pag. 38. lin. 1. *Pala a pangendo.*] Lego: *Pala a paugendo.* quidam libri, *a pangendo:* & fortasse sic veteres locuti sunt.

ead. lin. 2. *Rutrum ut ruitum, a ruendo.*] Lego: *Rutrum, ruitrum, a ruendo.*

ead. lin. 3. *Aratrum, quod aravit terram.*] Varronem fere conjicio scripsisse: *Aratrum, quod arruit terram*, id est, quod terram juxta ruit & jacit. Varro de Re rust. *Terra arruenda pulvinos fieri;* vel, ut scriptum in omnibus est, *aruit*, erit, a se ruit & amovet.

ead. lin. 4. *Vomit eo plus terram.*] Cum ait, *Vomit eo* &c. more ſuo loquitur, ut antea, *quod eo plus calda apponebatur. Plus* erat ſæpius, hic magis & amplius.

ead. lin. 6. *Et in ea tranſverſa regula, Manicula.*] Lego: *Et in ea tranſverſa regula, manibula*, accommodate & appoſite ad etymologiam Varronis, cum a manu bubulci dictam interpretetur.

ead. lin. 7. *Qui quaſi eſt temo inter boves. Bura a bubus.*] Lego: *Qui quaſi eſt temo inter boves, bura a bubus.* Interpuncta hanc notationem peremerant, quæ nunc, ut exiſtimo, viget & floret.

ead. lin. 8. *Alii hoc a curvo Curvum appellant.*] Sunt, qui emendant, *Urvum appellant.* Urvum enim eſt aratri curvatura. Nos tamen noſtras manus ab injuria hic continebimus.

ead. lin. 9. *Sub jugo medio Covum, quod bura extrema addita* &c.] Lego: *Sub jugo medio cavum, quod bura extrema oppilatur, vocatur coum a cavo.* Cavum, inquit Varro, in jugo medio, quod extremitate buræ & temonis indita ei & inſerta oppletur & clauditur, (id enim eſt hoc loco oppilatur) coum vocatur. Pompejo tamen coum lorum eſt, quo temo buris cum jugo colligatur, a cohibendo dictum.

ead. lin. 13. *Ut eruant, quæ in terra ſunt: Sirpices poſtea; S detrita, a quibuſdam dicti. Raſtelli, ut Irpices, ſerræ leves.*] Quid ſi ſcribendum? *Ut eruant, quæ in terra ſerpunt ſirpices, poſtea S detrito. a quibus dicti raſtelli, ut irpices, ſerræ leves.* Hæc fideliter ſunt de libro vetere deſcripta: præterquam quod *ſerpunt* pro *ſunt* feci, quod mihi videtur etymologia poſtulare. Scribunt etiam libri editi, *a quibuſdam dicti.* poteſt tamen, *a quibus*, non incommode explicari & intelligi de his, quæ in terra ſerpunt, a quorum abraſu ſunt raſtelli dicti.

VERBORUM ETYMOLOGIÆ

PERPERAM A VARRONE TRADITÆ

hic veris ſuis originibus redduntur, aut prætermiſſæ explicantur

A JOS. SCALIGERO.

A

Æquor, ab æquus, ut lævor a lævis. Æquum, εἰκός. Dorice αἰκός. ut εἰ, αἰ. εἶτε, αἶκα.

Ævum. αἰών. ævitas ætas, æviternus æternus. hæc recte a Varrone.

Ambagio. am detritum ab ἀμφὶ, ut At, ab ἀτάρ.

Ancile. ἀγκύλον. Anculare quoque pro miniſtrare, ἀπὸ τῆς ἀγκύλης, miniſtratorio vaſe. Vide Athenæum.

Anfractum. Frago antiquum, ut, tago, pago: eſt lentare, flectere: παρὰ τὸ φράγειν, unde φράγνυμι. Quod ſignificaret lentare, ut Lentare remum Virgilio: & Lentare arcum Statio. ab eo φράγειν & φράττειν dici cœptum, pro ambire. Et Latinum priſcum Fraxare, obire, circuire vigilias, a frago: ut a Veho, vexo, Tago, taxo. Fraxatores ergo, cuſtodes circumientes vigilias. Nam ſunt duo genera eorum, ἱδρυμένοι, καὶ περίπολοι. Ab eadem origine Frequens, qui ſæpius fraxaret vigilias: non a ferendo, ut Varro.

Angulus, ἀγκών.

Ara. Prius Aſa, ut Papiſius, Valeſii. Aſa, quæ poſtea anſa, ut tago, tango: pago, pango: meſa, menſa: teſus, tenſus. Ita dicta, quod eſſet proprie Foculus, qui manu portabatur, ut ignitabulum: ἐσχάρα.

Area. ἅλως. *l in r.*

Arma, proprie ſunt ſcuta, ut, *Tarpeja necata armis Sabi-*

norum, id eſt, ſcutis. & ancilia arma, id eſt ſcuta. Arma itaque ab armo, quia in eo geſtarentur. Armus commiſſura brachiorum ab humeris. Itaque ab ἁρμὸς dicta.

Arrabon. ἀῤῥαβών. Syriace Arabon, ab arab, τὸ ἐγγυᾷν.

Arvum. ab Aro. ut Parvum a Parum. Larva a Lara. Servus a Serus, ἔρος. a quo ἔριθος, & Eritudo Feſto, & εἴρεροs Homero.

Arcerra. ab ad, & carrus. Id erit ad verbum, Epiredium, ſpuria & hibrida voce. Arcerra, pro adcerra, ut arvenire, arcedere: advenire, accedere. Niſi ſit eadem origo cum Arcirma.

Arca. Arcere eſt continere. ἀρκεῖν. unde & Arcus in fornice: & a ſimilitudine τὸ τόξον.

Angenora. Ita ſcribo, non Angerona. Angere, ἄγχειν, cohibere. Angina, ἀγχόνη. Quod ora digito angit, id eſt, cohibet, Angenora.

Audio. Audes, pro Aures. Antiquum.

Aurora. αὖρα. unde ἄγχαυρον. Ἄγχαυρον κνώσσοντες, ἀλευάμενοι φάος ἠοῦς, Apoll. Sic Aurum, αὐρός. Nam remanſit θησαυρός. Feſtus quoque teſtatur, vetus Græcum eſſe.

Auſculto. Auſes & Audes & Aures dicebant veteres. Auſis οὖς ὠτὸς, Cretice & Tarentine αὖς αὐτός. Auſes.

Aveo. Purum putum Hebraicum. Quod vero dicimus ſalutantes, Ave, Pœnum eſt. Ut Pœnus ille apud Plautum. POE. *Avo.* MI. *Salutat.* Ad verbum eſt, vive. Nunc vero Pœni dicunt *Sſalem aalech:* ut Hebræi *Sſalom lecha.*

Autumnus, prius Auctumnus ab Augeo. ut Farctor, Fartor: Sarctor, Sartor: unde Sarcina. Auctor, Autor, unde Autumo: Auxilium ab Augeo. Auxilius nomen proprium, deminutivum Aullus, Ὀφέλτης. ut Pauxillus Paullus, Μικκύλος. Taxillus Tallus, prænomen Sabinorum. Feſtus.

Atrium. Puto αἴθριον.

Aſſum, merum: priſca vox.

B

Balteus. Tuſca vox. Chariſius: *Varro baltea dixit, & Tuſcum vocabulum ait eſſe, Rerum humanarum lib.* 18. Vides inconſtantiam Varronis.

Braſica. Ortulanum olus: πρασική. ut βασιλικὴ, ὀμφαλικός. Baſilica, Umbilicus.

Bruma, a Brumo, Baccho. Βρόμιος Brumus: quod in id

tempus inciderent, in quo festa erant Bacchi. Ovid. de alteris Liberalibus:

Acceptus Geniis illa December habet.

C

Cacabus, *κάκκαβος.*

Calamistrum, *καλαμίς.* In Varrone vero legendum: *Calamistrum, quod calfactum in cinere, qui capillus ornetur.*

Calix. *κύλιξ.* Culigna, *κυλίχνη.*

Canis. *κύων*, *κυνός.*

Cano, Oscum. prius Casno.

Capitolium. ita vocabant, quam Græci *ἄκραν.* quod esset *κορυφὴ τῆς πόλεως.* At fabula capitis inventi excogitata ad gentis nobilitatem. Capitolium ergo Latina vox, ut Pergamum in Phrygia.

Capra. Turrenum. Hesychius.

Camelus. Syriace *Gemal.* At Hebraice *Gamal.*

Caseus. Oscum. Casus apud Oscos erat *παλαιός.* Unde Cascus, & Casnar. Caseus ergo lac vetustum, & coactum ac concretum. Inde Casies, Caries. Nisi sit a *κάρυον.* *καρυώδη* vocat Theophrastus, quæ sunt vermiculata.

Carcer. *κάρχαρα*, *αἱ μάνδραι.*

Carere. *κείρω*, *ἔκαρον.* Inde Carduus, & quod carminantium e manibus deteritur. Latini Floccum, Græci *ἀκαρὲς* vocant.

Cerno. *κρίνω.* unde Crinis, crimen.

Campus. *καμπὸς*, Syracusanum.

Cœlum. *κοῖλον.*

Colles. *κολῶναι.*

Concinne. *συγκεκραμένως.* Cinnus, *ὁ κυκεών.*

Columbus. *κόλυμβος*, *παρὰ τὸ κολυμβᾷν*: a gestu, quem faciunt eæ aves. Et columbaria in navi, per quæ videntur remi eminentes *κολυμβᾷν.*

Conus. *κῶνος.*

Ciliba. *κιλίβας*, *αντος.* Alii malunt *Cibila.* sed tunc erit transpositum.

Capio. Syriace Cap volam significat.

Crepum. Cnepum. *κνέφας.*

Crusta, a Corio, quasi Corusta. ut a fide, fidustum: ab ango, angustum: augeo, augustum: unco, ungustum: verbustum, a veru. *Caro verbusta.* Plaut.

Cruor, sanguis concretus & congelatus. *κρύος.* Inde crudum,

Cervus. κεραός.

Circus. κίρκος, κρίκος. Etiam Circanea avis, ἡ κύκλῳ περιπετομένη. circumvaganea.

Cupedia. Caupedia. Claudus, cludus. Defraudare, defrudare. Laura, lura.

Cornu. κέρας. ut a κρέας carnem fecerunt. Nisi malis a Syriaco *Qarna.*

Cucumis. κικυός. Inde Cucuma, quod ventrem magnum habet.

Cura. Prius Cœra, & cœrare, curare. Cœra igitur παρὰ τὸν κόρον, κοῖρα, a satietate. hinc satagere, curare. unde κοίρανος.

Cerno. τὸ κρίνω. unde Cernuus, ὁ κατώβλεψ. Festus & Isidorus volunt, Cernuum esse genus calceamenti: decepti, ut puto, illo Lucilii versu, *Cernuus extemplo plantas convestit honestas.* Is enim est gestus calceantium se. Addam & ex Servio: *Cernuus equus*, inquit, *qui cadit in faciem, quasi in eam partem, qua cernimus. Unde & pueri, quos in ludis videmus, ea parte qua cernunt stantes, cernui vocantur: ut etiam Varro in libris Theatralibus docet.* quod de cernuo equo scribit, est is, qui Græce dicitur κατωμιστής, ὁ ἀπὸ τῶν ὤμων ἐπὶ τὴν γῆν ῥίπτων. De cernuis vero pueris, idem est cum illo, quod scribit Varro lib. 1 de Vita pop. Rom. *Etiam pelles, inquit, bubulas oleo perfusas percurrebant, ibique cernuabant: a quo ille versus vetus est in carminibus. Sibi pastores ludos faciunt coriis Consualia.*

Capis. καπίδη.

Ceres. Cereo, creo.

D

Damnum. δαπάνη, dapnum: ut ὕπνος, sopnus. Deinde damnum, somnus. Damnum est proprie τὸ ἀνάλωμα. Juvenal. *Nulla viri cura interea nec mentio fiet Damnorum.* δαπανῶν, καὶ ἀναλωμάτων. Idem: *Et multa crescit damnosa papyro.* δαπανηρὰ, δαπανώδης. Horatius: *Nos nisi damnose bibimus.* ἤγουν ἀφειδῶς. Addam & corollarium ex Suetonio de clar. gramm. *Pretia grammaticorum tanta, mercedesque tam magnæ, ut constet Lutatium Daphnidem, quem Lenæus Melissus per nominis cavillationem πανὸς ἄγημα dicit,* CC *millib. nummûm Q. Catulo emtum, ac brevi manumissum.* ego lego δαπάνης ἄγημα, vel potius δαπάνημα, ut sit allusum πρὸς τὸν δαφνίδην, vel δαπανίδην.

Diana. prius Iana: vel, ut Pontificia indigitamenta habebant, Eiana: unde etiam Deiana hodie in veteribus monumentis visitur.

Dis. Ζεὺς, Δεύς. unde Διός.

Dico. δείκω.

Disco δάω, δάσκω. disco a in i, ut χάω, hio: χάσκω, hisco.

Doceo. δοκέω. unde δόγματα sapientum.

E

Elixum. lix aqua. unde liquor: ut a Lax, laqueus, lacio: inde lacero & lacinia. nisi a λακίδες.

F

Falces. Syriacum Palca.

Fallax. φήλιξ. *Fallo*, φηλόω. a φάλλω, φαλῶ, ἔφηλα. Apollon. libro 3.

Fama. φήμη, φάμα.

Fari. φάω. unde φημί.

Fastus. etiam antiquis φαστὸς, a φάσκω.

Fatuus. φάτης. & Vates.

Faveo. ostendo benevolentiam. φαύω, unde πιφαύσκω. & Faustus, φαυστός.

Februum. vel a Fervendo, unde & Febris: quod, quæ deferbuerunt, pura sunt. vel a φοῖβος, φοιβερός: ut a φόβος, φοβερός.

Ferme. ἀρμοῖ. Vel a fere, ferme: ut gero, germen.

Ficedulæ. miliariæ συκαλίδες, κεγχρίδες.

Fiscina. Fiscus, ὀξύσχοινος. Etiam aluta. sed tunc puto a φάσκος, unde φασκώλιον, Pasceolus. φάσκος, fiscus. ut χάσκω, hisco: δάσκω, disco.

Flexum. φλεκτόν. ustulata enim prava fiunt. Etiam a φλέγω, flagro. unde Flagrum. hinc Horatius:

——— *urere flagris.*

Formido. Formus, sudans, calidus. sudare solent nonnulli tremore. ut a gravi, gravido: a rauco, raucido: sic a formo, formido.

Forum, quod foras. Foras a θύραζε, & foris θύρα: ut θὴρ, φὴρ, fera. θείω, unde θεῖον, fio, suffio. θυμιᾷν fumigare. σχοῖνος funis. Antiquitus sfœnis, ut σφόγγος sfungus, σφενδόνη sfunda. postea s periit. inde fœnire, nunc finire, σχοίνῳ μετρῆσαι.

Frater. φράτωρ. Confratres vocant vulgo τοὺς συμφράτορας.

Fremo. βρέμω.

Fruges. φρύγω. *Et torrere parant flammis, & frangere saxo.*

Fritinire. φρίττω, φριτιννύω. est titillationem corporis præ se ferre. Aliter frigere, ab eadem origine. Varro: *Commutari mentes, frigi animos eorum.* φρίσσειν. Afranius Privigno:

Occasione certa mulier involat
In collum, plorat, orat: occurrit nepos
Pausillus: neptis porro de lecto frigit.

Fordæ. φοράδες.

Flora. χλωρίς. ut Flos, χλόος.

G

Galea. γαλέη. ut κυνέη, ἰκτιδέη, λυκέη, &c.

Gallus. παρὰ τὸ κάλλος. κάλλος pala galli gallinacei.

Gaudium. γᾶδος. priscum, ut a πλαδὸς, unde πλαδαρὸς, plaudus. a πλατὺς plautus. a κλεὶς κλειδὸς, Dor. κλᾶδος, claudo. Nisi sit, ut κλείω claudo. sic a γαίω gaudeo. κύδεϊ γαίων.

Gemo. γέμω. plenus sum. *Gemit imposito sub pondere cymba.* & γόμος, πλήρωμα νηός. ut contra στένω gemo, & angustus sum.

Græcostasis. Græcorum statio. ut Fregellæ, Fregellanorum. Festus. Sic apud Martialem:

Bis vicine Nepos: nam tu quoque proxima Floræ
Incolis, & veteres tu quoque Ficelias.

Ibi Ficeliæ est statio Ficuleatum. Neque quidquam mutandum est, quod putat Domitius.

H

Hillum. Hir est minutum illud cavum in media vola. Ab eo ὑποκοριστικὸν Hillum. Cum vellent ostendere parvum modum rei, puta aquæ, aut similium, ne hillum quidem, dicebant, ostendentes volam manus.

Honor. veteres Onor scribebant. Est a prisco ὀνὴ, unde ὀνίνημι. ut ab ὠνὴ factum ὠνεῖσθαι. At onus verisimile esse ab ea origine: unde fluxit ὄνος Græcorum, qui ab aliqua ratione ærumnosum illud animal ita vocarint.

Horreum. quod ὡραῖα omnes fructus, atque adeo proventum omnem ita vocarent. Galen.

Humus, χαμαί. Humilis, χαμαλὸς, unde χθαμαλὸς, ut χεσὶ, unde χθὲς, Hesi, postea heri. χερσὶ, ut προσὶ, χ in h. ut χάω hio, &c.

I

Infulæ. infilare, amicire. Filameum, post Flameum, amiculum, &c.

Interamna. διπόταμος πόλις, ut διθάλασσος Κόρινθος. *Bimarisque Corinthi*, Horat. δίθυρον γραμματίδιον, τὸ δίπτυχον. Hesych. *Bipatens pugillar*, Auson.

Irpices. ἅρπιξ, κος. Euripid. Cyclope.

Irundo. quod veteribus helundo, a χελιδών. χ in *h*, ut supra. ea est vera etymologia.

Jurgo. declinatum a Jus: ut a per, pergo: tero, tergo: mare, mergo, τὸ καταποντίζω. Sic a μωρὸς, murgiso. cor, corgo, κηρόθι, κηρόθεν. Sic a λαῦρος, unde Lura, largus: a παῦρος, parcus. σπείρω, spargo. susum, surgo.

L

Lacus. λάκκος.

Lætus. λαιτός. Ita vocabant, qui cum corona publice vitulabant λᾶος, λαιτός. Deinde λητός. unde λήτειρα.

Lautolæ, Latine, quæ Græci λουτρά. Nam balneum Græcum est. Dicebantur & Albulæ. Lautolæ autem vocatus ille locus Romæ, ab ea fabula, quam narrat Janus apud Ovidium:

Sumque repentinas ejaculatus aquas, &c.

Lignum, a lego: ut a tego, tignum: rego, regnum: μέγας, magnus: στέγω, στεγνόν. στίζω, signum, amisso *ι*: παχὺς, pinguis: λείχω, linguo, & lingua: ἔχις, anguis: δασὺς, densus.

Locus. λέχω jaceo, antiquum: unde λέλοχα, λόχος. ubi quis situs est.

Loqui. λόγος.

Lupercus. cognomen Fauni, λύκιος.

Lucumo. Tuscum, & tamen origo Græca. Nam in Latio Lucomones ii sunt, qui in Arcadia λυκάονες.

Lustrum. ut flustrum, malacia maris.

Lucrum. a luo. Nisi sit eadem origo cum lucare. Quod lucrum captabatur e lucis, vocabant Lucar: sicut quod ex sacrorum æruscationibus, Extar.

Lutra. λουτρίς. unde & ἐνυδρὶς, eadem.

Lux. λύκη. unde λυκόφως.

Ligo. λίγξ. ἐργαλεῖόν τι. vel quod terra λίγξ. Clemens Alexandrinus.

M

Malva. μαλάχη.

Macer. μακρός. quod macri longi ſint: ut tenuis παρὰ τὸ τείνεσθαι.

Mars. Sabinum.

Mendum. a minus, ut a manus mando παρεγκυῶ. a mendo Mendicus, cui deeſt aliquid: nam mendum proprie defectus. Itaque qui minus, quam opus eſt, dicit, is veritatem imminuit, diciturque mendax. Sic Mendicum vocabant minus velum, quod in prora ponitur. Græce ὁ ἀρτέμων. Aliter τέρθρον. Et locus, ubi proreta ſpeculatur ſcopulos in mari, dicitur τερθρωτήρ. Statius in Propemptico: *Sint quibus exploret rupes gravis arte Molortus.* ἀναμφισβήτως *lego:*

Sint quibus exploret rupes maris artemo Locrus.

Locrum vocat, quia Locrenſes Opuntii, populi maritimi, nauticæ rei periti fuerunt; vel

——— *artemo tortus.*

At neſcio quid nugati ſunt nonnulli de molortho, tanquam μόλορθρον eſſet perpendiculum. Et, ut puto, qui hoc annotarunt, hunc locum Statii auctorem videntur habuiſſe. nam in nullo veterum exſtat, quod ſciam.

Mens. ut a γένος, gens, a φάρος, pars: ſic a μένος, mens.

Mereor. μείρω. quod diſtribuitur merces.

Metuo. μέθω antiquum, unde μέμοθα, μόθος. ſic a πέθω obſoleto, Peto noſtrum. a quo πέποθα, πόθος. ſic antiquum δέλω, unde δέλεαρ, peperit δέδολα, δόλος, Dolus. Sic etiam μέδω, unde μέδιμνος. μέμοδα, μόδος, modus. inde Modius. A Syriaco, *Mad* & *Madad.*

Mitra, Syriacum, διάδημα Græcum, Vitta Latinum, idem ſignificant in ſua lingua, nempe vinculum.

Minerva. prius Menerva. Menervare erat monere. Unde promenervat, monet in Saliari carmine. Menere eſt monere: & meniſcor. ut apo, apiſcor: fruor, fruiſcor, a quo compoſita comminiſci, reminiſci.

Moneo. prius meneo.

Mœreo. a μοῖρα. quod pro dolore τροπικῶς ſumitur.

Murus. prius moerus, a μοῖρα, quod quiſque pro parte ſua eos ſervaret. Hoc docet Lucil. cum ait, *Moenu' tamen fungi, ac moeros ſervare poteſſint.* Item adſignificat & Moenia, quod partes officii cujuſque ſignificat, quaſi Mœria dicta. poſtea munia, *æ* in *u.* ut pœnire, punire: ut φοῖβος, pubes. ἔθω, ἔοιθα, unde εἴωθα factum, ut ab εἴκω, ἔοικα. ab illo ἔοιθα igitur, oitor & oiſus: utor, uſus. ut μοῖσα, μοῦσα, τύπτοισα, τύπτουσα, &c.

Multa. oſcum. deſinat ineptire Varro. a quo multus: quod numerando multa æſtimaretur. & Multare in auctionibus, τὸ πλειστηριάζειν. Plautus Sticho: *Quam multas tecum miſerias multaverim.*

Murmuro. μορμύρω.

N

Narro. Antiquitus Gnaro, a gnarus. unde Gnarigo apud Feſtum, & Dignorare apud eundem. Omnia παρὰ τὸ γνωρίζειν. ſic Gnaſcor, & Gnatus, παρὰ τὸ γενάω, γενάσκω. ut a γινόω, γινώσκω, gnoſco, gnotus.

Neptunus. Tuſcum, ut Volcanus.

Nonæ. ut a Novem, nonus: ſic a nono, Nonæ: ut νεομηνία Græcorum. Et *Chadaſſ* Hebræorum, id eſt, nonus.

Nuntius. plane Syracuſana vox. ut ab ἓν ἑνὸς, οὐγκία, ſic a νέος, νούγκιος Siculi declinarunt.

Nux. Syriacum *Luz*. *L* in *N*, ut Lympha, Nympha.

O

Ocrea. ὀκρυόεις.

Odor. ὄζω, ὄδωδα, odor. ut φράζω, conſidero, πέφραδα, φράδων, prudens. Ab eadem mente olere, *d* in *l*: ut dacrumæ, lacrumæ: ἄδακρυς, alacer.

Olus. oleo, creſco. quod translata in ortum, ex agreſtibus culta fiunt. quare ab eo dicta λάχανα, παρὰ τὸ λαχαίνειν.

Ops. Dea. ὦπίς. Heſych. Vel ὄπις, unde ὀπίζεσθαι, venerari, colere: ſicut venerari a Venere.

Opto. proprie eſt eligere, conſiderare: ut, *pars optare locum:* eligere. Et optio, electus, ab ὄπτω Græco, video, conſidero. Opus vero eſt ab ἕπω facio, adminiſtro. unde δίοπος, qui aliquid facit, adminiſtrat.

Oriens. ὄρω, orior. unde ὄρνυμι.

P

Pala. prius paxilla. ut axilla, ala: paxillus, palus, piſtillus, pilus.

Palatium. φαλάντιον. Ita vocabant ſumma juga veteres Latini & Græci. unde Falæ, & Falantum Hetruſcis erat cælum.

Palus. forſan a πηλός.

Paſco. Varro neſcio quid nugatur. Alii a βόσκω, non male. Ego a πάω πάσκω. unde etiam πῶυ, Grex.

Panis. Vocabulum magnæ Græciæ. Athen.

Pater. quod per eum pateat ſemen. Ἄπολλον ἀποτρόπαιε, quæ invidia eſt deducere a πατήρ;

Pavo. ταὼς, ταϝος Æolice. Pavo, *t*, in *p*, ut στάχυς, ſpica: & τίς, Oſce, pis. τί pit. & pitpit, quidquid. τέσσαρες, πίσυρες, πέτορες. Oſce petora, unde petoritum, quatuor rotarum. Latini *p*, in *q*, aut *c*. pit, quid. pitpit, quidquid. petora quatuor. πέμπε pro πέντε, quinque. πότος, quotus. ἕπομαι, ſequor. ἵππος, equus. λίπω, liquo. unde linquo. & contra: ut λύκος, lupus.

Pauper, a παῦρος, prima reduplicata. ut populus, a πολύς. ſuſurrus, a σύρος, unde σύριγξ. Cacula, a cala, ligno. Lucil. *Scinde puer calam, ut caleas.* Propero, a περῶ. Niſi ſit προπερῶ, aut προπορεύομαι: aut potius a προπρὸ, quæ reduplicatio notat celeritatem. Sic a Curvus, cucurbita. a *tor* Syriaco & Pœnico, turtur. a far, furfur. Mars, Mamers.

Pavor. φόβος. unde περιστερὰ, φὰψ φαβὸς, παρὰ τὸ φοβεῖσθαι.

Pecunia, a pecu, quod omnis veterum ſubſtantia in pecuaria. Sic Græci πρόβατα a proventu. πρόβασις Homero, proventus: quod eorum copia in pecu.

Pecudes, ποκάδες.

Pelvis. πέλυς. ut parum, parvus, &c.

Perdix, παρὰ τὸ πέρδειν. Eum enim ſonum edit. unde & κακαβίζειν quoque dicitur, & κάκκη fœtor. unde Cacare. Hebræi *Quore*, id eſt, κλητής. quod vocet pullos.

Peregrinus. peregre. & peragrare, ἀποδημεῖν.

Piſtor, a pinſendo. Pinſere, vel, ut veteres dicebant, piſere, πτίσσειν. T perit, ut πτέρνη, perna. πτεινὸς, Æolice πτέννος, a πετεεινὸς, penna, ſic πιστὴρ, ὁ λιννὸς, amittit τ, a πτίσσειν. A quo πιστικὴ νάρδος in Evangelio, nardus expreſſa & contuſa in liquorem, & unguentum: quod ſpicatum dicebatur, ſi ex ſpica exprimeretur: foliatum, ſi ex foliis. *At mea me libram foliati poſcat amica.*

Plauſtrum. a palando, quod extendere ſignificat: quaſi palauſtrum: ut plancæ, quæ prius palancæ. Palancæ, ſeu palangæ (ut id quoque explicemus) ſunt, quas Græci φάλαγγας vocant, quibus ſubducuntur naves. Varro de Vita pop. Ro. lib. 4: *Cum Pœnus obviam veniſſet noſtris, & quoſdam cepiſſet, crudeliſſime pro palangis, carinis ſubjecerat.* relatum id ab Appiano in Lybicis: Τοὺς αἰχμαλώτους ἡμῶν, τοὺς μὲν εἰς τάφρους καὶ ποταμοὺς ἐμβάλλοντες, ὡς γεφύραις ἐπέβαινον· τοὺς δὲ τοῖς ἐλέφασιν ὑπέβαλλον. Et in Hannibale: Ἔστι δὲ

οὓς ὑπ' ὀργῆς ἀνῄρει, καὶ τοῖς σώμασι τὸν ποταμὸν ἐγεφύρου, καὶ ἕτερα.

Pœna, *ποινή*. a *πόνος*, ut *πνόος*, *πνοιή*. *χλόος*, *χλόη*. *μόρος*, *μοῖρα*, &c.

Perna. *πτέρνη*.

Porca. Nonnulli a *πρασία*. a in o. ut porrus, a *πάῤῥος* antiquo, ex quo *πάρσος*, & *πράσος*. ut *πόῤῥω*, *πόρσω*, *πρόσω*. a quo porro, & prorſus, ut prorſi limites. Et prorſa oratio, deinde proſa, ut rurſum, ruſum, ſurſum, ſuſum: prorſum, proſum, Afranius.

Præmium. a præ, & emo, accipio. demo contrarium accipio.

Pratum. Dorice *πρατιὰ*, a *πρασιά*.

Pretium, a procando. Procare a *πρὸξ προκὸς*, unde *προίξ*.

Pecto. *πέκω*, *πέκτω*. ut *τέκω*, *τέκτω*. *πλέκω*, *πλέκτω*, plecto.

Proſerpina. prius Preſerpina a *Περσεφόνη*. Nam fere quæ in *o* nunc dicimus, per *e* enuntiabant.

R

Rapum, *ῥάπυς*. inde *ῥάφανος*.

Raudus, & rudis, virga, *ἡ ῥάβδος*. eadem origine.

Rete. Retæ *τὰ ῥωπήϊα*, quæ impediunt euntes, aut quæ ſunt in fluviis. Ita *τὸ δίτυον*, quia implicat, quæ in eo incidunt.

Rica. *ῥέκος*, *ῥεῖκος*. Ricinium.

Robigo. Quia coloris robi. Robum *τὸ πυῤῥὸν* vocabant, ſeu rutilum.

Rura. *ἄρουρα*. *ἀμέλγω*, mulgeo. Nam rus decurtatum a rure: ut alia omnia ſimilia.

S

Saturnus. Tuſcum, vel Syriacum. Aut *σάτυρος*. Aut ut a *λιγυρὸν*, *λιγυρῖνος*: ſic *σάτυρος σατυρῖνος*. Saturnus. ut Volturrenus, Volturnus. Quemadmodum Alumento, Catamitus, Melo, Polluces, corruperunt ex Laomedonte, Ganymede, Nilo, Polydeuces.

Sancus. ſacer, ſanguis, ſaxum, Tuſca.

Scutum. *σκύτος*. ex corio enim.

Seculum. a ſequendo. Eſt enim ſeries temporum. ut Tegula, a tego. Regula, a rego.

Signum. *στιγμὴ*, *τ* periit, ut *πτέρνη* perna, *πτίσσω*, pinſo, *πτιστὴρ*, piſtor: Ut ergo a *πυγμὴ* pugna, ſic a *στιγμὴ* ſignum.

Sirpo. a ſero, id eſt, prehendo. ut a ſaro antiquo (quod a σαίρω) ſarpo: unde ſarmenta.

Sponte & *ſpondeo.* a σπονδὴ. Nam quod per ſacrificia firmaretur, erat σπονδή. ab ea mente Sponte. Nam id non inviti facere debemus. Unde etiam Hebræis *Nediba* oblatio ἑκούσιος. ſponte igitur a σπονδὴ, id eſt, libatio. Et liber ab eadem cauſa. Nam λοιβὴ, libatio. unde olim *loiber*, vel *lœber* dicebatur. Feſtus.

Spica. στάχυς. Æolice σπάχυς, ut στάδιον, σπάδιον, ſpatium, ut contra σπουδὴ, ſtudium.

T

Taurus. ταῦρος. Sed Græci a Syris *Thor*, & *Thaur.* quod Heb. *Sor.*

Termentarium. ita vocarunt linteum ποδηνεκές. Nam veſtem ποδηνεκῆ & talarem Græci vocant τερμιόεντα.

Termini. τέρμονες. termen, terminis.

Templum, τέμενος.

Tera. δαίρα. ut δὰς, δᾶδα, teda. δάσκια, teſca. *a* in *e*, ut δαὴρ, devir: nunc levir.

Tutulus. prius *Titulus* ὑποκοριστικῶς a Titus. τιτὸς a τίω, defendo, honoro.

Torus. quidquid rotundum. τείρω, τερῶ, τέτορα, τόρος. unde τορεύω, τορεύματα. Et τόρνος. Inde torqueo. Inde τόρμος, ut a φέρω φορμός. a κεῖρω, κορμός. a μοῖρα, μορμώ.

Trabes. τράφηξ, Lycophron. tamen Ennius trafax, vel, ut eſt apud Feſtum, triſax dicit, pro trabe, ſude, vel conto:

Ut permaceret paries percuſſu' triſaci.

Tremo. τρέμω.

Turris. τύῤῥις. τύρσις. a Syriaco *Tur.* Id ab Hebræo *Tzur.*

Tubi. τύποι. quod cavi.

Turma. τόρμος. rotunditas. ut cohors: quia cohortes villaticæ rotundæ. Vide *Torus.*

V

Vallum. ὑποκοριστικῶς a vanno.

Vellera. στέμματα, a velando.

Veſtis. ἕεστο, unde ἐσθής.

Venilia. a veniendo. ut εἰλήθυια παρὰ τὸ ἐλθεῖν. Sed diverſæ ſunt Deæ.

Udus. ὕδωρ. udor.

Venari. ſcrutari venas. Venæ ἶνες. Venatur, qui ſcrutatur & indagat aliquid.

Vetus. βουετής. βοῦ intendit.

Video. εἰδέω.

Via. οἶα. Apollon.

Vinum. οἶνος. ut οἶα via. οἶνος Hebraicum.

Vigil. ἀγαλλός. unde ἀγαλλιάω. α in ι. χάω hio, &c.

Vitis. quia lenta. vieo. flecto, ligo. a vi.

— *magna vi flexa domatur In burim.*

Vibices. ἴβυκες, στιγμαί. Heſych.

Viola. ὑποκοριστικῶς. nam ab ἴον.

Vis. ἴς. alii a βία.

Uligo. detritum ex udiligo. ut a vitia, vitiligo.

Umbilicus. ὀμφαλικὸς, ut, παιδικὰ pædicare. βασιλικὰ baſilica. πρασικὴ braſica.

Volcanus. Tuſcum.

Volo. Græcum.

Urbs. Urbare & orbare, eſt circulo circumſcribere, περιγράφειν. unde urbs, & orbis. Orbare ſeu Urbare Galli dicunt *cerner*, quaſi circinare. ab eo Seneca in Œdipo oculos vocat orbes, ut Sophocles, quem ſequitur, κύκλους. Et qui eos amiſit, dicitur orbus. Niſi ſit antiquum ὀρφὸς, ex quo ὀρφανός. quod ſine dubio verum eſt.

AUSONII POPMÆ

NOTÆ

IN FRAGMENTA VARRONIS.

AUSONII POPMÆ NOTÆ IN FRAGMENTA VARRONIS.

IN FRAGM. LIB. I. DE L. L.

Pagina 185.

AGGULUS, *aggens.*] P. Nigidius in Commentariis grammaticis: *Inter literam N, & C, & G est alia vis, ut in nomine Anguis, angaria, & ancora, & increpat, & incurrit, & ingenuus. in omnibus enim his non verum N, sed adulterinum ponitur, nam N non esse, lingua indicio est. nam si ea litera esset, lingua palatum tangeret.* Marius Victorinus de Orthographia: *Attius cum scriberet Anguis, Agguis ponebat.* Sic ergo scribendum in versu Atti Eriphyla:

Pallas bicorpor agguium spiras trahit.

In quo L. Ælius.] Hic est L. Ælius Stilo, magister Varronis; de quo nos ita lib. 2 de Claris Grammaticis: L. Ælius Lanuvinus fuit eques Rom. gente Ælia, in qua multi clari viri exstiterunt, cum reliquis omnibus virtutibus, tum patientia paupertatis maxime ornati. nam sex & decem Ælii cum conjugibus ac liberis unum in agro Vejente fundum possederunt, & Romæ unis ædibus habitarunt, plenis virtutum illis quidem, sed cælato auro argentoque vacuis. Pater hujus Lucii præconium fecit, & nihilominus traditur usus tunica lati clavi, quæ postea fuit senatorii ordinis insigne. unde Præconini cognomine celebris filius, sed doctrinæ & ingenii gloria longe clarior. Fuit enim eruditissimus & Græcis literis & Latinis, in philosophiaque veteri illa a Socrate orta ita doctus, ut post ejus obitum, qui eam traderet, nemo esset, nisi M. Terentius Varro, qui hanc Stoicorum disciplinam, & omnis antiquitatis scientiam, acceptam ab illo, auctamque per sese, pluribus & illustrioribus scriptis explicavit. Quamobrem L. Ælium præceptorem suum libentissime agnoscit, & hominem inprimis in literis Græcis exercitatum, & memoria sua literis ornatissi-

mum, appellat: ficuti A. Gellius doctum virum illum vocat; & ætate Varronis doctiffimum hominem civitatis: Suetonius autem in libello de illuftribus Grammaticis, *Inftruxerunt auxeruntque*, inquit, *ab omni parte Grammaticam L. Ælius Lanuvinus, generque Ælii, Servius Clodius, uterque eques Romanus, multique ac varii & in doctrina & in republica ufus.* Sed Ælius in republica optimatium partibus favit, tanto quidem ftudio, ut & Q. Metellum Numidicum, damnatum, quod in legem Apulejam per vim latam jurare nollet, Smyrnam in exfilium comitatus fit, & nobiliffimis quibufque orationes fcripferit, quas in fenatu, vel judiciis, aut concionibus dicerent. unde præter illud Præconini cognomen, Stilonis quoque habuit. Ufus eft autem peracuto illo quidem, & artis pleno genere dicendi, fed exili, nec fatis expedito atque profluenti: ut miretur Cicero, non modo Q. Pompejum Rufum illum adhibuiffe ad conficiendas orationes, quibus fe defendit, aut Q. Metellum orationes ejus in fenatu dixiffe; fed etiam eloquentiffimos homines C. Cottam orationem Pro lege Varia, Q. Cæpionem Defenfionem fui contra T. Bætutium Barrum, ab illo fcriptas, fuo nomine edidiffe. Fuerunt ipfius de Ratione vocabulorum libri duo, in quibus aliquot verborum antiquorum Græcorum, perinde atque effent Latina, caufas reddidit falfas. *In quo*, inquit Varro, *non modo L. Ælii ingenium non reprehendo, fed induftriam laudo. Succeffum enim fortuna, experientiam laus fequitur.* De Proloquiis lib. 1, quem fui admonendi magis, quam aliorum docendi gratia feciffe videtur, ait Gellius. Explanatio carminum Saliariorum: ex qua pauca quædam gloffemata veteres Grammatici adducunt. præter quæ exftat præclarum illius de M. Plauto Comico judicium, *Mufas Plautino fermone locuturas fuiffe, fi Latine loqui vellent.* Celebratur etiam jocus illius in Catïenfem quendam, qui fignabat effigie pugnæ ejus, qua patrem ipfius Scipio Æmilianus ex provocatione interfecerat, *quidnam fuiffe acturum eum, fi Scipio a patre ejus interemtus effet.* Habuit filiam, quam in matrimonio locavit Servio Clodio, equiti Rom. cum quo ipfi & in republ. & in ftudiis doctrinæ fumma confenfio fuit, manfitque, donec ille fraude intercepit librum foceri nondum editum, & ob hoc repudiatus (eft enim valde improbum, alienos labores fibi vindicare, præfertim fub aliquo neceffitudinis nomine, aut fub fimulatione officii) pudore ac tædio feceffit ab urbe, ubi in podagræ morbum incidit: cujus impatiens, illitos veneno pedes

enecuit ita, ut usu illorum sensuque omni pariter & dolore postea caruerit.

Pagina 186.

Plerique ignorent Græcum.] Forte melius γραικὸν, & mox ποτέον, item λέποριν. Γραικὸς nomen antiquum, non ignoravit Callimachus, cum ita cecinit:

— τὸ μὲν φυγάδων τὶς ἐνίποι Γραικός.

& Lycophron: Γραικῶν ἄριστος ᾧ πάλαι τεύχει τάφοις. Romani vero hoc unum nomen usurparunt, licet ipsi Græci illud non agnoscerent, seque Ἕλληνες nuncuparent, ab Hellene Deucalionis & Pyrrhæ filio, qui præfuit Thessaliæ, maxime Phtiotidi. unde illa sola fuit appellata Ἑλλὰς, priusquam Attica, Peloponensus, & reliquæ vicinæ regiones in hoc nomen concessere, ut scribunt Thucydides, Aristoteles, & Strabo. De Putei & Leporis nominibus Græcis lib. 4, & de Re rust. lib. 3.

IN FRAGM. LIB. XIII.

Pagina 187.

Olivo & Osso.] Forte *Solido & Osso.* etsi aliquando suspicatus sum, Varronem scripsisse *Olympo & Ossa*, scilicet dici debuisse juxta analogiam, cum tamen sit in usu Ossa, sed pro his montium nominibus, Charisium alia nomina reposuisse: quo in genere ab antiquis grammaticis sæpe peccatum est.

IN LIB. II. AD MARCELLUM.

Pagina 189.

Semel minusne.] Ænigma incerti auctoris, quod ut exemplum jambici senarii Varro hic posuit. Eo significatur Terminus Deus, (non enim semel minus, non bis minus, sed utrumque horum, semel & bis minus, id est, ter minus) qui Jovi, Deorum regi, noluit loco cedere, dum Capitolium exaugurararetur. Cat. lib. 1 Originum: *Fana in eo loco compluria fuerunt. ea exauguravit, præquam quod Termino fanum fuit. id nequitum exaugurari.*

IN LIB. II DE POEMATIS.

Pagina 192.

Nunc vides.] Veteres Romani ponebant ad principia convivii salem in mensa, quod in eo religionem quandam inesse putabant. Horatius:

Splendet in mensa tenui salinum.

Arnobius lib. 2: *Sacras facitis mensas salinorum appositu, & simulacris Deorum.* Sed & mel simul apponebant, ut convivæ illud vino miscerent, & mulsum sibi conficerent. Varro lib. 2 de Re rust. *Favus venit in altaria, & mel ad principia convivii, & in secundam mensam administratur.* Horatius:

Aufidius forti miscebat mella Falerno.

IN LIB. DE COMPOSITIONE SATYR.

Parrectatæ adsunt.] Parecte, παρέκτη, est pubertas. Varro in Satyris: *Sera parecte purgatum scito.* hinc Parectatus, qui ad pubertatis annos pervenit. *Mulcere caput*, est ungere & polire, ut in Satyris, *Capite permulso. Mulier Venus* est, quæ Veneris personam gerit in scena.

IN LIB. DE PROPRIETATE SCRIPTORUM.

Pagina 193.

Quin æs, stannum.] Vulgo legitur, *Quid est tanti.* — *Forma* hic est, in qua funditur æs, stannum, & omne id genus liquidum. Plin. lib. 36: *Exque iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur.* Et formæ lapillorum, lib. 1. de Re rust. *Ex terra & lapillis compositis in formis.* Item: *Forma, in qua exprimitur caseus.* Columella lib. 7: *Deinde ubi formis, aut calathis exemtus est.*

IN LIB. II PLAUTINAR. QUÆSTIONUM.

Pagina 194.

Satyra est.] Satura est cibi genus, ex variis rebus conditum; & Satura lex, quæ uno rogatu multa simul comprehendit, dicta a copia rerum, & quasi saturitate. unde per saturam, est per congeriem, & promiscue conjunctis rebus pluribus. Sallustius Jugurtha: *Quasi per saturam sententiis exquisitis.* Charisius lib. 2: *Omnia in se capit, quasi collecta per saturam.* Ab hac autem Latina voce Diomedes & Isidorus inepte deducunt etymon Satyræ: quæ Græcorum inventum est, diciturque a Satyris & Faunis silvestribus, quos in illo poemate imitantur verborum licentia & dicacitate, ut in Arte poetica indicat Horatius.

IN LIBRUM INCERTUM.

Pagina 198.

Si te in libertatem.] Nonius hoc adducit ex Epist. Latinis;

ubi suspicor emendandum, *Varro Epist. L. Atinii:* ut alibi citatur, *Varro Epist. Julii Cæsaris.* Atinia gens plebeja, celebris duabus legibus: quarum altera vocatur Atinia de Trib. pleb. qua senatores facti sunt tribuni, iidemque dicendæ in senatu sententiæ jus acceperunt. Altera Atinia de Usucapione, quæ furtivarum rerum usucapionem inhibuit, nisi si in ejus, cui subreptæ essent, potestatem revertissent.

Pueros minutos vides.] Pueri minuti, & brevis staturæ, olim in deliciis. Suetonius Augusto: *Ludebat cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles undique conquirebat, præcipue Mauros & Syros.*

IN EPIST. AD JUL. CÆSAREM.

Convocat Ptolomæum &c.] Videtur legendum: *Cum vocat Ptolemæum κίναιδον, Λακωνικὸν πεταυριστὴν, Δίονα αὐλοποιόν.* Fortassis autem significat Ptolemæum Auletem, regem Ægypti, ab assentatore quopiam præpostere laudatum, ornatumque laudibus illaudatis. Nam is præter alia flagitia etiam choraulam exercuit, & adeo ea se jactavit, ut non pigeret eum certamina in regia celebrare; ad quæ & ipse cum aliis concertaturus prodibat, ut refert Strabo lib. 17, & alii. Laconicus petaurista est nobilis saltator vel mechanicus, ab eo quod Lacedæmonii inter alias exercitationes mirifice colebant saltus, & flexus corporis. Petaurista autem dicitur a petauro, id est, pertica sublimi, in quam mechanici isti contento saltu se subjiciebant: tum rotam impactam perticæ insistebant, vertebantque ita, ut alternatim nunc superne jacerent, nunc inferne penderent. Lucilius:

Sicut mechanici cum alto exsiluere petauro.

Manilius lib. 5 Astronom.

Corpora, quæ vario saliunt excussa petauro,
Alternosque cient motus, elatus & ille
Nunc jacet, atque hujus casu suspenditur ille.

Interdum eandem perticam saltu transmittebant, rota intacta. Martial. Epigr. 22:

Quam rota transmisso toties impacta petauro.

IN EPIST. JUL. CÆSARIS.

Attigit aures nuntius.] Ita loquitur Plautus Bacchidib. *Si a me tetigit nuntius.* Cicero ad Atticum lib. 13: *Ut scriberem tetigit aures nuntius.* Valer. Flacc. lib. 2:

——— *vox attigit aures.*

IN EPIST. AD FABIUM.

Pagina 199.

Quod facie Saturorum.] Vulgo eſt, *Saturnorum ſ. ſ. quod maxima fiunt*, *i. i.* Sed loquitur, opinor, de perſonis quibuſdam ſcenicis, quos ait facie ſimiles Saturorum. hi ſunt, qui Græca voce appellantur Pantomimi, Latine Saturi, a vario & omnigeno geſtu, de quo Manilius lib. 5:

Nunc ſaturo geſtu, referetque affatibus ora,
Et ſua dicendo faciet; ſoluſque per omnes
Ibit perſonas, & turbam reddet in uno.

Facie maxima; ut Pacuvius, *Facie procera virum.*

IN EPIST. AD FUFLUM.

Natali Fortis Fortunæ.] Natalis Dei Deæve erat is dies, quo templum ei fuerat dedicatum, ut VIII Kal. Jul. natalis Fortis Fortunæ, quod tunc huic Deæ ædes ab rege Servio Tullio in ripa Tiberis extra urbem dedicata, ut refert Varro lib. 5 de Lingua Latina. Ovid. lib. 6 Faſtor.

Quam cito prætereunt Fortunæ Fortis honores,
Poſt ſeptem luces Junius actus erit.
Ite Deam læti Fortem celebrate, Quirites,
In Tiberis ripa munera regis habet.

Sic Natalis Salutis Deæ apud Ciceronem lib. 4 ad Attic. *Idem natalis erat & Brundiſinæ coloniæ, & tuæ vicinæ Salutis.*

Quintiporis Clodiani.] Notat poetam quendam comicum, de quo Satyra Bimargo: *Cum Quintipor Clodius tot comœdias ſine ulla fecerit Muſa.* Quintipor eſt Quinti puer aut ſervus, ut Caipor, Publipor, quod alibi notavi. Clodiani cognomen ob impotentiam mentis tribuebatur hominibus ſtolidis & vanis. Salluſtius lib. 4 Hiſtoriar. *At Cn. Lentulus patritiæ gentis, collega ejus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum ſtolidior, an vanior, legem de pecunia, quam Sulla emtoribus bonorum remiſerat, exigenda promulgavit.* Loquitur de Cn. Cornelio Lentulo Cn. F. Clodiano, & collega ejus L. Gellio Poplicola, qui conſules fuerunt A. U. C. DCLXXXI, & poſt biennium iidem cenſores luſtrum fecerunt LXVIII. Quamquam fortaſſis huic Lentulo cognomen fuit Clodiano, quod a Clodia in Corneliam familiam adoptione tranſiſſet, quomodo Mamercus Æmilius Lepidus Livianus dictus, quod e gente Livia in Æmiliam adoptatus eſſet.

Forias ac poemata &c.] Melius, *forias ac proremata.* Foria est proluvies ventris, auctore Nonio; sed usurpatur hic μεταφορικῶς pro rebus nugatoriis, ut Affaniæ, Quisquiliæ, Campæ, quod postremum est in Truculento Plauti, *Campas dicis, abi, abi.* Proremata sunt prologia vel diverbia, quæ in orchestra scenici pronuntiabant, dum intus actus fabulæ componerentur, de quibus Livius lib. 7. Ea erant pleraque obscœna, vel protrita, & vulgaria, ut hoc: *O Fortuna, o Fors Fortuna, quantis commoditatibus hunc diem.* quo etiam utitur Terentius Phormione:

O Fortuna, o Fors Fortuna, quantis commoditatibus,
Quam subito hero meo Antiphoni, ope vestra onerastis hunc diem.

Gargarido, a verbo Græco γαργαίρω, quod est obstrepo, & jacto.

IN EPIST. AD MARULLUM.

Utrum meridie &c.] Obba est genus poculi majoris, quo in conviviis utebantur, cum se largius invitabant. Tertullianus: *Quid differt ab epulo Jovis silicernium? ab simpuvio obba? ab haruspice pollinctor.* Hinc ad obbam accedere, est copiosius bibere; quod alios fecisse in prandio meridiano, alios vesperi in cœna, ex hoc loco colligitur, & ex Suetonii Nerone: *Prandebatque ad satietatem, ut non temere super cœnam præter Matianum malum, & modicam in ampulla potiunculam sumeret.* Sed continentiores parce prandisse, cœnasse vero large, adhibitis convivis, auctor est Plutarchus lib. 8 Sympos. Horat. lib. 1 Sermon.

Pransus non avide, quantum interpellet inani
Ventre diem durare.

IN LIB. V. DISCIPLINARUM.

Pagina 202.

Ennius recte hoc &c.] Ennius lib. 8 Annal. *Quintus pater quartum fit consul.* hoc scripsit de Quinto Fabio Maximo patre, qui quartum consul, cum M. Claudio Marcello tertium, anno Urbis DXXXIX. qui ambo consules gladius & clypeus populi Rom. dicti sunt. Nam filius Q. Fabius Maximus, proximo anno DXL, T. Sempronii Gracchi Cos. collega fuit.

IN LIBRUM. VIII.

Manducata portulaca sitim &c.] Idem tradit Plinius lib. 20 de portulaca: *Cruditates sedat, vocemque firmat, & sitim arcet.*

IN LIB. DE GEOMETRIA.

Pagina 203.

Hujus libri fragmentum vetuſtiſſimum Langobardicis literis exaratum nobis communicavit vir doctus, ſummaque humanitate præditus, Joannes Arcerius; ſed ita mutilum & corruptum, ut nihil, ſane non multum, interſit, aut omnino periiſſe, aut ita lacerum ſuperfuiſſe. Sic autem inſcribitur: M. BARRONIS LIBELLUS DE GEOMETRIA AD RUFUM SILVIUM. tum ſequitur:

A caſa quæ p A nomen habet finis ſuper p montem habent e ſiniſtra parte aquam vivam ſignificat p

B orientales partes XI B ſignificat

B. Caſa p B nomen habet, finis grandis habentes ante ſe, finis ſubjacet contra ſextantem rivum ſignificat finis circa ſe

C. Caſa quæ P C nomen habet fines ſuper ſe non habentes proximum venit in alia finis fontem habentes ſubtus flumini A indicat terminum, tranſit fluvium, tranſit vias multas, tranſit limitem ejus p ∞, tranſit labacrum ſignificat colles rigora ſeq — ris. & reliqua, quæ ſequuntur per ordinem literarum, non minus perturbata.

IN LIB. I ANTIQUITATUM RERUM HUMANAR.

Pagina 204.

Ut habent Parii.] Memorantur gentes complures innoxiæ a ſerpentum morſu; ſed aliæ alia ex cauſa. Marſi in Italia incantationibus frangebant noxium virus ſerpentum, de quibus Lucilius lib. 20:

Jam diſrumpetur medius, tam ut Marſus colubros
Diſrumpit cantu, venas cum extenderit omnes.

In inſula Paro Ophiogenes contactu venena corpori extrahebant: in Africa Pſylli ingenito odore virulento ſopiebant ſerpentes, & tunc ſine noxa venenum exſugebant. unde Helvius Cinna:

Somniculoſam ut Pœnus aſpidem Pſyllus.

etſi Gellius hoc aliter accipit. De illis idem, quod Varro, referunt Solinus Polyhiſtore, Strabo lib. 13 Geographiæ, & Plin. lib. 6: *Crates Pergamenus, in Helleſponto circa Parium genus hominum fuiſſe, tradit, quos Ophiogenes vocat, ſerpentum ictus contactu levare ſolitos, & manu impoſita venena extrahere cor-*

pori. & mox de Psyllis: *Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, ut cujus odore sopirent eas.*

IN LIBRUM III.

Pagina 205.

Congerminati &c.] Legendum *congermaniti*, vel ipso Nonio auctore, qui hic observat verbum Congermanescere pro coalescere, conjungi, vel consociari. Quadrigarius Annalibus: *Facite exemplo eorum, ut vos cum illis congermanescere sciatur.* Apulej. lib. 2 Metamorph. *Jamque æmula libidine in amoris parilitatem congermanescenti mecum.* Sic Congenero dixit Attius Phœnissis:

Tibi congenerat generum affinitas.

IN LIBRUM VI.

Pagina 206.

Prærogativæ.] Populus Romanus in sex classes divisus fuit a Servio Tullio rege: classes in centum nonaginta tres centurias. Ex his una erat Prærogativa, quæ prima sorte educta suffragium ferebat centuriatis comitiis; ita dicta, quod prius rogabatur ab eo, qui comitia habebat, *Quid fieri vellent, juberentve.* Ceteræ appellabantur Jure vocatæ, quia omnes centuriæ habebant jus suffragii ferendi. Liv. lib. 27: *Galeria juniorum, quæ sorte prærogativa erat, Q. Fulvium consulem dixerat, eodemque Jure vocatæ inclinassent.* Cur autem Prærogativa centuria introducta fuerit, aliter quam Varro, tradit Verrius Flaccus: *Ut cum essent designati a prærogativis, in sermonem res veniret populi de dignis indignisve, & fierent ceteri diligentiores ad suffragia de his ferenda.*

IN LIBRUM VII.

Suffragat......] Totus hic locus videtur ita legi & suppleri posse: *Suffragatores dicebantur natu majores hi, qui vulgo in usu erant, & quo minus appareret juncta suffragia populi, quem quisque fieri vellet, notabant puncto apposito scriptis candidatorum hominum nominibus.* Varro putat, Suffragatores dictos, qui populi suffragia notabant puncto apposito candidatorum hominum nominibus. ita enim solebant puncto notare suffragia, unde Punctum tulisse dicebantur, qui tribuum suffragiis creati erant magistratus. Cicero pro Plancio: *Quot in ea tribu pun-*

cta tuleris. Sed enim dicuntur quoque Suffragatores, qui candidatis in petitione favebant, & populi suffragia precibus rogabant: quo munere fungebantur clari & præstantes in republ. viri. Valerius Maximus: *Cicerejus ut vidit, omnibus se centuriis Scipioni anteferri, templo descendit, abjectaque candida toga competitoris sui suffragatorem agere cœpit.* Plinius in Panegyrico: *Idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator exsisteres.*

IN LIBRUM XIII.

Pagina 207.

Athenienses autem &c.] Diei initium aliud alii fecerunt. Athenienses & Ægyptii solis occasum, quia nox die prior exstitit: id quod Homerum, Achillis scutum depingentem, allegorice indicasse, observavit Heraclides Ponticus. Babylonii contra ortum solis, ob id, quod totius diei naturalis illa sit potior pars. Umbri meridiem, maximamque solis altitudinem. quod etsi Varroni nimis absurdum videtur, tamen ab omnibus astrologis probatur, qui meridiei punctum pro diei principio usurpant; nimirum ut sint minores dierum naturalium inæqualitates: de quibus Ptolemæus Almagesti lib. 3. Romani mediam noctem, ut initium solaris cursus, & ascensionis.

IN LIBRUM XVI.

Pagina 208.

Mortuus est anno &c.] Gellius lib. 5 hæc recitat ex Annalibus Fabii Pictoris, unde Varro transcripsit; nisi sit memoriæ error aut Gellii, aut Nonii, qui Varroni tribuit. Sunt autem duo fragmenta: *Mortuus est anno duo & vicesimo: Rex fuit anno duo & vicesimo.* quod postremum de Romulo accipio, qui anno ætatis XXII regem primus egit.

IN LIBRUM XVIII.

Ad Romuli initium &c.] Ab Ogygis regis Atticæ Eleusinæ temporibus, scilicet: a quibus ad primam Olympiadem annos plus paulo quam mille numerant Hellanicus, Philochorus, & alii, auctore Eusebio. Quos sequitur Orosius, qui, cataclysmon Ogygis mille & quadraginta annis Romam conditam præcessisse, tradit. Quamquam ipse Varro initio libri tertii de Re rust. videtur affirmare, trecentos supra mille annos

inter Ogygis & Romuli ætatem interceſſiſſe: *Thebæ, quæ ante cataclyſmon Ogygi conditæ dicuntur, eæ tamen circiter duo millia annorum & centum ſunt.* Scripſit autem Varro iſta anno ab U. C. ſeptingenteſimo decimo ſeptimo, ut ibidem dixi.

Fuiſſe Vettium &c.] Non omnino vanus vates fuit iſte Vettius, etſi ipſa auguralis diſciplina plena vanitatis & præſtigiarum. Nam cum hæc prædiceret circa annum Urbis ſeptingenteſimum, (tunc enim Varro hæc ſcripſit) anno octingenteſimo viceſimo primo trium Imperatorum, Galbæ, Othonis, Vitellii tumultuaria cæde, incertum diu & quaſi vagum imperium fuit. ſtetit tamen, manſitque incolume, uſque in annum Urbis milleſimum ducenteſimum octavum. tunc Vandali, duce Genſerico, dominam urbem omnibus opibus ſpoliarunt, & direptam reliquerunt, imperialibus ornamentis & inſignibus ſecum in Africam translatis. ita Romani imperii majeſtas concidit poſt duodecim ſecula, quæ Vettius augur judicavit portendi duodecim vulturiis, qui in auſpicio condendæ Urbis Romulo addixerunt.

IN LIBRUM XX.

Decemviri cum &c.] Decemviri legem tulerunt de nexis, cujus particulam ita conceptam fuiſſe, ex Gellio colligimus: TERTIEIS NONDINEIS CONTINOEIS ENDO COMITIUM PROCITATO QUANTEIQUE STLIS ÆSTUMATA SIET PRÆDICATO. Eam legem Varro fortaſſis ita interpretatur: Decemviros voluiſſe duos nexos & addictos uni creditori, non ſimul, ſed quemque eorum ſeparatim trinis nundinis continuis ad prætorem in comitium produci, quantæque pecuniæ judicatus eſſet, prædicari.

Præterquam duobus &c.] Nonius hic obſervat vocem *Balbe* pro obſcure: quæ cum in his verbis non exſtet, apparet, locum eſſe mutilum & corruptum. Videndum, an legi poſſit: *Præterquam, duodecim in primis, eſt ſcriptum balbe, ſpectare velit potius quam voluntatem, debeam non catum d. m.* Si magiſtratus in judicando, inquit, potius ſpectare velit verba legum obſcura, maxime XII Tab. quam mentem ac voluntatem legumlatorum, omnino non exit ille prudens magiſtratus. Nam, ut ait Celſus lib. 27 Digeſt. *Scire leges, non eſt verba earum tenere, ſed vim ac poteſtatem.* & lib. 29: *Benignius leges interpretandæ ſunt, quo voluntas earum conſervetur.* Huc pertinet Sex. Cæcilii de legibus XII Tab. diſſertatio apud Gellium lib. 20.

Pagina 210.

Velut accensiti.] Proximum fragmentum pertinet ad etymon Censorum, cum quo mihi videtur hoc conjungendum: *Censores ut arbitri populi appellati, quod verbum Censeo & Arbitror idem poterat ac valebat, ut Accensi dicti, quod essent ad arbitrium magistratus, & ob id ad necessarias res sæpius accirentur.* lib. 6 de Lingua Lat. *Accensos ministratores Cato scribit esse. potest id ab arbitrio. nam tendit ad arbitrium ejus, cujus minister.* Alioquin si ab acciendo Accensos deducit, ut lib. 4 de Lingua Lat. hic legendum est, *velut arcessiti;* quod non placet.

In conviviis.] In conviviis talorum jactu unus aliquis creabatur, qui præscriberet modum & leges bibendi. Hic Magister vulgo dicebatur. Varr. lib. 4 de L. L. *In publico convivio etiam nunc antiquitatis retinendæ causa, cum magistri fiunt, potio circumfertur.* Lampridius Heliogabalo: *Præfectum urbis sæpe post cœnam ad potandum vocabat, adhibitis & præfectis prætorio, ita ut si recusarent, magistri eos cogerent.* Arbiter Horatio lib. 2 Carmin.

Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?

Dictator & Strategus Plauto in Persa:

Do hanc tibi florentem florenti, tu sic eris Dictatrix nobis.

Et:

Strategum te facio huic convivio.

Modimperator Varroni, a modo imperando.

IN LIBRUM XXI.

Pagina 211.

Deligata ad patibulos.] Legendum *Deligate: ad p. d.* quod de servili supplicio intelligo, & illud *Deligate*, domini vox est, ad quam noxii servi ad patibulos deligantur & circumferuntur, cruci defiguntur. Patibulum est lignum transversum, ad quod soliti dispessis manibus alligari, atque ita circumduci: mox tolli in crucem. Plautus Carbonaria: *Patibulum feram per urbem: deinde affigar cruci.* Seneca: *Alii brachia patibulo explicuerunt.* Nam liberi deligabantur ad palum, & verberibus cæsi, securi percutiebantur. Liv. lib. 2: *Stabant deligati ad palum nobilissimi juvenes.* idem lib. 36: *Ad palum deligatus lacerato virgis tergo cervicem securi Romanæ subjiciam.*

IN LIBRUM XXV.

Ego σπάρτα apud Homerum.] Homerus:

Καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν καὶ σπάρτα λέλυνται.

Ubi σπαρτα pro vinculis navis posuisse videtur. nam antiqui faciebant sutiles naves, ut Virgilius cymbam Charontis. & Græci quidem lino & cannabo, ceterisque sativis rebus, non sparto, naves suebant. Itaque Varro putat, σπάρτα apud Homerum non plus significare spartum herbam, quam Spartos, quos fabulantur sparsis a Cadmo rege in terram dentibus draconis, repente viros armatos exstitisse: de quibus Palæphatus, Hyginus, & alii. Varroni consentit Plinius lib. 19, ubi multa de sparto.

EX INCERTO RERUM HUMANARUM LIBRO.

Pagina 213.

Qua murum fieri &c.] Est versus Ennii, ni fallor, ex lib. I Annal. qui cum aliis ita connecti potest:

Qua murum fieri voluit urgentur in unum.
Quom sævo obsidio magnum Titana premebat
Juppiter ut, muro fretus magis, quam de manus impe.

Quibus versibus Ennius fortassis hoc voluit dicere: Romulum, cum initio populis finitimis inferior viribus esset, suos unum in locum conduxisse, & Palatinum montem saxo munivisse in speciem quadratam; sicut olim fecerat Juppiter, cum obsidione premeret Titana, parum fretus imbella Cretensium multitudine.

IN LIB. I ANTIQUITATUM RERUM DIVIN.

Pagina 214.

Et religiones & castus.] Nonius putat, Varronem Castus masculino genere dixisse, pro Castitas: quod mihi non videtur. Castus est purificatio, sanctimonia, ut cum abstinebant a cibo & Venere, & aqua pura lavabantur, operaturi iis sacris, quæ a Græcis accepta, vocabantur Græca sacra, ut erant Isidis, Cereris, Cybeles. unde In Casto Deæ esse dicebantur, cum sic puriter faciebant. Tibullus de sacris Isidis:

Quidve pie dum sacra colis, pureque lavari
Te memini, & puro secubuisse toro.

Tertullianus in libro de Jejunio: *Casto Isidis & Cybeles eas adæquas.* Arnobius lib. 5: *Quid temperatus fabæ alimonio panis, cui rei dedistis nomen Castus?* Varro Castum vocat Pu-

ritiam, cum ait: *Quæ puritia est i. p.* id est, Castus non frequentantur & polluti sunt.

IN LIBRUM III.

Pagina 215.

L. Scipio cum &c.] Antiqui libri, *ut vinea.* unde legi posset, *sub linea*, intellige *veste;* vel, *sutum linea.* Est autem linea funiculus, in quo inseruntur margaritæ, aurum factum, & ornamenti causa gestantur in collo. Scævola lib. 5 Responsor. *Lineam margaritarum triginta quinque legavit.* Idem lib. 17 Digest. *Lineas duas ex margaritis.* Hieronymus in vita Pauli eremitæ: *Uno filo villarum insuunt pretia.*

IN LIBRUM III DE GENTE POPULI ROM.

Pagina 235.

Plautus Vesperuginem.] Plautus Aulularia:

Neque Jugulæ, neque Vesperugo, neque Vergiliæ occidunt.

Homerus Odyssæa:

Ἕσπερος ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἵσταται ἀστήρ.

Castor fuit historicus Græcus antiquissimus, qui Chronica scripsit, & ab Eusebio & Suida nominatur. meminit & Ausonius:

Quod Castor cunctis de regibus ambiguis.

IN LIBRUM DE VITA POPULI ROM.

Pagina 236.

Neque ille Callicles.] Calliclem hunc inter minoris picturæ celebres artifices refert Plin. lib. 35, ubi de Euphranore quoque meminit. Neque ille Callicles, inquit, tabellis quaternûm digitorum celebris cum esset factus, tamen ascendere potuit ad Euphranoris gloriam: neque ego his quatuor libris de Vita populi Rom. possum me æquare magnis historicis, atque adeo tibi, Pomponi Attice, qui omnem antiquitatem complexus es in eo volumine, quod de magistratibus fecisti. Cornelius Nepos in vita Attici: *Moris etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator, quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ornavit. nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Rom. quæ non in eo suo tempore sit notata.*

Neque enim obsonium.] Quemadmodum obsonium, inquit,

tota cœna ex diversis rebus exceptum, cum unam in sportam est conjectum, vix dignosci & secerni potest: ita res tam multæ, tamque variæ, ab ultima antiquitate repetitæ, si uno loco generatim & confuse tradantur, non possunt commode percipi. Itaque convenit discretis libris agere. Primum de re familiari ab patribus, secundo de victuis consuetudine primigenia, tertio de disciplinis priscis necessariis vitæ: ad extremum de causis & eventis bellorum populi Rom.

Pagina 237.

Aut bovem aut &c.] Loquitur de ære signato; de quo idem refert Plinius lib. 33: *Servius rex primus signavit æs. antea rudi usos Romæ Timæus tradit. signatum est nota pecudum. unde & Pecunia appellata.* Plutarchus quoque in Poplicola tradit, vetustissimos nummos bove, vel ove, vel sue fuisse signatos. Id genus Suetonius in Augusto vocat Nummos regios, id est, a regibus Romanis signatos. Mox infra pro *solere resonare*, lege *solere resignare*, vel, *donare.* & pro *succiperione cum*, lege *sacciperio novo cum.*

Segestria appellabant.] Segestre dixit Lucilius lib. 15:

Penula si quæris, canterius, servus, segestre,
Utilior mihi, quam Sapiens.

& Suetonius Augusto: *Segestri vel lodicula involutus.* Erat autem teges sive involucrum, quod primum fiebat ex stramentis, sive segetibus, a quibus Varro dictum putat: postea e pellibus. unde Festus ait, Segestria vocari pelles nauticas, quas Græci δέρις appellant.

Pagina 239.

Lepistæ etiam nunc.] Varr. lib. 4 de Lingua Lat. Lepistam nominat vas vinarium in ædibus sacris Sabinis in Deorum mensa positum. Festus Lepistam refert inter vasa aquaria. Est, opinor, a Græco λεπάστη, cujus Athenæus & Pollux meminerunt.

Ubi erat vinum.] Videndum an legi debeat, *aut lepista, aut galeola, aut sinum;* scilicet apponebatur ministrando vino. Nam Priscianus hic observat, *Sinum nominandi casu.* Galeola & sinum vasa vinaria, a similitudine galeæ & sinus ita dicta; quibus in mensa ministrabatur vinum. in eorum locum successit Acratophoron, Græcum nomen, quod significat urceolum. Varr. lib. 1 de Re rust. *Ministrat acratophoro vinum.*

Cicero lib. 3 de Finib. *Ne hoc ephippiis & acratophoris potius, quam proegmenis & apoproegmenis concedatur.*

Mori longi.] Legendum, *Fori longi.* ſic vocat canales, quorum uſus in torculari ad cupas, ut in agris ſunt Fori, ſulci anguſti & oblongi. Columella:

Anguſtoſque foros adverſo limite ducens.

Cocula, quæ coquebat &c.] Coci initio nominati, qui faciebant panem, & coquebant primum ſub cinere in foco, poſtea in furno. Cato de pane: *In foco calido ſub teſtu coquito leniter.* Seneca ad Lucilium: *Farinam aqua ſparſit & aſſidua tractatione perdomuit, finxitque panem, quem primo cinis calidus & fervens teſta percoxit, deinde furni paulatim reperti, & alia genera, quorum fervor ſerviret arbitrio.* Piſtores autem dicebantur, qui far pinſebant, id eſt, tundebant pilis, vel molis truſatilibus frangebant. Varro Taphemenippo: *Nec piſtorem ullum, niſi eum, qui in piſtrino pinſeret farinam.* Servius in lib. 1 Æneid. *Quia apud majores noſtros molarum non erat uſus, frumenta torrebant, & ea in pilas miſſa pinſebant, & hoc erat genus molendi. unde & pinſores dicti ſunt, qui nunc piſtores vocantur.*

Quam murrhinam &c.] Videtur legendum, *Loram murrhinam.* Plautus Pſeudolo:

Quid ſi opus ſit, ut dulce promat indidem, ecquid habet? rogas
Murrhinam, paſſum, defrutum, mellinam, mel quojuſmodi.

Cujus verſus teſtimonio probare conatur Plinius, Murrhinam vinum fuiſſe lautiſſimum, myrrhæ odore conditum. Sed Varro a vino ſeparat in Satyra Ἀνθρωπουργία: *Non modo vinum dare, ſed etiam, ut Plautus ait, murrhinam, paſſum, defrutum:* & Gellius lib. 10, inter dulcia a vinis diſtincta, murrhinam recenſet. Itaque veriſimilius eſt, quod Varro hic refert, quoſdam exiſtimaſſe, Murrhinam fuiſſe loram, ſive dulcem potionem ex maceratis aqua vinaceis, & conditam odoribus. unde nomen ἀπὸ τοῦ μόρου. Ea, quod nequaquam ebrietatem induceret, antiquæ mulieres utebantur pro potu: poſtea creſcente luxuria vino addito loram, paſſum, potare cœperunt.

Pagina 240.

Ex uno exemplo.] Intelligit exemplum L. Egnatii Mecennii, qui uxorem, quod vinum bibiſſet e dolio, fuſte percuſſam interemit, ejuſque cædis a Romulo fuit abſolutus. vel, quod Fabius Pictor in Annalibus ſcripſit, Matronam, quod

loculos, in quibus erant claves vinariæ cellæ, resignavisset, a suis inedia mori coactam. Plinius lib. 14.

Extra urbem in &c.] Servius Tullius rex urbem in regiones quatuor divisit, quas Tribus urbanas appellavit, Suburanam, Esquilinam, Collinam, Palatinam: tum agrum Romanum partitus est in regiones viginti sex, ut tradidit Fabius Pictor, vel in viginti septem, ut Vennonius. quarum regionum nomina imposuit tribubus rusticis, quas illis quatuor urbanis adjecit. De his regionibus hic loquitur Varro, & Dionysius lib. 4 Antiquit. Rom.

Sed quod ea &c.] Forte: *Ex quo bella propter talem misturam immoderatam exæquatis cunctis.* Urbem Romam in initio tenuerunt tria genera hominum, a quibus nomina imposita tribubus: Ramnenses Albani fuere, qui cum Romulo Romam coloniam deduxerunt; Tatienses Sabini, qui cum T. Tatio Sabinorum rege eodem commigrarunt; Luceres Etrusci & Ardeates, omnisque populus adventitius, qui ex agris undique Romam confluxerat. Ita in urbe regnante Romulo triplices civitates, & bella assidua propter talem misturam immoderatam.

Pagina 241.

Posteaque Q. Fabio &c.] Nonius observat Senati pro Senatuis: quæ vox cum hic non exstet, apparet, locum esse mutilum. Fortassis autem deest tale quiddam: *Ex senati consulto ver sacrum votum.* Nam Varro hic agit de religione & cærimoniis: & Fabio Maximo Dictatore, ex senatusconsulto populus ver sacrum voveri jussit, ut auctor est Livius lib. 32.

Tullum Hostilium.] Idem refert Solinus Polyhist. *Tullus Hostilius in Velia, ubi postea ædes Deûm Penatium facta est.* De Anco aliter: *Ancus Martius in summa Sacra via, ubi ædes Larium est.* & mox: *Tarquinius Priscus ad Mugioniam portam supra summam Novam viam.* Sed Varro, ut hic, ita lib. 4 de Lingua Lat. portam Mugionis in Palatio collocat.

Hanc Deam Ælius.] Intelligit Deam Pandam, quam nominat in Satyra Sciemachia:

Ted Anna Peranna, Panda, te Lato, Pales.

in quem locum plura diximus. Quod autem Nonius ait, Varronem hic deducere verbum Pandere a pane dando, ipsius commentum est, non Varronis etymon.

Facta sit: in qua &c.] Totum hunc locum ita legendum

& distinguendum censeo : *Facta. sic inquam omnia regiis temporibus delubra parva facta, ut signa, cetero cultu*, &c.

Quid inter hos Joves &c.] Significat Jovem fictilem, quem Tarquinius Priscus rex in Capitolio dicavit, curavitque miniandum, ut ex Varrone refert Plinius. Propertius lib. 4:

Fictilibus crevere Deis hæc aurea templa,
Non fuit opprobrio facta sine arte casa.

Et a quibusdam &c.] Huc fortassis pertinet id, quod refert Plinius lib. 8. *Lanam*, inquit, *cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caja Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, auctor est M. Varro: factamque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Servius Tullius fuerat usus. inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus comta, & fusus cum stamine.* Virgo Fortuna, seu Virginalis, colebatur quasi Dea pudicitiæ, togæque puellares a novis nuptis ad eam perferebantur. Arnob. lib. 2: *Puellarum togulas Fortunam defertis ad Virginalem.* Ejus ædes fuit extra portam Capenam, quam Servius Tullius exstruxit, teste Plutarcho in Problem. Porro Undulatum Nonius interpretatur purum; quasi Varro hic opponat undulatas & prætextas togas; sed videntur potius a texturæ genere dici Undulatæ, quæ ad undarum similitudinem pictæ sunt. unde & Cymatiles seu Cumatiles, a fluctu, apud Plautum & Ovidium. vulgo hodieque Camelottæ.

Quibus temporibus.] Lemuralibus jaciebant fabas larvis, auctore Festo. Ovidius:

Cumque manus pure fontana perluit unda,
Vertitur, & nigras accipit ore fabas,
Aversusque jacit: sed dum jacit, Hæc ego mitto
His, inquit, redimo meque, meosque fabis.
Hæc novies dicit, nec respicit. Umbra putatur
Colligere, & nullo terga vidente sequi.

Pagina 242.

Cum interea &c.] Forte: *Cum Lucretia.* Quam haudquaquam, ut regias nurus, quas in convivio luxuque cum æqualibus viderant tempus terentes, sed nocte sera deditam lanæ, inter lucubrantes ancillas in medio ædium sedentem inveniunt. Livius.

Pagina 243.

Auri pondo.] Dissentit Plinius lib. 33: *Cum a Gallis, capta urbe, pax emeretur, non plus, quam mille pondo effici*

potuere. nec ignoro, M. Crassum duo millia pondo auri rapuisse suo & Pompeji tertio consulatu e Capitolini Jovis solio, a Camillo ibi condita, & ideo a plerisque existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit, e Gallorum præda fuit, detractumque ab his in parte captæ urbis delubris.

Qua abstinentia &c.] Pyrrhum regem intelligit, a quo Cyneas, legatus Romam cum ingentibus donis missus, neminem, qui munera vellet, invenit. Hic autem duæ negationes unius vim intendunt, & magis negant; ut Bimargo: *Qui non modo ignorasse me clamat, sed omnino omnes heroas negat nescisse.* Lucilius lib. 18:

Cetera contemnit, & in usura omnia ponit
Non magna: proprium vero nil neminem habere.

Quibuscum turpe fecerant.] Vetus editio: *Quibuscum turpe fœdus.* unde puto legendum esse: *A quibus ictum turpe fœdus.*

*Quotquot * Decius.*] Dederunt hosti, inquit, eos, a quibus turpe fœdus ictum: quod factum æque profuit, ac quod Decius se devovit. Loquitur de pace, sive sponsione Caudina, quam Sp. Postumius & T. Veturius Coss. cum injussu populi fecissent, dediti sunt hosti. quo facto non minus exercitum conservarunt, quam P. Decius vitæ suæ devotione. Liv. lib. 9: *Postumius in ore erat: eum laudibus ad cælum ferebant; devotioni P. Decii Cos. aliis claris facinoribus æquabant.*

IN LIBRUM II.

Pagina 244.

Ex tabernis ligneis.] Postrema vox corrupta est. alii reponunt *lanignis*, id est, in quibus lanii carnes vendunt; sed propius ad veterem scripturam est *lineis*. De tabernis argentariis ita meminit Livius lib. 27: *Plurimis simul locis circa forum incendium ortum. eodem tempore Septem tabernæ, quæ postea Quinque, & Argentariæ, quæ nunc Novæ appellantur, arsere.*

In conviviis &c.] Meminit hujus instituti Cicero in Tusculanis. *Mos apud majores*, inquit, *hic epularum fuit, ut deinceps qui accubarent, canerent ad tibias clarorum virorum laudes atque virtutes.* — *Assa voce*, id est, sola linguæ voce, non admixtis musicis instrumentis, ut citharis: quas qui pulsant & simul accinunt, psallocitharistæ appellantur a Suetonio in Domitiano. Varro Catone de Liberis educandis: *Melos in cantibus est bipartitum: unum, quod est in assa voce; alterum, quod vocant organicon.*

Cum a nova nupta &c.] Ad hunc ſolemnem morem in nuptiarum initiis communicandi ignis & aquæ, reſpexit Virgilius lib. 4 Æneid.

Dant ſignum, fulſere ignes & conſcius æther
Conjugii.

Quem verſum explicans Servius, hæc Varronis verba recitat: Aqua & igni mariti uxores accipiebant. unde & hodie faces prælucent, & aqua petita de puro fonte per puerum feliciſſimum vel puellam, quæ intereſt nuptiis, in qua ſolebant nubentibus pedes lavari. Plutarchus in Problematis multas & varias hujus inſtituti rationes tradit: & Feſtus, Ovidius, Dionyſius, & alii alias afferunt, quas longum eſſet commemorare.

Foco ejus.] Fortaſſe legendum, *foco ædilis.* Nam Plutarchus auctor eſt, apud ædiles accendi faces jugales conſueviſſe.

Fax ex pinu alba.] Al. *Fax ex ſpinu alba.* Faces illas nuptiales, quas novis nuptis pueri ingenui præferebant, ex ſpina alba fieri ſolitas, tradunt Feſtus & Plinius, idque quoniam in Sabinarum raptu talibus tædis paſtores uſi erant. Varro in Ætiis: *Fax ex ſpina alba præfertur, quod purgationis cauſa adhibetur.* Sed & pinum nuptiarum facibus ſolemni ritu adhibitam conſtat. Varro Γεροντοδιδασκάλῳ: *Quæ noctu initia fieri ſolita, etiam nunc pinea fax indicat.* Virgilius in Ciri:

Pronuba nec caſtos accendet pinus honores.

Ovidius lib. 2 Faſtor.

Dum tamen hæc fient, viduæ ceſſate puellæ,
Exoptet puras pinea tæda faces.

Cum item e foco.] Legendum, *Cum ignis e foco.*

Natus ſi erat.] Hunc locum ita explicat Servius: *Varro, Pilumnum & Picumnum infantium Deos eſſe, ait, eiſque pro puerpera lectum in atrio ſterni, dum exploretur, an vitalis ſit, qui natus eſt.* Et hoc quidem vulgo: ſed alius lectus ſternebatur natis pueris nobilibus. Junius Philargyrius ad illud Virgilii Ecloga 5 *Dea nec dignata cubili eſt: Pueris nobilibus editis,* inquit, *in atrio Junoni Lucinæ lectus ponitur, Herculis menſura.*

L. Lucullus &c.] Hunc locum recitat Plinius lib. 14, non expreſſo tamen operis Varroniani titulo, quem ex Nonio deprehendimus. Sed apud Plinium corrupte legitur, *Hortenſius ſupra decem cados heredi reliquit.* apud Nonium his perperam attexuntur illa, *medimnûm vini mille cadûm:* quæ a Plinio recte abſunt, nec ſunt Varronis, at Nonii annotantis, *ſic medimnûm, ut mille cadûm.*

Pagina 245.

Ad Sybaritanam &c.] Legendum fortaſſe, *anancæ a populo.* Ad Sybaritanam prædam acceſſerunt, inquit, magna & pretioſa vaſa, a populo nobilium Tarentinarum urbium. Sybaritana præda eſt elegans & ſumtuoſa, ut mores ejus gentis laſcivi, atque effeminati. Anancæ ſunt urnæ, a Græco ἀνάγκη, quæ eſt urna judicialis, vel clepſydra, teſte Heſychio. unde Anancæum poculum urnale dixit Plautus Rudente:

Credo hercle anancæo datum quod biberet.

Varro indicat, Tarentinos habuiſſe cauſa luxuriæ, cui unice dediti, & ab illis Romanos accepiſſe, ſubactis Thuriis, quos a Sybaritis oriundos, primum Tarentini oppreſſerunt, poſtea Romani in ditionem receperunt, ut auctor eſt Strabo lib. 6.

Pellibus tegerentur togæ.] Tollenda poſtrema dictio. eſt enim Nonii, & ab ipſius verbis ſequentibus inepte avulſa. Loquitur autem Varro de velis theatralibus, de quibus idem refert Plinius lib. 19. Carbaſina deinde vela primus in theatro duxiſſe traditur Lentulus Spinther, Apollinaribus ludis.

IN LIBRUM III.

Pagina 246.

Nam poſtea C. Luctatio &c.] Scribendum: *Nam poſtea a C. Lutatio, Conſule, ad Ægates inſulas, cum ipſe catapulta ictus abeſſet.* Cajus Lutatius Catulus Conſul cum Poſtumio Albino, anno U. C. DXI, commiſſo apud Ægates inſulas navali prœlio, inſignem victoriam de Pœnis obtinuit, & graviſſimo bello Punico primo finem impoſuit. Ex quo cum triumphum peteret, reſtitit Q. Valerius prætor, & ſponſione contendit, ſibi jus triumphandi competere, quod, dum prœlium commiſſum eſſet, conſul in lecto decubuiſſet, ipſe prætor conflixiſſet: ſed Attilius Calatinus judex ſponſionis judicavit, quoniam conſulis imperio & auſpicio ſecunda pugnæ fortuna eveniſſet, ejuſdem & jus triumphandi eſſe. Itaque anno proximo navalem triumphum proconſule egit. Et hoc eſt, quod ait Varro: A C. Lutatio conſule ad Ægates inſulas Pœnos devictos, cum ipſe catapulta ictus prœlio non interfuiſſet.

Pagina 247.

Nam Mercurii virgam.] Mercurius geſtabat virgam auream. unde χρυσόρραπις Ἑρμῆς cognominatus. Virg. lib. 4 Æneid. ex Homero:

Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco.
Horatius in Odis:

Tu pias lætis animas reponis
Sedibus, virgaque levem coerces
Aurea turbam, ſuperis Deorum
Gratus & imis.

Apulejus lib. 10 Metamorph. de Mercurio: *Puer luculentus nudus, niſi quod ephebi chlamyde ſiniſtrum tegebat humerum, flavis crinibus conſpicuus. inter comas ejus aureæ pinnulæ ſimul conjunctæ prominebant cum caduceo & virgula.* De *verbena* videantur Plinius lib. 22, & Feſtus.

Mutini quod in Sicilia &c.] Aſconius Pædianus in Comment. in Orat. Ciceronis in Piſonem: Varro quoque in lib. 3 de Vita populi Rom. quo loco refert, quam gratus fuerit erga benemeritos, dicit, *Mutini quod*, &c. De Mutine & rebus ab eo geſtis, multa Livius; tum de honoribus a populo Rom. in illum collatis ita lib. 37: *Mutine, &, ſi quorum aliorum merita erga populum Rom. erant, in ſenatum introductis, honores omnibus ad exſolvendam fidem conſulis habiti. Mutines etiam civis Rom. factus, rogatione ab tribuno plebis ex auctoritate Patrum ad plebem lata.*

Ut ejus convivium &c.] Puto legendum eſſe, *Ut ejus convivium, qui a triumpho daret in Capitolio.* Nam convivium triumphale celebrari in porticibus Capitolii plerumque ſolebat, interdum etiam alibi. Dio lib. 55 de Tiberio Cæſare: *τά τε ἐπὶ τοῦ κέλητος ἐπινίκια ἔπεμψε, καὶ τοῦ δήμου τοὺς μὲν ἐν τῷ Καπιτολίῳ, τοὺς δ' ἄλλοθι πολλαχόθι ἐδείπνισε.* Eo peracto, is, qui triumphaverat, veſperi tibiis & fiſtulis præeuntibus domum reducebatur; quod Cn. Duillius, qui primus Romanorum ducum egit navalem triumphum, ſemper ſervavit.

Pœdius Pœtus cum.] Non dubium eſt, quin legendum ſit, *P. Ælius Pætus:* etſi Plin. lib. 10 refert, hoc prodigium contigiſſe L. Ælio Tuberoni: *In capite prætoris urbani L. Tuberonis, in foro jura pro tribunali reddentis, ſedit ita placide, ut manu prehenderetur. Reſpondere vates, exitium imperio portendi, ſi dimitteretur: at ſi exanimaretur, prætori. Et ille avem protinus concerpſit: nec multo poſt implevit prodigium.* Valerius Maximus lib. 5 nominat Ælium prætorem: cujus hoc prodigium impletum, cum decem & ſeptem militum familiam, eximiæ fortitudinis viros, Cannenſi prœlio amiſit.

Eorum qui ludis Troicis curſitaſſent.] Antiquæ editiones ha-

bent, *Eorumque ludistricas* &c. unde suspicatus sum, posse legi: *Puerorum quæ ludis trita, cum sic assant.* Nænia est cantio puerilis & ludicra, qualis illa de creando rege: *Si recte facies, eris rex;* cujus meminit Horatius:

Roscia dic sodes melior lex, an puerorum
Nænia, quæ regnum recte facientibus offert.

Assabant autem pueri, cum sola voce canebant suas cantiones ludicras, & ad eorum exemplum præficæ ad tibias. alibi dixi. Sed retineo lectionem Scaligeri, quem vide in Conjectaneis.

Ut dum supra &c.] In luctu mulieres induebantur riciniis, prætextis clavo purpureo, usque dum mortuus domi esset: at cum funus efferebatur, sumebant pullas pallas, ricinia injiciebant mortuo, ut cum iis cremaretur. Itaque cum lex XII Tab. funeris sumtus minueret, tria tantum ricinia ad rogum deferri permisit, quæ in Solonis legibus τρία ἱμάτια appellantur. Cicero lib. 2 de Legibus: *Extenuato igitur sumtu, tribus riciniis, & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationem.* Liv. lib. 34 de prætexta: *Nec id vivi solum habeant factum insigne, sed etiam ut cum ea crementur mortui.* Florus in Epitoma lib. 48: *M. Æmilius Lepidus antequam exspiraret, præcepit filiis, lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent.*

Supervacuum.] Nonius: *Supervacuum non putat oportere dici Varro de Vita populi Rom. lib. 3, sed supervacaneum.* fortassis respicit locum illum: *Ab hac supervacaneorum consuetudine*: ut nihil sit necesse hoc novum fragmentum constituere. Sallustius Catilin. *Illis supervacaneum est pro potentia paucorum pugnare.*

Plebisque scito cautum.] Plebiscito Furio de testamentis. Nam C. Furius trib. pl. legem tulit, *Ne cui supra mille asses legare, mortisve causa donare liceret: qui plus sibi legatum accepisset, quadruplum restitueret.* meminit Cicero in Oratione pro Balbo, & Theophilus Institution. ad legem Falcidiam: qua lex Furia est abrogata.

IN LIBRUM IV.

Pagina 248.

Cum Pœnus in &c.] Liv. lib. 33 de Hannibale: *Hunc natura & moribus immitem, insuper & dux ipse efferavit, pontibus*

ac molibus ex humanorum corporum strue faciendis. Appianus de eodem: Ἔστι δὲ οὓς ὑπ' ὀργῆς ἀνῄρει, καὶ τοῖς σώμασι τὸν ποταμὸν ἐγεφύρου, καὶ ἐπέρα. *Palangæ* sunt fustes teretes, quibus subducuntur naves: a Græco φαλάγγαι. Cæsar lib. 1 de Bello Gallico, *Machinatione navali phalangis subjectis.* Julius Pollux: Τὰ τῶν νεῶν ξύλα, οἷς ὑποβληθεῖσιν ἐφέλκονται αἱ νῆες, φάλαγγες καὶ φαλάγγαι.

Iniquus equestri &c.] Videtur legendum: *Iniquus senatus equestri ordini.* Loquitur enim de C. Sempronio Graccho, qui, ut ait Vellejus, dabat civitatem omnibus Italicis, Italiam ad Alpes fere porrigens, agros dividebat, vetabatque quemquam civem plus quingentis jugeribus habere, quod lege Licinia cautum erat: portoria nova constituebat, novis coloniis implebat provincias: judicia a senatoribus ad equites transferebantur, frumentum plebi dabatur, nihil denique immotum relinquebatur. Plutarchus refert, C. Gracchum trecentos equites pari numero cum senatoribus adjecisse: Florus vero tradit, ipsum equites senatoribus admiscuisse, ut ita duplicatas vires equites in senatu haberent. Appianus idem, quod Varro & Vellejus, ademisse senatui judicia, & equestri ordini tradidisse. Ex quo illi quinquaginta annos judicarunt; quoad L. Sulla Dictator in senatorum potestatem judicia restituit, quæ decem solos annos tenuerunt. Aurelia enim lege lata a L. Aurelio Cotta prætore, in partem judiciorum cum senatoribus & equitibus vocati tribuni ærarii, quos demum Julius Cæsar sustulit, & judicia ad duo genera judicum redegit, equestris ordinis & senatorii. Quæ omnia ex Cicerone, Pædiano & aliis nota sunt.

E Græcia, Asia.] De L. Lucullo accipio, cujus villæ regii splendoris celebrantur.

Aut dominatus quo &c.] Melius meo judicio: *Aucti, dominatus quo appellarentur.* Domini appellatio apud Romanos adeo odiosa fuit de imperio, ut etiam in re domestica, quo omnem dominis invidiam, omnem servis contumeliam detraherent, dominum patrem familias servos familiares appellare consueverint, ut Seneca & Macrobius tradiderunt. Suetonius in Augusto Domini appellationem ut maledictum & opprobrium semper abhorruit. Idem Tiberio: *Dominus appellatus a quodam, denuntiavit, ne se amplius contumeliæ causa nominaret.* Sallustius lib. 3 Histor. *Per suffragia ut Præsides olim, nunc dominos destinatis.* quod ipsum Varro hic voluit dicere, Magistratus ita auctos, ut appellarentur Dominatus.

Pagina 249.

Quæ mandata &c.] Emendarim, *neque mandata arcana T. Ampio dedissent, audivi dicentem Cn. Magnum.* Dictum Pompeji, arguentis consules auctores turpissimæ fugæ ex Italia, aut alterius commissi, de quo non liquet. T. Ampius fuit dux Pompejanarum partium, quem Cic. lib. 10 Epist. consolatur exsulem, & de reditu bene sperare jubet. meminit ejusdem lib. 8 ad Atticum, Cæsar lib. 3 de Bello civili, & Suetonius in Cæsare. Cn. Magnus, omisso Pompeji nomine, est in inscriptione epistolæ ad Ciceronem: *Cn. Magnus Ciceroni Imp. S.* Tacitus: *Datum erat crimini, quod Theophanem Mytilenæum proavum eorum Cn. Magnus inter intimos habuisset.* Vellejus lib. 2: *Filiam C. Cæsaris Cn. Magnus duxit uxorem.*

Itaque retulit.] Hæc fortassis est summa auri, quam initio belli civilis, refracto ærario publico, retulit, vel Lentulus consul, vel C. Cæsar; de quo Plinius lib. 33: *Cajus Cæsar primo introitu urbis in civili bello suo ex ærario protulit laterum aureorum XXVI M, & in numerato pondo CCC. Nec fuit aliis temporibus respublica locupletior.*

Tunicas, neque capitia.] Hæc duo fragmenta mihi videntur pertinere ad librum 1, in quo de victu & vestitu egit: at in hoc de bellis civilibus. Porro Capitium Nonius hic interpretatur *capitis tegmen*, cum sit pectori tegendo, & mamillare feminarum, ut lib. 4 de Lingua Lat. *Capitium, quod capiat pectus.*

IN LIBRUM II DE SCENICIS ORIGIN.

Pagina 250.

Appio Claudio.] Appius Claudius Pulcher scenam varietate colorum adumbravit, vacuis ante pictura tabulis extentam, ut ait Valerius Maximus lib. 2. Eo pertinet hoc fragmentum Varronis.

IN LIBRUM II DE ACTIONIBUS SCENICIS.

Pagina 251.

Galearia.] Galearia sunt, quæ galeæ usum aut formam habent. Quadrigarius lib. 1: *Prius hisce auctoribus induere reticula galearia.* Sed hic scribendum *Galera*, nominandi casu plurali. nam ut Collus collum, Calamistrus calamistrum vete-

res dixerunt, ita & Galerum: quod Charifius hic obfervat. erat autem pileum capitis, non Mercurii tantum, fed etiam pontificum & flaminum. Apulejus Apologia 1: *Quod imperatoribus paludamentum, quod pontificibus galerum, quod lituus auguribus.* Ifidorus lib. 19: *Galerum pileum ex pelle cæfæ hoftiæ factum.* In fcena eo ornabantur nuntii & tabellarii. ex quo inter ornatus fcenicos Varro hic retulit.

IN ANNALES.

Pagina 252.

Nummum argenteum.] Nummi viles & minimi pretii fuerunt regiis temporibus; quippe Numa Pompilius ligneos fcorteofque nummos pro congiario populo divifit. Primus Servius rex & æs fignavit nota pecudum, & nummum argenteum conflavit, ut eo appenfo & rudi urerentur, ficut antea folebant ære. nam argentum demum fignatum eft anno Urbis conditæ DLXXV, Q. Ogulnio Gallo, C. Fabio Pictore Coff. quinque annis ante primum bellum Punicum, ut tradidit Plin. lib. 33.

IN EPHEMERIDEM.

Pagina 253.

Navali Etefiæ.] Emendarim, *Anavali*, *Etefiæ*, Anavali venti, id eft, prælufores, quos alii vocant prodromos, five præcurfores, a verbo ἀναβάλλομαι, quod inter cetera fignificat præludere. unde ἀναβαλλόμενος, qui præludit, apud Suidam, & ἀναβολὴ principium, & præludium. Plin. lib. 2: *Hujus exortum diebus octo ferme aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant: poft biduum autem exortus iidem aquilones conftantius perflant diebus quadraginta, quos Etefias vocant.* Mox libri veteres habent, *uberius fluant, & auctumnum ventofum faciant.* quæ vera eft lectio. Fluunt venti, proprie, quoniam ventus non aliud intelligitur, quam fluctus aeris. Plinius ibidem. Vitruvius: *Ventus eft aeris fluens unda, cum incerta motus redundantia.*

IN ADMIRANDA.

Perdicas Bœotios.] Forte illud admirandum Varro hic refert, quod Plinius lib. 10: *Perdices non tranfvolant Bœotiæ fines in Atticam.* Solinus Polyhiftore: *Perdices fane, cum ubique*

liberæ ſint, ut aves univerſæ, in Bœotia non ſunt: nec, cum volant, ſui ſunt juris, ſed in ipſo aere, quas tranſire non audent, metas habent. inde ultra notatos jam terminos nunquam exeunt, nec in Atticum ſolum tranſmeant. hoc Bœotiis proprium.

In ſilva mea &c.] Legendum: *In ſilva Mæſia*, de qua idem admirandum refert Plinius lib. 8: *In Mæſia ſilva Italiæ non niſi in parte reperiuntur hi glires.*

IN ÆTIA.

Pagina 254.

Fax ex ſpina alba.] Spina alba magnam vim habere credebatur ad maleficia depellenda. Ovidius lib. 6 Faſtor.

Sic fatus ſpinam, qua triſtes pellere poſſet
A foribus noxas, hæc erat alba, dedit.

Et mox:

Virgaque Janalis de ſpina ponitur alba,
Qua lumen thalamo parva feneſtra dabat.
Poſt illud neque aves cunas violaſſe feruntur;
Et rediit puero, qui fuit ante color.

Ideo nuptiarum facibus auſpicatiſſima habebatur: etſi ad Sabinarum raptum referat Plinius. Apud Chariſium eſt: *Varro, In Aſia: Fax*, pro *in Ætiis: Fax.*

IN LIB. I HEBDOMADON.

Pagina 258.

Capella Homeri.] Hoc epigramma Varro appoſuit Homeri imagini. Capella ſignificat vitam erroneam, vel famam nominis ejus toto orbe diffuſam. nam capræ late vagantur, & nuſquam conſiſtunt. unde ab Homero vocantur *αἰπόλια πλατέα.* Ietæ vero tale epitaphium Homeri tumulo inſcripſerunt:

Ἐνθάδε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει
Ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα θεῖον Ὅμηρον.

IN INCERTOS LIBROS.

Pagina 259.

Hic Demetrius.] Puto legendum eſſe:

Hic Demetrius æneas tot nactus eſt,
Quot luces habet annus abſolutus.

Eſt autem epigramma ſubſcriptum imagini Demetrii Phalerei;

philosophi & civis Atheniensis clarissimi: de quo ita Diogenes Laertius in ipsius vita: *Καὶ εἰκόνων ἠξιώθη χαλκῶν ἑξήκοντα πρὸς ταῖς τριακοσίαις, ὧν αἱ πλείους ἐφ' ἵππων ἦσαν καὶ ἁρμάτων καὶ συνωρίδων.*

IN LIB. I DE POETIS.

Claudium & Tuditanum.] De ætate Ennii & Nævii meminit Cicero in Bruto, ubi Varronem laudat auctorem, ut opinor, ex hoc ipso libro primo de Poetis. Sed quod Varro tradit, Ennium, cum ageret annum sextum & sexagesimum, duodecimum Annalem scripsisse, videtur significare, Ennii Annalium libros duodecim solos fuisse: cum tamen a veteribus Grammaticis citentur octodecim. An ergo Ennius scripsit Annalium libros duodecim? quos Q. Varguntejus, observato gestorum ordine, in octodecim digessit; & Varro secutus eum librorum numerum, quem ipse Ennius fecit, Grammatici eum, quem Varguntejus? Sane in Lucilii Satyrarum libris Varro eadem ratione a vulgo dissentit, ut alibi diximus; & Nævium non aliter, quam in Bello Punico adducit, quod Nævius illud continua oratione perscripsisset; cum tamen Grammatici libros VII laudent, in quos a C. Octavio Lampadione fuit divisum, ut auctor est Suetonius de Claris Grammaticis. Sed sive duodecimus liber fuit ultimus Annalium Ennii, sive duodevicesimus: illud constat, Ennium in eo libro notasse tempora ætatis suæ, & conditæ Urbis. Quo pertinent versus apud Cic. de Senectute:

Sicut fortis equus, spatio qui forte supremo,
Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.

Et apud Varronem lib. 3 de Re rustica:

Septingenti sunt paulo plus aut minus anni,
Augusto augurio postquam inclita condita Roma est.

IN SATYRAS MENIPPEAS.

Pagina 260.

Aborigines.] Hac Satyra Varro videtur disseruisse, naturam hominis esse quidem illam participem rationis & ingenii, sed inhorrescere & efferari sine cultura virtutis. Eo pertinet titulus Aborigines: qui populi antiquissimi Italiæ primum in montibus vagabantur, nullis civilibus institutis aut domesticis moribus exculti: post in iisdem mœnibus cum Trojanis advenis inclusi, & ad omnem humanitatem fuerunt informati.

De quibus plura Salluſt. Catil. & Dionyſ. Halicar. lib. 1 Antiq. Rom.

Pagina 261.

Sublimes ſperibus.] Obſervaſſe mihi videor, Varronem, cum Satyram claudit, plerumque ſpectatores appellare feſtiva & eleganti aliqua ſententia. Ita, *Væ victis: Properate vivere pueræ, quas ſinit ætatula ludere, eſſe, amare, & Veneris tenere bigas.* Et Coſmotorine: *Detis habenas animæ leni; Dum ventus vos flamine ſudo Suavem ad patriam perducit.* Item Margopoli: *Senſiſtis, dicite labdæ, & vivos contemnite vivi, Anticipate atque addite calcar; ſtultos contemnite docti.* Hinc fere ſuſpicor, etiam hæc verba eſſe in extremo hujus Satyræ: licet in tam acciſis & defectis reliquiis, quæ prima ſint aut ultima, difficilis eſt judicatio.

Agatho.] Agathō adoleſcens inducitur a Platone in Sympoſio, ubi honeſti amoris præſtantem in omni vitæ ratione vim & dignitatem magnifice prædicat. Hujus nomine Varro Satyram inſcribit, in qua inanes adoleſcentiæ cupiditates acerbe inſectatus, tum graviſſime monet, decere teneros & molles animos juvenum, ſtudiis doctrinæ ad virtutem percipiendam imbui & præparari.

Lampadion.] Nomen meretricis protervæ & procacis: quod inter comicas perſonas retulit Pollux, & Nævius fabulæ inſcripſit, cujus meminit Varro lib. 6 de Lingua Lat. Lucretius lib. 4 ait, ὑποκοριστικῶς ab amatoribus appellari Lampadiones, puellas loquaculas & contumaces:

At flagrans, odioſa, loquacula Lampadion fit.

Spes eſt auxilii &c.] Plautus Pſeudolo:

Tibi inventurum eſſe auxilium argentarium.

Similiter:

Et amore pereo, & inopia argentaria.

Pueri obſcœnis verbis.] Inter cetera nuptiarum ſolemnia illud quoque fuit obſervatum, ut cum nubentes prætextam modo depoſuiſſent, tum a multitudine puerorum illis occinerentur verſus joculares, incompoſiti, & obſcœni, qui Feſcennini appellabantur; ſive quod Feſcennio oppido Campaniæ eſſent allati; ſive quod faſcinum putabantur arcere. Catullus in Epithalamio Juliæ & Manlii:

Nec diu taceat procax
Feſcennina locutio.

Horatius lib. 2 Epiſtol.

Fescennina per hunc invecta licentia morem,
Versibus alternis opprobria rustica fudit.

Eodem pertinet hic locus Varronis.

Dum recentes musteos.] Turnebus putat, hunc esse sensum: Dum in fiscellis carnarii suspiciunt teneros caseolos etiamnum fluitantes & stillantes, quorum saliva & sapor eos allicit. Ego leviter aliquando suspicatus sum, hoc exemplo docere Varronem, adolescentes arcendos esse ab omni rerum turpitudine, quæ primum in oculos incurrit, mox penetrat animum. Itaque illud *recentes* mutabam in *nefrendes*: quæ vox significat testes arietum vel porcorum, quos inter edulia ciborumque delicias refert Plinius. Vide Festum & Placiadem.

Factus sum vespertilio.] Vespertiliones forma quadam proverbii videntur dici homines ancipitis fidei vel instituti, aut incertarum partium, ut Tytides Homericus, quem

Οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετείη,
Ἠὲ μετὰ Τρώεσσιν ὁμιλέοι, ἢ μετ' Ἀχαιοῖς.

Nimirum vespertilio animal incertæ naturæ est: neque in muribus plane, neque in volucribus; quod quia interdiu latet, noctu evolat, ab eo Ulpianus vespertilionem servum appellavit, quem Plautus tenebricolum, Varro tenebrionem, lucifugam Lucilius.

Pagina 262.

Δοῦλος Ἔρως ἐστί.] In vulgatis libris Nonii hæc adducuntur ex Varronis Agathone Duloreste, ut non satis constet, an inter reliquias Satyrarum debeant referri, an potius tribui Pacuvio: cujus tragœdia Dulorestes a Grammaticis aliquoties citatur. Ego leviter aliquando suspicatus sum, Pacuvii versus e Nonianis libris excidisse, vel, quod alias sæpe, imperitos librarios illius tragœdiæ nomen cum inscriptione Satyræ Varronis negligenter conjunxisse. Nunc autem attentius mihi hac de re cogitanti, videtur illud Duloreste corruptum esse, atque ita restituendum esse, Δοῦλος Ἔρως ἐστί. An servus est Amor, inquit, qui hominem servum facit? quæ sunt accipienda de amore vulgari & impudico.

Age modo.] Charisius laudat Varronem Menippea Satyra, *Age modo Argo citirèmem*: quam puto integram esse inscriptionem Satyræ; cujus initium adducit Junius Philargyrius, cum inquit, *Varro in Agemodo*; Charisius corrupte *in Agemoro.* Solent enim veteres proverbiorum aut insigniorum versuum principia dumtaxat recitare, ut ex Ciceronis libris Epi-

ſtolatum ad Atticum notiſſimum eſt. Videtur autem eſſe parœmia, cujus aptiſſimus uſus, cum graviori onere quempiam relaxamus; vel cum adhortamur ad id, ad quod a natura ſit aptus factuſque, ut docilem ad literas, verecundum ad caſtitatem. facile enim eſt currentem, ut ajunt, incitare. Argo navis fuit inſigni celeritate. a qua nomen habet. nam ἀργὸν celerem veteres dixerunt. Catullus de Argonautis:

Auſi ſunt vada ſalſa cita decurrere puppi.

Andabatæ.] Andabatæ erant gladiatores, qui ex equis pugnabant oculis clauſis, vel capite operto, ne alter alterum poſſet cernere. unde vulgari proverbio ſic dicuntur, qui temeraria atque inconſiderata contentione in rem quampiam incumbunt; velut qui honoris & gloriæ cupiditate, aut amore divitiarum quaſi occæcati, de iis acerrime contendunt inter ſe & digladiantur: quos lacerat hæc Menippea.

Τὸ σοῦ κράνος.] Ita emendavit Lipſius. recte. Varro alloquitur Andabatam, qui in pugna frontem & oculos tectus galea, nec minus tamen his detectis cæcutit: quia aurum, inquit, non minus excæcat oculos, quam tua hæc galea.

Ædepol idem.] Uſurpat Plauti verſum in Milite:

Quid jam? quia luſcioſus? verbero ædepol tu quidem cæcus,
non luſcioſus.

Mortales multi.] Videtur dicere, variam & inteſtabilem eſſe vitæ rationem, & vel incertis fortunæ eventis, vel cæco impetu cupiditatum homines huc & illuc rapi atque impelli. Illud autem *rurſus ac prorſus*, genus locutionis antiquis uſitatum, formam quandam habet proverbii. Ennius Andromeda:

Rurſus prorſus reciprocat fluctus feram.

Plautus Amphitruone:

Ego cunas receſſim, rurſum prorſum trahere.

Terentius Hecyra:

Tace. trepidari ſentio, & curſari rurſum prorſum.

Quæ verba explicans Donatus, *Rurſum*, inquit, *proprie retro, prorſum ante ſignificat: & eſt proverbiale, ſicut dicimus, Surſum deorſum, Retro foras, Hac illac.* Euripides:

Φέρουσιν αὖθ' οἱ θεοὶ πάλιντε καὶ πρόσω.

Hæc enim Dii rurſum ac prorſum miſcent.

Quod Eraſmus purum recte vertit, *Surſum deorſum.*

Pagina 263.

Nec manus viſco.] Dicuntur manus viſco tinxiſſe, qui furtis & rapinis ſtudent. Lucil. lib. 28 Satyr.

Omnia viscatis manibus leget, omnia sumet:
Crede mihi, presse res auferet omnes.

Sumta metaphora a tenacitate visci. unde & viscata beneficia, & viscata fortuna apud Senecam.

Viri casta.] Ita Græci ἁγνὴ γάμων. Horat. lib. 2 Epist.

Castis cum pueris ignara mariti puella.

Et alibi:

Nuptiarum expers, & adhuc protervo
Cruda marito.

Ἄμμον μετρεῖς.] Hoc proverbium Græci solent usurpare de iis, qui nimis magnum studium conferunt in res difficiles & obscuras, quarum neque initium facile sit dispicere, neque exitum. Sed & in avaros recte dicitur, quoniam immensa pecuniæ cupiditas est, nec unquam expletur aut satiatur augendi opes libido.

Nos barbari quod.] Censet, non minus peccare judices, qui propter aviditatem pecuniæ judiciorum religionem perfringentes, noxios locupletes legum pœnis eripiunt, quam homines barbaros, qui innocentes reos extremo supplicio afficiunt. quæ enim vis est, quæ arceat homines ab improbitate & maleficio, ubi viderint, judiciorum corruptelis se posse delictorum pœnam subterfugere? Quod autem ait *in gabalum:* hoc ut antiquum & obsoletum vocabulum Nonius observat, interpretaturque Crucem. mihi videtur, cum de institutis barbarorum loquatur Varro, ab illis hanc vocem sumsisse. Sane dictio, quæ Gallis patibulum significat, non est ab hac valde diversa: & Strabo lib. 4 scribit, Gallos in sacrificiis solitos homines in crucem tollere. Nisi potius credendum sit, Romanos hanc vocem, ut alias multas, accepisse a Turrenis sive Oscis; hos porro a Syris aut Hebræis, quibus *Gab* significat eminens, excelsum. unde fortassis Caballus, equus major; sicut Camelus in Latinum venit a nomine Syriaco Gemal, aut Hebraico Gamal.

Pagina 264.

ΑΝΘΡΩΠΟΥΡΓΙΑ.] Est opinor de Natalitiis & Nuptialibus, quibus vulgus pecunias profundere queritur: simul exagitat immanem avaritiam eorum, qui in contrahendo matrimonio nihil magnopere quærunt præter dotes fortunæ, & arctissimum humanæ societatis vinculum, quod mutua benevolentia & caritate decet adstringi, dotalibus pactionibus stipulationibusque devinciunt. Inscribitur autem Ἀνθρωπουργία, id est, hominum procreatio, cujus velut initia sunt, Sponsalia, Nuptialia, & Natalitia; quæ sacra non constant sine impendiis. *Et Hy-*

menæus, inquit, *primo lavere alvum marſupio ſolet*, ſeu marſupium exhaurire.

Doti dato inſulam &c.] Τὰ τῆς γῆς ἀγαθά. Chius inſula maris Ægæi, & ager Cæcubus in Campania, feraces vini præſtantiſſimi. Seplaſia forum Capuæ, aut platea, in qua unguentarii negotiabantur. Cicero in Rullum: *Jam vero qui metus erat tunicatorum illorum in Albana & Seplaſia.*

Non fit theſauris.] Præclara ſententia, quæ a Tibullo ita expreſſa:

Non opibus hominum mentes curæque levantur;
Nam fortuna ſua tempora lege regit.

& a Juvenale Satyra 14:

Nec Crœſi fortuna unquam, nec Perſica regna
Sufficient animo, nec divitiæ Narciſſi.

Horatius lib. 3 Carminum:

——— *neque conſularis*
Summovet lictor miſeros tumultus
Mentis.

Perſarum montes.] Sumſit a Plauto in Sticho:

Perſarum montes, qui eſſe aurei perhibentur.

Illud *Craſſi* mutant nonnulli in *Crœſi*: cujus atria fuerunt aurata, ut Cleopatræ reginæ Ægypti: quæ Lucanus lib. 8 ita deſcribit:

Ipſe locus templi, quod vix corruptior ætas
Exſtruet, inſtar erat; laqueataque tecta ferebant
Divitias, craſſumque trabes abſconderat aurum.

Anthropopuli &c.] Forte, Ἀνδροπροβολὴ *non modo;* id eſt, Quo tempore novus maritus eſt in procinctu, uxor in thalamo, cum non modo vinum dare, &c. enumerat enim ſumtus nuptiales. Alii putant, hanc vocem pertinere ad inſcripitonem Satyræ, & pro Ἀνθρωπουργία ubique reponunt Ἀνθρωπόπολις; quibus non aſſentior.

Ut Plautus ait.] Plautus Pſeudolo:

Quid ſi opus ſit, ut dulce promat indidem, ecquid habet? rogas?
Murrhinam, paſſum, deſrutum, mellinam.

quo apparet, non inter vina modo murrhinam, ſed inter dulcia quoque nominatam, ut obſervat Plin. lib. 14, cap. 13.

ARMORUM JUDICIUM.] Hoc titulo fuit tragœdia Attii, item Pacuvii, quæ de contentione ducum Græcorum ſuper armis Achillis. Ab his Varro ſumſit, & inſcripſit Satyræ, cujus argumentum mihi non liquet; niſi eſt de philoſophorum diſſertationibus contentioſis magis, quam frugiferis.

Ut in litore cancri.] Dictum venuſtum in ſuperbos & elatos inceſſu, quo proceram ſtaturam mentiantur; cui affine Græcum illud, ἐπ' ακρων ὀνύχων βαδίζων, & Lucilianum de gallo gallinaceo victore:

Gallinaceus cum victor ſe gallus honeſte
Suſtulit in digitos, primoſque erigit ungues.

Plautus Pœnulo:

Vix quidem hercle, ita pauxillula eſt, digitulis primoribus.

Turpilius Demetrio: *Sandalio innixa digitis primoribus*: ubi Primores digiti ſunt primæ partes digitorum, aut ſummi digiti, ut loquitur Seneca ad Lucilium: *Non exſurgit in plantas, nec ſummis ambulat digitis, eorum more, qui mendacio ſtaturam adjuvant, longioreſque, quam ſunt, videri volunt.* Sunt autem cancris pedes octoni, omnes in obliquum flexi: de quibus Plinius lib. 9.

Pagina 265.

BIMARGUS.] Hæc Satyra eſt in imperatores & duces bellorum, qui magnis imperiis & provinciis præſunt, magna bella gerunt, ſtatuuntque excelſa tropæa; at ſerviunt interim cupiditatibus & deliciis, magnifica ædificia exſtruunt, & exornant ſignis, tabulis, atque Corinthiis operibus: lautitias ciborum toto orbe terrarum exquirunt. Hi ſunt nimirum τρόποι τρόπων, quos omnes heroas dicit neſciſſe, tenere ſolos iſtos imperatores, vi & imperio inſolentes, quos vocat Bimargos, aut Vimargos, voce conformata ex Latina & Græca, ut Flexibulæ, Signoſia, & Dentarpagæ.

Cum Quintipor Clodius.] Poeta ineptus, cujus meminit in Epiſtola ad Fuſlum p. 199 his verbis: *Quintiporis Clodiani forias ac poemata gargaridians dices*, O fortuna, o fors fortuna.

Socius es hoſtis.] Socios, inquit, habes numero hoſtium, & cum his bellum ita geris, ut pulchra & bella omnia domum tuam deportes. Quod videtur dictum in proconſules, prætores, eoſque, qui cum imperio provinciis præerant. Sed antiqui libri habent: *Socius es hoſtibus, cum ſociis;* quomodo dixit Salluſtius Jugurtha: *Sociis veſtris veluti hoſtibus, hoſtibus pro ſociis utuntur.*

Non Hercules potes.] Nonius, Agere interpretatus gerere: ex quo mihi aliquando legendum videbatur, *Non Hercules Potens, qui agebas, ſed Conopiona.* Dictum venuſtiſſimum in ducem effeminatum, qui ſe tamen jactabat Herculem. Non

eras, inquit, Hercules ille potens, ſed æmulabaris illum Conopiona, dum in bello culices arcebas conopeo: ſicut Cleopatra regina, cujus

— Interque ſigna, turpe, militaria ſol adſpicit conopeum.

Conopiona autem dixit, ſicut Cornopiona Herculem indigitant Œtæi, quod ipſos a locuſtis, quas κόρνοπας appellant, tutatus eſt, ut refert Strabo lib.[1] 13. Potens epithetum proprium Herculis, exſtat in antiquis inſcriptionibus. in Hymno Orphei Καρτεροχείρ. Efficax Horatii Epodo:

Nec munus efficacis Herculis.

Sed Varro & alii veteres, in iſtiuſmodi dictionibus fere N literam omittebant, ut Pons, Frons, Tunſus, Pranſus: qua de re alibi. ex eo ſuſpicor, hic in omnibus libris veteribus ſcriptum fuiſſe Potes, ut in augurum libris DIVIPOTES. Alii putant legendum: *Non Hercules poteſt, qui Augiæ egit κόπρον.*

Ut novum cribrum.] Hoc jacit in eos, qui, ut victorias ſuas oſtentent, ſpolia capta publice ſuſpendunt: ſicut nova ſupellex ſolet domi novo paxillo affigi, unde pendeat. Ita Eumenidib. ait, Zenonem patrem illum Stoicorum, novam hæreſin, novo paxillo ſuſpendiſſe. id Græcis πατταλῳ ἀνακρεμάσαι, quod Euſtathius putat proverbio dici, pro, negligentius curare aliquam rem, cum ſit oſtentare & proponere.

Omnes heroas negat &c.] Hic negationes duæ unius vim intendunt, Græcorum modo. Lucilius lib. 17 Satyr.

——— proprium vero nil neminem habere.

Cicero lib. 4 Academic. *Quod bonum quale ſit, negat omnino Epicurus, ſine voluptatibus ſenſum moventibus nec ſuſpicari.* Idem lib. 3 de Finibus: *Sed quamquam negent Stoici, nec virtutes, nec vitia creſcere.*

Vulcanum necdum &c.] Al. *Neccum.* Eandem ſuperſtitionem tangit Arnobius lib. 4: *Per humani generis coquinas currit, inſpiciens & explorans, quibuſnam lignorum generibus ſuis ardor excitetur in foculis: habitudinem fictilibus contribuit vaſculis, ne flammarum diſſiliant vi victa. Neccum* antiqua particula, pro ne unquam. ita Necunquam, pro ne unquam quemquam, veteres dixerunt auctore Feſto: & Quæcum, pro quæcunque. Lucret. lib. 6:

Morbida vis quæcum extrinſecus inſinuatur.

Præquam, præterquam. Cato lib. 1 Originum: *Fana in eo loco compluria fuere. ea exauguravit, præquam quod Termino fanum fuit id nequitum exaugurari.*

Pagina 266.

Trisulcum fulmen.] Trisulcum fulmen fuit dictum, quia id aut incendit, aut findit, ant terebrat. Servius lib. 2 Æneid. fulminum tria genera esse dicit: unum, quod afflat, seu fuligine obducit; alterum, quod findit; tertium, quod incendit. Hoc posterius Varro intelligit. Vide Festum Manubiæ & Trisulcum.

Cum allium ac cæpe &c.] Verba rancida & duriuscula, dicuntur allium ac cæpe olere. item homines parci aut egeni, quibus hæc victus, & ideo inter loquendum anima fœtida. Plautus in Mostellaria de servo impuro:

Germana illuvies, oboluisti allium.

Persius Sat. 4:

——— *tunicatum cum sale mordens*
Cæpe.

Κατάκρισις. Est enim.] Ita libri veteres, a quibus multum dissentiunt vulgati, qui *κατάχρυσις est enim vera, cum in candel. pend. strigil.* Sed neutra lectio expedit observationem Nonii, annotantis hic Strigilis neutri generis: quam tamen ut alias multas, vanam esse ipse crediderim, atque ita Varronem scripsisse: *κατάχλυσις est enim vera, acausta in candelabro pendent strigilia.* hac sententia: Ut nullum usum præstant in candelabro pendentia velaria, vel qui non accensi,

dependent lychni laquearibus aureis:

ita nulli rei sunt imagines, statuæ, tropæa, si non virtutis splendore & lumine lucent. Strigilis, & lecythus, vel ampulla olearia habent usum in balneis; illa ad frictiones, hæc ad unctiones. Plautus Persa:

Ampullam, strigilem, scaphium, soccos.

Sed illud Strigilia est vox poetica, quæ hic significat lintea, velaria, aut id genus aliud, quod obstrigillat & impedit lumen.

Levis tippula.] Tippula insectum levissimum, quod aquas transit, superficiem tantum contingens: a quo forte dicta, quasi Tingula. sed & lino atque retibus adhæret, & in his sedem figit. unde Varroni, *tippula linifici:* etsi Junius & Scaliger hoc mutant in lymphorum aut lymfon.

Legem Lucaniam.] Suspicor esse legem sumtuariam, a Varrone hic luci claro latam, & probatam. unde illi nomen, nisi a Græco λευκανία. Sed, ut dixi, suspicor tantum, non affirmo. Illud vero *scutulavimus*, an est Obscuravimus & intricavimus, a scutulis, seu pedicis aranei, quem Plinius vocat scutulatorem, quod insolubili nodo implicat pedicas.

Mihique divitum &c.] Θέσις Satyræ: ſed in his verbis ſunt pleraque mendoſa, quæ nec reſtituere facile poſſum, nec explicare. Fortaſſe legendum: *Νίκηque divitum ſtilo noſtro papyrino levii ſcapos ſcapitio n. p. p.* hac ſententia: Victorum divitum theſauros levavi, & exoneravi nummis. Scapos metaphorice vocat theſauros ſive loculos, in quibus reconduntur nummi, ſicut in ſcapo ſemina herbarum. unde Scapitium, quod in ſcapis includitur, vox poetica. Levii quarti ordinis, pro levavi, ut Agathone, *Cælo dolitus.* Cato de Re ruſtica: *Inter librum & ſtirpem artito.* Plautus Aſinaria: *Auguratum eſt, impetritum eſt.*

Cum prytimum certum.] Legendum, *cum ἐρίτιμον certum*; vel, *rhytmion certum.*

Pagina 267.

CAPRINUM PRŒLIUM.] Caprinum prœlium, vel κριομαχία, forma quadam proverbii dicitur diſceptatio frivola & otioſa: ab eo, quod huic generi, laſcivo & apto cornibus, inanium prœliorum crebra libido. Sic grammaticorum cavillationes de patria Homeri, de Ulyſſis errore, & iſtiuſmodi rebus nihili, eleganter dici poſſunt Caprina prœlia. Similiter Varro, opinor, certamen honoris & gloriæ, ceterarumque rerum communium & abjectarum, in quas vulgus temeraria contentione incumbit, Caprinum prœlium vocat. Porro Græcum titulum περὶ ἔριδος, ex veteribus libris, parva adhibita correctione, repoſui: alii malunt περὶ ἡδονῆς, interpretanturque Caprinum prœlium, certamen rei venereæ. haud inepte. nam & capræ maxime ſalaces ſunt, & ipſa vox prœlii venereum congreſſum denotat. Virgil. de equo ætate confecto:

——— *ſi quando ad prœlia ventum eſt.*

Propert. lib. 2:

——— *anguſto verſamus prœlia lecto.*

Arnob. lib. 3: *Helleſpontiacum Priapum inter Deas virgines atque matres circumferentem res illas, prœliorum ſemper in expeditione paratas.*

CAVE CANEM.] Cave canem, elogium, inſcribi ſolitum in janua, quo ignoti ædium ingreſſu arcerentur. Nam veteri more canes ad oſtium, non vivi modo, ſed vel ſculpti, ut in regia Alcinoi:

Χρυσεοὶ δ' ἑκάτερθε καὶ ἀργύρεοι κύνες ἦσαν,
Οὓς Ἥφαιστος ἔτευξεν ἰδυίῃσι πραπίδεσσι
Δῶμα φυλασσέμεναι μεγαλήτορος Ἀλκινόοιο,

Ἀθανάτους ὄντας, καὶ ἀγήρως ἤματα πάντα.

vel picti in pariete, ut in fornice Petroniana, in qua non longe ab ostiarii cella canis ingens, catena vinctus, in pariete erat pictus, superque quadrata litera scriptum, CAVE CANEM. Hoc uti conveniet more proverbii, quoties admonebimus, cavendum esse ab homine maledico & obtrectatore, qui velut canis oblatrat, & si quem lædat, nihil præter κυνὸς δῆγμα: aut ab hospite sordido vel inhumano, & minime hospitali, cui ad ostium canis acer & mordax, qui ignotos, vel parum acceptos domino, ab aditu ædium suarum arceat. hinc apud Varronem Eumenid. Cynicus quidam suæ præbitionis die, in januam jubet inscribi hoc elogium, CAVE CANEM, nimirum ne ingrederentur, qui ad illum constituerant. Quamquam jaci etiam potest in custodem plus nimio vigilantem. nam antiqui custodes appellabant Canes. Æschylus Agamemnone:

Λέγοιμ' ἂν ἄνδρα τόνδε τὸν σταθμὸν κύνα
Σωτῆρα νηός.

& contra, canes Custodes. Virg. de Cerbero:

——— *custode sepulto.*

Pagina 268.

COSMOTORINE.] Cosmotorinem & Plutorinem Varro Satyras inscripsit, in quibus videtur disseruisse, repentinas calamitates bellorum, eluvionis, pestilentiæ, turbare mundum & divitias, & tandem conficere atque consumere. perinde ac cochlear omnia, quæ in olla, commiscet, & ut lima ferrum atterit. Τορύνη, genus cochlearis, cujus meminit Aristoph. in Equit.

Σκεύη δύω χρησίμω δοίδυξ ἠδὲ τορύνη.

Grammatici exponunt τὸ κινητήριον τῆς χύτρας. Latini vocant Truam, a terendo. Titinius Setina:

Coquus magnum ahenum, quando fervit, paulo confutat trua.

Singulos lectos.] Lucilius:

Lanæ opus omne perit, squallor, tineæ omnia cædunt.

Videtur autem Varro probare exemplo domus ornatæ & instructæ, cujus supellex deperit paulatim, item in mundo homines, animalia, urbes, sensim interire; ut ait Lucretius:

Inque dies privos aborisci quæque creata.

Soliarde vigebat.] Forte legendum, *soliar desigebat.* Soliar significat sedile, & velum pictum variis coloribus, quo solium sternitur, sicut toral, quo tegitur torus. Festus: *Soliar sternere*

dicuntur, qui ſelliſternium habent; & Soliaria vocantur Babylonica, quibus eadem ſternuntur.

Toga tracta eſt.] Toga pacis, Abolla militiæ: & hæc quidem propria ducum & præfectorum, ut hic locus indicat, & verſus Juvenalis:

Neſcit, cui dederit Tyriam Criſpinus abollam.

Suetonius Caligula: *Convertiſſe hominum oculos fulgore purpureæ abollæ, animadvertit.* Ea hic ſeni data ad turbam, veteri inſtituto, quo in magnis tumultibus etiam ſenes, & alii omnes, qui vacationem habebant, nomina dare cogebantur. Liv. lib. 7: *Et cum, quod per magnos tumultus fieri ſolitum erat, juſtitio indicto, delectus ſine vacationibus habitus eſſet, legiones, quantum maturari potuit, in Auruncos ductæ.* idem lib. 6: *Tertius exercitus ex cauſariis, ſenioribuſque ſcribatur.*

Africa terribilis.] Sumſit ab Ennio, cujus verſum Cicero refert:

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

&, ni fallor, loquitur de bello Punico II, quo totius Africæ; & Romani imperii vires, infeſtis ſignis concurrerunt. Sed prior verſus meo judicio ita legendus eſt:

Africa terribilis contra concurrere, Didûs:

qui eſt genitivus Græcus, ut apud Virgil.

Fatidicæ Mantûs:

de quo ſatis multa Chariſ. lib. 1. Alter verſus eſt ἀκέφαλος, ut ille Eumenid.

Maximum cædit ferro, ſed cædere Ulyſſem.

& Lucilii lib. 30:

Quod tuas laudes culpes, non proficis hilum.

Item Virgilii lib. 2 Georgic.

Tmolus aſſurgit, quibus & rex ipſe Pheroneus.

Atque Ægeus fluctus.] Quam urbem dicat, ignoro: ideo nec de lectionis integritate certi aliquid ſtatuere poſſum. conjecturam tamen meam proponam. Suſpicor legendum eſſe:

——— *atque*

Gæeos, fluctu quam lavit ante aquilo:

Sævus ubi poſuit, &c.

Gæeus, ut limoſus, epitheton Nili, cujus fluctus aquilus, ut Homerus μέλαν ὕδωρ, & Apollonius μέλας πόντος. Sævus Neptuni filius, eſt Buſiris rex Ægypti, qui hoſpites omnium gentium immolare ſolitus fuit. ex quo Virgilius:

——— *illaudati neſcit Buſiridis aras.*

Is condidit urbem, ut Diodorus Siculus teſtatur, Ἡλιόπολιν

ab Ægyptiis appellatam, a Græcis vero Θήβας: quas Homerus prædicat centum portas habuiſſe, per quarum quamlibet reges ſoliti erant maximos exercitus educere. Unde illa tam opulenta civitas diruta & vaſtata, clariſſimum fuit exemplum interitus urbium, quo hic utitur Varro. & Juvenalis:

Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.

Pagina 269.

Detis habenas &c.] Coronis anapæſtica. *Anima lenis*, ut Lucretius lib. 5:

Aurarumque leves animæ, calidique vapores.

Ibidem:

Ventorum pavidus paces, animaſque ſecundas.

Cato de conſulatu ſuo: *Inde omnem claſſem ventus auſter lenis fert.*

Flamine ſudo.] Lucilius libro 29:

Ventorum flamina flando ſuda ſecundent.

Attius Prometheo:

Profuſus flamine hiberno gelus.

CRAS CREDO &c.] Dictum Academicum, quod uſurpamus aptiſſime, cum in rebus dubiis & incognitis, affirmandi arrogantiam vitantes, liberum nobis judicium in poſterum reſervamus; quia, ut ait Pindarus:

Ἡμέραι δ' ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι.

Varro inſcribit Satyræ, quæ eſt in homines leves & inconſtantes, quorum vagatur animus errore, nec habet unquam quod ſequatur, aut in quo conſiſtat. Quales εὐριπίστους multos hodie eſt invenire, quorum pars in ſtudiis inanibus bonam ætatem conſumunt, & divinis literis conſignatæ fidei doctrinam non attingunt niſi in ſenectute: pars certiſſima fidei decreta, quaſi Dædalea opera verſant, &, revocant in diſceptationem, nec in illis unquam ſibi conſtant.

CYGNUS.] Cygnum inſcribit Satyram, in qua ſepulturæ & funeris ſumtus, rituſque vanos exagitat: quia cygnus in hæc unicum exemplum, ut qui moriens, *Dulcia defecta modulatur carmina lingua*: tum collo directo, & expanſis alis ſe componit. Hoc primum, quamvis neget Ariſtoteles, tamen præter quod idonei auctores tradiderunt, etiam homines fide digni nobis affirmarunt, audiviſſe cygnum multo cantu funus ſuum præeuntem.

Tua templa ad alta.] Ennius in Andromacha, Templa alta vocat loca inferorum, obſcura & profunda:

Acherusia templa, alta Orci, pallida.
Varro hic sepulcra. apte. Templi notio enim tam laxa est, ut significet quodvis domicilium hominum & inferorum. Hinc & Virgilius pro sepulcro posuit lib. 4 Æneid.

Præterea fuit in tectis de marmore templum,
Conjugis antiqui.

Phani, properans &c.] Phanius quidam homo curiosus & rerum suarum satagens, solebat exquisita opera obstruere fores ædium, ne se inscio, vel invito, quis intraret. Sed omnis illa obstructio frustra erat. nam & fures, artificio quodam reseratis foribus, e cella penum omnem auferebant clanculum, & adulteri per tegulas ad uxorem furtim commeabant. Idem, aut alius Phanias, solebat penetralia arcte custodire, simulans, reposuisse magnas divitias, cum nummum nullum haberet, auctore Eustathio Odyss. ω. Itaque in proverbium abiit, ἡ Φανίου θύρα, de custodia operosa, eademque inutili atque fallaci. Hinc Varro, opinor, in persona Phanii notat istos curiosos, qui in condendis & asservandis corporibus mortuorum, nimiam curam & sumtus immodicos impendunt. quocunque enim loco, vel modo, cadavera componantur, in ea penetrat occulta naturæ vis, & conficit ita, ut nec vola, nec vestigium appareat. Tum vero sepulcra illa sublimia, & magno opere structa, munitaque, quid sunt, nisi ἡ Φανίου θύρα?

Denique si vestimenta &c.] Tangit morem comburendi cum mortuo vestes discissas. Virgil. de Miseni funere:

Purpureasque super vestes velamina nota
Injiciunt.

Suetonius in Cæsare: *Scenici artifices vestem, quam ex instrumento triumphorum ad præsentem usum induerant, detractam sibi atque discissam, injecere flammæ.*

Democritus, qui &c.] Mel hanc efficaciam habet, ut putrescere corpora non sinat. ex quo Democritus voluit, defunctos in melle condi & asservari: quomodo conditus Hippocentaurus ex Ægypto allatus fuit Claudio Cæsari. Vid. Plin. lib. 22, & Athenæum lib. 2 Deipnosophist.

CYNICUS.] Priscianus lib. 8: *Varro Cynico: Si mehercule purgant, &c.* Ubi fortassis legendum, *Diem hercule purgant*, ut Persius:

——— *noctem flumine purgas.*

vel, quod magis puto, *Cynico sine Hercule purgante*, ut Satyræ inscriptio sit: CYNICUS SINE HERCULE PURGANS. tum fragmentum: *Deorum cura non satisfacitur reipublicæ.* Cynici

irridebant lustrationes & purgationes, quibus noxa aliqua expiabatur: & cum vulgus purgamenta, velut abominanda, mitteret in aquam profluentem, aut in mare, ipsi etiam his vescebantur. Lucianus de Cynico, Ὃν ἔδει τῆς Ἑκάτης τὸ δεῖπνον φαγόντα, καὶ τὰ ἐκ τῶν καθαρσίων ᾠά.

Pagina 270.

DESULTORIUS.] Desultorius intelligitur equus expeditus, & paratus ad usum insiliendi desiliendique: sive in prœlio, in quo binos trahere equos sine ephippiis, & in recentem ex fesso transultare, militaris instituti fuit: sive in circo, ubi solemne genus certaminis, ex equo in equum transiliendo, contendere citato cursu ad metam. Cicero pro Muræna: *Quasi desultorius in quadrigarum curriculum.* Hinc Desultorius titulus Satyræ Varronianæ, qua invehitur in Tritones illos, qui voluptariis navigiis in mari lasciviunt, certantque, quasi in circo solent desultoriis equis. Quos Seneca lib. 7 de Benefic. notat his verbis: *Cui triremes & cæratas non mitterem, lusorias & cubiculatas, & alia ludibria regum, in mari lascivientium, mittam.* Homer. de Ulysse naufrago Odyss. Σ:

Ἀμφ' ἑνὶ δούρατι βαῖνε κέληθ' ὡς ἵππον ἐλαύνων.

a quo Varro fortassis titulum sumsit.

Domini delicias.] Libri omnes: *In aliis domini.* ego priora duo verba judicavi pertinere ad Græcam inscriptionem, quam ita restitui, περὶ τρυφῆς σὺν ἀλίοις: quæ emendatio ita certa est, ut nihil sit necesse in ea confirmanda longiorem orationem insumere.

Faselo nactum.] Emendandum opinor, *faselum actum*, hoc sensu: Faselum, delicias domini, actum & impulsum, hoc, quantumvis leve & parvum incommodum, servus tonsili remo luit. *Tonsilis remus*, aptus ad tundendum cælandumque. *Flicta*, agitatio, impulsio, ab obsoleto verbo Flicto vel fligo: quo tamen Virgil. usus.

DOLIUM.] Diogeni Cynico domus fuit dolium fictile ex terra, aptum excipiendo soli, & avertendis pluviis ac ventis, tum immune a flammis:

——— *dolia nudi*
Non ardent Cynici: si fregeris, altera fiet
Cras domus, atque eadem plumbo commissa manebit,

ait Juvenalis. Ab hoc titulus Satyræ, quæ fortassean de ædificiis.

Pagina. 271.

A cælatura Cælum.] Plin. lib. 2 hunc locum respicit: *Quem κόσμον Græci nomine ornamenti appellaverunt, eum & nos a perfecta absolutaque elegantia Mundum. Cælum quidem haud dubie cælati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro.*

Alium curvantem.] Non dubito, quin legendum sit, *turbantem.* Virg. lib. 9 Æneid.

Impastus ceu plena leo per ovilia turbans.

Turbare pro miscere, agitare, volvere, absolute, ut hic, utitur lib. 3 de Re rustica: *Cum mare turbaret.* & Lucretius lib. 5:

——— *quare pugnare necessum est*
Dissimiles inter se res, turbareque mixtas.

Nisi quis malit *cursantem*, ut dixit Seneca ad Lucilium: *Circa lucem discurritur.* Porro totus hic locus ita constituendus est:

Animum meum mitto speculatum toto orbe, uti
Quid facerent homines, cum exporrecti sient,
Me faceret certiorem: si quis sumeret
Me melius operam, ut ejus consilio potius
Vigilium adminicularem nostrum: qui videt
Alium turbantem extremo noctis tempore.

Opinionibus ventilabundus.] Antiqui libri, *vertilabundus*; quod rectum puto. ut enim a Conscribo Conscribillo, a Sorbeo Sorbilo, ita a Verto Vertilo, unde Vertilabundus, qui vertigine actus cadit.

Divitum apothecas.] Ita Turnebus emendat, & censet, Varronem hoc jacere in prodigos & ebriosos, qui nati sunt vino in vesicam colando, quique cellas divitum vinarias epotas effundunt in matulam, quam dicit communem, quod in eam confluit vinum omne; ut communis locus dicitur Acheruns, quo omnes post mortem eunt. Approbo emendationem: cetera aliter sentio. Apothecæ Chiæ, cellæ, in quibus vinum Chium repositum, quod omnium præstantissimum regnabat mensis divitum. Unde Lucilius χίοστε δυνάστης. Matella hic sumitur pro modulo potus, ad quam accommodare modum bibendi admonemur proverbio illo, Est modus matulæ. Sic Patella pro modulo cibi, eleganti illa sententia Eumenid. *Patella esurienti posita, provocat Neapolitanas.* Hoc ergo Varro voluit dicere his verbis: Divitum exquisitas & superfluas potiones, revocat ad communem & temperatum usum potus.

Eris iterum exporrectus.] Nonius hoc verbum, ut rarum, observat. frustra. nam haud dubie scripsit Varro *experrectus*,

vel *exporgitus*. Similiter in his libris mutat Innoſco, & Propius, in Ignoſco, Prodius: manifeſto errore.

Pagina 272.

ΕΠΙΤΑΦΙΩΝ.] Ἐπιταφίων nomine intelligit Varro omnem cultum & honorem, qui mortuis ſolebat deferri poſt ſepulturam: cujus generis elogia, parentalia, februa, & ſimilia: quorum ambitione non modo claros & honoratos viros, ſed homines etiam privatos & infimos exarſiſſe, teſtantur monumenta, quibus prope omnes provincias repleverunt. Epitaphiorum autem uſum non inutilem eſſe oſtendit Cato ille ſenex, qui apud Ciceronem in libro de Senectute profitetur, ſe legendis ſepulcris in memoriam redire mortuorum.

Ἐν δέ τισι κ. τ. λ.] Vetus editio, *Varro επιταφιων ευδετισι, περι ενταφιων*. Alibi, *Varro περι επιταφιων*. utraque lectio corrupta, ex qua eruere meliorem nondum potui.

Ubi maneant capeti &c.] Libri, inquit, ſunt indices loculorum, quibus conduntur cineres atque oſſa Deorum, heroumve: quoniam in ſepulcris nulla nota, nullum ſignum apparet. κάπετος, ſpecus, foſſa, ſcrobs, & omne cavum terræ rebus condendis. itaque notio ejus laxior, quam τάφου.

Quoniam in ſepulcris &c.] Laertius lib. 8 de Empedocle: Οὐδὲν δὲ παράδοξον τάφον αὐτοῦ μὴ φαίνεσθαι, μηδὲ γὰρ ἄλλων πολλῶν. Juvenalis:

——— *data ſunt ipſis quoque fata ſepulcris.*

Auſonius Epigrammate 34:

Miremur periiſſe homines? monumenta fatiſcunt.
Mors etiam ſaxis, nominibuſque venit.

Nec vola, nec veſtigium.] Hoc proverbii uſum habet, cum res evanuit ita, ut ne indicium quidem, vel ſignum ullum ſuperſit. nota enim communis eſt vel manus, vel pedis impreſſio. Exſtat & Taphemenippo.

ΕΠΙ ΤΗ ΦΑΚΗ.] Hunc titulum obtinere locum proverbii, indicat Gellius lib. 13. *Videte tamen*, inquit, *ne exiſtimetis ſemper, atque in omni loco, mortales multos pro multis hominibus eſſe dicendum, ne plane fiat Græcum illud de Varronis Satyra proverbium,* Ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον. Quod Varro jacit in homines ſumtuoſos pariter & inertes, qui nihil poſſunt, vel animi contentione, vel labore corporis efficere, & ſunt in omni vitæ ratione vel labore lauti ac elegantes. Cum autem vitam, quam tenuis cultus corporis facile ſuſtentat, obruunt copia,

atque rerum omnium affluentia, tum vero lenti admiſcent unguentum.

Nec multinummus.] Ita lib. 3 de Re ruſtica: *Multinummos alo aſinos.*

Elops.] Lucilius de elope: *Quem præclarus elops.*

Legendo.] Hoc monitum, ſeu conſilium, libenter amplecti decet omnes politiori humanitate tinctos, quoniam ipſe, qui dedit, conſtantiſſime in illo perſeveravit. Varro enim ad octavum & octogeſimum annum vitam produxit, &, quo extrema etiam hora ſtudiorum fructus ferret, in lectulo ſuo compoſitus, ſcriptione occupatus, ſpiritum emiſit. Quod autem dicitur, *vitam procudere*, tralatitium eſt a fabris ærariis, qui ferrum cudendo malleis producunt & extendunt. Sic, Procudere dolos, Plautus. Lucretius, Procudere ſecula, prolem, voluptatem.

EST MODUS MATULÆ.] Hoc proverbium monet, adhibendum eſſe modum compotationi & ebrietati, de quo vide locum illum Endymion. *Divitum apothecas.*

Vino nihil jucundius.] Elegantes & ſuaves verſiculi, digni cyathis & poculis, non modo libris, inſcribi. Commendant autem moderatum uſum vini, qui multa ad res neceſſarias invitamenta affert, & animi ſimul & corporis ægritudini medetur. nam vinum immoderate hauſtum, noxium eſt & letale; quod vere monet Lucilius:

Scito enim bene longinquum mortalibus morbum
In vino eſſe, ubi qui invitavit dapſilius ſe.

In uxorculæ opicillum.] Suſpicor Opicillum hic ſignificare vaſculum picatum, quo vinum conditur & aſſervatur, a verbo Opico, quod eſt apud Catonem de Re ruſt. vel μεταφορικῶς uſurpari pro veſica, quæ eſt quaſi vas aliquod aut receptaculum potus, ut venter cibi. unde Plautinus Saturio in Perſa:

Nolo in veſicam quod eat, in ventrem volo.

Similiter autem Varro dixit Octogeſi, *addere in bulgam, in veſicam*, id eſt, dare & conferre. & lib. 4 de Ling. Lat. *Cum in dolium aut culleum vinum addunt ruſtici.*

Pagina 273.

Simpuvio vinitari.] Eſt vinum dari, quod in ſacrificiis fiebat Simpuvio. Varr. lib. 5 de Ling. Lat. *Quo vinum dabant, ut minutatim funderent, a guttis Guttum appellarunt, & quo ſumebant minutatim, a ſumendo Simpuvium nominavere.*

Melicas Calenas, obbas.] Μέλη Græcis eſt genus vaſis, aut poculi fictilis, cujus meminit Athenæus lib. 11. unde fortaſſis Varroni Melicæ Calenæ, a Caleno oppido Campaniæ nobili, præſtantis vini feracitate. *Obba* poculum ingens & capaciſſimum, vel ligneum, vel ex ſparto. Tertullianus in Apologet. *Quid differt ab epulo Jovis ſilicernium? a ſimpuvio obba? ab haruſpice pollinctor?*

Cumanos Calices.] Calix Cumanus, genus poculi figulini, quod Cumæ dabant, ex rubra argilla. Martial. lib. 4 Epigr.

Hanc tibi Cumano rubicundam pulvere teſtam
Municipem miſit caſta Sibylla ſuam.

Helio πιοπο *olfacit.*] Cælius Rhodiginus lib. 13 putat, hunc locum commode poſſe reſtitui, ſi legamus, *heluo* πίπας, vel οἰνοπίπας: quæ vox, inquit, temulentum ſignificat παρὰ τὸ πιπίζειν, id eſt, ſugere. Alii aliter; nec eſt neceſſe ſingulorum ſententias a me recenſeri. Ipſe emendarim *helluo*, δίοπος *olfaciet.* Mos vetus fuit, dare oſculum feminis, ut ſciretur, an temetum olerent. Hinc Varro ait, Qui continuo ingurgitat in ſe merum, is ſi velit explorare uxoriam temulentiam, quomodo olfaciet temetum? Δίοπος, ſpectator, cognitor, procurator; quo nomine recte cenſetur rex & princeps, auctore Æſchylo.

Iſmenias hic Thebogenes.] Iſmenias Thebanus, tibicen celeberrimus; quem Varro ait, opulentia & luxuria diffluere: & Plinius refert, multis fulgentibuſque gemmis uti ſolitum, inſtituiſſeque, ut omnes muſicæ artis gemmarum oſtentatione cenſerentur. Celebratur dictum Antiſthenis philoſophi, qui cum audiſſet, Iſmeniam optimum haberi tibicinem, *At homo nequam eſt,* inquit. *nam ſi probus eſſet, tibicen non eſſet.*

ΕΥΡΕΝ Η ΛΟΠΑΣ ΤΟ ΠΩΜΑ.] Hoc proverbio uti conveniet, quoties vitæ ſocietate & communione junguntur, qui moribus, vel affectionibus ſimiles ſunt. ut cum

Uxor peſſima, peſſimus maritus:

diſcipulus indocilis, præceptor parum doctus: vel cum cauſa non honeſta & probata, qualicunque patrocinio defenditur, aut prætextu honeſtatur; ut apud Maronem Dido infelicem amorem ſuum, *Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.* Hieronymus contra Rufinum: *Quod librum Euſebii pro Pamphili verteres, quod tuum quaſi operculum, venenatæ patellæ imponeres.* Atque hoc ſenſu Varro illud inſcribit Satyræ, quæ lacerat malitioſum genus adulatorum, qui non modo loquuntur ad voluntatem alterius, ſed etiam omnia dicta, factave

quantumvis improba, excipiunt plausu, acclamatione, murmure. hæc apte dicuntur ἠχητικὰ καθηκόντα, & ipsi parasiti ἠχέται, quasi obstreperi & clamosi, quales in scena inducebantur inter mimos secundarum partium, auctore Festo. Alii legunt περὶ καθηκόντων, ἢ περὶ γεγαμηκότων. Quid si? περὶ τῶν μιμητῶν.

Ταμιεῖον συνέχων.] Dictum festivum de mensa copiosa & instructa, in qua velut penus omnis apponitur. Profertur autem hic εἰρονικῶς ab adulatore callido & versuto, qui, ut extollat tenuem apparatum mensæ, quasi unus hominum priscæ frugalitatis & parsimoniæ, acclamat ταμιεῖον συνέχων, Cellam penariam ferens. Nimirum ficti adulatores, ut ait Petronius, cum cœnas divitum captant, nihil prius meditantur, quam id, quod putant gratissimum audientibus fore. nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, nisi quasdam insidias auribus fecerint.

Eumenides.] Tractat dogma Stoicorum, πάντας ἀνθρώπους μωροὺς εἶναι; & generatim colligit, Reges, philosophos, sacerdotes Magnæ matris, ebrios. avaros, prodigos, pro insanis censeri debere. idem probat Horatius lib. 2 Sat. 3. Porro Eumenides easdem vocat Furias & Pœnas.

Plenus vini] Ita Terentius, *Vini plenum.* Horatius contra, *Inane vini dolium.*

Dum (essena hora —) Locus corruptus, & qui sententiam nullam ejiciat, ita fortasse restituendus: *Dum æs (στενόποροι nam ad latera) imponeret ædilis signosiæ, Deam gallantes vario retinebant studio.* Apta sententia. Dum, inquit, ædilis inferret stipem cellæ, cujus ad latera erant angusta foramina, in modum thesauri, Galli Deæ laudes dicebant, occinebantque varias salutationes atque nænias, quibus moris erat Diis valedicere, & tanquam pueris occupare somnum. Quod merito ridet Arnobius lib. 7. *Quid*, inquit, *domuitiones illæ, quibus, bene ut valeant auspicabili salutatione mandatis? Somni enim quiete solvuntur, occuparique ut hoc possint, lenes audiendæ sunt næniæ.* Porro Æs vocat stipem, quam Galli totum diem emendicabant, & vesperi ædilis inferebat thesauro. Festus: *Impensam stipem, æs sacrum, quod nondum erat pensum.* Στενόποροι, foramina angusta, ut lib. 6 de Lingua Lat. *Delphis in æde foramen vallatum est quoddam, in thesauri speciem.* Sed videtur antiqua lectio commode posse restitui, unius literæ adjectione, ut legatur, *sena phora nam.* φορὰ est collatio, ἔρανον, & ea hic sena ad latera

Gallorum, qui totum diem, immo menſem, rogabant ſtipem; niſi quis etiam malit, *jam adlata erat.*

Ædilis ſignoſiæ.] Eſt cella vel ædicula, in qua reponitur ſignum, ſtatuave. νόσσια, vox Græca, ſignificat nidum, manſiunculam, loculamentum: ſed Varro ut Latinam abutitur, atque ita componit, ut Bimargus, & Dentarpage: de qua ratione compoſitionis Quinctil. lib. 1: *Ex noſtro & peregrino, ut biclinium; aut contra, ut epitogium, & Anticato.*

Pagina 274.

Strobile, omittis.] Strobilus, ſervus Plauti Aulularia, nomen habet a cochleæ natura, quam στρόβιλον vocant; aut a deformitate corporis. στρόβιλον enim Græci σχολιὸν, καμπυλὸν, pravum & incurvum dicunt.

Nam ut arquatis &c.] Lucretius lib. 4 idem tradit de arquatis, ſive ictericicis:

Lurida præterea fiunt quæcunque tuentur
Arquati: quia livoris de corpore eorum
Semina multa fluunt, ſimulacris obvia rerum.
Multaque ſunt oculis in eorum denique mixta,
Quæ contage ſua palloribus omnia pingunt.

Similiter Galenus lib. 1 de Cauſis ſymptom. aſſerit, ictericis omnia tum videri flava, cum tunica oculorum cornea, bile rubea cum ſanguine infecta eſt, vel potius oppleta. *Veternoſus* hic eſt phthiſicus, cui ſolet corium veterno atque ſcabioſa macie exaſperari, ut ait Apulejus lib. 9 Metamorph.

Furiis incinctum.] Ita Catullus de comitibus Bacchi:

Pars ſeſe tortis ſerpentibus incingebant.

Vetus poeta:

Ceruleæ incinctæ igne incendunt.

Silius lib. 15:

——— *apparent mœnia Grajo,*
Condita Maſſiliæ, populis excincta ſuperbis.

Pagina 275.

Diſcumbimus muſſati: dominus maturo ovo cœnam committit.] Veteres cœnam ab ovis auſpicabantur, pomis finiebant. Cicero ad Pætum: *Integram famem ad ovum affero.* Horat. lib. 1 Sermon.

——— *ſi collibuiſſet ab ovo, uſque ad mala.*

Huc pertinet, quod Varro dicit: *Ovo cœnam committere*, id eſt, incipere, ordiri: nimirum ut Committi dicuntur ludi, cum, ſigno dato, quadrigæ e carceribus emittuntur.

Patella eſurienti poſita &c.] Hæc ſententia indicat, majorem percipi voluptatem ex tenui victu, quo cum deſiderio ad naturæ neceſſitatem fruimur, quam ex magnificis epulis, ſoli luxuriæ & ventris libidini paratis. Eſt enim verum illud, quod Socrates dicere ſolebat, *Cibi condimentum eſſe famem, potionis ſitim.* Patella, genus vaſis, aptum ad uſum cibi communis, ut oleris, pulmenti. Horatius Epiſt.

Nec modica cœnare times olus omne patella.

Neopolitanæ piſcinæ, deliciæ divitum, & gulæ otiique fomenta, celebrantur a Plinio lib. 9.

Dum ſermone cœnulam variamus, Interea tonuit bene tempeſtate ſerena.] Sumſit ab Ennio lib. 2 Annal.

Quom tonuit lævom bene tempeſtate ſerena.

de quo dixi ad Satyram, Lœx Mænia.

Inſcribit Scantius.] An a flavis capillis nomen habet, aptum homini lauto, & voluptario? Exſtat Tergiſti in veteri inſcriptione, P. SCANTIUS PHILETUS FECIT SIBI ET SCANCIÆ. *Hornum* ipſius anni accipit Nonius, ut ſit hic ſenſus: Die meæ præbitionis, quo decebat convivas feſtive & hilariter accipere, ego in januam juſſeram inſcribi, CAVE CANEM, ne ingrederentur, qui ad me conſtituerant: & cum in eo eſſem occupatus, atque in ſchola res graves & ſerias tractarem; Scantius, homo feſtivus, inſcribit, H. P. D. id eſt, frugibus ipſius anni præbebit, & convivas accipiet. Sed poteſt etiam legi, *curarem inſcribi* T. SCANTIUS H. P. D. ſcilicet habebit ſcholam. Cujus moris meminit Lucianus in Hermotimo: Πινάκιον γάρ τι ἐκρέματο ὑπὲρ τοῦ πυλῶνος μεγάλοις γράμμασι λέγον, τήμερον οὐ συμφιλοσοφεῖν.

Beluæ, an ae albu &c.] Græcas voces fuiſſe crediderim, quas imperiti librarii non intelligentes, Latinis characteribus perſcripſerunt, &, quod ſæpe alias, depravarunt. An vero Gallos vocat belluas criſtatas? quales depingit Lucretius:

——— *in numerumque exſultant ſanguine læti,*

Terrificas capitum quatientes numine criſtas.

ut fortean legendum ſit: ἐν κεφαλῇ *quibus* λόφος ἀτενὴς, vel ἀντ' ἀλκῆς *quibus* λόφος ἀτενὴς, inſigne fortitudinis, quibus rigida criſta. Lucianus de Gallo ave: Ὡς ἀντὶ τοῦ κράνου τὸν λόφον ἔχειν ἐνοι τῇ κεφαλῇ. Sed cur Galli videbantur colubræ? an propter lubricos motus, & contortos crines, quos

jactabant? de quibus Apulejus: *Absonis ululatibus constrepentes fanatice pervolant: denique capite demisso, cervices lubricis intorquentes motibus, crinesque pendulos in circulum rotantes.* Statius lib. 10:

Sanguineosque rotant crines.

Cur vero *Cercopitheci?* an trahebant caudas? de quo mihi non liquet.

Item Tragici prodeunt &c.] Tragici primum nuda ora perungebant fæcibus vinaceis, a quibus nonnulli Tragœdiam nomen accepisse opinantur, quasi τρυγωδίαν: post ab Æschylo reperta persona, cujus operimento caput & os tectum undique. Hinc Varro dicit, Tragicos olim fuisse ore fæcibus peruncto; nunc prodire capite gibbero, id est, exstanti & eminenti. Prudentius lib. 2 contra Symmachum:

Ut tragicus cantor ligno tegit ora cavato,
Grande aliquid cujus per hiatum crimen anhelet.

Damacrinus insanus.] Emendarim, *Damacrinus sanus equiso ἔξω βεβαίοις morbi fluctibus educit unquam.* hac sententia: Qui sunt domitores equorum, ex his nemo sanus educit furentem equuleum, ubi jam furor est assiduus, & haud fere unquam intermittit. Damacrinus, domitor, quasi ὁ κρίνων τὴν δάμασιν.

Maximum cædit ferro.] Versus est ἀκέφαλος, quod genus alibi observavimus. Intelligit vero Ajacem, qui ob successionem armorum Achillis Ulyssi adjudicatam subito furore correptus, gladio districto silvam petiit, & existimans, se Græcorum copias cædere, gregem pecorum trucidavit: tum duos maximos sues, trabe suspensos, quos putabat esse Agamemnonem & Ulyssem, flagris cæcidit.

Pagina 276.

Furando tamen &.] Videtur legendum *frudando;* ut Plautus Aulular.

Egomet me frudavi, animumque meum, geniumque meum.

Terent. Phormon.

Suum defrudans genium comparsit miser.

Quemadmodum autem servi de dimenso suo subtrahebant, & sedulo convasabant peculium, ut tandem se peculio suo redimerent ex servitute; sic avari ex se ipsis quærebant & cogebant peculium, quod præsidii causa seponebant, ut eo necessitatis tempore uterentur. de quo peculio Celsus lib. 9 Dige-

ſtor. *Audiſſe ſe ruſticos ſenes ita dicentes: Pecuniam ſine peculio fragilem eſſe: peculium appellantes, quod præſidii cauſa ſeponeretur.*

Herculis, athletæ.] Hercules idem athleta, idem gladiator. ex quo Vejanius Horatianus, cum rudem accepiſſet,

— armis Herculis ad poſtem fixis, latet abditus agro.

Empedocles natos &c.] Empedocles philoſophiam verſibus tradidit apud Græcos, ut Varro & Lucretius apud Latinos. in his de origine humana ita ſtatuit: Membra ſingula ex terra, quaſi utero prægnantis, temere profuſa, mox coiiſſe & effeciſſe ſolidi hominis materiam, permixtam igni & humori. Vid. Laertium & Cenſorinum de Die natali.

Ego medicina a Serapi.] Serapis princeps Deus in Ægypto, ut in Latio Saturnus. credebatur morbos immittere. unde eſt in Epigrammatis Græcis:

Ἐνθάδε παιδεύουσιν, ὅσοις κεχόλωτο Σεράπις.

rurſus eoſdem curare, quod Varro hic indicat. Laertius lib. 5 refert, Demetrium Phalereum philoſophum, cum Alexandriæ amiſiſſet oculos, a Serapide rurſus illos accepiſſe. & Tacit. lib. 4 Hiſt. de origine ejuſce Dei multa narrans, ſcribit, nonnullos putare, Serapin eſſe Æſculapium, qui ægris corporibus medeatur.

Quotidie precantur.] Hic mutatum genus verbi Nonius obſervat. an ergo Varro dixit: *preco ter*, vel, *præcanturio*, ὑμνέω. Porphyrius quidem Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, de eodem cultu Serapidis agens, ὑμνῳδοὺς memorat.

ΘΕΩ ΕΡΑ] Eſt præceptum pietatis in Deum, quod præſtat cetera ſapientum dicta, quæ pro foribus templi Delphici inſcripta celebrantur.

Pagina 277.

Cepam eſſe, & veſci cuminum.] Id eſt, Flere & pallere. Cepam eſſe, κρόμμυον ἐσθίειν, proverbium Græcorum, de iis, qui videntur lacrimari. Cuminum veſci, aut bibere, dicuntur, qui pallent. Plin. lib. 20 de cumino: *Omne pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Porcii Latronis, clari inter magiſtros dicendi, affectatores, ſimilitudinem coloris, ſtudiis contracti, imitatos: & paulo ante Julium Vindicem, aſſertorem illum a Nerone libertatis, captatione teſtamenti ſic lenocinatum.*

Phrygios peroſa &c.] Galli ſacerdotes, Magnam matrem Deûm per urbem ferentes, incinebant cornua.

——raucisonoque minantur cornua cantu,

ait Lucretius. Varro, mutato genere, dicit *cornus*, quomodo veteres locutos monuit Priſcianus lib. 6. Quamquam hæc eadem paulo aliter recitat Nonius in voce Anima: *Phrygios per oſſa cantus liquida canit anima.* ut Apulejus lib. 8: *Tinnitu cybalorum & ſonitu tympanorum, cantuſque Phrygii mulcentibus modulis excitus.* Eſt autem metrum hoc Gallijambicum, quod genus ſolemne & proprium Gallis ſacerdotibus Cybeles, in hujus Deæ ſacris, de quibus Varro agit. Luſit eo Catullus poema de Cybele & Aty.

Nunc corius ulmum &c.] Galli fanaticorum modo diſcurrentes ſe ipſos cædebant, & cruentabant. ex quo ſanguineos vocat Lucanus. Ovid. in Ibin:

——— *molleſque miniſtri,*
Cædunt jactatis vilia membra comis.

Eodem refero locum hunc Varronis: etſi non memini me alibi legere, Gallos uſos flagris ulmeis, quibus cædebantur ſervi nequam. unde Plautinus Libanus in Aſinaria, ſcapulis ſuis paratam eſſe virgidemiam, auguratur ex eo, quod picus roſtro ulmum tundit. Quin potius Galli tundebant pectora pinu arbore, Magnæ matri ſacra. Statius lib. 10:

——— *quatit ille ſacras in pectora pinus.*

vel latera rumpebant flagro, quod deſcribit Apulejus lib. 8 Metamorph. *Arrepto denique flagro, quod ſemiviris illis proprium geſtamen eſt, contortis tæniis lanoſi velleris prolixe fimbriatum & multijugis talis ovium teſſellatum, indidem ſeſe multimodis commulcant ictibus.* Quare videtur legendum: *Nunc corius culmum tuus depuvit.* ut dicat: Flagro tuo, Galle, quo te ipſum cædebas, nunc excutiuntur frumenta. Depuvire, eſt cædere & verberare. Lucilius:

——— *palmiſque miſellam*
Depuvit me.

Pergis hera?] Ita Catullus Gallos vocat Gallas:

Rapidæ ducem ſequuntur Gallæ.

nimirum præciſa virilitate erant propiores mulieribus, quam viris, appellabanturque Semiviri. Similiter Horatius hominem mollem feminino genere appellat lib. 1 Serm.

Julius & fragilis Palatia.

Et Q. Opimius feſtivo homini Egillio: *Quid tu Egillia mea;* ut eſt apud Ciceronem lib. 2 de Oratore. Virgil.

O veræ Phrygiæ, neque enim Phryges.

Tibi Tympana &c.] Tandem Galli Cybeles, rationibus

necessariis convicti dementiæ & insanitatis, dant se excolendos philosophiæ, eique honores Deæ suæ deferunt lubentes:

Tympana tenta tonant palmis, & cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur cornua cantu,
Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes.

& reliqua, quæ Lucretius lib. 2 explicat. Eodem pertinent præcedentia duo fragmenta.

Et ceteris Scholasticis.] Videtur legendum, *Expletis Scholasticis.*

Festice.] Ut *regifice.* Attius apud Ciceronem:

Priami domum auro atque ebore instructam regifice.

Consurgia consurgimus.] Ἑλληνισμὸς, ut in illo Catulli: *Gaudia quæ gaudeas.* Consurgium, ut Vigilium.

Pagina 278.

ΕΧΩ ΣΕ.] Ἔχω σὲ, Habeo te, apte usurpamus, ubi quid nostri juris & mancipii fecimus: quo sensu dixit Aristippus Socraticus, cum esset objectum, habere eum Laida, ἔχω Λαΐδα, ἀλλ' οὐκ ἔχομαι; & Sallustius, *animum rectorem humani generis habere cuncta, nec ipsum haberi.* Malim tamen hic vertere, ἔχω σὲ, Teneo te, quod ipsum est elegans genus loquendi, cum rem fugacem, quasi manu prehendimus & retrahimus. Suetonius in Cæsare: *Prolapsus etiam in egressu navis, verso ad melius omine, Teneo te, inquit, Africa terra.* Et sane aptissime accommodatur Fortunæ, cujus ita vaga, incerta atque instabilis ratio est, ut a nemine teneri possit, nisi a solo sapiente, (quod hæc Menippea evincit) qui eam virtutis nexu constringit, & tenet in sua potestate:

Omni Fortunam occupat hora,
Omnibus unus adest fatis.

Quod Catoni tribuit Lucanus, alludens, opinor, dictum Metrodori philosophi, gloriantis, occupasse se Fortunam, atque cepisse, omnesque aditus ejus interclusisse, ut ad se aspirare non posset. Q. Curtius lib. 7, c. 8: *Fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec invita teneri potest.* Hoc Scythæ magno regi; nos dictum putemus omnibus.

Russatis emicant &c.] Russata insignia Martis vocat chlamydes, aut paludamenta, punicei coloris, quibus ductores exercitus fere utebantur. Plutarch. in Bruto: Τὸ μὲν σῶμα τῇ πολυτελεστάτῃ τῶν ἑαυτοῦ φοινικίδων περιβαλεῖν ἐκέλευον. Vopiscus in Aureliano: *Tunicas ducales russas quatuor.* Ruſ-

ſus color idem, qui rubeus aut phœniceus. Chariſius lib. 1: *Ruſſeum Grammatici non magis dicendum putant, quam Albeum, aut Praſineum; ſed Ruſſum, & Album, & Praſinum.* Catullus:

Dentem atque ruſſam defricare gingivam.

Hinc Ruſſatus, infectus ruſſo colore. Tertullianus de Corona militis: *Et nunc ruſſatus ſanguine ſuo.*

Albet, algu danti.] Scribendum judico: *Albet, algus dante frigore.* Algores dare, ut Dare cladem, Dare malum. Ruina hic eſt, quæ alibi aqua caduciter ruens; & apud Petronium:

Et concreta gelu putri velut unda ruebat,
Victa erat ingenti tellus nive.

Scaliger reponit:

Ambeſſet algus, dentientem frigore.

FLEXIBULA.] Plinius in præfatione librorum ſuorum ad Veſpaſianum, deridens Græcos, ut nimium in feſtivioribus titulis excogitandis ambitioſos, *Noſtri craſſiores*, inquit, *antiquitatum, exemplorum, artiumque quam facetiſſimi; lucubrationem, puto, qui Antias civis erat & vocabatur, Valerius primus aſſerit: Varro in Satyris ſuis Seſquiulyſſem, & Flexibulas.* Quibus verbis laudat modeſtiam Latinorum, quod rudes & minime exquiſitos titulos libris ſuis inſcripſiſſent: Varronem autem dicit paululum affectaſſe feſtivitatem inſcriptionum in Satyris Seſquiulyſſe & Flexibulis. Sed poſterioris inſcriptionis iſta, quam Plinius notat, elegantia, ex verbis ipſius non ſatis elucet. Itaque videamus, ecquid poſſimus ex argumento Satyræ idoneam aliquam rationem tam feſtivi tituli colligere. Videtur Varro inſectatus proconſules, prætores, & reliquos magiſtratus, qui in provinciis cum ſumma poteſtate verſabantur, quod nullum officium præſtarent conſtantis & moderati imperii. Ejus autem cauſam jacit in immenſas cupiditates, & illecebras vitiorum, quæ animos huc & illuc rapiunt, nec, quo loco volunt, conſiſtere ſinunt omnino: ſicut & virtutes eoſdem movent atque impellunt, ſed diſpari ratione. etenim hæ animos cum moderata quadam conſtantia faciles in omnes partes & ad omnem caſum expeditos reddunt. Hæc igitur ſunt, inquam, virtutes, vitia, imperia, Varronis Flexibulæ, vel Flexabula, ut oratio a poeta dicta Flexanima.

Pagina 279.

Strabones ſunt facti.] Strabo fieri dicitur quis amore vel nimia cupiditate alicujus rei, quod eam ſubinde retorto ocu-

lo, & transversum spectet. Ita Strabonem fieri deliciis dixit Lucilius lib. 18:

Nulli me invidere, non strabonem fieri sæpius deliciis me istorum.

Varro hic amore & libidine. proprie: quoniam libido distorquet oculos & contrudit in angulorum angustias, quos vocant Hirquos. Unde Virgilium volunt scripsisse:

Transversa tuentibus hirquis.

& Persium:

——— *patranti fractus ocello.*

Commalaxarem me apathem.] Totum hunc locum restitui ex veteribus libris, & ipso sensu, quem ita concipio: Quod philosophia me exercerem, & præstarem ab omni perturbatione animi liberum, quem Græci ἀπαθῆ nominant, hoc effeci, ut ne sentirem quidem dolorem vel indifferentem esse, neve irarum habenas unquam laxarem, aut refrenarem cupiditates. Commalaxare verbum a Græcis sumsit, quibus μαλακίζειν est præparare, subigere; & quasi mature facere. Sic μαλακία, μαλάχη, μάλαγμα prope sua Latini fecerunt.

Neque cupiditati non &c.] Hic una negatio redundat, vel additur Græcorum modo, ut alterius vim augeat & intendat: qua de re satis multa diximus Satyra Bimargo.

Paratum esse hoc minime.] Quid si, *hominem*, vel, *hoc munere?* intellige, *provinciali.* Vide Satyram, Pransus paratus.

Gemini.] Suspicor titulum corruptum esse, & unicum hoc fragmentum pertinere ad Satyram, Lex Mænia: cujus legis caput, Ne filii patribus luci claro sigillent oculos, hoc est, ne oculos clauderent: quod per translationem videtur dictum, quasi ne mortem eorum maturarent. Nam mos vetus fuit, ut parentibus liberi, cum morerentur, oculos clauderent, item liberis parentes. Martialis lib. 10:

Quinque dedit pueros, totidem mihi Juno puellas;
Clauserunt omnes lumina nostra manus.

Seneca lib. 9 Controvers. *Ita oculos meos filii manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior fleti.* Lucanus lib. 3:

——— *tacito tantum petit oscula vultu,*
Invitatque patris claudenda ad lumina vultum.

In pietate.] Fortasse melius, *in die lata.* ut Bimargo: *Legem Lucaniam luci claro latam.*

Gerontodidascalus.] Γεροντοδιδάσκαλος, Senis doctor, proverbii forma dicitur is, qui frustra laborem impendit in rem seram & intempestivam; velut si quis conetur hujus

ſeculi effrenatam libidinem revocare ad ſeveritatem, & continentiam majorum. Hoc Varro inſcribit Satyræ, in qua Senex quidam inducitur commemorans veterum Romanorum inſtituta, in moribus poſterorum nimia ſocordia repreſſa & pæne exſtincta. Sic autem conformavit Γεροντοδιδάσκαλος, ut Alexis Comicus Ἀσωτοδιδάσκαλος, quam fabulam citat Athenæus.

Cultelli Empeſtatiæ Bithynia.] Fateor, mihi non liquere de genere illo cultellorum, quod Varro hic ſignificat ad finiendam vitam, & maturandam mortem, fuiſſe inventum. quare in re obſcura lectionem antiquorum codicum proponere volui. Ut autem, quid ſuſpicer, aperiam, opinor extremas duas voces Græcas fuiſſe, quas imperiti librarii, cum non intelligerent, corruperunt. Forte ἐν ἐσχατιᾷ βιοθύνοι, in neceſſitate vitam abrumpentes, ſeu, extremis in rebus, ut loquitur Salluſt. lib. 3 Hiſtor. *Ac tum maxime, ut ſolet extremis in rebus, ſibi quiſque cariſſimum domi recordari.*

Ter ſub armis &c.] Hic Verſus Ennii eſt ex Medea exſule, quam vertit ex Euripidis Græca; in qua ſic loquitur Medea:

— ὡς τρὶς ἂν παρ' ἀσπίδα
Στῆναι θέλοιμι μᾶλλον ἢ τεκεῖν ἅπαξ.

Illud autem, Vitam cernere, genus loquendi antiquum, Nonius ita explicat, ut dicat, Cernere hic ſignificare, amittere. inepte. quid enim hoc ad Euripideum, Παρ' ἀσπίδα στῆναι? quod eſt, in acie ſtare. Cernere eſt dimicare, vel contendere, ut Græcorum κρίνειν. Ennius Hectoris Lytris: *Severiter fortuna ferri cernunt de victoria.* Virg. lib. 6 Æneid. *Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro.* Hinc, Cernere bellum, pugnare, & ſignis collatis concurrere. Lucret. lib. 5:

——— *æquo certamine bellum*
Magnis de rebus inter ſe cernere certant.

Et, Vitam cernere, de vita dimicare, vel, in diſceptationem conſtituere vitam; ut apud Græcos κρίνειν τὰ ὅλα, de ſumma rerum decertare. Ennius lib. 6 Annal.

Ferro, non auro, vitam cernamus utrique.

Vide Servium, Senecam, & ipſum Varronem lib. 6 de L. L.

Pagina 280.

Rapta a neſcio &c.] Hic tria membra divulſa poſuimus ordine, quæ arbitramur ſingulatim pertinere ad antiquos ritus nuptiarum. Ac primum quidem ad morem illum rapiundæ

vi simulata virginis, quem Festus exponit his verbis: *Rapi simulatur virgo e gremio matris, aut, si ea non est, ex proxima necessitudine, cum ad virum transfertur, quod videlicet ea res feliciter Romulo cessit.* Apulejus autem copiose describit lib. 4 de Asino aureo. *Tunc*, inquit, *me gremio suo mater infelix tolerans, mundo nuptiali decenter ornabat, mellitisque suaviis crebriter ingestis, jam spe futura liberorum votis anxiis propagabat: cum irruptionis subitæ gladiatorum impetus, ad belli faciem sæviens, nudis & exsertis mucronibus coruscans, non cædi, non rapinæ manus afferunt, sed denso conglobatoque cuneo cubiculum nostrum invadunt protinus: nec ullo de familiaribus nostris repugnante, ac ne tantillum quidem resistente, me miseram, exanimem, sævo pavore trepidam, de medio matris gremio rapuere.* Huc fortassis respexit Catullus illis versibus:

Tu fero juveni in manus
Floridam ipse puellulam
Matris e gremio suæ
Dedis.

Et:

Qui rapis teneram ad virum
Virginem.

Rapturis ramicis rumpit.] Lego: *Raptoris ramicis rumpit*; ut Catullus:

Omnium ilia rumpens.

Confluit mulierum.] Hoc pertinet ad morem deducendi novam nuptam, quem abunde explicavimus lib. 2 de Vita pop. Rom. Sensus est: Nunc quidquid est mulierum tota Roma, confluit ad initia nuptiarum, quæ majores modeste & verecunde noctu peragebant, ut pinea fax indicat, quæ etiamnum in nuptiis præfertur. In illo mulierum est ἔκλειψις, poetis usitata, cum omittunt vocem sexus, turba, multitudo, aut simile quid.

Noctu fieri Initia.] Cereris occulta illa, & solis matronis facere concessa sacra ita vocari, vulgo notum est. Cur autem Varro sic appellet nuptialia auspicia, non æque cognitum. an quia, ut in illis sacerdotes cum facibus discurrebant, ita in his pueri patrimi & matrimi præferebant facem in honorem Cereris? an quod hæc non minus, quam illa, vitæ principia sunt? qua de causa Græcis γάμος dicitur τέλειος, ὡς τελῶν πρὸς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων, inquit Pollux. unde τέλεια & προτέλεια, sacrificia nuptialia, quæ, Varrone auctore, dicere licebit Initia. siquidem τελεῖσθαι & προτελεῖσθαι est initiare, vel præparare.

Novus maritus.] Cingulum novæ nuptæ vir in lecto ſolvebat, quod mox Dianæ, ob eam cauſam Cinxiæ cognominatæ, dicabatur. erat autem contextum ex lana ovis, eoque vinctum nodo, qui Herculaneus appellabatur, propterea quod Hercules in ſuſcipiendis liberis feliciſſimus fuiſſet: nimirum qui ſeptuaginta ex ſe genitos habuiſſet. Catullus in Epithalam. Jul. & Manlii:

Te ſuis tremulus parens
Invocat: tibi virgines
Zonula ſolvunt ſinus.

Et in carmine ad Januam:

Nec quærendum aliunde foret nervoſius illud,
Quod zonam poſſet ſolvere virgineam.

Taciturnus, taxim.] Uſurpat & Modio p. 292, *Tacitulus taxim.* Fortaſſis ſumſit a Pomponio, cujus verſum hunc Nonius refert:

Clandeſtino tacitus taxim perſpectavi per cavum.

Vehebatur enim &c.] Ita hunc locum emendavi, recte ad ſententiam. Senex ille, inquit, unus antiquorum hominum ſcilicet, ita vegeto & firmo corpore erat, ut quamvis ætas licentiam daret utendi arcera, tamen ea raro, vehiculo aſſidue, veheretur. Quæ autem his verbis attexuntur apud Nonium, non ſunt Varronis; ſed pertinent ad interpretationem legis XII Tab. qua decemviri in jus vocato ire recuſanti, jumento dato, arceram ſterni prohibuerunt. Illam legem apud Gellium lib. 20 ſic reſtituendam judico: SI IN JOUS VOCATO MORBUS ÆVITASVE VITIUM ESIT, QUII IN JOUS VOCASSIT JOUMENTUM DATO. SEI NOLET, ARCERAM NEI STERNITO.

Ac ruſticus Romanus.] Sic Cicero in Catone: *Ruſticos Romanos, vicinos & familiares meos.* & Cicero filius epiſtola ad Tironem: *Habes, ubi deponendæ ſint urbanitates. ruſticus Romanus factus es.*

Vel decem menſes.] Hoc Terentius in Eunucho, notans mulierum longum & inutile ſtudium comandi, dixit, *Annus eſt: Dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt.* Ita annus & decem menſes, eadem ſunt Senecæ, cum de luctus tempore loquitur; ut lib. 8 Epiſt. *Annum feminis ad lugendum conſtituere majores.* & in libro de Conſolatione: *Majores decem menſium ſpatium lugentibus viros dederunt.* Nimirum decem menſes annum abſolverunt, dum Romulus in anno

Conſtituit menſes quinque bis eſſe ſuo:

nec, quod ad luctus tempus, Numa mutavit, ut jampridem animadversum est a doctissimis ICtis Cujacio & Rævardo. Porro tangit Varro hic magnificentiam villarum, quam etiam conqueritur lib. 1 de Re rustic. & Plin. lib. 18. Strabo lib. 5.

In quibus Libyssa citrus.] Citrus arbor in Atalante Mauritaniæ monte nascitur, ex qua olim faciebant lectos, fores, & mensas, quas eboreis pedibus fulcientes feminæ, viris contra margaritas regerebant. Cato in ea, quam habuit, oratione, Ne quis consul bis fieret: *Dicere possum, quibus villæ atque ædes ædificatæ atque expolitæ maximo opere, citro, atque ebore, atque pavimentis Pœnicis stent.* Sic autem Varro dixit *Libyssa citrus*, ut Catullus,

Quam magnus numerus Libyssæ arenæ.

& Virgil.

— vel qualis equos Threïssa fatigat, Harpalyce.

Candens corpore] Παρόμοιον, ut in illo Ennii lib. 1 Annal.

Quamquam multa manus ad cæli cærula templa
Tendebam.

& Attii Telepho:

Ære atque ferro fervere, igni, insignibus.

Et Plauti Captivis:

Quanta pernis pestis veniet, quanta labes larido,
Quanta sumini absumedo, quanta collo calamitas,
Quanta laniis lassitudo.

Trivio lumine Lunæ.] Ita vocat candidum illum splendorem lunæ, diffusum in omnes partes, quo candere taurum album & nitentem dicit κατ' ἐξοχὴν, quia taurus sacer dicatusque Lunæ, atque adeo vector ejus. unde illam Græci vocant ταυροπόλον & ταυρωπόν. Porro cognominatur Trivia, quod tribus viis in cælo movetur, in altitudinem, & latitudinem, & longitudinem, ut est lib. 4 de Ling. Lat.

Multos ærarios facere.] Ærarium generis masculini observat Nonius: quæ observatio, uno verbo ut absolvam, falsa est. nam Ærarios facere, vel, In ærarios referre, dicebantur censores, cum plebejos delecti nomine in Ceritum tabulas rejiciebant, movebantque albo centuriæ suæ, ita ut civium quidem numero manerent, sed pro capite dumtaxat tributi causa æra penderent. Livius: *Tribu moti, ærarii omnes facti.*

Manius Curius.] Valerius Maximus lib. 6 idem Curii factum refert, sed paulo aliter: *Graviter autem animadvertebatur in eos, qui nominatim in tribu sua citati ab eo, qui delectum habebat, non respondissent. nec unum genus pœnarum. nam*

vel libertate mulctabantur, & ut ſervi errones venibant; vel laceratione corporis vexabantur. Livius lib. 7: *Acerbitas in delectu non damno modo civium, ſed etiam laceratione corporum lata, (partim virgis cæſis, qui ad nomina non reſpondiſſent, partim in vincula ductis) inviſa erat.* Interdum & domus eorum evertebantur, & arbuſta ſuccidebantur, ut M. Fabio Cæſone, & L. Valerio Coſſ. factum refert Dionyſius Halicarnaſ. lib. 9.

Pagina 281.

Tricas Tellenas.] Tricæ Tellenæ παροιμιωδῶς dicuntur res impeditæ & intricatæ, a Tellena urbe antiqua Latinorum, quam Ancus Martius rex vi cepit. Arnobius lib. 5: *Jamdudum me fateor hæſitare, circumſpicere, tergiverſari, & tricas, quemadmodum dicitur, conduplicare Tellenas.*

Hic ephebitum.] Corruptus locus, quem difficile eſt integritati ſuæ reddere. Fortean legendum, *hic ephebitum mulieravit, hic ad pædica adoleſcenti*: quod a veteris ſcripturæ veſtigiis minimum recedit, & ad ſententiam optime convenit. Uterque, inquit, amat, rex & pauper: hoc intereſt, quod illi ad obſequium adoleſcens indomitus & agreſtis, vel, ut Martialis ait,

— qualis Geticæ ſatiatus lacte juvencæ
Sarmatica gelido ludit in omne rota:

iſti regi, pulchellus, comtulus, &, ut inquit idem,

— Mytilenæi roſeus mangonis ephebus,
Vel non cæſus adhuc matre jubente Lacon.

Eſt autem Ephebitus dictio mera Græca, facta ex ἔφηβος & ἴτης, quæ ſignificat puerum agreſtem, &, ut ita dicam, impetuoſum. Ad pædica adoleſcentem, interpretor meritorium, pædicarium, ſeu pædicatoribus obſequentem, quomodo dixit Virgil.

———fiduſque ad limina cuſtos,

pro atrienſi. Catullus:

Ad lecticam homines,

pro lecticariis. Propertius:

Lygdamus ad cyathos,

id eſt, pincerna.

Dein certe alvi &c.] Fortaſſe legendum, *Dein tetthe alvi.* Tetthe, τεθή, nutrix: quo nomine fuit comœdia Cæcilii, translata ab Eubulo, vel Alexide. Fici autem laxando, molliendoque alvo plurimum proſunt: tum etiam multum & co-

piosum sanguinem generant. ex quo in libro de Euchymia Galenus refert, se, cum annum agens octavum & vicesimum abscessum vereri cœpisset, qua hepar diaphragma contingit, abstinuisse omnibus horæis, exceptis ficis & uvis egregie maturescentibus.

Nihil sunt Musæ &c.] Alii aliter. ego emendarim, *poliechos*, quod minimum recedit a vestigiis veteris scripturæ, & ad sententiam aptum est maxime. cum enim paulo ante reprehendisset astrologum, qui peculiari siderum observatione, aut alio nescio quo invento se efferebat: hoc jacit in statuarium, &, Nihili faciundæ sunt, inquit, Musarum statuæ, quas ex ære ita artificiose duxisti, ut frequentes & canoros sonitus edere videantur. Nam se ipsum noscere & intueri, acremque se & vitiorum & bonorum suorum judicem præbere, id unum laude dignum est.

Ærifice duxti.] Æra ducere, proprium opus statuariorum, cum malleis attenuant & efformant effigiem aliquam. Horat. lib. 2 Epist.

——— alius Lysippo duceret æra,
Magni Alexandri vultum simulantia.

Hinc ærifice ducere Varroni est, ex ære fabricare, aut sculpere.

Pagina 282.

Videre volunt in mari thunnos.] Græci uno verbo efferunt θυννοσκοπεῖν, quasi e specula thunnos observare. Aristophanes Ἱππεῦσι: Κἀπὸ τῶν πέτρων ἄνωθεν τοὺς φόρους θυννοσκοπῶν. Observabant autem cetarii thunnos in promontoriis maris, vel e præaltis trabibus, defixis in vado. Hinc Varroni, *ascendere in malum alte;* Philostrato, Σκοπορεῖταί τις ἀφ' ὑψηλοῦ ξύλου, lib. 1 Iconum.

Luto fluens.] Ita libri veteres: sed videtur legendum, *Ludo*, sive *Lydo*, scilicet regi, Pactolus *tulit aurum.* Loquitur enim de aureis lateribus, quos Herodotus refert, Crœsum regem, parantem expeditionem in Cyrum, obtulisse & consecrasse Apollini Delphico, numero centum & septemdecim, immani pondere: de quibus etiam meminit Lucianus in Charonte, & Ausonius in Ludo septem Sapientum:

Rex an tyrannus Lydiæ Crœsus fuit
His in beatis, dives insanum in modum,
Lateribus aureis templa qui divis dabat.

Sed infelix ejus belli exitus & captivus Crœsus docuit, fru-

ſtra illos eſſe, qui magnificis donis, aut ſumtuoſis victimis; ad impia vota Deum ſollicitant: & verum ſacrificium eſſe puræ atque integræ mentis preces, effuſas in res & neceſſarias, & honeſtas. Quod vere monet Seneca ad Lucilium. *Colitur autem*, inquit, *non taurorum opimis corporibus contrucidatis, vel auro argentoque ſuſpenſo, nec in theſauro ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate.*

Socrates cum in &c.] Fortaſſis intelligit votum Socratis, cum vicinus morti Æſculapio gallum vovit. *Exodium* eſt exitus, a Græco ἔξοδος, ut a πρόλογος, prologium dixit Pacuvius. Utitur Varro ſæpius. Suetonius in Tiberio: *Nota in Atellanico exodio.* Juvenal. Sat. 6:

Ruſticus exodio riſum movet Atellanæ.

Ubi Exodia ſunt, quæ extra fabulæ argumentum e ſcena digreſſis hiſtrionibus interponebantur, ut apud Græcos Satyræ, apud Latinos Atellanæ.

Pagina 283.

HERCULES TUAM FIDEM.] Hujus invocationis uſus, cum rebus afflictis imploramus fidem & auxilium alicujus potentis & fortis viri. Hercules enim ipſe ille Deus, qui a tutando Tutani & nomen habuit, & numen: quod hæc Satyra probat. Porro eſt hic ἔκλειψις uſitata in invocationibus Deorum, ubi intelligitur verbum Obſecro, imploro, aut ſimile. Plaut. in Curcul.

Tuam fidem, Venus noctuvigila.

& in Comœdiis frequenter, *Dii, voſtram fidem;* &, *Deûm atque hominum fidem.* In qua loquendi figura Fidei nomen, opem & auxilium ſignificare, Donatus in Andriam Terentii notat.

Noctu Hannibalis &c.] Cum Hannibal ad urbem exercitum duceret, & res Romana in ſummo diſcrimine verſaretur, repente terriculamenta quædam nocturna ita illum concuſſerunt, ut ſine mora inde ceſſerit. Qua cauſa Romani fanum exſtruxerunt extra portam Capenam, ab eventu Rediculum appellatum. Deum vero, cui conſecrarunt, a tutando Tutanum dixerunt. Feſtus, & Plinius lib. 10.

Hac propter omnes.] Hac propter, ut Quapropter, & hoc propter. Ennius Epicharmo:

Iſthæc propter Juppiter ſunt, quæ dico tibi.

Lucretius:

Dextera ea propter nobis ſimulacra remittunt.
Nec ſoli poetæ, ſed & oratores & hiſtorici præpoſitiones convertunt, idque κατ' ἀναστροφὴν, ut Suetonius de Rebus variis apud Chariſium obſervat. Ita Varro, *Eum apud*; Salluſtius, *Quos inter*; Livius, *Omnibus ex.*

Non Tutilinam.] Tutilina Dea a tuendo dicta, ſicut Tutanus Deus a tutando, auctore Nonio. præerat enim tutelæ populi Rom. colebaturque in Aventino: unde Porcius, de Ennio ſcribens, dicit eum coluiſſe Tutilinæ lucos, ut eſt apud Varronem lib. 5 de Ling. Lat. Quamquam Auguſtinus lib. 4 de Civitate Dei tradit, Tutilinam Deam præeſſe frumentis collectis atque reconditis, ut tuto ſervarentur. Tertullianus de Spectaculis: *Columnas Seſſias a ſementationibus, Meſſias a meſſibus, Tutilinas a tutelis fructuum ſuſtinent.*

HERCULES SOCRATICUS.] Probat, ſapientem Stoicum non minus, quam Herculem, invictum laboribus eſſe, & victorem vitiorum. Seneca ad Serenum: *Catonem autem certius exemplar ſapientis viri nobis Deos immortales dediſſe, quam Ulyſſem & Herculem prioribus ſeculis. Hos enim Stoici noſtri ſapientes pronuntiaverunt invictos laboribus, & contemtores voluptatis, & victores omnium terrarum.* Plura Turneb. Adverſ. lib. 12.

In omnibus rebus bonis.] Sunt verba hominis militaris & jactabundi. Res bonæ, ſunt expeditæ & compoſitæ: quibus opponuntur malæ. Salluſtius Catilina: *Domi inopia, foris æs alienum, mala res, ſpes multo aſperior.* Ibidem: *Mala abunde omnia erant, ſed neque res, neque ſpes bona ulla.* Livius lib. 40: *In bonis tuis rebus, noſtris dubiis.*

Chlamyda.] Chlamys purpurea, veſtis militaris, & fere imperatoria. Cornificius ad Heren. lib. 4: *Citharœdus palla inaurata indutus cum chlamyde purpurea, coloribus variis intertexta.* Vopiſcus in Aureliano: *Elata purpurea chlamyde, intus civibus, foris militibus ſe oſtendit.* Porro videtur legendum, *Chlamydas & purpurea amicula*, ſcilicet indutus. Livius lib. 37: *Reginæ pallam pictam cum purpureo amiculo.*

HIPPOCYON.] Hic titulus exſtat in omnibus libris veteribus. alii reponunt Ἱπποσύνη: qui quidem non video qua ratione ducti id faciant, præſertim cum non conſtet Satyræ argumentum, ad quod accommodari poſſit inſcriptio. Quid vero illud ἱπποκύων? an convitium eſt in equitem famelicum & egenum, qui vivit de ſtipendio equi? an in Cenſorem acerbum, & ſevere notantem equites?

IDEM ACCI QUOD.] Utitur Satyra Teſtamentum; ubi Gellius explicat, lib. 3.

Pagina 284.

KENOΔOΞIA.] An reprehendit cruenta ſpectacula gladiatorum? in quibus, ut Cyprianus ait, *homo in hominis voluptatem perimitur: diſciplina eſt, ut perimere quis poſſit, & gloria, quod peremit*: an bellicas victorias, paratas humano ſanguine?

LEX MÆNIA.] Damnat vitam cælibem, & matrimoniorum uſum, ad conſervationem generis humani maxime neceſſarium, dilaudat: ſimul exagitat totum illum gregem impurorum hominum, quorum plerique volgivagam Venerem ſectantur; alii ſexum a natura datum, nefario ſcelere præcidunt. Quæ vero ſit iſta lex Mænia, vel Minia, (nam utrumque libri veteres habent) mihi non liquet. Varro caput ejus recitat, *Ne filii patribus luci claro ſigillent oculos*: quod nonnulli ita ſunt interpretati, quaſi caveatur, ne filii parentibus morituris oculos occludant; ſed ut id faciant propinqui & neceſſarii. Ulpianus in Inſtitut. nominat legem Mæniam, quam de matrimoniis fuiſſe, licet conjicere ex eo, quod ex alerutro peregrino natum deterioris parentis conditionem ſequi jubet. & hanc idem intelligit lib. 27 ad Sabinum, cum ait: *Lex naturæ hæc eſt, ut qui naſcitur ſine legitimo matrimonio, matrem ſequatur; niſi lex ſpecialis aliud inducit.* Alia lex Mænia, de Auctoritate patrum, nominatur a Cicerone in Bruto.

Exercebam ambulando.] Reſpexit ad dictum Socratis, quem ferunt, cum uſque ad veſperam contentius ambularet, quæſitumque eſſet ex eo, quare id faceret, reſpondiſſe, ſe, quo melius cœnaret, obſonare ambulando famem, ut eſt apud Ciceronem lib. 5 Tuſcul. Quæſt.

Sereno lumine tonuiſſet.] Tonitrua, quæ nitido & innubili cælo fremebant, certiſſima futurorum argumenta credebantur. Varro Eumenid.

——— dum ſermone cœnulam variamus,
Interea tonuit bene tempeſtate ſerena.

Ac Homerus quidem læta interpretatur, maxime poſt effuſas preces. Romanis triſtia fuiſſe, ſæpe notatum eſt.

Si qui patria.] Vetuſte. ſic enim antiqui loquebantur, Qui, nequi, ſiqui, aliqui: quæ imperiti fere ubique in veterum libris immutarunt in quis, nequis, ſiquis, aliquis. Patria dicitur ma-

jor parens, id eſt, dignior, antiquior, ut explicat Cic. lib. 1 de Republ. *Sed quoniam*, inquit, *plura beneficia continet patria, & eſt antiquior parens, quam is, qui creavit; major ei profecto, quam parenti, debetur gratia.*

Aut aliqua liberos producit.] Subeſt vitium, cujus emendationem certam non expedio. putavi aliquando legendum, *haud aliqua* &c.

Signata ſacra eſſe.] Sacrum Nonius hic exponit, ſceleſtum & deteſtabile; quam interpretationem ſecutus Lipſius, eruit hanc ſententiam: Signa Deorum deſierunt videri ſacra, ſive religioſa, poſtquam homines ſunt facti ſacri, id eſt, ſceleſti. Sed legendum, ut eſt in omnibus libris, *ſignata ſacra*, id eſt, inviolata & incorrupta; ut *ſignatam virginem* dixit Lucilius lib. 29.

Pagina 285.

Hæc lanigeras.] Minervam ſignificat, quam tradunt multas artes inveniſſe ad ſalutem hominum & ad conſervationem valde neceſſarias: tum lanificii & veſtium uſum, ſine quo nulla omnino vita eſſet, docuiſſe. unde & Operoſa dicta. Horatius lib. 3 Carm.

Tibi telas, operoſæque Minervæ
Studium.

Longe fugit qui.] Hæc ſententia monet, non poſſe quemquam tam longe fugere, ut ſuos & genus humanum fugiat, & nuſquam reperiat ſui gregis, ſuæ cognationis, id eſt, homines. Ejus aptiſſimus uſus, ſi jacias in iſtos curioſos, qui fugiunt congreſſus & ſocietatem hominum, ſuo more arbitrioque viventes: aut in Stoicos philoſophos, quos forma beatæ vitæ, quam ſibi temeraria opinione finxerunt, ita delectat, ut jactent, ſe omnes vincere, tam animi, quam corporis & fortunæ bonis: ſe ſolos ſapientes, formoſos, & beatos eſſe; reliquos dementes, vel miſeros. Atque hos nimium ſibi tribuentes hac Satyra Varro exagitat. Ut autem hic dixit, *ſuos fugere*, ita Cicero lib. 3 de Republ. *Se fugere*, id eſt, humanæ naturæ ſenſum repudiare & exſtinguere. *Cui qui non parebit*, inquit, *ipſe ſe fugiet, ac naturam hominis aſpernabitur.* Quamquam & hoc genus locutionis multo elegantiſſimum eſt, ubi transfertur ad animum, ut ſi dicas, illum *ſe fugere*, qui animi affectionem, vel ægritudinem, qua acrius urgetur, mutare

ſtudet. quod quidem ſtudium natura mentibus humanis *inſi*tum, notat Horat. lib. 2 Carm.

——— quid terras alio calentes
Sole mutamus? patriæ quis exſul
Se quoque fugit?

& Lucretius copioſe deſcribit lib. 3:

——— nunc plerumque videmus
Quid ſibi quiſque velit neſcire, & quærere ſemper,
Commutare locum, quaſi onus deponere poſſit:
Exit ſæpe foras, &c.
Hoc ſe quiſque modo fugit.

Secus, vel ad ædilitium &c.] Ita libri veteres omnes, quos leviter emendandos cenſeo, aſſenſus Turnebo, *æquus vel ad ædilitium modium, purus.* Ædiles præerant menſuris, & ipſi æquas juſtaſque habebant, ad quas exigebant reliquas. Juvenal.

Et de menſuris vis dicere, vaſa minora
Frangere, pannoſus vacuis Ædilis Ulubris.

Cum ergo hunc Stoicum ſapientem valde æquum & integrum oſtendere Varro vellet, ait, illum vel pro modio eſſe, tam vero, quam ædilitio. Nec damno tamen conjecturam hominum doctiſſimorum, Joſephi Scaligeri, & Juſti Lipſii, qui a veteri ſcriptura paululum recendentes, emendant, *Securus vel ad ædilitium munus.* ut dicat, Stoicum illum ſapientem ita fortem, ut, etiamſi ad ædilitium munus, id eſt, ad beſtias dandus ſit, ſecurus tamen & conſtanti animo perſeveret.

Cleophantus.] Qui glorioſe loquitur. nomen aptum Stoico, qui virtute, qua ſola beatam vitam contineri prædicat,

——— uno minor eſt Jove, dives,
Liber, honoratus; pulcher, rex denique regum:

cum tamen omnis ratio tam ſplendidæ virtutis, re ipſa vana ſit & inanis, nec ullum plane fructum rebus humanis afferat. quid enim in communem utilitatem conferre poſſit is, qui omnem ſenſum humanitatis repudiat & aſpernatur? Scite igitur Lucilius:

Penula ſi quæris, canterius, ſervus, ſegeſtre,
Utilior mihi, quam ſapiens.

Cave attigeris.] Superbum & intolerabilem faſtum denotat. Turpilius Leucadia:

Ne me attigas, atque aufer manum.
Eja quam ferocula eſt.

Cato in oratione de Dote: *Illa te, ſi adulterares, digito non auderet contingere.* Plautus Pœnulo:

Pura ſum, comperce amabo me attrectare.

Sed ut is erat &c.] Cynici philoſophi vivebant ſiliquis, leguminibus, & aliis viliſſimis cibariis: de quibus fortaſſis hic loquitur, aut de priſcis hominibus. Videtur autem legendum: *Sed victus erat hæc legumina, arte parata parva, cicer, ervilla, cepa regia, allia Cypria, ceteris.*

MAGNUM TALENTUM.] Magnæ pecuniæ ſumma erat: & forma quadam proverbii dicitur de re maximi pretii. Terent. Phorm. Act. IV, ſc. 3:

——— *ſi quis daret*
Talentum magnum.

Virg. lib. 9 Æneid.

——— *auri pondo duo magna talenta.*

Viticapiferis.] Dictio compoſita eſt ex tribus partibus, quaſi vitia capere feræ, ut Sexageſi, Quaſſagipennæ, quæ quaſſis aguntur pennis. De qua ratione compoſitionis ita Quinctilianus lib. 1: *Ex tribus noſtræ utique linguæ non conceſſerim, quamvis Capſis Cicero dicat compoſitum eſſe ex cape, &, ſi vis.*

MANIUS.] Hac Satyra exagitat beatulos iſtos, qui neglecto Deorum cultu, ſe ipſos mactabant divinis honoribus, & quæ Diis propria, templa, pulvinaria, lectiſternia, epula, his etiam ampliora, magnificentioraque ſibi faciebant. Inducit autem Manium, hominem religioſum, referentem ad populum de ſacris quibuſdam legibus, aut ſcriptis erutis e terra, quibus probat, Rempublicam duabus rebus contineri, Lege & Religione.

Ager derelinqueretur.] Pacuvius Teucro:

Quæ deſiderio alumnum, pœnitudine
Squalles ſcapreſque inculta vaſtitudine.

quem poſtremum verſum pæne integrum Varro huc tranſtulit, niſi quod pro verbis Squalleo & Scapreo nomina repoſuit. Dicit autem Pacuvius Scapreo, pro Scabreo, ut Ennius Andromeda: *Scrupeo inveſtita ſaxo atque oſtreis quam exſcaprerent*: qui verſus reſtituendus eſt apud Feſtum in voce Scrupi.

Tum ad me fuerunt.] Crederem legendum, *ferunt.* alioquin erit ἀρχαισμὸς, *Ad me* pro *apud me*, ut in 1 de Re ruſt. *Ad te enim rudem eſſe.* & Ciceronis 2 de Oratore: *Cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiſerat & ad Atticum: Fuit ad me ſane diu.*

Manius mane.] Alludit prænomen Manii, dictum ab eo, quod mane quis initio natus ſit, ut Lucius prima luce. Quamquam ſuſpicor hic induci perſonam Manii, ut hominis pii

& religiosi: forte a Manio Ægerio, qui primus Dianæ Nemorensi, haud procul ab Aricia, lucum consecravit; de quo Festus.

Pagina 286.

Viget, veget.] Ita Seneca ad Lucilium: *Vivit, veget, liber est.* Ibidem: *Et vixit, & viguit.* Livius lib. 35: *Vivunt enim, vigentque fama rerum gestarum.* Idem lib. 2: *Hunc, quo vivimus, vigemusque.*

Ut pote plurimum.] Etiam dixit Catullus: *Quantum qui pote plurimum perire.*

Vinicius meus &c.] Vinicii complures nominantur ab antiquis auctoribus, & in nummis & in lapidibus, equestri familia, sed honoribus illustres. Plotius fuit rhetor celeberrimus, apud quem etiam Cicero in dicendo se exercuit: de quo multa auctor libelli de Claris rhetoribus.

Hæc adventoribus accedunt.] Emendandum arbitror, *Ædium emtoribus accedunt:* quod verbum solemne in emtionibus. Paullus lib. 33 ad Edictum, *Si in emtione fundi dictum sit, accedere Stichum servum, neque intelligatur, quis ex pluribus accesserit.* Marcellus lib. 6 Digestor. *Comprehensum erat lege venditionis, dolia sexaginta emtori accessura.* Proculus lib. 6 Epistolar. *Si, cum fundum venderes, in lege ita dixisses, id emtori accessurum esse.*

Habens antepositam &c.] His lepidissimis versibus scite describit ganeones, quibus est modulus vitæ culina: in quos optime convenit illud:

Γαστρ' ὅλον τὸ σῶμα πανταχῆ βλέπων
Ὀφθαλμὸς, ἕρπει τοῖς ὀδοῦσι θηρίον.

Sunt autem hi versus tam inter se omnes connexi & apti, ut prope ausim affirmare, a Varrone ita scriptos fuisse. nam quod eadem hæc recitans Nonius in voce Limus, aliter quædam hunc in modum refert,

Sedens altus alieno sciens,
Sed limus intra limites culinæ:

facile apparet, illum suo more, multis omissis & immutatis, integrum locum pervertere.

Neque post respiciens &c.] Expressit illud Homeri: Ὁρῶν πρόσσω καὶ ὀπίσσω.

Hunc Cereris cibi &c.] Posterior vox inducenda, ut glossema, vel legendum, *Ceres, cibi.*

Pagina 287.

In patellam dare.] Decet bonum civem, inquit, Diis ſacrificare, &, ſi non opimas & ſumtuoſas victimas, ſaltem portiunculam carnis offerre in patella. Ea erat vas parvum, libandis dapibus aptum, & ob id ſacrum menſæ. Liv. lib. 26: *Ut ſalinum patellamque Deorum cauſa habere poſſint.* Valerius lib. 4: *Uterque patellam Deorum & ſalinum habuit.* Hinc, In patellam dare, eſculentum quid Diis libare, &, De patella edere, libatum conſumere. Cic. lib. 2 de Finib. *Reperiemus aſotos primum ita non religioſos, ut edant de patella.*

Flebile cepe.] Hoc mutuatus eſt a Lucilio, cujus verſum Nonius refert e lib. 5 Sat.

Flebile cepe ſimul, lacrimoſæque ordine thallæ.

Dicitur autem Flebile cepe, quod triſti & acri odore conſueverit lacrimas oculis excutere. unde in Græcorum proverbio eſt, Κρομμύων ἐσθίειν ἢ ὀσφραίνεσθαι, Cepas edere, aut olfacere; de iis, qui lacrimari videntur.

Nec ſumtibus.] Nonius hic obſervat Luxuriam maſcul. gen. quod ni eſſet ejus μνημονικὸν ἁμάρτημα, cenſerem legendum:

— *luxuique nec ſumtibus lepidus ſtatues finemque modumque.*

Salluſt. de Rep. ordinanda: *Finem ſumtuum ſtatueris.*

Marcipor.] Hac Satyra contendit inanes cupiditates, & vana ſtudia vulgi cum oblectamentis puerorum, & elegantes iſtos homines, quos veſtis, ſupellex, gemmæ, ceteraque generis ejuſdem nimio opere delectant, magis pueros eſſe docet, quam eos, qui ob imbecillitatem ætatis hoc nomine cenſentur. Quod idem pauciſſimis verbis notat Seneca. *Non*, inquit, *bis pueri ſumus, ut vulgo dicitur, ſed ſemper: verum hoc intereſt, quod majora nos ludimus.* Porro Marcipor, ſervile nomen, frequens erat apud antiquos, quod ducebatur a domino; ſicut Publipor, Quintipor, Caipor. nam priſci illi Romani non alebant magnam familiam, ſed ſingulis ſervis erant contenti. quare Marcipor, velut Marci puer appellabatur, quaſi miniſter aut aſſecla, ut Græci παῖδας vocant ſervos. Plin. lib. 33: *Singuli Marcipores, Luciporeſve, dominorum gentiles, victum in promiſcuo habebant. Poſt ubi cœperunt alere infinitos ſervorum greges, hoc genus nominis obſolevit, & a diverſis operis & miniſteriis conformata diverſa nomina. hinc dicti Mediaſtini, Vicarii, Atrienſes, & alii innumeri.* Quinctil. lib. 1: *In ſervis jam intercidit genus illud nominis, quod ducebatur a domino, unde Marcipores, Luciporeſve.*

Repente noctis.] Elegans & luculenta descriptio tempestatis repentinæ cum περιστάσει serenitatis, nubili, ventorum. Meridiem vocat mediam partem noctis, sicut contra Æquidiale pro æquinoctio dixerunt antiqui: secuti in hoc Græcos, qui ἰσομερίαν appellant, quia nox diei potius, quam dies nocti annumerari debeat. Cæli choreas astricas dixit, ut Tibull. lib. 2:

Ludite, jam nox jungit equos, currumque sequuntur
Matris, lascivo sidera fulva choro.

Manilius lib. 1:

Et quinque adverso luctantia sidera mundo,
Exercent varias naturæ lege choreas.

Chrysostom. Οὐκ ὁρᾷς τοῦτον τὸν οὐρανὸν, πῶς καλὸς, πῶς μέγας, πῶς ποικίλως τῶν ἄστρων ἐστεφάνωται χορῷ;

Cæli cavernas.] Cavum cælum. Ennius Andromacha:

Quæ cava cæli signitenentibus
Conficis bigis.

Idem Annal.

Lumine sic tremulo terra, & cava cærula condent.

Hinc Cavernæ cæli Varroni, & Lucretio lib. 3:

——— *magnas cæli complesse cavernas.*

Pagina 288.

Spatale eviravit.] Spatale Venerivaga dici potest mulier vulgaris, & projectæ libidinis,

Nullum amans vere, sed identidem omnium
Ilia rumpens.

qualis illa Clodia, quam Cicero ait domum suam patefecisse omnium cupiditati, palamque sese in meretricia vita collocasse. Martial. lib. 2:

— *poposcit Mammosum Spatalem, pro tribus illa dedit.*

Sed hic est, opinor, ipsa Venus Volgivaga; quæ quasi malis venenis imbuta, animi & corporis vires effeminat. *Venerivaga*, ut Bimargo *Remivagus.* Cicero, *Solivagus* & *Omnivagus.* Lucret. lib. 4:

Volgivagaque vagus Venere.

Dein mittit evirile &c.] Ita libri omnes. nonnulli reponunt, *in frumen*: & hæc accipiunt de luxu illo capitali, quo olim infames Campani & Lesbii, quem Latini innuere volentes, dicunt Offendere, vel, Corrumpere buccas. Martialis lib. 3:

Cœpisti puras Opicus corrumpere buccas.

Mera miracula.] Miraculum veteres non modo pro monſtro vel horrendo uſurpant; ſed laxiore & magis communi ſignificatione hoc verbo intelligunt, quidquid mirum aut inuſitatum evenit. Cato Dierum dictarum de conſulatu ſuo: *Atque quamquam multa nova miracula fecere inimici mei; tamen nequeo deſinere mirari eorum audaciam atque confidentiam.* Lucretius:

——— *ideo jactant miracula dictis.*

Ut autem Varro dixit *mera miracula*, ita Cicero ad Atticum, *mera monſtra nuntiant*, &, *ſcelera mera loquuntur.*

Peliam Medeæ.] Hæc fragmenta ſuſpicamur eodem pertinere, videlicet ad deſcriptionem cujuſdam decocti, vel medicatæ ablutionis, cujus occulta vi & efficacia fingit quendam ex ſenili ætate ad pueritiam revocari; ſicut Medea Peliam regem Theſſaliæ ferventi lebeti impoſitum recoxit, & hujus fratrem Æſonem, Jaſonis patrem, herbarum decocto juventuti reddidit. Vide Diodorum lib. 4, & alios.

Delime, bipennis.] Obſcurus locus, & haud ſcio an ſatis integer. nam Delimo verbum tertii ordinis non memini me legere, licet multa recenſent Grammatici hujuſmodi verba, quæ & primi ſunt ordinis, & tertii. id autem ſignificat detraho, decerpo; ut Limo apud Cic. lib. 3 Epiſtol. *Etſi de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid poſterior annus.* An ergo Delimus nomen hic eſt? & de ſene recocto atque repueraſcente dicitur: Delime, bipennis, id eſt, deterſe, limate, expedi te, ut levis paſſerculus.

Libram ocellatorum.] Suſpicor eſſe lapillos, ex quibus contexti orbiculi, hodieque manent inter ornamenta puellarum: ita dictos, vel quia ocellorum ſpeciem quandam præ ſe ferunt, & rotunditatem: vel quia conchæ, Nympharum lumina, ut Cajum Cæſarem ſolitum jactare Victor refert. Apud Suetonium in Auguſto, ubi ſcribit, illum ſolitum eſſe cum pueris minutis ludere ocellatis nucibuſque, accipio umbilicos aut laterculos crudos, in modum ocellorum formatos, quibus etiamnum pueri ludunt, vocantque globulos. Vidend. Turneb. lib. 3.

Et Diogenes qui amicos.] Fortaſſe legendum, βιαμικτος, id eſt, nullam commercium habens cum opibus, ceteriſque rebus, quæ ad communem vitæ uſum pertinent, utpote ἄπολις, ἄοικος, πατρίδος ἐστερισμένος, πτωχὸς, πλανήτης, βίον ἔχων τρυφήμερον, qualem Laertius deſcribit. Quod autem de Diogene hic voluit dicere, id lib. 5 Tuſculan. Cicero refert his verbis: *Diogenes Cynicus Alexandro roganti,*

ut diceret, si quid ei opus esset, Nunc quidem, inquit, paululum a sole absis: officiebat videlicet apricanti.

Pagina 289.

MARGOPOLIS.] Margopolis, vel Bimargopolis, dicitur Varroni civitas ampla & superba imperio: in cujus modum natura hominem instruxit, sic, ut illius partibus minutioribus respondeant membra corporis: animus aut ratio, quasi arx, principem locum obtineat. Vel forma quadam proverbii usurpatur, de cœtu & concilio hominum insolentium & protervorum. quos quidem hac Satyra insectatus videtur, monuisseque, enitendum esse, ut virtute & sapientia præstemus, non, quomodo vulgus, potentia aut opibus, aliisve malis artibus insolescamus. Sic Δουλόπολις, servorum civitas, usum habet proverbii, de cœtu hominum improborum, aut ignobilium. Et Ἀπραγόπολιν, urbem otii altricem, Augustus vocabat vicinam Capreis insulam, a desidia secedentium illuc, auctore Suetonio.

Cui Celer, dienos &c.] Emendo:

Cui Celer δι' ἑνὸς λήμματος λόγους
Antipatri Stoici filius &c.

Acuta sententia: Cum pater, inquit, proferret Antipatri Stoici λόγους μονολημμάτους, id est, ratiocinationes unius sumtionis: filius illi rutro caput diffindit, perinde ac Celer ille præfectus equitum, Remum rutro interemit, ob violatam legem, quam Romulus tulerat, Ne quis mœnia transiliret. Rutrum hic significat instrumentum fossorium, ligonem, non hoc, quo fruges conjiciuntur in modium, aut raduntur, & æquantur. Græci vocant κρωπίον, ut Dionysius lib. 1 de nece Remi.

Sensus portæ.] Apta contentio: Sensus sunt velut portæ, per quas commeant rerum omnium intelligentiæ: Venæ, tanquam aquæductus, in omnes partes corporis sanguinem partiuntur, & diffundunt; unde & sanguinis rivi a medicis nuncupantur, & a Varrone περὶ ἐξαγωγῆς, fervidi lacus sanguinis: Intestina, persimilia cloacis, per quæ cibi & potionis retrimenta perlabuntur.

Nemini Fortuna currum &c.] Elegantissima γνώμη, quæ nos admonet humanæ imbecillitatis, acerbitatisque fortunæ, cujus perpetuo edicto sancitum, Neminem posse effugere communes vitæ ærumnas, & absque omni offensione ad optatos exitus

pervenire. Sunt autem elegantes & aptæ metaphoræ, ductæ a certaminibus equestribus; in quibus Carcer erat locus septus & seclusus, unde primum emittebantur equi. *Æquor*, stadium, in quo decurrebant, a planitie maris sumta metaphoræ, sicut & æquor campi, æquor saxi, aliarumque rerum veteres dixerunt. *Calx*, aut meta, ubi sistebant; quem Varro candidum vocat, ut Cic. lib. 1 de Divinatione, & Lucret. lib. 6:

——— *præscripta ad candida calcis.*

proprie, quia meta albata, & creta notari solita; id quod Lipsius observavit e Plinio lib. 35, cap. 17. *Est & vilissima creta*, inquit, *qua Circum præducere ad victoriæ notam, pedesque venalium trans mare advectorum, denotare instituerunt majores.*

Intimo missum.] Lipsius tentat reponere, *anima m.* sed belle respondent illa, *inoffensum æquor*, *candidus calx*, *carcer intimus*; ut lib. 4 de Ling. Lat. *Intimus Circus ad Murtum.* Melius, meo quidem judicio, legeretur, *a carcere intimo missum vehi*, vel *labi.*

Sensistis dicite &c.] Qui immersi flagitiis & libidinibus, inquit, vos occultastis demisso capite, peracta jam fabula, *dicite Sensistis.*

Labdæ.] Ita appellantur, qui peragunt genus nefariæ libidinis, quod Obligurire, & Perdere caput in aliqua dicitur. Aristophanes ἐν Ἐκκλησιαζούσαις·

Δοκεῖ δέ μοι καὶ Λάβδα καὶ τοὺς Λεσβίους.

Ausonius: *Cui ipse linguam cum dedit suam, Labda est.* Nimirum a Lamda litera, quæ prima est in Λεσβιάζειν.

Pagina 290.

Noctilucam tollo.] Significat tædam νυκτιλαμπῆ, quam urebant luminis causa in ignitabulo, vel foco, quem in mediis ædibus habebant. Virgil.

Urit odoratam nocturna ad lumina cedrum.

Dicitur etiam hoc nomine lucerna, & sola noctu lucens luna. Horatius: *Rite crescentem face Noctilucam.* Levinus: *Ita uti alma Noctiluca est.*

MELEAGER.] Reprehendit nimium studium venandi, quod plerosque adeo tenet, ut illius causa labores & pericula prope infinita subeant. Inscribit autem nomen Meleagri, filii

Œnei, regis Ætoliæ; cujus natali tres Parcæ ſtipitem quendam igni admoventes auditæ ſunt effari:

Tum ſuæ vitæ finem ac fati internecionem fore
Meleagro, ubi torris eſſet interfectus flammeus.

quam ſortem eventus multo poſt confirmavit. Nam cum Meleager jam ſe corroboraviſſet, immanem illum aprum, qui omnem Ætoliam horrendo impetu vaſtabat, delecta fortiſſimorum juvenum multitudine inſectatus, confecit. Deinde captus amore Atalantæ virginis, quæ prima aprum ſagitta vulneraverat, facti ſui laudem in illam maxima ex parte tranſtulit, donavitque caput apri & ſetoſum tergum. Quod cum indigne ferrent duo avunculi ejus, conarenturque a virgine apri exuvias vi rapere, ambos necavit: qua cæde fratrum audita mater Althea, inſtincta Furiis exclamat, Heu cor ira fervit cæcum, amentia rapior ferorque: mox fatalem illum ſtipitem tamdiu aſſervatum, flammis injicit; quo ardente pariter & Meleager viſus eſt inteſtinis flammis exuri.

Funus exſequiati.] Ita in XII Tab. SERVILIS UNCTURA CIRCOMPOTATIOQUE QUOM FONUS EXSEQUIANTOR VINEIVE RESPARSIO NEI FUAT. Exſequiari dixit Bimargo: *Ipſum propter vix liberti ſemiatrati exſequiantur.* Funus exſequiari, eſt funeri exſequias ducere. idem, Funus exſequi. Gellius lib. 10: *Funus tamen exſequi, non eſt religio.* Vetus poeta apud Cic. lib. 1 Tuſcul.

At qui labores morte finiſſet graves,
Eum omnes amici laude & lætitia exſequi.

Silicernium confecimus.] Tertullianus in Apologetico ſcribit, mortuis parari obbam, pollinctorem, ſilicernium: quod poſtremum verbum Grammatici ita varie exponunt, ut longum ſit ſingulorum interpretationes commemorare. Vide Nonium, Feſtum, Placiadem & Donatum ad illud Terentii, *Silicernium ſenem.*

Cum etiam Thais.] Hæc videntur cum proxime ſuperioribus verbis cohærere, ut dicat, Venatores ita diſſolutos eſſe, ut quæ natura removit ab oculis, quod adſpicerentur non decore, veſtium cultu minime tegant atque abdant: cum etiam meretrices in ſcena prodeant longis tunicis, & ad talos uſque demiſſis, ne corporis partes ad naturæ neceſſitatem datæ, ſi quo caſu aperiantur, aſpectum præbeant turpem & indecorem. Quod de ſcenicis & hiſtrionibus recte quidem dicitur, in quibus tantam fuiſſe vetere diſciplina verecundiam tradit Cicero, ut in ſcena ſine ſubligaculo prodiret nemo. Alioqui

meretrices brevibus togis, & crure tenus medio ſuccinctis utebantur, nec ſtolas vel pallas habendi jus illis erat, quibus ſolæ induebantur matronæ. Obſervat hoc Nonius, adducens illud Afranii Except.

Meretrix cum veſte longa peregrino in loco
Solet tutandi cauſa ſeſe ſumere.

Hinc Togatæ meretrices dicuntur. Horat. lib. 1 Serm.

——— *tenerum eſt femur, aut crus,*
Rectius, atque etiam melius, perſæpe togatæ.

Et ibidem:

——— *quid inter*
Eſt in matrona, ancilla, peccesve togata?

quem verſum explicans Acron, *Matronæ*, inquit, *quæ a maritis ob adulterium repudiabantur, togam accipiebant, ſublata ſtola propter ignominiam. Toga autem meretrici apta. ita enim proſtare ſolebant cum togis puellæ, ut diſcernerentur a matronis.*

Pagina 291.

Modius.] Hoc menſuræ genus Varro inſcripſit Satyræ, quam fecit in ganeones, ut ſymbolum & indicium moderationis: ſicut Ægyptii Serapidis ſimulacro imponebant, ut indicaret, menſura modoque omnia contineri, auctore Ruffino Aquilejenſi. Idem, quia maxime capax, in proverbii conſuetudinem venit, ut modio dimenſa dicantur, quæ large copioſeque præbentur. Cic. lib. 6 ad Atticum: *Publicanis res eſt gratiſſima, ſi illa habent, pleno modio verborum honorem, invitationem crebram.* Petronius: *Uxor Trimalcionis Fortunata appellatur, quæ nummos modio metitur.* Similiter Græci, Μεδίμνῳ ἀπομετρεῖν. Xenoph. Ἑλληνικ. γ. Μεδίμνῳ ἀπομετροῦσαι παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργύριον.

Sed o Petrulle.] Petrones & Petrulli vocantur homines agreſtes & ſtupidi; ut Rupices & Varrones apud Lucilium:

Varronum ac rupicum ſquarroſa, incondita roſtra.

Illi a petris & rupibus, hi a varris, qui ſunt ſtipites aut furcillæ, quibus retia ſuſtentantur. Lucanus:

——— *diſpoſitis attollat retia varris.*

Modi ſcenatilis.] Modus ſcenatilis eſt verſus ſcenicus, ut jambicus, cujus uſus in comœdiis & ſcena.

Capitis coronæ &c.] Videtur legendum:

Capitis corona e Bacchicis liveis
Faciem labore flatili viridis premat.

Bacchica livea, ſunt folia ederæ nigræ. Plin. lib. 16 de edera:

Cujus coronis poetæ utuntur, foliis minus nigris, quam quidam Dionysiam, alii Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Tertullian. de Corona militis: *Liberum eundem apud Ægyptios Osirim, Harpocration industria ederatum argumentatur, quod ederæ natura sit, cerebrum ab helvolo defensare.* Mos autem vetus fuit, in conviviis aptare coronas capiti & fronti ex edera, rosa, aliisque, quæ tempora refrigerarent, & ebrietatem prohiberent. Propertius lib. 3:

Me juvat & multo mentem vincire Lyæo,
Et caput in verna semper habere rosa.

Ovid. lib. 5 Fastor.

Tempora sutilibus cinguntur tota coronis,
Et latet injecta splendida mensa rosa.

Saperdæ, cum simus σαπροὶ] Venusta paronomasia. Videmur nobis, inquit, belli, elegantes, & sapere urbanum, cum simus putidi & insipidi. Σαπρὸς significat marcidum, vel fœtidum. unde & caseus putris hoc nomine censetur. Glossarius Græcus: Σαπρὸς, nugax, nugatorius, fœdus. Saperda non est hic sapiens, ut Nonius interpretatur; sed sapidus & urbanus. denotat etiam cancrum piscem, lingua Pontica. Persius Sat. 5:

——— *Saperdas advehe Ponto.*

Lucilius:

Occidunt, Lupe, saperdæ te & jura siluri.

Sed Cynicis involucrum &c.] Involucrum est integumentum vestium, quod philosophi antiqui gestabant, simul trahentes pallium, & id luteum, colore prodente mollitiem. Plautus in Captiveis ita vocat linteum tonsorium, quod collo & humeris injiciunt, ne vestes capillis detonsis inquinentur:

Nunc senex est in tonstrina, nunc jam cultros attinet,
Ne is quidem involucrum injicere voluit, vestes ut ne inquinet.

Græcis dicitur ὠμόλινον, ut Plutarcho in libro περὶ ἀδολεσχίας. Varro lib. 4 de Ling. Lat. vocat Circumjectum: *Quo vestes se involvunt, Circumjectum appellant.*

Quam istorum, quorum &c.] Videtur dicere, plerosque in vestitu tam exquisita & odiosa elegantia esse, ut togas pellucidas & tenues induant, quo clavos tunicis affixos ostentent. Solebant autem veteres immittere vestimentis clavos, eosque vel aureos, vel argenteos, vel coccineos, ut quisque dignitate & opibus præstabat. Hinc Clavata vestimenta Festus appellat, clavis intexta, ut sunt Latus clavus, & angustus clavus: alter senatorum, alter equitum proprius; ille latioribus

clavis consitus, hic angustioribus. Vitreæ togæ sunt pertenues & pellucidæ, quales fuerunt Coæ, sericæ, atque bombycinæ. Horat. lib. 1 Serm.

——— *Cois tibi pæne videre est,*

Ut nudam.

Lucanus lib. 10:

Candida Sidonio perlucent pectora filo.

Sic Vitreas telas dixit Claudianus Panegyrico:

Palla graves humeros velat, quam neverat uxor
Illi, percurrens vitreas sub gurgite telas.

Horatius:

——— *vitrea te fecimus unda.*

&:

Vitreo daturus nomina Ponto.

Persius:

——— *turgescit vitrea bilis.*

quod Horatius:

——— *jussit quod splendida bilis.*

Et hoc interest inter.] Quod Epicurus vitam, omni genere suavitatis completam, felicem & beatam prædicans, non intelligit corporis voluptates, quas sectantur ganeones, quæ tantum sensibus dulcem motum afferunt, mentem e sua sede & statu dimoventes; sed puras & liquidas voluptates, quas nullus dolor impedit, nulla animi molestia, aut metus perturbat. Quam sententiam explicat in epistola ad Herodotum ita scribens, ut Cicero vertit: *Cum itaque dicamus, Voluptatem finem esse; non luxuriosorum voluptates, easve, quæ in gustu sunt positæ, ut quidam ignorantes, aut ab nostra sententia dissentientes, aut male accipientes arbitrantur: sed non dolere, corpore animoque tranquillum esse, & perturbatione vacare dicimus. Non enim convivia & comissationes, non puerorum mulierumque congressus, non piscium usus, & ceterorum, quæ affert pretiosior mensa, suavem gignit vitam: verum ratio sobria, causasque perscrutans, cur quæque vel eligenda, vel fugienda sint, opinionesque expellens, per quas animos ut plurimum occupat tumultus.*

Dormire mallem &c.] Hoc totum Lipsius censet esse glossema, & ea re inducendum: sed videtur legendum, *sit licet potus vinum merum cibarium.*

Pagina 292.

Trimodiam amphoramque.] Amphora, inquit, tantum ca-

pit liquidæ materiæ, quantum tres modii aridæ. nam amphoram implent octo & quadraginta ſextarii, qui ſexdecim in modio ſunt. Voluſius Mæcian. in libro de Aſſe: *Quadrantal, quod nunc plerique amphoram vocant, habet urnas duas, modios tres, ſemodios ſex, congios octo, ſextarios XLVIII, heminas XCVI, quartarios CXCII, cyathos DLXXVI.* Feſtus recitat caput plebiſciti Siliani, in quo ita erat: *Duodequinquaginta ſextarii quadrantal ſiet vini: Sextarius æquus cum vinario ſiet, ſexdecimque ii in modio ſient.* Porro quod hic eſt *trimodia*, muliebri genere, idem uſurpatur a Columella lib. 12, & a Plinio lib. 33. *Neque enim*, inquit, *aliter potuiſſet trimodia illa annulorum, Carthaginem ab Hannibale mitti.*

An qui gradu.] Senſus latet in his verbis & acutus, & elegans. Hoc enim dicit, opinor: Nonne præſtantior eſt ille, qui gradu celeri & expedito nitens, te cito prævertit & anteceſſit, inſuper melius vectus, quam tu, qui molliter & otioſe fuiſti vectus? Quod quidem videri poteſt referre voluiſſe ad contentionem Virtutis & Voluptatis: & hominem virtuti deditum, comparaſſe navo & expedito viatori; voluptarium & ganeonem molli atque diſſoluto vectori. *Relinquere* hic eſt prævertere, ſuperare curſu, aut celeritate, ut *relinqui*, ſuperari: & Græcorum *ἀπολείπειν* & *ἀπολείπεσθαι.* Virg. lib. 5 Æneid.

Tranſeat elapſus prior, ambiguumque relinquat.

Lucret. lib. 5:

Imminui ſubter vires, ideoque relinqui.

MUTUUM MULI SCABUNT.] In omnibus actionibus vitæ, ſive mentis agitatione, ſive opera & manu peraguntur, ordinem & diſpenſationem quandam adhibendam eſſe, ut, licet certa ratione diſcretæ ſint, tamen inter ſe nexæ maneant, & mutuo ſubſidio nitantur. Tali enim ordine actionum adhibito, conſtantiam & moderationem in omnibus rebus facillime ſervari. Itaque de hiſce mutuis operis ac functionibus animi & corporis, apte uſurpat proverbium, *Mutuum muli ſcabunt:* quod Eraſmus putat nonniſi in malam partem accipi, cum improbi ſe viciſſim mirantur & laudant.

Pagina 293.

Poneret quotidie.] Ponere hic eſt conficere, abſolvere; ut in illo Horatii:

—— *quia ponere totum Neſciet.*

qua significatione Græci quoque verbum τίθημι frequenter usurpant. Videre, curare, efficere, & administrare totum lanificium; sicut apud Plaut. Menæchmis:

Intus para, cura, vide quod opus est, ut fuat.

& alibi:

Qui herilem rem procurat, videt.

Lanea tracta.] Gerontodidascalo dixit, *Manibus trahere lanam.* unde *tracta lanea:* quæ Tibullo,

Tractaque de niveo vellera ducta putat.

Græcis μηρύματα, vel ἑλκύσματα.

Grallatores qui &c.] Apta similitudine ostendit, animum & corpus ita inter se nexa ac jugata esse, ut alter alterius ope & adminiculo nitatur. & animum quidem comparat grallatori, quod is suppeditat, & in omnes partes corporis diffundit vim agendi: corpus grallis, quod hoc sit quasi sustentaculum quoddam animi. Huc pertinent verba Tertulliani libro de Anima. *Anima*, inquit, *movet corpus, & conatus ejus extrinsecus paret: ab illa est impingi pedes in incessum, & manus in contactum, & oculos in conspectum, & linguam in effatum, velut sigillario motu, superficiem intus agitante.*

MYSTERIA.] Mysteria illa abdita, & seclusa sacra a cognitione vulgi, desiisse, successisseque in eorum locum fraudem, malitiam, fictas artes & insidias: quarum ita plena esse omnia, ut prope nihil veri, simplicis sincerique in communi hominum vita versetur.

Prisca horrida.] Cicero etiam suis temporibus oracula ubique defecisse testatur: & Celsus Epicureus nominatim oraculum Delphicum, Clarium, Dodonæum, &c. Cujus rei causam Plutarchus integro libro exquirit, sed non penetrat in mysterium illud veritatis, quod Prudentius effatur his versibus:

Ex quo mortalem præstrinxit Spiritus alvum,
Spiritus ille Dei, Deus & se corpore matris
Induit, atque hominem de virginitate creavit:
Delphica damnatis jacuerunt sortibus antra,
Non tripodas cortina tegit &c.

Æs defraudasse &c.] Turnebus restituit *Bovam:* quam putat esse vas vinarium longum, turgidum, & amplum, ad Bovæ serpentis similitudinem. Cujacius *Obbam*, genus poculi, cujus supra meminimus. alii *zonam*, aut aliud. Ego rectam arbitror *Onam.* Notat ridiculam & malitiosam imposturam cauponis seu cupedinarii, qui onam ficum luto oblevit, quod portitores callidi & urbani, quasi in fraudem portorii factum,

mulctarunt. Onæ ficus, ſunt prædulces, quæ in agro Tarentino naſcebantur: dictæ, quod ob præſtantiam maxime ὠνίαι. Plin. lib. 15, cap. 19.

Molit & depſit.] Utrumque verbum habet obſcœnum ſignificatum. Horat. in Sermon.

——— *non alienas Permolere uxores.*

Cicero ad Pætum lib. 9, *Batuit*, inquit, *impudenter, depſuit multo impudentius.*

In id virgo dos &c.] Suſpicor hoc dici: Eam ob rem virgo ducitur, ut, poſtquam in viri manum venit, inſimulata flagitii aut criminis alicujus, dos ab illa auferatur. Mulier enim ſi quid peccaſſet, mulctabatur dote, quæ marito addicebatur. Cato in oratione de Dote: *Si quid perverſe tetreque factum eſt a muliere, mulctatur: ſi vinum bibit, ſi cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur.* Auſonius:

Sæpe in conjugiis fit noxia, ſi nimia eſt dos.

Sed fortaſſis legendum, *In id jurgo, dos.* Vide quæ annotavi in Satyram τοῦ πατρὸς τὸ παιδίον.

Pagina 294.

Vulpinare modo.] Reddit Græcorum Ἀλωπεκίζειν, quod illis eſt ſeducere, & imponere. Ariſtophanes Veſpis:

Οὐκ ἔστιν ἀλωπεκίζειν, οὐδ' ἀμφοτέροις γίγνεσθαι φίλον.

Concurſa.] Concurſare, eſt quoquo verſum curſare. Lucilius lib. 6:

Concurſans velut angarius, lateque quiritans.

Nescis quid &c.] Tempus veſperum magna cura obſervant agricolæ, ut ex eo ventorum, ſerenitatis, nubili ſigna colligant. Ad quod reſpexit Virgil. lib. 1 Georg.

Denique quid veſper ſerus vehat, unde ſerenas
Ventus agat nubes: quid cogitet humidus Auſter.

Hinc in proverbii uſum abiit hæc ſententia, Neſcis quid veſper ſerus vehat: quæ nos admonet, ne præſentium rerum ſucceſſu temere inſoleſcamus, cum neſcii & incerti ſimus, quomodo

——— *diem clauſo componet veſper Olympo.*

Livius lib. 55: *In ſecundis rebus nihil in quemquam ſuperbe ac violenter conſulere decet, nec præſenti credere fortunæ, cum quid veſper ferat, incertum ſit.* Quod Varro inſcribens lepidiſſimo libro Satyrarum, (ſic enim a Gellio meruit laudari) in quo diſſerit de apto numero convivarum, & de ipſius

convivii habitu, jacit in eos, qui ignorant fructum conviviorum, & moderato apparatu cultuque abutuntur. Id ex eo, opinor, quod veteres Romani convivia agitabant vesperi, & ad multam noctem producebant. unde & Cœna dicitur Vesperna, & Vesperum. Plautus Rudente:

Si tu de illorum cœnaturus vesperi.

Et in milite:

Qui de vesperi vivat suo.

Nusquam autem plures.] Totum hoc censerem inducendum esse, ut glossema margini annotatum ab aliquo, qui Varronis sententiam de novenario numero convivarum voluerit confirmare ex eo, quod tantum novem ad mensam solebant accumbere: quod ipsum est præter fidem antiquitatis. nam sæpe duodecim communem mensam occupabant, etsi sordidum id habebatur. Horatius:

Sæpe tribus lectis, videas cœnare quaternos.

Suetonius in Augusto: *Cœna quoque ejus secretior in fabulis fuit, quæ vulgo δωδεκάθεος vocabatur.*

Pagina 295.

OCTOGESIS.] Hac Satyra Varro videtur docere voluisse, nummos non tam pretio, aut numero, quam recto usu censendos ac æstimandos esse: Sicut nobilius est, inquit, Philippeum, quod asservamus & condimus in loculos, quam quod in vesicam demittimus, & consumimus. At vulgus definit, Pecuniam esse expultricem angorum, curarumque, & pro oraculo habet illud:

Τ' *ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς.*
Ὅστις δὲ μὴ ἔχει τοῦτο μηδὲ κτήσατο,
Οὗτος μετὰ ζώντων τεθνηκὼς περιπατέει.

Id quod suspicor hic ab aliquo nummario nebulone dici. unde titulus Ochtogæsis, vel Ὀχθόγαισις, anxietatis expulsio.

Seque opificio.] Hæc ita recitat Nonius in verbo Clepere. quorum is forte sensus est: Postquam avaritia cœpit trahere & rapere; tum labores & honesta exercitia cessarunt, vigueruntque socordia atque desidia. Verumtamen non displicet mihi lectio, quæ est apud eundem in voce Probiter: *Seque opifice non probiter strepere.* quod interpretor, opere faciundo parum gnaviter se exercere. Sic autem dixit Strepere se, quemadmodum Contendere se, Erumpere se, aliaque id genus veteres dixerunt.

Addamus in bulgam.] Bulga eſt folliculus ſcorteus, in quo feruntur nummi, aut cibaria. Sed & pro ventre accipitur; ut apud Lucilium:

Ita ut quiſque noſtrûm e bulga eſt matris in lucem editus.

Hinc Varro feſtive ait, Nummos addere in bulgam, pro, in loculis reponere, vel in ventrem demittere; quaſi dicat, melius eſſe nummos edendo, quam bibendo conſumere, ut Plautinus Saturio:

Nolo in veſicam quod eat, in ventrem volo.

Non hæc res.] Priſcianus lib. 6 hæc verba adducit e Varronis de Numiſmatis. Eorum ſenſum puto eſſe: Non tam libido, quam cupiditas pecuniæ facit, ut puellæ, quæ ſunt oculis pætis & integris, fiant ſtrabæ & unoculæ. dum enim captant ab amatoribus nummos, & ad eos ſubinde oculos retorquent, ſtrabæ efficiuntur ἑτερόφθαλμοι. Nam qui non inhiat pecuniam, nec angitur cupiditate habendi, *hic ingentes oculo irretorto Spectat acervos*, inquit Horatius. Vide Flexibula.

ŒDIPOTHYESTES.] Et argumentum, & tituli ratio obſcura mihi: niſi eſt de nefario concubitu, quo infames Œdipus & Thyeſtes; ille materno, hic filiæ; & ex quo uterque ſacræ prolis infelix parens.

Si quis melodinis.] Melodinus a melodia, ut Tibinus a tibia, Eumenidibus, niſi leg. *μελῳδεῖν ſit ὄνος λύρας.*

Pagina 296.

Phonicia ſum.] Eſt encomium mulieris pſaltriæ, quæ aliis cantu præit, & cantantium ſe gallum gallinaceum dicit. alii putant circumſcribi munus phonaſci, & ea re legunt, *Phonaſcus adſum.*

Quam mobilem.] Videtur legendum, *lyram nobilem.*

Dicor. Porro is fuit Ennius.] Malim *bicorporis fuit Ennius*, ut ſit πρόληψις inſolentis dicti, ſe eſſe Pacuvium & Pompilium. Dixit autem Ennius, animam Homeri mutatam eſſe in pavonem κατὰ μετεμψύχωσιν Pythagoræ: deinde in ipſius corpus inſinuaſſe. Perſius:

Cor jubet hoc Enni, poſtquam deſtertuit eſſe
Mæonides, Quintus pavone ex Pythagoreo.

Muſarum Pompilius.] An eſt Pompilius poeta? cujus teſtimonio utitur lib. 6 de Ling. Lat. an Numa Pompilius rex,

qui fuit familiaris Nymphæ Ægeriæ, unius Musarum, & primus auctor carminum apud Romanos, quæ vocavit Saliaria?

Pagina 297.

Primum eam esse &c.] Sensum nullum eruo, nisi hoc dicit: Scientia psallendi est physica, quia manat a natura, & innascitur, sicut ipsa vox, basis & fundamentum ejus.

Merentis ut quietus &c.] Hujus loci sensus valde est obscurus, & ne lectio quidem satis integra: sed quantum conjectura assequi possum, videtur legendum:

Mœrentis, ut quietus ac demissior probandus,
Ἀξίου ὡς ἡρωϊκὸς, Ἰωνικὸς κιναίδου.

Non omnibus personis eosdem motus vel gestus convenire, sed alios aliis accommodatos esse: velut lugentis & sordidati, submissus motus probatur: contra viri clari & florentis, magnificus ac gravis; cinædi, mollis & dissolutus. Jonicum motum vocat lascivum & effeminatum, ut Horatius lib. 2 Carm.

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo.

quomodo & Comici Græci frequenter usurpant Ἰωνικὸς, pro eo, quod est ἁβρός. nimirum ab Joniis populis Asiæ, quos traditum est fuisse inertes, choreis deliciisque mancipatos.

Acerbus qui tibi &c.] An legendum: *Ac cervus*, vel, *Acer sus, qui tibi nihil mali fecit ob præclaram tuam artem figendi verutis?* An Nonius reposuit *verutis*, pro *veritus?* ob artem scilicet Musicam.

ΠΑΠΙΑΣ ΠΑΠΠΟΣ.] Arguit vulgus, quod insignem formam veræ laudis ab inani specie gloriæ nesciat discernere: tum in laudando quis sit adhibendus modus, aut quæ ratio servanda, præcipit. Eo pertinet inscriptio Papiapapæ. an Πάπιας, Πάππος? quæ sunt velut indigitamenta senum, alterum virorum proprium, alterum commune feminis, ut alibi diximus. Non desunt tamen, qui inscribant Παπίᾳ Πάππα; quod proverbii usum habet, vel cum vulgares blanditias & assentatiunculas repudiamus, quod istiusmodi ineptiæ senibus & pueris conveniant; vel cum monemus, unicuique debitum verborum honorem esse tribuendum; ut apud Homerum ab Agamemnone jubetur Menelaus blandiri copiis Græcorum:

Πατρόθεν ἐκ γενεῆς ὀνομάζων ἄνδρα ἕκαστον.

Quod plerique faciunt putidiuſcule, ad promerendam gratiam pleno modio verborum honorem principibus viris deferentes.

Ante aures modo.] Non erant, inquit, capilli exquiſita vel odioſa elegantia compoſiti, ſed ante aures tantum demittebantur parvuli cincinni, intorti ex illis capillis, qui in ima parte temporum juxta aures adnaſcuntur. Hos ſuſpicor vocari *ſoboles*, a ſtolonibus ſumta metaphora, quos veteres ſolitos criſpare veriſimile eſt: quemadmodum etiam hodie plerique Germaniæ & Belgiæ populi faciunt. Sane ſtudium comandi illos notat Petronius his verbis: *Deſcendentes ab aure mea capillos meos dentata manu duxit.* Iſidorus Origg. lib. 19: *Antiæ ſunt cincinni dependentes prope auriculas; Græco vocabulo ab auribus dictæ.* Gloſſarium: *Antiæ, κόμαι διὰ τῶν κροτάφων κρεμάμεναι γυναικεῖαι.* etſi Feſtus aliter.

Pagina 298.

Quos calliblepharo naturali palpebræ &c.] Βλέφαρα Græci vocant palpebras & pilos in extremo ciliorum margine natos, quibus in videndo lucis noſtræ radii diriguntur. Hinc καλλιβλέφαρα, & malarum remedia, & formæ lenocinium in ea parte dicuntur: quæ Plinius varie ſolet vertere, nunc remedia glutinandis palpebris, nunc replicandis, nunc circumliniendis. Ex eo Varro in honeſta matrona laudat palpebras tinctas calliblepharo naturali, quaſi nativa pulchritudine, non aſcita & fucata, qua utuntur mulieres interpoles. Juvenalis:

Ille ſupercilium madida fuligine tinctum
Obliqua producit acu.

Tertullianus de Habitu muliebri: *Medicamenta ex fuco, quibus malæ colorantur, & illum ipſum nigrum pulverem, quo oculorum exordia producuntur.*

Fictum levi marmore.] Ita Nævius lib. 1 Iliados:

Collum marmoreum torques gemmata coronat.

Et Lucilius *pectus marmoreum* lib. 28 Satyr.

Hic corpus ſolidum invenies, hic ſtare papillas,
Pectore marmoreo.

Diffingitur purpura.] Παθετικῶς, pro diffingit, i. e. verſicolorem facit. Eſt enim Diffingere, aliam formam inducere. Horat.

Neque diffinget, infectamque reddet.

Μωμήσεταί τις μᾶλλον κ. λ.] Hoc elogium proverbio ce-

lebratum inſcripſerunt operibus Apollodori pictoris, ejus, qui primus umbrarum imitationem invenit. Plin. lib. 35, cap. 9.

Umbram quoque ſpei.] Proverbium, de ſpe tenui, aut nulla, ut *καπνοῦ σκιὰ*, de re vili & nihili, Sophocles Antigona:

Τὰ δ' ἄλλα καπνοῦ σκιᾶς οὐκ ἂν πριαίμην.

Pagina 299.

Qui poteſt laus &c.] Non poteſt, inquit, vera laus facile dignoſci, quod multæ ſunt in animis hominum quaſi latebræ, & externi motus, quos ad ſignificandam voluntatem abditam ac retruſam natura dedit, ſpecie aſſimulatæ virtutis perſæpe fallunt. *Furaces motus*, vocat fucatos & aſcitos.

Parmeno.] Inſectatur mortalium ſtultam temeritatem, qui cupiditatibus & ambitione præcipites, ſe ipſos aſſiduis laboribus fatigant: cum nihil ſit beatius, quam rebus omnibus relictis, ſtudiis ingenuis operam navare. E quibus humaniſſimam & aptiſſimam ad tranquillitatem vitæ curarumque levationem judicat poeticen, cujus partes multas, & varia genera recenſet. Hinc inſcribit nomen Parmenonis, illius cantillatoris celebrati proverbio Græco, *Οὐδὲν πρὸς τὴν Παρμένοντος ὗν.*

Alia trabes pronis.] Ennius Medea:

Utinam ne in nemore Pelio ſecuribus
Cæſa accidiſſet abiegena ad terram trabes.

Ex illo Euripidis:

Μηδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτὲ
Τμηθεῖσα πεύκη.

Catullus:

——— *illa procul radicibus exturbata*
Prona cadit, lateque & cominus obvia frangens.

Arcyas Viſcum &c.] *Ἄρκυαι*, caſſes ex denſo & craſſo fune, ad venationem ferarum. Viſcum, rete, a tenacitate. Martial. de urſo: *Implicitum viſco.* Poſterior vox corrupta eſt. alii reponunt, *ſagenam*, nonnulli *ſugelæ*: quibus me judicem non interpono.

Pagina 300.

E cavo fonte.] Mira echo, quæ reſonans e fonte, redditur in ſilva. Videndus Plinius.

Pari hujus &c.] Forte, *Patri hujus*. Patri huic nafcuntur pueri de mufica aut numero.

In argumentis.] M. Varronis unius omnium doctiffimi judicium, quod de tribus Comicis Latinis hoc loco fecit, veriffimum cenferi merito debet. Sed de Cæcilio nobis difficile eft affirmare, quibus injuria temporum vel ipfa rerum confectrice vetuftate, omnes illius fabulæ perierunt. De Terentio & Plauto ipforum fuperftites comœdiæ fatis indicant, quam fit alter politus, caftus, in effigendis moribus, & perfonis quibufque accommodandis gravis; alter facilis, copiofus, varius: ut non fine ratione doctiffimi veteres judicaverint, illius comœdias magna ex parte a Lælio atque Africano, viris graviffimis, expolitas, vel etiam confectas effe; hujus fermone Mufas lucuturas fuiffe, fi Latine loqui vellent.

ΠΕΡΙ ΑΙΡΕΣΕΩΝ.] Hæc Satyra inceffit philofophos, qui magna contentione & varietate opinionum inter fe difceptant de ultimo fine bonorum, ad quem debent omnes actiones & confilia vitæ referri.

Neque in polvere mythico.] Significat res graves & ferias tractaturum. Loquitur autem viator, qui tanquam longam viam confecturus, in hoc ait fe parare viaticum copiofum, & inftructum. itaque nihil muto: etfi Scaliger non male, *Polubro mythico.* nonnulli reponunt, *pulvere Libyco;* quod in plerifque Libyæ locis incolæ foliti carnes coquere in arenis, folati calore ferventibus.

Tum contremula.] An dicit, philofophiam natam & altam in Academia, quæ haud procul a litore? an Lunam fignificat? quæ, quod humorem terris inducit, apte dicitur aquilenta, ut a vino vinolenta, a temeto temulenta.

ΠΕΡΙ ΕΔΕΣΜΑΤΩΝ.] De eduliis, & peregrinis ciborum generibus, quæ ganeones terra & mari conquirunt: de quibus videndi Plinius, Athenæus, Clemens Alexandrinus libr. 2 Pædagogi, & alii.

Hœdus ex Ambracia.] Quis eft? an animal quadrupes? quod tamen non in Ambracia, fed Media infula maximum ac pulcherrimum fuiffe, auctor eft Varro lib. 2 de Re ruft. & Clemens lib. 2, & in agro Tiburtino, Juvenal. Sat. 11, 65:

De Tiburtino veniet pinguiffimus agro
Hœdulus, & toto grege mollior, infcius herbæ.

an pifcis? qui idem κάπρος, quem in finu Ambraciæ optimum fuiffe teftatur Archeftratus apud Athenæum, & Ennius in Ichthyophageticis:

Mus Mitylenæ est; pecten caprusque apud Ambraciæ sinus. sic enim legendum puto in Apulejo, Apologia 1, & piscem eundem esse *κάπρον* & hædum Ambraciotam.

Pagina 301.

ΠΕΡΙ ΕΞΑΓΩΓΗΣ.] Exagitat forticulos istos, qui cura aliqua graviore oppressi, aut adducti in extremum vitæ discrimen, sibi ipsis mortem consciscunt.

An monuce ῥώσας purus.] Fortassis legendum, *μόνον ἐρώσας purum. Devirginatus* est, qui ex ephebis excessit, cui

——— *ævo florente juventas*
Occipit, & molli vestit lanugine malas.

Contra *Purus*, investis & imberbis, ut idem Lucretius lib. 4:

Puri sæpe locum propter,

pro pueri.

Quemnam te esse dicam?] Ennius in Thyeste:

Quemnam te esse dicam? qui tarda in senectute.

Lacus sanguinis.] Ita dixit venas, in quibus sanguis fervet.

Si ob eam rem gangræna non sit.] Al. *mox sit.* Ob eam rem, id est, digitum. Locutio Varroni familiaris, cujus exempla permulta sunt in libris de Re rustica. Quamquam in vulgatis libris est — *non sit;* id est, ob digitum præcisum. non male.

Quia — Prusiades.] Prusiades Prusias, ut Scipiades Scipio. Lucilius:

Cornelius Publius noster
Scipiades dicto, tempusque intorquet in ipsum.

Idem. lib. 11:

Scipiadæ magno improbus objiciebat Asellus.

Pagina 302.

ΠΕΡΙ ΚΕΡΑΥΝΟΥ.] Fulmen, telum Jovis, ad quod expavescebant miselli, & ignari rerum cælestium.

Cognitio enim tonitrus fulget &c.] Legendum, *Cognito enim tonitru fulget, & post tonitrum fulgura a* &c.

Majores solitos &c.] Hunc morem alludit Plautus Sticho:

Decumam partem ex voto Herculi polluceam.

id verbum sacrificale, Diis reddentium libamenta. Cato de Re rustica: *Jovi dapali culignam vini, quatum vis, polluceto.*

PLUTORINE.] Charisius unus meminit lib. 1; sed libri

corrupte referunt *Plautorino.* ῥινὴ, eſt lima, vel inſtrumentum auro fundendo aptum. Vide Coſmotorine.

Scriptulum.] Suſpicor huc pertinere illud, quod poſuimus inter incerta Satyrar. ex Arnobio, *Ubi denique Apollo* &c. p. 317.

PRANSUS PARATUS.] Hoc proverbium unum omnium elegantiſſimum Varro inſcribit Satyræ, in qua monet, paratum ad omnem caſum & ſemper intentum eſſe hominem oportere, quo conſtare in omnibus actionibus vitæ poſſit ſibimetipſi, nec in ullo officio claudicare. Quod maxime quidem convenire principibus, & rempublicam gerentibus præcipit Flexibulis. *Quare*, inquit, *o Marce, pranſum ac paratum eſſe hoc munere oportet.* Idem adſcribimus nos emblemati noſtro, cujus pictura miles armatus, ſepoſita bulga, in patenti campo ſe hoſti offerens. Eſt enim tralatum a militibus, qui pranſi & curatis corporibus, expediti ac parati ducebantur ad pugnam; quia, ut Ulyſſes monet Græcos Il. τ. v. 167 ſqq.

Ὃς δὲ κ' ἀνὴρ οἴνοιο κορεσσάμενος καὶ ἐδωδῆς,
Ἀνδράσι δυσμενέεσσι πανημέριος πολεμίζει,
Θαρσαλέον νύ οἱ ἦτορ ἐνὶ φρεσὶν, οὐδέ τι γυῖα
Πρὶν κάμνει, πρὶν πάντας ἐρωῆσαι πολέμοιο.

Cat. lib. 5 Originum: *Exercitum ſuum pranſum paratum, cohortatum eduxit foras, atque inſtruxit;* quem locum politiſſimus Lipſius primus obſervavit. Porro diverſum ab hoc, & contrarium ſenſum, habet Pranſus potus: quo notatur homo diſſolutus, & temere negligenterque res ſuas agens. nihil enim ſerium navare, aut efficere poteſt is, qui multo cibo & potione ſe complet. Cic. pro Milone: *Adde inſcitiam pranſi poti oſcitantis ducis.* Plaut. Menæch.

Prandi ac potavi, ſcortum accubui.

Martial.

Prandeo, poto, ludo.

Nitens humu.] Imitatus Virgil. lib. 2 Æneid.

Preſſit humu nitens.

ubi Servius: *Incedens per humum, & eſt adverbium.*

PSEUDOLUS APOLLO.] Titulus Græcus eſt in omnibus libris veteribus, περὶ Θεῶν ἀπαντήσεως, de occurſu, vel exceptione Deorum. Sed an religionem Deorum Varro queritur neglectam? cum homines improbi Deos quaſi ſervos excipiunt, & ad omnia, quæ volunt & affectant, producunt. an ſuggillat ipſos Deos? quos conſtat certis hominibus ad libidinem ſuam deſignatis, mutata forma occurriſſe, & quo

liberius flagitiis suis indulgerent, servisse etiam mercenariam servitutem: sicut Apollo flagrans amore Admeti regis, ejus armenta pavit, nec agnitus fuit Deus.

Quod in ejus Dei &c.] Quem Deum, aut quod oppidum significet, non intelligo.

Pagina 303.

Aut septem &c.] Vult parem chorum, nec imparem numerum admittit. itaque legendum puto, *haud septem sinuero.*

PSEUDONEA.] Prisciani omnes libri ita habent, auferendi casu. ex quo forte restituendus titulus *Pseudoneus*, Ψευδόνεως, ut hac Satyra templorum cultum vanum, & inutilem magnificentiam notasse putandus sit: quod etiam fecit Arnobius lib. 6 Adversus gentes.

Per æviternam.] Varro lib. 5 de Ling. Lat. *Ævum ab ætate omnium annorum: hinc æviternum, quod factum est æternum. Hinc Poetæ, Æterna templi cæli.* Idem Dolio: *Mundus domus est maxima homuli.*

QUINQUATRIA.] Hac Satyra insectatus est medicos, & omnem ipsorum artem illusit, velut sordidam, abjectam, & vix libero dignam. nimirum medici olim ipsimet manibus suis venas incidebant, medicamenta præbebant, emplastra, collyria admovebant, eademque omnia per se curabant, ad quæ aliena nunc opera utuntur. Sed titulus est obscurus & corruptus: qui mihi videtur non incommode posse restitui, observata veteri ratione scribendi, qua librarii pro litera C, scribebant qu; cujus rei ignoratio Varroni sæpe vitium attulit. Quid si igitur hic reponamus *Cyniciatri*, κυνικίατροι? quo nomine apte dicuntur medici chirurgi, quasi canini & mordaces: quod secando, vellendo, urendoque assidue corpora affecta lacerant. nisi forte, ut Œdipothyestes, ita Cyniciatri, Cynici & medici, quos inter se componit: ut Herophilum, medicorum principem, cum Diogene Cynico contendisse ex fragmentis apparet.

Qui Tarentinum.] Heraclides Tarentinus, celebris auctor medicinæ: e cujus libris multa in suum opus Naturalis historiæ Plinius transtulit. Laertio dicitur ἰατρὸς ἐμπειρικός. Eum Varro hic confert cum Heraclide Pontico, philosopho nobili. Sic enim accipio verbum Contendere: etsi Nonius aliter.

Hic bipensiles forcipes &c.] Hæc connumerat inter medici instrumenta, ut & Lucil. lib. 19:

Scalprorum forcipumque millia viginti.
Et paulo poſt: *Qui vis forcipibus dentes vellere.* Inter quæ Paullus J. C. etiam ponit collyria, emplaſtra, ferramenta: quia olim, ut dixi, medici iidem chirurgi. Gellius lib. 12: *Cum vulnera ejus a medicis exſecabantur, ridere ſolitus fuit.* Lampridius in Commodo: *Imitatus eſt & medicum, ut ſanguinem mitteret ſcalpris feralibus.*

Nempe tuo.] An legendum, *nempe duo?* ut conſequar illa duo ſcilicet, ut bibam amaras & inſuaves potiones, & vires corporis deminuam. Sed de abſynthio aliter Plinius lib. 27: *Latinorum feriis quadrigæ certant in Capitolio, victorque abſynthium bibit: credo ſanitatem præmio dari honorifice arbitratis majoribus.*

Cape hanc caducam.] Præbet ægroto vinum & quidem dilutum, & mixtum aqua fontana. *Caducam Liberi dapem*, ut alibi, *Libamenta legens caduca victus.*

Nido potili.] Nidus potilis, poetice dicitur poculum, quaſi manſiuncula & loculamentum potus.

An hoc præſtat.] An hoc te jactas, medice, inquit, quod e ventre hydropici aquam emittis? Sed hac re multum te præſtat aquilex, qui arte elicit aquam e ſcaturiginibus, id eſt, *ὑδροσκόπος*, vel, *τὰ ὑδραγώγια ἐργαζόμενος*, ut exponit auctor Gloſſarii. in qua ſignificatione hoc verbo utuntur Plinius & Calliſtratus Ict. Quamquam Varroni fortaſſis, ut Scaligero videtur, Tuſcus aquilex dicitur is, qui ſacrificiorum & rei divinæ procuratione, quarum rerum periti Tuſci erant, aquas pluvias eliciebat. Feſtus: *Aquilicium dicitur, cum aqua pluvialis remediis quibuſdam elicitur* &c.

Tu Phædi contra.] Notatur medicus ſordidus & egenus. Porro Nonius obſervat, Varronem hic maſculino genere dixiſſe Turdum: quæ vox cum hoc toto fragmento non inveniatur, Lipſius tentavit eam reponere, verbis paululum trajectis: *Ejus prius turdum quam alvum ſubducere malis.* hac ſententia: Cum vides ægrotum eburneo lecto & purpureo toro jacentem, inſolens tanti apparatus, nihil audes contra illius ſententiam dicere, & homo famelicus mavis turdum, quem appoſitum vides, furtim & clam auferre, quam alvum ejus ſubducere ac mitigare. Mihi videtur Nonius hic erraſſe, ut alias ſæpe, ſcripſiſſeque Varronem, *Ejus prius alphum, quam tylen ſubducere malis*; id eſt, Potius cupis arte medica vitiliginem tollere e corpore hujus divitis ægroti, quam manibus levare, vel auferre operoſa & ſplendida illa ſtragula, quibus inſtra-

tum vides. Sed eſt in libris veteribus, *tympen.* unde ſuſpicor, in Nonio leg. *Tumbi* maſc. generis; & *tympen ſubducere.* facete lectum, in quo, velut in ſepulcro, compoſitus jacet dives ægrotus, vocat tympen. Et eam eſſe veram lectionem, auſim præſtare.

Pagina 304.

SARDI VENALES.] Hujus proverbii uſus, ubi magna frequentia ſordidorum hominum, quorum ars & opera venum it: ut ſunt in aulis principum ſatellitum agmina, in tribunalibus greges rabularum, in funeribus atratorum catervæ. Cic. ad Fabium Gallum: *Habes Sardos venales, alium alio nequiorem.* Origo ex eo, quod Tiber. Gracchus Coſ. cum Sardiniam Corſicamque ſubegiſſet, nihil prædæ inde abduxerit, præter mancipiorum viliſſimam multitudinem, quorum venditio in multos dies contemtim protracta. Vid. Plutarchus in probl. Feſtus lib. 17, & Libellus de Origine principibuſque gentis Romanæ, cujus auctorem eſſe Q. Aſconium Pædianum, mihi quidem non eſt dubium.

Te Anna perenna &c.] Ita hos verſus emendandos cenſeo apud Gellium lib. 13, cap. 21. Anna Perenna colebatur ad initium anni, id eſt, Idib. Mart. quo annare, perennareque commode liceret, auctore Macrobio. Ovid. lib. 3 Faſtor.

Nec mihi parva fides, annos hinc eſſe priores:
Anna quod hoc cœpta eſt menſe Perenna coli.

Et:

Idibus eſt Annæ feſtum geniale Perennæ,
Non procul a ripis advena Tybri tuis.

Panda appellata eſt a pandendo, quod Tito Tatio, Capitolinum ut caperet collem, viam pandere atque aperire permiſſum fuerit, ut refert Arnob. lib. 4. Varro lib. 1 de Vita populi Rom. eandem putat cum Cerere, dictamque a pane dando, quod qui ope indigerent, & ad aſylum Cereris confugiſſent, panis daretur.

Λατὼ, Pales.] Λατὼ, Dorice pro Λητὼ, Latona, Apollinis & Dianæ mater. Pales, Dea paſtorum & pecoris, cujus feſta Palilia, vel Parilia, XX Kal. Majas. Ovidius lib. 4 Faſtor.

Palilia poſcor.
Non poſcor fruſtra, ſi favet alma Pales.

Neriones.] Quæ & Nerio & Neria, conjux Martis: de qua multa Gellius loco illo, quem laudavimus.

Lucuns, nihil.] Lucuns genus panificii melliti commemorat Varro lib. 2 Peripli. Festus vocat Lucunter: Græcis est λευκαντὴρ, ab aspersione farinæ, quæ alba est. Hinc Lucunculus Apulejo lib. 10 de Asino aureo: *Panes, crustula, lucunculos, hamos, lacertulos, plura scitamenta mellita.* Tertull. de Spectaculis: *Stillicidia mellis de lucunculo venenato.*

Eam suppetias.] Ire suppetias, ut Oppius lib. 5 de Bello Afric. *Nuntiabantur auxilia magna, equitatusque oppidanis suppetias venire.* &, *Oppidisque suppetias profectus est.*

Nec res, nec ratio.] Significat, nullam esse consolationem, nullum auxilium. Terent. in Heaut. jungit rem & consilium:

Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

Similiter Plautus Pseudolo:

Juvabo aut re, aut opera, aut consilio bono.

Sallustius Catilina: *Neque res, neque spes bona ulla.*

Dissociaque omnia &c.] Totum hoc sumsit a Lucilio lib. 29 Satyr. ubi Nefantia pro nefandis posuit.

Hoc dico compendiaria.] Ellipsis, pro Compendiaria via. Seneca ad Lucilium: *Hanc itaque compendiariam excogitavit:* &, *Ad maximas te divitias compendiaria ducam.*

SERRANUS.] Comitiorum ratio severa & integra, temporibus majorum,

Serranos Curiosque tulit, fascesque per arva

Tradidit, eque suo dictator venit aratro.

ait Manilius: postea corruptis moribus, populus nullo delectu, nullo judicio usus in mandandis magistratibus. ita fæx hominum irrupit in curiam: quod hæc Satyra notat.

In anni tetrachordio.] Eleganter & apte. nam tetrachordium invenisse traditur Mercurius ex varietate quatuor anni temporum, ut scribit Macrobius lib. 1 Saturnal.

Sculponeatum bigas &c.] Sculponeæ calceamenta sunt rustica Catoni cap. 59, ubi præcipit, Sculponeas bonas alternis annis dari oportere familiæ rusticanæ. Fulgentius interpretatur, cestus plumbo ligatos, Casina Plauti illo versu, *Quid quæso potius quam sculponeas?* hinc Sculponeatus, calceatus sculponeis. *Bigæ cornutæ*, sunt boves duo aratores, quos aratro junxit primus Triptolemus.

Arivo Deo.] Ita vocat, opinor, Triptolemum, qui in Attica regione usum agriculturæ primus invenit, & quo mortales edoceret, alatis serpentibus, quibus tanquam curru ute-

batur, totum terrarum orbem peragravit. Valerius Flaccus lib. 1 Argonaut.

——— curru ut sævos frenasse dracones
Creditus, ignaras Cereris qui vomere terras
Induit, & flava quercum damnavit arista.

Arivus, forte ab arando.

Pelum cedere.] Ita libri veteres. optime. notat sordes consulis, qui, factus de figulo, alteri cedit figulinam; quod omen ille accipit, quasi ex eodem luto idem possit exire. Πηλὸς, pelus, lutum, argilla; unde πηλογόνοι a Callimacho dicuntur Gigantes, quasi e luto, seu terra, prognati.

Pagina 305.

Noster Atticus, rivalis &c.] Legendum, *Noster antiquus, ruralis homo;* ut Gerontodidascalo, *Priscus homo, ac rusticus Romanus.*

Cum dixisset Vitulus.] Fuit cognomen Pomponiorum; ut Taurus Statiliorum, Capra Anniorum, auctore Varrone lib. 2 de Re rust. etiam Voconiorum & Octaviorum, ut ex antiquis inscriptionibus liquet.

Irrupit se.] Ita Attius Epigono: *Ita imperitus stupiditate erumpit se.* Varro Marcipore: *Ventique frigido se ab axe erumperant.* Gellius lib. 15: *In fugam se prorupit.*

Rostrum in protrudendum cessèrent.] Videtur legendum, *Rostrum intro trudendum cesserint.*

SESQUIULYSSES.] Hunc titulum, ut magnificum, notat Plin. in præfatione librorum Nat. hist. Videlicet Homerus fingit Ulyssem in mari decem annos solidos jactari: Varro suum, quem inducit, pares labores & errores subire in mari; hoc amplius hærere & errare in diverticulis philosophiæ. Itaque Sesquiulysses accipitur pro callidissimo & prudentissimo.

Suspendit Laribus &c.] Solebant in compitis suspendere pilas, & effigies viriles & muliebres ex lana in honorem Deûm Larium, ut vivis parcerent, ut essent istis pilis & simulacris contenti. Hinc Varro vocat molles pilas, quas fingit in navi suspendi Laribus marinis; de quibus meminit Livius lib. 40, referens, illis ædem vovisse Lucium Æmilium Regillum in bello contra Antiochum regem prœlio navali, quæ XL post annis dicata fuerit. Ne quid tamen dissimulem, est in antiquis libris *marinas*, in est, pilas in mari confectas, aut suspensas.

Reticula ac ſtrophia.] Reticulum hic non eſt tegmen capitis muliebre, ut Nonius accipit; ſed rete lineum, quod delicatuli implebant roſis aut floribus. & Strophia ſunt textæ faſciolæ, e quibus fiebant coronæ, auctore Feſto. Lares autem ſolitos ornari floridis coronis, notiſſimum eſt.

Hic enim omnia erat.] Omnia eſſe, proverbii formam habet, ut apud Græcos τὰ πάντα εἶναι. Æſchylus:

Ζεύς ἐστιν αἰθὴρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανὸς,
Ζεύς τοι τὰ πάντα.

Demoſthenes: Πᾶν ἐκεῖνος ἐν αὐτοῖς. Laertius lib. 4 e Pammetro:

Ὁ πάντα πάντη Ξενοκράτης ἀνὴρ γεγώς.

Liv. lib. 50: *Demetrius eis unus omnia eſt.* Lucanus lib. 1: *Omnia Cæſar erat.* Martial. lib. 5:

Hermes omnia ſolus, & rex unus.

Pagina 306.

Veſte pulla candidi.] Veſtis pulla hic non eſt atra & lugubris; ſed non alba, non pura, qualis erat toga prætexta puerorum & epheborum, circumdata purpura. nam toga virilis pura, candida erat, ſine ulla purpura. Catullus ad Mallium:

Tempore, quo primum veſtis mihi tradita pura eſt.

Papinius lib. 5 Silvar.

Nec ſaltem teneris oſtrum juvenile lacertis
Exuit, albentique humeros induxit amictu.

Amictus paſcunt pectore.] Pectori amictum adſtringunt & apprimunt, exponit Turnebus. Ego arbitror, Paſcendi verbo nova quadam ratione, & præter vulgatam conſuetudinem, Varronem hic abuti pro fovere & ſervare: quomodo fere in ſacris hoc ipſum verbum uſurpabant, præcone acclamante, *Paſcito linguam*, id eſt, coerceto & teneto. Hoc enim dicit: Ephebi amictus ſubmiſſos modeſte fovent animo, cujus opera illos componunt & parant; ſuntque in veſte non pura moribus candidi. Quod inſtitutum, præclarum ſane, utinam ſervarent hodie nonnulli, qui veſtimentis profitentur innocentiam & humilitatem, ſed non paſcunt amictus pectore: in quo

Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
Sævior intus habet ſedem.

Ipſum audivi.] Cyclopem, quem Ulyſſes vino decepit.

Vino invitari &c.] Ita Plautus Rudente:

Neptunus magnis poculis hac nocte eum invitavit.

Salluft. lib. 4 Hiftoriarum: *Cum fe cibo vinoque læti invitarent.*

Adverfi venti ceciderunt.] Dicuntur venti cadere. Horat. lib. 1 Carmin.

Concidunt venti, fugiuntque nubes.

Liv. lib. 46: *Ubi primum aquilones cecidere.*

Mare volvere.] Liv. lib. 47: *Circumagente fe vento, fluctibus dubiis volvi cœptum eft mare.*

Album canem.] Vertit Homeri κύνα ἀργόν: de quo inter grammaticos magna diffenfio eft. Album vero Nonius interpretatur, mitem & placidum.

Pileum ideo non.] Prifci Græci nulla capitis operimenta habebant: tantum velabant caput pallio contra ventum, folem, pluviam. Indicat Homerus, qui nec pilei, nec caufiæ ufquam meminit: & cum Laerti rufticanti tribuit αἰγείην κυνέην κεφαλῇ, & Ulyffi mendico κυνέην, intelligit pellitum munimentum capitis, loco galeæ. Varro ait, Diogenis Cynici habitum cultumque veftium alium fuiffe, quam Ulyffis: illius pallium laxum ac demiffum, & tegendo corpori, & velando capiti; hujus tunica brevis & arcta folum corporis operimentum, nec aptum capitis obnuptui. Ita hunc fuiffe capite aperto, quia pileo carebat: a quo etiam pictura ejus fine pileo vifebatur, donec Nicomachus pileum addidit, auctore Plinio lib. 30. Quam picturam Varro fortaffis hic ita interpretatur, ut Diogenes palliatus fignificet Sapientem, Ulyffes tunicatus, & fine pileo, Sapientiæ ftudiofum. Sed in fcena Ulyffes palliatus femper inducebatur, five quod Ithacæ incolæ pallio amiciebantur, five quod infaniam fimulans, eo fe texerit.

Unam enim viam &c.] Zeno princeps Stoicorum voluit, fola virtute vitam beatam perfici: Carneades ea bona, quæ funt in corpore, tanquam virtutis inftrumenta adjunxit. De his fententiis loquitur hic Varro; cujus verba perfcripfi, quomodo recitantur a Nonio. Verumtamen libens affentior cruditiffimis viris Jufto Lipfio, & Jofepho Scaligero, quibus videtur, Nonium erraffe, reponendumque verbum Defabulare, quod eft fabulo fternere.

Pagina 307.

Horridus miles.] Eft ab Ennio Annal. 8:

Spernitur orator bonus, horridus miles amatur.

Ganeum accenfum.] Ita calidum lupanar, fervens ftupris, dixit Juvenalis:

Intravit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam, atque ſuam.

Jugere volitans.] Prognoſticon imbris. Feſtus: *Jugere dicuntur milvi, cum vocem emittunt.*

SEXAGESIS.] Hac Satyra inducitur ſenex quidam, qui, cum ſe longo itineri commiſiſſet, in via ſomno oppreſſus, continuos quinquaginta annos obdormivit, inde exporrectus conceſſit Romam, ubi reperit, antiquis & moribus & viris, quibus ſtare quondam reſpublica ſolebat, nihil eſſe loci. Ergo quod ſenex ille multa queritur de contemtu ſexagenariorum, ab eo titulus Sexageſis.

Adeſt fax &c.] Vetus poeta apud Ciceronem lib. 1 de Divinat.

Adeſt, adeſt fax obvoluta ſanguine atque incendio.

Pagina 308.

Quam Socrates calvum &c.] Quis vero iſte Socrates ut glaber & depilis laudatur? Cenſeo emendandum, *τὸ κρᾶς eſt calvum.* Cum eſſem, inquit, tam lævis & ſine pilis, quam caput eſt calvum; factus ſum totus ſetoſus, & infeſtis undique horrens aculeis, ut ericius ſeu echinus. de quo vide Ariſtotelem, Plinium, & alios.

Dediſſes æquimenti.] Nonius hoc nomen ſcribit cum diphthongo. inepte. Deducitur enim a verbo Equire, ſignificatque mercedem, quæ pro equi & aliarum quadrupedum admiſſura ſolvitur, ut recte Turnebus obſervavit.

Reum ducebat eſſe κοινὸν] Hoc dicit: Judex avarus & inhians bona rei, quaſi prædam, judicabat, illum eſſe publici juris & mancipii. Videtur autem reſpicere ad proverbium Græcorum, Κοινὸς ὁ Ἑρμῆς· quo ſignificatur, decere communes utilitates in medium afferre.

Δὸς καὶ λάβε.] Eſt proverbium Græcorum, natum a negotiatoribus, quorum commercia ubique conſtant viciſſitudine dandi & accipiendi. Plato in Axiocho tribuit Epicharmo comico; cujus verſiculum hunc ait Prodico ſophiſtæ ſemper in ore fuiſſe:

Ἡ δὲ χεὶρ τὴν χεῖρα νίζει, δός τι καὶ λάβε τι.

Varro concinne jacit, hoc unum fervere in judiciis; notans eo judices leves & iniquos, qui non judicant ex præſcripto juris & legum, ſed corrupti muneribus, judiciorum religionem, quaſi mercem, vendunt. De quibus ſcite Petronius:

Ergo judicium nihil est nisi publica merces,
Atque eques in causa, qui sedet, emta probat.

Carnales arripiunt.] Al. *Casnares* —. Casnar Oscorum lingua significat senem. Varro lib. 5 de Ling. Lat. Fest. lib. 3.

De ponte in Tiberim.] Hinc proverbium, Sexagenarios de ponte dejicere. de quo multa Ovid. lib. 5 Fast. & Nonius Marcell. Cic. pro Sex. Roscio: *Habeo etiam dicere, quem contra morem majorum minorem LX de ponte in Tiberim dejecerit.*

Pagina 309.

Hui muli.] Ita Scaliger. recte. Homines stupidos per contumeliam vocabant mulos & asinos. Catull.

Mule nihil sentis.

Terentius Eunucho:

Flabellum tenere te asinum tantum.

Tollit nisi veneno.] Ludit in ambigua notione verbi Tollere, quod & erigo significat, & occido. Filius, inquit, non tollit patrem, nisi veneno, id est, non allevat, sed enecat. Similis ambiguitas verbi Sustollo, qua luserunt in Neronem illud:

Quis neget Æneæ magni de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem: sustulit ille patrem.

Et *αιρω* apud Homer.

SYNISTOR.] Notat curiosos astrologos, qui cæli plagas, & mundi fata, atque secreta rimantur, nec, quod ante pedes est, vident.

SYNEPHEBUS.] Inscribitur Satyra, quæ damnat consociationes infidas & instabiles, quales fere sunt inter dominos & servos: ideo quod inter eos, qui una adolescunt, plerumque exsistunt istiusmodi coitiones consensionesque, nec sinceræ, nec diuturnæ. nimirum in illis morum studiorumque similitudo gignit quandam benevolentiæ vinctionem, quæ mox, confirmatis & ingeniis & ætatibus, facile dissolvitur. Sed & Cæcilius comicus Synephebum dedit.

Hodie si possumus.] Accipio Saturnalia, optimum dierum, ut vocat Catullus. Primum, quia is dies servorum, in quos hæc Satyra; deinde quia dicatus publicæ privatæque lætitiæ, quo solemne munera mittere ultro citro, vacare ludis & spectaculis, ad summam sine curis vivere, & unum curare genium. Quod ergo dicitur hoc die populo deberi, intelligo ludos, fabulas, aut alia spectacula publica.

Pagina 310.

Hic narium ſeplaſiæ &c.] De Seplaſiis dixi jam ante Ἀνδρωπευργία. *Hedycus Neapolis* , eſt , opinor , unguentaria vel negotiatio , vel confectio , qua celebris & eximia Neapolis. Plinius lib. 13 , cap. 1 , refert tres civitates arte conficiendorum unguentorum , quæ Græca voce dicuntur hedyſmata, laudem meruiſſe, Capuam, Neapolim & Præneſtem.

Cum octo medicarios &c.] Corruptus locus, cujus emendationem certam non invenio. quid tamen mihi in mentem veniat leviter ſuſpicari , non celabo lectorem. Putarim leg. *Cum octo pedicarios honeſtos, aut HS. ſemis dare poſſis, mittet.* hoc ſenſu : Dominus te manumittet, cum poſſis illi dare octo pathicos cinædos, ſeu meritorios formoſos, aut ſeſtertium ſemis, quod ſatis ad impetrandam libertatem , quam liberales domini vel libella dabant. Vide quæ dixi in locum illum Γνῶθι σεαυτὸν, *Ad me deca adoleſcentem.*

Crede mihi, plures &c.] Notat infidelitatem ſervorum in dominos , celebratam vulgari illo proverbio , Quot ſervi , tot hoſtes. Multos dominos, inquit, ſervi occiderunt : at canes dominos peremiſſe non ſciretur, ſi Actæon caviſſet, & ipſe prius ſuos canes necaſſet.

Non nugas ſaltatoribus.] Nugas monoptoton & commune trium generum, pro nugax, dixiſſe veteres, Chariſius & Priſcianus tradunt. Idem hoc Varronis loco reponendum teſtantur libri veteres.

TANAQUIL.] Uxor Tarquinii Priſci, quæ, ubi Romam venit, appellata fuit Caja Cæcilia, & eam probitatis atque induſtriæ laudem conſecuta, ut in nuptiarum ſolemnibus fuerit obſervatum, nomen Cajæ boni ominis cauſa a nubentibus frequentari. Hinc titulus Satyræ Varronis, in qua honeſtæ matris familias virtutes & officia perſequitur. Videndi Feſtus, Plin. lib. 8, cap. 48, Plutarchus in Problemat.

ΤΑΦΗ ΜΕΝΙΠΠΟΥ.] Eſt de ſtructura ædium, in qua homines lautos queritur ſumtu & magnificentia modum excedere. De Menippo Cynico ea, quæ pertinent ad rationem inſcriptionis, pete ex Icaromenippo Luciani.

Ubi lubet ire &c.] Verba Plauti Menæchmis:

Prandium, ut juſſiſti, hic curatum: ubi lubet, ire accubitum licet.

Suſſilimus.] Antique, ut apud Plautum quoque ſcriptum obſervavimus, cum alibi, tum illo verſu in Curculione :

Suſſilite obſecro, & mittite iſtanc foras.

In lectis quondam.] Fortaſſe legendum, *in lecti ſpondam*; ut dicat, Cynicum præbitorem in convivio appoſuiſſe putidas uvas, cum domini lautiores ſoliti præbere uvas optimas & lectiſſimas, quas in carnario, aut in horreis ſuſpenſas aſſervabant. de quo ad lib. 1 de Re ruſt. diximus.

Ἢ *ἀπάντησις. Edones* &c.] Libri veteres, e quibus legerim, ἢ *ἀπαντήσει edones?* An coeunt, inquit, edones Romam in hoc, ut turba fiat carior annona? Sed tantum eſt hic helluonum, ut turdum aut ficedulam, niſi volantem, nemo videat.

Pagina 311.

Intendat annonam.] Al. *Incendat.* Incendere annonam, ut lib. 3 de Re ruſt. Excandeſacere, Incendere. quod poſtremum etiam Plin. lib. 33. Flagellare, Vexare annonam, Ulpianus ad edictum.

Ut ait Plautus, penitiſſumæ.] Plautus in Perſa:

Furtivam adductam ex Arabia penitiſſuma.

In terræ pila.] Pilam terræ dixit lib. 5 de Ling. Lat. nam terra rotunda in modum pilæ. Ennius:

—— *pilam vix ſol mediam complere.*

Loquitur autem de Menippo Cynico: cujus nomen hic forte reponendum: *Menippus ille nobilis quondam canes.*

Romam ipſam in Narcoſi &c.] Obſcurus locus, cujus ſenſum nullum extrico; niſi ſi forte dicit, Romam ipſam calumniarentur torpere, qui judicant vacuum & otioſum tempus illud, quod nundinas intercedit. *Internundinum*, intervallum nundinarum; ut Intermenſtruum, menſium; Interregnum, regni.

Περὶ *ἔχοντος ταριχείας. mihi* &c.] Ita habent libri antiqui, quos varii varie interpolant. Emendarim: Περὶ *ἔχοντος τὰ τειχία μύχου.* elegans periphraſis tectorii conclavis, cujus facies, inquit, eſt implexa & diſtincta parvis inſititiis teſſulis, tum pictura orbis terræ exornata. ſic enim legendum, *radio pingens*, pro *adeo cingens*, ut Virgil.

Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem.

Sed quæ neceſſitas &c.] Quæ neceſſitas, inquit, te cogit media domo in pavimento aquam effundere, cum ſint in culina urnarium & confluvium, loca aquarum effuſionibus facta, & deſtinata? An quia vaſa habes pertuſa, & plumbum non habes, quod eſt committendis fictilibus vaſis fractis. Juvenalis de dolio confracto, domo Diogenis:

—— *eadem plumbo commiſſa manebit.*

Sed Lipſius reponit *polubrum*, quod eſt genus vaſis lavandis manibus.

In pavimento non &c.] Turnebus inducit negationem. non recte. hic enim ſenſus: Non audes in pavimento facere lacunam, in quam aquarum effuſiones deriventur, at in molli, & quaſi inveſtita humo calceos elixas: quo nihil poteſt eſſe ab elegantia & urbanitate magis alienum.

Pagina 312.

Aut cryptis, ubi.] Videtur legendum, *Ut in cryptis, ubi.*

Publica nocte te &c.] Emendo: *Noſtete cavernas, quas.* Noſtetis a Græco verbo *νοστέω*, quod ſignificat redeo, eo, ſpatior, & publica noſtetis, eſt publicum ambulacrum, ut Plinius & Feſtus vocant. quod genus hodieque habent civitates mercatu frequenti celebres.

Hæc Numa Pompilius.] Numa Pompilius rex leges tulit de ritibus ſacrorum, in quibus etiam, non modo in victu communi, parſimoniam obſervari voluit. Earum legum capita aliquot exſtant apud Plinium, ad quæ Varro hic reſpicit: DIS EX VITE NISI SARPTA NEI LIBANTO. VINO ROGOM NEI RESPARGITO. PISCEIS QUEI SQUAMOSEI NON SIENT NEI POLLUCETO. SQUAMOSOS OMNEIS PRÆTER SCARUM POLLUCETO.

Ut hirundines figulis.] Legendum puto, *tigillis.* Tibullus lib. 2:

Illi compoſitis primum docuere tigillis
Exiguam viridi fronde operire domum.

Petronius:

Eſt paries circa, palea ſatiatus inani,
Fortuitoque luto, clavos numerabat agreſtes.

Quam fullo ululam.] Hujus dicti rationem ſane probabilem affert Turnebus lib. 29 Adverſ. ceterum eſt in antiquis libris *ulula*: quod ipſum ſuſpicionem mihi facit, legendum eſſe, *aulam ulula.* Ollarum ſtrepitus omne genus avium terret: unde Athenienſes ad fugandas ululas, quarum ibi moleſta multitudo, ſolebant ollas in tectis diſponere. Ariſtophanes in Avibus:

Ὅτι μέν τε δεῖ μάχεσθαι, λαμβάνειν τε τῶν χυτρῶν.
Τί δὲ χύτρα νῷγ' ὠφελήσει; γλαὺξ μὲν οὐ πρόσεισι νῷϊν.

Hoc eſt: *Pugnare oportet, & capere ollas. quid autem profuerit olla? Noctua non accedet ad nos.*

Περὶ φιλοσφθονίας.] Libri vulgati hæc attexunt inſcriptioni: quos ſequatur, qui volet. nam mihi hic tenebræ ſunt, niſi forte totus locus ita legendus: Περὶ φιλοπονίας *natis*, *quos Menippe hæreſis nutricata eſt*, *tutores do*,

Qui rem Romanam Latiumque augeſcere voltis.

Quod poſtremum eſt carmen Ennii, cujus lib. 1 Annalium fuit

Audire eſt operæ pretium, procedere recte,
Qui rem Romanam Latiumque augeſcere voltis.

quorum verſum primum uſurpat etiam Horatius Sermon. lib. 1 Sat. 2. *Menippe hæreſis*, ut in Modio *Delphice columna.*

Pagina 313.

Repente vado &c.] Dicit Adonidem puerum, delicias Veneris, dum celeri & feſtinante greſſu inſequitur aprum, illius ferali dente necatum. an igitur legendum, *repente fato?* id eſt, ſubito & improviſo; ut Lucretius:

——— *repenti fulminis ictu.*

& Turpilius:

Ejus aſpectus repens cor torporavit.

an illud *vado* eſt a Græco βάθος?

Quod ſi quis undecimo &c.] Gellius ita explicat, *Pari eodemque jure eſſe in decimo menſe natos, & in undecimo.* Alciatus lib. 1 Parergon cenſet, teſtatorem his verbis non agnoſcere pro ſuo partum undecim menſium, ſed eodem loco habere cum eo, quem exheredem ſupra ſcripſit. Quæ interpretatio mihi placet magis, quam Gelliana. nam partum undecim menſium Ariſtoteles ſolus recepit, ceteri univerſi improbarunt, auctore Cenſorino de Die natali. Ut mirum ſit, Hadrianum Imperatorem ſcripſiſſe, id decretum a ſe factum ex veterum philoſophorum & medicorum ſententia, quo pronuntiavit, in undecimo quoque menſe partum edi poſſe.

ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ.] Hoc proverbio ſignificatur, ineſſe in liberis paternam effigiem, tam animi indole, quam corporis lineamentis evidenter expreſſam; quod occulta quadam virtute ſeminis natura efficit, non in homine tantum, ſed in omnibus iis, quæ oriuntur, juxta illud Horatii:

Fortes creantur fortibus & bonis;
Eſt in juvencis, eſt in equis patrum
Virtus.

etsi Hesiodus censet, hominibus justis a Deo tribui inter cetera dona,

Τίκτουσιν δὲ γυναῖκες ἐοικότα τέκνα γονεῦσι.

Basilius in Epistola ad Libanium: Εἰ δὲ ἐμός ἐστι παῖς, τοῦ πατρός ἐστι τὸ παιδίον.

Assanos multos.] Lego, *Annos multos.*

Foras betere jussit.] Est ex antiqua formula divortii, ad quam alludit Cicero Philippica 2. *Mimam illam suam*, inquit, *res suas sibi habere jussit.* ex XII Tab. *claves ademit, exegit.* Plautus Trinummo:

Apage sis Amor, tuas res tibi habe.

Titinnius Geminis:

At aliquis vestrorum nuntiet
Geminæ, ut res suas procuret, ædibus facessat.

Pacuvius Teucro:

Te repudio, nec recipio. mature, dico, facesse.

Intelligit autem Varro, ni fallor, divortium Spurii Carvilii, qui Romæ primus uxorem sterilitatis causa dimisit. de quo videndi Gellius, Valerius, Plutarchus, & alii.

Pagina 314.

Quare si Dia gens.] Al. *Quare si id ingens.* Melius, *dia gens*, vel *dium genus*, id est, inclitum & divinum. Ennius Ilia, *dia nepos.* Virgil.

——— *decus sibi dia Camilla.*

Teneo Μακρὰν.] Al. *Teneo idem οἰακον.* Turnebus legit διάκονον. Junius e manuscripto, *Teneo μακρὰν*; quasi alludat illud, quod judices in tabulis dicere solebant, μακρὰν γραμμήν. Probaverim ipse: *Teneo idem οἷα κῷον.* elegans locutio, & metaphora a sponsionibus, qua significamus, nos aliquid asservare, quasi indicium, vel argumentum certum, aut idoneum signum. Si, inquit, est genus ab omni parte divinum, non impedio, quo minus tibi assumas: ipse quidem illud teneo, ut pignus stirpis & nobilitatis meæ: quomodo Tacitus vocat Capitolium pignus imperii. *Sedem Jovis Optimi Maximi, auspicato a majoribus, ut pignus imperii conditam.* Ovidius uno verbo dixit Pigneror lib. 7 Metamorph.

Accipio, sintque ista precor felicia mentis
Signa tuæ, dixi, quod das mihi pigneror omen.

Tetricæ, horrenti.] Apud Virgil. 7 Æneid.

Tetricæ horrentes rupes, montemque severum.

ubi Servius: *Tetricus mons in Sabinis asperrimus.* unde homines triſtes ac ſeveri, dicuntur tetrici.

Ducat ad Appiam.] Appia aqua erat ſub templo Veneris, ornata ſignis Concordiæ, Pacis, Veſtæ; quæ inde Appiades Deæ nominatæ, apud quas jurgia liteſque conjugum diſceptabantur. Ovid. lib. 3 de Arte amandi:

Has Venus e templis, multo radiantibus auro,
Læta videt lites, Appiadeſque Deæ.

Et lib. 2 de Remedio amor.

Turpe, vir & mulier juncti modo, protinus hoſtes:
Non iſtas lites, Appias ipſa probat.

Varro Myſteriis: *In id jurgo, dos a femina ut auferatur, quæ poſteaquam mihi ad Concordiam dicta eſt.*

ΤΡΙΟΔΙΤΙ ΤΡΙΦΩΛΙΟΣ.] Cenſet, hominem non poſſe contendere adverſus impendentes vitæ calamitates, niſi firmatum aſſidua exercitatione, atque inſtructum in omni genere virtutis & ſcientiæ. Ut enim, inquit, equum tradere ſolent magiſtro, qui doceat componere & mollire gradum; ſic hominem, tanquam in gyrum rationis & doctrinæ duci oportet, ut diſcat verſare rerum humanarum orbem. Hinc titulus Triodite trifolius, vel τριοδιτὶ τριφώλιος: quo ſignificatur homo conſtans & exercitus, qui in ſe firmiſſimum præſidium habet adverſus mala animi, corporis, & fortunæ; vel qui eſt verſatus in triplici genere virtutis & vitæ, otioſo, actuoſo, & ex utroque temperato. τριφώλιος, conſtans, peritus: cui contrarium ἀποφώλιος, vanus, & indoctus.

Priuſquam in Orcheſtra &c.] Eadem ſimilitudine utitur Horatius, ut oſtendat, artem uſu & exercitatione perfici:

——*veluti qui Pythia cantat*
Tibicen, didicit prius extimuitque magiſtrum.

ubi Turnebus exiſtimat Pythaules dici tibicines, qui carmina in honorem Apollinis Pythii decantabant. πύθιον enim carmen pæana vocabant. Sed alii ſunt tibicines, qui Pythia canebant, & juxta analogiam dicerentur Pythiaules, alii Pithaules per I, quomodo hic ſcribendum, & apud Cic. lib. 4 ad Atticum. *Sed vereor*, inquit, *ne te diutius lepore ſuo detineat rhetor Clodius, & homo pereruditus, ut ajunt, & nunc quidem deditus Græcis literis, ac Pithaulis.* Quibus nomen inditum ab eo, quod canebant tibiis impactis in dolio, & foraminum varietate diſtinctis. qua de re plura v. c. Joſeph. Scaliger in Ætnam Virgilii.

Simul ac dici.] Fortaſſe legendum, *Si* μύλαξ δίκει. Di-

ctum alicujus Stoici, apathiæ sectatoris, qui videri intrepidus & immobilis voluit. Ita sum, inquit, omni terrore solutus, ut si molaris lapis decidat e cælo, non quæram, quid portendat. Similiter Horat.

Et si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

TRIPHALLUS.] φαλὸς est apex galeæ, in quo crista ligatur. in milite index virilis animi & vigoris, ut in Ænea observat Virgil.

Ardet apex capiti, cristisque a vertice flamma
Funditur.

& in Achille:

——— *cristatus Achilles.*

maxime si insignis tribus cristis, quasi jubatus, ut in Turno idem:

Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Sustinet.

quod ab Æschylo sumsit, qui scripsit, *τρεῖς κατασκίους λόφους τείνει.* Hinc Triphalus Varronis Satyra, quæ in viris laudat habitum gravem & severum, contra mollem atque effeminatum notat.

Hic ita curat.] Melius, *dicta curat.* quod Lucilius:

Animum attendere dictis.

VÆ VICTIS.] Et naturali, & honesto vincendi studio vulgus hominum abuti, dum effrenato impetu & ardore præceps fertur in certamina, quæ nec ad honestatis cultum, nec ad vitæ commoda pertinent, sed tantum ad inanem vulgi plausum aucupandum spectant. Decere quemque eniti & contendere, ut ex virtutis certamine honestissimam victoriam cum laude referat, in quo uno vinci ac succumbere, miserum est & turpe. De proverbio, Væ victis, quo utitur Plautus Pseudolo, videndi Plutarchus & Festus.

Pagina 315.

Quod in solum mihi &c.] Proverbii speciem habet, pro, Quidquid sese mihi obtulerit in solo terræ, quidquid temere & fortuito inciderit. Cicero ad Pætum: *Ibi loquor aliquid, quod in solum, ut dicitur.* Idem lib. I de Nat. Deor. *Hinc, quodcunque in solum venit, ut dicitur, effingis, atque efficis.* Huic plane germanum est illud, Quidquid in buccam venerit, quo utitur idem Cicero ad Atticum.

Properate vivere.] Idem monet Catullus suam amicam:

Vivamus, mea Lesbia, atque amemus.

Martialis:

Non est, crede mihi, sapientis, dicere, Vivam;
Sera nimis vita est crastina, vive hodie.

Vetus inscriptio Narbonæ: AMICI DUM VIVIMUS VIVAMUS. Seneca ad Lucilium: *Propera vivere, & singulos dies singulas vitas puta.*

VINALIA.] Vinalia fuere duplicia, Urbana & Rustica. Urbana novo vino libando, Jovi dicata ex voto Æneæ, qui in bello adversus Mezentium, omnis vini libationem Jovi sacravit. Incidebant in mensem Aprilem, sacrum Veneri, diem IX Kal. Mai. Rustica vinalia a. d. XIV Kal. Sept. procurandis hortis, viribusque ac vineis, dicata Veneri; e cujus templo vinum affatim hoc die effundebatur. Hinc Ovidius lib. 4 Fastor. Vinalia appellat festum Veneris: & Varro Satyram inscribit Vinalia, περὶ Ἀφροδισιῶν. De quibus vide ipsum lib. 3 de L. L. Plin. lib. 18, & Festum.

Centussim sartor.] Scribendum judico, *Certus sim sartor.* venusta sententia: Tu, inquit, venis, ut meas segetes sarrias, & a me accipias mercedem: at ego certus sum sartor mercedis tuæ, si labor tuus impensam meam exsuperat. Sartor pro sarritor, a sarriendo Nonius hic observavit, & Plauti Captivis.

VIRGULA DIVINA.] In virtute satis esse præsidii ad bene vivendum, ut, si illa simus muniti, omnia nobis, quæ ad victum cultumque natura desiderat, quasi virgula divina suppeditent. *Virtus omnia in se habet, omnia adsunt bona, penes quem est virtus*, ait Plautus.

Quod in sparagos.] Nonius refert inter genera ciborum, intelligens, opinor, illum fructum, qui ex asperis virgultis nascitur, & inde Græcis pariter & Latinis dicitur Asparagus. Sed non est verisimile, Varronem in tam vulgari vocabulo βαρβαρίζειν voluisse. Itaque vel in Nonii libris asparagos reponendum, vel ejus observatio rejicienda. quod ego quidem magis arbitror. Videtur enim Varro quasi ἀλληγορικῶς his verbis exponere materiam Satyræ, videlicet, Satis magnam vim esse in virtute ad beatam vitam, etiam hominibus miseris et egenis, quos vocat Sparagos, σπαράγους, a vestibus attritis & laceris.

Ego nunc postulo Agamemnona.] Agamemnona regem prædicat Homerus corporis proceritate omnes heroas Græcos

antecelluiſſe: tum oratione gravem fuiſſe & vehementem. Hinc perſonam Agamemnonis inducebant declamatores, ut magni & conſtantis patroni, quod ex Petronii Satyrico licet colligere, & ex hoc Varronis loco.

Tantus cothurnus.] Hoc dicit: Tanto ardore & elatione animi ſumit perſonam judicis, vel, ita ſe parat ad judicium, ut humanæ magnitudinis formam propemodum excedere videatur. cum enim pedibus ſit induta cothurnos, genus calceamenti adeo craſſum, ut ejus acceſſione herois ſtaturam poſſit æquare: inſuper capiti imponit caliendrum, velamentum inſtar galeri, altum atque elatum. Ejus meminit Horat. lib. 1 Serm.

Canidiæ dentes, altum Sagenæ caliendrum
Excidere.

& Arnobius lib. 6: *Falciculæ, claves, caliendra, fomites, talaria.* Porro faſtum mulierum in formanda corporis proceritate, quam Varro apte tribuit Critonæ judici, eum Juvenalis pluribus verſibus inſectatur Satyra 6, quos operæ pretium eſt omnes hic recitare:

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput, Andromachen a fronte videbis:
Poſt minor eſt. aliam credas. cedo ſi bene parvi
Sortita eſt lateris ſpatium, breviorque videtur,
Virgine Pygmæa? nullis adjuta cothurnis,
Et levis erecta conſurgit ad oſcula planta.

Pagina 316.

Et pullos peperit &c.] His lepidiſſimis verſibus deſcribit hirundinis, parvæ aviculæ, ſummam curam & induſtriam, quam adhibet in nutriendis pullis; dum ex diverſarum ſtirpium ac caulium minutiſſimis ſeminibus, cibos exquiſite colligit, & quam maxima poteſt celeritate ad nidum defert. Vocat autem pullos fritinnientes, quod hirundinum proprium ſit fritinnire, Græce τὸ ψιθυρίζειν. Gloſſarium: *Fritinniunt, cantant.*

Sed pancarpineo cibo.] Pancarpineus cibus ex omni frugum genere collectus, ſicut Pancarpiæ coronæ dicuntur ex omnibus floribus coactæ. Sed eſt in nonnullis libris, *pancarpineo ocymo.*

Ad quos tum volucres.] Extremos hos verſus valde corruptos habemus in codicibus Nonianis, ubi bis ad teſtimo-

nium vocantur. Eos Scaliger, modica licentia usus, satis concinne in numeros redegit hoc modo:

Ad quos tum volucres venit pusillos,
Usque ad limina nidica esca vilis.

Ipse legerim postremum, *Usque ad limina ipsa vilis.* Julius Montanus apud Senecam:

——— *jam tristis hirundo*
Incipit, & molli partitos ore ministrat.

Non quærenda est &c.] Hac sententia monemur, omnia, quæ cadere in hominem possunt, subjecta esse tutelæ & potestati virtutis, ut si in ea præsidium collocemus, nulla re egeamus, nihil requiramus, semperque simus invicti. Hæc est enim illa virgula divina, quæ nullo fortunæ impetu facile convelli potest, nulla graviore calamitate affligi; cujus munere & beneficio, quidquid optamus, id sine ullo labore aut opera nostra, quasi divinitus offertur. *Penula*, vestimentum crassum contra pluviam. ex quo dictum Galbæ, qui penulam roganti amico respondit, Non pluit, non opus est tibi; si pluet, ipse utar. Juvenalis:

——— *fremeret sæva cum grandine vernus*
Juppiter, & multo stillaret penula nimbo.

ΥΔΡΟΚΡΥΟΝ.] Videtur insectatus homines delicatos, qui in potu utebantur aqua gelida, & refrigerata. nam veteres aquam varia atque exquisita arte refrigerabant, & maxime nivibus, ut Athenæus lib. 3 probavit. & Martialis:

Non potare nivem, sed aquam potare rigentem
De nive, commenta est ingeniosa sitis.

idem lib. 11:

Nec nisi post niveam Cæcuba potat aquam.

Unde celebratur Neronis principis inventum, decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare, auctore Plinio. Juvenalis:

Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.

Non vides &c.] Hoc principium quasi commune & vulgare videtur fuisse veteribus. nam utitur Varro his Satyris tam sæpe, ut longum sit recensere, & Lucretius sæpissime, Virgilius interdum. Mnestheus medicus nobilis, quem Plinius de Coronis scripsisse refert: & alia ejusdem scripta memorat Athenæus. Alii reponunt Mnesitheum, quem ut celebrem medicum commendat Galenus in initio libri ad Glauconem.

Esse prandium caninum.] Prandium abstemium, in quo ni-

hil vini potatur, Caninum dicitur: quoniam canis vino caret: vid. Gell. lib. 13.

Ecclesiam in regiam.] An titulus Satyræ est Ecclesia? qua voce Athenienses utebantur pro concione ac conventu civium legitimo? an potius legendum, *Ecclesia in regiam aream impancrarunt?* ut sit hoc fragmentum e Sesquiulysse, de pastoribus Ulyssis, qui illo absente e caula & stabulo in regiam irruperunt.

Pagina 317.

Aut frigidos nimbos.] Hoc prognosticon pluviæ Noniani libri referunt ex Etratione. Mihi videtur dictio illa corrupta, nihil pertinere ad titulum Satyræ, sed cum sequentibus verbis esse conjungenda, atque ita restituenda:

——— *æthera chionea*
Aut frigidos nimbos aqua nicta,

id est, cœlum nivosum.

Ajace stramentitio. Acre.] Legerim, *Ajace stramentitio ἀκρής.* Venusta sententia: Homo meticulosus, inquit, visa Ajacis facie ex stramento, perculsus subito terrore, factus es mutus & amens. Nisi quis malit titulum Satyræ esse illud, Ajace stramentitio, & de inani terriculamento forma quadam proverbii usurpari, ut a Cicerone Fœnei homines appellantur: quod Asconius Pædianus in primam Orationem pro C. Cornelio observavit.

Non posset eam.] Noniani libri omnes habent, *Varro, prœlio captivos prædones, non posse* &c. e quibus vestigiis Junius eruit titulum Satyræ, *Prœlio caprino, περὶ ἡδονῆς.* recte, an secus, aliis dijudicandum relinquo.

Sera parecte purgatum &c.] Ita libri veteres. recte. Scito, inquit, exstinctum esse florem adolescentiæ, quoniam videbis Romæ in foro, ubi semper cœtus adolescentium, pueros libere pilam mittere. Παρέκτη, pubertas, unde παρέκτατοι, ephebi, qui de pueritia veniunt ad pubertatem. Lucilius lib. 20:

Tum ephebum quendam, quem vocant parectaton.

Ergo Sera parecte purgatum, est vacuum matura adolescentia forum; quomodo Cicero verbo Purgandi usus in Oratione pro Sextio: *Cædem maximam facias, forum purges.* Alii legunt, *Serapi recte purgatum;* & putant, hunc locum esse ex Eumenidibus, ubi de Serapide crebra mentio.

Cujus ubi annis.] Veteres libri Nonii adducunt e Περιπεταϊνηκότων, vulgati, περὶ γεγαμηκότων. utraque lectio corrupta;

ſed antiqua, meo quidem judicio, integrior; è cujus veſtigiis, non ita, ut olim leviter ſuſpicatus ſum, ſed hoc modo legendum exiſtimo: *Per* Πελτανικήτων, *nullius ubi annis.* Videtur autem hic locus eſſe ex Periplo, de regno Amazonum, quæ in bello armatæ pelta, multas illuſtres victorias ex Aſia, & magna parte Europæ reportarunt. eædem ſolitæ mares, ſi qui ex concubitu finitimorum naſcerentur, interficere, ut nullius ibi maſculi veſtigium inveniretur.

Anoputio πολιπέκλινε ἐδιάκης.] Vetus hæc eſt lectio, cujus emendationem certam Junius exiſtimat Ἀνθρωπόπολι περὶ γενεθλιακῆς. ipſe tamen ſuſpicor legendum ἀπὸ τοῦ θύεος τὸ λίπ' ἔκκλινε διακαῆ, id eſt, procul a ſacris averte oleum, vel, caveto adolere pingue, cujus augmento poſſent ſacra incendio conſumi. παροιμία aperta, quæ monet, ſacrificia eſſe mediocritate moderanda, ne adolendo aboleantur ipſa ſacra. Similis fere Platonica, μὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ; & Horatiana, *Oleum ne adde camino.* Quamquam conſtat, homines profuſos, ad augendam religionem ſacrificiorum, omenta etiam multa flammis injeciſſe: quod notat Perſius 2 Sat. 47:

Cum in flamma tibi tot junicum omenta liqueſcant.

Magos vero idem feciſſe, ad uſum incantationum occultarum. Catullus de Magis Perſarum:

Omentum in flamma pingue liquefaciens.

In omnibus legi πολιπέκλυς πέρβαιτον.] Puto rectius ita ſcribi, πολυτέλεια, ὑπέρβατον.

Ne polliceres &c.] Eſt præceptum contrarium ſuperiori: illud vetat in ſacris profuſionem, hoc ſordes atque parſimoniam; &, niſi me fallit, hoc fragmentum eſt e Manio. Porro Nonius obſervat hic Polliceres, pro Pollicereris. Ego non dubito, Varronem ſcripſiſſe, Polluceres; quod eſt verbum ſacrificale, ut antea dixi.

Denique omnes.] Hoc referunt plerique libri veteres Nonii e Satyra Inglorio, περὶ ὤτων. alii In gloperiton: unde nonnulli legunt, Gloria περὶ φθόνου. forte, Varro in κλοιῷ, περὶ θῴων, de Pœnis, aut ſuppliciis. κλοιὸς, cataſta, boja, in qua vinciuntur nocentes. Sed hæ conjecturæ leves ſunt, & parum firmitatis habent.

In Menippæis.] Fortaſſis, in Plutorine. e qua Chariſius obſervat vocem Scriptulum, pro ſcrupulum, quam hic apud Arnobium reſtituendam crediderim ideo, quod Satyra illa fuit περὶ φθορᾶς πλούτου: cujus inſigne exemplum theſauri Apol-

linis Delphici incensi & direpti. *Hirundines hospitæ*, advenæ; vel vicinæ, ut Virgil. *Hospita æquora.*

IN LOGISTORICOS.

Pagina 318.

Pythagoras autem.] Hanc sententiam Pythagoræ copiose explicat Censorinus in libro de Die natali.

CATO, DE LIBERIS EDUCANDIS.] M. Cato Censorinus, princeps Porciæ familiæ, filium, quem ex priore uxore habuit, exquisitissima cura educavit, ut refert Plutarchus in ejus vita. Idem scripsit librum de educandis liberis : a quo fortassis Varro Logistoricum suum inscripsit.

Pagina 319.

Ut qui contra &c.] Varro auctor est, Numerios prænomine olim vocatos, qui cito nascebantur; de quo videndi Nonius, Festus, & Julius Paris in Epitome Valerii Maximi de Prænominibus. Numeriam autem Deam tradit a parturientibus invocari, ut celeritatem partus adjuvaret. Sed Augustinus lib. 4 de Civitate Dei, *Numeria*, inquit, *quæ numerare doceat.*

Hisce manibus &c.] Aliis placet, *Hisce Maniabus*; Lipsio, *His Semonibus*; cui assentior. Lactant. lib. 1: *Cunina, quæ infantes in cunis tuetur, ac fascinum submovet.* Varro lib. 2 de Re rust. *Apud divæ Rumiæ sacellum a pastoribus satam ficum. ibi enim solent sacrificari lacte pro vino, & pro lactentibus. mammæ enim rumis, sive rumæ, ut ante dicebant, a rumi; & inde dicuntur subrumi agni: lactentes, a lacte.* Meminit & Plutarchus in Romulo, & in Probl. & Augustin. lib. 4.

Cum primores cibo. &c.] Terentius in Phormione:

——— *ubi erit puero natalis dies,*
Ubi initiabunt.

in quem locum ita Donatus: *Legitur apud Varronem initiari pueros Educæ, & Potinæ, & Cubæ, divis edendi, & potandi, & cubandi, ubi primum a lacte, & a cunis transferuntur.* Quod Virgilius:

Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

Ex quibus verbis apparet, Cubæ Deæ nomen hic deesse, legendumque: *Potinæ, cum cubatione Cubæ.* Augustin. vocat Edu-

licam Deam, quæ eſcam præberet; Potinam, quæ potum. Arnobius lib. 3 Victuam & Potuam Deas recenſet, ſed alias ab his Deabus infantium puerorum.

A ſtando Statano & Statulino.] Videntur hæc verba non male cum præcedentibus conjungi poſſe, & forſitan ita olim cum illis fuerant conjuncta: *A potione Potinæ, cum cubatione Cubæ. Ubi ſtare, Statano & Statilino, quorum nomina habent ſcripta Pontifices. cum primo fari incipiebant, divo Fabulino.* Ubi pueri, inquit, ſtandi & conſiſtendi poteſtatem habere incipiebant &c. divo Fabulino. Lactantius Statanum & Statilinum nominat, ut Deos præſides & aſſiſtentes.

Pagina 320.

Cum cibum ac potionem &c.] *Bua* eſt potus. unde Vinibuas dixit Lucilius, pro vinolentis. *Papa*, cibus infantium, aut puls: a quo verbum Papare, pro edere, uſurpavit Plautus Ciſtellaria:

Novo liberto opus eſt, quod papet. dabitur: præbebo cibum.

Mamma, mater vel nutrix. Perſius Satyra 3:

Et ſimilis regum pueris papare minutum
Poſcis, & iratus mammæ lallare recuſas.

Tata, pater. Martialis lib. 1:

Mammas atque tatas habet Afra, ſed ipſa tatarum
Dici & mammarum maxima mamma poteſt.

Vel maxime illic.] Nonius hunc locum adducit in verbo *Contenturum*: quod cum hoc toto fragmento non inveniatur, videntur hic quædam deeſſe. Sed in Nonio, ut opinor, excidit illud Cibarius, quod obſervavit hic ſignificare panem ſordidum, ut apud Cic. lib. 5 Tuſcul. Sic ergo reſtituendus Nonius: *Cibarius, Varro Cato, vel de Liberis.*

Fortuna ſe illos.] Forte hoc copulandum cum fragmento pag. præcedentis, *Anteſtatus eſt* &c. atque ita legendum: *Id quod doceat verum eſſe, Fortuna ſi illos non natura præſtare, ſi quid his datum ſit eſculentum.*

Pagina 321.

Quod eſt in aſſa voce.] Aſſum eſt merum, ſolum. unde Canere aſſa voce, lib. 1 de Vita populi Rom. & hic Melos in aſſa voce, id eſt, ſola linguæ voce. contra Melos organicon, quod ad muſica inſtrumenta accinitur, ut ſolent cantores

citharœdici ſymphoniam ſervare ad pulſus citharæ, ex quo Pſallocithariſtæ vocantur a Suetonio in Domitiano. Aſconius Pædianus in Divinat. Ciceronis: *Cani remigibus κέλευσμα per ſymphoniacos ſolebat, & per aſſam vocem, id eſt, ore prolatam, & interdum, ut in Argo navi, per citharam.*

Etenim nulla, quæ non &c.] *Plumarius* eſt, qui acu pingit, & clavos, ſcutulas, aut alia, quæ plumas avium referant, in veſte attexit, & plumarium opus a plumando, quo verbo utitur Nonius, & Vopiſcus in Carino. Prudentius in Hamartigenia:

——— hunc videas laſcivas præpete curſu
Venantem tunicas, avium quoque verſicolorum
Indumenta novis texentem plumea telis.

Plura Turnebus lib. 11.

Quibus alno, lino.] Suſpicor legendum: *Quibus calmo, lino, quid* &c. Recenſet enim opificia puerilia, quæ ex calamo, lino, aut palma. Calami aptabantur ad tibias, fiſtulas & ſagittas. de quibus multa Plin. lib. 16. & Calmi pro calami, ut lib. 1 de Re ruſt. *Per ſurclos defertur in terram.* & Virg.

——— ſuſpende ex vimine circlos.

Palmæ folia ad funes vitiliumque nexus & capitum levia umbracula findebantur, auctore Plinio. quin etiam ſportæ ex his contexebantur. unde ſportella palmea apud Apicium lib. 1. Paulo poſt libri omnes habent: *Nam liberti quæſtuis cauſa.* ut legi poſſit, *Nam liberi quæſtuis cauſa.* Dividebant opificia pueris, inquit, liberi & honeſti quæſtuis cauſa.

Encombomata ac parnaſides.] Al. *Arnacidas.* Ἐγκόμβωμα, genus ſuppari puellaris, aut tunicula alba & brevis, qua in ſcena amiciebantur ſervi comici, cujus meminit Pollux lib. 4. Ἀρνακίδας Plato in Sympoſio numerat inter coactilia, quibus pedes includantur.

Ut Ariſton ſcribit.] Ariſtonem Chium intelligit nobilem philoſophum Stoicum, quem Cicero etiam celebrat. Alius fuit Ariſton Ceus Peripateticus, cujus meminit Laertius lib. 7.

Perſæ propter.] Xenoph. Κυρουπαιδ. lib. 1: Αἰσχρὸν μὲν γὰρ ἔτι καὶ νῦν ἐστι Πέρσαις, καὶ τὸ ἀποπτύειν, καὶ τὸ ἀπομύττεσθαι, καὶ τὸ φύσης μεστοὺς φαίνεσθαι. & lib. 8 de iiſdem: Νόμιμον ἐν αὐτοῖς μήτε πτύειν, μήτε ἀπομύττεσθαι. Hoc autem conſequebantur tenui victu, & modica corporis exercitatione, de quibus idem Xenoph. lib. 5 Κυρουπαιδ. & Clemens lib. 2 Pædag.

Pagina 322.

Itaque Ambraciæ.] Apollo κουροτρόφος cognominabatur, cui adolescentes primam barbam & capillum offerebant: ficut Thefeus profectus Delphos comæ primitias confecravit Apollini, anteriore capitis parte attonfa, ut refert in ipfius vita Plutarchus. Quamvis apud Homerum Achilles Sperchio, fluvii Deo, vovit. Sed de primo capillo puerili, quod Varro hic tradit, non memini me alibi legiffe.

Quæ damna &c.] Videtur legendum: *Quæ damno nimia prohibent, verum bonum fieri: mediocria modica funto.*

Itaque domi rituis.] Meminit Plutarchus in Quæftionibus Rom. cap. 28. & ipfe Varro lib. 5 de Ling. Lat.

ATTICUS, DE NUMERIS.] Pythagorei ex numeris & mathematicorum initiis gigni putabant omnia: quam fententiam Varro fortaffis difceptavit in hoc Logiftorico, qui in plerifque libris Cenforini infcribitur Articulus; quod non difplicet. Nam veteres articulos manus adhibebant fupputationibus, & vel apertis & porrectis, vel conftrictis atque compreffis digitis numerabant, ut plenius Beda, Ifidorus, & alii oftendunt. Ovidius lib. 2 de Ponto:

At reditus jam quifque fuos amat, & fibi quid fit
Utile, follicitis computat articulis.

Juvenalis Sat. 10:

——— *fuos jam dextera computat annos.*

Pagina 323.

MESSALA DE VALETUDINE.] Marcus Valerius Meffala, omni tempore ætatis ufus firma valetudine, ad centefimum annum vitam produxit. fuit VI conful, & fella curuli femel ac vicies fedit, quoties nemo alius. Vid. Plin. lib. 7, Valer. Max. lib. 8 cap. de Senectute.

Pagina 324.

PAPPUS DE INDIGITAMENTIS.] Varro apud Servium, Indigitamenta dicit effe carmina Pontificum, quæ & nomina Deorum, & rationes ipforum nominum continent: verbi caufa, ut Occator Deus ab occatione dicatur, a farritione Deus Sarritor, a ftercoratione Stercutius, a fatione Sator. Sed cur Logiftoricum de Indigitamentis (de quibus Granius

Flaccus librum fecit ad C. Cæſarem) inſcribit Pappum? an quia hoc nomine indigitabantur ſenes utriuſque ſexus? maxime in comœdiis & Attellanis, quarum tituli citantur a Nonio, Pappus agricola, Hirnea Pappi, & Sponſa Pappi. Pomponius Piſtoribus:

Pappus hac in æde habitat ſenica, non ſeſcuncia.

an a cognomento gentis Æmiliæ? quod videtur ex eo ſumtum, quod Pappi carduorum flores ſint; de quibus Lucretius:

Veſtem, nec plumas avium, papposque volantes.

Pius de pace.] Pii cognomen habuit Q. Metellus, Numidici filius, quia patrem revocari ab exſilio aſſiduis lacrimis & precibus a populo Rom. impetravit. Hoc Varronem inſcripſiſſe in Logiſtorico de Pace, non auſim affirmare: tantum leviter ſuſpicor ex eo, quod Salluſtii hiſtorici nequitiam notat, qui lib. 2 Hiſtoriarum hujus Metelli Pii luxum & faſtum cenſorie reprehendit. Ejus locus integer exſtat apud Macrobium lib. 3 Saturnal.

Pagina 325.

Sisenna, de historia.] L. Cornelius Siſenna, nobilis hiſtoricus fuit: cujus libri Hiſtoriarum a Grammaticis sæpius commemorantur. meminit Salluſtius in Jugurtha, & Cicero in Bruto, & lib. 1 de Legib. his verbis: *Siſenna omnes adhuc noſtros ſcriptores, niſi forte qui nondum ediderunt, de quibus exiſtimare non poſſumus, facile ſuperavit.*

Scaurus.] M. Æmilius Scaurus, cum magnificentiſſimam in Palatio domum ædificaſſet, ea re populum offendit, & conſulatus repulſam tulit, ut auctor eſt Cic. lib. 1 Officior. Hinc Scaurus inſcribitur Varronis Logiſtroricus, cujus tractationem fuiſſe de Ædificiis, indicat fragmentum de glutino, fabrili materia.

Ac nulla ambroſia &c.] Legendum:

Ac nulla ambroſia, & nectar, non allia: ſardæ &
Panis, pemma, lucuns, cibus qui puriſſimus multo eſt.

Non erant, inquit, cibi exquiſiti, ut Deorum ambroſia & nectar, neque ſordidi & viles, ut pauperum allia; ſed puri lautique, ut ſalſamenta cum pane, & pro bellariis lucuns. Sarda, piſcis, qui ſaltatione & cantu ita afficitur, ut vel extra mare tranſiliat, de quo multa Athenæus lib. 6. Plin. lib. 32, cap. 53: *Sarda: ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens.* Ex ea conficiebantur laudatiſſima ſalſamenta Gadi-

tana, quæ Sardæ vocabantur, ut auctor est Oribasius lib. 4 Collectan. & Galen. lib. 3 de Aliment. facult. Lucuns, genus panis. Σκιομαχία pag. 304: *Vinum, pemma Lucuns* &c. in quem locum vide, quæ annotavimus.

Pagina 326.

Ectropas esse multas.] Ectropas, id est, diverticula vel divortia, vocat sententias ambiguas diffidentium philosophorum, quæ obstruunt iter ad sapientiam per se maxime spissum; id quod eleganter dixit Turpilius Canephora: *Ita est. Verum haud facile est venire illo, ubi ipsa est sapientia. Spissum est iter: adipisci haud possis, nisi cum magna miseria.* Propertius lib. 3:

Non datur ad Musas currere lata via.

Humanam quandam &c.] Fortasse legendum:

Humanæ quandam gentem stirpis concoquit;
Frigus calore, atque humore aritudinem
Miscet. Quod postremum sumsit ab Ennio, qui in Epicharmo de mente humana ita loquitur:

Frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem.

Mortales nemo &c.] Alii legunt:

Mortalis nemo exaudit, sed late incolens
Scytharum inhospitalis campi vastitas.

Loquitur enim Prometheus de vastitate & solitudine Scythiæ, juxta Caucasum montem, quem Horatius vocat Inhospitalem, Æschylus ἀπάνθρωπον, quod hic τέλος ἐστὶ τῆς οἰκουμένης, ut tradunt ipsius interpretes.

Ego infelix non &c.] Valerius Flaccus lib. 4 Argonaut. dicit, Prometheum a vulture cruciari. Hesiodus in Theogonia, ab aquila, idque ob furtum ignis, & prodita hominibus Deorum consilia, quodque in visceratione ossa Jovi, sibi vero pinguedinem præposuisset. Philostratus lib. 2 de Vita Apollonii hæc fere narrat: Feruntur de Caucaso monte a barbaris fabulæ, quas etiam de eodem Græci fabulantur, Prometheum scilicet ob amorem, quo nimium homines est complexus, in eo monte ligatum fuisse: Herculem vero, non eum, qui Thebis natus est, id perferre non potuisse, & sagittis aquilam, quam Prometheus visceribus alebat, confecisse. dicunt insuper, ligatum fuisse antro, quod in Caucasi radicibus ostenditur, ubi duris petris vincula affixa conspiciuntur: quæ nosse, ex qua materia sint con-

secta, difficillimum est. alii ajunt, in summo cacumine ligatum, & cum Caucasus sit biceps, singulis monticulis singulas manus alligatas prædicant: cumque colliculi unius stadii spatio distent, corporis proceritatem arguunt.

Aliæ mitram vicinam.] Nonius hoc adducit in voce Rica, ut fortassis legendum sit: *Aliæ ricam, ricinium, aut mitram Melitensem.* quæ eadem jungit Lucilius lib. 2:

Ricini aurati, ricæ, & oraria, mitræ.

& Nonius Pedio:

Mollicinam, crocotam, chiridotam, ricam, ricinium.

Sunt autem Rica & Mitra, muliebria tegmina capitis. Ricinium, muliebre palliolum breve. Mitram Melitensem dixit, ut Cic. in Verrem, Melitensem vestem, & textrinum, a Melita insula, quam tenues & molles telas dedisse, auctor est Diodorus.

Lenis mens cum &c.] Somnorinas, quæ in somnis videntur, accipit Nonius, ut sit hic sensus: Cum imagines, quæ in somnis apparent, interpellantur, tum mens solvitur angore, & oculi somno relaxantur. Scaliger putat legendum, *levisomna mens sonorinas imagines affatur.* & sonorinas imagines interpretatur ἤχους ἐναύλους, quales sunt tinnitus, quibus aures dormientium personantur, vel patentibus oculis, quod est Corybantiare, seu, pati imaginosum, ut loquitur Catullus. De quo plura dixi libro 1 de Sensuum affectionibus.

Cum sumere cœpisset.] De homine frugi & temperante, quem cibi appetentia ad edendum invitat, satietas retrahit. Sumere est comedere, bibere, ut lib. 3 de Re rust. *Quotiescunque sumserunt, locus solet purgari.* Cic. *Si sumserit meracius.* Spartianus in Hadriano: *Ad deprehendendas obsonatorum fraudes, cum plurimis sumentibus pasceret.*

Pagina 327.

Satias manum de &c.] Satietas, inquit, monet facere finem edendi. Allusum ad proverbium, Manum de tabula: quod jubet recedere ab opere jam expolito & confecto, ne nimia diligentia obsit.

Retrimenta cibi.] Hoc ipsum verbum etiam usurpat lib. 1 de Re rust. ubi in veteribus libris est Recrimentum, ut excrementum. Cicero appellat Reliquias cibi, Græci περιττώματα.

Per posticum vallem] Legendum, *Per posticum vallum.* feci ex Nonio, qui hic observat: *Posticum, neutro genere.*

Cera Tarentina.] Ager Tarentinus fert optimum mel, auctore Varrone lib. 11 Rerum human. a quo nobilis Cera Tarentina.

Tum visus supernus &c.] Puto legendum:

Tum visus supernus cortex, ut cacumina
Morientum in querqueto arborum, aritudine;
Æque exsanguibus dolore evirescat colos.

Dictum in exsangues & macilentos, quibus supernus cortex, id est, corium, simile cacuminibus arborum, præ aritudine morientium. Evirescat, virere desinat. Sed fortassis legendum *exsangui*, & de Prometheo ad Caucasum affixo hæc accipienda.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 18 06 07 006 6